

ספר

מגיד משנה

משנה הלכות

על התורה

ספר דברים

אשר חנן ה' את עבדו מקים מעפר דל

מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר וראש ישיבת בית שערים בברוקלין נוא יארק

בן לאאמו"ר הקדוש חסיד ועניו מרן ר' אליעזר זאב

שנהרג ונשרף עקה"ש הי"ד

יצא לאור ע"י

מכון משנה הלכות גדולות

אייר שנת תשנ"ט לפ"ק

ברוקלין, נ.י.

Published by

Mishne Halachoth Gedoloth Institute

Under the leadership of

Rabbi Menashe Klein

of Ungvar

Dean of Yeshiva Beth Shearim

1578 53rd Street

Brooklyn, NY 11219

לרכוש ספר זה או תקליטור תורני של כל הספרים
עם תוכנית חיפוש ובתבנית צילום, להתקשר:

To purchase printed copies of this volume or a Compact Disk
containing all the volumes in searchable text files & PDF format,
contact:

ארה"ב (888) 498-8642 Toll Free

ניו יורק (718) 851-0806 New York

ארץ ישראל (02) 587-0613 Israel

info@tshuvos.com

תרומתכם תאפשר לנו להמשיך בהפצת תורה בישראל

Your financial contribution is appreciated as it will help us continue to spread torah
through publishing seforim and making them available on computer.

נא לשלוח תרומתכם החשובה:

Please send your generous donations to:

Machon Mishne Halachos

3301 W. Strathmore Ave.

Baltimore, MD 21215

USA

כל הזכויות שמורות תשס"ה

Copyright © 2005

Published and copyrighted © 1999

by

MISHNE HALACHOTH GEDOLOTH INSTITUTE
5306 16th Avenue
Brooklyn, NY 11204

Author

RABBI MENASHE KLEIN
of Ungvar
Dean of Yeshiva Beth Shearim
1578 53rd Street
Brooklyn, NY 11219

מכון משנה הלכות

3301 W. Strathmore Ave. • Baltimore, MD 21215
(888) 498-8642 • MishnaHalachos@mail.com

ברכה לידידנו הרגול
יושב ראש מכון משנה הלכות
הרה"ח ר' גדלי' הלוי ויטמן הי"ו
ולכל משפחתו החשובה

להשיג באר"י:

מרכז הספרים
רחוב הרצל 2
בני ברק
(03) 619-4114

מכון משנה הלכות
ת.ד. 50066 קרית אונגוואר
רמות, ירושלים
(02) 586-9097

Printed in the U.S.A. by:
EDISON LITHOGRAPHING CORP.
37-25 Tonnelle Ave.
North Bergen, N.J.
(212) 741-2212 / (201) 902-9191
יצחק איזיק גראס
בנו, חיים אלימלך
חתנו, יוסף אסטרייכער

פרשת דברים

בחקותי, אלה מסעי, אלה הדברים, אחס נלצים, כנגד ששה סדרי משנה ששנה להם ג"כ באלה הדברים.

ובזוהר פ' ואתחנן (דף קכ"ה וקכ"ו)
 ובתיקונים בכמה מקומות איתא כי משנה תורה מכוון כנגד תורה שבע"פ ושמו מוכיח עליו לשון משנה ע"ש, וכיון דמשנה תורה מרמו עיקרה על תורה שבע"פ וכל המושבע"פ יש לה רמו בתורה שכתב וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא לצד מהלכה למשה מסיני דלא בעי רמו. ולכן משנה תורה נאמרה בקיצור כי ממילא העיקר לרמו על תורה שבע"פ ומיעוטה כתב ורובה ע"פ, וכיון דעיקר משנה תורה, לרמו דייק וחקר וגם סמכו כדי לדרוש סמוכין וק"ל.

"אלה הדברים אשר דבר משה וגו'" (א:א). ובאזה"ח הק' פי' לפי שאמר "אשר דבר משה" שהם דברי עזמו שכל ספר תוכחות הם מוסר ממשה לעובר פי ה', ואמרו ז"ל (זוה"ק ח"ג ז', מגילה ל"א ע"ב) קללות שבתורת כהנים משה מפי הגבורה אמרן וקללות שצמשה תורה

"אלה הדברים וגו'" (א:א). אמרו ז"ל דמשנה תורה הוא שחזר משה רבינו ושנה להם את התורה כולה שנית ודרשו (יבמות דף ד') סמוכין לעד לעולם (מהלים קי"א) אפי' למ"ד דבכל התורה כולה לא דרשינן סמוכין צמשה תורה דרשינן סמוכין וסמך לה מקרא דסמוכין לעד לעולם עשוין באמת וישר, וז"כ מה רבותא יותר משנה תורה מכל התורה לדרוש סמוכין, עוד יש לעיין למה בכמה מצות קיצר ולא חזר ושנה הכל ובכמה מצות האריך לחזור על כל מה שנאמר כבר וגם הוסיף כמה מצות חדשות שלא נאמרו עוד.

וגראה לחדא מתורגמא בצברתה דהנה עד עכשיו נתן לנו משה רבינו תורה שכתב וצמשה תורה מסר לנו את הכל מה שקבל בין תורה שכתב ובין תורה שבע"פ ולכן נמי נקרא משנה מלשון ששה סדרי משנה, ומרמו זה באלה הדברים אשר דבר כלומר לא רק שכתב מה שכבר ניתן אלא מסר דברים תורה שבע"פ שקבל מסיני, והרמו כתב בפענח רוח ששה סדרות בתורה מתחילין באלף אלה תולדות נח, אלה פקודי, אם

מתרי"ג מצוות נטעו בם' דברים, וח"ו
לומר משה מפי עצמו אמרן, ול"ב.

ואשר נלפענ"ד צביאור דברי האו"ח
הקדוש לפמ"ש דעת זקנים
מצעה"ת "אלה הדברים וגו'" זש"ה
"מוכיח אדם אחרי חן ימלא ממחליק
לשון" (משלי כח:נג), "מוכיח אדם אחרי"
זה משה שהוכיח את ישראל וכו'
"ממחליק לשון" זה בלעם שדבר להם
חלקלקות ואמר "מה טובו אהליך יעקב
וגו'" ע"ש. והנראה השיכות דמשה
לבלעם כאן, דהנה מצינו בבלעם שהלך
לקראת השכינה וכתיב ב' פעמים "וישם
ה' דבר בפי בלעם" ואמר לו "שוב אל
בלק וכה מדבר", ובפעם השלישית
שראה "כי טוב צעיני ה' לצרך את
ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקראת
נחשים וישת אל המדבר פניו וגו' ותהי
עליו רוח אלקים וישא משלו ויאמר נאום
בלעם בנו צעור ונאום הגבר שחום העין
נאום שומע אמרי קל אשר מחזה ש-די
יחזה נופל וגלוי עינים וגו'". והנה ראינו
דבשתי פעמים הראשונים שם ה' דבר
בפיו, אבל בפעם השלישית כתיב רק
"ותהי עליו רוח אלקים" ומשמע מעצמו
אמר, ממה שנתגלה לו ולכן אמר "נאום
בלעם בנו צעור ונאום הגבר שחום
העין", שהדבר הוא נואמו, אלא שהוא
שומע אמרי קל.

וזו נראה החילוק בין ספר הדברים
לשאר ד' חומשי תורה הקודמים
דהי' צחינת משה, דבכל ד' חומשים בכל

משה מפי עצמו אמרן, ואפי' מה שחזר
ופי' מאמרי ה' הקודמין לא נלטוה
עשות כן אלא מעצמו חזר הדברים, וחש
הכתוב לומר כי כדרך שאמר משה מפי
עצמו דברים כאלה כמו"כ במאמרים
הקודמין אמר משה מפי עצמו איזה
דבר. לזה אמר "אלה הדברים" פי' אלה
לבד הם הדברים, "אשר דבר משה"
דברי עצמו, אבל כל הקודם בד' חומשים
לא אמר אפי' אות אחת מעצמו וכו'
ע"ש.

ובל עובר ישחומס ח"ו לומר שחומש
דברים לא נאמרה מפי הגבורה,
ובגמ' צ"צ (ט"ו ע"א) אמרו שמונה
פסוקים אחרונים שבתורה מי כתבן,
אפשר משה מת וכותב וכו' אלא יהושע
כתבן. ופריך אפשר ס"ת חסר אות אחת
פסול וכו' אלא עד כאן הקב"ה אומר
ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה
אומר ומשה כותב בדמע. הרי לכל
התורה הקב"ה אומר ומשה כותב והתם
על משנה תורה מדבר. ועכ"פ לא מצינו
מחלוקת אלא לשמונה פסוקים, אבל כל
ספר משנה תורה ודאי לכו"ע מפי
הגבורה ניחנה והקב"ה אומר ומשה
כותב.

ואדרבה מצינו גדולה מזו, דאפילו מאן
ללא דריש סמוכין במקום אחר
אבל במשנה תורה דור שסמוכין (עיין
יבמות דף ד') וכמה מצוות נטעו ישראל
בס' דברים, וכגון פ' מלך ופ' ק"ש
ותפילין, וע"פ סדר הרמב"ם מאה

לרבים לכך אמרו רבותינו הגבורה אומר למשה ראה אנכי תאמר כן לישראל אנכי נותן לפניכם כי הוא סידר המשנה תורה מפי הגבורה עכ"ל.

וחזון הרבתי לרבינו הרמב"ן ז"ל פ' בחוקתי (כו:טז) ובמדרשו של ר' נחוניא בן הקנה לא די שאני אדון את הדין אלא אף אני אייבך וכו' והכלל כי הקב"ה כורת הברית לזאת וזה הטעם שצע על חטאחיתם שצע כחטאחיתם והאלות הן אלות הברית כי הדבור מפי הגבורה ובלשון עצמו אעשה, יסרתני, הכיתי, ולכך אמר אשר נתן ה' ביני וביני בניי כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת אבל במשנה תורה אמר אם לא תשמע בקול ה' אלקיך לשמור לעשות את כל מצותיו ויזכור שם לשון ארירה ופחה בהן ארור אתה כי הצרכה נאדרת מהם ואמר יתן ה' וזהו מאמר רבותינו קללות שבתורת כהנים בלשון רבים ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן ובמשנה תורה בלשון יחיד ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן, הגבורה עשה משה שליח בינה וביני כל ישראל עכ"לק. והנה ביאר לן רבינו הרמב"ן והמיר לן הספק שדברנו בו בלשון מפי עצמן כלומר בשליחות והבן מאד.

(שנת תשמ"ג)

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה וגו' ודי זהב" (א:א). י"ל לפי מה שדרשו ז"ל במס' שבת (ע' ע"א)

פעם נכטוה לומר "וידבר ה' אל משה", "ויאמר ה' אל משה", "ויקרא ה' אל משה", הכל הי' ציווי. אבל בספר דברים ויהי עליו רוח אלקים ומעצמו אמר מה ששמע מהשכינה צבחי" "נאום שומע אמרי קל וגו'". והכ"נ היינו "אלה הדברים אשר דבר משה" מעצמו, אבל שכינה מדברת מתוך גרונו, אלא שנתעלה עד שמעצמו אמר וחזר את כל התורה, וזה לפענ"ד נכון בס"ד.

ובזה מובן מה שמסיים האוה"ח הק' וז"ל, אבל כל הקודם בד' תומשים לא אמר אפילו אות אחת מעצמו "אלה הדברים" שיאלו מפי המלווה בצורתן בלי שום שינוי אפילו אות אחת יתירה או חסרה. ודברים אלו אין לו מובן והמשך למעלה שאמר שאלה הדברים משה מפי עצמו אמרן, וסיים אלה הדברים שיאלו מפי המלווה בצורתן בלי שום שינוי אפי' אות אחת, ומה שינוי שייך אם מפי עצמו אמרן. אבל לפמ"ש אחי שפיר, דודאי אלה הדברים יאלו מפי המלווה, שהרי ויהי עליו רוח אלקים ושכינה מדברת מתוך גרונו לא הוסיף או חיסר או שינה אפילו אות אחת אלא שמפי עצמו אמרן שלא כתיב צי' לשון ציווי שצא בלשון כו כמו שנכטוה על ד' ספרי תורה, אלא מפי עצמו אמרן ושכינה מדברת מתוך גרונו, והבן.

ושוב ראיתי בס' פירושים ופסקים לרבינו אביגדור הנרפתי פ' ראה (פנים אחרות) ראה ליחיד נותן לפניכם

א"י לפי מה שאמרו דבור אסור הרהור מותר ואיכא חלול שבת אפילו בדבור, ואסור לדבר דברי חול בשבת, ובירושלמי (הביאו החוס' שבת קי"ג ע"ב ד"ה שלא) אפי' בשיחת דברים בטלים לריך שלא להרבות, ועיין טור (או"ח סי' ש"ז) וביוק"ר רש"י ה"ל אימא סבתא דהוי משתעי סגי א"ל אימא סבתא היא שתקה ועיין ב"ח ש"ע הנ"ל, ורמז כאן כמה עניני שבת ור"ל אלה הדברים אלו ל"ט מלאכות נוהגים במדבר היינו הדבור שלא לחללו בדבור. ואמר בערבה, לרמז על הלכות עירובין שתקנו חז"ל לכוף אלפיים אמה, ואמר בערבה מול סוף היינו ערבה מלשון עירובין שרריך לעשות עירובין מול סוף אלפיים אמה, ואמר זין פארן וזין תופל ולבן מרמז על מה שנותנים שבעים אמה לכל עיר זין שתי עיירות ומשם מתחילין למדוד תחום שבת (עיין עירובין נ"ה ובטש"ע א"ח סי' ש"ח) ואמר זין פארן וזין תופל נותנין שיריים שהוא שדה לבן וזה הוא ולבן שמיניחין קצת לבן, והיינו מול סוף לסוף שתי העיירות.

[ובמכילתא אמרו כי מזה שלא נפל המן בשבת למדו איסור הוצאה, א"כ י"ל ולבן היינו שהיה השדה לבן בחוץ ולא נפל עליו מן בשבת למדו מזה הוצאה] ואמר ותצירות שתקנו ז"ל עירובי חצרות שאסרו להוציא מרשות היחיד לרשות היחיד מחצר לחצר ומצית לצית ומצית לחצר ומחצר למצוי צלי

עה"פ (שמות לה: א) אלה הדברים אשר לזה ה' לעשות אותם, דאלה הדברים מרומזים בהם הל"ט מלאכות אל"ה גימ' ל"ו דברים שמים הדברים הרי ל"ט מלאכות שנתחייבו ישראל, ולפ"ז אפשר לומר גם כאן ד"אלה הדברים" רומז למצות השבת, ואפשר לזכר הענין בכמה אנפין. א) הנה אמרו ז"ל (שבת קי"ח) כל השומר שבת כהלכתו אפילו ע"ז כדור אנוש מוחלין לו.

והנה בני פגמו ח"ו בע"ז בעשיית העגל במדבר, והתיקון לזה לשמור שבת כהלכתה, ועיין ילקוט (פ' בשלח) דשומר שבת מתרחק מעבירה כמו שאמר הכתוב ושומר ידו מעשות כל רע, וזהו שאמר אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל והיינו הל"ט מלאכות במדבר שימחלו על מעשה המדבר.

והנה רש"י פי' במדבר מה שחטאו באמרם מי יתן מותנו במדבר, אבל י"ל עוד לולי דבריו הקדושים דבפ' בלק עה"פ (כד: א) וישת אל המדבר פניו פירש"י שרצה להזכיר להם מעשה העגל עיי"ש, וא"כ י"ל הכ"ג שהזכיר במדבר לומר שע"י אלה הדברים היינו הל"ט מלאכות של שבת ימחול להם על מה שחטאו במדבר שעשו העגל מפני שכל השומר שבת כהלכתו אפי' ע"ז כדור אנוש מוחלין לו, ועי' רש"י פ' שלח דמי ששומר שבת נחשב לו כמו שקיים כל המצוות.

וכבר אמרתי דמוה הטעם ניתנה התורה
 במדבר כדי שלא יאמרו שרק
 ליושבים בא"י ניתנה מפני שאורח דא"י
 מחכים (כמבואר ב"ב קנ"ח ע"ב) ובכלל א"י
 אור שלה אינה טמא כארץ שאר העמים
 (ע' שנת ט"ו ע"ב) והיה מקום לטעות
 ולחשוב שרק שם נוהגים כל המצוות,
 וז"ש אלה הדברים אשר דבר משה אל
 כל ישראל, היינו אלה הדברים הרומזים
 לאיסקורי שבת שניתנו במרה או באלוש
 ויכחו שניתנה התורה בציווי לכל ישראל
 ללא יוצא מן הכלל, והוסיף עוד לרמוז
 בחיצת במדבר, ר"ל דבמכוון היה
 במדבר להראות דאפי" במדבר ובערבה
 מול סוף ובכל מקום שהוא לעולם יהיו
 אלה הדברים עליך, ובכל מקום שבעולם
 מחוייב אתה בהם. (שנת תשט"ו)

"אלה הדברים וגו'" (א:א). ובמדרש
 ובילקוט שמעוני, א"ר תנחומא משל
 לה"ד לאחד שהי' מוכר ארגמן והי'
 מכריו ואומר הרי ארגמן, הניץ המלך
 ושמע קול קרא אותו אמר לו מה אתה
 מוכר א"ל לא כלום, א"ל אני שמעתי
 שאתה אומר הרי ארגמן ואתה אומר
 ולא כלום א"ל מרי אמת ארגמן הוא
 אבל אלך אינו כלום, כך אמר משה אלל
 הקב"ה שברא את הפה ואת הדיבור
 א"ל לא איש דברים אנכי, אבל אלל
 ישראל "אלה הדברים", ע"כ. ועיין דברי
 חיים עה"ת דברים כגחלי אש.

ולפענ"ד נראה עוד דהנה ישעי' הנביא

עירוב, וקאי אלה הדברים היינו הל"ט
 מלאכות שבת גם על אחרות, ודי זהב
 ר"ל רמוז למה דקיי"ל ההולך צורך
 וחשכה לו יתן הזהב לנכרי או יניחנו על
 תמורו או יתנו לקטן או יוליכנו פחות
 פחות מד' אמות עיין בש"ע סי' שד"מ
 פרטי דינים מזה, וזה הוא ודי זהב מי
 שיש לו ממון הרבה אפי"ה צריך לשמור
 על הל"ט מלאכות של שבת.

א"י לפי שבעונ"ה יש כמה אנשים אשר
 לסיבת העגל הזהב אשר המה
 כורעים לו, אזי ח"ו עוברים על ל"ט
 מלאכות, והולכים לעבודה ולמסחר ביום
 הקדוש שבת קודש לאסוף כסף וזהב
 הרבה, לפיכך הזהירתם התורה ודי זהב,
 היינו אפילו אם תרצה ותחפון בהרבה
 זהב, יש לך להזהר ולהקפיד על אלה
 הדברים, שלא תעבור ח"ו על הל"ט
 מלאכות וק"ל.

א"י דראינו בעונ"ה מהמתחדשים
 שאומרים דרק בצרך ישראל יש
 חיוב לשמור ולקיים מצוות התורה
 ומטילים הכל על א"י והם עושים כל
 התועבות העולות בלבם ועוברים על
 עבירות ומצוות רח"ל, אבל כששומעים
 ח"ו שום נדנוד על יושבי ארה"ק אז
 שופכים כל חמתם עליהם, ולזה רמזה
 לנו התורה לדארה הרי על שבת נצטוו
 במרה (עי' סנהדרין נ"ו ע"ב ובירושלמי דבאלוש
 נצטוו) והמקושש שחלל שבת במדבר היה
 בחוץ לארץ ונהרג.

כשאמר "בחוק עם טמא שפחים אנכי יושב" נענש על זה עיין יצמות (מ"ט ע"ג) נסרוהו לפומיה ונח נפשי, ועיין רש"י דמשום הכי איענש משום דקרינהו לישראל "עם טמא שפחים" מדעתו שלא נזה לו הקב"ה ולא מחמת תוכחה ע"ש. וכשאמר "הוי גוי חוטא עם כד עון" לא נענש עבור זה, והטעם לחלק שעל דבריו נענש ולא על זה דכשהדיבור הוא בינו לבין המקום לעולם נריך להמליץ טוב ולתרוץ את בני"י ולראות מעלתן ולא חסרונו, וכשהוא בינו לבין בני"י מוטל עליו להוכיחן על רשעתן ולהחזירם למוטב. משל לשר הנצב אשר איזה אנשים ממחנהו חטאו והוא נקרא בגללם למלך הוא מתרוץ אשר לא הי' החטא כ"כ רע וכדומה, וכשחזר אח"כ מבית המלך הוא בעצמו מעניש את הפושעים ומוכיחם על מעשיהם ומוהירן שלא יעשו עוד כזה כי בנפשם הוא. כן התנהגו הנביאים ונדיקי הדור שעניס פקוחה על אנשי דורו.

והנה כאן מצינו דמשה רבינו הוכיח את ישראל והזהירן וחזר והזהירן והזכיר להם את כל העונות שעברו ונזה להם כי בנפשם הוא אם ח"ו יעברו עוד, כי עד עכשיו הוא הי' מתפלל עליהם עד שגם צו התאנף ה' למענם, אבל זה הי' זינס לבינו, דלהקב"ה כשהם עברו החטאים האלו במדבר בערבה מול סוף וכו' משה התפלל עליהם ואמר "ואם אין מחני נא" ועוד ועוד. וזה שאמר ר' תנחומא משל לה"ד לאחד שהי' מוכר

ארגמן והי' מכריו ואומר הרי ארגמן, הניך המלך ושמע קולו קרא אותו ואמר מה אחה מוכר א"ל לא כלום, א"ל אני שמעתי וכו' א"ל מרי אמת וכו' אבל אלך אינו כלום. ר"ל דמשה השיבו ודאי שאני מוכר להם המצוות ואני מזהיר אתהם בכל אזהרות, אבל אלך ולא כלום, כלומר לגבך אין לי שום דבר לומר עליהם. וזה שאמר אלל הקב"ה אמר משה "לא איש דברים אנכי" (שמות ד':), אבל אלל ישראל "אלה הדברים". ומה מובן בזה דדיבור קשה הוא, ואלל הקב"ה "לא איש דברים אנכי", והבן. (שנת תשכ"ד)

"אלה הדברים" (א:א). בילקוט כתיב "מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון" (משלי כח:כג). נראה לפמ"ש רש"י בשם הספרי שלא הוכיח משה את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה, אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי, ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו וכו' וכן יהושע ושמואל ודוד כולו לא הוכיחו אלא סמוך למיתה. וזה היפך אנשי ע"ה אשר סמוך למיתתם אינם רוצים לומר דברי תוכחה לבניהם שלא ישארו להם שונאים ומדברים עמהם שפת חלקות שישארו להם בזכרון בדבר טוב. אבל האמת כי דוקא אז רוצים

עבד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו. ומשה רבינו הזכיר להם כאן מעשה העגל, כמ"ש "ודי זהב" שהוא ע"ז, והוכיחן שישובו. ואנן קיי"ל (ע"ז י"ו) הפורש מן המינות מיית, ויראו לשוב בתשובה שלימה שלא ימותו כדין הפורש מן המינות. ולכן התחיל ב"אלה הדברים" שרומז על הל"ט מלאכות, וכיון שישמרו שבת כהלכתו ימחלו להם על עון העגל.

והא דלא קשה מהא דאמרינן כל הפורש מן המינות מיית, והיאך מועיל שמירת שבת שלא ימות ויחי. ונראה לפמ"ש (ברכות נ"ו) ג' דברים הם מעין עוה"צ ואחד מהן שבת, וכיון ששמירת שבת הוא מעין עוה"צ ממילא א"צ למות והבן.

ובאופן אחר קצת יש לומר לפמ"ש הרא"ש (פסחים פ' ערבי פסחים) ששנה שמת בו משה ז' אדר חל להיות בע"ש. וכתב החת"ס בתורת משה דא"כ לפי קביעות החדשים אם ר"ח אדר חל בשבת חל ר"ח שבט בע"ש ואין קובעין לכתחילה מדרש בע"ש, ולמה התחיל משה דייקא להוכיחם בר"ח שבט שהוא ע"ש, ועיין שם מה שחי'. ולדידן מילא י"ל נמי אחי שפיר לכיון דהתחיל להוכיחם בר"ח שהיה ערב שבת מיד רמו להם מלאכת שבת משום דבר בעתו מה טוב. (שנת תשכ"ו)

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו' ודי זהב" (א.א.) ועיין

הזנים לשמוע הדרכה את הדרך אשר ילכו בה ולעולם יחרון צמוחם.

וזש"ה "אלה הדברים" שהיו דברי מוסר, ואמר הה"ד "מוכיח אדם אחרי", ר"ל כשהוא אחרית וסוף, וקאי "אחרי" מלשון אחרית, ג"כ "חן ימלא ממחליק לשון". ובאמת מצינו שבכל ספר דברים לא התרעמו על משה כלום, ואדרבה קבלו עליהם הכל באהבה ממנהיגן, והבן. (שנת תשכ"ד)

"אלה הדברים אשר דבר משה וגו'" (א.א.). ודרשו (שבת דף ע"ד) דברים הדברים אלה הדברים אלו ל"ט מלאכות שאסרה תורה בשבת. ול"צ למה דוקא פה. והנראה לפמ"ש אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין, וכמו כן כאן כיון שנתקרבו לא"י הזהירם על מלאכת שבת, שבזכות זה יכנסו לארץ.

ואמרו ז"ל (שבת קי"ח) כל השומר שבת כהלכתו אפי' עבד עו"ז כדור אנוש מוחלין לו, ולכן סמך ודי זהב שרמו על מעשה העגל, שאם ישמרו שבת כהלכתו ימחלו להם גם על חטא זה. (קריית עלו תשמ"ט)

"אלה הדברים אשר דבר משה וגו'" (א.א.). ועיין רש"י שהוכיחם לפני מותו. ונראה דחז"ל דרשו צפ' ויקהל "אלה הדברים", דברים הדברים אלה הדברים, אלו ל"ט מלאכות שבת. והנה אמרו (שבת קי"ח) כל השומר שבת כהלכתו אפילו

מכריע על כל הדברים המפורשים ולא הי' בחירה ציד ישראל, א"כ למה נענשו על מעשה העגל והמן והשלו וכל החטאים, שהרי כבר היו מוכרחים לעבור עליהם. ותירצו דהתורה ניתנה כל אותיותיה אמנם לצירוף אחר ולא הי' הצירוף כמו שהוא, וא"כ לא הי' הדיבור מכריח שהרי לא הי' דיבור מפורש על החטא.

ומה"ט אמרתי בס"ד לפרש מה שאמרו (פסחים דף ו') דאין מוקדם ומאוחר בתורה, והוא תמוה כיון דלפינן בכלל ופרט וסמוכין והיקש למה נאמר אין מוקדם ומאוחר. אמנם להג"ל ע"כ אין מוקדם ומאוחר דהרי כשברא הקב"ה את התורה בראה שלא יחטאו והי' הצירוף לצירוף אחר ממה שהוא לפנינו, אלא שהחטא גרם לצירוף אחר, וא"כ ע"כ אין מוקדם ומאוחר בתורה דאל"כ היאך אפשר לצירוף אחר. והאריכו בכעין זה בפוסקים. ומיהו לא תקשה האיך דרשינן סמוכין אעפ"כ כי לאחר שכבר נתברר הצירוף דרשינן ומה"ט באמת יש כמה מחלוקות בדרשות דסמוכין וכיוצא בו, וגם בגז"ש דבעינן שיהא מקובל מפי רבו הלל"מ והבן.

והנה איחא בגמ' (שבת פ"ו) בשעה שעלה משה למרום אמרו מלה"ש להקב"ה "תנה הודך על השמים", ולצסוף הודו לו למשה שנא' "ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ". והקשו

אוה"ח הקדוש שכח ספר דברים משה מפי עצמו אמרה שכל ספר תוכחות הם מוסר ממשה לעובר פי ה', ואפי' מה שחזר ופי' מאמרי ה' הקודמין לא נלטה לעשות כן אלא מעצמו חזר הדברים, אבל הקודם צד' חומשים לא אמר אפילו אות אחת מעצמו, ולכן קאמר "אלה הדברים". והוא פלא גדול, דהרי כך שנינו בב"ב (דף ע"ו) שמונה פסוקים מ"וימת שם משה" מי כתבן, אפשר משה מת וכתב "וימת שם משה", אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע דברי ר"י ואמרי לה ר' נחמי', אמר לו ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתב "לקוח את ספר התורה הזה", אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. הרי לן כי נלטה משה מפי הקב"ה לכתוב את כל ספר דברים, דאפי' ר"י ור"נ לא פליגי אר"ש אלא אשמונה פסוקים, אבל עד שמונה פסוקים האלו ודאי מודי לי' דהקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, ול"ע דברי האוה"ח הק'.

ואשר נראה בזה בס"ד דהנה כתבו בעלי המחקר האמיתיים דאפילו למ"ד שאין הידיעה מכרעת את הבחירה, אמנם הדיבור של הקב"ה מכריע את הבחירה, וכל דיבור ודיבור שינא מפי הקב"ה אינו חוזר ריקס. והקשו המפורשים כיון שכל התורה כולה כבר הייתה כתובה קודם נתינתה בזה סיני מתקע"ד דורות, א"כ הי' הדיבור

המפרשים דלכאורה ז"ע מעיקרא מאי קסברו המלאכים ולבסוף מאי קסברו. ומירצו דהמלאכים ידעו התורה בצירוף אחר, ולזה הבינו שאין להתורה שייכות עם בני"א. אבל משה רבינו אמר להם תורה שאתם נותן לנו מה כתיב בה, גלות מצרים וגזל ואישות וכיו"ב, כלומר שהתורה שניתנה לארץ הוא בצירוף אחר, ולזה הודו שאין להם לורף בה.

להקדישני" ונגזר עליהם שלא יכנסו לא"י אלא ימותו במדבר בגלל חטא זה, וז"ע דהרי כיון דכתיב כבר בתורה "וימת שם משה" א"כ ע"כ ימות אפי' לא יעבור על ציווי השי"ת לדבר אל הסלע, וגם משה היאך התחנן "אעברה נא", והלוא כבר ידע מכל התורה והדיבור מכריח. אמנם נראה דהמפרשים הקשו היאך הי' כותב משה בדמע, הרי ס"ת שלא נכתבה בדיו פסולה. ופירשו דכוונת בדמע, אינו ר"ל בדמעות אלא היינו שהאותיות היו מעורבות, ולשון בדמע היינו מלשון דמוע לשון של ערבות. וה"פ עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, שהיו התיבות כבר מסודרות כולם. אבל פטירת משה רבינו שעדיין לא הייתה לא נכתב אלא בדמע והקב"ה אומר ומשה הי' כותב בדמע שלא הביין צירוף האותיות.

בקיצור היסוד הוא דכל ענין וענין שקודם הוייתו אע"פ שנכתב בתורה אינו מכריח לפי שהי' ניתן בצירוף אחר. וזוה אמרתי לפרש המדרש, מה ראה קרח לחלוק על משה פ' פרה אדומה ראה, ואין לו מוצן. ולהנ"ל אחי שפיר, דקרח טען "כי כל העדה כולם קדושים", ותמוה הוא, והלוא הם עשו העגל ולא משה. ולהנ"ל אחי שפיר, דקרח כיון שראה פ' פרה אדומה שהוא לכפר על מעשה העגל והרי פ' פרה אדומה נכתבה קודם צריאת העולם וקודם חטא העגל כמבואר, וא"כ כבר הוכרחו ישראל למעשה העגל שהדיבור מכריח הצחירה ואין להם חטא. וז"ש "כי כל העדה כולם קדושים", כולם שמעו אנכי וגו' אלא מה שחטאו בעגל הוא מפני שהדיבור הכריח שראה פ' פרה אדומה, וא"כ הם כולם קדושים, כולם שמעו אנכי.

והנה קודם שחטאו לא הי' משה יכול לכתוב כל החטאים שיחטאו, אבל לאחר שחטאו כבר לא איכפת לי' ושפיר יכול לאומרם דליכא עוד משום צחירה. וז"ש "אלה הדברים אשר דבר משה בעבר הירדן בערבה וגו'", כלומר דמקומות אלו משה מעלמו אמן, דעד עכשיו הי' הצירוף באופן שלא הכריח את הצחירה, אבל לאחר המעשה כבר אמר משה הצירוף כפי מה שראה עכשיו. ועפ"ז מתורגמים דברי האוה"ח הק' הנ"ל, והיינו מפי עלמו אמרה, כלומר מה שאמר קדר החטאים "במדבר בערבה מול סוף וגו'" עד "ודי זהב",

ולכאורה ז"ע גבי משה ואהרן כתיב "יען לא האמנתם בי

ולכאורה ז"ע גבי משה ואהרן כתיב "יען לא האמנתם בי

את זה אמר הכל מעצמו, כלומר צירוף זה, כי כבר הי' הכל אמור כנ"ל.

ובזה נלפענ"ד לומר דר"י לשיטתו'.
 דלכאורה נ"ע למה אמר עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע. אמנם שיטת ר"י בכל הש"ס דלא דריש סמוכין רק במשנה תורה, ונ"ל הטעם למה במשנה תורה דרש סמוכין ולא בכל התורה. וע"כ משום דבכל התורה שנאמרה מפי הקב"ה לא נאמרו הפרטים והמעשים כסדרן דאל"כ הי' מכריח הצחירה, אלא ניתנו בצירופים אחרים, ולכן שפיר לא דרש סמוכין דילמא הצירוף איננו כן. אבל במשנה תורה שכבר היחה לאחר כל המעשה, א"כ משה מפי עצמו אמרה כסדרן בלי שום שינוי, ולכן שפיר דרש סמוכין. אלא דכיון דס"ל דמשנה תורה ניתנה כסדרן, א"כ גם שמונה פסוקים א"א לפרש שהי' להם צירוף אחר, ולכן ע"כ יהושע כתבן ולשיטתו'.

וע"ז א"ל ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת, כלומר דבאמת הצירוף הי' אחר, אבל מ"מ הס"ת א"א שיחסר אות אחת [וכבר פירשתי במקום אחר דמה"ע חסר ויתיר שאינו משנה החיצה כשר וחסר אות אחת פסול]. וע"כ דעד השתא הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב והו"ל כבר דיבור, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. (שנת משל"ב)

"ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר

חודש באחד לחודש וגו'" (א:ג). ופרש"י מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתתו, ממי למד, מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה, אמר ראובן וכו' ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו וכו'. והקושיא מפורסמת, שהרי לפ"ז אין לנו דין תוכחה שהרי כל אחד ישחטט מהתוכחה בטענה שלא יועיל תוכחתו וינטרך שוב להוכיח כמה פעמים, והקרא לוח "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יע"ז), ודרשו ז"ל הוכח אפי' מאה פעמים, והיאך אמר שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו. גם בעיקר הדין שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה הא גופא לכאורה נגד ההלכה של מ"ע חיוב תוכחה.

והנה בפסוק "אחרי הכותו" פרש"י, אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנח וכו', לפיכך המתין עד שהפיל סיוחן ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואח"כ הוכיחן. משמע דאילו הי' נותן להם ארץ סיוחן ועוג מקודם שאז לא הי' שייך טעם זה הי' מוכיחן כבר, וזה סותר למה שכתב רש"י בסמוך שלא רצה להוכיחן אלא סמוך למיתתן. ועוד קשה שהרי גם באמת משה ויעקב הוכיחו אף לפני שהיו סמוכין למיתתן, וכפי שמצינו ביעקב שהוכיחן במעשה דשכם שאמר (בראשית לד:ב) "עכרתם אותי וגו'", ובמשה מצינו כמה פעמים שהוכיחם

שהזמ"ג, אבל לא הוכיחם על העבר להזכיר עונותיהם שעברו רק סמוך למיתתם הוכיחם. ולפ"ז צריך לומר כי משה רבינו ע"ה הוכיחם בשליו וזמן מחששו שאל ישובו לכסלה בחטא זה ממש ויעברו שנית צאלו החטאים ונתכוין למנוע להם לעבור על חטא זה.

ומעתה אומר אני עוד חילוק, דאף דדין "הוכח תוכיח" נאמרה על כל ישראל, אבל הוכחה כזו שהוא להטיב את ישראל צריך דוקא אדם חשוב שיתקבלו דבריו ועכ"פ אדם שיש לו שייכות עמו או שהטיב לו כבר, אבל אם אין לו שייכות עמו יכול לומר לו מה לי ולך. ומעתה מיושבת קושיא שני' דודאי יעקב אבינו הוכיח בניו קודם מיתתו שהרי הי' לו שייכות עמהם שהביאם לעוה"ז ולעוה"ב. אבל משה רבינו אם יבוא להוכיחם יאמרו מה הטיב לנו אינו צא אלא לקנאת, וא"כ אף שהי' רוצה להוכיחם לפני מיתתו שהרי כבר אמר לו הקב"ה שימות בעבר הירדן, מ"מ לא הוכיחם כיון שעדיין לא הטיב להם וידע שאף שזה קודם מיתתו ואם לא עכשיו אימתו, לא דמי הוא ליעקב שיש לו שייכות עם בניו ולכן רק אחרי הכותו התחיל להוכיחן. ומיושבת סמירת דברי רש"י דאדרבה שייכי אהדדי וכנ"ל, ואמי שפיר הכל בס"ד. (שנת משכ"ו)

"בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת" (א:ה). נראה לפמ"ש ז"ל אירא דא"י מחכים,

(במדבר כ"י) "שמעו נא המורים", וזמן ובשלו ועוד כמה פעמים, ול"ע.

ואשר נראה בזה בס"ד דתרי מיני הוכחה, יש דין הוכחה בלא שרואה חזירו רוצה לעבור איסור או שאינו רוצה לקיים מ"ע, על זה אמרה תורה "הוכח תוכיח וגו'", ואפילו מאה פעמים, וזמ"ע מלקין אותו עד שתלא נפשו בזמן שיד צ"ד תקיפה, ובלאו מתרין אותו קודם שיעבור ומלקין אותו מלקות ארבעים אם עבר בעדים והתראה ע"פ צ"ד סמוכין. אבל יש עוד מין הוכחה, היינו צמי שעבר עבירה בזמן מן הזמנים וכבר חלף הלך לו, מ"מ מוכיחין אותו על מעשיו ומזכירין לו החטא שישוב לה' על מה שחטא ולא יחטא עוד, או אומרים סתם הוכחה וזירו לשמור את כל מצות ה' ותורתו, ומין זה של תוכחה כבר אינו צדין של הוכח תוכיח שמחויב אפילו מאה פעמים, אלא זה הוא כבר דין הוכחה רק על אדם שידוע שיפעול בדבריו, דאל"כ הרי הוא רק כמזכיר חטאיו שעשה. וע"ז מקרא אני דורש "הוכח תוכיח את עמיתך" היינו הוכחה שצריך כעת שלא יעבור על מצות ה' או שיקיים. אבל "לא תשא עליו חטא", חטאים מלשעבר זה לאו בכלל מצות הוכחה הוא.

ומעתה מיושבת קושיא ג' שודאי יעקב אבינו ומשה רבינו הוכיחו גם קודם מיתתם, אבל הוכחה זו היתה הוכחה הצריכה לזמן והיה מ"ע

ולפ"ז בעבר הירדן צאריך מואב שהוא נטהר בסיוחן ועוג ונעשית חלק מא"י וקדושתו עליה נתעלה התורה ומשה רבינו במעלות ארץ ישראל והתחיל לצאח התורה בשבעים פנים לתורה ועיין פנים יפות עה"ת כאן והצן.
(שנת משנ"א)

"ראה נתתי לפניכם את הארץ בואו ורשו את הארץ" (א: ח). יש לדייק כפל הענין וסתירת הדברים, שאמר ראה נתתי לפניכם את הארץ ומשמע שכבר נתן הארץ, ואח"כ ממשיך צאו ורשו את הארץ למשמע שעדיין לא קיבלו הארץ ועדף קיבצין לא ניתנה להם.

ונראה דמתחילה חשב משה שעבר הירדן מא"י הוא, ולכן אמר דמייתי שמה הותר הנדר עיין רש"י ר"פ ואחחנן וצפרשת דרכים האריך בזה, אמנם באמת הארץ אשר הוא מעיקר ארץ ישראל הוא רק ארץ ז' עממים אשר נשבע ה' לתת לאברהם יצחק ויעקב. ועיין ר"ן נדרים כ"ב דעבר הירדן לא נתקדש בכל הקדושות, ועיין גם רמב"ם פ"ב מצבורים וצד"ב"ז שם וצפיה"מ סוף צבורים דעבר הירדן אינו מא"י, ודעת רש"י סנהדרין י"א דהעומר צא מעבר הירדן בשעה שאין צא מיהודה.

וז"ש ראה נתתי לפניכם את הארץ זה עבר הירדן צאו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם וליצחק וליעקב כל אחד כדאי לעלמו

ואמרו (כחובות ע"ד) ז"ל חד מנייהו כחרי מינן וחד מינן כד סליק להתם כחרי מנייהו, וא"כ העולה לא"י הו"ל כארבעה תרי מינייהו ותרי שנתעלה הרי ארבע, או ג', ועוד אורח דא"י. ונראה דכמו דהאדם נתעלה במדרגות כן התורה והכתוב זה נתעלה צביאור חדש מה שלא נראה זה בחו"ל, וכמ"ש ז"ל (שנת פ"ח ע"ב) בשעה שעלה משה למרום בקשו מלאכי השרת התורה אמרו תנה הודך על השמים וא"ל הקב"ה משה חזור להם תשובה, והשיב להם תורה מה כתוב זה אשר הולאחתיך מארץ מצרים וגו' לא תגנוב לא תנאף וגו' מיד חזרו והודו.

וביארתי במקום אחר דהמלאכים לפי מדרגת התורה למעלה ולפי הבנתם לא ראו דברים אלו רק מלא רוחניות ולכן בקשו התורה אבל משה רבינו בחכמתו השיב תורה שאתה נתן לי מה כתוב זה, כלומר שהתורה על הארץ יש לה מוצן אחר לגמרי, וצוה מוצן מש"כ מרן הח"ס בשו"ב לכק"ז ר' עמרם חקידא (יו"ד סי' רל"ג) שאולי כשיעלו הדברים שכתב לו לא"י יתעלו במעלתם כמ"ש חד מינן ע"ש והדברים מופלאים מה הכוונה דמדמה דבר הנכתב בכתב ועל הכתב כתב שימעלו למעלת ומדרגת האדם ולהנ"ל אחי שפיר והצן והח"ס ז"ל ציאר שם דמה"ט קיי"ל כש"ס צבלי נגד ירושלמי מטעם דכיון דש"ס צבלי עלה לא"י נתעלה במעלתו מש"ס ירושלמי ע"ש והוא פלא.

מעלת עבר הירדן ולפי שהיו עתידים ליכנס לארץ ונתקרבו לארץ ישראל נתעלו עוד במעלות יתירות שיזכו להם בצואם לארץ. ואמרו ז"ל (פסחים נ"ב) שלש ארצות לזיעור יהודה ועבר הירדן והגליל, ובגמ' סנהדרין (י"א) על שלש ארצות מעצרים השנה יהודה ועבר הירדן והגליל וברש"י שמעבר הירדן נמי מביאין עומר אבל הר"ן (נדרים כ"ב) כתב דעבה"י לא נתקדש בכל הקדושות, וכיון שהגיעו בני ישראל לעבר הירדן ונתעלו במעלה גדולה עד שהי' חד מינן כחרי מיניהו נמצא כל אחד נעשה כארבע שהרי חד מיניהו כחרי מינן הו"ל וחד מינן כחרי מיניהו הו"ל ארבע או שש ודברו מזה האחרונים ז"ל.

וידוע שכוכבי השמים נראים כקטנים צעינינו לרב המרחק מן הארץ הגשמי שלנו ואפ"ה הכוכב היותר קטן, גדול הוא כמה פעמים מן העולם, וראה משה רבינו כי בני ישראל נמשלו לכוכבים שאפילו אותם שנראים כקטנים אבל באמת הוא רק מחמת הריחוק אבל הרוחה אותם באמת בעומק הלז הנקודה הפנימית רואה כי הם מרוצים לפי השגתם וגדלותם, וכמ"ש צעי שנפל מהם רוב ואמרו חז"ל שזה צדיק ששקל כרובו של סנהדרין (ברכות ס"ג ע"ג) אבישי בן צרויה שקול כנגד רובו של סנהדרין (ועיין סנהדרין ק"ג ע"ג) שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו וכשראה משה כן ראה אמר והנכס היום ככוכבי השמים לרוב דוקא היום

ובשביל השבועה שנשבע להם, ועיין רמב"ן (ט"ד) עה"פ לא בצדקתך וגו' ובעבור השבועה ע"ש, כי מה שנחתי זה עבר הירדן אבל באו ורשו וגו', והבן.

"ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב" (א"י). וי"ל לשון והנכס היום וגו' היל"ל והנכס ככוכבי השמים לרוב ומ"ש היום או מחר.

ונראה לפמ"ש ז"ל בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת בשבעים לשון ולמה דוקא עכשיו, וכתב השפ"א ז"ל לפי שהתקרב משה לא"י ועבר הירדן הי' לו סגולות של א"י ואוירא דא"י מחכים ולכן כיון שצא לעבר הירדן השיג השגות חדשות גדולות והואיל לבאר התורה מחדש לפי ההשגות האלו. ויש להוסיף בעבר הירדן בארץ מואב דוקא שטיהרו בקיחון ונעשה חלק מא"י, ואמרו ז"ל חד מנייהו כחרי מינן וחד מינן כד סליק להתם כחרי מנייהו, והנה משה רבינו לא ניכנס לארץ ישראל רק הגיע לעבה"י ולא הי' עמיד ליכנס בארץ ואפ"ה זכה ונתעלה במעלות אשר לא קם בישראל כמשה, והשיג השגות אלו רק ממשיכות עבה"י לא"י הגם שהי' ארץ מואב מלפנים.

אבל בני ישראל שעתידיים היו לעלות לארץ ישראל ארץ שבעה עמים, הי' להם עוד מעלה סגולת א"י וכשהגיעו לעבר הירדן נתעלו במעלה ראשונה

שהגעתם לעבר הירדן וחד מינן כתרי מינייהו והבן.

ובזה נראה לפרש מה שאמר שם (פסוק י"ג) הבו לכם אנשים חכמים וידועים לשבטיכם ואתן אותם ראשים עליכם ופרש"י שהם נכרים לכם שאם בא אלי מעוטף בטליהו איני יודע מי הוא זה ומאיזה שבט הוא ואם הגון אבל אחס מכירין אותם והוא פלא מי שאמר זו בכל ביתי נאמן הוא לא הכיר את מי שבה לפניו מעוטף בטליהו, ועוד הרי צפ' יתרו בעצת יתרו העמיד להם דיינים, ולהנ"ל נראה דאדרבה דראה צני ישראל שהם היו ממעטים עצמן ומעטפים בטליהם שלא יכירו ולא ירגישו רוב קדושתם וכמ"ש צירושלמי ראוהו נערים ונחצאו והיו כ"כ גדולים בקדושתם עד שהיו יכולים להחצא גם מפני משה רבינו ורק הקצ"ה הכיר בהם וכידוע מהגה"ק מראפשיץ שפעם עשה מעשה עם רבו מלובלין שהחצא עצמו כאיכר עד שלא הכיר בו רבו ולכן כאן כיון שראה משה רבינו גדלותם שנתעלו ציום הזה חשב שזה מחמת חסרון זו שהם נתעלו כ"כ עד שיכלו להחצא מאתו ולא הכיר ולכן אמר הבו לכם אנשים חכמים וידועים לשבטיכם שאחם מכירין בהם שהם גדולים ממני וממעטים עצמן שלא יכירו בהם.

ויש לפרש בזה סמיכת הכתובים ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר אשר נשבע ה' לאבותיכם

וגו' ולזרעם אחריהם ואמר אליכם צעת ההוא והכוונה צעת ההוא כיון שנתתי לכם את הארץ היינו עבר הירדן ונתעלו צמעה גדולה והנכס היום ככוכבי השמים וכנ"ל. ופשוטו של מקרא צעת ההוא קאי על זמן יתרו ופשוט.

"ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים וגו'" (א:יא). וברש"י מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם, אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הצטיח הקצ"ה את אברהם (בראשית יג:טו) אשר אם יוכל איש למנות וגו', אמר להם זו משלי הוא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם, וי"ב.

ואשר נראה דהנה על ארץ ישראל נאמר שהיא נחלה צלי מזרים ואינה מוגבלת ולכן היא מכוונה ארץ צני ופשטה לה וגמדה לה כפי הצורך, וששים עיירות היו לו לינאי המלך ובכל אחת ואחת כפליים כיוצאי מזרים, וכאשר ראה התנא המקום לא הי' מחזיק ששים רבוא קנים ואמר ארץ צני כתיב בה אבל חו"ל הוא מוגבל, וכ"ש המקודש יותר כירושלים ומקום המקדש שהי' מחזיק אלף פעמים כיוצאי מזרים בעזרה לצד, ואברהם יחזק ויעקב שהיו בארץ ישראל הצטיח להם הקצ"ה אשר אם יוכל איש למנות וגו' אבל משה רבינו שהי' בחו"ל ולא זכה להכנס לא"י, אזי הצרכה שצירך את צני מוגבלת אף היא, דל"ל זכותא דארץ ישראל.

איש למנות אמר להם זו משלי היא אבל הוא יצרך אחכם כאשר דבר לכם וי"ב ובפנ"י פי' לפי שהקב"ה אמר למשה ואעשה אותך לגוי גדול ומרובה מדה טובה ממדת פורענות ת"ק פעמים וכיון שהצטיחו פעמיים ואעשה אותך לגוי גדול א"כ פעמיים ת"ק זה אלף ולכן אמר זה משלי מה שהצטיח לי ה' אבל הוא יצרך אחכם כאשר דבר לכם.

והנראה עוד צדיוק לשון יוסף עליכם היל"ל יוסף על בניכם אלף פעמים, ונראה דבאמת בני ישראל נמנים לפי איכות ולא בכמות, ואמרו שנהרג יאיר בן מנשה שהי' כשלשים ושש איש, (ב"ב קכ"א) יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין, ובמשה כתיב ילדה אשה אחת במנרים ששים ריבוא בכרס אחד זו יוכבד שילדה את משה שעולה ששים ריבוא (שהש"ר א' ס"ד) וי"ש נמי ה' אלפי אבותיכם יוסף עליכם ככם כלומר שיוסף עליכם וככם זרעה אלף פעמים כאשר דבר לכם.

א"י לפמ"ש אלף בני"א נכנסים למקרא יוצא מהן מאה למשנה עשרה לחלמוד ואחד להוראה (ויק"ר ב' א') ולפ"ז סתם בני"א הוא אחד מני אלף אבל אם יצרך ה' כלם יזכו כלם להיוחס מורי הוראה ויצאו למדרגת האחד מיני אלף וי"ש ה' אלפיכם יוסף עליכם אלף פעמים כלומר שיוסף לו תורה ויר"ש אלף פעמים ויהי' אחד מני אלף וזה ויצרך אחכם שהחורה מתזרעת בזמנה

וכבר אמרו ז"ל ביהושע שנענש על שהי' לו להתפלל לצטל יצרא דע"ז ולא התפלל (ערכין ל"ב ע"ב) ופרין והא משה נמי לא התפלל, ומשני משה לא הי' ליה זכותא דא"י ויהושע הי"ל זכותא דא"י והי"ל להתפלל, ועיין ז"ק שם מה שציאר דבר נפלא דבאמת אמאי לא התפלל יהושע אלא דלא האמין כי זכותא דא"י תועיל כ"כ שמתקבל תפלתו יותר מתפלת משה רבו ורבו של ישראל, ולפי שלא האמין בזכותא דא"י כל כך הו"ל כעין חלק ממרגלים ולכן נענש כמרגל ופחתו אות משמו כיון שלא האמין בזכותא דארץ ישראל ואולי על זה התפלל עליו משה י' יושיעך מעצת מרגלים, והבן.

ולפ"ז כשצרך משה אותם ה' אלפי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים שהיא זרעה מוגבלת, אמרו לו משה אתה נותן קצבה והגבלה לצרכותינו כבר הצטיח הקב"ה את אברהם וכו' והשיב להם זו משלי היא כי אני צהור"ל ואיני נכנס בארץ ולכן זרעתי מוגבלת, דתרחי אית זי צשר ודס שהוא בעצם מוגבל וצהור"ל שהמקום מוגבל, אבל הוא כביכול יצרך אחכם כאשר דבר לכם בזרעה בלתי מוגבלת כי הוא כביכול אינו מוגבל.

י"וסף עליכם ככם אלף פעמים וגו' (א: יא). ועיין רש"י אמרו לו משה אתה נותן קצבה לצרכותינו כבר הצטיח הקב"ה את אברהם (בראשית יג: טו) אשר אם יוכל

של תורה שמהי' מני חלק.

(שנת תשנ"א)

"טרחכם" (א: יב). פרש"י מלמד שהיו ישראל טרחנין הי' אחד מהם רואה את בעל דינו נוטח זדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסקיף אני עליכם דיינים ע"כ. ולכאורה למה קרא להו טרחנים, הא קיי"ל דכל זמן שהדיינים רבים יותר יוצא הדין לאמיתו (עיין רמ"א חו"מ סי' י"ג ס"א, ועיין רמב"ן עה"מ כאן). גם מה שאומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות מאי טרחנות אית ביה הא דינא הכי דאפילו עד שלשים יום מביא עדים. ותנן (סנהדרין ל"א ע"א) כל זמן שמביא ראיה קותר את הדין ואומר לו כל ראיות שיש לך הבא מיכן עד שלשים יום מלא בתוך שלשים יום קותר לאחר שלשים יום אינו קותר אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא מלא בתוך שלשים ומלא לאחר שלשים, ובגמ' אמר רב רב הונא הלכה כרשב"ג וכו' (ועיין טוש"ע ח"מ סי' כ' ס"א).

ואשר נראה דודאי לכתחילה מותר לזרר שנים שנים, דכל שהדיינים רבים יוצא הדין לאמיתו, ומיהו זה דוקא לכתחילה כשנכנסין לז"ד, ומרמ"א סי' י"ג משמע הנחצע אומר שהוא יצרור שנים והתוצע שנים, ועיין סמ"ע וש"ך שם כ"ג התוצע שתוצע שנים הי' זה אחי שפיר.

אבל רש"י דייק בלישנ' הי' אחד מהם

רואה את בעל דינו נוטח זדין אומר יש לי עדים להביא וכו' מוסקיף אני עליכם דיינים, הנה לא בקש לשני דיינים בשעה שיבז לדין או אמר להוסקיף מיד בשעת תביעה אלא כשכבר ראה שחצירו נוטח ומתקנה בו אז מתחיל לחפש פעולות לא שהוא יננח אלא שחצירו לא יננח. ובזה מובן שלא אמר הי' אחד מהם רואה שהוא חלוש בזינו אלא אמר שחצירו מננח ולא איכפת לי כ"כ שהוא מאבד ממה שחצירו מננח, ולזה מטריח את ה"ב"ד צעוד שנים אחרים וק"ל.

(שנת תשמ"ה)

"ויצא האמרי וגו' וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדבורים וגו'" (א: מד). עיין צעה"ת פי' שעוקלין מכאן ומכאן ואין ממיתין כך ויכוס ויכתוס שרדפו אחריהם צהכה ופלוע אצל לא הרגום כדי שלא יגדילו פיהם ונמנא ש"ש מתחלל, ותדע שלא מנה זכאן הנופלים במלחמה כדרך בשאר מלחמות, ומשמע דאפי' אחד לא מת מהם שהרי מביא רא' מו'שמע הכנעני מלך ערד דכתיב שם וישב ממנו שבי אצל לא הרגו אחד מהם.

ויש להקשות מכאן על מה שהביא רש"י צפ' פינחס (כ: א) אבינו מת צמדבר והוא לא הי' צעדת קרח כי צחטאו מת, ובגמ' שבת ל"ז ר"ע אומר מקושש עליס הי' ור' שמעון אומר מן המעפילים הי' וא"כ לכאורה יש להוכיח מכאן כי המעפילים נהרגו, ואפי' ר"ע לא חלק

שלא מחו צמעפילים דאל"כ הי"ל לומר לר"ש המעפילים לא מחו, ול"ע דשם אמר על המעפילים וחזידו ותעלו ההרה וכאן אמר שלא מחו אחד מהם.

איברא דיך לדייק לשון צחטאו מחו למה לא אמרו שנהרג ומח משמע שמת צחטאו על מטתו, ולכן נלפענ"ד לפרש כך דצאמת המעפילים מחו אלא שלא נהרגו ע"י האמוריים אלא האמוריים רדפוס והכוס ויכתום עד חרמה והניחו אותם שם ואח"כ מחו מיתת החטא ולא מחמת מה שהרגום האמוריים וממילא ליכא חילול ש"ש, ואחי שפיר שהאמוריים לא הרגו מהם כדעת צעה"ת ואפ"ה מחו מאותו חטא ואחי שפיר דברי ר"ש שאומר מן המעפילים הי' והבן.

ו"יאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה וגו'" (ב: ט). ובגמ' (ב"ק ל"ח ע"א) וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אלא נשא משה ק"ו צעלמו אמר ומה אם מדינים שלא באו אלא לעזור את מואב אמרה תורה נרור את המדינים והכיחם אותם מואבים עצמן לא כל שכן אמר לו הקב"ה לא כשעלמה על דעתך עלתה על דעתי שחי פרידות טובות יש לי להוציא מהן רוח המואביה ונעמי העמונית וכו' ול"כ כל הענין ועוד וכי לא ידע משה שעתיד לנאת דוד המלך ע"ה וכבר פירשתי.

ובעת נראה דצפ' בלק נאמר ויגר מואב מפני העם כי רב הוא ויקולו מפני בני ישראל (במדבר כג: ג). וראיתי בפנ"י שכתב לפרש למה מתחלה אמר מפני העם ואח"כ מפני בני, ותמצית הדברים דהעם היינו הערב רב, ואמרו ז"ל הטעם שלקח משה הערב רב מפני שאמר השי"ת לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם שעכשיו יוציאו ממזרים כל הקדושה וכיון שראה משה שמחמת החפזון לא יכלו להתברר היטיב ונשארו עדיין קלת מעורב מן הקדושה בפסולת מזרים ע"כ לקח את כל התערובות עם הפסולת כדי שלא ישאר במזרים שום קדושה. וזהו שאמר הקב"ה למשה שחי פרידות טובות דהיינו רוח המואביה ונעמי העמונית אלו הם הכח הקדושה המעורב בחוך עמון ומואב. וכיון שראה מואב את הערב רב היה מתירא פן יעשה מרע"ה כן גם צפרידות טובות שיקח את הפסולת המעורב והיינו דכתיב ויגר מואב מפני העם כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ופי' שהפחד מפני בני היה בראותם את העם כי רב הוא היינו הערב רב ע"כ עי"ש וש"י.

ודרשו ז"ל (שמות לז: ו) לך רד כי שחת עמך על הערב רב שהיו עם משה, שהוא קבלס מדעתו ובעלמו בלי לזוי מהקב"ה על זה (עיין ברכות ל"ב) וברש"י עה"ת שחת עמך ובאמת מזינו שע"י נענשו ישראל, ועתה אחי שפיר פי' הגמ' (ב"ק ל"ח) וכי מה עלה על

ישראל ולא נמלכת בי אם לעשות כן, וטוב להניח כל האומה ולא להכניס בישראל מערב רב שהם יזיקו ח"ו לישראל ולכן גם בעמון ומואב אין להניח שתי המשפחות וע"כ להניח האומה כולה בשביל שתי הפרידות טובות.

ובהא מיושב נמי קושית החוס' שם ד"ה נשא אור"ת דהאי נשא ק"ו לאו דוקא אלא עתיד משה לישא ק"ו גם מה שאמר הקב"ה למשה לא כשעלמה על דעתך לאו דוקא עי"ש שהוא דוחק לומר לכאורה ללאו דוקא אבל לפי מה שפרשתי אחי שפיר דהאי עלה על דעתך כונתו שעלה על דעתו זה כבר כשיצאו בני ישראל ממצרים ולשיטתו הכ"נ רצה לעשות כן וע"ז אמר לו הקב"ה דאין דעתו נוח בזה אלא צריך להניחם בשביל שתי פרידות טובות עד שיצאו מהם.

"חזון ישעיהו וגו' שמעו שמים והאזינו ארץ כי ה' דיבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן" (ישעי' א', הפטורה לפ' דברים). ול"כ למה הביא ראי' משור וחמור, כן ז"ע למה הפסיק בדברי המוסר בדבריו ידע שור וגו'. וגם לשון ידע שור קונהו ז"ע במה ידיעתו, כן יש לבאר ענין וחמור אבוס בעליו דהול"ל וחמור אבוס שלו.

ובראה עפ"מ שאמרו ז"ל (יומא דף ט') בית ראשון שהיו עוצרים על שלש

דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אלא נשא משה ק"ו בעצמו וכו' פי' שהק"ו נשא ממעשה עצמו דודאי ידע ג"כ דשתי פרידות טובות עתידים ללאת ממואב כיון שהראו לו למשה דור דור ושופטיו (ויק"ר כו:), ובספרי (פ' פינחס כו:נט) הראה הקב"ה למשה כל הפרנסים העתידים לשמש את ישראל עד שיחיו המתים. ואפי' באותו המצוי נא' ויפן כה וכה וירא כי אין איש שראה שאין עתיד ללאת ממנו זרע טוב, והכ"נ ראה שעתידין ללאת מהן שתי פרידות טובות אלא שמהם סבר דודאי בשביל הני פרדות לא צריך להחיות שתי אומות רשעות שלימות, אלא הוא יוציא המשפחות שמעורבות בהן הני פרדות טובות כמו שעשה עם הערב רב והשאר ימותו בחרב כמו שעשה למצרים שטבעם בים, וזה שעלה בדעת משה לעשות מלחמה שלא ברשות מכח ק"ו שעשה הוא בעצמו במצרים.

וע"ז השיב לו הקב"ה לא כשעלמה על דעתך עלמה על דעתך, פי' לא כשעלמה על דעתך כבר במצרים שלקחת הערב רב וגם עכשיו אתה רוצה לקחת את המשפחות שמעורבות בהן הפרידות הטובות היינו רות המואביה ונעמי העמונית ולהכניסם בתוך כלל ישראל כמעשיך ביציאת מצרים עם הערב רב, ואת שאר האומה להרוג, זה אינו, דדעתי אינו נוחה ולא עלמה על דעתי כמו שעלמה על דעתך גם בערב רב עמך הוא ולא הסכמתי להכניסם בכלל

וצירות והי' אהבה ביניהן נהגלה קינאם, בית שני שהיו שומרי תורה ומצוות והי' בהן שנאת חנם נחרצ ולא נודע קינאם ללמדך שגדולה שנאת חנם יותר מע"ז ג"ע ושפכ"ד, שנאת חנם הרי יש בו גאון שהוא ע"ז, דכל המתייחר כאילו עובד ע"ז (פסיקתא דהעלותך יב:ב) וג"ע דכל המתגאה סופו נכשל בצ"א (סוטה ה') ולה"ר שהוא שפיכת דמים, שלה"ר הורגת שלשה כידוע (עין ערכין ט"ו, וב"ר ה' י').

והנה כשאלם רוצה לזרר על חזירו אם הוא באמת נדיק וישר או ח"ו שבע תועבות זלזול, וקשה עליו מלאכת הבחינה כי האדם יראה לעינים וכיון דמקיים תורה ומצוות ועושה נדקה בכל עת הרי לא ידע להבחין אם כוונתו בעשיית המצוות לשם שמים ובכוונה טהורה או שמה תכלית עשייה זו כדי להתגאות וכיוצא בו ומאן מפיס. ונראה לפ"מ דאיתא בצבדר"נ (פ"ח ה"ח) כשם שהנדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות, אמרו גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו עו"כ שנאמר ואנכי פנית הבית ומקום לגמלים (בראשית כ"ד) מלמד שלא נכנסו לבית לזן הארמי עד שפינו כל העו"כ מפניהם, מעשה בחמורו של ר' חנינא בן דוסא שגנבוהו לסטים וכו' ולא היה אוכל ושותה וכו' לפיכך אמרו כשם שהנדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן חסידות כמותן ע"כ.

ואיתא בירושלמי מעשה בחסיד אחד שמכר שורו לעכו"ם וערצ שבת בין השמשות הפסיק מלעשות עבודה וצא העכו"ם לאותו חסיד וטען כי מקחו מקח טעות הוא, הלך החסיד למקום הבהמה ולחש בצאנו של השור והתחיל לעבוד ושאל העכו"ם מה לחש לו והשיב לו שאמר לו שעד עכשיו הי' ברשותו וכיון שמצווה הוא על שביעת בהמתו ולכן גם השור לא עשה מלאכה, אבל עכשיו שמכרו לעכו"ם שאינו מצווה על השביעה מותר לו לעשות מלאכה והתחיל השור לעבוד (ירושלמי תענית ד' ה' איכ"ר ב' ה' פס"ר י"ד ב') ואותו עכו"ם כשראה כן הלך והתגייר ולמד וזכה לתורה וקראו לו יוחנן בן תורתא שהשור גרם לו להיות נולד ונדיק. והוצא במפרשי ש"ס צבלי יומא ע"ש.

ובגמ' (חולין ז' ע"א) איתא ר' פנחס בן יאיר איקלע לההוא אשפיזא רמי לה שערי לחמריה לא אכל חבטינהו לא אכל נקרינהו לא אכל אמר להו דלמא לא מעשרן עשרינהו ואכל אמר ענייה זו הולכת לעשות רצון קונה ואחס מאכילין אותה טבלים ופריך מי מחייבא ומשני וצירושלמי ובמדרש רבה (בראשית פ' ס') לא משני מידי אלא השיב מחמרא אנפשה ע"ש, וכעין זה צהא דרשב"ד שגנבו לסטים חמורו ולא אכלה ג' ימים לאחר ג"י פתחו לה ושלחוהו וחזרה לביתה אמר רשב"ד עני' זו שלשה ימים לא אכלה, הרי דבהמתן של נדיקים נמי

מהרין צאיסורין איסורי שבת ואיסורי מאכלות. ועיין רמב"ן עה"ת שהקשה לאליעזר עבד אברהם שעשה זממין צפיהם של גמלי אדוניו אברהם אבינו כשהלך לישא אשה ליצחק ותמה אטו גמליו של א"א לא היו כחמורו של רפצ"י או רחצ"ד ע"ש מה שחי'.

ובדברי הירושלמי הי' נראה להבין ולהסביר הא דאמרו במס' ע"ז (ט"ו ע"א) אין מוכרין להם בהמה גסה משום נסיוני פי' שמא איקלע ליה ליזבן ערב שבת ציה"ש ולא תרנה הבהמה לעבוד ויבא ישראל המוכר ויזוה עליה שחעבוד, ומחוך שמכירה את קולו חלך מחמתו ונמצא ישראל מחמר צבהמתו, והדבר תמוה שהרי קיי"ל בכל התורה מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן ואין לך מילתא דלא שכיחא יותר מלמכור בהמה עש"ק צין השמשות וגם אז יצטרך לנסיוני.

ולהנ"ל אחי שפיר שהרי כל ישראל בחזקת לדיקים הם וחיישינן שכל מה שימכרו אפילו ציום ראשון אזי כשיגיע ע"ש ציהמ"ש יפסיקו הבהמות לעשות מלאכה ויבואו הקונים הנכרים לטעון לבעלים מקח טעות ויאלו הבעלים ללחוש באזניהם וילכו לקולם ויעברו משום מחמר וזה האיסור משום נסיוני, וזה ודאי שכיח הוא כי כן דרך בהמת כל הדיקים ולפ"ז נימא שדין התורה בכאן מיירי בלדיקים.

ובזה יש להבין נמי מה דקיי"ל ישראל מותר להשכיר בהמתו לעכו"ם ויתנה עמו שתנוח צצבת ואם צא שבת ולא שמע לו ולא עמד על תנאו אז יפקירנה, ולכאורה אמאי התירו להשכיר בהמתו והלא הגוים אשר פיהם דבר שוא ודאי לא יעמדו צדצריהם ולא יצבחו, והאיך הותר לסמוך על הצטחתם זו, ואף צע"ס הדין כשלא עמד על תנאו דאמרינן שצריך להפקיר הבהמה ל"ע איזה היתר הוא זה והארכתי צזה היתר צבר הרבה (עיין משנה ח"ז סי' רס"ה-רס"ז) ומיהו לפמ"ש אחי שפיר מאד שהרי צש"ק צני ישראל הקדושים שובחים צצביעי וכיון שהבעלים שובחים אזי הרי ודאי שגם בהמתם לא יחללו את השבת צבהמת אותם חסיד צמעשה דר"י תורתא וזה צמעשה צעבודה צפועל ולא תאכל מעשר ודמאי כחמורו של רפצ"י ורחצ"ד, ושפיר מותר לשכור צתנאי כיון שאו הבהמה תשמור ולא תעשה מלאכה ציום השבת, אלא דגזרו משום נסיוני וצמכירה וכה"ג הו"ל צבר שכיח.

ובזה יש להבין נמי מהא שאמרו צ"ק ל"ז מועד לציצחות אינו מועד לחול וצירושלמי והוצא צתוס' צ"ק שם הטעם לפי שרואה אותם צמלצושים נאים וכו' ע"ש ול"צ. גם ל"ע ע"ס הענין המוצא צקרא דשור המועד שהמית וגם צעליו יומת, והדבר תמוה דאם השור נגח והזיק אמאי ייענש צעליו צמיחה. ולהנ"ל אחי שפיר מאד דכיון צבהמתו

נגחה א"כ הרי זו הוכחה שהוא [הזעלים] נהג במנהגי רציחה וכדו', עד שבהמתו למדה ממנו האריך להתנהג ולכן נגחה, יוצא שע"י נגיחת הבהמה יודעים אנחנו שזעליה לא נהג בדרכי התורה, ולכן גם זעליו יומת וגרע הוא מכה"ג שרואה בשוגג. וזה מובן החילוק בין שבת לחול דשבת שאדם שב מחטאו ע"ש זיה"ש אז גם שורו וחמורו משתנין ומפסיקין לנגוח זיום השבת, והבן כי קפראתי.

"הוי גוי חוטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים וגו'" (ישעי' א'). ראיתי בצוארי שלל על הפסוק ידע שור קונהו וחמור אצום זעליו דאיתא באגדה דישראל היה לו פרה ומדוחקו מכרה לגוי וזשבת לא רצתה לחרוש והיה מכה אותה הגוי מאד ולא רצתה לעבוד וצא למוכר וכו' עיין לעיל בסמוך. וצחי' הריטב"א (יומא שלהי דף ט') ר' יוחנן בן תוריתא שהביא אגדה זו מש"כ ירושלמי, וידוע דחמורו של ר' פנחס בן יאיר לא היה רוצה לאכול טבל, וז"ש ידע שור קונהו ולא היה רוצה לחרוש שבת כי זעליו דמעיקרא ישראל וזה קונהו, וחמור אצום זעליו זה חמורו של ר' פנחס בן יאיר שאצום זעליו היה מעושר וצאצוס אחר היה טבל ולא רצה לאכול וישראל לא ידע עי"ש.

ואיתא במכילתא (פ' יתרו) מה ראה יונה לצרות תרשישה מפני ה' ח"ו כי ידע שאם ילך וינצח לאנשי נינוה יחזרו בתשובה כל בני נינוה הגוים, ויצא קטרוג על בני ישראל ח"ו שיאמרו הגוים שמעו לנביא וישראל לא רצו לקבל תוכחתו, ולכן מסר נפשו בשביל ישראל, ומש"ה נחשב שמו בין המנהיגים שמסרו

ומעתה נראה לזהו כוונת הנביא בצעקתו בנים גידלתי ורוממתי כלומר שהם צנים שגדולים ונתרוממו מכל עם ולשון, והם פשעו בי. ואת"ל מי יודע אם פשעו בי או לא ולזה קאמר ידע שור קונהו שהרי השור מודיע מי הוא קונהו כמה שזע"ש אינה עושה מלאכה רק בלחש וכיוצא בו, וחמור אצום זעליו שאינו אוכל מאצום זעליו מה שאינו מעושר שמחמיר על עצמו הי'. אבל איסורין ודאי אין הקב"ה מזמין תקלה על ידן (עיין חוס' חולין ז' וגיטין ז' ע"א ד"ה השחא) וזה שאמר ידע שור קונהו וחמור אצום זעליו וידע מלשון מידע ידע כלומר ידע שור קונהו וחמור אצום זעליו שהשור והחמור מודיעין על הקונה שלהם ועל הזעלים שלהם כיצד והיאך מתנהגים הזעלים שלהם, שאם הזעלים מתנהגים כראוי גם השור אינו עושה מלאכתו שבת ואם הזעלים מתנהגים כשורה באכילה גם החמור מחמיר על עצמו והיינו אצום

שלא יהא רבו בגן עדן ותלמידו בגיהנם,
 וכמ"ש תלמיד שגלה גולין רבו עמו,
 ונ"ע שלא זיינו מזה מפרשי המדרש.

עד שנשא נצורראדן את עיניו לשמים
 ואמר הכלה אתה עושה. וי"ל למה
 דוקא נשמעה תפלת נצורראדן יותר
 מתפילת שאר ישראל. ונראה כפי מה
 שמצינו במשה רבינו שאמר למה יאמרו
 הגוים איה נא וגו', שיש חילול השם מה
 שיאמרו הגוים וח"ו שיתחלל שמו של
 הקב"ה, ובקרובי אקדש אצל לא להתחלל
 ח"ו, ולכן כיון שנשא נצורראדן עיניו
 והי' ח"ו בגדר חילול השם מיד נח דם
 זכרי', וכיון שראה נצורראדן דבר זה הלך
 ונתגייר, ונתקדש שם שמים.

"הי' ה' באויב בלע ישראל בלע כל
 ארמנותיה" (איכה ב:ה). עיין פי' אלון
 זכות להגר"י ז"ל. ונראה לפמ"ש שפוך
 חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ואל
 הממלכות אשר בשמך לא קראו כי אכל
 את יעקב ואת נוהו השמו, וביאור הענין
 הוא לפ"מ שאמרו ז"ל (איכ"ר ד' ט"ו)
 שפך הקב"ה חמתו על העמים והאזנים
 להליל את בניו, ונשארו ישראל בחיים
 והי' מוצח כפרה. ואם באים העכו"ם
 ועושים תרוייהו, אכל את יעקב וגם את
 נוהו השמו הרי שבע"כ וממ"כ עשו שלא
 כדין ולא נצטוו על זה, ולכן שפוך חמתך
 עליהם.

והב"נ הרי כיון ששפך חמתו על עזיו
 ואזניו א"כ לא הי' לו לפגוע

נפשו בצביל ישראל, והנה הכא נמי
 צהאי עכו"ם שנתגייר כשראה המופת
 הזה מהשור עי"ו נעשה קטרוג ח"ו
 לישראל שראו ג"כ המופת הזה ולא חזרו
 בתשובה. וי"ל שזה שהוכיחם הנביא הי'
 גוי חוטא היינו ראה הגוי החוטא הזה
 וקאי אבן תוריתא שהתגייר, ואמר בא
 וראה הגוי החוטא הזה עם כבד עון
 ר"ל שהוא מעם שהם מלאים עונות
 גדולים וכבדים זרע מרעים בניס
 משחיתים היינו מעשו הרשע אשר כל
 תכליתם הוא לנעץ את קדוש ישראל וח"ו
 לגדף ולחרף כדרכם של גויים ואפ"ה
 כשראה והתבונן שידע שור קונהו נורו
 אחר ושצ מדרכו הרשעה ונתגייר
 וישראל לא ידע עמי לא התבונן בזה וזה
 שהוכיח הנביא את בני", וה' הטוב
 יכפר. (שנת תשי"ז)

במדרש פתיחתא דאיכה רבה (סי' ט"ו)
 ר"ח צר פפא פתח יוסר לך לוקח לו
 קלון, א"ר ינחק כל המעמיד תלמיד
 רשע סופו להתבזות ממנו שנאמר יוסר
 לך לוקח לו קלון, הוא דעתיה דר' ינחק
 דא"ר ינחק כל המעמיד תלמיד רשע
 בא"י כאלו מעמיד לקטים ובחו"ל
 מעמיד עבד, ועיין מתנות כהונה. ונ"ל
 כי לעולם הרשעים שבא"י היו יותר
 טובים מבחו"ל כמבואר צפ' אין
 מעמידין תא חזי מה בין לקטאי דא"י
 לגנזי דחו"ל ופרש"י אע"פ שהלקטים
 פריצים יותר מגנזים וכו'. ונראה דהא
 דרשה לא נאמרה רק צעוה"ו אצל
 לעוה"ב גורם עוד רע לעצמו לפמ"ש

ואם יאמר לך יש תורה בגוים אל תאמין דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה.

א"י בדרך אחר, דהנה קמו בזמן האחרון אנשים חכמים בעיניהם שרוצים לערב חכמת האומות עם חכמת התורה יחדיו ידובקו ואומרים שלומדים בחיכונים וסחס ספרי השכלה רק בשביל פרנסה ולקבל משרה חשובה אלל המלכות ועי"ז יוכלו ללמוד תורה ולגדל בנים לתורה, ועוד טענות מעוקמות, אבל באמת כבר השריש לן הרא"ש בתשובה (כלל נ"ה בענין תקנת נשואין) שאי אפשר לתורה וחכמות העו"ס להיות יחד, וכל חכמי אשכנז הזהירו על זה, אבל בדור הזה באו חכמים בעיניהם בטענות הפוכות שכיון שכן נשאלו איזה יהודים שומרי התורה אף שלמדו מחכמתם והם על בסיסים טובים וכדומה כמעשה היצר גם הם לא פחותים מהם ויהיו כמוהם, ועליהם ועל כיוצא בהם אמרו ז"ל מלכה ושריה בגוים, אם רוצים להיות מלכים ושרים בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין, כי ודאי יש חכמה דכתיב (עובדיה א:ח) והאבדתי חכמים מאדום ומצונה מעשיו, ואם יאמר לך יש תורה בגוים אל תאמין, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה, כי ודאי אי אפשר להיות גדול בתורה ולהיות שר בגוים, וזה לעומת זה עשה אלקים, והרבה יש להאריך בזה, וד"ל.

בנפשות, אבל מקונן הנביא "הי' ה' כאויב בלע ישראל" וגם "בלע כל ארמנותיה", וכיון ששפך חמתו על ארמנותיה למה בלע ישראל, וזה הי' ה' כאויב שאינו עושה לטובתו אלא רוצה לנקום בו לכל דבר. (שנת תשמ"ו)

"מלכה ושריה בגוים אין תורה" (איכה ב:ט). אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין ואם יאמר לך יש תורה בגוים אל תאמין דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה (מ"ר). נראה לפמ"ש ז"ל (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז פתיחה איכ"ר ב') ויתר הקב"ה לישראל על ע"ז, גילוי עריות, ושפיכות דמים, ועל מאסם בתורה לא ויתר, וכתיב אותי עזבו מקור מים חיים, ודרשו (ירושלמי טס) הלאי אותי עזבו ותורתי שמרו, דהמאור שבה מחזירן למוטב, ואילו הי' תורה בגוים א"כ לא היו נענשים שהרי עכ"פ מחזיקין בתורה צהייתם בין הגוים, אבל כיון שבגוים אין תורה ממילא ח"ו נתקיים חשב ה' להשחית חומת צת ציון.

א"י בדרך נחות, דמדרך המון עם ובפרט המתיוונים [בזמנינו הרעפארמער בלע"ז] למשוך אחר מעשי שכנים וכתיב (תהלים קו:לה) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, ואילו הי' תורה בגוים בלית ברירה כדי להיות שכן טוב היו לומדים גם תורה, עכ"פ כדי להיות כמוהם, וכיון שאין ציניהם לומדי תורה זה סימן שגם בגוים אין תורה, וז"ש

א"י בדרך הנ"ל, אמנם אם המדובר מסתם תלמידים ההולכים בתיכון הגם שעושה שלא כהלכה אבל אין הסכנה כ"כ כל זמן שהראשי ישיבות ורבותיהם עדיין יושבים על התורה וע"י זה אולי ילחחו עוד להחזיר התלמידים ועכ"פ להעמיד תלמידים אחרים הגונים בני תורה, דכל זמן שאיכא פירצה אפשר לתקנה, אבל אם נפלה החומה בכל שעריה טבעו ואין שום גבול בזה ח"ו חפק תורה, ולכן כל שראשי ישיבות הלכו בתיכוניים ומשם לוקחים לקח מראש ישיבה שכבר טעם טעם הנחש וההשכלה זה סכנה שיבאו התלמידים וישתו מים הרעים, ואפילו יראה לפעמים שאחד הנלח ונראה כמו ששניהם עלתה בידו, אבל באמת זה הוא ח"ו הפרת התורה ואין זה אלא מעשה שטן.

וז"ש טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה, כלומר ששיבר כל השערים והחומות, עד שמלכה ושריה בגוים, כלומר מלכה היינו הראשי ישיבות מרנן ורננן מאן מלכי רננן, ושריה הם כבר בגוים לומדים חכמת האומות כגוים, אז בגוים אין תורה, ואפילו אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין, ואם יאמר יש תורה בגוים אל תאמין, כי א"א שינליתו בתורה אם לומדים מן הגוים את חכמתיהם, ועיין ספר הישר המיוחס לר"ת, כי מתדרדר מיום ליום עד שאינו מרגיש שכבר הוא כופר בתורת ה' ומשוה התורה עם חכמת החילוניות וההשכלה ועיין ריב"ש סי'

ל"ה. גם נביאיה לא מלאו חזון מה', כלומר אותם המקבלים גדולות בדרך זה שיהיו שפחה וגזירתה יחד לא מלאו חזון מה', שהם נביאי שקר, ועיין במדרש נביאיה אלו נביאי שקר, גם נביאיה אלו נביאי אמת, אלו ואלו לא מלאו חזון מה', ול"כ למה חזר ועירב נביאי שקר ואמת יחדיו, ולא עוד אלא שרמזו נביא האמת בציבת גם, ולהנ"ל אחי שפיר דהני נביאי אמת ונביאי שקר מעורבים הם ואחד הוא, ומלך אחד הוא נביא שקר של חכמות הגוים ומלך השני הוא נביא אמת מלך התורה, אבל לא מלאו חזון מה'.

א"י לפי מה שראינו רודפים אחר הכבוד, ואם לא יתנו להם בישראל או שאין לו די מכבוד זה אזי הולכים בין הגוים אחר הכבוד, ושמעתי בשם הגאון ר' מאיר אריק ז"ל שאמר על אחד מהגדולים חשבתי עליך שמיעשה לנודע ביהודה ונעשתה לנודע בגוים, וק"ו בימינו אלה, והטעם לזה לפי שאינם בני תורה, שהרי כתר תורה עולה על גביהם, רק לפי שאינם בני תורה הולכים אחר כבוד העמים, וז"ש מלכה ושריה בגוים, אז סימן שאין בו תורה.

(שנת תשכ"ו)

"מי זה אמר ותהי ה' לא צוה" (איכה ג:לז). נראה דקאי על מה שכתב לעיל להטות משפט גבר וגו', כלומר שאם יש דין ח"ו שמטה משפט אדם ויודע בלדק חזירו ואפ"ה מטה המשפט, נמלא דזה

תועלת לצדיק מת כשהוא נפל, וע"ז אמר החכם טוב ממנו הנפל.

ולכן אמר להטות משפט גבר נגד פני עליון ולעות אדם צריבו אד"ני לא ראה זה אי אפשר, כי יטעון מי זה אמר ותהי ה' לא צוה, כלומר יש דבר כזה א"א וודאי מן השמים הוא שיהי' כן, ולכן קיים מפי עליון לא תלא הרעות והטוב, כלומר שהצחירה ציד האדם, והגם שיודע עתידות מ"מ לא תלא מהאלקים הידיעה להכריח הצחירה. וכבר ראיתי מחכמי המחקר האמיתיים שפי' החילוק בין ידיעה לדיבור, דמה שהוא במחשבה אינו מכריח הידיעה רק הדיבור הוא שמכריח, וגם לענין מחשבה יש שני מיני מחשבות יש מחשבה שתצא לידי מעשה ועל כיוצא בזה אמרו סוף מעשה במחשבה תחילה ויש מחשבה שלא תצא לידי מעשה והוא כחלום יעוף, ואינו מכריח כלום, ויודע העתידות הוא במחשבה ולא בדיבור, וז"ש מפי עליון לא תלא הרעות והטוב, ולכן הכל תלוי בצחירה. וממילא מה יתאונן אדם חי אינו יכול להתאונן כי הוא מוכרח, אלא גבר על פשעיו, שהכל תלוי בו ובצחירתו, ולכן נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'.

(ירושלים תש"ט)

"סכתה בענן לך מעבור תפלה" (איכה ג:מד). ובמדרש באיזה תפלה אמרו בתפלה שהוא בלא תשובה, אי נמי

המטה משפט הוא כביכול נגד עליון, וכמ"ש כי המשפט לאלקים הוא (דברים א:יז) ופירש"י מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזיקני להחזיר לו, נמצא שהטיח עלי המשפט ע"ש, אלא שהדיין חושב לעות אדם צריבו וחושב שה' לא ראה, כי הרי חושב מי יודע מחשבותיו, ומסיק דודאי בסוף לא תתקיים מחשבתו שהקצ"ה ממילא יטלנו מן השני ויחזירהו להמגיע לו, וז"ש מי זה אמר ותהי, כי חושב שע"י דבריו שהטה משפט ואמר יתקיים מחשבתו ויהי' לשני, ואמר כי זה אי אפשר כי מה ש"ה' לא צוה" לא יהי', וע"ד שאמר עושה עושר שלא במשפט בחלי ימיו יעזבו.

ואמר מפי עליון לא תלא הרעות וגו', לפי דכתיב אלקים נצב צדעה א-ל, ומה שהצ"ד שלמטה יגזרו יקיימו צ"ד שלמעלה, וע"ז הוסיף מפי עליון לא תלא הרעות, וכיון שזה הטה דינו של צבירו רעה הוא ולא תהי' כואת מפי עליון.

א"י להטות משפט גבר וגו'. לפ"מ שהקשה הרמב"ם שהידיעה מכחשת הצחירה לפי דעתנו הקצרה, וכיון שדעת עליון יודעת שזה יהי' צדיק א"כ הוא מוכרח, וכן אם יודע שזה יהי' רשע ואין עליו אשמה, ועיין נדה דף ל' תינוק יוצא ממעי עמו משביעין אותו תהי' צדיק, ובזוה"ק פ' וארא כל שיודעין בו שודאי יהי' רשע גמור ולא יבא ממנו

מעבור תפלה, היינו שקכותה וכיסית בענן מקום החמירה שהתפילה אינו נכנסת אלך, וממילא לא תוכל עבור תפלה שהמלאכים איך מניחים תפלתם לעבור, ואמר באיזו תפלה איירי בתפלה שהיא בלא תשובה, דבתפלה עם תשובה הקב"ה חתר חמירה לקבלה, וא"נ בתפילת יחיד דבצבור שכינה קדמה להם והתם ממילא איך כאן הענן שמסכך להקב"ה, ותפלתו נשמעת, אכ"ר.

בתפלת יחיד איירי. נראה לאמרו ז"ל שהמלאכים רצו לדחות תפלת מנשה בן חזקיהו והקב"ה חתר חמירה מתחת כסא הכבוד לקבלו, והנה עד שלא שב להקב"ה אפילו מתפלל לו איך המלאכים מניחים לתפלתו לעבור, אבל השב בכל לבו הקב"ה פתח החמירה ופושט יד לקבל תפלתו לפניו.

וז"ש נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת וגו', והטעם סכתה בענן לך

פרשת ואתחנן

של משה, ואילו נכנס לארץ הי' נבנה בהמ"ק ולא היה נחרצ לעולם, רק הקב"ה צרוב רחמיו ראה שב"י יחטאו חלילה, ולכן שפך חמתו על עזיו ואבניו, ולולי בנאו משה אז חלילה הי' מוכרח לשפוך חמתו על שונאיהם של ישראל, ולכן אלמלא נכנס משה לארץ וזנה בהמ"ק לא היה נחרצ ותפלתו הייתה עבור המקדש.

ואיתא בילקוט שמעוני (שמואל סי' קס"ה) ויאמר גד אל דוד ציוס ההוא ויאמר לו עלה הקס וגו' למה דוד דומה באותו שעה לאחד שהי' מכה את בנו ואינו יודע למה מכהו באחרונה אמר ליה על מקמתא פלוני מחיתך, כך כל אותם אוכלקין שנפלו על ידי שלא תצעו את בנין בהמ"ק, והלא דברים ק"ו ומה

"ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר" (ג:בג). איתא במדרש הלכה אדם מישראל שהי' עומד ומתפלל מהו וכו', יכול יהא מתפלל בכל שעה שירצה כבר פירש דוד המלך (תהלים נ"ה) ערב ובוקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי, יכול יהא תובע צרכיו ויוצא לו, כבר פירש שלמה (מלכים א' ח') לשמוע אל הרנה ואל התפלה, רנה זו קילוסו של הקב"ה ותפלה זו צרכיו של אדם.

ולבאורה מה שייך זה המדרש שיתפלל ג' תפילות ערב ובוקר וצהרים לואתחנן, ומה זה הלכה. ונלע"ד דהנה ידוע דהא דהתפלל משה תקט"ו תפילות כמינן ואתחנן כדי שיכנס לארץ היה הכל כדי שיבנה בהמ"ק ע"י ולא יחרב, דאין ידיהם של שונאים שולטים במעשה ידי

הארץ הטובה אשר היא זבת חלב ודבש,
וארץ צ"ג וצ"ר לא הי' מניח שם אדם
אלא שתי' לחרבה [כיריחו] וכך שני
צספרי לתת לנו פרט לעבר הירדן שנטלו
מעלמם וכו'.

ולכן כ"ז שלא תצטו צ"ג וצ"ר חלק
צעבר הירדן הרי לא הי' זה מא"י
ולא נתצטלה השבועה של הקצ"ה כיון
דבשעה שכבש אותם משה עדיין לא היו
מא"י ולא נכנס משה לארץ אמנם אחר
שנטלו צ"ג וצ"ר חלקם צעבה"י ונעשה
א"י וא"כ נתצטלה השבועה שמרע"ה לא
יכנס לא"י חשב מרע"ה דנתצטלה
השבועה אך העונש קיים כיון דבשעת
הבאה לא הוצא אדם לארץ אשר נשבע
ה' א"כ נהי דהשבועה צטל ממילא
אח"כ אבל העונש י"ל דנשאר ולכן
התפלל מרע"ה להשי"ת שימחול לו
העונש אבל לפי האמת לא נתצטלה
השבועה שמה שאמר הקצ"ה לא תביא
את הקהל אל הארץ הי' על עיקר הארץ
והיא מעבר לירדן והלאה ע"כ.

ובס' כלי חמדה הקשה עליו דלא נתכונו
דבריו בדעת הרמב"ן ז"ל
שהרמב"ן כ' צפ' מטות דלכן לא נטוו
על הגעלה צמלחמת סו"ע כי סו"ע
מלכי האמורי הם וארצם מנחלת ישראל
הוא והותר להם שללם אפי' איסורים
דכתיב וצמים מלאים כל טוב אשר לא
מלאת ואמרו רבותינו (חולין י"ו) כותלי
דחזירי שרי להו עכ"ל. וא"נ כמהר"ל
א"כ מ"ט דסו"ע הותר להם כותלי

אלו שלא ראו את צהמ"ק כך אנו על
אחת כמה וכמה, לכך התקינו נביאים
הראשונים שיהיו ישראל מתפללין בכל
יום ג' פעמים אנה השב שכינתך לליון
ע"כ.

נמצא הא דתקנו הנביאים ז"ל להתפלל
ג' תפילות הוא על צנין צהמ"ק
שיבנה צמורה צימינו, ומה גרמה
שנחרב מה שלא הועילה תפילת משה
ולא נכנס לארץ דאילו נכנס לארץ לא
היה צריך אז לתקון ג' תפילות, וזהו
פשט המדרש ואתחנן אל ה' ממילא
נראה דזה הי' רק בשביל צנין בית
המקדש, א"כ מה שאנו מתפללין ג"כ
היא בשביל צנין המקדש ויכול יהא
מתפלל בכל שעה שירצה, לכן אמר כבר
פירש דוד ערב וצקר ונהרים שיהא שלש
פעמים ביום כתקנת הנביאים, וק"ל.

"ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר"
(ג:בג). וצספרי וצר"ש לאחר שכבשתי
ארץ סו"ע דמייתי שמא הותר הנדר וצ"ב
וכבר פירשתי.

ומה שנראה עוד בזה לפמ"ש לעיל
בסמוך דמהר"ל ז"ל בגור ארי'
פי' עפ"ד הרמב"ן ז"ל צפ' חקת
דאע"ג דארץ סו"ע ירושתה של ישראל
הוא כי לאמורי הי' והוא מעשרה אומות
שנשבע הקצ"ה לתת לישראל אבל יודע
הי' משה כי ישראל עתה לא יכבשו כל ז'
עממים והי' חפץ שיהי' כל כבושם מעבר
הירדן והלאה שיהי' מושבם יחד שהוא

שקידש יהושע הי' לאחר כיבוש וישבו וקודם שנתישבו לא נתקדשה הארץ הגם שהיתה מקודשת מכל הארצות וכהא דתנן במשנה (כלאים פ"ג) עשר קדושות הן ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות והוא משעת הבריאה שהרי בזמן אברהם אבינו כבר היתה מקודשת אבל קדושת הארץ מחמת ישראל לא נתקדשה עד שקדשה יהושע וזוה תלוי המחלוקת אי קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא או רק לשעתה וכן נראה היתה עם כל עבר הירדן ולא קשה מידי קושיה הכ"ח ז"ל.

אגב, בכלי חמדה שם שהביא דעת הר"ש משאנן (על חו"כ פ' אמור) במש"כ כי תבואו יכול משבחו לעבר הירדן ת"ל אל ארץ המיוחדת ופי' הר"ש יכול אם יהי' פסח קודם שעברו הירדן והיו חייבין בעומר ת"ל אשר אני נותן לכם ולפי"ז הבאת עומר אינו כשר מעמון ומואב. עוד הביא מס' תשואת חן סי' כ"ד אמה שאמרו בגמ' (ר"ה דף י"ג) עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבו וכו' ומסיק מהך דלא עייל שלישי ציד גוי, וקשה הא ארץ סו"ע כצטו זמן רב קודם מאלול א"כ אפשר שהביאו מהתם וזיין לתוס' (חגיגה ג' ע"ג ד"ה עמון ומואב) שכ' דעבה"י נתקדשה בקדושת הארץ ובספרי דשמה הותר הנדר לכאורה נראה היפוך מדברי התוס' והביא דהר"ן ר"ה הנ"ל הקשה כן ודלמא מעבה"י מחלק צ"ג וצ"ר שנטלו בראש, י"ל דעומר מלכותו להביא מיהודה ואינו נראה שעומר ראשון הי'

דחזירי דהרי בקרא מצואר והי' כי יציאך ד' א' אל הארץ אשר נשבע לאבותיך וגו' לתת לך ולדעת מהר"ל ז"ל הרי לא הביא אותם השם אז אל הארץ ואיך הותר להם איסורים בשעת מלחמת סו"ע. והאריך שם בדברי הרמב"ן.

ולפענ"ד נראה לישב דברי כק"ו המהר"ל ז"ל ואדרבה לדברי הכ"ח נמצאו דברי הרמב"ן סותרים דבפ' מטות כתב דסו"ע הו"ל בכלל ארץ ישראל ובפ' חקת כתב שלא הי' מאר"י בשעת כבוש עכ"פ. אבל האמת יורה דרכו דהרמב"ן ז"ל לא כתב דארץ סו"ע לא הוי בכלל א"י ואדרבה הרי כתב מפורש בפ' חקת דלע"ג דארץ סו"ע ירושתה של ישראל הוא כי לאמורי הוא והוא מזו' אומות שנשבע הקב"ה לתת לישראל וכו' אלא דהי' ס"ל שמהי' לחורבה עד שינחלו אותה וכל זמן שלא ינחלו נמצא דעדיין לא מקרי הביאם לא"י, ומיהו לענין שהתורה התירה להם בשעת המלחמה כותלי דחזירי פשוט ההיתר כיון שסופו להיות מא"י אף שלא נתישבו בה עדיין מותרין בשעת מלחמה, וקצת ראי' מארץ ישראל גופי' דשם נמי בשבע שכצטו עזמן לא הי' להם כלום עד לאחר השבע שחלקו ואפ"ה מותר להם כותלי דחזירי ושללם כיון דגם זה חלק מא"י הוא שנשבע להם ומיהו לענין להיות כיבוש של הבאה למרע"ה לא הי' נחשב כיון שלא הי' בדעתו לישבם כעת.

בקיצור כמו שקדושת ארץ ישראל

הותר הנדר שהרי הקב"ה הכניסו וע"ז השיבו רב לך וגו' והבן.

וכרגע עלה במחשבתי לומר דבר חדש לפמ"ש (נדרים ס' ע"א) קונס יין שאני טועם עד הפסקה אסור עד שיגיע עד שיהא אסור עד שינא עד לפני הפסקה ר"מ אומר אסור עד שיגיע רבי יוסי אומר עד שינא ועיין שם דף ס"א ע"א דנחלקו אי מעייל איניש נפשי' לספיקא ומעמה י"ל דבהא נחלקו דמשה ס"ל אשר לא תזוה כלל וס"ל דלא מעייל איניש נפשי' לספיקא וממילא לא יביא כלל וכיון דנכנס בארץ סו"ע ע"כ שהותר הנדר, אבל הקב"ה ס"ל דעד הפסקה עד שינא הפסקה וכל זמן שלא יכנסו כל ישראל לא מקרי כניסה.

ולענין הלכה הביא הר"ן ז"ל מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל דעת הרמב"ם דעד הפסקה וכסוגיא דנדרים אבל הרמב"ן ז"ל חלק ופסק כרבי יוסי דעד לפני, פי' עד שינא ונקטינן כוותיהו ולפי"ז נחלקו משה וכזיכול במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל וס"ל דלא תזוה כלומר בכל ארץ ישראל ומשה ס"ל בתחילה וז"ש אתה החילות להראות את עצדך, והשיב לו רב לך כלומר דדוקא כל ארץ ישראל לא הנחתך אבל מקל"ה יכול.

עוד יש לאלוק מילין לפמ"ש אתה החילות להראות את עצדך וגו' אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך לפמ"ש בתפארת

שלא כמלותו, וזר"ן נדרים כ"ז כתב דעבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ונמלא דבריו אחרים ע"ש מה שתי'.

וצ"ע שלא הרגיש הגאון ז"ל בדברי רש"י סנהדרין י"א ע"ב ד"ה על שנים מהם אפי' על עבר הירדן והגליל מעברין וכו' דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן או מגליל וכ"כ עוד רש"י במנחות שכתב ג"כ הכי אלא שמנוה מן המוצח אינו אלא מיהודה, ומה שרצה לחלק שם דמה שכתב הר"ן נדרים כ"ז שאינו נתקדש לעומר היינו קודם שנכנסו לארץ ישראל הוא תמוה, שהרי הא מעשה דתרי מחוזאי שנחלוו עם עולא (נדרים סט) הי' כבר מאוחר מאד ולאחר החורבן אפ"ה ס"ל דאינו מקודש לענין הבאת עומר ע"ש וז"ע.

איברא דלענאם דברי המהר"ל ז"ל שפי' דברי רש"י אליבא דהרמב"ן ז"ל לכאורה ז"ע שהרי רש"י ס"ל דעבר הירדן כן מביאין נושם עומר וזיכורים וא"כ יש לו דין ארץ ישראל ומיד שכבשו הו"ל דין א"י דהו"ל כבוש מלך משה רבינו ויהי זישורין מלך וכל העם ועיין רמב"ם ריש פ"א מהל' תרומות, וזכ"ב מהל' זכורים כתב דארץ סו"ע חייב בזכורים ותרו"מ מד"ס ע"ש, ולפי"ז אחי שפיר מה שלא הביאו משם העומר, כיון שהחיוז מארץ סו"ע רק דרבנן. אלא דלפי"ז יש ליישב נמי דמשה סבר דארץ סו"ע ממש כארץ ישראל וכיון שנכנס לארץ סו"ע אמר דמימי שמה

כי אחא לקמיה דרצנן אמרו לי כל אבא חמרא כל בר בר חנה סיכסא הוה לך לומר מופר לך והוא סבר דלמא שבועתא דמצול הוא, פ"י דרצנ"ח שמע צת קול שאומרת אוי לי שנשבעתי מן הגלות כדכתיב קראי טובא צנציאים והו"ל להפר ורצנ"ח סבר דלמא שבועתא דמצול הוא ורואה להפר ויחריצ את העולם במצול ולפיכך לא רצה להפר.

ובכתבתי צס"ד דלכאורה תקשה למה היו מצוין אותו על שלא אמר מופר לך ולמה לא יאמרו הם מופר לך, ונראה לפמ"ש צזוה"ק עה"פ חפלה למשה איש האלקים בעלה דמטרוניתא ורצנ"ח הי' דדיק הדור והי' צצחינת בעלה דמטרוניתא והי' יכול להפר אבל שאר חכמים לא היו בגדר זה ואולי שראו שלו נשמע הקול ולהם לא נשמע הצ"ק ולכן אמרו ליה הול"ל מופר לך אבל רצנ"ח צרוצ ענותנתו הרגיש בעצמו שהוא הגרוע מכלם ואדרבה אולי ח"ו צשצילו רוצים להביא המצול ולכן מצקשים הפרה ולא רצה לומר מופר שמא יחריצ עולמו ויבוא מצול צשצילו.

והמבואר מיהו דדיק הדור יכול להפר וא"כ משה רבינו שהוא בעלה דמטרוניתא יכול להפר אלא שצריך ציום שמעו, וי"ל צתרי אנפי או יאמר דלכן אמר בעת ההוא דכלפי הקצ"ה כציכול כי אלף שנים צעיניך ציום אתמול א"כ אכתי ציום שמעו הוא [ואגב נראה לחקור כשהצעל צארץ ישראל ואשמו

שלמה עה"ת עה"פ מי יתן והי' לצצם זה להם וגו' וכתיב ע"פ מה שידוע שהצדיק נקרא מי מפני ששואלים עליו במרום מי הוא זה המרעיש כל העולמות צעבודתו וצתפלתו וז"ש מי ימלל גבורות ה' הצדיק הוא ממתיק כל הדינים מצנ"י ופי' אשר מי א-ל צשמים וארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך כלומר שהי' משרע"ה מתפלל שיהי' צכל דור צדיק כזה המושל ציראת אלקים צשמים וצארץ כמ"ש צדיק גוזר והקצ"ה מקיים ולהיפך הקצ"ה גוזר וצדיק מצטל וזה אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך שהצדיק יעשה כמעשיך וכמ"ש חז"ל כי צכל חכמי הגוים וצכל מלכותם מאין כמוך אבל צישראל יש כמוך מה הקצ"ה מחי' מחים אף הצדיק וכו' יכול לעשות כמעשיך וכגבורותיך.

ולפי"ז י"ל דמאי כולי האי שהקצ"ה נשבע והרי הקצ"ה גוזר וצדיק מצטל וז"ש משה רצע"ה אתה החילות להראות את עצדך אשר מי כלומר הצדיק יעשה כמעשיך וכגבורותיך צשמים וצארץ וא"כ כיון שהצדיק מצטל מה שהקצ"ה גוזר א"כ אעברה נא ואראה וכ"ת מה יהא צנדר הרי אפשר לצטל ואצטלנו.

א"י צאופן אחר לפמ"ש צגמ' צ"צ ע"ד ע"א רצה בר בר חנה א"ל ההוא טייעא תא אחוי לך הר סיני, אזלי חזאי דהדרא ליה עקרצא וקיימא כי חמרי חוורתא שמעתי צ"ק שאומרת אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי

אל ילא איש ממקומו ציוס השציעי
 וצמרה שלא ירד להם המן עדיין ולא
 נצטוו עוד על השציתה וילאו וצאו להר
 סיני והלכו בשבת וע"ז אמר אלמלא
 שמרו ישראל שבת וכו' ראשונה למן,
 דשם נצטוו על יציאה וכמ"ד דמקושש
 מעציר ד"א צרה"ר הוה והצן.

"ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר"
 (ג:בג). וצספרי לאחר שכצשתי ארץ
 סיחון ועוג דמייתי שמא הותר הנדר,
 הוצא צרש"י. וצ"צ דהיכן מצינו דנדר
 הותר מעצמו, והאיך תלוי זה צציצוש
 סיחון ועוג והלא צריך חכס להחיר.
 וצמדוש איחא א"ל הקצ"ה למשה והרי
 נשצעתי א"ל משה צצש"ע אחת החילות
 כצצקשת לא חללת שצועה לא נשצעת
 שאתה מכלה את צניך צעגל וחזרת צך
 שנאמר (שמות לצ:ד) וינחם ה'. והוא
 פלא, הרי קיי"ל השי"ת שומר התורה
 הוא והאיך הותר לו לחלל השצועה,
 האמנס דצפרק אין עומדין (צרכות לצ
 ע"א) דרשו ז"ל ויחל משה שצמשה החיר
 לו הנדר וקיי"ל צחגיגה (י" ע"א) הוא
 אינו מיחל אצל אחרים מוחלין לו.

אלא דלכאורה יש להקשות לפמ"ש הכלי
 יקר (וכצר כצצתי כן צספר סמ"ה מזה
 ח"ו) הטעס דחכס מחיר הנדר כדאיחא
 צגמ' (נדריס ע"צ ע"צ) הוא מהטעס דצעל
 מיפר כדר' פינחס דאמר אשה הנודרת
 על דעת צעלה היא נודרת, וכל שאינו
 מרוצה ממילא מופר הנדר וצטל הוא.
 והכ"נ כל הנודר על דעת דחכמים הוא

צחול והזמנים משתנים לערך צ-6
 שעות וצמקוס האשה אחתי יוס שצעו
 הוא וצמקוס שהצעל כצר ילא היום מה
 דינו לעינן להפר אי אזלינן צתרי' או
 צתר דידה].

ולפ"ז מוצן מאד אחת החילות להראות
 את צצדיך וגו' אשר מי א-ל
 צשמים אשר יעשה כמעסיך וכצצורותיך
 וכיון דהוא צעלה דמטורייתא יכול להפר
 וספיר צקש אצברה נא ואראה והצן.

ובזה נראה ליצצ מה שכתוב הצעה"ת
 עה"ת רצ לך אמר משה לפני
 הקצ"ה רצון העולמים אחת נדרת
 ונשצעת שלא אכנס לארץ לך והחיר
 נדריך כמו שהחרת לי נדרי כשנשצעתי
 ליחרו כדפי' רש"י צפ' ואלה שמות, א"ל
 הקצ"ה משה רצ לך כלומר יש רצ עליך
 שיכול להחיר נדרך אצל אני אין לי רצ
 עלי ואין לי מי שיחיר נדרי. ולהנ"ל י"ל
 דטענות משה הרי הוא צעלה דמטרוניתא
 והקצ"ה גוזר וצדיק מצטל וכהא
 דרצצ"ת שאמרו חכמים הול"ל מופר לך.

ואולי צזה מוצן לשון ויאמר ה' אלי רצ
 לך אל תוסף דצר אלי עוד צדצר
 הזה ודרשו שאס הי' מתפלל עוד אחת
 הי' נענה די"ל דהי' צידו לומר מותר לך
 וממילא הי' מותר ולכן אמר לו ה' רצ
 לך אל תוסף דצר אלי עוד צדצר הזה.
 ואולי כוונתו דכשירד המן אמר הקצ"ה
 אל ילא איש ממקומו ראו כי ה' נתן לכם
 ציוס השצעי לחס יומיס שצו איש תחתי

נודר, ולכן אחרים מוחלין לו, והוא החכם שעל דעת כן הוא נודר. ולפ"ו בהקצ"ה דלית לי גדול על דעת מי לנודר, וא"כ היאך מועיל לו התרה. עוד יש לדייק לשון לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג כאילו החזיק טובה לעצמו שהוא כבש ולא אמר לאחר שנחת לנו ארץ סיחון ועוג ועוד דקדוקים.

והנראה בס"ד דהרמב"ם (פ"ו מהל' נדרים ה"ט) פסק צמי שאסר על עצמו הניית בני העיר אסור להשאל על נדרו מצני אותה העיר משום דהוי נוגע בדבר, והוא מדברי ירושלמי פרק ה' ממס' נדרים, ותמה המל"מ שם מאותה אגדה דפ' הספינה (ב"ב דף ע"ד) דרבה בב"ח שמע בת קול אומרת אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי וגינהו חכמי דורו על שלא אמר מופר לך ולמה גינהו הרי לפי הירושלמי לא היה יכול להפר לפי שהיה נוגע בדבר שגם הוא בגלות ה"י וע"י ההתרה יגאל.

באופן אחר נראה ליישב קושיית המל"מ מויחל משה לפמ"ש בילקוט (ועי' מדרש שוחר טוב פ' נ"ה) ומשה איש אלקים אר"י ב"ר סימון בשם רשב"ל האיך הזה אם מבקש להפר נדרים של אשה מפר ואם רוצה להקם מקיים שנאמר אישה יקימנו ואישה יפירנו, כך בביבול אמר משה קומה ה' שובה ה', נמצא דמשה רבינו ה"י צנחינת צעל מפר הנדר ולא מתיר וא"כ פשוט כי מויחל לא קשה דהוי נוגע בדבר אפילו לפמ"ש לך רד, דמאחר שכאן מיירי בהפרת נדרים של משה שהוא צחי' צעל אין זה חסרון שיהא נוגע וא"ש.

ובזה יש לבאר דברי הכוזב (שמות לז:): ועתה הניחה לי, ודרשו רז"ל (ברכות ל"ג ע"א) מלמד שחפסו משה להקצ"ה כאדם שחופס לחצירו, ולהנ"ל י"ל שהקצ"ה חפסו למשה והראה לו בכך שהדבר תלוי בו ולכן אכן התיר משה הנדר ויחל משה, והבן.

עוד הקשה מויחל משה מלמד שהתיר לו שבעתו ומשה נוגע בדבר ה"י דאמר לו הקצ"ה לך רד רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, וכבר פירשתי במקו"א דמויחל משה לא קשה כלל שהרי אמר לו הקצ"ה למשה ואעשה אותך לגוי גדול וא"כ אדרבה הרי מה שהוא ה"י נוגע ה"י יותר נוגע לטובתו אם ח"ו לא ימחול שבעתו וא"כ פשוט דיכול לחלל.

וקושיית המל"מ מהעובדא דרצב"ח נראה ליישב דהמה המפרשים הקשו דהאיך ילוד אשה מתיר נדר של הקצ"ה, ואמרתו בס"ד לפמ"ש (מ"ק ט"ו) לדיק גוזר והקצ"ה מקיים הקצ"ה גוזר ולדיק מצטל, וכתיב (שמואל ב' כ"ג) לדיק מושל ביראת אלקים, ואמרו ז"ל (שבת ס"ג ומ"ק ט"ו) מי מושל בי לדיק, נמצא דנדר הקצ"ה על דעת הלדיקים הוא עושה שאם ירצו יקיימו ואם ירצו

הרמב"ם לא נריך לומר מופר לך כי ככופה לעבור סג, והנה משה ס"ל דארץ סיחון נמי בכלל א"י הוא, ועיין אה"ח הק' פ' מטות הא"ך בקשו ראובן וגד וחזי שצט מנשה לירש מחוץ לארץ, אמנם כיון שראו שהקב"ה הורישם אף חלק הנחלה שצער הירדן הבינו כי ודאי דגם הוא נחשב בכלל א"י. וז"ש ואתחנן וגו' צעת ההוא לאחר שכשתי ארץ סיחון ועוג והיינו שכשתי צעמתי ועשיתי זה כדי ליהוי ככופה לעבור על נדרה דארץ סיחון ועוג נמי בכלל השבועה, וכיון שכשתי ארץ סו"ע שנצטותי ממך כביכול א"כ עשיתי פעולה לנטל הנדר וז"ש דמימי שמא הותר הנדר והיינו הותר מעצמו ע"י הכיבוש שהוא ככפיה לעבור על הנדר והיינו הביטול, ומיושבת קושימינו הא"ך נדר הותר מעצמו דלאו מעצמו הוא כי הכיבוש הוא הביטול.

ולפמ"ש ז"ל דמשה ס"ל ארץ סיחון ועוג נמי בכלל ארץ ישראל ולא הוי כיבוש יחיד לכיון דמשה כבשו עם כלל ישראל הוי כיבוש רבים והוי כיבוש והוי ליה דין א"י וס"ל דנדר שהותר מקצתו הותר כלו דאל"כ אכתי לא מבוטל דעל ארץ סיחון ועוג לא נשבע מעולם וליכא כופה לעבור אלא לכיון דארץ סיחון ועוג בכלל א"י הוא א"כ מחוייב נמי במצוות כא"י כלומר מצוות הנוהגות בארץ.

אלא דלפ"ז קשה לן הא דדרש ר'

יבטלו, והוא ע"ד שאמרו צבעל כדרב פינחס דאמר ר"פ אשה הנודרת ע"ד צעלה היא נודרת. והנה המדייק בגמ' דצ"צ שם דייקו שמע צת קול אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי וכחצו לשון מפר לי ולא מחיר לי אלא לשון הפרה וזה הלשון שייך בצדיקים שמצטלים גזירת הקב"ה מטעם הפרה ולא מטעם היחר ושפיר מצי רבצ"ח להפר וזה מעלת הצדיקים ומיושבת קושיא ראשונה של המל"מ וזה ברור בס"ד.

ומעתה נראה צדין הפרת נדרי אשמו כתב הרמב"ם דליכא חרי מינים, א) הפרה, ב) ביטול הנדר (עיין פ"ג מה"ג), ובהפרת הנדר נריך להפר צפה, אבל המצטל אין נריך לומר כלום לשון של ביטול אלא כופה אותה לעשות דבר שאסרה אותו וממילא הנדר בטל כיצד נדרה או נשבעה ונטל ונתן לה ואמר לה טלי ואכלי טלי ושתי הרי זו אוכלת ושותה והנדר בטל מחליו, והראב"ד השיגו, אבל הרדב"ז והכ"מ המליצו צעד הרמב"ם ז"ל, והמפר בשבת כ"ע מודי להרמב"ם דלא צעי הפרה צפה ממש ועיין נדרים (ע"ב ע"ג) וברא"ש שם שהציא שיטת הר"א ממיץ ודו"ק.

ובזה נבא אל הביאור דמשה הי' מפר נדרי השי"ת כביכול בצחינת איש אלהים צעלה דמטרוניחא דמלכא וכמדרש ילקוט הג"ל, וממילא לשיטת

שמלאי (סוטה י"ד ע"א) מפני מה נתאווה משה ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה או לשבוע מטובה הוא צריך אלא אמר הרבה מלות נלטוו ישראל ואין מתקיימין על אלא בא"י אכנס אני כדי שיתקיימו על ידי ואי נימא דארץ סיחון ועוג נמי בכלל א"י הוא הדרא קושיא ר' שמלאי לדוכתא מפני מה נתאווה והלא כאן נמי בכלל א"י הוא ויכול לקיים מנאות הנהוגות בא"י ולא יעבור את הירדן, אלא ע"כ מדהתפלל אעברה נא ומה שרנה דוקא לעבור את הירדן הוא משום דס"ל דעבר הירדן וארץ סיחון ועוג לא הוו בכלל א"י. אלא דלפ"ז הדרא קושיא דהאיך התיר הנדר וא"כ תקשה לרבינו משה ממ"נ אי ס"ל דהותר הנדר וס"ל דארץ סיחון ועוג בכלל א"י הוא א"כ למה התפלל אעברה נא שהרי הכא ג"כ א"י ואי ס"ל דארץ סיחון ועוג לאו בכלל א"י וא"כ ליכא סברא שהותר הנדר וא"כ למה התפלל בעת ההוא דוקא לאחר שכבש סיחון ועוג.

ובזה נלפענ"ד לישב דברי המדרש התמוהין בשעה שאמר משה אעברה נא א"ל הקב"ה למשה משה אתה אחוזו החבל בשמי ראשין אם אעברה למה סלחת ואם סלחת למה אעברה וכבר פירשתי בכמה אנפין ולהנ"ל נראה פשוט דאם אתה מתפלל אעברה נא ואראה את הארץ א"כ ס"ל דארץ סיחון ועוג אינו מא"י א"כ בכיבוש סיחון ועוג נמי אינו בכלל א"י הוא ולא הוה בכלל נדר שהותר מקמתו

וא"כ אין כאן וסלחת, אלא מה תאמר שהוא בכלל א"י והו"ל נדר שהותר מקמתו הותר כולו ויש כאן סלחת, א"כ אדרבה אעברה למה וכי לאכול מפריה הוא צריך וקושיא ר' שמלאי וז"ש משה אתה אחוזו החבל בשמי ראשין.

ומיושב נמי לשון וכי לאכול מפרי' הוא צריך ולמה לאכול מפרי' דוקא ולהנ"ל מובן מאד כיון דס"ל דמנאות החלויות בארץ גם בעבה"י יכול לקיים ואלא מה חסר לפמ"ש הרמב"ם דאין מביאין זכורים מעבה"י משום דעל עבה"י לא נאמרה ארץ זבת חלב ודבש וחסר טעם הפרי בעבה"י וז"ש וכי לאכול מפריה הוא צריך וק"ל.

והנה בגמ' גיטין (ל"ה ע"ב) התקין ר"ג הזקן שמהא נודרת ליתומים אר"ה לא שנו אלא שלא ניסת אבל ניסת אין מדירין אותה דמיפר לה בעל ורז נחמן אמר אפילו ניסת ופריך הש"ס ניסת ודאי מיפר לה בעל ומשני דמדרינן לה ברבים ופרש"י דקסבר נדר שהודר ברבים אין לו הפרה ועיין תוס' שם חידור צפני בעלה, הרי לן מהכא פלוגתא האמוראים בנדר שהודר ברבים דלר"ה יש לו הפרה ולר"ג אין לו הפרה, ולפ"ז אליבא דר"ה כיון דבעל מיפר אפילו ברבים א"כ אכתי יכול משה להפר נדרו דהרי אפילו נודר לטובת היתומים בעל מיפר, אמנם הרי ראה שהקב"ה לא קבל טענתו מכיבוש סיחון ועוג ע"כ משום דס"ל כשיטת ר"ג

א"י ע"ד הנ"ל דהנה יש להקשות הא"י
 ה"י משה רבינו יכול להפר עתה
 את שבועת הקצ"ה, הרי השבועה היחה
 בעת הכאת הסלע, ובקשת משה להכנס
 לאר"י היא עתה לפני מותו, והרי קיי"ל
 בנדרים דהפרת הבעל מועילה רק ביום
 שמעו, דכתיב ושמע אישה ביום שמעו
 וגו' ואם ביום שמע אישה יניא אותה
 והפר את נדריה (ל:ח-ט, ונדרי"ע ע"ג-ע"ג)
 ולפי דברינו לעיל דמשה הפר שבועת
 הקצ"ה בבחי' בעל מפר ז"ע הא"י
 תועיל ההפרה כשאינה ביום שמעו.

ואשר נראה לפמ"ש הש"ך עה"ת בישו
 הפסוקים "תפלה למשה איש
 האלקים וגו' תשצ אנוש עד דכא ותאמר
 שובו בני אדם כי אלף שנים בעיניך ביום
 אתמול", דאמרו חז"ל (ירושלמי חגיגה פ"ג
 ה"א) עד דכא, עד דכדוכה של נפש,
 שאפילו קודם מיתתו מהני תשובה.
 ולפ"ז אפשר לומר דהנה משה התפלל
 קודם מיתתו, ועיקר תפלתו היחה להפר
 נדר השי"ת משום דהוי כאיש אלקים
 ואיש מיפר נדרי אשתו, אך שלא הי'
 ביום שמעו, א"כ אין הבעל יכול להפר.
 ולכך אמר "תפלה למשה איש האלקים",
 שתפלתו היחה משום שהי' איש אלקים
 ובידו להפר, ולכך אמר "תשצ אנוש עד
 דכא", אף שנתרשל עד סמוך למיתתו
 מ"מ מהני תשובה לבטל הגזירה. וא"ת
 שאינו ביום שמעו, לכך אמר "כי אלף
 שנים בעיניך ביום אתמול", א"כ לגבי
 הקצ"ה הוי הכל ביום שמעו ואכתי יכול
 משה להפר. ולכן אמר לו הקצ"ה "אל

דהוה נדר שהודר ברבים ולטובת רבים
 ולית ליה הפרה וז"ש ויתעבר ה' בי
 למענכם ולא שמע אלי וכיון דהוי בשביל
 ישראל לא הותר הנדר או משום דתקשה
 ליה ממ"נ וכנ"ל.

ומעתה נראה להבין המשך הפסוק
 ויאמר ה' אלי אל תוסף דבר
 אלי עוד בדבר הזה ולכאורה מאי איכפת
 ליה בדיבור וי"ל לפמ"ש לעיל דהראב"ד
 פליג ארמז"ס וס"ל דביטול בלי דיבור
 לא מהני ובביטול הנדר נמי נריך לומר
 מופר לך או לשון הדומה לו אבל בלב לא
 סגי ודילמא הלכתא כראב"ד וכמ"ש
 מהאחרונים ובש"ע, ולכן חשב משה
 להפר בדבור נמי ואלו הי' מפר צפה
 היה באמת מופר וכדעת הראב"ד, וכיון
 שראה הקצ"ה כן אמר לו אל תוסף דבר
 אלי עוד בדבר הזה היינו שלא תוסף
 בדיבור להפר הנדר והשבועה שאם
 תדבר צפה להפר השבועה ודאי יועיל
 כיון שהוא איש אלקים ולכן אמר אל
 תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה.

ומה מתקו בזה דברי חז"ל אל תוסף
 שלא יאמרו הרב כמה קשה
 והתלמיד כמה סרבן ומפזיר עיין ספרי
 וברש"י. והדבר פלא למה הרב קשה הרי
 נשבע ואין לו לעבור על שבועתו, אבל
 להנ"ל כיון דמשה הי' באמת יכול להפר
 א"כ אל תוסף דבר כדי שלא יאמרו,
 דכיון דמדינא הנדר מופר א"כ יאמרו
 הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן
 ומפזיר וק"ל.

תוסף דבר אלי, שלא יאמרו כמה וכו' והבן. (שנת משכ"ו)

"ואתחנן וגו' בעת ההוא" (ג:בג).
 ובספרי הוצא צרש"י בעת ההוא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמייתי שמא הותר הנדר והני תיבות דמייתי שמא הותר הנדר ז"ב, ונראה דלכן התפלל בעת ההוא שחשב שעתה הגיעה השעה לבקש שחשב שהותר הנדר. וכק"ז המהר"ל בג"א ביאר עפ"ד הרמב"ן ז"ל צפ' חקת דאע"ג דארץ סיחון ועוג ירושה לישראל כי סו"ע מלכי אמורי הם והוא מו' אומות שנשבע הקב"ה לתת לישראל אבל משה הי' יודע כי ישראל עתה לא יכבשו כל עשרה עממים והי' חפץ שיהי' כל כבושם מעבר לירדן והלאה שיהי' מושבם יחד ושהיא הארץ הטובה אשר הוא זבת חלב ודבש. הלא תראה שאם לא בקשוהו ממנו צ"ג וצ"ר לא הי' מניח שם אדם אלא שתיי' לחרבה וכן שנוי בספרי לתת לנו פרט לעבר הירדן שנטלו מעצמם ע"ש.

ולכן כ"ז שלא תבעו צ"ג וצ"ר חלק בעצה"י הרי לא נתבטלה השבועה של הקב"ה שהרי לא הביא אותם לא"י לעבר הירדן לא מארץ ישראל הוא ובשעת כניסתן עדיין לא הייתה א"י, אמנם אחר שנטלו צ"ג וצ"ר חלקם בעבר הירדן ונתצבר שהכיבוש נעשה לשם קדושת א"י ונתקדש עבר הירדן עכ"פ ע"י כיבוש משה רבינו שהוא מלך וכל ישראל נעשה כיבוש רבים ואז נעשה

עצה"י דין א"י והותרה השבועה אשר משרע"ה לא יביא את ישראל לא"י וחשב דנתבטלה השבועה מטעם דנדר שהותר מקלמו הותר כלו, רק העונש קיים כיון דבשעת הבאה לא הביא אותם אל הארץ אשר נשבע ה' א"כ נהי דהשבועה בטל ממילא אבל העונש קיים ולכן בקש שימחול לו העונש ולפי האמת לא נתבטלה השבועה שמה שאמר לו הקב"ה לא תביא את הקהל על עיקר הארץ נאמר, ולא על עצה"י.

והב"ח דחה דברי כק"ז ז"ל דהרמב"ן צפ' מטות כתב דלכן לא נטוה על הגעלה במלחמות סו"ע שהם מלכי אמורי והותר שללם אפי' איסורי דאורייתא וא"ת כהמהר"ל א"כ ל"ש הותר להם דבתורה כתוב והי' כי יביאך ד"א אל הארץ אשר נשבע לאבותיך וגו' ולדעת מהר"ל הרי לא הביא אותם השם אז אל הארץ אשר נשבע לאבותיך אלא לאחר שלקחו צ"ג וצ"ר בבקשתם א"כ איך הותר להם איסורים ע"ש. ולפענ"ד תקשה לדעת הכ"ח יהיו דברי רמב"ן סותרים מפ' חוקת שכתב דמשה הי' יודע שעתה לא יכבשו ויעשהו לחרבה, ובפ' מטות פי' הרמב"ן טעם הפטור מהגעלת כלים משום דהותר להם שללם וזה לא הי' רק בשעה שכבשו א"י לדעתו כדכתיב והי' כי יביאך ד"א אל הארץ אשר נשבע לאבותיך. ולדעת המהר"ל דאז לא הוה הבאה אמאי הותר.

והגלפע"ד דהר"ש משאנן פ' אמור

ואפרש שיחתי, דהנה אמרו חז"ל (גיטין ל"ח ע"א וברש"י עה"ט) עמון ומואב טיהרו בסיחון שזא סיחון ונלחם בעמון ומואב ולקח חלק מהם ומארצם ונעשה מדינת סו"ע, ולא של עמון, ועכו"ם קונה בחזקה, עיין גיטין הנ"ל, ואח"כ לקחוהו ממנו ישראל ונראה דלאו כל עבר הירדן שלקחו מסיחון הי' של עמון ומואב אלא חלק מעצה"י היה שייך לסיחון ומלכותו, עד שזאו בני"י וכבשוהו. אלא שסיחון מלך האמורי מלך בעבר הירדן ויאל למלחמה עם עמון ומואב ולקח חבל מהם וכן מדויק בכחוצים, ומעמה נראה דלענין קדושה יש חילוק בין עבר הירדן שהוא מדינת סיחון מלך האמורי בעלמא שהי' שלו מעולם קודם שזא בני"י וכבשוהו ובין החלק אשר כבש במלחמה מיד מואב דהגם דטיהרו בכבושו ומ"מ לענין קדושת הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לא נשבע רק על ארץ ז' עמים כמו שהי' קודם שטיהרו בסיחון וממילא חלק מעצה"י שאינו מעמון ומואב יתחייב בעומר והחלק של עמון ומואב הגם שטיהרו סיחון וליכא לאו שלא ליקח מארצם, ומ"מ הו"ל כחו"ל לענין עומר.

ונראה להביא רא"י מלשון התוספתא דמנחות ותו"כ, דכתו"כ כתיב כי תבואו יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל ארץ המיוחדת, ובתוספתא יכול אפי' באו לעמון ומואב יהי' כשר להביא עומר משם ת"ל אשר אני נותן לכם והנה שינה התו"כ מתוספתא דהתו"כ כתב יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל ארץ

בפי' על תו"כ פי' כי תבואו יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל ארץ המיוחדת ופי' הר"ש ז"ל דה"א דאם הי' פסח קודם שעבר הירדן והיו חייבין בעומר ת"ל אשר אני נותן לכם ובתוספתא דמנחות יכול אפי' באו לעמון ומואב יהי' כשר להביא עומר משם ת"ל אשר אני נותן לכם והיינו דלא כרצ"י דאמר בפ' כל הקרבנות דעומר בא אפי' מחו"ל, ולפי"ז גם בהבאת עומר מיירי שאינו כשר מעמון ומואב והלשון דנקט משבאו לעצה"י משמע כפי' הראשון עכ"ל.

ובישוב דבריו נראה דס"ל דהא דכתיב כי תבוא יכול משבאו לעצה"י הכוונה שמיד שיבואו לעצה"י יתחייבו בעומר קמ"ל דלא נתחייבו רק לאחר ירושה וישיבה, והו"ל כעין ערי מקלט שאז הפריש משה בעצה"י הגם שלא קלטו עד לאחר ירושה וישיבה של שאר ארץ ישראל והפרישו ערי מקלט וערי הלויים ואז קלטו גם ערי מקלט בעצה"י והכ"נ לענין עומר הגם שכבשו מקודם מ"מ תלוי בישיבת כל ישראל על אדמתם מארץ המיוחדת, אלא דהי' קשה לי מתוספתא דמנחות יכול אפי' באו לעמון ומואב והי' כשר וכו' ומשמע לכאורה דמעבר הירדן לעולם לא יביאו עומר שהוא מחו"ל ולכן כתב דהלשון דנקט משבאו לעצה"י משמע כפי' הראשון.

איברא דלולי שאיני כדאי הי' נלפענ"ד דהתו"כ והתוספתא לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא

אני נותן לכם משמע דארץ סו"ע לא נתקדשה בקדושת הארץ ומי שם דארץ סו"ע לא נתקדשה רק אחר שעברו את הירדן ונתקדשה הארץ ע"ש ולפמ"ש אחי שפיר דהם שני דברים עצה"י שהוא מדינת סיחון ועוג יש לו דין לעצמו והחלק שכבשו סיחון ועוג ממואז יש לו דין לעצמו. שוב העיר ה' עיני וראיתי בתוס' חגיגה הנ"ל דכן תי' ר"ת שם לתי' השני וז"ל ועוד מתרץ ללא קידשה עבר הירדן רק לארץ סיחון ממש אבל מה שכבש מעמון לא נתקדשה ע"ש ונתתי שבה לא' שהנחתי בדרך אמת. ויש להאריך בזה בכמה מקומות ודו"ק.

ואשר נלפענ"ד עוד דבר חדש דהנה ב"ג וב"ר שלקחו את נחלתם בעצה"י ז"ע אימתי קבלו נחלתם, כלומר הנחלה שלהם מאיזה זמן הוקבע, דבקר'א כתיב אם יעברו ב"ג וב"ר לפניכם וגו' אז יקבלו חלקם מעצה"י ואם לא יעברו ונתתם להם בתוך שאר ישראל וא"כ הגם שקבלו בני גד וב"ר בעצה"י מ"מ הי' תלוי בתנאי שיעלו וילחמו לבנ"י ולאחר ירושה וישיבה יחזרו אז יהי' להם עצה"י לנחלה ולפ"ז הי'תה ירושתם תלוי בתנאי וי"ל דהירושה קבלו מיד ורק הי' תנאי שאם לא ילכו לא"י צמלחמה עם אחיהם אז יבטל התנאי את הנחמה, ולא מצעיא למ"ד דכל תנאי אם לא אמר מעכשיו אינו קונה עד שתקיים התנאי א"כ עצה"י קודם שכבשו כל א"י אכתי לא הי'תה שלהם ולא מקרי ישיבה אלא אפי' למ"ד דלא צעי מעכשיו מ"מ כיון

המיוחדת, ובתוספתא יכול אפי' באו לעמון ומואז יהי' כשר וכו' ויש לדייק למה בתו"כ קראו עבר הירדן ואמר סתם באו לעבר הירדן והתוספתא כתב באו לעמון ומואז ולפמ"ש נראה דהם שני דברים דבתו"כ מקשה על עבר הירדן ולא עמון ומואז והתוספתא שאלו על עמון ומואז וכמו שפירשתי בס"ד שהם שני עניינים. ועיין רמב"ם בפ"ב מהל' זיכורים ודייק ארץ סיחון ועוג והבן.

והנה כבר הבאתי מחלוקת הראשונים ז"ל בענין אי מביאין עומר מעבר הירדן דעת רש"י סנהדרין י"א ועוד דס"ל דעומר בא מעצה"י והר"ן נדרים כ"ב בהני תרי מחוזאי דאיתלוו בהדי עולא וקם חד ושחט לחברו ותמה ר' יוחנן ונתתי לך לב רגז בצבל כתיב ואמר שאכתי לא עברו את הירדן ופי' הר"ן דעבר הירדן לא נתקדש לכל דבר דאין מביאין עומר מעצה"י ועיין ברכ"י סי' תפ"ט באריכות, ולפמ"ש עכשיו יש לחלק בין חלק עמון ומואז שטיהרו סיחון שמשם אין מביאין אבל מעיקר חלק של עבר הירדן שהי' ציד האמורי הכ"ג דמביאין עומר.

ובמה שכתבנו אולי יש ליטב סתירת התוס' שהביא בס' תשואת חן סי' כ"ד שכתבו התוס' חגיגה (ג' ע"ב ד"ה עמון ומואז) דעצה"י נתקדשה בקדושת הארץ, ובספרי בפ' העומר איתא כי תבוא יכול משבאו לארץ סו"ע ת"ל אשר

מרע"ה לעבר הירדן הותר הנדר וכמ"ש
 משה רבינו ולא טעה כלל דכיון דנכנס
 בעצה"י ונדר שהותר מקצתו הותר כולו,
 אלא שעילא מצא הקצ"ה להשאיר משה
 רבינו בחו"ל לכפר על ע"ז צ"פ, וכמ"ש
 התוס' (סוטה י"ד ע"א) דאמר רבא בר
 חנינא מפני מה נקצר משה אלל בית
 פעור כדי לכפר על מעשה פעור וצחוס'
 שם שכל שנה בית פעור עולה לקטרג
 ולהזכיר עון כיון שרואה כנגדו קצורת
 מרע"ה הוא שוקע ע"ש. וא"כ הי'
 מוכרח משה רע"ה למות במדבר וכנ"ל
 ובחיי"ו הי' מכפר בכל שעה אבל לאחר
 מותו קצרו מכפר וזה דוקא בחו"ל.

ובזה מובן מה שכתב שאמר לו הקצ"ה
 רב לך אל תוסף דבר אלי עוד וגו'
 ויתעבר ה' כי למענכם וקשה הלא הוא
 חטא ומאי למענכם וכבר תמה כן צח"ס
 ולהנ"ל אחי שפיר דמשה רע"ה צאמת
 ראה שהותר נדרו מכח הותר מקצתו
 הותר כולו, או שמתחלה לא הי' ראוי
 לעונש כזה שלא לעבור את הירדן וליכנס
 לא"י, אלא כדי לכפר על מעשה פעור,
 ולפ"ז אחי שפיר ויתעבר ה' כי למענכם
 וגם אחי שפיר צעת הריא שהותר הנדר
 וכדעת מהר"ל שהותר לגמרי.

ובזה י"ל המדרש שאמרו ז"ל שאמר
 הקצ"ה למשה, משה אחת אוחז
 החבל בשתי ראשין אם אעברה יש כאן
 וסלחת אין כאן ואם וסלחת יש כאן
 אעברה אין כאן, וז"צ להנ"ל י"ל דכיון
 שמשה מת לכפר על עון בית פעור א"כ

דעכ"פ תלוי בתנאי לא היו מקדשים
 אוחז בקדושת א"י עד שנתקיים התנאי
 ויחיישבו זה ואז קדשם בקדושת א"י
 ולפ"ז אחי שפיר שלא הביאו עומר
 בעצה"י קודם שנכנסו לארץ ישראל.

ובזה מיושבת נמי קושית הר"ן ועוד
 שהקשו בגמ' (ר"ה דף י"ג) עומר
 שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן
 הקריבו ומסיק מהך דלא עייל שליש ציד
 גוי והקשה הר"ן שם, וגם עיין
 באחרונים ודלמא מעצה"י מחלק צ"ג
 וב"ר שנטלו בראש והרי צ"ג וב"ר
 מבואר צילקוט שכבשו צאלול וא"כ
 אפשר מהתם הקריבו ועיין ר"ן מה
 שחי' ולפרש"י תקשה הא מציאין עומר
 אפי' לכתחילה מעצה"י וכאן עכ"פ
 בדיעבד, ולפמ"ש אחי שפיר דדוקא
 לאחר שנחיישבו אבל כשנכנסו עד שלא
 כבשו כל א"י הרי ישיבתם לא היתה
 ישיבה אלא על תנאי ולא קדש כלל
 עצה"י בשעתן ולכ"ע לא מציאין וזה
 לפענ"ד נקודה יקרה צס"ד.

ולפמ"ש יש לפרש נמי דברי המהר"ל
 הנ"ל דמשה רבינו ע"ה לאחר
 שכבש עצה"י וחלקו לצ"ג וב"ר חשב
 דהגם שהוטל בתנאי בירושה מ"מ הרי
 בעצם הכיבוש נתצטלה השבועה ולכן
 פרש"י דמימי שמה הותר הנדר והאמת
 שכיון שתלה בתנאי א"כ אחתי לא
 נתקדשה בקדושת א"י ולא הותר והבין.

ואשר נלפענ"ד עוד דבאמת כשנכנס

אם יכנס לא"י אין מי שיכפר עליהם ח"ו ויעלה פעור ויקטרג וז"ש אחת אוחזו החבל בשתי ראשין אם אעברה יש כאן וסלחת אין כאן והבן. ועוד שכבר בשעת החטא אמר וסלחת לעונינו והבן.

אלא דא"כ מעיקרא מה ס"ל למשה וגם מה שאמרו במדרש אל תוסף דבר אלי שאלו הי' מוסיף בתפלה אחת הי' נענה, וי"ל לפ"מ דאמרו בגמ' ערכין (ל"ג ע"ג) דיהושע נענש על שלא התפלל על יצרא דע"ו לזבטלו והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע דזכל דוכחא כתיב יהושע והכא כתיב (נחמ"י ח') ישוע בשלמא משה לא בעיא רחמי ללא הוה זכותא דא"י אלא יהושע דהוה ליה זכותא דא"י אמאי לא ליבעי רחמי ע"ש ומזואר דמשה אילו הי' לו זכותא דא"י הי' מתפלל ומזבטל יצרא דע"ו ולכן התפלל אעברה נא ואראה את הארץ הטובה הזה וא"ת הרי צריך בע"כ להקבר בחו"ל לזבטל קטרוג הפעור ס"ל למשה דכיון שיכנס לא"י מיד יתפלל ויזבטל יצרא דע"ו ויזבטל טעם לקבורתו בחו"ל וא"ל הקב"ה רב לך והבן.

"וראתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר" (ג:כג). ובספרי בעת ההוא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמימי שמא הותר הנדר.

וי"ל חדא דנדר לא ניתר אלא או בהתרת חכם ובלשון מותר לך או בלשון מופר לך וע"י צעלה אצל מעמנו

הנדר לא הותר עיין פ' מטות (במדבר ל:ג) זה הדבר אשר לזה ה' וגמ' (נדריס ע"ז ע"ג) זה הדבר מיעוט הוא לומר שהחכם צ"ל התרה ובעל בלשון הפרה ואמר ר' יוחנן חכם שאמר בלשון בעל ובעל שאמר בלשון חכם לא אמר כלום ואם חלפו אין מותר ואין מופר הוצא ברש"י שם. שנית אחת החלת להראות את עבדך ופי' ז"ל מלשון התחלה. ושלישית ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ואמרו חז"ל שאם הי' מתפלל עוד תפילה אחת הי' נענה וז"ב.

ואשר נראה בס"ד דבגמ' (נדריס ע"ז ע"ג) [תניא] לא יאמר אדם לאשתו בשבת מופר לך בלשון לך כדרך שאומר לה בחול אלא אומר לה טלי ואכלי טלי ושתי והנדר בטל מאליו, א"ר יוחנן וצריך שיזבטל בלבו תניא בש"א בשבת מזבטל בלבו בחול מוציא בשפתיו ובה"א אחד זה ואחד זה מזבטל בלבו ואין צריך להוציא בשפתיו. ופי' הר"ן אחד זה ואחד זה אחד שבת ואחד חול מזבטל בלבו ואין צריך להוציא בשפתיו כיון שאמר לה טלי ואכלי וטלי ושתי ע"ש ומה שתמה במחלוקת הרמב"ם והראב"ד, והר"א ממין הוצא צפי' הרא"ש שם כתב צפי' דטלי ואכלי לאו הפרה היא, אלא להודיע שהדבר בלבו ע"ש, ועיין רמב"ם פי"ג הל' נדריס ובטוש"ע יו"ד ס' רל"ד סכ"ד ול"ח.

ונבא אל המכוון הנה כשכבש משה ארץ

אלא דלכאורה דבר זה שבוש הוא שהרי לא אמרו כן אלא בעצד כנעני שגופו קנוי לאדון וכיון שגופו קנוי הו"ל להרע לאחרים אבל עצד ישראל דאין גופו נקנה א"כ לא שייך בו האי דינא ושפיר חל הנדר.

איברא דמה טעם אמרו בישראל שאין גופו קנוי משום דכתיב כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם והקב"ה קנה בני ישראל וא"ל למכור לאחר וא"כ משה עצד ה' הרי גופו קנוי וז"ש להראות את עצדך כי אני עצדך וגופי קנוי לך ולכן דמייתי שהותר הנדר.

ולפ"ז אחי שפיר נמי בעת ההוא שכבשתי ארץ סיחון ועוג וכיון שכבשתי ארץ סיחון ועוג וראיתי שנכנסתי בחלק הארץ דמייתי שמא הותר הנדר.

ואולי י"ל צוה מה דכתיב (במדבר כא: לג-לד) ויאל עוג מלך הבשן לקראתם וגו' ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי צידך נתתי אתו, ועיין נדה ס"א ופרש"י שהי' משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם אבינו וכו' ולהנ"ל י"ל שמשה ירא להלחם שידע שלא יכנס לארץ ישראל וח"ו יבא מכשול על ידו ולא יוכל להלחם נגדו אלא חשב שילחם יהושע נגדו ולכן הי' משה ירא מלפניו ואמר לו הקב"ה אל תירא אתו כי צידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו וכיון ששמע שבידו יתן

סיחון ועוג וצאו ב"ג וב"ר ובקשו חלקם מעבר הירדן והסכים הקב"ה לתת להם חלקם בעבר הירדן א"כ נתברר למשה שכבר נכנס בחלק אשר לו השם שלא יכנס והו"ל כאמר לה בעל טלי ואכלי ושמי והכ"נ כיון שאמר לו הקב"ה להלחם צו"ע הו"ל כטלי ושמי והותר הנדר וז"ש בעת ההוא לאחר שכבשתי ארץ סו"ע דמייתי שמא הותר הנדר, וצמה שהחילות להראות את עצדך את ידך החזקה וגו'.

אלא די"ל דמה דמהני טלי ואכלי לר"י היינו דוקא בעל לאשתו מהני לומר כן דכל הנודרת על דעת בעלה נודרת ודי לו צמה שאינו מסכים וטלי ואכלי בכלל אבל בחכם המחיר לא מהני, ולכן התחכם משה ואמר אתה החילות להראות את עצדך ובגמ' (נזיר ס"א) נשים ועבדים יש להם נזירות חומר בנשים מבעבדים שהוא כופה את עבדו ואינו כופה את אשתו ופי' כופה את עבדו שמוחה על נזירותו ובגמ' דף ס"ב למה רבו כופה לנזירות אבל לא לנדריים ולערכין וכו' אלא אמר אביי למה רבו צריך לכפותו לנזירות ואינו צריך לכפותו לנדריים ואינו צריך לכפותו מ"ט דאמר קרא להרע או להטיב מה הטובה רשות אף הרעה רשות ינא להרע לאחרים שאין הרשות בידו, וממילא ינא שהרב יכול לכפות עבדו אפי' על נדריים ושבועות ונזירות, ולכן אמר להראות את עצדך ויש לו דין עצד שרבו כופו ודמייתי שמא הותר הנדר.

הקצ"ה את ארצו א"כ ודאי משום דהו"ל כמו עבד שרבו כופהו לעבור על נדרו ולכן חשב שמא הותר הנדר ויכנס לא"י. (שנת משנ"ה)

"ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר ה' אלקים וגו'" (ג:ג). ובספרי הוצא ברש"י בעת ההיא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמייתי שמא הותר הנדר וכבר הקשו הפר"ד ועוד כמה טעה שחשב שמא הותר הנדר, ועוד וכי נדר מעצמו ניתר בלי שאלה, ופירשתי כבר.

ובעת נראה לפמ"ש בגמ' ז"ב (קכ"א ע"א) תנן התם אמר רשב"ג לא היו י"ט לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ ופריך בשלמא יוה"כ יום סליחה ומחילה הוא ונחנו צו לוחות שניות וכו' אלא ט"ו באב מאי הוא אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו השבטים לבא זה בזה [פי' רשב"ס יום שהותרו השבטים שהותרה להם הסבת נחלה שפסק אותו דור של באי הארץ שנאסר להם הסבת נחלה] מאי דריש זה הדבר דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור הזה וכו' רב דימי בר יוסף אמר ר' נחמן יום שכלו צו מחי מדבר דאמר מר עד שלא כלו מחי מדבר לא הי' הדבור עם משה שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי מלחמה למות מקרב העם וסמין ליה וידבר ה' אלי לאמר אלי הי' הדיבור.

של ישראל לא חזר הדיבור שבזכותן הי' מדבר עם משה כדאמרינן בריש מכילתא לאמר ר' יעקב אומר לא ואמור להם שבזכותן אני מדבר עמך שכל אותן שלשים ושמונה שנה שהי' כועס על ישראל לא הי' מדבר עם משה והארץ שנאמר והי' כאשר תמו ע"ש והרשב"ס ז"ל הביא ממדרש איכה דבשנה האחרונה לא מתו עוד ואמרו שמא טעינו בחשבון והלכו צי' וצי"א וצי"ב וצי"ג וצי"ד ובדקו עצמן בצורות שכרו לעצמן ולא מתו אמרו ציטל הקצ"ה אותה גזירה קשה ועשו משתה ושמתה וי"ט, והתוס' הקשו דא"כ למה נחעכז הדיבור שנה ויותר שלא חזר עד לאחר השנה המ' והאמנם כבר תי' בזה כיון שחשבו שגם בשנה זו ימותו וא"כ אכתי אבילות עליהם שלא ידעו שמחל להם עד שנה שניה ועד בכלל שחפרו להן חפרינן ובדקו עצמן עד ט"ו באב ואז יאלו מאבילות לשמחה ע"ש עוד.

ור"ת תי' שהגם שגזר עליהם שכולם ימותו ויתר להם בשנה האחרונה לאותן שנשארו בחיים ולא מתו וכעין זה מצינו בחזקיהו (מלכים ב' כ') דכתוב לו לביתך כי מת אתה והארץ לו הרבה והא דלכתיב (במדבר כו:סה) ולא נותר מהם איש כי אם כלב צן יפונה ויהושע צן נון היינו מאותן שראויין למות קודם שנחצטלה הגזרה ע"ש.

והנה עכ"פ צין לפרשב"ס וצין לפי' ר"ת נשארו בחיים ט"ו אלף

ובתוס' שם ד"ה יום שכלו מחי מדבר וכו' כתבו ולכן כל ימי אבילותן

וראוי לעוה"צ א"כ מ"ש הם משאר
מתי חו"ל שכולם יקומו לעתיד לבא ואין
לריכין שימות משה עמהם ויציאם.

ולפ"ז שפיר מוזן ואתחנן אל ה' צעת
ההיא היינו ט"ו באב שראה
שויתר להן צ"ה לט"ו אלף ופרוטרוטת
האחרונים וע"כ שויתר להם על השבועה
וה"ל דס"ל כר' אליעזר דגם כל השבועה
ציטל למפרע וא"כ ע"כ שהותר הנדר
שלא יבואו לארץ ישראל אלא דור המדבר
נמי יש להם חלק לעוה"צ וא"כ צטלה
הגזרה נמי שלא יכנס משה לארץ וז"ש
דמימי שמה הותר הנדר כלומר הנדר
שנשבע באפו וחזר בו וממילא אעברה
נא ואלהא דמעשה אין טעם לו להשאר
במדבר וכנ"ל והשיב לו הקב"ה רב לך
וגו'.

נראה לפי הנ"ל דאיתא במדרש הוצא
בילקוט וז"ל אמר משה לפני
הקב"ה אם כל הזריות אתה מתנהג
מדת הרחמים שנים שלשה פעמים
שנאמ' הן כל אלה יפעל אל-ל פעמים
שלש עם גבר ואני עון אחד נמלא צי
ואין אתה מוחל א"ל הרי ששה עונות
נמלא בך, שלח נא ציד תשלח, ומאז
באתי אל פרעה וגומ', לא ה' שלחני, אם
צריאה יצרא ה' שמעו נא המורים, והנה
קמתם תחת אבותיכם אנשים חטאים וכי
אברהם יצחק ויעקב חטאים היו, אמר
לפניו ממך למדתי את מחתות החטאים
האלה בנפשותם א"ל אני אמרתי
בנפשותם ולא באבותיהם ע"כ.

ופרוטרוט בשנה אחרונה, ומעתה כיון
דנשבע שלא יבואו אלו לא"י אלא במדבר
הזה יתמו ואעפ"כ ראה בט"ו באב
שנשאר מקמתן חיים ע"כ ז"ל שהקב"ה
החיר נדר זה להם וז"ל צב' אנפי או
שהותר הנדר למפרע כדרך שחכם מחיר
ונמלא דבאמת גם אותם שמתו מותרין
ליכנס כבר אלא שמתו ואין כאן מציאות
של גופים להכנס אבל מלד השבועה
הותרה, ואולי צוה תלוי נמי מחלוקת
ר"ע ור' אליעזר (סנהדרין ק"י) ת"ר דור
המדבר אין להם חלק לעוה"צ שנאמר
במדבר הזה יתמו ושם ימותו יתמו
צעוה"ז ושם ימותו צעוה"צ ואומר אשר
נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתי
דברי ר"ע ר' אליעזר אומר באין הן
לעוה"צ שנאמר אספו לי חסידי וגו' אלא
מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי וגו'
באפי נשבעתי וחזורני צי, ופרש"י אשר
נשבעתי באפי מפני כעסי נשבעתי
ומתחרט אני ע"ש וביאורו דחוזר מעיקר
השבועה, ונמלא דלר' עקיבא לא חזר
מהשבועה ולר"א חזר וציטל השבועה
למפרע מחמת חרטה.

והנה כבר כתבו במפרשים הטעם
שנשאר משה רבינו במדבר כדי
להביא מתי מדבר לעתיד לבא לארץ
ישראל ונראה דזה אחי לשיטת ר"ע
שאינם באים לחיי עוה"צ ולכן אי לא
נשאר משה במדבר לא יחי' לעתיד לבא
ולכן נשאר משה רבינו במדבר שבזכותו
יקומו גם הם ויציאם לעתיד לבא אבל
לר"א דהם בעלמם נקראים חסידים

והנה מבואר דמשה הו"ל יותר טעמים
שלא ליכנס לארץ ולא רק מטעם
מתי מדבר וז"ש ליה רב לך כלומר יש
לך יותר מזה שהרי יש לך ששה דברים
ולכן אל תוסף דבר אלי.

ודע דמה שא"ל הקב"ה והנה קמתם
תחת אבותיכם וכו' וכי אברהם
ויצחק ויעקב חטאים היו, וא"ל ממך
למדתי וכו' לכאורה יש לדייק ממה
דכתיב (יחזקאל טו: א) אביך האמורי ואמך
חמית וגו' ובגמ' סנהדרין (מ"ד ע"ג)
בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל לך
אמור להם לישראל אביך האמורי ואמך
חמית אמרה רוח פסקונית לפני הקב"ה
רבש"ע אס יצואו אברהם ושרה ויעמדו
לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם
ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל
(משלי כ"ה). ועיין רש"י רוח פסקונית
מלאך גבריאל, אתה מכלים אותם, שאתה
קורא אותם אמורי וחיתי, ריבך ריב וגו'
אס יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן
בעצמם וסוד של אברהם ושרה אל תגל
לבנותם פן מה תעשה צבואם אברהם
ושרה לפניך ואומרים מה חטאנו לך
שאתה מכלימנו.

עוד נראה מ"ש דמימי שהותר הנדר
לפמ"ש ר"ת דהט"ו ופרוטרוט
האחרון ויתר להם הקב"ה ולכאורה הרי
כיון דנשבע האידך ויתר להם ועיי"ש
בחוס' מה שדחק ר"ת ז"ל ולפענ"ד הי'
אפשר לפ"מ דקיי"ל רובו ככולו וא"כ
הכא נמי כיון שרובם מהם כבר מתו

חשב להם הקב"ה כאלו כולם מתו וחס
על אלו ונשארו בחיים, והנה במשה נמי
הרי כבר מת אהרן וגם מרים הגם שלא
היתה בחטא הזה מ"מ חשב כמו שכאן
הלך צתר רוב אולי גם כאן כבר ויתר
למשה ובפרט שחשב אהרן לגדול ממנו
בשנים וגם בענותותו החזיקו בחכמה
ולכן חשב שהותר הנדר ועכ"פ ויתר לו.

והאמנם השיב לו רב לך דלא אמרינן
אזלינן צתר רובא אלא היכא דהדיינים
שויס בחכמה או לערך שויס בחכמה אבל
לגבי מופלג לא אמרינן אזלינן צתר רוב
ועיין חינוך מנחה ע"ו ובספרי סמ"ה
במשנה הלכות היו צ"ד של ג' אחד בקי
בתורה והשניים אינם בקיאים כלל אין
הולכין בזה אחר הרוב שאין הכרעת
הצורים מכרעת נגד היודעים, וחשב
משה מיהו שהם מכריעים והם הרוב
והשיב לו רב לך שאתה הרב שבהם ואין
נגדך הכרעת הרוב של אחרים.

ומה שיש לי עוד כיון דמתו כל הדור
המדבר ואח"כ וידבר ה' אל משה
ובזכות הדור החדש כשנכנסו לארץ חשב
משה רבינו דודאי אלו לא הי' ראוי
שיכנס עמהם א"כ כיון דאין הקב"ה
מדבר אמו אלא בזכות הדור ודורו כבר
מתו א"כ אמאי בא הדיבור אליו בשצילם
ע"כ שהותר הנדר ולכן ואתחנן אל ה'
עד שהשיבוהו רב לך כלומר אתה חשוב
שיצא הדיבור בשצילך והבן.

(שנת תשנ"א)

כהודאה ששחררו כן דעת הרמב"ם לפמ"ש צו הט"ז סקל"ט, והראב"ד ז"ל חולק, ועיין ש"ך שם סקל"ג ובטור וצ"י יו"ד סי' רל"ד, עכ"פ כפיה סגי לכ"ע מפני דאין העבד יכול להפקיע שעבודו וגדרו בטל.

והנה במשה כתיב משה עבד ה' וזכרו תורת משה עבדי, א"כ היה מחזיקו כביכול וגם הוא החזיק עצמו כעבד נאמן ואם אמר לו הקב"ה ליכנס ולכבוש ארץ סיחון ועוג הלך וכבש, הגם שהי' אסור ליכנס צו שגם הוא מחלק ארץ ישראל, ואמרו ז"ל שלש ארצות לענין עיבור שנה, עיין סנהדרין י"א, וגם כי שתי שצטים וחלי שצט מנשה נחלו בעבר הירדן, ואם לא מא"י הוא א"כ לא זכו ליכנס בארץ ישראל, וע"כ שהוא מא"י, וקשה אמאי והאיך יכול משה להלחם בסיחון ועוג וליכנס בארץ ישראל הא עובר על הנדר וז"ל שכיון שהעבד אינו ברשותו כל מה שאומר לו האדון עושה, וכיון שכפהו האדון שפיר נכנס ולכן חשב שמא הותר הנדר כיון שנצטוה לעבור עליו. ומה מובן צוה לשון התפילה ה' אלוקים אתה החילות להראות את עבדך וגו', דכאן רמז לו שהוא עבד ה', וכיון שהחילות להראות את עבדך א"כ ציטל הנדר וכנ"ל.

ומיהו דעת הרמב"ם דעבר הירדן לא מא"י הוא, עיין רמב"ם פ"ב מהל' זכורים ארץ סיחון ועוג מחויב בתו"מ מדבריהם, ועיין רמב"ם פיה"מ

"ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר" (ג:כג). ואי' בספרי הוצא ברש"י צעת ההוא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמייתי שמא הותר הנדר, וכבר הקשו שהרי הנדר לא ניתר מאליו אלא לריך יחיד מומחה או ג' הדייטות, ואיך חשב שמא הותר הנדר וצ"ב.

ונראה כעת לפמ"ש צירושלמי מ"מ עבד שנדר אין לריך היתר נדרים אלא רצו כופו ועושה מלאכה ושומה יין ומטמא למתים, והטעם לדבר כי העבד משועבד לאדון ואין לו שום בעלות להפקיע עצמו מרשות האדון, ואע"פ שהאשה נמי תחת בעלה היא מ"מ לא כן האשה אע"פ שמשועבדת לבעלה מ"מ אינה שפחתו ואין לו בה קנין הגוף לשום דבר אלא קנין איסור ולשם אישות והארכתי צוה במקום אחר ואפי' מעשה ידיה דקיי"ל לבעלה היינו מתקנת תו"ל שתקנו מזונות תחת מעשה ידיה ואהכ"נ אם אמרה אי אפשי בתקנה זו שומעין לה ולכן נמי הנדר שנדרה הוי נדר אלא שציד הבעל להפר.

איברא דגם זה אמרו ז"ל כדר' פינחס דאמר כל הנודרת על דעת בעלה נודרת ולכן מפר לה וגם שם לא בכל נדרים אמרו רק בנדרים שבינו לבינה וכיוצא צו (עיין נדרים ע"ט ע"א ובש"ע יו"ד סי' רל"ד) ונדרים עינוי נפש, ועיין יו"ד סי' רס"ז סע"ב יש מי שאומר שעבד שנדר שכופין אותו לעבור עליו ואם אמר לו רצו מופר לך יא' לתרות, דהו"ל

מתנת חנם ולא לשם פרס, וא"כ הרי הוא עבד נאמן המשמש את הרב שלא ע"מ לקבל פרס, א"כ אבקש ה' אלקים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך וגו', ושפיר אבקש שתכניסני לארץ ישראל, והבן. (שנת תשנ"ב)

"ואתחנן אל ה'" (ג:בג). ובמדרש ואתחנן למה כדי שיכנס לארץ ותמוה. ונראה לפמ"ש בגמ' (סוטה י"ד) דרש ר' שמלאי מפני מה נתאווה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצות נטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי א"ל הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאלו עשיתם, ועיין מהרש"א דא"כ הו"ל כעבד המשמש ע"מ לקבל פרס וכבר אמר התנא אל תהי כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס, וכ"ש אדון הנביאים.

והנראה דרש"י פי' ואתחנן אל ה' שד"קיים מבקשים מתנת חנם אע"פ שיש להם לחלות צמעשיהם הטובים, ומיהו עוד פי' שהתפלל לקט"ו תפילות כמינין ואתחנן, ועיין צעה"ת שם. והנה לטעם המ"ד שהתפלל ליתן לו מתנת חנם הנה רצה בשכר עכ"פ אלא שהשכר יהי' מתנת חנם ולפי' השני לא ציקש מתנה כלל אלא התפלל תפילות כמינין ואתחנן, ולפי"ו נראה דדבר זה

וצרדצ"ז על הרמב"ם הנ"ל, ושפיר לא הותר הנדר והבן. וא"כ אי הותר הנדר או לא צמחלוקת שנוי'.

ואכתי פש לן לעיין דכיון שחשב שהותר הנדר א"כ למ"ל להתפלל למתנת חנם כדכתיב ואתחנן אל ה', דמאחר דהותר הנדר מאי ס"ד שלא יכנס לא"י שצריך להתפלל יותר משאר ישראל. ורש"י פי' ואתחנן אין חנון בכ"מ אלא לשון מתנת חנם אע"פ שיש להם לצדיקים לחלות צמעשיהם הטובים אין מבקשין מאת המקום אלא מתנת חנם ע"ש.

וי"ל לפמ"ש בצבות אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס אלא הוה כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס, וכבר פירשתי פרס לשון מחנה, פריסת המוציא, פרס בשחרית ופרס צין הערבים, והנפקא מינה דיש שני מיני עבדים דיש עבד העובד שלא ע"מ לקבל פרס וזה מגיע לו שכר שלם, אבל יש עבד שעובד ע"מ לקבל פרס ואין עבודתו שלמה, ואינו מקבל רק פרס ולא שכר שלם, ועיין רמב"ן עה"ת עה"פ את משפטי תעשו (ויקרא יח:ד) ודע כי חיי האדם וכו' מה שחשב שם ד' מיני עובדי ה' ושכרן, והנה כאן בקש משה ליכנס לא"י, א"כ מבקש איזה שכר ליכנס לא"י, א"כ עבד כזה לא הוה עבד חשוב אלא הוה בכלל עבד המשמש את הרב ע"מ לקבל פרס, ולכן הקדים ואתחנן מתנת חנם שיתן לו

עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו
במלאות ולא מחמת שכן נצטוינו, וכעין
עושה מעשה ולבו כל עמו אלא מחמת
רצונו ומחמת אהבה, ושמעתי דבר זה
מאחד מתלמידיו ר' ראובן בר' זאב
בראנד ע"ה שנפטר היום וצחורי מהלוי
אמרו לי קן, ורשמתי הדברים לטובת
נשמתו שיהא שפתותיו דובצות בקבר
ושיהא לו שייכות עם רבו הגאון זל"ל.
(שנת תשנ"ג)

"אתה החילות להראות את עבדך
וגו'" (ג:בד). וצמדש אתה החילות
לצוא אללי צננה, ונראה דאיתא במגלה
עמוקות דמשה ואהרן לא נכנסו לא"י
לפי שנולדו מיוכבד שהיתה דודתו של
עמרם שנשאה וגירשה ולאחר שנישאה
לאליצפן בן פרנך נשאה שוב ונולדו משה
ואהרן מזיווג זה ועתידה תורה לאסור
החזרת גרושתו משנשאת. והרצ עמודיה
שבעה פי' בזה מה שאמרו חז"ל צפ'
ר"ע (שנת דף פ"ח) בשעה שעלה משה
למרום אמרו מלאכי השרת מה לילוד
אשה צינינו, כלומר אשה הידועה יוכבד
שנתגרשה מעמרם ונשאת לאליצפן בן
פרנך כמ"ש בחרגום יונתן בן עוזיאל
והחזירה עמרם ונולד משה והו"ל מחזיר
גרושתו משנשאת, וז"ש מה לילוד אשה
שהוא בא מאשה אסורה, וא"ל לקבל
תורה בא וכיון שזה היתה קודם מ"ת
הרי אין כאן איסור.

ובזה נראה לי השפל לפרש המדרש חכם
לב יקח מלות זה משה שבשעה

הוא מחלוקת ר' שמלאי והמדרש ובהא
חליין סברתם דר"ש מפרש ואתחנן
שבקש מתנת חנם וא"כ התאווה עכ"פ
לשכר ומתנה ותהי' מתנת חנם, והמדרש
ס"ל דלא רצה בשכר שהרי באמת ראינו
שמשה רבינו לא קבל הצטחה ה' בענין
השכר שהרי לאחר שהצטיח לו הקב"ה
השכר לא הפסיק מלהתפלל ליכנס לפי
הדרש שדרשו ואתחנן שהתפלל תפילות
כמינין ואתחנן עד שאמר לו הקב"ה רב
לך אל תוסף וא"כ אין הטעם שהתאווה
בשביל שרצה שכר, וזהו שמתמה ואתחנן
למה, כלומר למה הרבה תפילות כמינין
ואתחנן ע"כ א"א לומר בשביל שיקבל
שכר וכר"ש דאז כבר הי' לו להפסיק
תיכף לאחר ההצטחה ומשני כדי שיכנס
לארץ כלומר שלא הי' לו שום פניה
אחרת רק כדי שיכנס לארץ ולא הי' לו
פניה עלמית כר"ש הנ"ל.

ושמעתי בשם הגאון מראדימישלא זל"ל
שפי' על מה שכ' רש"י (כחצות
קיי"צ ע"ב) ר' חייא בר גמדה מייגנדר
בעפרה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה,
ואת עפרה יחוננו, וברש"י כי רצו עבדיך
את אבניה ואת עפרה יחוננו, ולא פי'
כלום ולא הוסיף כלום על לשון הקרא
המוצא צגמ' והוא פלא, ופי' הגאון זל"ל
דצגמ' כתיב דר' חייא מייגנדר בעפרה
שנאמר וגו' וא"כ תחשוב דר"ח כי
מייגנדר לא עשה כן מחמת אהבת ארץ
ישראל רק בשביל שנאמר בקרא כי רצו
וגו' וע"ז חזר רש"י ופי' שר"ח הוה
מייגנדר מחמת אהבת ארץ ישראל כי רצו

וראיתי להחיד"א שכתב דצהאי פחדא יתיב משה שלא יהא מעבד מה שהוא בא מיוכבד כמו שהיה באמת לדעת מג"ע הנ"ל וצהאי פי' את גדלך זו מתן תורה וטען משה שאז אמרת למלאכים לקבל תורה בא ואין כאן איסור שבא מיוכבד שהיה אחתי קודם מ"ת וא"כ אעברה נא ואראה וגו', ואני הקטן מוסיף על דבריו דאמרו ז"ל (עי' יבמות ס"ח) אין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות בישראל ואם משה ח"ו איזה פסול יש במשפחתו א"כ לא היה הקב"ה משרה שכינתו עליו אלא ברור דלית ציה פסול כלום ח"ו. וז"ש המדרש אמה החילות לבא אללי בסנה והשרית שכינה עלי וא"כ ע"כ שאין צי שום פסול ח"ו מחטא יוכבד דקודם מ"ת היה ולכן אעברה נא, וד' הטוב יכפר. (שנת תשכ"ז)

"אתה החילות וגו'" (ג:בד). במדרש א"ל הקב"ה והלוא נשבעתי, א"ל אתה החלות את השבעה לא נשבעת שאתה מכלה את בניך וחזרת בך, שנא' "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו". וקרוב לזה איתא בספרי. ונראה דהמל"מ (פ"ז מה"י נדרים) הקשה למ"ד שהנוגע בדבר אינו יכול להחיר הנדר כדמשמע בירושלמי וכמ"ש הריב"ש (והביאו הכ"מ שם ה"ט), א"כ הרי מצינו בחז"ל עה"פ "ויחל משה" מלמד שהחיר לו שבעתו. ומשה נוגע בדבר הי' דאמרינן התם "לך רד" מגדולתך, כלום נחתי לך גדולה

שעסקו כל ישראל צביזה לקח משה את עצמות יוסף עמו, וכבר פירשתי במקום אחר דהטעם שהנריך יוסף להשביע את בניי שיעלו את עצמותיו אחס ולא עשו כן שאר שבטים ועכ"ז מצינו שאת עצמות שאר השבטים העלו בניי אע"פ שהם לא השביעו את בניי בך, ואת עצמות יוסף הניחו ולא טיפלו בו רק משה רבינו הזדרו למשימה זו לטפל בעצמות יוסף.

ואמרתי דהם טענו דיוסף בא מרחל והוא מאיסור ב' אחיות, רק שבחון לארץ לא שמר יעקב התורה וכמו שפי' הרמב"ן ז"ל בפ' ויחי ולכן מתה רחל ג"כ בדרך אפרת ולא זכתה ליכנס לארץ, ולכן חשבו שגם יוסף אסור לו ליכנס בא"י ולכן נעשה אמו המעשה שנמכר למצרים, ויוסף ס"ל דקודם מ"ת ליכא שום איסור דקודם מ"ת דין ב"נ להם וכמו שכתב הפ"ד דרוש א' דזה היה מחלוקת יוסף ואחיו, ולכן השבטים לשיטתם לא רצו להעלות עצמות יוסף עמם, אבל משה ע"כ אזיל בשיטת יוסף דקודם מ"ת דין ב"נ להם ואין כאן איסור ב' אחיות. והכ"נ ציוכבד דדין אחד הוא, וא"כ לשיטתו ע"כ נריך לשיטת יוסף הנדיק להכשירו ליכנס לארץ, וזה שאמר חכם לב יקח מנות שבשעה שעסקו כל ישראל צביות מצרים והזניחו עצמות יוסף ושבעתו לקח משה עצמות יוסף עמו במחילתו שעי"ז הוא ג"כ יתכשר ליכנס לארץ והבן.

מעשה אמר "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שם לז:לז). וא"כ לגבי משה שנא' עליו והאיש משה ענו מאד מכל האדם לא הי' זה ענין נוגע בדבר שיצטרך לירד מגדולתו, וממילא לא הוה נוגע בדבר להחיר השבועה. אמנם הכא בעת שביקש ליכנס לאר"י והגזירה הי' נגדו. א"כ ודאי הי' נוגע בדבר ולא הי' יכול להפר השבועה.

ובזה אמרתי ליישב דברי המדרש שאמר הקב"ה למשה, משה אתה אוחז החבל בשתי ראשין, אם אעברה יש כאן סלחתי אין כאן, ואם סלחתי יש כאן אעברה אין כאן. וז"ל, דמאי שייכות להני אהדדי. וי"ל לפמ"ש דעיקר הטעם שיכול משה להפר הנדר לאחר חטא העגל ולא הוה נוגע בדבר הוא משום דמשה לא חפץ להיות מנהיג, ואדרבה מיאן בדבר ולכן לא הוה נוגע בדבר, אבל הכא שהתחנן אל ה' לעבור לארץ ישראל ולהנחיל אותה לישראל ולהיות מנהיגם של כלל ישראל, א"כ הרי הוצרר הדבר שכן הוא רוצה להיות מנהיג ישראל וא"כ גם שם הוה נוגע בדבר ולא יכול להחיר הנדר, וממילא ליכא סלחתי כדצריך.

וז"ש משה אתה אוחז החבל וכו' אם אעברה יש כאן סלחתי אין כאן, דכיון שאתה חפץ לעבור ולהכנס לאר"י ולהנהיג את בני הוצרר הדבר למפרע שהיית נוגע בדבר ולא הי' בכתך להפר לי שבועתי שנשבעתי לכלותם, ואם

אלא בשביל ישראל, כיון שאין ישראל בעולם אין לך גדולה. נמצא שהי' תועלת למשה בהחיר שבועת ה'. ולפי הירושלמי לא יכול הי' משה להחיר שבועה זו וי"ל, עכ"ל המל"מ.

והכהונת עולם (פי' רכ"ח) תי' לפ"מ שא"ל הקב"ה "ועתה הניחה לי ואכלה אותם כרגע ואעשה אותך לגוי גדול" נמצא כי ברגע שא"ל "ואעשה אותך לגוי גדול" שוב אינו נוגע שהרי אדרבה עי"ז יעשה אותו ה' לגוי גדול, ולכן "ויחל משה". ועפ"ז פי' מהורש"ח מזרחי דהי' משה רבינו רוצה להחיר לו שבועה ולהכנס לארץ אף שהוא נוגע בדבר כשם שהחיר השבועה שנשבע שלא לכלות את ישראל. והשיב לו הקב"ה "רצ לך", כלומר מה שהלחת להחיר השבועה לאחר חטא העגל הוא מפני שאמרתי "רצ לך", כלומר "ואעשה אותך לגוי גדול" ועי"ז שוב לא היית נוגע בדבר ועלה צידך להחיר השבועה, אבל כאן אתה נוגע בדבר ואל תוסיף דבר, ועיין פני דוד.

ומה שנראה לפענ"ד דקושיא מעיקרא ליכא שהרי אמרו בתנחומא "אתה החלות", משל למלך שראה אשה ראויה לינשא לו, ביקשה ז' פעמים וכו' כך א"ל משה רבינו, רבש"ע אם אתה רוצה שלא אביאם לארץ אין לי צושת כי אתה החלות, לשון התחלה וכו'. והרי שמשה סירב להיות מנהיג ישראל ואמר "שלח נא ציד תשלח" (שמות ד:יג), וגם בשעת

לחז"ל אחר רבו ללמוד תורה, כ"ש שאין לילך מרבו מחז"ל לאר"י להתבטל מלימודו ולשוט אחר מזונותיו, ע"כ. וכתבו המפרשים דכ"ש מי שיש לו תלמידים וצריכים לו בחז"ל והוא רב שלהם, ועי"ז יגרום להם לביטול תורה שאין להניחו לעזוב אותם בחז"ל ולעלות לא"י. וזה שהשיב לו הקצ"ה "רב לך" שאתה דין רב לך ולא עבד, וממילא אתה צריך להשאר לחז"ל [כמ"ש במדרש דבשביל מחי מדבר נשאר משה עבד הירדן להעלותם לעת"ל לא"י ובכלל חז"ל נשאר], ולכן "אל תוסף דבר", שיותר ראוי לך להשאר בחז"ל.

(שנת תשכ"ז)

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון" (ג: כה). והקשו המפרשים למה לא התפלל מיד כשגזרו עליו הגזירה עוד יש לדייק אמרו את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן היל"ל את הארץ הטובה, וגם לשון ההר הטוב והלבנון ועיין רש"י ההר הטוב זו ירושלים והלבנון זה בית המקדש (יומא ל"ט).

ונראה לפמ"ש בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה צא את התורה הזאת, וציארו רבותינו ז"ל לפ"מ שאמרו חד מינייהו כתרי מיין וחד מן כי סליק להמם כתרי מינייהו, והנה כשצא משה רבינו לארץ מואב בעבר הירדן ונתקרב לארץ ישראל נתעלה בקדושה מקדושת

סלחתי יש כאן אעברה אין כאן כנ"ל, ולכן "ויאמר ה' אלי אל תוסף דבר אלי וגו' וזו את יהושע וגו' כי הוא ינחילנה" וכנ"ל. וזוהי אחי שפיר נמי מה דאיתא במדרש שהתפלל שיכנס כתלמיד ויהושע יהי' המנהיג ע"ש, ואחי שפיר והבן.

"אתה החלות להראות את עבדך את גדלך וגו' רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (ג: כד, כו). ונראה לדייק דמשה התחנן בלשון עבד שאמר "את עבדך", והקצ"ה השיב לו "רב לך". ונראה לפמ"ש "לא תסגיר עבד אל אדוניו" (שם כג: עז) בעבד שצרח מחז"ל לאר"י, ועיין גיטין (דף מ"ה) וכתובות (דף ק"י). וילפינן התם דעבד שצרח מחז"ל לאר"י כותבין לו שטר שחרור. או שהאדון חייב לעלות עמו, ובמשנה שם הכל מעלין לאר"י, וכיון דהקצ"ה שומר התורה ועבדו רוצה לעלות לא"י צריך לשחררו ולהעלותו ועכ"פ לעלות עמו או א"ל לשחררו, ולכן טען משה "אתה החלות להראות את עבדך" והוי' לי דין עבד ולכן אעברה נא ואראה שרצוני לעלות כדין עבד ולפיכך צריך הקצ"ה להניחו לעלות לאר"י.

והשיב לו הקצ"ה "רב לך", והיינו דהנה התשצ"ץ (תלמיד מהר"ם, סי' תקס"א) כתב, ושאלת למה לא הלכו שם כל האמוראים אשיבך דלא הוה מותר להו דהוו צריכים לבטל מלימודם ולשוט אחר מזונותם, ואמרינן צפ' מי שהוציאוהו (דף מ"ז) דמותר ללכת מאר"י

ללכת אל בית הכנסת ההיא והתפלל שם, והרמז"ן במלחמות כתובות סוף פ' נערה שנתפתחה כתב שעיקר תורה מימי גלות [כלומר תלמוד בבלי] היה שם. וצ"ל טבור הארץ (להר"מ קלירס ז"ל פ"ד אות י"ג) כתב שמ"ש הרמז"ס ז"ל בהקדמתו לספר היד שרבי יוחנן חיבר התלמוד ירושלמי בארץ ישראל שלש מאות שנה אחר החורבן הבית הי' בעיה"ק טבריה תוצ"ב.

וכתבו דעיה"ק טבריי' יש לה יתרון מערי ארץ ישראל היותה העיר ששם גלו סנהדרין לאחר שגלו לעשרה מקומות סופס הי' בטבריה. וצ"ל האר"י ז"ל צ"ל אבן שוהם ח"ט (נ"א דף קנ"ח) בטבריי' בתוך העיר יש בסופה לצד דרום צפנת היס בית הכנסת הגדול ליהודים ויש שם קדושה גדולה מזמן קדמון ומבואר שצמקומות הקדושים שנתקדשו ע"י תורה מתקבלת גם התפילה.

ולכן בעבר הירדן בארץ מואב כיון שהואיל משה באר את התורה לשצעים לשון והתקרב לארץ ישראל בקש אעברה נא ואראה.

ונלפענ"ד לומר דבר חדש דלכאורה יש לדייק מה שאמר אעברה נא ואראה והלא רצה ליכנס לשם ולהשאר ולקיים המצוות ראשונה ישוב ארץ ישראל ושאר מצוות התלויות כמבואר בגמ' סוטה שהקשו וכי לאכול מפריה הוא

ארץ ישראל עד שהתחיל לבאר את כל התורה באר היטב בשצעים לשון צבחינת ע' פנים לתורה.

והתיב מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה, וזריך לתפילה שני דברים פה קדוש ומקום קדוש, וצח"ל חסר מקום קדוש וכיון דנתחדשו לו כל הני שצעים פנים חדשים לתורה ראה שהמקום קדוש הוא וא"כ עבר הירדן נמי ארץ טובה הוא ושפיר אמר הארץ הטובה אשר בעבר הירדן, והבין שגם תפילתו שהתפלל מקודם ג"כ לא נכנסו מטעם זה גופי' שהי' חסר מקום קדוש, וא"כ עליו להתפלל מחדש והתחיל להתחנן לה' בעת ההוא דוקא כשנכנס לארץ סיחון ועוג.

וי"ל עוד לכיון דהרגיש בקדושת המקום דרש ק"ו ומה עבר הירדן שאינו עזם קדושה ואפ"ה נחרח לו הדעת וכ"ש וק"ו צירושלים עיה"ק ומקום המקדש שזה נקרא ההר הטוב שהוא הר המורי' והלצנון זה ציהמ"ק והתפלל אעברה נא כי חשב שהתפילות יועילו וחשב שמא הותר הנדר.

והנה בגמ' מגילה (כ"ט ע"א) אמרו שהשכינה שורה בבית הכנסת דשף ויחזי צנהרדעא וצביהכ"נ דהולל פעמים כאן ופעמים כאן ועיין רש"י שנבנו מאבנים שהביאו אתם גולי ירושלים ואמרו שם בגמ' אציי כשהי' רחוק פרסה מבית הכנסת ההיא הטריח עצמו

הארץ ולחזור כמו שהלכו המרגלים
והיינו וארצה ואח"כ אשיבה ובקשתי
היתה לעבור בעצמו ולא עם הציבור.

וכוונתו היתה שכיון שיכנס לא"י ילך
למקומות הקדושים ויתפלל
משם ומשם ודאי שתפלתו מתקבל
ותחבטל הגזירה וכ"ש תפילתו שיתפלל
מרע"ה על אדמת קודש בא"י וק"ו
מתפלת יהושע שאמרו ז"ל במס' ערכין
שנענש על שלא התפלל לבטל יצא דע"ו
ואמרו מפני מה לא התפלל משה מפני
שלא הי' לו זכותא דא"י אבל יהושע הי'
לו זכותא דא"י ע"ש. ולכן בקש לעבור
לארץ ישראל רק לראות וארצה וזכותא
דארץ ישראל יגין ושם יתפלל וודאי
מתקבל תפלתו ותחבטל הגזירה ואח"כ
ישוב להתיישב בארץ, והתחבולה היתה
שחשב שהגזירה לא היתה רק על
ההתיישבות ולא על הנכנס לראות וז"ש
אעברה נא וארצה רק לראות ולחזור
ואמר הקב"ה רב לך אל תוסף דבר
שידע כונתו ולכן אל תוסף דבר ואמרו
ז"ל אולי הי' מתפלל עוד תפלה אחת
ואיזה תפלה הוא התפלה שרצה להתפלל
בא"י והיתה מתקבלת והבן.

צריך אלא וכו' אלא לקיים המצות וא"כ
מה הוא לשון וארצה, ואשר נראה די
לחקור צמי שנדר לו חזירו ליתן לו בית
ושדה וצינתיים הקפיד עליו ונשבע שלא
יבא לביתו אי כוונתו שלא יכנס אפי'
לראות הבית או הכוונה שנשבע שלא יתן
לו ביתו שהבטיח לו אבל לראותו יכול
דעל ראייתו לא הקפיד.

וקצת הי' נראה לפי מה שנחלקו
המפרשים ז"ל הנכנס לארץ ישראל
על מנת לחזור כאותן ההולכים על זיקור
אי מקיימים בזה מצות ישוב ארץ ישראל
בשעה שהם שם או אינם מקיימים כיון
שדעתם לחזור ולכאורה הי' תלוי
במחלוקת החכ"ם וש"ע הרב עם שאר
פוסקים הבא מחו"ל לא"י אי חייב
ציו"ט שני כמקום שיצא משם או פטור
כבני ארץ ישראל וי"ל והארכתו בזה
ומ"מ נראה דהא דוקא עכ"פ לאחר
שכבשו וירשו ארץ ישראל ובעונ"ה גלינו
מארצנו אז יש ספק בזה אבל קודם
שנכנסו בכלל ארץ ישראל כמרגלים
שנכנסו וחזרו ודאי לא מקיימי ישוב ארץ
ישראל ולא מקרי כניסה.

ומעתה אומר אני דבר חדש צק"ד
דמשה רבינו כיון שראה שנגזרה
גזירה שלא יבא לארץ חשב דמה שנשבע
שלא יבא לארץ ישראל היינו שלא יבא
וירשנו להתיישב בה אבל לעבור ולראות
ולחזור אין זה בכלל השבועה שהרי לא
חסר לו ראיית ארץ ישראל ולכן אז
התחכם ובקש רק לעבור ולראות את

"רב לך" (ג:כו). איתא במדרש ילקוט
אין מניחין את לדיקים לבוא לידי עבירה
חמורה דשפיכות דמים עבירה גדולה
הוא, והוא תמוה, ועיין תורת משה
עה"ת. ונראה דהנה משה רבינו במצרים
הרג את המצרי, ואיתא בזוה"ק דלכן לא
נעשה כה"ג לעולם משום דהוי משה

ונראה דהמפרשים הקשו למה לא התיר משה נדרו של הקצ"ה לפי המבואר בחז"ל וצוה"ק דמשה איש האלקים כביכול העלה מטרונימא, ובעל מפר נדרי אשתו, וצפ' אין עומדין ויחל משה שהתיר לו נדרו, וא"כ הכ"נ הו"ל להתיר נדרו, ומי' בכתנות אור שהרי בשעת מיתתו נסתמו ממנו מעינות החכמה, וכמ"ש ואין שלטון ביום המות, ויהושע מלך ולא יכול להפר נדר עוד, וז"ש רב לך, יש לך רב זה יהושע, וממילא אל תוסף דבר ע"ש.

והנה במחלוקת קרח היתה טענת קרח כי כל העדה כלם קדשים וצתוכם ה' ומדוע חתנשאו על קהל ה', ולטענת קרח דכל ישראל קדשים הם וליכא רב, א"כ כמו שמשה יכול להפר נדרו הכ"נ כל ישראל. אמנם משה השיב להם רב לכם בני לוי שיש רב ומנהיג אחד.

ובזה יש לפרש המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת פרה אדומה ראה, והוא מדרש פליאה, והכוונה דמשה טען שהוא הפר נדר ה' שלא לכלות את ישראל, והטעם משום שהוא איש אלקים והוא הגדול שבכולן, אבל קרח טען דא"כ פרה אדומה למה באה, שהרי רבינו משה הדרשן נתן טעם דתבא אמו ותקנח לואת בנה, וז"ש מה ראה קרח לחלוק על משה פ' פרה אדומה ראה.

ח"ו בכלל כהן שהרג את הנפש ע"ש. ומעתה שלא תטעה ח"ו לומר שמפני חטא זה לא נכנס משה לארץ משום דהרג את המזרי ולארץ לא יכופר כי אם בדם שופכו, לכן צריך למות בחו"ל, וז"ש אין מניחין את הנדיקים לבוא לידי עבירה חמורה דשפיכות דמים עבירה גדולה הוא, וח"ו שעבר משה רבינו בזה עבירה, ואדרבה משו"ה עשה להציל נפש מישראל.

א"י לפמ"ש ז"ל בגמ' קוטה י"ג רב לך א"ר לוי ברב בישר ברב צישרוהו, ברב בישר רב לכם בני לוי ברב צישרוהו רב לך אל תוסף דבר אלי. נראה דהיל"ל למשה קצת חטא באמרו רב לכם, ועיין במפרשים, והנה צפ' קרח מצינו חלונת ישראל על משה ואהרן אתם המיתם את עם ה', וח"ו חשדו למשה שהוא גרם להמית קרח ועדתו משום שחלקו עליו ואילו מחל לו לא היו מתים, וא"כ יש ח"ו לחשוב שמפני חטא זה משה מת שגרם לשפיכת דמים, לפי דרש דר' לוי דבר צישר וברב צישרוהו, וז"ש רב לך אין מניחין נדיקים לבוא לידי עבירה חמורה דשפיכות דמים עבירה גדולה הוא, וח"ו שמחמת חטא זה מת משה, דודאי בני חייבי מיתה היו, אלא משום טעמים אחרים, וק"ל. (שנת משט"ו)

"רב לך אל תוסף דבר אלי" (ג:כו).
איחא בחז"ל ברב צישרת רב לכם בני לוי ברב נתצרת רב לך אל תוסף וצ"ב.

ומעתה ז"ש רב לך ברב זישרת, כלומר רב לכם בני לוי שיש לכם רב אחד והוא משה רבינו שהוא החיר הנדר, ברב נתזשרת רב לך אל תוסף, שהרי יהושע נעשה רב לך, ולכן אל תוסף דבר אלי, שלא תוכל להחיר הנדר. (שנת תשי"ט)

"לא תוסיפו וגו' ולא תגרעו" (ד:ב). ובגמ' (סנהדרין כ"ט ע"א) שאם תוסיפו תגרעו כי כל המוסף גורע, אמר חזקי' מנין שכל המוסף גורע שנאמר אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, מבואר דעל שהוסף לאסור נגיעה זו גרם שחיסר שדחפה נחש לחוה לנגוע ואמר כשם שאין מיטה על הנגיעה כך אין מיטה על האכילה. ויש לדייק שהרי כמה דברים שאסרו חז"ל והוסיפו וכגון נגיעה בערוה להרמז"ן שהוא דרבנן גזירה קריצה אטו איסור וכן כיוצא בו בכמה מקומות, ובנוזר סחור סחור אמרינן לזיזא לכרמא לא תיקרב, ואמרו ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרתי ובמשנה אבות עשו סייג לחורה.

איברא דבאדר"נ (פ"א ה"ה) ועשו סייג לחורה כו' כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו ואדם הראשון עשה סייג לדבריו כו' איזה סייג שעשה אדה"ר לדבריו הה"א ויזו ה' אל' על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל ועץ הדעת טוב ורע לא תאכלו ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות. לא רצה אדה"ר לומר לחוה כדרך שא"ל הקב"ה אלא כך

אמר לה ועשה סייג לתורה יותר ממה שאמר לו הקב"ה וכו' וכבר תמה במרגה"י שם לדאדרבה הרי יצא מכשול מהסייג הנ"ל שעשה אדה"ר ועיין רש"י ד"ה ולא תגעו בו וגו' אמר לה ראו שאין מיטה על הנגיעה א"כ אדרבה מהסייג יצא מכשול והפשוט דסייג ודאי ראוי לעשות וראוי מאדה"ר אלא שאסור להוסיף על דברי התורה ואדה"ר הוסיף על דבריו ואמר שהסייג נמי מן התורה וחשבה חוה שהכל אחד והוה בכלל לא תוסיפו אלא הי"ל לומר לה שבכדי שלא תבא לידי אכילה עשה סייג שלא ליגע והבן, ובפענח רזא איחא שאם יעשה ה' גדילים הרי הוסיף אחת וחיסר ארבע שאין עולה לו לקיום מצות צי"ת. ומיהו העושה מספק כגון מאה קולות בר"ה או שתי תפילין דר"ת ודרש"י וכן כל כיוצא בזה אין זה מקרי הוספה.

עוד כתבו החוס' דהתוקע בר"ה כמה פעמים אינו צלל תוסף דלעשות מצוה ולחזור ולקיימה אפי' כמה פעמים אין זו הוספה, וכן כהן העולה לדוכן כמה פעמים ביום אינו צלל תוסף אלא המוסף ברכה בצרכת כהנים זה איכא צל תוסף והצודה מצוה לעצמו וכיוצא בו אין זה בגדר צל תוסף אלא זהו בגדר בודה דת לעצמו עיין רמז"ס פ"י מהל' מלכים והבן. ודעת קצת מהראשונים דליכא צל תוסף אלא במצות עשה אצל בלאוין ליכא צ"ת כיון שהתורה נוותה לעשות סייגין ומשמרת ולפ"ז אחי שפיר נמי מהא דאדה"ר.

כדכתיב את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח, והקשה בפנ"י פ' וישלח דעל ת"ח עזמו הדרא קושיא והאיך הת"ח מתדבק בקצ"ה והלא אש אוכלה הוא כביכול, והתי' כי הת"ח העוסק בתורה נעשה חלק ממנה, ועיין רש"י קידושין ל"ג ע"ב, ועוד האיך תורה עומדת מפני לומדיה ופרש"י שהלומד בהלכה נקרא תורה עזמה והעוסק בתורה שלא בהלכה נקרא לומדיה, נמצא שלומד תורה להלכה הם תורה עזמה.

ובזוה"ק דזרים דף ע"ג קצ"ה ואורייתא מתקשרין זה בזה, נמצא דהלומד תורה קשור בקצ"ה, והדבוק בת"ח קשור בו ובאורייתא ובקצ"ה, וז"ש ואתם הדבקים בזה' אלקיכם חיים כלכם היום.

ומ"ש בזוה"ק פ' אחרי ע"א קצ"ה ואורייתא וישראל נתקשרין זה בזה ז"ל דהיינו על לומדי תורה שלא בהלכה שהם אינם תורה עזמה, ולפי שלומדי תורה שלא בהלכה אינם תורה עזמה ולכן צריכין להיות קשורים לבעלי ההלכה שהם תורה עזמה, ולכן אמרו סיני ועוקר הרים סיני עדיף דהכל צריכין למרי דחיטא, ועיין פמ"ג דת"ח שידוע הלכות קודם לת"ח שלא למד הלכות.

ומרגלא בפומייהו דאינשי מאמר חז"ל קצ"ה ואורייתא וישראל חד הוא, ובאמת כי טעות הוא דקצ"ה אחד

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום" (ד:ד). והנה כתיב ולדבקה זו וגו', ובגמ' ברכות וכי אפשר להדבק בזה' כי אש אוכלה הוא אלא הדבק בת"ח, וז"ל הא אכתי קשה בת"ח נמי וכי אפשר לו להדבק בו ית"ש.

ובפנים יפות עה"ת שמעתי לפרש דרך רמוז ואחס אותיות אחת, והקורא ק"ש אחז"ל שיחזור ה' אלקיכם אחת להשלים רמ"ח אותיות כנגד רמ"ח אזרים, וז"ש ואתם האמת הדבקים בזה' אלקיכם חיים כלכם, שיושלם החיות לרמ"ח אזרים, וזה לא תוסיפו ולא תגרעו, והפנים יפות הוסיף ואתה ישראל שנקרא שמו ית' עלינו ה' אלקי ישראל בגימ' תרי"ג כשישראל דבקים בזה' בתרי"ג מצות, חיים כלכם ע"ש.

ואשר נראה עוד לפמ"ש בצוה"ח הקדוש אלקיכם כ"ם אינו נמחק כד' הכ' נמחק, דכל הנטפל לה' מלפניו מותר למחוק לאחריו אינו נמחק, ואמר ואתם הדבקים בזה' אלקיכם חיים כלכם שנאמר אחרי ה' אלקים תלכו והדבקות בזה' כדבקות אותיות כ"ם שאינו נמחק וזה וראית את אחורי כי לאחריו אינו נמחק והדבק לשחזור וכ"ש אתם הדבקים בזה' אלקיכם חיים כלכם.

אלא דבגמ' ברכות הדבק בדרכיו שנאמר ולדבקה זו, והקשו וכי אפשר להדבק בו כביכול והלא ה' אלקיך אש אוכלה הוא, ומשני אלא הדבק בת"ח

ינהג אותנו שם ישארו מועטים אבל ככללנו רבים אנחנו שבח לא-ל ע"ש.

ואשר נראה לשון התרגום לפי מה דקיי"ל אחרי רבים להטות וא"כ

ח"ו כשיפיץ ה' צעמים ונשארנו מחי מספר ויהי ח"ו ציטול ביניהם וצטל מיעוטו ברוב, אמנם קיי"ל דדבר שבמנין לא צטל ולכן פי' התרגום מחי מספר עם דמנין צעממיה כלומר שיהיו נמנים וכיון שהוא דבר שבמנין לעולם לא יצטל והגם דקיי"ל נמי דדבר הנראה לא צטל אבל כיון דקיים ועצדתם שם אלהים מעשה ידי אדם וגו' וא"כ ח"ו לא יהי' דבר הניכר ללא יהי' הדלל ח"ו ואעפ"כ ונשארתם יהי' לכם שארית ולא תצטלו כיון שאתם עם דמנין.

או יאמר לפמ"ש בגמ' זכחים ע"ב ע"ג צענין ציטול ברוב שהי' ר"מ אומר כל שדרכו למנות מקדש וחכמים אינו מקדש אלא ששה דברים צלצד ר"ע אומר שבעה וזאתמר עלה ר' יוחנן אומר את שדרכו למנות רשב"ל אומר כל שדרכו למנות שנינו ואמר רב פפא האי תנא תניא דליטרא קליעות הוא ורב אשי אמר אפי' תימא רבנן צעלי חיים חשיבי ולא צטלי ע"ש כל הסוגיא והנה בגמ' אמרו צא סנחריב וצלצל את כל העולם כולו ומה"ט מקבלין בזה"ז גרים אפי' מעמון ומואב משום דאומות שלמות צטלו בצלצול זה של סנחריב ולפ"ז ח"ו גם בני ישראל שנתפזרו בין האומות ח"ו יצטלו, והאמנם בגמ' אמר דמצרים חזרו

יחיד ומיוחד ואין שני ואין אחדות כאחדותו, א"כ אי אפשר שיהי' אחד עם שום דבר, אלא הגירסא הנכונה נתקשרו זה בזה בקשר של קיימא שלא ינתק לעולם.

"כי תוליד בנים ובני בנים ונשנתם בארץ והשחתם וגו'" (ד:כה). נראה לפמ"ש ז"ל בכל יום ויום יהיו צעיניך כחדשים, "חדשים לצקרים רבה אמונתך". ביאור הדבר, כי בכל יום וכל שעה חייב אדם לראות כאילו התורה היא חדשה אללו, ומדרך העולם להזהר בדבר חדש, ודבר ישן שנתיישן זורקין אותו מפני החדש, ע"ד "וישן מפני חדש תוליא" (ויקרא כו:י). ולכן צריך האדם לדעת ולחשב במחשבתו ענין בכל יום יהיו צעיניך כחדשים, וע"י שבכל בוקר יחשוב כן ויהיו דברי תורה אללו כדבר חדש, יהי' אללו רבה אמונתך.

ואמר "כי תוליד בנים ובני בנים ונשנתם בארץ", שלא ירגיש שום התחדשות בכל יום ח"ו יגרום "והשחתם", ומה"ט נמי אמרו ז"ל חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא ילא ממזרים והוא עצמו זכה לקבל התורה, והבין. (שנת תשמ"ז)

"והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגוים וגו'" (ד:כז). ובתרגום משתארין עם דמנין ול"צ לשון עם דמנין על מחי מספר, ועיין רמב"ן עה"ת שם דדוקא בכל גוי וגוי אשר

באותן גוים אשר ינהג ה' אתכם שמה, ר"ל דינהג הוא בנחת וצין אותם גוים אשר יניחו להם מכל טוב ח"ו ישארו מתי מספר ע"י שיעבדון ח"ו אלהים מעשי ידי אדם עץ ואבן, שיחזרו אחר השכנים הגוים, ואמר צר לך ומלאוך וגו' ושבת, ר"ל שהקב"ה כשיראה ח"ו שעובדים להם אז מניר להם שישוב כי אל רחום הוא, ולא ירפך ולא ישחיתך, שח"ו לא תשכח התורה ולא תשכחו תחת הגוים כי לא ישכח צריח אבותיך.

(שנת תשכ"ב)

"ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת וגו'" (ד: כט). נראה לפמ"ש חז"ל במקום שבע"ת עומדים שם לדיקים אין עומדין שם (ברכות ל"ד ע"ב) ופירשתי במקום אחר דבע"ת אמרו שטיקת התשובה שישוב באותו מקום ובאותו זמן ובאותה אשה וכו', שאז הוא תשובה שלימה ולא תאמר היאך ישמע אלי ויתקבל תשובתי ממקום מאוס ומטונף ח"ו אלא ובקשתם משם ממש, ולא כאותן שלאחר שאין להם עוד כח מתחשבים ועושין תשובה ועיין בשל"ה הקדוש הל' תשובה, וזה ובקשתם משם את ה' אלקיך כלומר משם ממש באותו מקום ובאותו זמן אפי' שאז הוא במדרגה התחתונה וכמו שאמר הצעש"ט נבג"מ משם דוקא באיזה מדריגה שיהי' משם תמצא את ה' אלקים ויוכל להתדבק בה' כי לית אחר דפנוי מיניה וכל טיטופות לא יטנפוך.

למקומן ועיין חוס' (יבמות ע"ו ע"ב ד"ה מנימין) בשם רבינו בה"ג שתי' דמלריס שבו למקומן דנתן להם הכחוב קצבה כדכתיב מקץ ארבעים שנה אקבץ, ונראה כך דדוקא צא סנהריב ובלבל כל העולם אבל אומות שלמות אם לא נתבלבלו לא נתבטלו וזה שפי' התרגום על ונשארתי מתי מספר עם דמנין כלומר שבין האומות נמי תשארו עם צמנין וכיון שתשארו עם כולו צמנין ממילא יהי' לכם שארית ולא תבטלו ודו"ק.

(שנת תשנ"א)

"והפיץ ה' אתכם בעמים ונשארתי מתי מספר בגוים אשר ינהג ה' אתכם שמה ועבדתם שם אלהים וגו' בצר לך ומצאוך וגו' ושבת עד ה' אלקיך" (ד: כז-כח, ל). ועיין רמב"ן יאמר שנשארו מועטים בכל גוי וגוי, כי בארבע רוחות יפזר אותנו, אבל בכללנו רבים אנחנו שבת לא-ל. ונראה עוד, דידוע דבמדינות אשר הם נוחים לישראל ונותנים להם כל החופש ח"ו ההתבוללות רבה, וכאשר עינינו רואות צעוני"ה במדינה זו, ובאמת זה הי' ענת בלעם להפקיר להם צנות מואב והבן, וזה ח"ו מכלה את ישראל, אבל במדינות שלא נתנו כל החופש צ"ה החזיקו בכל התוקף בחורה, ועיין רמב"ן בטעם שהי' שבת לוי המעט שבשבתים משום שלא נשתעבדו ולא נתקיים בהם וכאשר יענו אותו וכן יפרוץ. וזה שאמר והפיץ ה' אתכם, כלומר שיפזר את בני צעמים בכל העולם, ואמר ונשארתי מתי מספר

וגו' כי אני ה' המעלה להיות לכם לאלקים והייתם קדשים כי קדוש אני והקשו מה דמיון הוא והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני ואל מי תדמיוני ואשור לו גם הטעם כי אני ה' המעלה אתכם ואטו בשביל זה נהי' כה' וברש"י כי אני ה' אלקיכם כשם שאני קדוש שאני ה' אלקיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה והוא פלא, ולפמ"ט אחי שפיר שהרי אמרו צינאית מצרים אשר הוצאתי אתכם אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ה' וכיון שנדבקו צה' בהעלותם ממצרים ולא נשאר עוד חי בשר ודם אלא מקור החיים ולכן והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ואחס הדבקים צי כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים והייתם קדושים ממילא כי קדוש אני והבן.

"אז יבדיל משה" (ד:מא). פירש"י אע"פ שאינן קולטות וכו' אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה (מכות ט'). ולכאורה יש לפשוט מכאן ספיקת האחרונים אי יש מצוה לקיים חצי מצוה, כלומר חצי שיעור מצוה ואין לו יותר כגון חצי זית מצוה שמורה ואין לו יותר אי מצוה לאכלה וכיוצא בזה, ומכאן לכאורה נראה שיש מצוה.

"שמור את יום השבת לקדשו" (ה:יב). עיין רמב"ן שמור הוא כנגד זכור לפי פשוטו, ולפי מדרשו שמור וזכור בדבור אחד נאמרו, ועיין רש"י

ונראה עוד שהוא בגדר זה לעומת זה עשה ה' וכומו צישמעאל דרשו באשר הוא שם (בראשית כא:יז), עיין ר"ה ט"ו) לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות עכשיו הוא נדיק ותפילתו נתקבלה ולכן גם כאן ובקשתם משם אפילו הוא ח"ו במדריגה תחתונה ובקשתם משם, ויוכל להתדבק בהקצ"ה ובתשובה מאהבה הזדונוה נעשים לו זכויות וזה ובקשתם משם את ה' אלקיך אפי' מזדונוה יעשו זכויות ויתהפך הזדון למנוה ובקשתם משם את ה'.

"השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש" (ד:לג). עיין רמב"ן עה"ת (לקמן ה:כג) אמר ר"א כי טעם חיים להבדיל בין אלקים ובין הנצח כי לא יתנועע הוא עצמו, ויתכן לפרש שהזכיר כן לומר שהשומע קול אלקים שעמו מקור החיים תדבק נפשו ביסודה ולא תחיה עוד חיי בשר ודם ויהושע אמר בזאת תדעון כי קל חי בקרבכם הנה ארון הצרית ארון כל הארץ אם כן וישבע צחיי העולם שבועה בשמו הגדול ע"ש. ונראה דזה ציבור ואחס הדבקים צה' אלקיכם חיים כלכם היום שהדבוק בקול אלקים ובתורתו תדבק נפשו ביסודה צה' אלקיכם אז לא תהי' בו עוד חיי בשר ודם אלא חיי נצחי חיים כלכם והבן.

ובזה נראה לפרש מה דכתיב (ויקרא יא:מד) כי אני ה' אלקיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני

דצוה"ק מצואר דששים ריבוא אותיות לתורה, וכפי שלפנינו חקר כמעט החלי שאין רק לערך שלש מאות או שלשים רבוא אלף אותיות.

ולפמ"ש אחי שפיר דצאמת כאן זכור ושמור דדיבור אחד נאמרו, נמצא דכשאמרו בלוחות הראשונות זכור שהם ד' אותיות באותה זמן נאמר גם שמור, א"כ יש כאן עוד ד' אותיות, כלומר שתיבת הגם שנקראת בת' אותיות מ"מ הוא נמנה לתיבה בת שמונה אותיות שהוא זכור ושמור, וכן לענין שמור שבדברים שנאמר שמור בת ד' אותיות והוא בת שמונה שזכור ג"כ נשמע כאן, נמצא צאמת ששים ריבוא אותיות אלא שאין לנו יודעים ובקיאין בחסרות ויתירות וכנ"ל.

"שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך רגו' (ה:יב). ע"ד רבותינו ז"ל שזכור ושמור דדיבור אחד נאמרו א"כ כאשר נוך בזכור את יום השבת לקדשו כן בשמור. ונראה ביאור הדברים דזכור הוא צפה או בלב ובפועל אבל שמור הוא במעשה, ולכן זכור הוא עשה אבל שמור הוא ל"ת, וא"כ היה אפשר לומר דשמור בשב ואל תעשה סגי וילך ויתגרה בשינה כל השבת כולו וישבות ממלאכתו של חול, קמ"ל דשמור נמי לקדשו שתעשה בו מלאכת היתר אסרה לך דבור של חול ומצוה ללמוד תורה, אסרה לך עבודה של חול ומצוה לטרוח לרוץ למקום מצוה אפי' בשבת ופק"נ דוחה שבת ומצוה

דדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו (מכילתא) ובגמ' עוד דדיבור אחד מה שהפה לא יוכל לדבר והאזן לא יוכל לשמוע. ביאור הדברים שבשעה שאמר הקב"ה זכור את יום השבת לקדשו נאמר ונשמע זכור ושמור צבת אחת, כלומר שתי תיבות, וכן בשעה שאמר בלוחות שניות נאמרו ונשמעו שתי תיבות צבת אחת, או יאמר דבלוחות שניות שהיתה כחובה ואכתוב לך את הדברים ולא אמירה א"כ נכתבו זכור ושמור צבת אחת כבראשונה ולא נאמרו, ולפ"ז עלתה דבלוחות ראשונות הי' נכתב זכור ושמור, כלומר נוסף תיבה אחת, ובלוחות שניות שמור וזכור נוסף תיבה זכור, נמצא יש תוספות שמונה אותיות צבין לוחות ראשונות ראשונות ושניות מה שאין אללינו בכתב, אבל הם נאמרו ונכתבו בלוחות שהי' צבת אחת, והוא פלא.

ובמה שביארנו צוה נלפענ"ד ליישב קושיא עלומה מה שתמהו חקרי לב ונלאו למלא פתרון (עיין קידושין ל' ע"א) מפני מה נקראו חכמים סופרים מפני שקפרו כל אותיות שבתורה, וכו' צעי רב יוסף וא"ו דבחון מהאי גיסא או מהאי גיסא א"ל ניחי ס"ת ואימנינהו, מי לא אמר רבה צב"ח לא זז משם עד שהביאו ס"ת ומנאום, א"ל אינהו בקיאי בחסירות ויתירות אגן לא בקיאיגן, וכבר תמהו שכפי החשבון הנמסר לנו בכל החומשים מנין החשבוניות עולות יפה, ועיין ליון על הגליון שם, עוד הקשו

הוא, והקרבת קרבנות וטירחא לסעודה המותרת והמלוה, וזה כאשר לוך ה' אלקיך שבשמור נמי יהי לקדשו, ובגמ' היושב ואינו עובר עזירה כאלו עשה מלוה צבא מעשה לידו ונמנע מחמת איסור מהקב"ה, וזה שמור והבן, ועיין רמב"ן וספורנו.

ובזה אתי שפיר סמוכין ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה, כלומר כשאתה טרוד ששת ימים ועושה כל מלאכתך וציום השביעי מחמת שהוא שבת לה' אלקיך, ולכן לא תעשה מלאכה, אז קיימת שמור בפועל כזכור.

והאמנם בשבת יש שתי זכירות אחת זכרון למעשה בראשית שהוא תכלית הכוונה, שאין העולם קדמון כדעה הנפסדת של הפילוסופין אלא הוא כביכול בראה, וזה סגי בשביתת השבת ציום השביעי, שזוהו כבר מאמין בצריאת העולם שציום השביעי שבת וינפש, האמנם זכירה שניה בשבת הוא זכר לציאת מצרים, להראות שהוא כל יכול ומשדד המערכות, ולי בני ישראל עבדים, כי ע"מ כן הוציאני ממצרים, וכמאמר החכם (רש"י פ' משפטים) און ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים וממצרים גאלתנו ה' אלקינו ומצית עבדים פדיתנו, וזה הוסיף זכירה שניה למען ינוח עבדך ואמתך כמוך, וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים והוציאך ה' אלקיך משם, וכנ"ל. (שנת תש"נ)

"שמור את יום השבת לקדשו" (ה:יב). בגמ' שבת קי"ח אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון והקשה בפענח רזא שהרי על שבת צמרה נלטו ולמה קרוהו ראשונה דהי' א"כ שבת קודם לזה ומי' די"ל ראשונה למן קאמר, ועיין בתוס' סס, ואולי כוונתו דכשירד המן אמר הקב"ה אל ילא איש ממקומו ראו כי ה' נתן לכם ציום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל ילא איש ממקומו ציום השביעי וצמרה שלא ירד להם המן עדיין ולא נלטו עוד על השביתה ויאלו וצאו להר סיני והלכו בשבת וע"ז אמר אלמלא שמרו ישראל וכו' ראשונה למן דשם נלטו על יציאה וכמ"ד דמקושש מעביר ד"א צרה"ר הוה והבן.

"כבד את אביך ואת אמך וגו' כאשר צוך ה' אלקיך וגו'" (ה:טז). ול"כ למה כתב כאן דוקא "כאשר לוך ה' אלקיך". וי"ל כי אמרו צירושלמי דכיבוד אב הוי מלוה קלה דהוא כפריעת חוב עבור טרחתם ומזונם שטרחו מעת הולדו. וא"כ יאמר האדם אכבד הורי בשביל הטובה שעשו לי, ואם יהי' מי שהוא שנוח לו שלא נברא או במקום שלא טרחו הורי עבורו לא יכבד אותם. ולכן בא הוצווי "כבד את אביך ואת אמך וגו' כאשר לוך ה'" שהוא צווי מהקב"ה, ולעולם מחוייב ואין שום נפ"מ באיזה אופן.

א"י כיון שנתנה תורה טעם "למען

לזה כמו לזה דייקא, ולזה שרתה עליו
שכינה ויצרכם דאז הם שמחים וראויים
שתשרה עליהם שכינה.

והנה המתאווה לדברים של חזירו אפילו
מתחיל דבר קטן סופו להתאווה
לדבר גדול, ולמשל אם יראה אלל חזירו
שעון וחומד אוחו שוב כשקיבל השעון
יראה אלל חזירו בגד ויתאווה לו, וכן
שוב יתאווה לעדו שורו ואשמו ואם לא
יתנו לו יהרגנו, וז"ש לא תרצח וגו', כי
הכל בא ע"י שמתאווה לכל אשר לרעך.
א"י כיון שמתחיל בפרט לא תחמד וגו'
וקיים וכל אשר לרעך, שהגם שהתחיל
בפרט מ"מ יקיים בכלל וכל אשר לרעך
שיתאווה לכל אשר לרעהו ולא יסתייע
בשורו או חמורו.

ופעם נסעתי באירון וישב אללי יהודי
עתיר נכסין והיה לו בית גדול,
ושאלתי כמה חדרים יש לו ואמר דרך
ובגאותו שחקים הרבה, והראתי הכסא
שלי ושליו באירון ואמרתי לו זה דירתי
וזה דירתו ולאחורי זה המטה ליסון
ומלפני קרש זה שלחני והחדר אוכל שלו
ובנד הכלי מטה שלו ולמעלה מראשי
ארונות, בקינור הכל באמה מזומממת,
וגם לו יש רק אמה מזומממת והכל נכלל
בדירתו, ואז הסתכל אלי והסברתי שה"ה
כיון שכל אחד יש לו רק כסא אחד ולא
יותר די גם לו, ושמת בו כן הוא בכל
העולם כולו צריך להיות שמת בחלקו ולא
להתאווה לעשירות וכ"ש למה שאינו
שלו.

יאריכון ימך", ויכבד את הוריו בשביל
זה, ואין זה המכוון ואסור לעשות כן,
ועיין טור (יו"ד סי' רפ"ה) גדולה מלות
מזוזה שהבית נשמר על ידה וע"כ
נתינתה בטפח החיצון שיהא כל הבית
לפנים הימנה ובשמירתה, וקיים הטור
ומ"מ לא יהא כוונת המקיימה אלא
לקיים מצות הצורא יתעלה שזונו עליה,
ועיין באחרונים. והכ"נ "כבד את אביך
ואת אמך וגו' כאשר נזך ה'", שיהא כל
כוונתו לקיים מצות ה' שזונו ע"ז.

(שנת תשכ"ה)

"כבד את אביך ואת אמך וגו' לא
תרצח ולא תנאף וגו' שדהו וגו' וכל
אשר לרעך" (ה: טז: יח). יש לדייק כיון
שפרט כל הדברים למה חזר וכלל וכל
אשר לרעך, ועוד יש כמה דיוקים בס"ד.

והנראה בס"ד לפמ"ש (אבות פ"ד מ"א)
איזהו עשיר השמת בחלקו,
שע"פ רוב לא יחסר לאדם כלום עד
שלא יראה בחזירו שיש לו, ורמו לדבר
אין יצה"ר שולט אלא צמה שעניו
רואות, וכל שלא ראה דבר זה אלל חזירו
אינו מתאווה לו, וכבר פירשתי בזה מה
שנאמר וירא את ישראל שוכן לשבטיו,
ופי' ז"ל (צ"ר) ראה שאין פתחיהן
מתכוונים זו כנגד זו, וז"כ מאי כולי
האי דדוקא מדה זו ראה אלל דור
המדבר דור דעה, ונראה שראה מדת
ההסתפקות אלל בני ישראל, וראה שאין
פתחיהן מכוונים זה לזה, כלומר שאין
מסתכל בפתח חזירו ומכוון לו שיהי' לו

ראשיהם סגלגלות מפני שאין להם חיות פקחות, דכולן צוֹנִין מקטפי ידיע ומיד שצא לעוה"ז החיות הם מפקחות הילדים, ואם אין מפקחין אותן אז הראש סגלגל, וכן השיב להן לאפרקיים שרגליהן רחבות ותרמודיין עיניהם תרוטות, נראה דרמו לו שיש כל מיני ומיני בני אדם, וכסם שפרצופותיהן אינן שוות כך דעותיהם אינם שוות, ולכן אין לתמוה שמי שצא מצב שראשו משונה משאר בני אדם ומעשיו ממילא משונים, וכן מי שצא מאפריקא רגליו רחבות משאר אדם ואין זה תימה ג"כ שהתם הולכין צרגליהן למקומות שאינן מהוגנים, וכן אין לתמוה לאנשי תרמוד שעיניהן תרוטות רמו שהם נרי עין ואינם רואים כמו שצריך ועל כולן מנא הלל ליישב אותם.

הכלל שכל אחד נשפע מאנשי המקום שגדל שם ולכן כשהם מתיישבים ומתערבים כל אחד יש לו מנהגים מיוחדים ואמר שעל הכל צריך סבלנות, וז"ש תורה יפקוד וגו' איש על העדה לפי רוחו של כל אחד ואחד, וכשהסביר לו שהוא סבלן גדול וצריך לסבול זה מזה ומכל אדם מישראל, ובפרט שהם מתקבצין מכל ארבע פינות העולם, וע"ז השיב ואמר אם אתה הלל לא ירבו כמותך בישראל, שצבילך אצדתי ד' מאות זון, וזה רמו שעיקר המחלוקת הייתה צביל להרויח ד' מאות זון והכסף יענה את הכל, אז השיב לו הלל כדאי לאצד כהנה וכהנה ולא ח"ו לקנטר

והנה בגמ' שבת (ל"א) מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה, אמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יכול ד' מאות זון, אמר אחד מהם אני אקניטנו אותו היום ע"ש היה והלל חפף את ראשו, הלך ועבר על פתח ביתו, אמר מי כאן הלל מי כאן הלל, נתעטף וינא לקראתו, א"ל בני מה אתה מבקש, א"ל שאלה יש לי לשאלו א"ל שאל בני שאל, מפני מה ראשיהן של צבליים סגלגלות, א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להן חיות פיקחות, הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר וכי מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות וכו' מפני שדרין בין החולות וכו', חזר אלא מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות א"ל מפני שדרין בין צנעי המים, א"ל הרבה שאלות יש לי לשאל וכו' אתה הוא הלל א"ל הן א"ל לא ירבו כמותך בישראל מפני שאצדתי על ידך ד' מאות זון, א"ל הוי זהיר ברוחך כדאי הוא הלל שתאצד על ידו ד' מאות זון וד' מאות זון והלל לא יקפיד ע"ש, והדברים ז"ב.

והנראה בזה דהנה תרי בני אדם ראו להוציא הלל מסבלנותו שסבל כל מיני סוגין ציהודים מינים ממינים שונים וסבל כולם, ושאל אותו על הצבליים שראשיהם סגלגלות, כלומר שאנשי צבל משונים מאנשי ארץ ישראל צדרך הלימוד בפלפולם מעיל פילא בקופא דמחטא ובמנהגיהם ודרך מחשבותיהם משונה מהם, ולפי שהלל מצבל בא התחילו בזה, והלל צענותנותו השיב לו שהצבליים

ולהרגיו את הלל ולעשות מחלוקת בשביל
כסף אפילו שהוא סכום גדול.

(שנת תשמ"ט)

יעכב על ידם עלתה שועתם ונעקתם לא
בשביל זער הגוף אלא כך עלה במחשבה
ע"ש.

ולפי דרכנו נראה לפמ"ד זאת תורת
העולה העולה על המחשבה הוא
העולה על מוקדה דמעיקר זריאת
העולם היתה הכונה לזרואות מין זכר
שהוא האדם שיתעלה כולו למעלה כמו
שמצינו בחנוך ויתהלך חנוך את האלקים
ואיננו כי לקח אותו אלקים, וזה תכלית
השלמות להשלים עצמו וגופו שיעלה
השמימה זאת תורת העולה היא העולה
על מוקדה וגו' ועיין רמב"ן פ' אחרי
עה"פ את משפטי תעשו (יח"ד) ומיהו
בחז"ל והוצא ברש"י כי לקח אותו לפני
זמנו והוא לפי שהי' נדיק וקל בדעתו
לשוב ולהרשיע לפיכך מיהר הקב"ה
וסילקו והמיתו קודם זמנו וזהו מה
שאמרו ראה שאין העולם מתקיים
שהלדיקים ימיתו קודם זמנם שיתף מדת
הרחמים למדת הדין ולא עוד וכו' כדי
לקיים העולם שאם נלך במדה"ד כחנוך
אין העולם מתקיים שלקח אותו לפני
זמנו.

והאמנם בר"ע אמר כל ימי הייתי
מנטער על פסוק הזה היינו
שיבא לידו קודם זמנו אבל כיון שהי'
חזק בדעתו לא סילקו אותו אלא חי ק"כ
שנה שהי' קצוב לו מששת ימי בראשית
ואח"כ עלה השמימה על קידה"ש וזה
היתה עיקר מחשבת זריאת העולם וזה
כשאמר משה רבינו ע"ה על ר"ע זו

"ותאמרו הן הראנו ה' אלקינו את
כבודו וגו' היום הזה ראינו כי ידבר
אלקים את האדם וחי ועתה למה
נמות כי תאכלנו האש וגו'" (ה:כא).
י"ל פתח בה' אלקינו מדת הרחמים
וקיים כי ידבר אלקים מדת הדין את
האדם וחי.

ונראה לפמ"ש בראשית זכר אלקים
מתחלה עלה במחשבה להזרואות
במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים
שיתף מדת הרחמים למדת הדין ולא
עוד אלא שהקדים רחמים לדין, וראיתי
בכנפי יונה (מהרמ"ע מפאנו) ח"ב סי'
פ"ד, כשאמר משה רבינו ע"ה על ר'
עקיבא זו תורה זו שכרה השיב לו כך
עלה במחשבה לפני, ופי' כשיעור שהי'
מנטער כל ימיו ואמר מתי יבא לידי
ואקיימנו כך עלה וסילק מיד מהקליפות
נילוות הקדושה וזכך אותן לשוב לשורשן
במחשבה העליונה והוא שכרו נפלא וכן
לכל עשרה הרוגי מלכות וחזיריהם שבכל
דור ודור כי זהו נלווי טהרה נכפפין
ונכנעים בתוך הקליפה ואין מיין נוקצין
בעולם מספיק, הנה אלה החסידים
המוסרים עצמן על יחוד השם מפקירים
גופם החומרי אל הקליפה לכפר על
הקודש ונפשות מייחדים בקדושה כי
המה משצרים בנעקתם ובהבל פיהם
אומר הקליפה בקיעתם באתו אור של

כיון שראו שלא מתו צדצרות ראשונות למה ימיתו, ודברי רז"ל ידועים. וי"ל דבסוף הפרשה כתיב היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, והקשו האחרונים ז"ל כיון שהקב"ה שומר התורה והאיך עבר על לא תלין פעולת שכיר דכתיב ביומו חתן שכרו, ומיך בעמק החכמה בשם ס' בת עין משום דקיי"ל השוכר פועלים ע"י שליח שניהם אינם עוזרים משום לא תלין בעה"כ לא עבר שלא שכרו והשליח לא עבר שאין הפועלים שלו וליכא לא תלין, ועיין ריטב"א שם מה שהקשה ובחי' רש"ש, ובענייני הארכתי ליישב קושיא הריטב"א, בחידושי.

ולפ"ז אם הי' נתנה התורה ע"י הקב"ה בעלמנו היה מחויב באמת לשלם בכל יום שלא לעבור על כל תלין, אמנם אמרו ז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ופי' משום דהאי עלמא עולם עובר הוא ושכר מצוה הוא נכחי, וא"כ אי אפשר לשלם בדבר ובשכר עובר עובר מצוה שהיא נכחי, וא"כ אם היה הקב"ה בעלמנו נותן התורה והי' צריך לשלם בכל יום עובר המצוה וא"א בעוה"ז היו חוששין ישראל שבדאי הקב"ה לא יעבור על כל תלין ואין לו צריחה רק להמית כל עושה מצוה ח"ו ולשלם להם שכרם, ולכן השכילו לומר דבר אחר עמנו ואל ידבר עמנו ה', ויהי' ע"י שליח, פן נמות אם נשמע מה' הכל.

"לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי" (ה: כז-כח).

תורה וזו שכרה א"ל כך עלה במחשבה לפני פי' שזה הייתה תכלית הצריחה שהאדם ישלים עלמנו עד שימסור עלמנו על קדה"ש גופו ונשמתו יחד בכל נפשך ובכל מאריך וזה תכלית הצריחה וזה שאמרו תלמידיו רבי ע"כ והשיב להם כל ימי הייתי מנטער וכו' ועכשיו שבא לידי לא אקיימנה כלומר שהגעתי לתכלית השלימות ושנותיו כלם. אלא שאין העולם מחקיים שיש נדיקים כחנוך שלוקחין אותם קודם הזמן ולכן שיתף מדה הרחמים.

וז"ש הן הראנו ה' אלקינו כלומר ה' מדה הרחמים ואלקינו מדה הדין וא"כ שותף מדה הרחמים למדה הדין ולא עוד אלא שהקדים ה' ואח"כ אלקינו והיום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם וחי' מדה הדין שזה הייתה תכלית הצריחה ומיהו טענו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה וגו' כי מי כל בשר אשר שמע קול אלקים חיים מדבר מתוך האש כמני ויחי, ודייקו לומר כל בשר שלא הגיע למדרגת המלאך ויש בו עוד הרגשת הגוף ובשר והוא קל בדעתו ולכן קרב אחר ושמע את כל אשר יאמר ה' אלקינו אליך ושמענו ועשינו. וזה שסיים בכל הדרך וגו' למען תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון כלומר שארכות ימים תלוי בה ולכן הטיבו אשר דברו.

"אם יספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלקינו עוד ומתנו" (ה: כב). ותמוה

כרחן שלא לגרוע עונת נשומיהן. והוא פלא, דמאי ס"ד לגרוע. אבל להנ"ל אחי שפיר אפילו נימא דלתשמיש ממילא משתרי דא"ל מנין אחר להחירו, מ"מ כיון דקבלו התורה והתורה צריכה טהרה, שהרי כתיב "היו נכונים" בקבלת התורה שלא ניתנה לטמאים, א"כ יצטלו מצות עונה בשביל לימוד התורה וכבן עזאי, והבן.

והנה מצינו לדדיק הדור מתקן ומשפיע על כל הדור, ומה"ט אמרו ז"ל (ברכות י"ד ע"ב) כל העולם כולו ניזון בשביל חגיגת בני וחגיגת בני לו בקב חרובין מע"ש לע"ש, כלומר דכיון דר"ח תיקן עצמו ומיאן בפרנסה מרובה אלא צמא לעצמו עד לקב חרובין מע"ש לע"ש, אשר לכן הי' צמחו להשפיע על כל הדור מזון לכל ישראל ופרנסה בשפע. וכן מצינו לענין גדר קדושה דכשישראל היו צריכים לצוא למצרים שלח הקב"ה יוסף הצדיק שהוא צבאי יסוד, לפי שהיתה מצרים ערות הארץ, כולם שטופי זימה, ואילו היו צאים בני"י למצרים צמאים אלו בלא שצאי יוסף שהוא מדת היסוד חגן עליהם לא היו יכולים להתקיים ולעמוד בקדושתם.

ולכן בא יוסף הצדיק והכניע היצה"ר של זנות לגבי ישראל והשפיע על כל הדור הזה קדושה עד שהעידה התורה עליהם שכולם נולדו בקדושה והטיל הקב"ה ה"א יו"ד על שמותם להעיד עליהם. וכן בכל דור ודור צדיק

בגמ' (שבת פ"ו) משה פירש מן האשה נשא ק"ו בעצמו, אמר ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהן אלא שעה אחת וקבע להן זמן אמרה תורה "והיו נכונים וגו' אל תגשו", אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי ואינו קובע לי זמן על אחת כמה וכמה. ומגלן דהסכים הקב"ה על ידו, דכתיב "לך אמור להם וגו'" וכתיב בתריה "ואתה פה עמוד עמדי" ע"ש, ועיין תוס'. ולכאורה צ"ע לפי דברי הגמ' צבילה (ה' ע"א) דבר שבמנין צריך מנין אחר להחירו, א"כ למה א"ל השי"ת למשה "ואתה פה עמוד עמדי", הרי כיון שאמר לישראל "שובו לכם לאהליכם" ולא נאמר לו, א"כ נשאר באיסורו כיון שלא התיר לו צמפורש ואין האיסור נותר ממילא וא"צ לומר "פה עמוד עמדי" להסכים על ידו. וצחי' הארכתי ע"ד פלפול וכעת נראה ע"ד דרוש.

ואשר נראה דהנה עזרא תיקן טבילה כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אלל נשומיהן כתרנגולין, והטבילה הוא דוקא לת"ח כי התורה צריכה שיהי' בקדושה וצטהרה ואין מחשבת עריות אלא בלב פנוי מן החכמה, ולכן תיקן טבילה והתורה מהפכת המחשבה להיות דבוק בהשי"ת. ולכן אמר בן עזאי נפשי חשקה בתורה (יבמות ס"ב) וא"א לו לישא אשה דאין מחשבתו פנוי' אלא לתורה. וזה סברת המקשן (שבת ה"ג) וכי תימא למצות עונה הוא דאתא ת"ש וכו', ופרש"י לזוהמן לשוב במצות המלך על

הדור משפיע עליהם כמה שצריך תיקון
באותו הדור, ומרדכי הזדיק הכניע יצרא
דע"ז בזמנו.

ונראה דז"ש "לך אמור להם שובו לכם
לאהליכם", אלא דלא תאמר היאך
זה יהיו עסוקים באהליהם וח"ו יטמאו
עצמם ולא יוכלו ללמוד, אולי יותר טוב
שיפרשו מנשותיהם לגמרי. ולזה אמר לו
הקב"ה "ואתה פה עמוד עמדי", שע"י
שאתה תעמוד פה ותתקן המדה הזאת,
יוכלו כולם לשוב לאהליהם ולא יעשו שום
דבר שאינו בקדושה וצטהרה, וכל זאת
יהי ע"י שאתה תעמוד עמדי ותשפיע
קדושה על כל הדור כולו ע"י התורה
שלך.

דוקא הני תרי יומי. ושנית, בעיקר הדבר
לכאורה נראה הדבר מכוער שיהו הנשים
יוצאות במחולות בעצם יוה"כ, ועיין
רש"י וחולות זכרמים כמו לחול
במחולות. ואנן בכל השנה מתרחקין מזה
בכל הריחוק וכ"ש ציוה"כ, והלא כל
עיקר הטעם שקוראין במנחה דיוה"כ
פרשת עריות הוא מחמת החשש שמא
הסתכל ח"ו בנשים הבאות לציהכ"ג
מלוצשות, וכ"ש שלא לעשות לכחילה.
ומה עוד שהנשים אמרו להצחורים, צחור
שא נא עיניך וראה מה שאתה צוחר לך,
שזה נראה כעין חליפות מצד הבחולות
לדבר כך עם הצחורים. ומאידך ז"ע
דאם כך הי' מנהג הבחולות, למה
צטוהו למנהג זה.

ובזה יש להבין קצת דברי המשנה
(תענית כ"ו ע"ב) אמר רשב"ג לא
היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר
באב וכיוה"כ, שבהן צנות ירושלים
יוצאות וחולות זכרמים, ומה היו
אומרות, צחור שא נא עיניך וראה מה
אתה צוחר לך, אל תתן עיניך בנוי תן
עיניך במשפחה, "שקר התן והבל היופי
אשה יראת ה' היא תתהלל וגו'" (משלי
ל: ג), וכן הוא אומר "צאינה וראינה
צנות ליון וגו' ציום חתונתו וציום שמחת
לבו" (סיה"ש ג: יא) "ציום חתונתו" זה
מתן תורה, "וציום שמחת לבו" זה בנין
ציהמ"ק שיצנה צב"א.

ולפי הנ"ל נראה דהנה אמרו ז"ל צב"ב
מחמשה עשר באב ואילך מתחילין
ללמוד זבילות, וא"כ הלומד כל היום וכל
הלילה יצוה"ר של עריות מש מיניה,
שהרי אין מחשבת עריות אלא בלב הפנוי
מן החכמה. ואם יושב ועוסק צחורה
מט"ו באב עד יוה"כ יומם ולילה הרי
הוא מתעלה בקדושה וצטהרה עד שאינו
מרגיש שום ענין של גשמיות ואינו
מסתכל בנשים ולא בשום דבר טמא.
וכ"ש ציוה"כ שהכה"ג בקדושתו השפיע
קדושה ופרישות על כל הדור.

ולכן שבעת ימים קודם יוה"כ מפרישין
אותו מציתו כדי שיקדש ויטהר
עצמו וישפיע על הדור פרישות וקדושה
עד שציוה"כ יהיו כולם צחי' מלאכים

ויש לדייק חדא, מה הוא השייכות שבין
ט"ו באב ליוה"כ בהדדי דנקט

"שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" (ו:ד). נשאלתי מתלמיד אחד היאך אמרו בני יעקב שמע ישראל (כמבואר בגמ' פסחים כ"ו ע"א), והרי בן אסור לקרוא לאביו בשמו (כמבואר בגמ' קידושין דף ל' וביו"ד ס"ו ר"מ). וכעת נראה לפמ"ש צ"ש"ש (קידושין ס"ו ע"ה) על מה שהטור כתב ואדוני אבי הרא"ש, למה הזכירו בשמו ולא כתב אבי מורי. ורונים לחלק בין הזכרה בפיו לכתיבה. והיש"ש חלק עליהם, דהא הזכיר הטור שם אביו הוא משום שהוא הזכירו בלשון נח במלת כבוד ושבת בלשון וא"א הרא"ש, ר"ל ראש לכל ישראל, ולא כתב וא"א ר' אשר ז"ל. ולפ"ז אומר אני דהכ"נ ציעקב אבינו, כיון דשם ישראל הוא לשון כבוד ושררה, שניתן לו על שם ששירתי עם אלהים ואנשים ותוכל, וגם כי הוא ראש ואב לכל כלל ישראל, וזהו ודאי כבודו של יעקב אבינו.

א"י דהנה לכאורה יש לדייק צפסוק "הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם" (בראשית מט:א), דהול"ל "הקבצו בני ושמעו אל אביכם", מה זה שהזכיר להם "ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם". וז"ל כמו שמוצא במדרשים דיש חילוק בין שם יעקב ובין שם ישראל, דבשעה שח"ו בניו חטאו אז הם נקראים בני יעקב, אבל אם הם כולם נדיקים אז נקראים בני ישראל.

והנה יעקב חשש שמא ח"ו פסול יש במטמו ונסתפק אם הם נקראים

הפרושים מתשמיש המטה, או הם ראויים לנאח ולישא נשים לש"ש.

אלא דכיון דהיו יוצאין לשם נישואין והיו שם הרבה בחולות וחששו שמא יסתכלו ויראו בנשים שאינם שלהם וחששו על איסור הסתכלות היו מטיין עיניהם כלפי מטה לארץ שלא להכשל ח"ו באיסור הסתכלות לפי שלא נשאו עיניהם לראות וכמ"ש הראב"ד דאסור לח"ח להסתכל בצערה אפילו לשם נישואין, ולכן צריך לידבר ע"ה בהדיה (עיין קונטרס פ' האיש מקדש מה שהארכתי בזה בס"ד). ומפני שלא רצו להסתכל אמרו הבתולות, בחור שא נח עיניך וראה מה שאתה בוחר לך, דאין זה הסתכלות ח"ו לשם תאוה אלא לראות מה שבוחר. או שק"ל כהרמז"ס דעכ"פ בשעת מעשה לרגע מותר. ולכן דוקא צט"ו באב וציוה"כ שע"י כח התורה נתמעט מהם כח התאוה הגשמית, וכ"ש לפ"מ שאמרו (יומא כ') שאין יצוה"ר שולט בציוה"כ, ולכן דוקא ציוה"כ עשו מחולות ולא הי' שום חשש.

ולכן שפיר מובן דבזמיה"ז שחרצ ציהמ"ק ואין לנו כה"ג ובטלה הקדושה ציטלו הדבר מחמת חששם שח"ו יכול ענין זה לגרום ציום הקדוש הזה למכשול ויצוה לידי איסור ח"ו ולכן ציטלו אלו הדברים. אלא דלפי שגם לימוד התורה והסקתה אינה כמלפנים וחסר הלשם שמים בלתי לה' לצדו ולכן צטלו גם צט"ו באב. (שנת משל"ו)

התקינו שיהו אומרים בחשאי, אמר רבי יצחק אמרי דבר רב אמי משל לזת מלך שהריחה ליקי קדירה א"ת יש לה גנאי לא תאמר יש לה זער התחילו לומר בחשאי.

וי"ל חדא אמאי באמת לא אמרה משה רבינו, דודאי בניי היו אומרים ק"ש מימי יעקב אבינו והיו אומרים בשכמל"ו, שהרי היו יודעים שאמרה יעקב ואמאי לא אמרה משה, שנית מאי משל הוא זה דומה לנמשל, וגם הא דאמר ר' אבהו דמפני תרעומת המינין התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם, ואמאי לא תקנו שלא לומר כלל, וגם מאי גנאי אית ליה למשה אם נאמרינהו בקול רם שמציא במשל אם תאמר יש לה גנאי.

והנראה בס"ד צדיק לשון יעקב אבינו שמה ח"ו פסול יש במטתי, ולמה חשש לזה שהרי אמרו כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח וב"צ ת"ח שוב אין התורה פוסקת מזרעו, וראיתי בס"ח סי' שע"ד הנה אמרו (ב"מ פ"ה ע"א) תורה תורת על אכסניא שלה כשיש לה שלשה דורות צעלי תורה, והנה צימינו כמה דורות שהיו אבותינו צלי תורה וזה הדור ע"ה מפני שאבותיהם נתחתנו באותם שמשפחותם עמי הארץ ואמרו רוב בנים לאחי האם ופעמים להפך. וזוה נמי נוקים דברי חז"ל כיון שאנחנו זרע אברהם יצחק ויעקב והשצטים הם ובניהם וב"צ כולם ת"ח ואיך ימצא אדם מישראל שיהי ע"ה, ושלא יהי בנו

בני יעקב או בני ישראל, ולכן כפל "הקבנו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם", ולא סתם "הקבנו בני", דדילמא הם בני יעקב ואינם ראויים להיות נקראים בניו כיון שהוא כבר בכלל ישראל. וכיון שראו שאציהם מקופק אם הם בני יעקב או בני ישראל, בע"כ הצריכו להשיבו שהם בני ישראל. וכה"ג ליכא איסור משום קורא אביו בשמו, ואדרבה כבוד הוא ליעקב אבינו שבניו כולם צדיקים.

"שמע ישראל וגו' ה' אחד" (ו:ד). ובת"י וירושלמי כיון דמטא זמניה דיעקב אבינו למסתלקא מגו עלמא קרא לשנים עשר שבטים הוה מסתפי שמה ח"ו פסול יש במטתו אמרו שמע ישראל אבינו ה' אלקינו ה' אחד, עני יעקב ואמר ברוך שם וכו', ובגמ' פסחים (נ"ה ע"א) צשינו לשון קצת ת"ר כינל הי' כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ולא היו מפסיקין דבר, ר' מאיר ור' יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואנן מ"ט אמרינן כדר"ל דאמר ר"ל ויקרא יעקב אל בניו וגו' ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמה ח"ו פסול יש במטתי כאברהם שינא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שינא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל וגו', באותו שעה פתח יעקב ואמר בשכמל"ו, אמרי רבנן היכי נעביד נאמרוהו לא אמרו משה רבינו לא נאמרוהו אמרו יעקב,

ואולי מה"ט אמר שלמה (משלי י"א): בן חכם ישמח אב וכן כסיל תוגת אמו ולכאורה למה זה תוגת אמו, ולהנ"ל אחי שפיר שהרי מלד האב שהם כולם מזרע אברהם יצחק ויעקב הרי מוכרח להיות ת"ח, ואם זה הבן אינו ת"ח ע"כ משום פסול במטה, ולכן אמר בן כסיל תוגת אמו, ומה נמללו דברי חז"ל בקמחית שזכתה לבנים כהנים גדולים ושאלו אותה דייקא צמה זכית ולא אותו והבן.

ולפ"מ שכתבנו נראה דצמשה רבינו אמרו ז"ל ב"ב (ק"ט ע"ג) אמר רבי אלעזר לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן [הי' כהן אצל מיכה] אהרן שנשא בת עמינדב יצא ממנו פנחס וכו' ע"ש, וא"כ ח"ו צמשה שהי' לו בן כזה מפני שח"ו פסול הי' צמטתו שלא נשא בת עמינדב וכמותו ולכן לא היה יכול לומר בשכמל"ו, ולזה נסתפקו כדת מה לעשות יאמרוהו לא אמרה משה, וא"כ אכן מי נוכל לומר שלא הועילה זכותו, לא נאמרוהו אמרה יעקב, והתקינו לומר בחשאי, ומה נמללו צוה דצריהם משל לבת מלך תאמר גנאי הוא ומאי גנאי, ולהנ"ל אחי שפיר שיש כאן גנאי ח"ו אמאי לא אמר משה משום דנסיב, לא נאמרוהו אמרה יעקב, התקינו לומר בחשאי, אמר רבי אצוהו מפני תרעומת המינים התקינו לאמרו בקול רם, שהם הי' להם תרעומות ע"ז כמוצן, התקינו

ת"ח, כי ודאי נשא אחד מהם אשה שאינה הגונה ושאינה ראויה לו, ולכן יצא העגל הזה שאינו ע"ש.

ולפ"ז יעקב אבינו שהי' הבחיר שבאבות ונסתלק ממנו שכינה חש שח"ו אחד מבניו אינו ראוי, והיה תמה היאך אפשר שהרי הוא כבר ת"ח משולש שוב אין התורה פוסקת מזרעו, וע"כ שח"ו חטא צמה שנשא שתי אחיות, ועי"ז גרם לעצמו ולבניו שלא יהי' ח"ו כראוי, ולכן קרא כל אחד למטתו לפי לשון התרגום ירושלמי, וכיון שפחתו ואמרו שמע ישראל מיד אמר בשכמל"ו, שכולם נדיקים.

ובמ"ש יש לפרש לשון הגמ' זבחים ק"ב ע"ב דהוה קרי רב יוסף אהני דקא מחכו עליה בני קטורה דלא ידעי מאי קאמר, וגם רב פפא קרי לבני אחתא בני קטורה, ועיין רש"י בני קטורה בני אברהם אחס אצל לא כורע יצחק ויעקב, וז"ב. ולהנ"ל נראה דרב יוסף רמו להם שהי' ע"ה ולא ידעו מאי קאמר היאך זה אפשר שהם מזרע אברהם יצחק יעקב ויהי' ע"ה ולא ידעו לפלפל בצורה, ע"כ שהי' להם מלד האם איזה פסול כאברהם אבינו שבני מקטורה לא הי' מוולחים, ולכן קרי עלייהו בני קטורה שהם מאשה שלא זכתה לבנים כשרים, ובדיוק פרש"י בני אברהם אחס אצל לא כורע יצחק ויעקב, והבן.

שמע בקול רם, וז"ש מכאן אמרו הקורא
את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא.

איברא דאם אמירת בשכמל"ו הוא שלא
משמיע לאזנו אמאי אומרה
כלל. ואשר נראה עוד לפמ"ש צירושלמי
דהאומר ברכה לבטלה אומר בשכמל"ו
לתקן השם שיצא מפיו לבטלה, וראיתי
מהגה"צ מקראקא למה דוקא ברכה
לבטלה, דבשעה שברה דהמע"ה השימין
והגיע עד למהום ויצא לשטוף את
העולם כתב דוד שם וזרקו למהום וירדו
המים ט"ו אלפים פרסאות, ומי שאומר
שם לבטלה ח"ו מזין את השם שנכתב על
פתח התהום ונפתחו המים, וכשאומר
בשכמל"ו שוב נתקן השם וחוזר לאיתנו.

והנה בגמ' מנחות ז"ט הקורא ק"ש
שחרית וערבית יצא ידי מצות
והגית בו יומם ולילה ולא יגלהו לע"ה,
וי"א יגלהו לע"ה, והטעם כי אם לא
ברית יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא
שמתי, ואם לא ילמדו אז ח"ו יעלה
שטפון מן התהום ויחרב עולמנו, ולכן
עכ"פ אם יאמרו ק"ש שחרית וערבית
יקיימו העולם ע"י ק"ש שחרית וערבית.

ובגמ' (ברכות ז"ג) א"ר זירא כל
האומר שמע שמע כאומר מודים
מודים ומשתקין אותו ועיין מגילה (כ"ה)
ופריך דילמא בראשון לא כיון לבו
ועכשיו כיון לבו, וקמתמה חברותא כלפי
שמיא אם לא כיון לבו מלקין אותו ע"ש,
מנא דבק"ש ע"כ נריך לכיון לבו וכ"ש

לאמרו בקול רם לדעת לשמור על קדושת
ישראל והמטה ולדבק בטובים, ואם
שגייתי השם הטוב יכפר.

(שנת תשמ"ה)

"שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד"
(ו:ד). ולשון הספרי בשכמל"ו א"ל
הקצ"ה ליעקב הרי שהיית מתאוה כל
ימך שהיו בניך משכימין ומעריצין
וקורין ק"ש, מכאן אמרו הקורא את
שמע ולא השמיע לאזניו לא יצא, וז"ב.

ובגמ' פרק מקום שנהגו (פסחים נ"ו)
בשכמל"ו נאמרוהו לא אמרו
משה לא נאמרוהו, אמר יעקב התקינו
לומר בחשאי, משל לבת מלך וכו', וז"ב
דאכתי הוה הוספה על הק"ש שאמר
משה ולכאורה הוה הפסק, וז"ל דכיון
דאמרה בחשאי לא הוה הפסק, ונראה
דמצינו מחלוקת אי הרהור כדיבור דמי
או לא הוה כדיבור, אבל אמירה בחשאי
ודאי כדיבור דמי, וע"כ שיאמר
בשכמל"ו עד שלא השמיע לאזנו דאז לא
הוה דיבור כלל, ובגמ' ברכות נחלקו
בקורא ולא השמיע לאזנו אי יצא, וז"ל
דע"כ לא יצא דאל"כ גם בשכמל"ו הוה
הפסק, וא"כ נריך לקרות ק"ש בקול
רם, וקורא ולא השמיע לאזנו לא יצא,
וז"ש שמע ישראל ה' אלקינו וגו' אלא
שז"ל אם לשון שמע משמע שיאמר בקול
רם כדי שישמעו או בכל לשון שאתה
שומע ובקול רם לאו דוקא, וע"ז אמר
בשכמל"ו, והרי הוה הפסק, אלא שתקנו
לאמרה בחשאי ולא הוה הפסק, ע"כ

בשמי לא ישמיע לאזנו ולא ינא ידי
חוצתו, וק"ל. (שנת תשנ"ג)

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך
ובכל נפשך ובכל מאדך" (ו:ה).
ובגמ' ברכות (ס"א ע"ג) תניא ר' אליעזר
אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר
בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה
נאמר בכל נפשך, אלא אם יש לך אדם
שגופו חציב עליו מממונו לכך נאמר בכל
נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חציב
עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך, ו"ע
מי פתי שממונו חציב עליו יותר מגופו
שהתורה מזהירה עליו. ונראה לפמ"ש
בגמ' חולין (נ"א ע"א) לדיקים חציב
עליהם ממנוס יותר מגופם, מ"ט מפני
שלא פשטו ידיהם בגזל. וכן מצינו ציעקב
אצינו שחזר על פכים קטנים וסיכן נפשו
והו"א דלמסור נפשו הוא דנריך אבל לא
מאדו, לכך נאמר בכל מאדך.

(שנת תשכ"ד)

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך
ובכל נפשך ובכל מאדך" (ו:ה).
ובגמ' ברכות (ס"א ע"ג) ואהבת את ה'
אלקיך תניא רבי אליעזר אומר אם נאמר
בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם
נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך
אלא אם יש לך אדם שגופו חציב עליו
מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך
אדם שממונו חציב עליו מגופו לכך
נאמר בכל מאדך ר"ע אומר בכל נפשך
אפילו הוא נוטל את נפשך וכן הוא
בספרי פ' ואתחנן.

בשמות הקדושים ולקבל עליו מס"נ ועול
מלכות שמים, ולפ"ו צמי שח"ו יאמר
ק"ש צלי כונה א"כ אדרבה במקום לתקן
ולקיים העולם אדרבה אפשר שיקלקל,
ולכן ס"ל ולא יגלהו לע"ה, שהרי יכול
לקלקל.

ומיהו אידך מ"ד ס"ל דכ"ש דיגלהו
וישראל קדושים ובודאי יכוין,
אלא דמ"מ תקנו שמה צאמת ימלא מי
שלא מכויין ויוציא ש"ש לבטלה וח"ו
יקלקל, ולכן תקנו לומר בשכמל"ו שאם
קלקל יתקן אלא שאם יתקנו לומר בקול
רם נמלא ח"ו חושדים כל העולם שאין
מכוונים בק"ש ואומרים ח"ו שמות
לבטלה, ולכן תקנו לומר בשחשאי
בשכמל"ו דממ"נ אם כיון לבו יאה ואם
ח"ו לא כוון הרי תיקן צמה שאמר
בשכמל"ו.

לפ"ו אחי שפיר לשון הספרי א"ל
הקצ"ה ליעקב הרי שהיית מתאווה
כל ימך שיהיו בניך משכימין ומעריצין
וקורין ק"ש, ולכאורה היאך קוראין
לק"ש שמה יוציא השם לבטלה, וע"כ
אמר יעקב בשכמל"ו, וכיון דלא ליחי
לידי חשד תיקנו לומר בשחשאי, ולכאורה
יתקנו כל הק"ש בשחשאי ולא ינטרכו
לשנות ק"ש מבשכמל"ו, בשלמא יקראנו
הכל בקול רם אי אפשר משום חשדא,
אלא יקראו הכל בשחשאי ולא ינטרכו
לשנות ולומר ק"ש בקול רם ובשכמל"ו
בשחשאי מטעם חשד, וע"ו אמר מכאן
אמרו הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו
לא ינא, וא"כ חיישינן שאם יתקנו הכל

עליך הורגנו כל היום, וי"ל לפי מה שכתב מהר"ם מרוטנבורג קבלה בידינו שהמסור עצמו על קדוה"ש אינו מרגיש יסורים כלל וא"כ העיקר למסור עצמו על קדושתו ית"ש כי זה רצון הצורא ואחריו אין שום פעולה מלדו כלל ומבחינה זו מוזנים דברי הספרי ושו"ת הרשב"א שהציא במקוה"ח שם שהקורא ק"ש יסכים בהסקמה גמורה בתיבת וצכל נפשכם שאנו מסכימים למסור כל תאוותנו וחשקי לבצנו וכל נפשנו מן האברים עד נטילת הנפש והממון על יחוד קדושת שמו וקבלת מלכותו בשמחה וקל"ת יש לדייק שרצינו כתב לחשוב צכל לצבך ולמסור גופך וצ"ספרי"י הוא הדרש על תיבת נפשך וצ"ל שקינר בדברים.

למסור גופך וכו', נראה דבתורה כתיב ואתה את ה' אלקיך ולא מקרי אוהב באמת עד שמוכן למסור גופו וממונו וכתוב עור בעד עור וכל אשר לו יתן בעד נפשו, וכן אמרו יש לך אדם שממונו כתיב עליו מגופו לכן כתיב וצכל מאדך וצ"ש למסור גופך וממונך.

עוד כתב הרא"ש לצטות צה' צכל לצבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית וצזה תקיים צלצבך היחוד השלם בהאמין צו כי עיניו משוטטות צכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש וצוחן צב וחוקר כליות וכו', ונראה דהוא ע"ד שכתב הרמב"ן בצספר האמונה והצטחון לא כל המאמין צוטח אצל כל הצוטח מאמין ולכן הקדים

ונראה לפמ"ש חשב לעשות מצוה וכו' אם לא ימסור עצמו צפי' ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה ולכן החושב ומצייר עצמו למסור גופו וממונו להקצ"ה אלא שהקצ"ה אסר לו למסור עצמו להריגה צפועל מקרא דוחי צהס מעלה עליו הכתוב כאלו עשה וצזה מקיים צכל עת כי עליך הורגנו כל היום.

ובזה מובן מה שאמר ר"ע לתלמידיו צשעה שסרקו את צשרו צמסרקות של צרול ושאלו תלמידיו רבי עד כאן והשיב להם כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה ועכשיו צבא לידי לא אקיימנו (צרכות ס"א ע"צ) ונראה דר"ע הי' מצטער צכל יום ומסר נפשו להקצ"ה וחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה הוה צכלל עשאה ועכשיו כשבא לידו לקיים מצוה זו צפועל ולא יקיימנה א"כ נמצא דכל הצער והמסירות נפש של כל ימיו לא נחשב לו צכלל חשב לעשות מצוה וצ"ש כל ימי הייתי מצטער מתי יבא לידי וכו' וע"י קיום של עכשיו נמצא קיים כל ימיו שמסר נפשו שהוצרר הדבר למפרע שמסר נפשו צפועל ממש כל ימי חייו ועיין תשו' הרשב"א ח"ה שהציא צמקה"ח.

ובארחות חיים להרא"ש כתב לאהוב את ה' צכל לצבך וצכל נפשך ותחשוב צאמרך את ה' אלקיך צכל לצבך וגו' למסור גופך וממונך על קדושתו וצזה תקיים צעצמך דברי המשורר כי

לכל לשונו ומיתת הזכורים הכל אשר לכל
בהשגחה מדויקת ופרטית.

ולכן מי שאינו מאמין באשר הולאחתיך
אלא חושב שע"פ דרך הטבע
נעשה דבר וקריעת ים סוף הי' בדרך
הטבע וכיוצא בו אף באנכי ה' אלקיך
אינו מאמין כי מי שחושב שהקב"ה אין
ביכולתו ח"ו או אינו רוצה להשגיח על
כל פרט ופרט אף באנכי ה' אלקיך אינו
מאמין שאז חושב שגם באדם ליכא
השגחה פרטית וליכא ח"ו אנכי ה'
אלקיך אלא הכל בדרך הטבע רח"ל
מהאי דעתא ולכן אמר אם מאמין
שעיניו משוטטות בכל הארץ אז גם עיניו
על כל דרכי איש ובוחן לב וחוקר כליות
ואם לא מאמין באשר הולאחתיך אף באנכי
אינו מאמין ואין זה יחוד שלם כלומר
שהוא כמאמין כלומר מאמין ואינו
מאמין קצת בהשגחה אבל לא בכל והוי
בכלל מה שאמרו ז"ל האומר מה נאכל
למחר הרי זה מקטני אמונה שחסרון יש
באמונתו וכן מצינו בנח מקטני אמונה
הי' שהי' מאמין ואינו מאמין בהשגחה
ובדרך הטבע ולא בהשגחה פרטית, ואין
זה יחוד שלם.

והוסיף הרא"ש ז"ל כי הוא זה סגולת
ישראל על כל העמים, וזה יסוד
כל התורה כולה. כלומר דהגם דכל
העולם מושגח בהשגחה פרטית מ"מ
השגחת ישראל הוא מקוגלת מכל העמים
ע"ד משל האדם עולם קטן הוא ומשגיח
על כל גופו בפרטית בכל עת אפ"ה

לצטוח ולהאמין וכל הצטוח מאמין וע"ד
זה אמרו ז"ל שלהי מס' מכות בא
חזקוק והעמידן על אחת ולדיק באמונתו
יחיה כי מי שמאמין באשר הולאחתיך
מאמין באנכי ובכל התורה וזה שסיים
וזה יסוד כל התורה כולה ע"ד בא
חזקוק והעמידן על אחת כלומר האמונה
שהיא אחת.

א"י לצטוח בה' כו' ולהאמין בהשגחתו
הפרטית כו' בהאמין בו כי עיניו
משוטטות בכל הארץ, ועיניו על כל דרכי
איש, נראה דכלל תרי עיניו כל הארץ
שהוא דומם נחמ חי ועיניו על כל דרכי
איש הוא המדבר וס"ל בהשגחתו
הפרטית הוא על כל נברא בין האדם
ובין בעלי חי ונמת, ודומם, ונתן טעם
כי מי שאינו מאמין באשר הולאחתיך
מארץ מצרים אף באנכי אינו מאמין
ביאור הדברים דראינו בעינינו במצרים
שידוד המערכות ושינוי בכל מעשה
בראשית שינאו בני' לקושש קש לתבן
הזמין להם הקב"ה תבן שימצאו הרי
שלא נפל קש מעגלה בלי השגחה פרטית
במקום שיפול שהזמינו השי"ת להיות
מוכן לישראל ההולך לקושש קש ואח"כ
בעשר מכות עשו המים רלון קונם
שנהפכו לדם, והלפרדעים נכנסו
בתנורים מגוהלים באש והי' עליהם
השגחה פרטית שלא נשרפו, והערוב
החיות באו בהשגחה פרטית עד שבאת
חי' שטיבורה דבוק בארץ באו עם עפר
הארץ מארצם לארץ מצרים, והכניס,
ואפילה חשך, הכל בהשגחה ולא יחרץ

ההשגחה מתחלקת בין אבד לאבד ואינו דומה השגחת האדם על הלב והמח והעינים להשגחת האדם על ידיו ורגליו וכיוצא בו והכ"נ הוא השגחת ישראל בין העמים דהגם דכל העולם תחת השגחתו הפרטית ית"ש אצל הדל יש בין השגחת עם סגולתו על כל העמים. ואמר וזה יסוד כל התורה כולה, לפמ"ש הרמב"ן ז"ל עה"ת בסוף פ' בא עה"פ ולטוטפות בין עיניך וז"ל שאין לאדם חלק בחורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין צרבים בין ביחיד אלא אם יעשה המלות ילליחנו שכרו ואם יעבור עליהם יכריחנו ענשו, הכל בגזירת עלין וכו' ע"ש.

והבעל עקידה שער נ"ד הביא שלש חלוקות בעניני ההנהגה והשגחה, האחד הנהגה הכללית לכל עם ועם מאומות העולם ע"פ המערכת אך הצורה צ"ה משגיח ע"ז דדרך ראי' בעלמא כמ"ש משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם והענין השני אשר הוא לעם ישראל הוא ית"ש משגיח עליהם בדרך פינוי כמ"ש ופניתי אליכם והנהגה המעולה אשר הוא על ידו הוא לחסידי עליון קדושי ה' כי הוא ית"ש מקושר ומתאחד עמהם בהתקשרות בצחינת ואחס הדבקים בה' אלקיכם, ולפ"ז זה שאמרו לטעות בה' ולהאמין בהשגחתו הפרטית ובה תקיים בלבבך היחוד השלם שהרי כשיאמין בהשגחה הפרטית ויהי' בצחינת ואחס הדבקים

והי' זה יחוד השלם כי מי שאינו מאמין באשר הולאחיד אלא שהי' ע"י מלאך ולא בהשגחתו אני ולא מלאך גם באנכי ה' אלקיך אינו מאמין אלא חושב שהוא משגיח על העולם כולו ולא חילק בין ישראל לעמים בהשגחתן ואין זה יחוד שלם כי הוא סגולת ישראל על כל העמים כלומר השגחתו הפרטית עלינו בדרך פינוי ולא עפ"י מערכת הוא סגולת ישראל על כל העמים וזה יסוד כל התורה כולה דכתיב ואחס תהי' לי סגולה מכל העמים ואבדיל אחסם להיות לי. ועיין משנה הלכות ח"ז סי' רפ"ט-ר"ז בקונט' שערי אמונה.

"ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" (ו:ז). ול"ז מאחר שכבר אמר "בשבתך בציתך ובלכתך בדרך", א"כ הרי "ובשכבך ובקומך" נמי בכלל, שזה ג"כ או בצית או על הדרך, ולמה חזר ופרט "ובשכבך ובקומך" (ועיין ספרי, הביאו רש"י).

וי"ל דהנה צשו"ע (או"ח סי' א') מתחיל בהל' השכמת הצוקר, יתגבר כארי לעמוד בצוקר לעבודת צוראו שיהא הוא מעורר השחר, והגיה עליו הרמ"א ז"ל, ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב ומיד שיעור משינתו יקום צוריות לעבודת צוראו יתברך ויתעלה (טור).

ורבים מקשים על הרמ"א ז"ל דדין זה הי' לו לכתוב בסי' רל"ט כשכתב

ילמד קצת תורה וילך לישון בקדושה וצטטרה ויקרא ק"ש, אזי גם השינה תהי' בכלל לימוד, כי כך שנינו חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה (ברכות מ', קידושין מ'), וכיון דלמד וחטפה עליו אונס שינה הו"ל בכלל אונס ונמצא דגם השינה בכלל לימוד וכמ"ש הט"ז הנ"ל, ומקיים "ודברת צם" גם בשינה, והיינו "ובשכבך". ואם ישן מתוך מחשבות של תורה, ממילא יקום צוריות וילמוד תורה, ואם אח"כ ימצאהו אונס ציום ולא יוכל ללמוד איזה זמן מחמת פרנסה או כיו"ב, שוב יחשב כאונס ומעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, וזהו "ובקומך" (שנת תשמ"ה) וק"ל.

"לא תכרת להם ברית ולא תחנם וגו' בתך לא תתן לבנו וגו'" (ז: ב-ג). ופרש"י לא תחנם לא תתן להם חן לומר כמה נאה עכו"ם זה, ד"א לא תתן להם חניה צא"י, ול"ב, וגם סמיכות בתך לא תתן וגו' דכיון שאמר לא תחנם כ"ש וק"ו שלא יתן לו צהו.

ונראה דהמוס' יצמות (כ"ג ע"א) ד"ה הוא בשבעה אומות וכו' נסתפק אי דין דלא תחמי' כל נשמה ודין דכרימות ברית שייך דוקא צו' אומות או גם בשאר אומות (ועיין חוס' ע"ז כ' ע"א ד"ה דאמר קרא). וכבר הראתי צם"ד דצפדר"א מצואר דגם בשאר אומות קן, ומצואר שם עוד דאצרהס אצינו ע"ה נענש על שירת ברית עם אצימלך וכן יצחק אצינו,

דיני ק"ש על המטה ולא כאן כשמייירי בקומו ממטתו שחרית. ומתרגין העולם דהרמ"א ז"ל צמכוון הציאו כאן ור"ל שגם זה שייך לקימה דכל שיסב וידע לפני מי הוא שוכב אזי יוכל להתגבר כארי צבוקר ולקום לעבודת הבורא, אבל אם לא ישכב אלא כבהמה אז לא יודרו לעמוד לעבודת הבורא ית"ש. כידוע פתגם העולם צלשון לע"ו, "אז מען לייגט זיך ווי א' איד שטייט מען אויף ווי א' איד", היינו ההולך לישון באורחותיו כיהודי, סגולתו שאף הקימה והתעוררות של משינתו תהי' כיהודי. והעיקר שגם השינה יהי' חלק מעבודת ה' שהולך לנוח כדי לחדש כחומיו שיוכל לעבוד ה', וע"ד שכתב הט"ז ז"ל (אהע"ז ס"י כ"ה) דשינה כזו ג"כ בכלל ת"ת הוא. ולכן הגיה על המחבר שכתב יתגבר כארי וכו', והיאך אפשר להתגבר על היצ"ה"ר צבוקר אור שמעורר השחר והיצ"ה"ר מפחהו הרי כ"כ ערצה עליך שינתך למה תקום, וע"ז הגיה הרמ"א וכשהוא שוכב ידע לפני מי הוא שוכב וממילא זה יהי' לו ענה וכן להתגבר כארי.

ולפ"ז יתיישב על נכון דלאחר שאמר "ושננתם לצניף ודברת צם בשבתך צביתך ובלכתך צדרך" אמר "ובשכבך ובקומך" לומר לך כי הענה היעוזה להאדם שיוכל לקיים מצוות ה' בשבתו ציתו ובלכתו צדרך, הוא ע"י שישים נפשו צכפו להשגיח על אלו שני הזמנים, כי אם יתגבר על יצרו כשילך לישון דהיינו "ובשכבך", וקודם השינה

להכניס מן העכו"ם לישראל ויעשה איסורא וזמא ויחתן את בתו לעכו"ם כדי להחזירו למוטב עכ"פ, ולכן אמר לא תכרות להם ברית ולא תחנם, ולא תחשוב דעכ"פ נכניס אותם לבית ישראל ע"י שבתך תחתן זו, אמר בתך לא תתן וגו'.

א"י בתך לא תתן לבנו וגו' לפ"מ שכי האשכול צה"ל גרים דכל שמתגייר כגר זדק עד ז' דורות עלול לחזור לקורו, ולדברי חז"ל עד עשרה דרי לא תבוי ארמאה באפי' והטעם נמי י"ל שמה יחזור לקורו, הגם שיש עוד טעם כידוע משום אונאה ונעם, ואולי הא צה"ל תליא. ועיין בעה"ת עה"ת פ' יתרו עד כ"ד דרי ועיין רד"ק שם. ובאצרהם אבינו שהי' אליעזר עבדו וזן ביתו דולה ומסקה מתורת רבו לאחרים והי' ת"ח ונדיק עד שמצואר שנכנס לג"ע בחיים, ואפי"ה לדין חיתון לא רצה אצרהם אבינו להתחתן בו אפי' קודם מתן תורה, והשביע אותו כי אם אל ארצי ואל מולדתי חלק, ואם לא יתנו לו אשה שתתרה לבא אהו אז ינקה משבועה זאת, והגם שלבן היה רשע בן רשע מ"מ כיון שהי' לו בת נדיקת מוטב לו להתחתן עם בני משפחתו אשה נדיקת, הגם שהיא בת לבן ולא להתחתן עם אליעזר שהוא מזרע כנען, דלענין דורות הכל תלוי במשפחה ויחוס משפחה, וכבר אמרו ז"ל ב"ב (ק"ט ע"ג) לעולם ידבק אדם בטובים שהרי אהרן נשא את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון יצאו

ויעקב אבינו עם לבן, ועיין רמב"ן עה"ת קטנתי מכל החסדים, והארכתי בזה בס"ד, ולדעת החוס' דלא תחנם או כרימת ברית לא שייך רק בז' אומות שפיר יש להבין שמתך לא תתן וגו', אבל להפרדר"א ז"ע.

ונראה לפמ"ש בקדושת לוי אהא דתנן חומר בקודש מצטרומה שאין מעלין וכו', ופי' הקדושת לוי חומר בקודש, הנדיק שהוא קודש ונמצא בו לפעמים דבר שהוא חומריות ונראה עוסק בדברים גשמיים והוא מצטרומה שרואה להרים פשוטי עם וכדי שיוכל להרים נריך להשפיל עצמו ולירד כדי שיוכל להרים עם עצמו לקודש, וביאר בס' מאיר עיני חכמים שכן דייק מלשון המשנה שאמרו אין טובלין כלים טמאים בטוהרים, ואם טבל לא עלתה לה טבילה, אבל טובלים כלים טמאים בכלי טמא, דמיגו שעלתה לה טבילה לכלי המחזקת עלתה טבילה גם לשאר כלים, נראה דכלי טמאה מטהרת כל שאר כלים טמאים וכלי טהור לא, וזה כוונת הקדושת לוי חומר בקודש שהנדיק שהוא קודש ורואה להרים את התרומה אז עוסק בחומר, והבן.

והנה מצינו ציעקב אבינו שנענש על שהעלים דינה מעשו שאולי הייתה מחזירתו למוטב, ולכן אנסה שכם, וכן מצינו שעמלק נולד מפני שאמו נישאת לעשו שלא רצה לקבלה ולגיירה, וכיון שיכנסו ישראל לארץ יחשוב החושב שטוב

תהיו מזומנים לעוה"צ. וז"ע דבפ"ק דברכות (ו' ע"א) איחא שנתקשה משה מפני מה יש לדיק ורע לו רשע וטוב לו, ומאי קושיא היא זו הא דרשינן טעמא בקרא זה דומשלם אל פניו להאבדו, פי' משום הכי רשע וטוב לו בעוה"ז כדי להאבדו מעוה"ב, משא"כ לדיק ורע לו בעוה"ז כדי שיטול שכרו משלם בעוה"ב, אלא י"ל דהא גופא קשיא לי' למשה דממנ"פ כמו שהלדיק רע לו בעוה"ז ודוקא בעוה"ב יטול שכרו וכדאמרי' שכר מצוה צהאי עלמא ליכא, א"כ מה נשתנה דינו של רשע לקבל שכרו בעוה"ז הא שכר מצוה צהאי עלמא ליכא.

אמנם יש לעיין בטעם הדבר למה צאמת שכר מצוה צהאי עלמא ליכא. ונקדים בזה דאיחא צירושלמי (פאה פ"א ה"א) וכל חפניך לא ישוו צה, שאפילו כל חללי דעלמא לא ישוו נגד אות אחת שבחורה. והביאור בזה כי החורה והמנוות הם רוחניים בלתי מוגבלים משא"כ העוה"ז הגשמי הוא מוגבל, וצוה שפיר מובן אמאי שכר מצוה צהאי עלמא ליכא, דבמציאות לא נמצא בעוה"ז המוגבלת שכר מצוה הצלתי מוגבל, וע"כ כל חללי עלמא לא ישוו צה. ועי"ז גם מדוייק הלשון שכר מצוה צהאי עלמא ליכא, ולא קאמר אין נותנין שכר מצוה צהאי עלמא, דאין הדבר תלוי ברצון ליתן או שלא ליתן, רק שכר מצוה אי אפשר להמצא צהאי עלמא המוגבל, וע"כ ליכא דייקא וכנ"ל.

ממנו כה"ג, ומשה נשא צת יתרו וילא ממנה גרשום ויהונתן ע"ש.

וז"ש לא תכרות להם ברית ולא תחנם מ"מ לא תתחנן צם צתך לא תתן לבנו בכל אופן אפילו אם יהי' מהם ת"ח ולדיק, עד שאמרו אפילו שלמד חורה הרי הוא ככהן גדול, ותאמר הרי הוא למדן גדול אקחנו לבתי שהחורה לא הזהירה רק על הנותן צמו לע"ה כאלו כפתה לפני הארי, והרי זה ת"ח, ואפ"ה לא תתן לו צתך, וכן אם יהי' לו צת שנראית מצוה ולדיקת וצבנות ישראל ח"ו לא תמצא לפי ראות העין כמותה לא תקח אותה לצנך, כי לדורות הצאים ח"ו יחזרו וידבקו בע"ז כמו שחזרו כל גירי אריות, כמו"ש צס' האשכול הנ"ל וצבעלי התוס', וזרוק חוטרך לאוירך אעיקר קאי, ועיין קידושין ר' זעירא היה מתחמק מלישא צת רבי יוחנן רבו לפי שצני צבל מיוחסים ביותר וצחורה למשפחותם לבית אבותם דרצוי וגיזול משפחה תלוי צבית אבותם, ועיין משנ"ה ח"ז סי' רי"א רי"צ רי"ג ורט"ו באריכות מדברים אלו, ותבין.

"ומשלם לשונאיו אל פניו להאבדו" (ו'י). ופרש"י צחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבדו מן העוה"ב, וצקרא שלאחריו ושמרת את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשות פרש"י ולמחר לעוה"ב ליטול שכרם, ור"ל שלא תהיו כרשעים הנ"ל שמקבלים שכרם בעוה"ז לטורדם מעוה"ב אלא

בשלימותה, ועי"ז יהי' לו מלאך מליץ אחד לפדותו מרדת שחת וקר' יוחנן, וא"כ שפיר נתקשה משה מפני מה רשע וטוב לו בעוה"ז להאזידו ולטורדו מעוה"ב, ולמה לא הגין עליו מצוותו זו להאיר לפניו לעוה"ב, וכמו שזדיק ורע לו בעוה"ז כדי שיקבל שכרו דוקא בעוה"ב דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

ומה שנראה צביאור הענין, דהנה ידועים דברי קדשו של הנדיק הקדוש רבינו רבי זושא זללה"ה זי"ע בהא דאימא צפ"ק דחולין (ו' ע"ג) ישראל קדושים הם יש שרואה ואין לו ויש שיש לו ואינו רואה, ובתוס' סס ואפ"ה איקרו קדושים שמזמן את חזירו לאכול אללו מפני הבושת. ויש לדקדק דהל"ל אפ"ה איקרי קדוש ולא קדושים. ופי' הנדיק הנ"ל דהנה מכל מצוה נצרא מלאך, ממעשה המצוה נצרא גוף המלאך וממחשבתו הטובה שמכוין לשם מצוה נצרא נשמת המלאך, וזהו הענין כאן יש רואה ואין לו, פי' שיש לו מחשבה טובה בלי יכולת לקיים מעשה המצוה, ומזה נצרא נשמת מלאך בלי גוף, ויש יש לו ואינו רואה, דהיינו שאין לו מחשבה טובה, אבל יש לו מעשה המצוה שהרי מומנו מפני הבושה וכדברי התוס', וא"כ נצרא על ידו גוף המלאך בלי נשמה, והקצ"ה נוטל הנשמה שנצרא ע"י הרואה ואין לו ומצרפו לגוף המלאך שנצרא ע"י היש לו ואינו רואה, וע"י שניהם נעשה מלאך שלם, וע"כ קאמרו התוס' איקרו קדושים לשון רבים, דדוקא

ולפ"ז שפיר נתקשה משה מדוע דרך רשעים ללחה, ואיך יתכן שישולם להם גמולם בעוה"ז הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא במציאות, וא"כ גם לרשע מוכרח שיצוא על שכרו דייקא בעוה"ב הבלתי מוגבל, ומפני מה רשע וטוב לו בעוה"ז. ובש"ס סנהדרין (קי"א ע"א) אימא ופערה פיה לבלי חוק אמר ר"ל למי שמשייר אפילו חוק אחד א"ר יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אללא אפילו לא למד אללא חוק אחד. וי"ל שזהו כוונת ר' חנניא בן עקשיא שרצה הקצ"ה לזכות את ישראל לפיכך הרצה להם תורה ומצוות, ומקשים העולם דאדרבה איפכא מתחברא שהי' לו להקצ"ה למעט להם תורה ומצוות כדי שיהי' צנקל ללמוד ולקיים, אללא דכל זה לשיטת ר"ל שאם שייר אפילו חוק אחד יורד לגיהנום, אבל למאי דאהדר לי' ר"י אפילו לא למד אללא חוק אחד שפיר הוה זכות לישראל מה שהרצה להם תורה ומצוות שצוה לא ימלט שלא יוכל לקיים עכ"פ מצוה אי' וינצל זה מדינה של גיהנום, וזה דכתיב אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו' ויאמר פדעוהו מרדת שחת, שאפילו צא' מכל המצוות ינצל מדינה של גיהנום.

ובזה יתבאר מה שמצינו לחז"ל ששאלו אבון במאי זהיר טפי, ואין הכוונה שזולנו ח"ו בשאר המצוות אללא שכל אחד בחר לו מצוה אחת לפי שורש נשמתו והי' מדקדק בה בכל נפשו ובכל מאודו, כדי שעכ"פ יהי' תחת ידו מצוה אחת

עמי, והיכן נחמתינו וצמה ננחם, אלא דמה דרע לנו צעוה"ז ולא קבלנו שכר צעוה"ז כהרשעים שטוב להם צעוה"ז וטורדים מעוה"ב, ואדרבה ע"י שלקמה בכפליים תנחם פי שנים בשכר טוב.
(שנת תשל"ח)

"היום לעשותם" (ז:יא). ומחר לקבל שכרם, והקשו האחרונים הרי קצ"ה שומר התורה הוא והאיך עובר על לא תלין פעולת שכיר, שכתב בתורה ציומו תתן שכרו, וכבר פירשתי וכעת נראה לפ"מ שהתפלל משה כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור וגו', נמצא דמעיקרא לא קשיא מידי, דיומו של הקצ"ה אלף שנים וממילא הוי ציומו.

ובזה נראה לכיון המשך הכתובים תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול וגו', ולכאורה האיך תלוי זה בזה. ונראה שהרי אמרו ז"ל עד דכא עד דכוכה של נפש, ואמרו אפילו על ע"ז מועיל תשובה, והיינו דכוכה של נפש עיי"ש כדכתיב ולא ישיגו ארחות חיים אלא שאמרו ז"ל כל הפורש מן המינות מיית, וא"כ ח"ו יתעבבו מן התשובה שלא ימותו ע"י התשובה כדין כל הפורש מן המינות.

אלא דהטעם נראה דכל הפורש מן המינות מיית, לפ"מ שהקשו המפרשים על מה דקיי"ל שכר מצוה צהאי עלמא ליכא והא איכא משום ציומו

ע"י שניהם ביחד נתהוה מלאך שלם בגוף ונשמה.

והנה הנשמה היא חלק חלקי ממעל והוא נחיי משא"כ הגוף הוא דבר מוגבל, וא"כ הא דאמרינן שכר מצוה צהאי עלמא ליכא מפני דהאי עלמא הוא מוגבל והמצוה בלתי מוגבלת, התיינת לנדיקים שמקיימים המצוות בכל לבבם, וע"י מחשבה טובה נצרא נשמת המלאך שהוא רוחני, וע"כ בא בשכרו צעוה"ב, משא"כ הרשע אפילו כשעשה מצוה בפועל אבל לבו כל עמו ועושה מפני הצושה וכדומה שאר אונסין, ואין לו מחשבה טובה שיצרא ממנה נשמת מלאך, ממילא נשאר גוף בלי נשמה, והרי הגוף הוא מוגבל ואין מגיע לו שום שכר רוחני שיצטרך להמתין עליו לעוה"ב, וע"כ משלם לשונאיו אל פניו להאבידו מן העוה"ז.

ובזה יש לפרש שנתקשה משה מפני מה רשע וטוב לו, פי' למה חושבים שטוב לו כשרואים דרך רשעים ללכה הלא רע לו מאוד שמקבל שכרו צעוה"ז לטורדו מעוה"ב, ומפני מה יש נדיק ורע לו, פי' שחושבים שרע לו כשרואים איך שהוא מצר ומעונה צעוה"ז, הלא זהו טובו ומוטבו דנכסוף צעלמא הדין ולא צעלמא דאתי.

ובזה יש לפרש בעניינא דיומא נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם, וכי איזו ישועה חזינא כבר שאמר נחמו נחמו

שאין להם שיעור וכו' אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ז ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים [והשכמת ביה"מ שחרית וערבית והכנסת אורחים וביקור חולים והכנסת כלה והלוית המת ועיון תפילה] והצאת שלום בין אדם לחבירו ות"ת כנגד כולם ע"כ והנה כולם מצות עשה הן ועל כולם אמרו שמקבלין שכרן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ז.

והאמנם צפי' הרמז"ס שם כתב וענין מה שאמר אוכל פירותיהן והקרן קיימת לו מה שאומר לך כי המצות כולן נחלקין בחללה על שני חלקים החלק האחד במצות המיוחדות לאדם כגפוש כמה שיש בינו וצין הקצ"ה כגון צינית תפילין ושבת ועכו"ם והחלק השני במצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם, כגון אזהרה על הגניבה והאונאה והאיבה והנטירה וכגון הצוו באהבת איש את חבירו ושלא יסית אדם להזיק לחבירו ואל יעמוד על דם רעהו וכבוד אבות והחכמים שהם אבות והכל כשיעשה האדם המצות המיוחדות לנפשו מה שיש בינו וצין זוראו תחשב לו לצדקה ויגמלהו הקצ"ה עליה לעוה"ז, כמו שנבאר צפ' חלק, וכשיעשה האדם המצות התלויות בתועלת בני אדם זה עם זה כמו כן תחשב לו לצדקה לעוה"ז לפי שעשה המצות וימלא טוב בעוה"ז בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם כי כשינהג מנהג הזה ינהגו אחרים כמנהגו ויקבל כמו כן שכר מהענין ההוא וכל

מתן שכרו והקצ"ה שומר התורה הוא, ותי' הגאון הרצי ר' העשל דהני מילי כשהצטלים שכרו אבל השוכר את הפועל ע"י שליח אינו עובר משום ציומו מתן שכרו והתורה נתנה ע"י שליח שהרי אמרו דבר אמה עמנו ואל ידבר עמנו ה' פן נמות, אלא הציגה שאר מצות שנחנו ע"י תרפור ושליח אבל אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו ולא ע"י שליח, נמצא דבדני תרי מצות כבר יש דין של ציומו מתן שכרו, וכיון שעבר על ע"ז ואח"כ שב בכל לבו א"כ צדין הוא שיטול שכרו ציומו כדין שכיר יום, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"פ מטעמים אחרים שאין העוה"ז מחזיק שכרו ולכן מיית וכנ"ל.

"ושמרת את המצוה וגו' היום לעשותם והי' עקב תשמעון וגו'" (ז:יא-יב). ובגמ' עירובין (כ"ז ע"א) אריב"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם וחכ"א העיר הלא עקב תשמעון משמע דגם בעוה"ז יקבלו שכר, ופי' לחלק בין מצות עשה שאין עונשין בעוה"ז העוברין ולהכי גם שכתן רק לעוה"ז ומצות ל"ת כיון דעונשין במלקות בעוה"ז על הרבה ל"ת ולכן גם מקבלין שכר בעוה"ז וסיים עכ"פ נמצא דעל עשה שכרו רק בעוה"ז אבל על ל"ת שכרו גם בעוה"ז.

ולפענ"ד הגם שאין משיבין בדברי דרוש מ"מ לדידות של מעכ"ג, הנה במשנה (פאה פ"א מ"א) אלו דברים

המזות שצין אדם לחזירו נכנסות בגמ"ח ושים לבך עליהם כי כן תמצאם ע"ש.

ומ"ש הרמז"ם דכל המזות שצין אדם לחזירו כולן נכנסות בגמ"ח נראה כוונתו אמה שאמרו בגמ' שבת (קכ"ז ע"א) חשב ר' יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהן צעוה"ז והקרן קיימת לו לועה"צ ואלו הן הכנסת אורחין וביקור חולים ועיון תפלה והשכמת בית המדרש והמגדל בניו לת"ת והדן את חזירו לכף זכות ופריך איני ואנן תנן אלו דברים שאדם עושה אותם ואוכל פירותיהן צעוה"ז והק"ק לו לועה"צ ואלו הן כיבוד אב ואם וכו' הני אין מידי אחרינא לא, ומשני הני נמי צהני שייכי ועיין רש"י שם וצפי' הר"ש ריש פאה הנ"ל ד"ה וגמילות חסדים בחילופי גירסאות ופי' שם. עכ"פ מבואר מדברי הרמז"ם דמחלק במזות שצין לחזירו יש שכר צעוה"ז וק"ק לועה"צ וצין למקום כולו לועה"צ.

ובגמ' פסחים (ק"ג ע"ג) מזוה גוף גדול אוכל פירות ולא שכר ועיין רש"י אם תראה לעשות מזוה וגם תשתכר צה להגדיל ממונך ע"ש.

ולפ"ז י"ל דפי' ואתחנן קיים במזות שצין אדם למקום שלמחר לקבל שרן צעוה"צ, וסמך והי' עקב תשמעון כלומר מזות שאדם דש צעקציו שהולך לעשות טוב לחזירו שהוא בכלל גמילת חסדים בגופו שהולך ממקום למקום

לענות חזירו יקבל שכר מזוה גם צעוה"ז והקרן קיימת לו לועה"צ ולכן צעוה"ז ושמר ה' אלקיך לך את הצריח וצרך את לחמך ואת מימך ולא יהי' בך עקר ועקרה וצצהמתך הכל שכר צעוה"ז והק"ק לועה"צ. ומדויק לשון מזות שאדם דש צעקציו דגמילות חסדים הם מזות שאדם דש צעקציו שזה המזוה להלוך ולהטריח בצביל חזירו וק"ל.

איברא דהצכור שור (ב"ב דף ט') כתב שם על מה שאמר ר"י כל הנותן פרוטה לעני מתצרך צו' צרכות והמפייסו מתצרך צי"א וכתב הטעם משום דשכר עשה צהאי עלמא ליכא כי היכי דעונשה ליכא דהא דמכין אותו עד שתלא נפשו היינו לעשות העשה אבל בשכר ציטלה אין צ"ד מענשין עליה אבל ל"ת דמלקין עליה הכ"נ שכרה צעוה"ז איכא ע"כ ע"ש. והוא ממש כלשון מעכ"ג, אלא דפלא נמי מה שלא הרגיש צמשנה פאה הנ"ל וצדברי הרמז"ם ז"ל שם עכ"פ על מזות כיבוד אב מפורש דשכר מזוה צהאי עלמא איכא וז"ע.

ובמקום אחר אמרתי לפ"מ שראיתי ספר ידי אליהו (מהרצ אליהו גאליפאפה) שאסף כל מזות דרצנן ומלא כמנין עקב ונראה דזה שאמר עקב אשר שמע אברהם צקולי ואמרו אפי' עירוב תבשילין והכוונה שקיים כל מזות דרצנן כמנין עקב, וידוע מה שכתב ה"ה צהלי' אישות פ"א דצאיסור דרצנן לא זהירי

כתב שכה"ת נחלקו בה ר"י ור"ע אי כללות נאמרה או פרטות נאמרה, וביאר הדברים שאם כללות נאמרה הרי כל התורה כולה כלל אחד, ואם פרטות נאמרה א"כ כל התורה נפרדת פרט פרט.

ובזה אמרתי לפרש מחלוקת ר"י ורשב"ל סנהדרין (ק"א ע"א) לכן הרחיבה שאלו נפשה ופערה פיה לבלי חוק אמר ר"ל למי שמשייר אפי' חוק אחד מלשמרו נדון בגיהנם, א"ר יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אלא אפי' לא למד אלא חוק אחד נמי בכלל לא ניחא אין הקב"ה רוצה שתהא דן את ישראל כל כך לכף חובה, וביאר הדברים שר"ל דרש לבלי חוק שאם חסר מצוה אחת חסר הכל, ור"י סבר שאפילו לא קיים רק מצוה אחת הולך לג"ע. ונראה דבהא פליגי דאם התורה כולה כלל אחת א"כ כל שלא קיים הכל ממש ואפילו חסר אחת נמצא שהוא חסר והוי כחצי מצוה, אבל אי פרטות נאמרה נמצא דכל מצוה ומצוה קיום בפני עצמו הוא, והבן.

ובזה מובן ר"ח בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שלר"י אחי שפיר שהרי הרבה תורה ומצוות, וכל אחת מצוה פרטית ובהכי המצוה עצמה הוא הזכות ושפיר הרבה תורה ומצוות דבכל מקום ובכל אופן יהי מצוי לו לתקן את נפשו לחיי עוה"ב.

אינשי כולי האי והיינו רוב העולם אינם נוהרים רק חסידים ואנשי מעשה, ועיין מגילת אסתר שורש א' אות ה' שמחלק בין מצוה דרבנן לגזירה ועיין עוד ח' רשב"א יבמות ל"ו ע"ב ורש"י שבת ל"ח ע"א ועין הרועים אס"ד.

ובתבו עוד האחרונים דצמנות דרבנן יש שכר מצוה בהאי עלמא וזה שאמר והי' עקב תשמעון את המשפטים ופרש"י מצוה שאדם דש בעקביו והיינו מצוה דרבנן שזה ג"כ בכלל משפטים ואז שכר מצוה בהאי עלמא איכא ולכן ושמר ה' אלקיך וגו' וברך את לחמך ואת מימך וגו'.

אמנם משה רבינו העלה תרופה למכתם, דמה שאמרו ציומו חתן שכרו היינו יומו של הקב"ה, וא"כ אפילו עבד ע"ז ח"ו נמי ושב ולא ימות כי יחי', וראי' מאדם הראשון שקינץ בנטיעות כמבואר בחז"ל שכפר ח"ו בעיקר ונגזרה עליו מיתה ושב בכל לבו כמבואר בגמ' דק"ל שנים ישב בהעניית, ואפי"ה לא מת ציומו אלא ציום של הקב"ה, וז"ש תשב אנוש עד דכא ואמר אנוש שהוא החל לעבוד ע"ז כמבואר בקרא, ועיין רמב"ם טעות גדול טעה אנוש וכו', ותאמר שובו בני אדם, ולא תחושו שמה תמותו, כי אלף שנים בעיניך כיום אחרמול וגו', וא"כ אינו עובר על לא תלין.

"נחמו נחמו עמי" (ישעי' מ', הפטורה לפ' ואתחנן). וראיתי בצפנת פענח עה"ת

הגבורה שמענו והו"ל דבור אחד אנכי ולא יהי' לא מהני על זה תשובה, וכל הפורש מן המינות מייח, אבל בכל התורה כולה שנחנה ע"י סרסור משה רבינו מהני תשובה, והבן.

"נחמו נחמו עמי וגו' דברו על לב ירושלים" (ישעי' מ'). לפי מה ששמעתי מחכמי אמת ע"פ עמו אנכי בצרה, קרי ביה ביירי שהוא שני נקודות לרוחב, רמו על שני יודין שנפרדו מיו"ד של ישראל, כי בזמן שהיו זכאין היו סגולה, ר"ל כסגל [ג' יודין] רמו על יו"ד של שם הוי"ה ויו"ד של ירושלים ויו"ד של ישראל, וע"י נרותיהן נעשה סגל [כלירי] ועכשיו יו"ד של שם ויו"ד של ירושלים דהיינו הירי שנפרדו מישראל מצטערים בצרות ישראל, וזהו עמו אנכי בצרה, ע"כ שמעתי. ואולי דע"ז אמר ישעי' הוי' אנוס מצרי ואנוס מאויבי ואשובה ידי עליך וגו', ואח"כ יקרא לך עיר הנדק. ור"ל שאנוס מצרי ולעת הנחמה יתנחמו שלשתן וכו' ע"ש.

זה שאמר דהמע"ה לדוד ה' אורי וישעי וגו' בקרוב עלי מרעים וגו' צרי וגו' ויאמרו לי וגו', אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בצית ה' כל ימי חיי וגו', אל תתני צנפס צרי כי קמו צי עדי שקר ויפח חמס וגו', ונראה דשונאי דוד היו אומרים שלפי שהוא שפך דמים וחתא אינו ראוי לצנות את בית המקדש ורואים ומצערים אותו, ואמרו שהוא גורס להסס שנפרד מישראל, וזה צרי

והנה לוחות ראשונות בדבור אחד נאמרו, נמצא דכל התורה אחת היא, ולכן אם ח"ו חלל אחת ממצות ה' ביטל הכל, ולכן לא היה להם תקוה אלא ואשברם אותם לעיניכם כיון שחתאו בחטא אחד בטלה כולה ואין להם תקנה, אבל לוחות שניות כתיב בהן פסל לך לשון חתוך וזה לחתוך ולהפסיק בין מצוה למצוה שלא יהי' הכל אחד אלא פרטות פרטות ועל מצוה אחת נמי קנה עולמו. ואולי זה שבכה רבי יש קונה עולמו בשעה אחת.

ומה"ט נראה נמי אמרו בני ישראל למשה היום הזה ראינו כי וגו' ועתה דבר אחת עמנו ואל ידבר עמנו ה' פן נמות, והוא פלא שהרי כבר קבלו עשרת הדברות ואומרים ומספרים למשה היום הזה כי ידבר אלקים את האדם וחי, א"כ לא מתו ואדרבה חיים כולם והיאך מיד אמרו ואל ידבר עמנו ה' פן נמות, וגם מהתשובה שאמר לו הקב"ה למשה הטיבו אשר דברו נראה שהסכימו עמהם מן השמים פן נמות, והוא פלא, ועוד שאמר מי יתן והי' לבבם זה ליראה וגו', ולהנ"ל ניחא דדיבור הקב"ה הוא מה שלא יוכל אדם לדבר והכל אחד, א"כ יהי' התורה כללות וכנ"ל, ואם יעברו או לא יקיימו אחת כאילו עברו על כל, ואז ח"ו נמות להבא, אבל אם ידבר משה הרי הוא כידבר איש אל רעהו בפרטיות א"כ לא ימותו, וכנ"ל.

ולכן באמת אנכי ולא יהי' לך שמפי

ותהי' שכינה שרויה ביניכם, והייתם לי סגולה מכל העמים, שיהי' בצחינת סג"ל יו"ד דשם הוי"ה ויכנסו לירושלים ויו"ד דישראל.

ואויבי לי, והשיב להם דהמע"ה אל תתני כנפש נרי כי הם עדי שקר ופיח חמס, כי לולי האמנתי לראות בטוב ה' וגו'. וז"ש ועתה אם שמוע תשמעו בקולי,

פרשת עקב

העונה אמן יותר מן המזרח, ועיין ש"ך סי' שפ"ב בשם רבינו ירוחם ועוד, ומירצו בשם ר"י דאפשר שבירך בחשאי שלא יכול לענות אמן, והח"ס ז"ל הוסיף להקשות הא חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, וא"כ יש לו המצוה. ובענייני פירשתי לפ"מ דקיי"ל ש"ס שהתפלל בע"כ אין עונין אחריו אמן, א"כ החוטף מצוה מחזירו הו"ל בכלל בזע ברך ואין עונין אחריו.

ובעיקר הקושיא נראה דבקיום המצוה יש שני דברים, קיום המצוה בעצמה, וגם הכשר המצוה ועשייתה, כלומר לילך וליקח המצוה, וכמבואר בזה"ק דהליכה למצוה נמי מצוה, ועיין רש"י שמות (י"ב כ"ח) וילכו ויעשו אף ההליכה מנה הכתוב ליתן שכר להליכה ושכר לעשיה (מכילתא) ועיין רמב"ן שם ובשו"ת תשב"ץ סי' כ' דעליה לארץ ישראל הוה מצוה בפני עצמה, וישוּב ארץ ישראל מצוה בפני עצמה, וגדולה העליה מהישוּב, והריב"ש כתב נמי דהוי מצוה אלא שהוא רק כישוּב עכ"ד (ועיין

"והי' עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלקיך לך וגו' ואהבך וברכך וגו'" (ז: יב-יג). ול"ע שהרי קיי"ל שכר מצוה צהאי עלמא ליכא והני יעודים כולם צהאי עלמא נינהו. ורש"י פי' אם מצות שאדם דש בעקבו תשמעון, ועיין בעלי המוס' שכבר תמהו וכי יש מצות שאדם דש בעקביו ע"ש מה שחירצו ז"ל.

ואשר נראה בס"ד, עפ"מ שאמרו ז"ל (קידושין מ"ב ע"א) האיש מקדש צו ובשלומו, ופריך השתא בשלומו מקדש צו מיבעיא, ומשני הא קמ"ל דמצוה צו יותר מבשלומו, כי הא דרבא וכו' ופרש"י שם שמקבל שכר יותר אם עשאה בעצמו, והקשו המפרשים נמי אהא והא אמרו (אבות פ"א מ"ב) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס.

והאמנם נראה לפמ"ש במקום אחר אקושיה הראשונים החוטף מצוה מחזירו חייב לשלם לו עשרה זהובים, והרי צידו לומר אמן וגדול

מלוא חיונית דהו"ל כעול ומשא ולא ליהנות ניתנו, אבל מלוא שאינו מלוא אלא עושה מרצונו על זה שכר מלוא איכא, וכבר הארכתי צוה בכמה מקומות. וצוה פירשתי אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו, כלומר שתלכו בתר המצות שאינכם חייבים ללכת ויהי לכם שכר פסיעות, והליכה משמע הליכה שאינך צריך וליכא חיוב ואעפ"כ תלכו, ונחתי גשמיכם בעתם, שעל זה אפשר לקבל שכר. וזש"פ רש"י ז"ל והי' עקב תשמעון מצות שאדם דש בעקביו תשמעון, כלומר ההליכה, שכר פסיעות, שזה מלוא בפני עצמה ההילוך שליכא חיוב, ואעפ"כ תכתו רגליכם ללכת בתורת ה', אז אתן לכם כל הטובות בעוה"ז, והבן. (שנת תשמ"ט)

"והי' עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלקיך וגו' אשר נשבע לאבתך ואהבך וברכך וגו' על האדמה אשר נשבע לאבתך לתת לך, ברוך תהי' מכל העמים" (וי-יב-יד). ויש להקשות כאן ו' קושיות. א' שאמר לשון עקב, והול"ל "והי' אם תשמעון" וכדכתיב "והי' אם שמוע תשמעו אל מצותי". ב' "ושמר ה' אלקיך לך את הצריח ואת החסד אשר נשבע לאבתך", אם ישמעו בני"ל אל מצות ה' שבעה זו למה, הרי אז ממילא ראויים הם מלד עצמן. ג' "על האדמה אשר נשבע לאבתך לתת לך", קשה כנ"ל אם יעשו הכל כמלוא א"כ שבעה למה, והרי אם לא יקיימו המצוות צין כה וכה לא יקיים השבעה

רש"י קידושין מ"ג מלוא צו יותר מבשלומו). ולפ"ז קיום המלוא יכול לקיים ע"י שליח והו"ל כמותו ויכא ידי מלוא, אבל מ"מ חסר עשיית המלוא שהוא מלוא בפני עצמו, ולכן אמרו ז"ל שמקבל שכר יותר על עשיית המלוא. וממילא אחי שפיר שמשלם לו שכר עשרה זהובים על החלק שא"א לו לעשות, הגם דנאנס ומעלה עליו הכחוצ כאילו עשאה היינו רק על עצם המלוא, ולא על העשייה.

ועיין אב"נ א"ח סי' תנ"ט בסוכות שחל יום א' חייב לעשות סוכה ע"ש, והגאון מקיננך חלק עליו, ועיין מנח"א ח"ד סי' נ"ה שחלק על דברי האב"ג, ועיין משנ"ה ח"ח סי' רל"ז וח"י סי' ע"ב באריכות גדול ליישב דברי האב"נ דיש מלוא בעשיית סוכה, וכן בכל מלוא ומלוא.

ונראה להוסיף מהא דאמר ר' יוחנן (סוטה כ"ג ע"א) למדנו שכר פסיעות מאלמנה דהאי אלמנה שהיתה צאה להתפלל צבית מדרשו ושאל לה וכי ליכא צהמ"ד צשיצותה, והשיבה וכי ליכא שכר פסיעות ע"ש. מצואר דהליכה למלוא הוה מלוא בפני עצמה, ולזה מקבל שכר על כל פסיעה ופסיעה, וא"כ בכל מלוא שקיים בעצמו ומשחל בעשייתה צגופו ובהליכה זה הוא מלוא בעצמה.

והנה כתבו המפרשים ז"ל דהא דאמר שכר מלוא בהאי עלמא ליכא היינו

ודיבור הקב"ה מכריח הבחירה, וי"ל קצת.

ונראה דהנה ברש"י בתחילת בראשית, א"ר יצחק לא הי' צריך להתחיל התורה אלא מ"החדש הזה לכם" ולמה התחיל בבראשית, משום "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים", אמר להם שהוא ברא העולם כשרצה נתן להם וכשרצה נטל מהם, שלא יאמרו האומות ליסטים אתם.

ומעתה י"ל כשישראל עושים רצונו של מקום נמי צריך לשבועה כדי שלא יאמרו האומות ליסטים אתם, ואם לא נשבע הקב"ה לאבותינו לתת לנו אז היו האומות מקללים את ישראל לומר ליסטים אתם, ושמה הי' הקב"ה מונע עצמו מלתת את הארץ לבנ"י מחמת טענה זו, אבל עכשיו שנשבע לאבותינו לתת לנו צריך לקיים שבועתו. וז"ש "עקב תשמעון וגו' על האדמה אשר נשבע לאבתך לתת לך", שתזכו לאר"י מזד עמכם. וא"כ שבועה זו למה, ומשני משום "צרוך תהי' מכל העמים", שעי"ז העמים יצרכו אתכם שהקב"ה קיים שבועתו בכל ולא יקללו אתכם.

והגה אמרו ז"ל שאע"פ שבלעם ברך את ישראל אפ"ה כולם נהפכו לקללות חוץ מצרכת "מה טובו", והטעם כי הכל הולך אחר הכוונה. ומה"ט אמרתי במקום אחר מה שברך לכן את רבקה "אחותינו את היי' אלפי רבבה" (בראשית

וכמ"ש "ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים וגו' בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו" (מהלים ק"ה), ופי' הרשב"א שהוא תנאי שאם ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו על תנאי זה נתן להם ארצות גוים. ד) אמרו "צרוך תהי' מכל העמים" מאי שייכות ענין זה ל"אשר נשבע לאבתך לתת לך". ה) המשך הכתוב "לא יהי' בך עקר ועקרה", ז"ע מהו השייכות ל"צרוך תהי' מכל העמים". ו) "והסיר ה' ממך כל חולי", הול"ל קודם "והסיר ה' ממך כל חולי", וממילא "לא יהי' בך עקר", שגם זה בכלל חולי הוא.

והנראה דהנה בסמוך כתיב "אל תאמר בלבבך בהדוף ה' אלקיך אותם מלפניך לאמר בצדקתי הביאתי ה' לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה ה' מורישם מפניך, לא בצדקתך וביוסר לבבך אתה באת לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים האלה ה' אלקיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך וגו'" (ט:ד-ה). הנה מבואר דכשעושים רצונו של מקום אז לא צריכים לשבועה שנשבע הקב"ה לאבותינו לתת לנו, דממילא היא שייכת לנו. אמנם כשאינם עושים רצונו של מקום אז צריך הקב"ה עכ"פ לקיים השבועה למען הקים הדבר אשר נשבע להם. אלא דלפי"ז כשישראל עושים רצונו של מקום למה נשבע לאברהם, ואין לומר דנשבע כי ידע שלא יהיו נדיקים דא"כ השבועה מכריחה הבחירה כמ"ש חוקרי אלפי

מקום אז "ושמר ה' אלקיך וגו'", ואחתי
שפיר כל הדיוקים בס"ד. (שנת תשכ"ו)

"והי' עקב תשמעון" (ז:יב). פרש"י
אם המלוות שאדם דש בעקביו תשמעון.
ובתנחומא "והי' עקב" זש"ה "למה
אירא בימי רע עון עקבי יסבני" (מהלים
מ"ט). ונראה דבגמ' (ע"ו י"ח) ועל בתו
[של ר"ח בן תרדיון] לישב בקובה של
זנות, דא"ר יוחנן פעם אחת הייתה בתו
מהלכת לפני גדולי רומי, אמרו כמה
נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד
דקדקה צפסיעותיה. והיינו דאמר רשב"ל
מאי דכתיב "עון עקבי יסובני", עונות
שאדם דש בעקביו צעוה"ו מסובין לו
ליום הדין. בשעה שיצאה [בתו של
רחב"ת] לדין אמרה "גדול הענה ורצ
העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי
בני האדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי
מעלליו".

ומבואר דעל מה שדקדקה צפסיעותיה
שלא ע"פ התורה נענשה לישב
בקובה של זנות. והנה מבואר כי לאיש
מישראל אסור לפסוע ולילך ברגליו כשאר
עכו"ם, אלא גם בהליכתו צריך להיות
ע"פ ההלכה. בקרא כתיב "ובלכתך
צדק" כלומר שההילוך צדק נמי מלוה
ללכת ע"פ התורה. ואמר אב"י (ברכות ו'
ע"ג) מריש הוה אמינא קא מחללי רבנן
שבחא, דהוו רהטי לביית המדרש, כיון
דשמע דמלוה לרוץ לבייתמ"ד גם הוא
רץ. הנה ראינו דע"י הילוך אפשר לחלל

כד:ס), דמבואר בתרגום יונתן לבן זה
בלעם ורצה לקלל את ישראל, אלא
דמחמת שהיא הייתה אחותו ולא נכון
לקללה לעיני העם ולכן שכל את פיו
לברכה וממילא ידע כי יהפוך ה' ח"ו
את ברכתו לקללה. ומעתה הכ"נ שמא
הברכה יתהפך לקללה, ולכן אמר "ברוך
תהי' מכל העמים", אבל "לא יהי' בך
עקר ועקרה", שלא יתהפך הברכה
לקללה.

אלא דאכתי שמא יאמרו דהענין שאין
עקר ועקרה צבני" הוא לפי שכולם
אנשים צריאים הם ולא יאמינו בנס
שעשה להם הקב"ה, ולזה הקדים "לא
יהי' בך עקר ועקרה", ואח"כ "והסיר
ה' ממך כל חוליו", כדי שידעו הכל בנס
ה' צ"ה שבצביל קיום המלוות הוא.

והנה איתא בספר ידי אליהו מאת הגאון
ר' אליהו גאליפאפה שאין וסיקר
כל מלוות דרבנן ותקנותיהם והעלה
במנין קע"ב, אותיות עק"ב. וכבר
הבאתי במקום אחר דעת ה"ה דכל
ישראל בחזקת כשרות הם לענין
דאורייתא אבל אין להם חזקת כשרות
לענין מלוות דרבנן שרוב העולם אינם
נוהרים בהם רק בני עליה נוהרים גם
במלוות דרבנן. וז"ש "והי' עקב
תשמעון", ופרש"י מלוות שאדם דש
בעקביו, והיינו מלוות דרבנן שאין רוב
העולם נוהרים בהם, אם "את מלוותי
תשמורו" ותהיו צבחי" עושים ראונו של

בעקביו, ריקודים של שמחה לה' ית"ש, ועי"ז "צרוך תהי' מכל העמים", ולא שתחשוב שתחזרה כמיכל בת שאול, אלא "צרוך תהי' מכל העמים ולא יהי' צך עקר ועקרה", שלא תיענש כמיכל.

א"י בהמשך כל הפסוקים דקאי על "ושמר ה' אלקיך לך את הצרית", דהשומר צרית קודש וזכה לבנים מדה כנגד מדה, ואמרו ז"ל כל המסתכל בעקבה של אשה כאילו מסתכל במקום תורפה, ותשמיש נקרא דישה כדאמר דש מצפנים. ואמר "והי' עקב תשמעון", פרש"י מלוות שאדם דש בעקביו, לרמוז על שמירת הצרית, אס תשמעון ושמרתם ועשיתם אותם, והנה הצא לטוהר מסייעים אותם, וצא ההבטחה "ושמר ה' אלקיך לך את הצרית", שישמור לך את הצרית קודש שלא יחטא, וכדמצינו בכה"ג ציוה"כ שהי' מעשרה נסים שלא אירע קרי לכה"ג ציוה"כ. והכ"נ "ושמר ה' אלקיך לך את הצרית", ואמרו ז"ל השומר צריתו חוט של חסד משוך עליו, והפוגם בו דוחף רגלי השכינה.

ואמר "ואהצך וצרכך וגו' וצרך פרי בטןך", דיוכה לבנים ולעושר וכבוד, דהפוגם בצרית קודש מעני. והמפרשים רמזו "ירד ירדנו בתחילה לשבור אוכל" (בראשית מג:כ), שראשית הירידה זו בעוני"ה שהוא קליפת מזרים "לשבור אוכל", ששוצרת הפרנסה, וההיפך שיוכה לעשירות ופרי בטן. ולזה אמר "לא יהי' צך עקר ועקרה", כיון

שבת וצאותו הילוך עזמו אפשר לקיים מצוה. וכתיב הרמז"ס צהל' דעות דרך הילוכו של אדם לא בגובה ראש ולא משפיל עד לארץ אלא בינוני כאדם הטורד בעסקיו. מצוה"ר מיהו דע"י הילוך הרגלים מקיימים מצוות, ומעשה מאלמנה שהלכה לביהמ"ד של ר' יוחנן ואמרה שבר פסיעות מי ליכא, ואמר ר"י למדנו שבר פסיעות מאלמנה. וז"ש "והי' עקב תשמעון" וז"ה "למה אירא בימי רע עון עקבי יסבני", שאם לא ישמור על פסיעותיו אז איכא "בימי רע", דהרי "עון עקבי יסבני" וכמעשה דצת רחצ"ת. (שנת תשל"ז)

"והי' עקב תשמעון" (ז:יב). פרש"י אס המצוות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון, צרוך תהי' מכל העמים ולא יהי' צך עקר ועקרה. נראה לפרש דמצוות שאדם דש בעקביו, היינו לשמח לפני הקב"ה צריקוד של שמחה בכל כחו, וזה ממש דש בעקביו, וקראו "מצוות קלות" שאין מצוה זו מפורשת בקרא. והוא כמו שעשה דוד (שמואל ב' ו') כשהעלה הארון אלקים מצית עובד אדום הגיתי, "ויהי כי נעדרו נושאי ארון ה' ודוד מכרכר בכל עון לפני ה'". ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון וחצו לו בלבה, "ותאמר לו מה נכבד היום מלך ישראל בהגלות נגלות כהחד הרקים". ולמיכל בת שאול לא הי' לה ולד עד יום מותה, פי' שנענשה בשביל דצריה, אבל דוד אדרבה זכה לגדולה. וז"ש "והי' עקב תשמעון", מצוות קלות שאדם דש

ד"ת מצוה היא כנ"ל, ורע המעשה
 בעונ"ה צדור הזה שמאזינים כל היום
 לראדיא וטעלעוויזשען וכיו"ב לכל מיני
 דברים בטלים, ורק אם יאמר חכם דברי
 תורה אז אינם רוצים לשמוע, וד"ל.
 (שנת תשכ"ז)

"והי' עקב תשמעון וגו' ואהבך
 וברכך וגו' ברוך תהי' מכל העמים
 לא יהי' בך עקר ועקרה" (ז: יב-יד).
 ונראה דהנה אמרו ז"ל דהאמהות
 עקרות היו משום דהקב"ה מתאוה
 לתפלתן של נדיקים. וא"כ יחשוש האדם
 שמה בקיימו את כל המצוות צמחי' והי'
 עקב תשמעון, אפילו מצוות שאדם דש
 בעקביו, והי' בגדר נדיק ואזי יתאוה
 השי"ת לתפלתו ותעשה אשמו עקרה
 משום דהקב"ה מתאוה לתפלתן של
 נדיקים, וע"ז הצטיח "וברך פרי בטןך
 וגו' ולא יהי' בך עקר ועקרה".
 (שנת תשכ"ד)

"והי' עקב תשמעון את המשפטים
 האלה וגו' ושמר ה' אלקיך לך את
 הברית ואת החסד אשר נשבע
 לאבתריך" (ז: יב). ויש לדייק כיון
 שישמעו אל מצוות ה' וכמ"ש ושמרתם
 ועשיתם אתם א"כ למה רק ישמור
 הברית והחסד אשר נשבע לאבתינו והרי
 מגיע להם מלד עלמין ושמירתן, איברא
 דהרי צסיוס הסדרא ואתחנן ושמרת את
 המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר
 אנכי מנוך היום לעשותם ודרשו רז"ל
 היום לעשותם ולמחר לעוה"ב ליטול

שתשמעון ולא תבואו לידי עונש מדה
 כנגד מדה. ואמר "והסיר ה' ממך כל
 חולי", דאמרו ז"ל ריבוי תשמיש ממיש
 כחו של אדם והוא הראש לכל החולאין.
 ואמר "וכל מדוי מצרים הרעים", הזכיר
 מצרים שהם היו שטופי זימה, ואמר
 "הרעים" דאותו חטא נקרא רע,
 כדכתיב "ויהי ער צכור יהודה רע"
 (בראשית לח:ז). ולכן הזכיר מצרים הרעים
 שהם שטופי זימה, "לא ישימם בך" כיון
 שתשמרו הברית קודש. (שנת תשכ"ה)

"והי' עקב תשמעון את המשפטים
 האלה" (ז: יב). עיין רש"י אם המצוות
 שאדם דש בעקביו תשמעון. וי"ל דהול"ל
 "והי' עקב תשמרון את המשפטים".
 ונראה לפמ"ש ז"ל (ברכות ו' ע"א) חשב
 לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה
 עליו הכתוב כאילו עשאה, ואמרו ז"ל
 (קידושין מ' ע"א) מחשבה טובה הקב"ה
 מנרפה למעשה. וזש"ה "והי' עקב
 תשמעון" לשון שמיעה, שתשמעו אל
 מצוות ה'.

א"י לפע"ד ע"פ המבואר בקרא
 שהשיבו צנ"י למשה נעשה ונשמע,
 ומוכח דשמיעה לדברי תורה מצוה צפני
 עזמה היא. וזה שאמר שלמה המלך
 (משלי כח:ט) "מסיר אזנו משמוע תורה
 גם תפלתו תועבה", ור"ל דמי שאינו
 רוצה לשמוע תורה נחשב לו הדבר כעון,
 דהרי מצוה גדולה היא לשמוע דברי
 תורה. וזש"ה "והי' עקב תשמעון את
 המשפטים האלה" להורות כי שמיעת

לילך בדרך התורה. ו"ש והי' עקב תשמעון אס מצוות שאדם דש בעקביו כלומר הילוך בארץ שהוא מצוה שאדם דש בעקביו אס כל זה תשמעון מלשון שמור ושמעת שתלמדו התורה ולא תצטלו בהילוך אז ושמר ה' וגו' ואהבך וברכך.

ובזה יש לפרש מה שאמר דהמע"ה תשצתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדתיך ודרשו ז"ל אמר דוד בכל יום ויום אני חושב לבית פלוני אני הולך למקום פלוני אני הולך וכו' רגלי מוליכות אותי לביהמ"ד כי הגם שודאי הליכות דהמע"ה הי' לדבר מצוה מ"מ רגלי חסידיו ישמור והיו מוליכין אותו לביהמ"ד וזהו עקב תשמעון והבן.

"והיה עקב תשמעון" (ז:יב). עיין בעה"ת פרש"י מצות שאדם דש בעקביו, יש לתמוה וכי יש מצות שאדם דש בעקביו. י"ל כגון שילוח הקן דכתיב כי יקרא קן נפור ודרשינן פרט למזומן, נמצא כשהולך דש בעקביו על הקן, וי"ע דבאמת קן נפור הוא לרוב על העץ ובגמ' חולין הרי שעלה על האילן לשלוח הקן, וי"ל. עוד שם בחוס' אי נמי מצות צי"ת שאדם גורר אחריו כמנהג העולם, אמנם שמענו כל המגרר צי"תו עליו הכתוב אומר וטאטאטיה צמטאטא השמד אלא משליכן על כתף וגוטלן ציד ע"כ.

שכרם ועיין רש"י והטעם דשכר מצוה צהאי עלמא ליכא א"כ תקשה בהצטמת והי' עקב תשמעון וגו' ואהבך וברכך וברך פרי צטן וגו' הא שכר מצוה צהאי עלמא ליכא והיאך זה מגיע לו כל הצרכות האלה.

ונראה דקושיא חדא מתורגמא בחצירתה שכיון שסיים אשר אנכי מלוך היום לעשותן ולמחר לקבל שכרם וסמיך ליה והי' עקב תשמעון אז הגם שלא תקבלו שכר עלמנו עבור קיום ועשיית המצוה דשכר מצוה צהאי עלמא ליכא אבל מ"מ תקבלו בזכות אבות וע"ד שאמרו (שמות יא:ב) דבר נא בצאני העם וישאלו וגו', ובגמ' (ברכות ז') אין נא אלא לשון בקשה בצקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו נדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים ואח"כ ילאו צרכוש גדול לא קיים צהם נמצא דהצרכות בזכות אבות הק' וק"ל.

א"י והי' עקב תשמעון וגו' ופרש"י אס מצוות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון וגו' ונראה לפמ"ש ז"ל דההולך ד' אמות בארץ ישראל קיים מצוה והרובה לקיים מצוה כל היום יכול להלך בארץ ישראל לארכה ולרחצה ויקיים מצוה כל היום ולמדנו שכר פסיעות מאלמנה דהוי מללה צי מדרשיה דר' יוחנן, והנה מן הסתם מי שמתנהג בהילוך כל היום אינו מקיים לימוד התורה וקיום שאר מצוות התלויות בה, אבל כתיב ובלכתך בדרך שאז ג"כ צריך

והנה עיין (ש"ע א"ח סי' כ"א ס"ד ובגמ' א

ובגמ' ב"ב (דף קע"ה) דיני ממונות אין לך מקצוע בתורה יותר מהם.

ואשר נראה בס"ד לפמ"ש (עירונין נ"ג) אמר ר' יהושע בן חננייה מימי לא נלחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקת אשה מאי וכו'. תינוקת מאי הוא פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת אחת רבי לא שדה הוא זו אמרתי לה לא דרך כבושה היא אמרה לי ליסטים שכמותך כבושה ע"ש והנה ר' יהושע שהלך בדרך אלא שהדרך עוברת בשדה של אחרים הרי הוא לסטים שגזול את אחרים וכן יש הרבה פעמים שאדם דש בעקביו במקום שאינו שלו והרי הוא גזול אחרים. ובגמ' נדרים (מ"ה ע"ב) נחלקו אי ויתור מותר או אסור אין איסור בחצר השותפין.

וז"ש והי' עקב תשמעון את המשפטים כלומר מצות שאדם דש בעקביו והולך בשדה שאינו שלו וכיוצא בו ועובר ממקום למקום שאחרים מקפידים והוא בגדר גזול וליסטים מחזירו והו"ל דיני ממונות וז"ש את המשפטים האלה וקראן מצות קלות שאדם דש שמקילין בזה שאומרים הרי דרך כבושה היא וכיוצא בו וודאי אין מקפידין בה אבל הוא בכלל משפטים שצריך לזהר בהם ולשמוע.

והנראה עוד בזה בהקדם דברי הגה"ק

סם) ובאחרונים שלא לגרור ליציא על הארץ. ויש נוהגים להניחם בחגורה, ועיין א"ח סי' כ"א באחרונים, ועיין בפתחי עולם סם, ועיין ש"ת אי מותר להניחם תחת חגורה ולא אמרינן אבנט מיגז גיזו, ועיין א"ח סי' ש"ו רט"ו סם ובמ"ש עליו (הגרש"ק) על א"ח סם לאבנט לכ"ע מיגז גיזו. ובתשו' משנה הלכות (מהד"ת ח"ג סי' מ') הארכתי ליישב דברי הט"ז דכה"ג לא אמרינן מיגז גיזו. ומדברי החוס' לכאורה שכתבו משליכן על כתף ונוטל ביד משמע דלא מהני להניחם לאבנט, או יאמר דהחוס' לשיטתם דקיי"ל דלא בעי אבנט לתפלה לדידן וי"ל.

"והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר וגו' אשר נשבע לאבתך" (ז:יב). ופרש"י אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון ועיין בעה"ת מה הם המצות קלות והרמב"ן ז"ל תמה להכתוב מזכיר המשפטים ומה שייכות למצות קלות שאדם דש ותי' אולי יזהיר במשפטים הקלים כדיני ממונות שלא יבזו אותם ע"כ וז"ב דהרי דיני ממונות לא הוי משפטים קלים ואדרבה אמרו הרובה להחכים יעסוק כדיני ממונות ודרשו אלה המשפטים אלה חזקות כו' ואת אלי הארץ שהם חזקות ולא נחתם גזר דינם אלא על הגזל ובקרא מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום,

ומקום לגמלים מלמד שלא נכנסו לבית
 לבן הארמי עד שפנו כל העו"כ
 מפניהם, מעשה בחמורו של ר"ח בן
 דוסא שגנבוהו לסטים וכבשו את החמור
 בחצר והניחו לו תבן ושעורים ומים ולא
 הי' אוכל ושותה אמרו מה אנו מניחין
 אותו שימות ויצאיש לנו את החצר עמדו
 ופתחו לה את הדלת וכו' הגיעה אלל
 ר"ח ב"ד כיון שהגיע אללו שמע בנו
 קולה א"ל אבא דומה קולה לקול
 בהמתנו א"ל בני פתח לה את הדלת
 שכבר מתה ברעב עמד ופתח לה הדלת
 והניח לה תבן ושעורים ומים והיתה
 אוכל ושותה לפיכך אמרו כשם
 שהלדיקים הראשונים היו חסידים כך
 בהמתן חסידות כמותן ע"ש (ועיין שם
 קי"ב ע"ב וחולין ז' ע"ב).

ובגמ' כמה פעמים השתא בהמתן של
 לדיקים אין הקצ"ה מביא תקלה
 על ידן לדיקים עצמן לא כ"ש ובחוס'
 גיטין ח' וחולין שם פי' דוקא במידי
 דמיכל אכל מאדר"ג שלא נכנס לבית שיש
 בו עו"כ משמע גם שאר איסורין, ועוד
 הרי גזל לאו במאכל האיסור רק בצעלים.

ועיין ברמב"ן עה"ת באליעזר עבד
 אברהם ששם זממין על הגמלים
 וטמה דלא היו גמליו של א"א בחמורו
 של ר' פז"י וע"ש מה שתי' וצירושלמי
 מעשה בחסיד אחד שמכר את בהמתו
 לעכו"ם וצא ע"ש ציה"ש והפסיק
 ממלאכתו וצא העכו"ם לחזור במקחו
 יצא החסיד ולתש באוון בהמתו והתחיל

בעל אבני נזר (הוצא בשם משמואל עקב
 מרע"ה) מה שאמרו (עירובין קכ"א) בשעה
 שתיקן שלמה עירובין ונט"י יתה צת
 קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי
 גם אני, יצואר צזה כי שלמה שאל את
 החכמה לעשות משפט כי להכיר בין
 איסור והיתר שזה מלד הקדושה וזה
 מלד אחר איננה כ"כ רבותא כמו להכיר
 בממון אם הוא שייך לזה או לזה
 ששניהם יהודים שרכוש שניהם צא מלד
 הקדושה אלא להבחין אם הוא שייך לזה
 או לזה שהרי ממנו של אדם יש לו
 שייכות אליו כאמרם ז"ל (ביצה ל"ז)
 הבהמה והכלים כרגלי הצעלים. וזהו
 רבותא וצריכין לה חכמה יתירה וכמאמר
 חז"ל (ב"ב קע"ה) אין לך מקצוע בתורה
 יותר מהם וזהו ענין עירובין שרה"י הוא
 מלד הקדושה ורה"ר הוא מקום
 החיצונים ושלמה המלך ע"ה בחכמתו
 ראה שצריך לעשות הפרש בין רשותו של
 זה לרשותו של זה אף ששניהם מלד
 הקדושה, וכן נט"י לעשות הבדלה
 והפרש באכילת אדם אף שאוכל דבר
 היתר לא ימשך אחריו ויהי' מובדל ממנו
 שעל זה מורה ענין נט"י, וע"ז יצא ב"ק
 בני אם חכם לבך וגו' שזה נכנס בגדר
 החכמה כמו לעשות משפט שצריך לזה
 חכמה יתירה. ע"ש ודפח"ח.

והנה באבדר"ג פ"ח ה"ח אמרו כשם
 שהלדיקים הראשונים היו חסידים
 כך בהמתן היו חסידות אמרו גמליו של
 אברהם לא נכנסו לבית שיש בו עו"כ
 שנא' (בראשית כד:לא) ואנכי פניתי הבית

המליכו הקצ"ה על רמ"ג איצרים ולצסוף המליכו על רמ"ח איצרים ולא הי' אצר שלו עובר ועושה מה שלא מן המצוה.

וז"ש והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה שאם המנוח שאדם דש בעקציו תשמעון כלומר שאפי' מצות שנראות קלות כגון לעבור ממקום חול למקום קדוש כגון לבית המדרש ואפילו במקום הנראה דרך כבוד לרבים רק שכבשוהו שלא ברשות הבעלים גם את זה תשמעון אז ושמר וגו' ומוצן מה שתלה באבות שהרי גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו בבית שיש שם עו"כ וכל שאר ענינים וכ"ש אברהם בעצמו ולא עבר במה שאינו שלו ולכן ושמר ה' אלקיך לך אשר נשבע לאבותיך וק"ל. (שנת תשנ"ג)

"והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם וגו'" (ז:יב). נראה לפמ"ש רבינו יונה באגרת התשובה (אות ל"ה) וחי"ב אדם לעסוק בתורה בכל יום שנאמר והי' עקב תשמעון ושמרתם ועשיתם אותם וגו' ואמרו רז"ל (פאה ה"א) ותלמוד תורה כנגד כולם ואמרו בספרי כשם ששכר ת"ת גדול מכל המצוות כך עונש ביטול תורה גדול משאר עבירות והרואה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בצרכי התלמידים והרצנים הלומדים לש"ש ויעזור בשכירת הרצנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו ופי' רז"ל בספרי שאמר הכתוב

לעבוד ושאל העכו"ם על פשר הדבר והשיב לו כי לחש לה שעד עכשיו היתה ברשותו והיה אסור לה לעשות מלאכתו ועכשיו שמכרה מותרת והלך ונתגייר ונעשה גדול בתורה וקראו לו יוחנן תורתא או כי ילד בן וקראו לו יוחנן בן תורתא שנולד ע"י השור של ישראל ע"ש והארכתי זה במקום אחר על מה שאמר הנביא ידע שור קונהו וחמור איבוס בעליו. שהשור מודיע מי הוא קונהו בלשון וידע מי הבעלים שלו וחמור יודיע באכילתו מה שהבעלים נוהרים גם היא זוהר.

והנראה דגבי לדיקים וחסידים אם ח"ו יארע איזה תקלה לא יעברו זה ואפי' דיני ממונות, ור"י נמי שח"ו הי' נראה כנדנד איסור התינוקת הודיע לו על השגגה וודאי ששוב חזר בו ולא הלך באותו הדרך, וזה נראה ביאור דברי חז"ל חשבתי דרכי ורגלי מוליכות אותי לבית המדרש דהמע"ה חשב דרכיו שלא ילך בדרך אשר אינו שלו ח"ו ואף שמלך פורץ גדר (ועיין ב"ק דף ס') מ"מ מחמיר על עצמו הי' ולכן רגליו מוליכות אותו לביהמ"ד שלא רצו ליכנס במקום שאפשר שיש שם נדנד איסור וזה שאמר חשבתי דרכי בכל יום ויום אני אומר לבית פלוני אני הולך למקום פלוני אני הולך וינא ללכת לדרכו ורגליו הוליכוהו לביהמ"ד ראה שאכן מן הראוי לילך שמה ולא לעבור דרך אחרים ולזה לריך קדושה יתירה שגם רגליו לא ילכו וכבר אמרו ז"ל בא"א (נדרים ל"ב ע"ב) בתחילה

ניחא מאד ומיושבת קושית התוס' מסתירת המימרות והבן. (שנת משנ"א)

במדרש הובא בשלה"ק ריש מס' שזועות ר' פנחס בשם ר' חלקי' הקובע עמים לתורה מיפר תורה שנא' עת לעשות לה' הפרו תורתך, והקשה השלה"ק דהלא תחילת דינו של אדם הוא קביעת עמים לתורה (שנת ל"א) וא"כ עיקר השאלה הוא על קביעת עמים לתורה וע"ש מה שתי'.

ואשר נלפענ"ד, לפמ"ש ז"ל שלהי ברכות (נ"ד ע"א) משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר (משלי כ"ג) והנה בעו בא מצית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה' ואומר ה' עמך גבור החיל ואומר אל תבזו כי זקנה אמן ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה', ופרש"י ואומר וכו' הפרו תורתך פעמים שמצטלים דברי תורה כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול לשלום חבירו זה ראונו של מקום שנאמר בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור ע"ש.

והנה ר' פנחס בשם ר' חלקי' הי' קשה ליה בשאלת הגמ' ששואלים לעמיד לבא קבעת עמים לתורה כיון שהתורה

(משלי ג' יח) עץ חיים היא למחזיקים בה ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה שהם מחזיקים ידי התלמידים והרבנים.

והנה בגמ' שבת ל"א אמרו בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עמים לתורה ומיהו בגמ' סנהדרין (ו' ע"א) אמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה וכבר הקשו התוס' הסתירה דכאן הקדים מו"מ וכאן דין תורה הקדים ועיין ח"א מהרש"א, ולפמ"ש רבינו יונה נראה כך דודאי כדרב המנונא דאין דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה והוא על ביטול תורה כמ"ש רש"י ולפי שא"ל להנצל מביטול תורה וכמ"ש רבינו יונה ולכן נתנו ענה להנצל מעונש המר והעון הגדול הזה ע"י שיחזיק בני תורה וא"כ ע"י מו"מ כזה ניגול מעון ביטול תורה נמצא דתרווייהו אמת דכדי שיוכל להנצל מעון ביטול תורה ע"כ צריך להיות מו"מ באמונה שזה חלק מלימוד התורה, וז"ש תחילת דינו של אדם על ד"ת והבן.

וזה שפי' רש"י והי' עקב תשמעון מצות שאדם דש בעקביו דהיינו מו"מ שהוא באמונה ואז תקיימו עוסק בתורה כל היום ע"י מצות אלו ויתצרך בכל הצרכות שיהי' לו צמה להחזיק לומדי תורה וכנ"ל ומה מוצן צוה שרבינו יונה מביא מקרא זה על לימוד התורה כל היום ולא מקרא שהביא הרמב"ם ז"ל שנאמר והגית בו יומם ולילה ולהנ"ל

דלא קשה מידי דהכא איירי צמי שאפשר
ללמוד ותלמודו מוצלח ואינו לומד הו"ל
תחילת דינו על דברי תורה שלא למד
כדבעי אבל ההם מיירי צמי שאי אפשר
ללמוד שאינו מוצלח כד"א אדם אחד
מאלף מנאמי אלף נכנסין וכו' אין מצליח
רק אחד מהם להוראה וע"כ עיקר
מעשיו במשא ומתן ובשעה אחת קבוע
לו חיוב ללמוד וע"כ תחילת דינו על
משא ומתן שהם עיקר מעשיו ואח"כ
שואלים לו אם קבעת עתים ע"ש. ועיין
ברכות ל"ה מחלוקת רשב"י ור' ישמעאל
הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה צידם,
משמע דמותר לעשות כן.

ובאמת כי אכתי קשה לפירושו קושיה
השלה"ק דא"כ צנסנהדרין
דמיירי צמי שחורתו אומנתו מה שיין
קביעת עתים הלא כל העתים שוים
לתורה לפי ההסבר, איברא דצנסנהדרין
במימרא דרב המנונא שם לא קאמר כלל
קבעת אלא דאמר רב המנונא אין תחילת
דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה
ע"ש ואתי שפיר מאד, ולפ"ז ר' פנחס
בשם ר' חלקי' במדרש שאמר הקובע
עתים לתורה מיפר תורה מיירי צמי
שאפשר לו ללמוד כל היום והוא האחד
מאלף שמתקיים צו והגית צו יומם ולילה
עליו נאמר הקובע עתים לתורה מיפר
תורה שעליו ללמוד כל עת.

ועיין אגרת התשובה לרבינו יונה (אומ
ל"ה) עם פתשגן הכתב וז"ל וחייב
אדם לעסוק בתורה בכל יום שנאמר והי'

כתיב צו והגית צו יומם ולילה א"כ
אסור להסיח דעתו אפי' רגע מתורה
ואיך אפשר לעשות דברים אחרים
ולקבוע עתים לתורה וע"ז מתרץ צמי'
המשנה משקלקלו המינים התקינו לומר
כן ולהיות שואל בשלום חברו והוא אמרו
שאף אסור לומר אסותא צביה"מ בשביל
ציטול תורה וכ"ש לשאל בשלום וכן
לקבוע עתים וע"ז מתרץ אל תצו כי
זקנה אמך למוד מדברי זקני אומתך
לעשות מה שראית שעשו הם אלא
דתקשה מנ"ל שעשו כהוגן שהרי נראה
ח"ו כהפרכת התורה דכתיב והגית צו
יומם ולילה וע"ז הוסיף ואומר עת
לעשות לה' הפרו תורתך ר"ג אומר
הפרו תורתך משום עת לעשות לה'
וא"כ גם זה בכלל לימוד תורה וז"ש
קבעת עתים לתורה מיפר תורה כלומר
שהוא בכלל הלימוד של הפרו תורתך
פעמים שציטולה זו קיומה שע"י שקובע
עתים הגם שחיסר צלימוד יום ולילה
אבל אם כל זאת קיים כל התורה כולה.

א"י לפרש המדרש לפמ"ש בגמ' (שבת
ל"א) שם דלעתיד לבא השאלה
ראשונה שישאלו קבעת עתים לתורה, ויש
בזה חלופי גירסאות דבגמ' שבת אמר
בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו
נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה
ובגמ' סנהדרין גרס קבעת עתים לתורה
נשאת ונתת באמונה, והקשו התוס'
(סנהדרין ז' ע"א ד"ה אלא על דברי תורה)
ועיין גם תוס' קידושין (מ' ע"ב) ומיהו
המהרש"א בח"א שם פי' וז"ל נ"ל לומר

עקב תשמעון וגו' ושמרתם ועשיתם אותם וגו' (דברים ז:13) ואמרו בספרי כשם ששכר ת"ת גדול מכל המצוות כך עונש ביטול תורה גדול משאר מצוות וכו' והרואה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בצרכי התלמידים והרצנים הלומדים לש"ס ויעזור בשכירת הרצנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו ע"ש ובפתשגן הכתב אות ל"ה שם וברמב"ם פ"א מהת"ת ה"ח ולפ"ז אחי שפיר כיון שהרואה להנצל מעון ביטול תורה ע"כ צריך להתעסק קצת בצרכי התלמידים והרצנים ולעזרם בשכירות ובשעה זו מוכרח לנטל תורה וע"כ צריך לקבוע עתים לתורה וע"י כך ראו זה להנצל מעון ביטול תורה וז"ש ע"פ הקובע עתים לתורה מיפר תורה אבל רק כך ניצל מביטול תורה.

"והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו'" (ו:13). ופרש"י אם המצוות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון (ועי' תנחומא וזילק"ש שהלים רמו תשנ"ח בשינוי לשון) ועיין רמב"ן ז"ל. ונראה לבאר עפ"מ שראיתי בספר ידי אליהו מהגר"א גאליפאפה שאיזן וחקר אחר כל תקנות חז"ל מימות משה רבינו ועד היום ושם נאמר שמצא קע"ב תקנות וביארם הדק היטב עי"ש. והנה כבר כתב ה"ה החו"מ ז"ל דמה שאמרו חז"ל דכל איש ישראל יש לו חזקת כשרות דוקא באיסורין דאורייתא נאמר דבר זה אבל באסורין דרבנן רוב המוני עם מקילין

בהם ולא אמרינן לגבייהו דחזוקת כשרות הם אף שחמירי דברי סופרים ועי' סנהדרין פ"ח ע"ב חזבין ד"ס וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ח"ו.

והנה מצוות קלות נראה הכוונה שהם מה שאדם דש בעקביו ומקילין בהם, וזה ודאי רק מצוות דרבנן וכפי דעת ה"ה בהל' חו"מ דמצוות דרבנן רוב העולם מקילין דודאי ח"ו שיקיל מי שהוא בדברים שהם איסורי תורה. ומעתה יש לומר דזה שרמזה התורה בפ' עקב ולא כתבו סתם והיה אם תשמעון אלא דייק בלשון עקב לרמוז על הקע"ב מצוות דרבנן שהם מנין עק"ב, ואמר שאם תשמרו אותן המצוות דרבנן ג"כ אז ושמר ה' אלקיך וגו' ואהבך וברכך והרבך, וזוה אחי שפיר פרש"י אם מצוות שאדם דש בעקביו, וכוונתו דכיון דקאי על מצוות דרבנן מה שהעולם מוזלזלים בהם ודשים עליהם בעקבותיהם כפי' ה"ה אז כשתשמעון גם לזה יהיה ושמר לך וגו'.

ובזה יש לפרש מה שאמר הכתוב בפ' תולדות עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצוותי חקותי ותורתי ודרשו רז"ל (יומא כ"ח) ובסוף קידושין במשנה שקיים אברהם אבינו כל המצוות ואפילו עירוב תבשילין, ונלאו חכמי לב לבאר איפה מרומז עירובי תבשילין כאן, ואדרבה הרי מצינו כמה וכמה שיטות הסוברין דהאבות לא קיימו מצוות דרבנן, ולפי מה שכתבתי אחי

מלות בוראי לפרנס אחי ואח אשתי ואח בני וא"כ יהיה גם ההילוך מלוא, וזה בכל דרכיך דעו והוא י"שר אורחותיך באם תדע את ה' בכל דרכיך ומעשיך, אזי הוא י"שר אורחותיך ויקבלם לפניו כאלו היו מלוא ממש שהרי עשיתם לשם מלוא. וזה שאמר והיה עקב תשמעון, אם המלות שאדם דש בעקביו תשמעון שתקיימו בכל דרכיך דעו אז ושמר ה' אלקיך וגו'.

ובזה יש לומר מה שאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי ודרשוהו חז"ל על עירוב תבשילין ותמהו דמה לי דוקא ע"ת, ולפי מה שכתבתי יש לומר ע"פ המוצא בשם הגר"א הגורם עירוב תחומין ואפשר שהיה בדפוס ע"ת והיה כוונתו לעירובי תחומין, וזה מלוא שאדם דש בעקביו כמו שפי' רש"י כאן בפ' עקב שמילת עקב מרמז על המלוות שאדם דש בעקביו, ולכן דרשו התם נמי על ערובי תחומין מלוא שאדם דש בעקביו שהוא ההליכה במקום להעמיד עירובין הולך למקום שקונה לו שכיטה ואמר שגם זה שמר אברהם ואחי שפיר שדרש מזה ע"ת. (שנת תשי"ז)

א"י עק"ב נוט' קצעת עתים בתורה, ובשם מח' הגה"ק אדמו"ר מגור ז"וקלה"ה (בעל פני מנחם) הוא נוט' קדש עצמך במותר לך, ועוד נוט' קול באשה ערוה. והנה כל העיכובים ללמוד תורה באים מצנ"א שצריכין מותרות או המרצה שיחה עם האשה. וז"ש והי'

שפיר דכיון רמזה התורה בלשון עקב אשר שמע אברהם לרמוז ששמע אברהם בכל מלות דרבנן שהם גימטריא עקב ולכן דרשו ז"ל קיים אברהם אפילו ע"ת שהוא תקנתא דרבנן.

ואל תקשה ממדרש (ב"ר פ"א ז') שכתב אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת וירש את העולם במדה וכו' משא"כ יעקב שכתוב בו שמירת שבת צפ' וישלח (בראשית לג:ח) ויחן את פני העיר וכו', משמע שלא שמר אברהם אבינו את השבת, אבל עי"ש בפירוש רש"י שאין הפשט שלא שמר שבת שהרי ודאי שמר כמבואר בגמ' יומא הנ"ל אלא לא נחשב בתורה צפרטיות ששמר כמו לגבי יעקב ועי' בידי משה שלא קיים עירוב תחומין.

א"י והיה עקב תשמעון דידוע המעשה מהרה"ק רל"י מצארדיטשוב ז"ל באחד שבת לפני ה"ד הגדול ביום הדין ושקלו עונותיו וזכויותיו והיו העונות מרובים, ובה מלאך מליך עליו אשר פעם אחת הולך עגלה עם ענים לעני פלוני והעלו את העגלה והסוקים על המאזנים אולם עדיין לא גברו הזכויות על העוונות, שוב אמר המליך שישקלו גם הטיט שהלך בו לדבר מלוא עם הנעלים ודברים אלו הכריעו את הכף לטובה. ובה נראה הכוונה במאמר הכתוב בכל דרכיך דעו והוא י"שר אורחותיך כי בכל מקום אשר אדם הולך יאמר לשם מלוא אני הולך, למשל כשהולך עבור פרנסה יאמר הריני הולך בדרך זו לקיים

זהילוכו וזקיומו. וזה ביאור מאמר רבי איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם, שלא מיירי מהמנוות אלא מאופן הקיום ודרכו, וכמ"ש נמי ולמען תלך בדרך טובים והצן.

והנה על דבר זה נסמכו כל מנהגי ישראל שהגם שאין חיוב מה"מ לנהוג כן אבל כיון שכן מנהג אבותינו כן יש לנו לנהוג אחריהם, וזה דרך ישרה שיבחור לו האדם. ועיין רבינו בחיי עה"פ "ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו" (בראשית כו:יח) שכתב בשם גאון שאפי" שם שקרא אביו אין לשנות ע"ש.

והנני להעתיק כאן קצת מלשון המהרי"ק בשורש נ"ד שכתב להרצ אל"י דלמדיגו זענין גלילה שהיו שם שהיו משנים המנהג ואומרים להפוך פני הס"מ כלפי הגולל ולא כלפי המגביה וזיין שכן נהג הצעל העיטור ואחר שהאריך בדבר כתב ואפי" את"ל שלדברי צעל העיטור ראוי לנהוג כמנהג המשני אפי"ה אין לעשות כדבריהם מאחר שפשט המנהג בכל תפוזות ישראל, אשר שמענו שמעם שלא להפוך ס"מ כלל ואדרבא תמיד פני הספר כלפי הש"ץ אף כי כתב זעה"ט כי כן המנהג להיות פני הס"מ אל מול פני הגולל הלא אנו רואים שלא פשט המנהג ההוא בכל קהילות הקודש אשר ידענו ואשר שמענו דנהגו בהיפוך ואומר זירושלמי אם הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג

עק"ב תשמעון, קצב עמים בתורה וממילא קדש עצמך במותר לך, דבראמי ינה"ר בראמי תורה תכלין. ואז תצין דקול באשה ערוה ואל תרצה שיחה עם האשה, והצן כי קררחי.

"והי' עקב תשמעון וגו'" (ז:יב). ופרש"י אם מנוות שאדם דש בעקציו וכו'. וז"ל. ונראה לפמ"ש מחותני בעל פני מנחם מגור ז"ל וקולה"ה (הוצא בסמוך נקיטור) שאמר עק"ב נוט' קדש עצמך במותר לך. ועיין רמב"ן פ' קדושים תהיו שהוא מ"ע לקדש עצמך במותר לך כי יש נבל ברשות התורה ואומר שמותר מה"מ.

ונראה דזה ביאור לשון התנא רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם, וז"ל וכי ציד האדם לצחור הלוא התורה אמרה וצחרת בחיים והוא ציווי ולא רשות, וגם לשון דרך ישרה ז"ל. וי"ל דהכי קאמר ודאי קיום המנוות לא מיזיעא לי' כי הם אשר קבלנו מפי משה ויהושע, ואין בידינו לשנות ולצרור לנו כדת מה לעשות כי אם קבלה היא ונקבל בע"כ, אבל האמצעים והדרך לבוא ולגשת לקיום המנוה מצוה"ק וזוה"ק דהליכה למנוה הוה מצוה כעיקר מצוה. והנה יש דרך ישר בעיניו הולך לקיים המנוה ואינו ישר בעיני בני אדם שמציא חילול השם בדרכו לבוא לידי המנוה, ונמצא כמנוה הבא בעצירה שהגישה והדרך אינו מקובל. אבל יש הולך למנוה בדרך ישרה ומאהבת המנוה והקב"ה

והאריך שם הרצה ע"ש ועיין עוד מהרי"ק שם שורש ח' והביאו הפוסקים דברי מהרי"ק אלו להלכה עיין ש"ך ח"מ סי' ל"ד.

ומעתה ק"ו ז"צ של ק"ו ומה על מנהג שהוקצב ע"פ דבריהם ז"ל מ"מ כיון שנתפשט בקהילות ישראל הרי זה תורה ואפילו יבא אליהו ויאמר לבטל לא ישמעו לו, ומכאן יש ללמוד ק"ו למצינה צפה שהוא מנהג מימות עולם בכל תפוצות ישראל זה הי' דרכם למול וכמ"ש הרמב"ם כיצד מלין חותך עור הערלה ואח"כ פורע עור הדק בצפורן ומוזך וכן הי' מעולם אלא שבא אחד שמלא כח"י בלשון יון שנראה לפי דעתו המעיין בלשון שהביא האי מוצא שהיו חותכין עור הערלה עם עור הפריעה יחד ובאמת אינו מוכרח משם וגם לא נהג עלמא כן כל זמן שראינו ולא זכרו מזה שום פוסקים ראשונים או אחרונים מי יהיו נפשו לשנות במצות מילה וכן לענין מצינה צפה שמאז התחילו למול עד היום אנו לא שמענו לעשות מצינה אחרת כי אם צפה ולא מצינו בשום פוסקים ראשונים או אחרונים ואדרבה כמה דיו נשפכו להחריס אותם המתחדשים במצות מילה וח"ו לבטל מצינה צפה, ופתאום באו בזמן האחרון כמה אנשים רעפארמים והלכו להם למצוא איזה רופאים שאפשר למזון גם בשפופרת ואחרים אומרים לבטל לגמרי כי נשתנו, אפי' יהא אמת מ"מ שינוי מנהג ישראל הוא לכ"ע ומי נתן לו

במקום ההיא וראה היאך הצבור נוהג ומנהג אבותינו תורה היא. ואם אין ישראל נביאים בני נביאים הם ולא יהיה בעל העיטור גדול מאליהו ז"ל דהא גרסינן ביצמות פ' חליצה (דף ק"ב) ובמנחות פ' הקומץ רבה (דף ל"ב) אמר רבה אמר רב כהנא אמר רב אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין צמנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל.

והרי לך דאפי' לאליהו זכור לטוב אין שומעין לשנות מנהג העם מפורסם כ"ש וכ"ש מנהג כזה שהיא מפורסם יותר ויותר והרי הוא נוהג פעמים בשבת בכל קהילות הקודש שאין לשנותו בשביל פוסק יחיד דדבר פשוט היא שחביריו של צעהע"ט היו חולקין עליו ולא הודו לו כל סייעתו, מדפסק המנהג היפך דבריו, דאיך יתכן מנהג קבוע כזה ותדיר שיפול בו הטעות לעשות כנגד כל חכמי הדור או רובם אלא שודאי גם צימי צעהע"ט היו חכמי הדור חולקין עליו וכו' ופשיטא שאין לחלק בין מנהג קבוע של מעלל וסנדל ושאר מנהגים דפשיטא לתלמודא שאין לחלק בין מנהג למנהג, כל מנהג קבוע אזיל רב צתרי' ואפי' יבא אליהו ויאמר בהפך המנהג, וכ"כ המרדכי צריש הפועלים דאיחא עלה דמתני' דפרק הפועלים מקום שנהגו וכו', דמנהג מצטל הלכה כשנעשה ע"פ ותיקין ואין לך מנהג ותיקין גדול מזה שנעשה צריש מקדם קדמתא לפני גדולי עולם

רשות לשנות אופן קיום המילה עד היום. וכבר הארכתי בזה בכמה מקומות.

וא"כ כ"ש דע"פ ספרי קבלה וגם ע"פ נגלה יש טעם למציאה צפה דוקא חוץ מטעם של סכנה אלא שהוא חלק ממנו מילה שכתב הרמב"ם בספרו המורה שמונח הדמים מכל הגוף ועי"ז מחליש כח תאומת המשגל כידוע עכ"פ ח"ו מלשנות אלא מכאן ולהבא יעשו מציאה צפה כתיקון אבותינו ורבותינו דור דור עד אברהם אבינו ע"ה שהקפידו לקיים מילה באיזמל ופריעה בצפורן ומציאה צפה וכן בשאר מנהגים וכנ"ל.

וי"ל דז"ש והיה עקב תשמעון אם מלוח קלות שאדם דש בעקביו מנהגי ישראל בצרית מילה, ולא ישנו את הצרית אז מדה כנגד מדה ושמר ה' אלקיך לך את הצרית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך. (שנת תשי"ד)

א"י לפמ"ש דזומן השמד חייב למקור נפשו אפי' אערקתא דמסאנא שלא לשנות, ומלוח ללבוש יד ימין קודם וכן רגל של ימין ולקשור של שמאל תחילה והם מלוח שאדם דש בעקביו ממש, ואם מלוח אלו תשמרו אז ושמר ה' אלקיך לך את הצרית.

"והי' עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלקיך לך את הצרית וגו' ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי

אדמתך וגו' לא יהי' בך עקר ועקרה" (ז:יב-יד). נראה המשך הכתובים, דרש"י פירש והי' עקב אם המלוח שאדם דש בעקבו תשמעון, ועיין בעה"ת. והנראה לפמ"ש ז"ל המסתכל בעקבה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה, ואמרו ז"ל כל אשה שהיא לנועה צרית חמיה זוכה לצנים כהנים גדולים ולמלכות, וכל ישראל בני מלכים הם, וכתיב צער וימת גם אוחו, פי' שהי' דש מצפנים וזורה מצחוץ, ולשון דש מושאל על מעשה אישות. והנה הנוע בשעת תשמיש ומקדש עלמו רק לש"ש ולשם מלוח וגם שומר הצרית הקצ"ה מסייע לו וזוכה לצנים זכרים דציקים, ואמרו ז"ל בעד אשה זונה בעד ככר לחם, שמי שח"ו אינו נוטר הצרית הרי זה מחוסר לחם, ובשם האר"י הקדוש כתיב ירוד ירדנו כשמש ח"ו, ורונה לחזור אז בתחלה לשבר אכל, שח"ו החטא הידוע מזיק לפרנסה, ולהיפך השומר הצרית זוכה לעושר.

ומה"ש אמרו דפרנסה בזכות האשה, ורמוז לה על הא דכתיב ולאברהם הטיב בעצורה, בזכות שרה, וכל שהאשה דקנית זוכה לעושר, ולכן היא נקראת עקרת הצית, שהצית תלוי בה ובדקתה, ובגמ' סוטה (ג' ע"ב) אידי ואידי באיתתא ועיין רש"י אידי ואידי תוקפא וזנותא דאמרינן דמחברת את הצית באיתתא כשהאשה מזנה או כעסנית וכו' ע"ש.

וז"ש והיה עקב תשמעון, ורמוז רש"י

שילוח הקן וליציאת ול"ב. ולפענ"ד יש עוד לדייק, לשון "דש" הול"ל שאדם דורך בעקביו או דורס כדריסת הרגל ול"ב.

והנראה לפמ"ש הרמב"ן פ' נח עה"פ ומיד כל חי' אדרשנו ותמה ואטו בהמה וחי' בכלל שכן ועונש הן ועיין רש"י ובמקום אחר הראתי מדרשי חז"ל נבילה לא תאכלו לכלב תשליכון אותה שהוא בשכר שלא חרץ כלב לשונו וגם מלאנו עושין הקלף לכתיבת סת"ם מנאות הכלב בשכרו, ובאדר"נ פ"ח ה"ח כשם שהראשונים היו לדיקים וחסידים כך בהמתן היו חסדיות דכתיב ואנכי פניתי הבית ומקום ללון שלא היו רוזין הגמלין והחמורים ליכנס לבית ע"ג עד שמנקה הבית מע"ז ע"ש וכן חמורו דר"ח בן דוסא, וצירושלמי מייתי מעשה מחסיד אחד שהי' לו בהמה ומכרה לב"ג ובע"ש ציה"ש פסקה מלעבוד ובא הלוקח הנכרי להחמיד שיחזיר לו מעותיו שהטעהו במכרו בהמתו שאינו עובדת, והלך החסיד ולחש לאוזן הבהמה והתחילה להלך ותמה הנכרי ושאל מה לחש בצאנה והשיבו שלחש לה להבהמה שעד השתא היתה צרשותו של חסיד ואסורה לעבוד בשבת, אבל עכשיו הוא מכרה לעכו"ם ונכנסה צרשות עכו"ם ומותרת לעבוד בשבת ונתפעל העכו"ם והלך והתגייר ונולד לו בן והי' קורין לו יוחנן תורתא שנולד מחמת הנס שנעשה עם השור.

אם המנאות קלות שאדם דש בעקביו, ובחז"ל אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו, וזה דש בעקביו מלשון המסתכל בעקבה, תשמעון, ור"ת עק"ב קול באשה ערוה, אז ושמר ה' אלקיך לך את הצרית, שהמקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה הרצה וגו', ואהבך דשלשה הקב"ה שונאן זקן מנאף, ולהיפך הנוטר הצרית הקב"ה אוהבו, וברוך וברך פרי בטןך וגו', וגם שגר אלפיך וכל אשר לך ירצה בזכות שמירת ונתיירת הצרית, וברוך תהי' מכל העמים לא יהי' בך עקר ועקרה.

והנה כתב הרמב"ם דהש"ז הוא כח האדם ומאור עיניו, וכל השטוף בזה זקנה קופלת ועליו כל מיני תחלאים באים, ולכן מסיים והסיר ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים, לפי שהמצריים היו שטופי זימה כמבואר בחז"ל, ולכן היה להם תולאים אלו, לכן אתה כשתשמור אז והסיר ה' ממך כל חולי ונחנס בכל שנאיך, והארכתי בזה לצורך הזמן. (שנת תש"נ)

"והי' עקב תשמעון וגו' ואהבך וברוך והרבך וגו' ברוך תהי' מכל העמים לא יהי' בך עקר ועקרה ובבהמתך וגו'" (ז:יב-יד). וי"ל מה שאמר עקרה בצבהמתך מה שייכות לבהמה לשמירת קיום המנאות, עוד יש לדייק לשון רש"י אם מנאות שאדם דש בעקביו וקושית העולם ידוע וכי איזה מנאות אדם דש בעקביו, ועיין בעה"ת

וגו' ופי' אס מנזות שאדם דש בעקביו כלומר דישה ממש והס מעשר ואפילו מעשר דמאי תשמרון ואז ושמר ה' אלקיך ולא יהי' בך עקר ועקרה וצנהמתך שצנהמתך ג"כ לא תהי' עקרה דכשם שהראשונים היו לדיקים כך צהמתן לדקניות.

"ושמר ה' אלקיך לך את הברית" (וי:יב). ובספורנו פי' שנשבע צאמרו ונחתי את בריתי ביני וביניך וצין זרעך אחריו לדורות לצרית עולם להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו, כי אמנס צהיות לנו לאלקים צלתי אמנעי ישפיע מציאות נחתי הוה ממנו צלתי אמנעי כאמרו כי כל אשר יעשה האלקים הוה יהיה לעולם אמנס מציאות הנפסדים הוה ממנו צאמנעי בלי ספק.

וי"ל עוד דקאי על למעלה והי' עקב תשמעון ופרש"י אס המנזות שאדם דש בעקביו תשמעון ועיין רמב"ן שפי' אולי יזהיר צמשפטים הקלים כדיני ממונות שלא יצו אותם, ול"צ דצגמ' קראו לדיני ממונות אל מלשון קשה וחזק, ואולי י"ל מנזות שאדם דש בעקביו הס מנהגי ישראל אשר כנראה שאין להם מקור צפסוקי התורה והס מקובלים ונעשים צכל דור ודור וההמון מזולזלים צהס אצל מנהג ישראל תורה הוה, ועיין שו"ת מהרי"ק שרש ח' ושרש נ"ד מה שהאריך צזה, וז"ש והי' עקב תשמעון מנהגי ישראל מנזות קלות שאדם דש בעקביו.

ובגמ' (יבמות נ"ט ע"ב, כחצות כ"ח, חולין ה') השתא צהמתן של לדיקים אין הקצ"ה מציא תקלה על ידן לדיקים עצמם לא כ"ש, הוה איל ואין מציאין תקלה הוה כחמורו דרמ' צ"ד שלא אכלה שלשה ימים אצל הגנבים וכשחזרה החמירה על עצמה אפי' על איסור דמאי ולא אכלה ע"ש. ונראה דזה נמי שרמו ישעי' הנציא ידע שור קונהו וחמור אצוס צעליו כלומר שאס הצעלים לדיקים גם צהמתן מודיעין על צדקת הצעלים שגס הס לדיקים וכהא דהשור אינו רוצה לעבוד צש"ק, וכן חמור אינו רוצה לאכול משל אחרים אלא מאצוס צעליו כחמורו של רחב"ד והצין.

ובמ"ש נראה להצין קצת מה שאמרו צגמ' (סוכה מ"ו) דרצ הונא צר צינא וכל גדולי הדור איקלעו צסוכה צשמיני ספק צביעי ומסיק גמירי דמאפר אתו, ופרש"י ותוס' למדתי מרצותי שהן צאו מן האפר שצהמותיהן רועות שס ולא יצו צסוכה כל ימי החג ע"ש. והוה פלא היאך רצ הונא צר צינא וכל גדולי הדור צטלו מנזות סוכה והלכו לרעות צהמתן כל ימי החג ומה זה ועל מה זה ולפמ"ש י"ל דודאי הלכו לאחר ר"ה ויו"כ שרצו לראות אס נתקבלה עבודתן צימים נוראים ולכן הלכו לראות צהמתן אס הס לדיקים ואז ידעו על עצמן וע"ד שעה ר' זירא צצחן צעצמו ודוק.

ולפי"ז אחי שפיר והי' עקב תשמעון

בטנך, אלא הענין הוא כדכתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא יספר מרוב, דהיינו כשישראל עושין רצונו של מקום אז א' מהם כמו הרבה, והוא מ"ש הש"י ולא יספר מרוב, ולפי דרכו בקודש י"ל לפמ"ש ש' חד מינן כחרי מינייהו ומיעוט רוב שנים, ולכן והרבה ע"י צרכה שיהא כחרי, וזה וצרכך והרבה.

א"י דמ"ש והרבה היינו על רצוי בני, דזהו וצרכך והרבה, שזה יהי הצרכה, ומיהו אס יהי לו בני והם לא יליתו אז אין זה צרכה, וכן כסיל תוגת אמו, ולכן אמר והרבה, ומיהו וצרך פרי בטנך שמה שמתרבה יהי זרע צרך נטעי נאמנים. איברא דגמ' מפורשת כן תמורה ע' בצקשת עתניאל בן קנו דכתיב ויקרא יעבץ לאלקי ישראל לאמור אס צרך תצרכני והרצבת את גבולי והיתה ידך עמדי וגו' אס צרך תצרכנו בצרי' ורבי' והרצבת את גבולי צננים וצננות וכו', הרי דרש צרך יצרך צפ"ו והרבה את גבולו צננים וצננות, נמלא הצרכה הוא פ"ו ורצוי הצרכה הוא בני וצננות הרבה, וק"ל.

"ברוך תהי' מכל העמים" (ז: יד). צירושלמי (צרכות פ"ח ה"ח) א"ר תנחום אס צירכך גוי ענה אחריו אמן דכ' צרך תהי' מכל העמים. ובעל פענח רזא ביאר הדברים שמפרש אס יצרך אומך העכו"ס גם צרכת העכו"ס יתקיים בך אס תענה אמן על הצרכה.

"ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך תירושך וגו'" (ז: יג). נראה דהנה לפעמים יש אשר רצוי בני נראה לו לאדם שהוא קללה לאדם, כגון מי שאין לו צמה לפרנסה ועיניו כלות ורואות צמעשה ידיו יוצאי חלציו מתים צרעב ואומר הלאי שלא ילדו. צרם האמת הוא ההיפוך כי רצוי בני הם צרכה גדולה טבה צרך הקצ"ה לאצרהס אבינו ואעשך לגוי גדול, ולבן צרך את רצקה אחותינו את היי לאלפי רצבה ואדם הגיחי וציתו נתצרכו צרצוי בני על שהחזיק את הארון כמה חדשים ומה שחושש משום פרנסא אדרבה אמרו ר' ז"ל נולד בן זכר ככרו צידו, ומה שנראה לאדם ח"ו ההיפוך הוא מחמת חוסר הבטחון בה'.

ובעין זה מציא מעשה צס' חסידים באחד שהיתה אשתו מעוצרת וצא לפני החסיד והצטער על שנתעברה והרי אין לו צמה להתפרנס אף אלו שצביתו. ושוב ילדה אשתו, וכשנתגדל הילד לבן צ'-ג' נחלה וצא האב להחמיד שיתפלל עליו, והשיצו החמיד אל תבהל את פיך לחטיא את צשרך, וגבר החולי ומת הילד. לזה אמר "ואהבך וצרכך והרבך", אצל גם פרי אדמתך ושגר אלפיך ירביון, וממילא יהי' רצוי הצנים לצרכה גדולה. (שנת תשכ"ד)

"ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך וגו'" (ז: יג). הנה מ"ש הרבה כחז הפנ"י שאינו רצוי בני דהיינו פרי

עקרה כדי שלא יאמרו מזרכתו של לבן נחעברה, ולכן הצריכה שיחפלו יחזק עברה, ע"ש.

ואפ"ל דהנה אמרו ז"ל (פנהדין ק"ה ע"ג) בצלעם שברך את ישראל אפ"ה כולם נהפכו לקללות לצד מזרכת מה טובו. וא"כ ברכת רשעים ח"ו יתהפכו ג"כ לקללות דאחר כוונת הלב הן הן הדברים. וזהו י"ל דהיתה כוונת לבן שברך את רבקה "את הי' לאלפי רבבה", ועי"ז חישב שיחפך מזרכתו להיות קללה, וצפרט לדעת התרגום יב"ע דלבן זה בלעם, א"כ ודאי היתה כוונתו שחחעקר רבקה, וכן הוה, אלא שפעל יחזק אבינו בחפלתו שילדה.

ויש לפרש לפ"ז כוונת הפסוק "ברוך תהי' מכל העמים", וברכת העמים תהי' בלב שלם לברך ואזי לא יתהפכו ברכותיהם לקללות ולכן "לא יהי' בך עקר ועקרה". ואמר "ובציהמתך" לפמ"ש "ויברכס וירבו מאד ובהמתס לא ימעט" (מהלים ק"ו), והכוונה דכל שיחברו אוכלוסין ימעטו הבהמות כי יאכלוס צרוב עם, וצאה ההצטחה מעם ה' וברכתו "ויברכס וירבו מאד" ואעפ"כ "ובהמתס לא ימעט", שלא יחסר להם מהבהמות. וז"ש "לא יהי' בך עקר ועקרה" ושלא תירא שח"ו יחסר לך, לזה אמר "ובציהמתך", שגם הם ירבו בזולדות ולא יחסר כל בו.

(שנת תשכ"ה)

וי"ל לפמ"ש הש"ג סביב המרדכי (ברכות פ' כינז מזרכין אות ט"ו) וז"ל צריך כל אדם שיכוין לבו שיענה אמן אחר ברכת חבירו כי בעניית אמן יולא נמי המצרך כדאמרינן צירושלמי פ' שלשה שאכלו ר' אבא בר זמינא הוה משמש קומי ר' זעירא מוז ליה כסא אמר ליה סב צריך והב דעתך למשחי אוחרן דתניא השמש מצרך על כל כוס וכוס ואין מצרך על כל פרוסה ופרוסה, א"ל כמה דאנא יהיב דעתי מפקא יתך ידי חובתך כך הב דעתך דמפיק מפקא יתי באמן ע"כ ע"ש.

והמבואר דאינו יולא בברכה עד דעני עליה אמן ועיין גם רש"י בש"ס בבלי ברכות מ"ז אמה שאמרו אין הצויע ראשי לצויע עד שיכלה אמן מפי העונים רב חסדא אמר מפי רוב העונים ופרש"י שיכלה אמן וכו' אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרי' צפ' כינז מזרכין צריך שחלה ברכה קודם בציעה ע"כ. ואולי זה בכלל אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, וכבר הבאתי במקום אחר דסתם הדיוט הכוונה על עכו"ם דבני ישראל בני מלכים הם ולא הדיוטות ובתורה ואברכה מזרכין ואם תענה אמן ברכתו חל עליך.

"ברוך תהי' מכל העמים לא יהי' בך עקר ועקרה ובבהמתך" (ז:יד). וי"ל המשך הכתובים, ועיין תפארת יונתן ונועם מגדים דשניהם לדבר אחד נתכוונו, דאמרו ז"ל שרצקה נעשה

אלימלך בשם אחיו הקדוש מוהמ"ז,
וכעין זה איתא בספורנו דלמה לן וכי
תאמרו בלשון קושיא היל"ל בלשון וזויתי
את ברכתי בלי שאלת וכי תאמר, ומירך
דאם לא ישאלו אז לא ינטרך לנס דזה
יהי' ע"פ טבע שכיון שהתורה נותה
לשנת השביעית לשמיטה א"כ פשוט
שמעשה התבואה לשנים אלו, אבל כיון
שתאמרו מה נאכל תפקק השפע מעממה
וזריך לבקשה מיוחדת, ולכן וזויתי את
ברכתי, והדברים ידועים.

ולכן הכא נמי אם לא יאמרו ולא יחשבו
אפי' בלנס רבים הגוים ולא ירגישו
חילוק אם הם רבים או מעטים כי לגבי
כביכול אין מספר אפי' יהיו כחול היס
לכלום נחשבו, אז יקויים אלס ואכלת את
כל העמים ולא ישאר אחד מהם, אבל כי
תאמר בלצנך רבים הגוים וגו' אז כבר
תנטרך לזכור את אשר עשה ה' ביציאת
מצרים באמונה פשוטה ואז כן יעשה ה'
לכל העמים שינטרך לזה כבר ידו החזקה
וזרועו הנטויה לעשות לכל העמים ולא
אתה תאכלם, אלא כן יעשה ה', ולכן נמי
כתב ואכלת כתב אשר ה' אלקיך נותן
לך, שאתה תאכל, אבל כאן כתב כן יעשה
ה' אלקיך לכל העמים אשר אתה ירא
מפניהם.

ומדרגה השלישית, בנסתרים שאין אתה
יודע ואי אתה ירא מהם כיון
שהם נסתרים מפניך, לזה ישלח ה' את
הנרעה כיון שהם נסתרים ממך, וכמו
שמצינו (במדבר כא: טו) ואשד הנחלים וגו'

"ואכלת את כל העמים וגו' כי
תאמר בלבבך רבים הגוים האלה
ממנו וגו' וגם את הצרעה ישלח ה'"
(ז: טז-יז, כ). וי"ל חדא לפי סדר הכתובים
הול"ל כי תאמר בלצנך רבים הגוים
האלה ממני וגו' לא תירא מהם וגו'
ואכלת את כל העמים, דלאחר שכבר
אמר ואכלת את כל העמים לא שיך
לומר רבים הגוים האלה, שנית שכתב
וגם את הצרעה ישלח וגו', וכיון שרואה
הקב"ה לשלוח הצרעה לאצוד הנסתרים
והנשארים א"כ אמאי לא ישלח לכתחילה
הצרעה ויאצד כלם בלי שינטרכו ללחוס
עמהם, ועוד כמה דיוקים.

ונראה בס"ד דהתורה חשבה ג'
מדרגות, מדרגה הראשונה
שיכנסו ישראל לארץ ולא ישאלו שום
שאלות ויהיו תמימים דעים עם ה' אז
רק כשנכנסו כולם יפלו לפניהם כאוכל
שהאוכל הוא רוצה להתעלות לנדיקים
וממציא עצמו לנדיק שיתקנו כן יהי' עם
כל העמים שיפלו לפניהם מעצמם, ואמר
לא תחוס עינך עליהם להשאירם מהם
כלום.

אמנם המדרגה השני', כי תאמר בלצנך
רבים הגוים האלה ממני שיגנב
בלצנך מחשבה שאיך זה אפשר להוריש
גוים רבים כאלו ותחשוב שאתה הוא
המגרש אותם, אז כבר לא תוכל לאכלם
סתם, והוא ע"ד דכתיב (ויקרא כה: כ) וכי
תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא
נרע וזויתי את ברכתי, ופי' בנועם

וּפְרַשׁ"י מַחֲזו"ל שֶׁפֶךְ הַנַּחֲלִים שֶׁנִּשְׁפָּךְ שָׁם
 דָּם אֲמֹרִיִּים שֶׁהָיוּ נִחְזָאִים שָׁם לְפִי שֶׁהָיוּ
 הַהָרִים גְּבוּהִים וְהַנַּחֲל עֵמוּק וְקָצָר
 וְהַהָרִים סְמוּכִים זֶה לְזֶה אִדָּם עוֹמֵד עַל
 הַהָר מִזֶּה וּמִדָּבָר עִם חֲבִירוֹ בָּהָר הַזֶּה
 וְהַדָּרֶךְ עוֹבֵר בְּתוֹךְ הַנַּחֲל אֲמָרוּ אֲמֹרִיִּים
 כְּשִׁיכְנָסוּ יִשְׂרָאֵל לְאַרְץ לַחֹךְ הַנַּחֲל לַעֲבוֹר
 נֹאֵל מִן הַמַּעֲרֹת בָּהָרִים שֶׁלֹּמַעֲלָה מֵהֶם
 וְנִהְרָגָם בְּחַיִּים וּבְחַיִּי בְּלִיטָרָחוֹת וְהָיוּ
 אוֹתָן הַנִּקְעִים בָּהָר שֶׁל כָּד מוֹאֵב וּבָהָר
 שֶׁל כָּד אֲמֹרִיִּים הָיוּ כְּנֹגַד אוֹתָן נִקְעִים
 כְּמִין קֶרְנוֹת וְשָׁדִים בּוֹלְטִין לַחוּץ כִּיּוֹן
 שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲבוֹר נֹדְעוּעַ הַהָר שֶׁל אֶרֶץ
 יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁפָּחָה הַיּוֹלָאֵת לִקְבֵּל פְּנֵי גְבִירַתָּהּ
 וְנִתְקַרַּב לָכֵד הַהָר שֶׁל מוֹאֵב וְנִכְנָסוּ אוֹתָן
 הַשָּׁדִים לַחוּץ אוֹתָן נִקְעִים וְהִרְגוּם וְזֶה
 אֲשֶׁר נִטָּה לְשִׁבַּת עַר שֶׁהָהָר נִטָּה מִמְּקוֹמוֹ
 וְכו' . רָאוּ לְהִרְגָם וְהִסְתִּירוּ עֲלֵמָם בְּנִקְעֵי
 הַהָר, וְהַכֵּל כִּיּוֹן שֶׁהִלְכוּ בַּהֲצַטְחַת ה' ^{ה'}
 נַעֲשֶׂה לָהֶם נֶס אֲפִילוֹ בְּלִי יָדֵיעַתָּם נֶס
 נִסְתָּר, וְזֶהוּ וְגַם אֵת הַזְּרַעָה יִשְׁלַח וְגו' ^{ה'}
 עַד אֲבוֹד הַנְּשֹׂאֲרִים וְהַנִּסְתָּרִים, וּמִיָּהוּ זֶה
 נְמִי כָּבֵד לְאַחַר שֶׁתִּאֲמַר בְּלִצְבָךְ, אֲבָל
 הַמְדַרְגָּה הַרְאֵשׁוֹנָה הוּא וְאֲכַלְתָּ אֵת
 הָעַמִּים שִׁיחָא צַעֲיִיךְ כַּמֵּאֲכַל בְּסַעֲוֵדָה,
 בְּלִי שֶׁתִּצְטָרֵךְ לְלַחֵם, וְעִיִּין צַעֲלֵי תוֹס' ^{ה'}
 עַה"ת פ' דְּבָרִים עַה"פ וִירְדָּפוּ אֲחֵכֶם
 כְּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂנָה הַדְּבֹרִים (א:מד) פ' ^{ה'}
 שְׁעוֹקֵינִ מִרְחוֹק מִכָּאן וּמִכָּאן וְאִין
 מִמִּיתִין כְּלוֹמַר שֶׁהַזְּרַעָה לֹא תָמוּת אֲלֵא
 אֲדַרְבָּה הַגּוֹיִם מִחַיִּים וְהֵם נִשְׁאַרִין חַיִּים
 וְלֹא כְּמוֹ שֶׁאֵר הַדְּבֹרִים שֶׁלְאַחַר שְׁעוֹקֵינִ
 מִחַיִּים.

וּבִזְהָ אֲמַרְתִּי לְפָרֵשׁ שֶׁאֲמַר לוֹ הַקְּבִ"ה
 לְמִשָּׁה (פ' זְשַׁלַּח) מֵהַ תִּצְטָק אֲלֵי
 דָּבָר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ, וְעִיִּין רַשׁ"י
 לֹא עָת לְהִאָרִיךְ בְּתַפְלָה, וְ"צ"ב דֹּאֲדַרְבָּה
 בַּעַת זָרָה תְּפִילָה לְאֹרִיִּיתָא, וּבְמַזְרִים
 וְיִצְעָקוּ בְּנִי"י מִן הָעֲבוֹדָה. וְלֵהֲנִ"ל אֲמִי
 שְׁפִיר לְלוּלֵי שֶׁהָיוּ חוֹשְׁבִים מַחֲשַׁבּוֹת
 וּמַרְאִים פֶּחַד בְּתַפְלַחָם לֹא הָיוּ זָרִיכִין
 אֲפִילוֹ לְקָרִיעַת יַם סוּף, אֲלֵא הָיוּ עוֹבְרִים
 עַל הַמַּיִם כְּמוֹ שֶׁשִּׁמְעֵנוּ מֵהַמְּצַעֲשׁ"ט
 וְעוֹד לְדִיקָּים שֶׁהָיוּ עוֹבְרִים עַל הַמַּיִם בְּלִי
 קָרִיעַת יַם סוּף, וְ"ש"ש מֵהַ תִּצְטָק אֲלוֹ
 דָּבָר אֵל בְּנִי"י וְיִסְעוּ, וְאַתָּה הָרַם אֵת
 מַטֵּךְ שְׁכִיּוֹן שְׁכָבֵר לְעַקַּת וְנָרִיךְ לְנֶס
 מִיּוֹחַד, וְלִכְּן הָרַם אֵת מַטֵּךְ עַל הַיָּם
 וּבְקַעָהוּ, וּבְאַמַּת כָּבֵד הִ' ^{ה'} צוֹה קִישׁוּיִם
 קָשָׁה קָרִיעַת יַם סוּף, וְהַטַּעַם שְׁכָבֵר הָיוּ
 מֵהִרְהָרִים וְהָיוּ כְּהִנִּי לְעֵיל וְכִיּוֹלָא צוֹה,
 וְהַבֵּן.

וּבַמ"ש מוֹצֵן נְמִי הַהִמְשֵׁךְ שְׁכַחַב וְנִשַׁל
 ה' אֲלֵקִיךְ וְגו' וּפְרַשׁ"י וְהֵלֵא
 אֵם עוֹשִׂין רְלוּגוֹ שֶׁל מְקוֹם אִין מִתִּירָאִין
 מִן הַחַי' וְכו' אֲלֵא גְלוּי הִיָּה לְפָנָיו
 שֶׁעֲתִידִין לַחֲטוֹא ע"ש, וְלִכְאוּרָה א"כ
 הַיִּדִיעָה מִסְלַקְתָּ אֵת הַבְּחִירָה וּבִפְרָט כִּיּוֹן
 שְׁכָבֵר נִכְחַב בְּחוֹרָה, אֲמַנְס לֵהֲנִ"ל אֲמִי
 שְׁפִיר מֵאֵד שׁוֹה הַמִּשְׁךְ דְּכִי תִאֲמַר
 בְּלִצְבָךְ, וְאִזּוּ יִהִי זֶה בְּמַדְרָגָה הַשְּׁנִי'
 וְהֵשֶׁם ית' יִגְרַשֶׁם מִפְּנֵיךְ וְיַחֲסֹלֶם, וּמִיָּהוּ
 כִּיּוֹן שְׁכָבֵר לֹא תִזְכּוּ לְאוֹכְלַת אֵת כֵּל
 הָעַמִּים צַפַּעַם אֲחַת אֲלֵא וְנִשַׁל ה' אֲלֵקִיךְ
 אֵת הַגּוֹיִם וְלֹא אֲתָהּ, לֹא תוֹכֵל כִּלְתָם

מומר, אבל נשאר בגדר ישראל, וכיון שהם הי' הרבה שגייר אברהם אבינו והם נשחרו שם ונעשו לגוי, וז"ש כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני, כלומר מאותם הגרים שגייר אברהם אבינו, ואולי יגן עליהם הזכות, לא תירא מהם וגו', ולפמ"ש אחי שפיר ממני והבן. ועיין פנים יפות עה"ת שפי' ממני שיש בהם נילוצות קדושות.

א"י בדיוק לשון איכה אוכל להורישם ולא אמר לא אוכל להורישם. ונראה שמדבר נכח לב רחמן של ישראל, כי ישראל רחמנים בני רחמים, ושמה יעלה על לבך הלא גם הם בני"א ויזיר כפיו של הקב"ה, והם רבים ממני איכה אוכל להורישם כלומר איכה אוכל לעשות דבר כזה להורישם ממושבותיהם והלא ירא אלקים אני ואיכה אעשה רעה כזו לגרש גוים ממושבותיהם, כאשר צעונ"ה יש בזמנינו שחסים על העכו"ם, וע"ז כוה הקב"ה לא תירא מהם זכור תזכור את אשר עשה ה' לפרעה וגו', כי זה רצון הבורא, ועיין רש"י בראשית ברא א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל וכו' אלא כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו האומות לסטים אתם וכו' וזה לא תירא מהם.

בגמ' עירובין (נ"ג ע"ב) א"ר יהושע בן חנניה מימי לא נלחני אדם חוץ מאשה ותינוק ותינוקת אשה מאי היא וכו' תינוקת מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך והייתה דרך עוברת בשדה

מהר פן תרצה עליך, דאז כבר לא יהי' במדרגה שאין מתייראין מן החי', ואולי דהרי הגוים נמי בכלל החיות הם, ופן תרצה עליך חית השדה. (שנת תש"נ)

"כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם" (ז:יז). נראה לדייק ממנו הול"ל רבים הגוים האלה איכה אוכל להורישם "ממני" למ"ל. וי"ל לפמ"ש (בסנהדרין כ"ו ע"א) בחזקיהו המלך שהי' לו ישיבה גדולה ודרש בחדסר רבותא ושצנא הוה דרש בתליסר רבותא והיו מרובים אוכלסיו משל חזקיהו. וכשעלה סנחריב להלך על ירושלים יצא שצנא להשלים עם סנחריב וחזקיהו מתיירא שמה"ו הקב"ה יטה אחר הרוב, אתא בת קול ואמרה ליה קשר של רשעים הם וקשר של רשעים אינו מן המנין, וז"ש כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממנו וח"ו יטה הקב"ה בתר רובא, ואמר לא תירא מהם זכור תזכור.

א"י לפמ"ש ז"ל אברהם מגייר אנשים ושרה מגיירת נשים, ואמרו ז"ל (יומא כ"ח ע"ב) אבות יושבים בישיבה היו אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה, והי' אליעזר דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים, וכן יצחק ויעקב, ואפילו למזרים שלח להורות לתקן בית תלמוד, ובס' האשכול שכל אלו שגיירום האבות חזרו לסורם ונתערבו בין הגוים ולא נשאר מהם אף אחד (עיין אשכול ה' גריס). והנה גר שמזר לסורו הו"ל דין ישראל

והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת אחת רבי לא שדה היא זו אמרתי לה לא דרך כבושה היא אמרה לי ליסטים כמותך כבושה וכו'. ז"ב מה שאמרה לסטים שכמותך דרך בזיון היל"ל לסטים כבושה. ונראה דאמרו רבים שכבשו ועשו להם דרך שלא כדין ינקוט פזרה ויעכז להם, אבל אם כבושה גדולי הדור כרבי יהושע וכיוצא בו אז ממילא ההמון אומרים אם הם הולכים ודאי שמותר לילך שם ונעשה דרך כבושה בע"כ דבעלים, וז"ש התינוק לסטים שכמותך, כלומר דבסתם בני"א אם היו הולכין לא הי' בשביל זה דרך כבושה, אבל משום אנשים כמותך כבושה נעשה דרך כבושה, ואמר שנלחו שעל ת"ח להזהר יותר במעשיו הגם שנראים כהיתר שממנו ילמדו.

"פסילי אלהיהם תשרפון באש וגו'" (ז:כה). תנן התם (ע"ז מ"ג) כי"ד מאבד ר' יוסי אומר שוחק חזרה לרוח או מטיל לים א"ל אף הוא נעשה זבל ונאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרס. פי' אף הוא אם יזרנה לרוח גם עתה יש הנאה ממנה כמה שיעשה זבל, והרמב"ם (פ"ח מהל' ע"ז ה"ו) כתב כי"ד מאבד עו"כ ושאר דברים האסורים בגללה וכו' שוחק חזרה לרוח או שורף ומטיל לים המלח, וכתב הכ"מ דאיפסיקא הלכה כרבי יוסי דזה וזה גורם מותר והכא הוי גורם זבל דאיסור וקרקע דהיתר, והביא שם קושית הרמ"ק היכי פסק כר' יוסף לגבי דרבה וסיים דמ"מ דברי הרמב"ם ז"ע דאי בעי למיפסק כרבה דליס המלח

לא בעי שחיקה למה כתב שורף דשריפה זו למה, ואי בעי למיפסק כרבי יוסף למה הסליף שחיקה בשריפה, פי' דנחלקו רבה ורבי יוסף (פסחים כ"ח) היכי דמי שוחק חזרה לרוח או שוחק ומטיל לים או דילמא שוחק חזרה אבל מטיל לים בעיני' וכה"ג איבעיא ליה גבי חמץ דקתני מפרר חזרה לרוח, ואמר רבה מסתברא עו"כ דליס המלח אזלא לא בעי שחיקה חמץ דלשאר נהרות אויל בעי פירור א"ל רבי יוסף אדרבה עו"כ דלא ממאיס בעי שחיקה חמץ דממאיס לא בעי פרור ע"ש.

ועיין מל"מ שם שחמה על הטור יו"ד סי' כ"א למה לא ביאר הטור דכל עו"כ תחילתו בשריפה דומיא דעגל וכ"כ הרשב"א וא"כ אמאי לא ביאר הטור בסי' קמ"ו דקודם שחיקה ישרפנה ולכאורה גם על הרמב"ם תקשה כן, וז"ל דהרמב"ם ז"ל מפרש דדוקא בעו"כ לפמ"ש הרמב"ם שם בה"ח ע"ז של עו"כ שבטלה קודם שחבא לידי ישראל הרי זו מותרת בהנאה שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש כשבאו לידינו והן נוהגין בהן אלהות אבל אם בטלים הרי אלו מותרין ולכאורה גם ע"ז של עו"כ קודם שבטלה נמי אסור בהנאה וא"כ הול"ל בסתמא ע"ז של עכו"ם ושל ישראל עד שלא בטלם אסורים בהנאה ומשבטלם לע"ז של עכו"ם מהני ציטול ומותרת בהנאה ולא לע"ז של ישראל.

עוד י"ל דבה"ט כתב הרמב"ם ע"ז של

הנדחת ושל אשרה של ישראל פסול אצל של עכו"ם לכתחילה לא יטול ואם נטל ילא מיום ראשון ואילך דלא בעינן לכס, וכתב המג"א דבשל עכו"ם אם נטל ילא מיום ראשון אע"ג שאסור באכילה ובהנאה מ"מ כיון שאם נחבטל מותר באכילה ילא כדאיתא בגמ' גבי דמאי ע"ש והרי מבואר החילוק בין ע"ז של עכו"ם קודם ביטולה דהיכי דלא בעינן לכס יולא ידי מצוה אפי' קודם ביטולה ובין ע"ז של ישראל דלא מהני לצאת לעולם, וסברא כזו כתב הר"ן צפי' למס' חולין לענין הקונה חמץ בפסח שלוקה והארכתי בזה במקום אחר.

ואגב בנתיב חיים שם תמה אדברי מג"א שכחב דלא דמי לדמאי שבדו להפקיר ואית ליה מגו משא"כ בעו"כ אין צידו לכוף לנכרי לבטל ע"ז שלו, ולפענ"ד כוונת המג"א וראייתו הם גמ' מפורשת ע"ז דף מ"ג ופסקה הרמב"ם (פ"ח מהל' עו"כ ה"ט) עו"כ שבטל ע"ז בין שלו בין של עכו"ם אחרים בע"כ אע"פ שאנסו ישראל על כך הרי זו בטילה ובלבד שיהא העכו"ם המבטל עובד ע"ז וכו'.

ובגמ' שם אמר ריב"ל פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' אלעזר הקפר צריצי בדרך ומלא שם טבעת וכו' ומלא עכו"ם גדול וא"ל בטלה ולא בטלה סטרו ובטלה ש"מ תלת ש"מ עכו"ם מבטל ע"ז שלו ושל חבירו וכו' וש"מ עכו"ם מבטל בע"כ וכו' ולפ"ז אחי

ישראל אינה בטלה לעולם אפי' הי' לעכו"ם בה שותפות אין ביטולו מועיל כלום אלא אסורה בהנאה לעולם וטעונה גניזה, ותמוה שהרי בה"ח כתב דע"ז של עכו"ם לאחר שבא לידי ישראל בעי שריפה שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש כשצאו לידינו וא"כ כ"ש ע"ז של ישראל והיאך אמר טעונה גניזה, וכבר תמה הכ"מ בד"ה ומ"ש וטעונה גניזה (ע"ז נ"ב) מנין לע"ז שטעונה גניזה שנאמר וכו' אף אשרה טעונה גניזה וכו' ומ"מ איני יודע גניזה זו למה ה"ל לשרפה או לאבדה ונ"ע עכ"ל.

ואשר נלפענ"ד לולי דמסתפינא דדעת הרמב"ם דמפרר ושוחק וזורה לרוח הוא פחות מגניזה והטעם דשוחק וזורה לרוח או מפרר הנה באמת נשארה הע"ז בעולם ולא זאת אלא גם הוא נעשית זבל, וחזרין ונהנין מע"ז זו אלא דכיון דההנאה לא תבא אלא ע"י סיוע של היתר כה"ג לא גזרו בע"ז של עכו"ם ולכן כתב הרמב"ם כיצד מאבד ע"ז [של עכו"ם] שוחק וזורה לרוח או שורף ומטיל לים המלח כלומר שאם אינו שוחק לשחקים קטנים שלא יהנה מע"ז כולה בלי זה וזה גורם אז בע"כ או שורף ומטיל לים המלח, דאז לא יוכלו ליהנות מע"ז לבד בלי סיוע של זוז"ג.

והטעם דקגי בשוחק וזורה לרוח בע"ז של עכו"ם לפי שע"ז של עכו"ם יש לה ביטול, וחילוק זה מבואר בש"ע (או"ח סי' תרמ"ט סע' ג') וכן של עיר

ונעשה אפר ושזב לא יהנה אלא שלא
כדה"נ וזה גורם.

ועיין קידושין נ"ח ע"א מוכרן וקדש
בדמיהן מקודשת לבד מעו"כ
מדגלי רחמנא והיית חרם כמוהו ומשמע
דוקא חלופין אבל חליפי חליפין מותרין
ועיין תוס' שם ד"ה ושני כתובים
ובהגהות מהרש"ל מה שהגיה ומיהו
המהרש"א שם חלק עליו, ועיין רש"ש
שם דבחוס' משמע דבעו"כ איכא למ"ד
דחליפין ות"ח אסורים משמע דמפרש
אפי' למ"ד דח"ח אסורים מ"מ חלופין
הראשונים נשארן באיסוריהן ותמה
עליהם דא"ל דינאן החליפין הראשונים
ונכנסו האחרונים תחתיהן ועיין מרדכי
ר"פ השוכר את הפועל עו"כ של ישראל
ומכר עו"כ בהקפה לעו"כ מותר ליטול
ממנו המעות ע"ש או שיטול לים המלח
וזה הכל כרצה בגמ' ומיושבים הקושיות
של הכ"מ והבן.

ובהל' ו' שהציא הרמב"ם שוחק וזורה
לרוח וכו' בעו"כ של עכו"ם ושזב
בה"ט שם דין ע"ז של ישראל שאסורה
עולמית שהרי לא מהני לה ציטול עכו"ם
וכ"ש ישראל שאינו מצטל עו"כ של
ישראל וכיון שאין לה שום ציטול לא
מהני לה שוחק שאסורה בהנאה ולריך
גניזה.

איברא דגמ' מפורשת הוא בע"ז (דף
נ"ג) דא"ר יצחק מנין לעו"כ של
ישראל שטעונה גניזה שנאמר ושם צסתר

שפיר דצרי המג"א ז"ל דהכ"נ צידו הוא
וכה"ג מיירי המג"א ופשוט, ומינה מיהו
לדידן מצינו החילוק בין עו"כ של עכו"ם
ללא נאסרה איסור עולם שציד עכו"ם
או אפי' ציד ישראל לעשות העכו"ם
לצטלה בע"כ סגי בשוחק וזורה לרוח
ואם לא אז שורף ומטיל לים המלח, אבל
בע"ז של ישראל כיון שאין לה צטלה
עולמית חמור ולא מהני שוחק וזורה
לרוח אלא לריך גניזה וגניזה הוא יותר
משוחק וזורה לרוח וכמ"ש לעיל שהרי
בשוחק וזורה לרוח עכ"פ יהנו מע"ז
אלא ע"י זו"ג אבל ע"ז של ישראל
אסורה לגמרי ובעי גניזה דוקא.

ומעתה מיושבים דצרי הרמב"ם שבהל'
ו' שמדבר בע"ז של עכו"ם
וקאמר הרמב"ם כיצד מאבד ומפרש
שוחק וזורה לרוח וכו' יוסי דס"ל זה
וזה גורם מותר, ומיהו אם לא שחק
וזורה לרוח אז יש לה תקנה אחרת או
שורף ומטיל לים המלח, ואמר לים המלח
כרצה דמחלק כן רצה צפ"ש אמר רצה
מסתברא עו"כ דלים המלח אזל לא
בעיא שחיקה חמץ דלשאר נהרות אזיל
בעי פירור הנה מפורש שיטת רצה
חילוק בין שוחק וזורה לרוח ובין לים
המלח דאזיל לים המלח לא בעי שחיקה
וא"כ אחי שפיר מאד דהרמב"ם פסק
כרבי יוסי וכרצה ולכן התחיל כיצד מאבד
וכו' שוחק וזורה לרוח שהוא כרבי יוסי
או שורף ומטיל לים המלח דשורף היינו
כשאינו שוחקו ואז יש לחוש שלא יבא
ליהנות בחמץ בעין כמו שהוא ולכן שורף

איבוד ממש אבל גניזה לא הו"ל איבוד ולא מקיים מצות איבוד ולא מהני לע"ז ממש וזה לכאורה דלא כהגמ' ע"ז הנ"ל, דע"ז של ישראל צעי גניזה.

עוד הקשה כיון דאיכא מצוה לאבד עו"כ וצביטול אינו מקיים מצות איבוד א"כ צע"ז של ישראל שכבר זכה בה אמרה תורה שיקיימו בה מצות איבוד ולא ע"י ציטול שיפקיעו מצות איבוד ומזה ינא עוד לחדש לפי קושית הרמב"ן ז"ל פ' ואחחנן אמאי איסורי עו"כ לא היתרו להם במלחמת מצוה כמו קדלי דחזירי דאמרה תורה וצתים מלאים כל טוב והרמב"ן כתב מדכחיב לא ידבק צידך מאומה מן החרס וזה הכתוב לאבדם.

ובזה פ"י דברי הירושלמי (פ"ג ה"ג מע"ז) דאיתא שם כתוב אחד אומר ויעזבו שם את עזביהם וישאם דוד ואנשיו וכמוב אחד אומר ויאמר דוד וישרפו באש ר"י צר חלפתא ריב"ח אומר מה שהי' של מחכת וישאם דוד ואנשיו מה שהי' של עץ ויאמר דוד וישרפם באש ובמראה הפנים שם פ"י דבשל עץ לא חושש לצטלם שהי' רוצה לקיים מצות שריפה משא"כ בשל מחכת חס עליהם וזה לצטלם ע"י גכרים ועיין תוס' ע"ז מ"ד ע"א ותמה מהיכא תיתי לומר על דוד המע"ה דהי' חס על ע"ז של מחכת ולא יקיים בהם מצות שריפה ותי' דמלחמת דוד שהי' מלחמת מצוה רצה לקיים ושללם לצו לכן צע"ז של מחכת

ואיכא למ"ד נפקא ליה מדכחיב לא חטע לך אשרה כל עץ אלל מוצח וגו' מה מוצח ה' טעון גניזה אף אשרה טעונה גניזה, ופרש"י שטעונה גניזה דכשהוא שלימה גניזה בקרקע, וצתוס' שם פ"י אף אשרה טעונה גניזה פ"י ציעור בלא הנאה כמו עגל ששחקוהו וזרוהו, נמצא לפרש"י גניזה בקרקע ולפי תוס' גניזה פ"י ציעור בלא הנאה, וה"ה שוחקו וזורה לרוח לפמ"ש נראה דהרמב"ם מפרש גניזה כרש"י ודוקא צעו"כ של ישראל דצעי גניזה דוקא, אלל דלפ"ז מיושבת נמי קושית הכ"מ שתמה למה כתב גניזה ולא כתב לשריפה או לאבדה דהרמב"ם לישנא דגמ' נקט.

ודע דהרמב"ן פ' וישלח עה"פ ויטמון אותם יעקב תחת האלה כתב וז"ל ע"ז ומשמשיה אינן מן הנקברין אבל שיהי' מפורר וזורה לרוח או מטיל לים והנראה אלי כי בני יעקב לא לקחו ע"ז ומשמשי' משכס עד שנתצטלה והותרה להם שהעכו"ם מצטל ע"ז צע"כ והנה היא מותרת להם. אבל יעקב רצה להם להסיר אותה לטה"ק והי' די להם בקבורה ולכן טמן אותם תחת האלה במקום שלא יעבד ולא יזרע עכ"ל. וראיתי בכל"ח פ' עקב שהקשה ח"א להרמב"ן ז"ל מגמ' (ע"ז נ"ג ע"ב) מניין לע"ז דמה"ת סגי בגניזה ומדרבנן צעי שוחק וזורה לרוח וכו' וא"כ אפשר דיעקב לא חס לדרבנן בגניזה ע"ש.

נראה דס"ל דשוחק וזורה לרוח הוה

ע"ז של מתכות שאפי' לאחר שישחוק או ישליך לים מ"מ אחתי נשארה בעולם כה"ג מוטב לבטלה ולא ישאר ע"ז בעולם מלקיים זה מצות אבד שבמציאות לא נאבד ולא דמי לביטול שאר איסורין כלל ודו"ק ולכן שפיר אמרו בירושלמי ר"י בר חלפתא מה שהי' של עץ ויאמר דוד וישרפם שהי' רוזה לקיים מצות שריפה ומיהו במתכות צוה לבטלם דליכא אבד ממש וגם שרפה ליכא והבן וחולי בשני הטעמים נחלקו ר"י בר חלפתא וחכמים בירושלמי הג"ל ודוק.

ובדרך פלפול אמרתי בס"ד לפרש דיעקב ובניו נחלקו אי האבות קודם מ"ת דין ב"נ להם או דין ישראל ועיין רמב"ן עה"ת עה"פ ויבא בן איש מצרי והוא בן אשה ישראלית ושהצרפתיס ס"ל דקודם מ"ת הבן הולך אחר האב והוא בן איש מצרי והרמב"ן חלק עליו דמשעה שנכנס אברהם אבינו בצרית יבאו מכלל ב"נ ונכנסו לכלל ישראל ואי לא יבאו מדין ב"נ אז יש בטול לע"ז שלהם ולכן אפי' שזכו בני יעקב בע"ז של אנשי שכס אחתי בידם לבטל אצל אי ניםא דיבאו מכלל ב"נ א"כ כיון שלקחו השלל מאנשי שכס וזכו בשלל א"כ הו"ל ע"ז של ישראל ואין לה תקנה לבטל. והשבטים חשבו שדין ב"נ להם ושפיר לקחו הע"ז ואפשר צביטול אצל יעקב ס"ל דדין ישראל להם ואין לע"ז ביטול וזה הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם וק"ל.

צוה לבטל ומוכרה דצביטול לא מקיים מצות אבד תאבדון.

ולפענ"ד ז"ע שהרי צמכילתן דף מ"ג מציא מעשה בר"א הקפר ברבי שמנא טבעת צדרך ועליה צורת דרקון ומנא עו"כ וסטרטו וצטלה ואתו ר"א הקפר ברבי לא רצה לקיים מצות אבד תאבדון והי"ל לאבדה בשוחק וזורה לרוח ואשר נראה צוה צתרי אנפי או דימא דכל שנחצטלה העו"כ קודם שצא ליד ישראל ליכא מצות איבוד ולא מקיים מצוות אבד תאבדון אלא בע"ז של ישראל וכן פסולי אלהיהן ישרפון באש אצל בע"ז של עכו"ם אם צוה והעכו"ם מצטלה די צוה, ודומה לזה צחמן שאם מנא חמנו של עכו"ם צפסח אף שאסור צהנאה מ"מ כיון שאין החמץ שלו אינו מקיים צוה מצות תשביתו ואם הי' החמץ שלו מקיים מצות תשביתו ועיין מג"א (א"ח ס"י תמ"ו) צמנא חמץ ציו"ט שנחלקו השל"ה והמג"א אי יוצאו ע"י עכו"ם, ובע"ז שצא ליד ישראל יש מצות אבד ולא מהני ציטול.

ולפ"ז אחי שפיר דברי הירושלמי מדוד המלך וגם צש"ס דילן (ע"ז דף מ"ד) דרמי קראי אהדדי, כתיב ויאמר דוד וישרפו באש וכתיב וישאם ומשני לא קשיא כאן קודם שצא איתי הגיתי כאן לאחר שצא איתי הגיתי דאמר רב נחמן צא איתי הגיתי וצטלה. או יאמר דדוקא עו"כ שאפשר לשורפה ולקיים זה אבד תאבדון מצוה לאבד ולשרוף וכיוצא אצל

וראיתי בספר נחלת בנימין (מנזה ל"א)
שהציא איסתפקתא צמי שהיה
רוצה לטעום טעם אחר צמן בשבת אי
מותר לשנות בשבת לטעם שרונה, וכחצ
הנ"צ דזה תלוי בהני תנאי דלמאן דאמר
דעכ"פ דיבור צעי לשנות הטעם אז
אסור לעשותו בשבת כיון דדיבורו נגמר
המעשה הוא כמבשל בשבת דאסור ואף
אמירה אסור, אבל למ"ד דבהרהור לצד
נשתנה המן שפיר מותר להרהר בשבת
שישתנה, ע"כ. ולפענ"ד ראי' לסברא זו
קצת מהא דאמרו ודבר דבר דיבור אסור
(הרהור מותר ע"י שבת קי"ג ושו"ע הל' שבת סי'
ש"ו סע' ח' וסי' ש"ז) הרהור בעסקיו מותר
ומ"מ משום עונג שבת מנזה שלא יחשוב
בהם כלל.

אבל שמעתי מפי מורי הגה"ק מלאנו
קלויזענבורג (שליט"א) [זנוקלה"ה]
שהקשה לסברת הנחלת בנימין הנ"ל
דפשיטא דהרהור מותר, שהרי הא
דאמרו הרהור מותר היינו דוקא היכי
שאינו נעשה מעשה ע"י, אבל אם נעשה
מעשה ע"י הרהור ודאי דהרהור נמי
אסור והם דברי טעם ושו"י. והציא לו
קצת סייעתא מההוא חסיד שחשב לגדור
את גדרו בשבת וכשזכר ששבת היום
מנע עצמו ולא גדרו עוד לעולם מפני
שחשב כן בשבת, וא"כ כ"ש היכי שע"י
מחשבתו נגמרת מעשה גמורה, ולפי זה
היה צריך לעשות הכל בע"ש. ובאמת כי
קצת ז"ע מהמפגל למ"ד דאפי' חשב
נפסל הקרבן והבן.

א"י לפמ"ש במקום אחר דהאזה"ח
הקדוש כתב לחדש דמ"ש עו"כ
מבטל ע"ז של חצירו היינו דוקא זכרים
אבל אשה גוי' אינה יכולה לבטל ע"ז
והארכתי בזה במקום אחר ולפ"י י"ל
דבהא פליגי דבני יעקב ס"ל דנשים נמי
מבטלות ע"ז של בעליהם ואחרים ולכן
זו לנשי בני שכם לבטל הע"ז ויעקב
אצינו ס"ל דנשים אין מבטלות וכיון
דשמעון ולוי הרגו כל הזכרים ולא נשארו
רק נשים ואין צידם לבטל ולכן אמר
הסירו אלהי הנכר וק"ל. אלא דבעיקר
חידוש האזה"ח הקדוש במקום אחר
פלפלתי בו קצת אי קיי"ל כן.

א"י דנסתפקו בנשים וקטנים של אנשי
שכם אי בשעה שملו ע"מ להתחתן
ואמרו בנותינו נתן לכם א"כ גיירו גם
את בני ביתם והיו הנשים כבר דין
ישראל להם או דלא גיירו אותם כלל
ומספק הי' יעקב אצינו לזה לצער הע"ז
והבן.

"וייענך וירעיבך ויאכילך את המן
וגו'" (ח: ג:). ובמדרש איתא מכאן
שמדליקין נרות בשבת, ופלא. והנראה
לפענ"ד דהנה מצינו בגמ' יומא (דף
ע"ה) פלוגתא צענין המן דלחד מ"ד הי'
טעמו טעם לחם ואם רצה לטעום טעם
אחר היה צריך לאמרו בפיו ונשתנה המן
לאותו הטעם וי"א דאפילו אמירה לא
היו צריכים רק דהרהור לחוד סגי ולפי
הרהורו נשתנה למאכל כפי מה שהיה
רוצה.

מבושלים טומנין אותם בע"ש שיתבשלו
משך השבת (ועי' שבת פרק כמה טומנין ועי'
שו"ע או"ח מס' רנ"ג עד רנ"ו פרטי דינים
זוה). והכ"נ בזמן חשבנו ע"ש שישתנו עד
השבת.

ובזה נראה לפרש הקרא את אשר תאפו
אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת
כל העודף הניחו לכם וגו' (שמות 17: כג)
והנה לא ציאר הקרא מה לעשות עם
העודף אם לבשלו ג"כ או לא, רק כתוב
סתם העודף ומשמע לכאורה כי העודף
לא נתבשל, ולפי הג"ל י"ל דזה כוונת
הקרא הניחו אותו כמו שטומנין ע"ש
עד הבקר וממילא יתבשל וישתנה לפי
המבוקש. שוב מלאתי דבירושלמי מבואר
דבע"ש הי' צריך לומר כל מה שרצה
לשבת.

וידוע קושית הנמק"י במס' צ"ק (דף
כ"ב) למ"ד אשו משום חליו איך
מדליקין נר בע"ש שידלק בשבת הא אשו
משום חליו הוא וא"כ הוי כמדליק
בשבת, ע"ש מה שתי'. אבל אי נימא
דבזמן נמי בע"ש היה מהרהר או מוציא
בשפתיו שיעשה המאכל בשבת ע"כ
דמותר להטמין ע"ש ולעשות מלאכה
שנגמר בשבת, וא"כ הכ"נ מותר להדליק
נר בע"ש שידלק בשבת. וז"ש ויענך
וירעיבך ויאכילך את המן וע"כ בע"ש
סדרו שיתבשל בשבת ושפיר דמי ומכאן
שמדלקין נרות שידלק בשבת וק"ל.

עוד אמרתי בס"ד לפי מה שאמרו בגמ'

ומיהו ראיתי לרבותינו בעה"ת עה"פ
שני העומר אי צעינן לח"מ
בסעודה שליטת והציאו מה"ר מרינון
שקבל מהר"י אברהם לבצוע על שתי
ככרות גם במנחה בשבת, וראי' מדאיחא
התם ראו כי הי' נתן לכם השבת וגו'
א"ר יצחק אם יאמרו אליכם אוה"ע למה
אתם משמרים את השבת השיבו להם
ראו הנס שבכל יום היה יורד לישראל מן
פרידה אחת ובשבת שתי פרידות פי'
כפולות כלומר שכל סעודה שיורדת
בשבת יורד כפולה בלחמה וכך היו
עושין ציום הששי שחרית היו עושין
מחצי העומר לחם אחד וכשבאין לאפות
העומר והיינו משני העומר לאחד בשבת
שבת הי' כל חצי העומר נכפל לשני
לחמים הרי לך ששה לחמים מעומר וחצי
ובכל השלשה סעודות היו אוכלין שני
לחמים כי דרך לאכול בשבת יותר
מסעודות של חול מפני נשמה יתירה
וכו' ומשמע דמיד ציום ששי נעשה הכל
מה שרצו לשבת ולא ציום השבת וז"ע.

ואף שאיני כדאי להכריע היה נלפענ"ד
לומר דבר חדש דבין למ"ד כי ע"י
הרהור נשתנה טעם המן ובין למ"ד
שע"י הדיבור נשתנה טעמו לכל אחד
לשיטתו היו ההרהור או הדיבור בע"ש
אלא שחשבו על כמה דברים שרצו לאכול
והם נשתנו לאותו המאכל רק בשבת,
ולמשל במאכלים שטובים יותר
כשמבשלים אותם בו ציום מאס בשלם
מאתמול והוי כעין טומנין בחמין שהם
אמרו בע"ש ואפילו מאכלים אינן

ירמיה' לר' זירא ר' יוחנן היכי מצרך על זית מלוח כיון דשקילא לגרעיניה בצר ליה שיעורא א"ל מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן וההוא דאייחו לקמיה דר' יוחנן זית גדול הוא דאע"ג דשקלוה לגרעינותיה פש ליה שיעורא דתנן זית שאמר לא קטן ולא גדול אלא בינוני וזה אגורי, ואמר ר' אבהו לא אגורי שמו אלא אצרוטי שמו וא"ל סמרוסי שמו ולמה נקרא שמו אגורי ששמנו אגור בחוכו ועיין רש"י בצר ליה שיעורא וגבי ברכת פירות הארץ אכילה כתיבה ואכילה בכזית ע"כ, ועיין מל"מ פ"א מה' חו"מ ה"ו דעת הרא"ם דסתם אכילה לעולם בכ"ש ודו"ק.

וראייתי מקשים למה הוצרכה הגמ' להוסיף על תירומו של ר' זירא ולהביא הא דר' אבהו שאין להם שייכות עם קושיית ר' ירמיה ולתירומו של ר' זירא גם כי עגס דברי ר' אבהו ז"ב דמאי נפ"מ אם זית שמו אצרוטי או סמרוסי והרי הוא זית, וגם מה מקשה ומפרש ולמה נקרא שמו אגורי וכי טעם לשמות הפירות קא דרש ואם נקראין אצרוטי או סמרוסי וכי יודעין טעם למה נקרא כן, עיין הר נבי א"ח ח"א סי' קי"א.

ולפענ"ד נראה בס"ד לפ"מ שמבואר בגמ' דכל הפסוק זה לשיעורין נאמר וא"כ גם זית שמן נאמר לשיעורין ובא ר' חייא בר אבא והעיד שר' יוחנן אכל זית מליח אחד וצירך אחריו וא"כ

יומא (ס) ויענך וירעיבך ויאכילך את המן מכאן שקומא אוכל ואינו שבע. והנה טעם הדלקת הנרות בשבת הוא משום שלום בית (עיין שם כ"ג ע"ב), אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו ופרש"י שלום ביתו. והכי אמרינן לקמן (דף כ"ה) ותזנח משלום נפשי זו הדלקת נר בשבת שבני ביתו מטעמין לי שב בחשך. אבל יש עוד טעם והוא כי בחשך לא יוכל לאכול סעודה שבת, עיין פסחים (ק"א ע"א) ואף רבה סבר אין קידוש אלא במקום סעודה, דאמר אביי כי הוינא צי מר כי הוה מקדש אמר טעימו מידי דילמא אדאזילתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא ולא מקדש לכו בבית אכילה וכו' ועיין רש"י דא"א לאכול סעודה שבת בלא נר, ועיין חוס' שם ד"ה ובקידושא ועיין ריש מס' ברכות ע"ב ובתוס' עני גופי' מתי מתפלל, וכיון שקומא אוכל ואינו שבע ובשבת המנוה של עונג ושביעה. וז"ש ויענך וירעיבך וגו' מכאן שקומא אוכל ואינו שבע, וא"כ ע"כ שצריך להדליק נר לאכילה ומכאן שמדליקין נרות בשבת וק"ל.

"ארץ חטה ושעורה וגפן תאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" (ח:ח). ובגמ' ברכות (מ"א ע"א) א"ר חנן כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר חטה דתנן וכו' זית שמן ארץ שכל שיעוריה כזיתים, ובגמ' (שם ל"ח ע"ב) א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מלוח וצרך עליו תחילה וסוף וכו' א"ל ר'

השיעור צביצים וצפירות שהן קיימין כל עת ואין משתנים ומיהו שיעור הצביצים והפירות תלו אותן בדעתו של רואה והן מדה ישרה ע"צ חוקיות עכ"ל, והנה גילה לן רבינו האי גאון ז"ל שכל השיעורין של תורה נתנו דוקא צביצים וצפירות שהם נמצאים בכל מקום בטבע הצריאה ובכל זמן וגם אינם משתנים לעולם לא כדעת האחרונים ז"ל שנשתנו ונחמטעו הזיתים והצביצים ולכן דקדקו דוקא זית צינוני לא קטן ולא גדול וק"ל.

עוד נראה דר' אבהו צא לפרש מה שאמרו במשנה וזהו אגורי להשמיענו דזית שאמרו הוא כשאגור בשמנו אבל אם צא לפינוי זית שחסר שמן או שעדיין לא נמצשל כל צרכו לא נוכל לשער בו שיעור תורה שהרי אין שמנו אגור בתוכו ונמצא דזית צינוני שהוא נותן לשער בו שיעורי תורה אינו אלא כששמנו אגור בתוכו ודו"ק כי גם זה נכון. (שנת תשנ"א)

"ואכלת ושבעת וברכת" (ח:י). עיין בעה"ט וסמיך ליה פן תשכח וגו' שצריך להזכיר יום המיתה בצרכת המזון, ולכן תקנו הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שנתנו לקצורה, וז"ב.

ונראה דכיום צרוא חלקים את האדם צראו שיעבוד את ה' בגן עדן מקדם וחי לעולם, ולאחר שאכל מעץ הדעת גרמה לו האכילה שימות דהאכילה הגשמית גורמת שימות ועפר אתה

שיעור זית לצרכה אחרונה וע"ז תמה ר' ירמיה' והרי ודאי לא אכל הזית עם הגרעין וכיון דשקליה לגרעיניה ל"ל שיעוריה ומשני דההוא זית גדול הי' דאפי' לאחר שנלקח הגרעין אכתי יש בו שיעור זית צינוני ומייתו ראי' ממחני' דכלים פי"ז מ"ח דתנן זית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא צינוני וזהו אגורי והיה קשה ליה לר' אבהו דאכתי לא ידעינן באיזה זית משערינן דכיון דקיים במשנה על זית שאמרו צינוני וזהו אגורי ואנן לא ידעינן מהו הזית הנקרא אגורי דקס"ד דאגורי שם זית הוא ולכן א"ר אבהו לא אגורי שמו אלא אצרוטי שמו כלומר דמה שקיימו במשנה וזהו אגורי אין הכוונה לתת לנו שיעור לכזית צינוני שזהו הנקרא אגורי אלא השיעור הוא כזית צינוני מכל הזיתים אלא אגורי נקרא על שם שהשמן אגור בו ובאמת נקרא אצרוטי או בשם אחר שאין נפ"מ לנו בשמו וא"כ לגבי שיעורא אין נפ"מ אלא צינוני שיעורו לענין שיעור זית.

ומה נמתקו צוה דצרי רבינו האי גאון (תשו' הגאונים שערי תשו' לייפניג תרי"ח ס"י מ"ו) שכתב לענין הפרשת חלה מן העיסה ששאלו בענין שיעור מ"ג צביצים והשיב ז"ל כי בודאי שיעור חלה מ"ג צביצים וחומש צינה וכו' ולכך נתנה לנו התורה שיעור צביצים וצפירות לפי שהצביצים והפירות נמצאים בכל מקום וכו' ונשתנו כל המצות שהן מומן קרוב וכ"ש מדורות הראשונים שאין יודעין מצותיהן כלל ולכך תלו חכמים ז"ל

ועיין חזו"א ז"ל סי' כ"ח סק"ד
דפשיטא ליה דעל תחלת האכילה צא
חיוב ברהמ"ז ע"ש מה שהאריך.

ובענייני כזר הראמי לדעת דהוא
מחלוקת הראשונים, עיין
רגמ"ה ערכין דף ד' כהנים אינטריכא
ליה סד"א ואכלו אותם אשר כפר בהם
קמ"ל, ופי' רגמ"ה ז"ל סד"א כיון
דאכילה חיובית משום מנוה לא לצרך
קמ"ל ואכלת ושבעת בשביעה חלוי
רחמנא והא איתנהו ע"כ. ומבואר דעל
התחלת האכילה הוא פטור משום
שאכילת חובה היא ולא צעי זימון רק
משום השביעה, ומיהו עיין ריב"ש
בשו"ת סי' פ"ב דברכת אירוסין הוא
המשך דברכת המזון דעד סוף זמן
העיכול יכול לצרך על עיקר המנוה,
ומשמע דהחיוב צא מיד בשעת האכילה
והשביעה מהני רק על שיכול לצרך ולא
הוי הפסק. ועיין שפ"א פ' קרח שנת
תרמ"ח בשם מרן החי' הרי"ס, דמשמע
דהחיוב על השביעה ע"ש.

וי"ל דא הוא ביאור הציצ"ע ותהוון
זהירין בזמן דאחון אכלין ושבעין
הוון מודין, כלומר דהצרכה צאה מיד
בשעת אכילה ובאותו זמן לכתחילה יצרך
חיכף אלא דאם לא צירך אכמי יכול
לצרך עד לאחר שיתעכל המזון, אלא
די"ל לדייק מסיפא ושבעין הוון מודין
דמתחיל משביעה וי"ל.

א"י לפמ"ש התוס' ישנים יומא ל"ט

ולעפר חשוב, והוא מחמת שהאכילה
שמחזקת את גוף האדם הוא חלק
מהעפר אלא כיון שיש במאכל חלק
הרוחני הוון את האדם ונשמחו על כן
צריך ברהמ"ז, נמצא באכילה יש שני
דברים ועל המזון הרוחני מצרך ברהמ"ז
ועל הגשמי הטוב והמטיב, שגורם לו
מיתה, וז"ש ואכלת ושבעת וסמך ליה
פן תשכח שצריך להזכיר יום המיתה
בברכות, ולכך תקנו הטוב ע"ד שאמר
את הטוב זה המות.

"ואכלת ושבעת וברכת את ה'
אלקיך וגו'" (ח:). וצחיצ"ע ותהוון
זהירין בזמן דאחון אכלין ושבעין הוון
מודין ומצרכין קדם ה' אלקכון וכו'.
וי"ל לשון בזמן דאחון אכלון וצקרא
כחוב קחם ואכלת ושבעת.

ובראה לפמ"ש צש"ע א"ח סי' קפ"ד
ס"ה עד אימתי יכול לצרך עד
שיתעכל המזון שבמעיו, ושיעורו כל זמן
שאינו רעב מחמת אותה אכילה, ונסתפק
רע"א ז"ל בחי' סי' קפ"ו ס"ב קטן
חייב מדרבנן אי חיוב ברהמ"ז צא בשביל
האכילה או בשביל השביעה, כלומר כל
זמן שהוא שבע הוא חייב בצרהמ"ז
מחדש, ונפ"מ לקטן שאכל ביום האחרון
של שנת י"ג לעת ערב וצירך ברהמ"ז,
ובתחלת הלילה שנעשה גדול עדיין לא
נתעכל המזון אי חייב לצרך שנית
ברהמ"ז מדאורייתא כיון דלא נתעכל
המזון עדיין. ואפילו צירך בקטנותו חוזר
ומצרך או אינו חוזר ומצרך והניח צ"ע.

או דרבנן א"כ לא שייך לומר פשיטא
ואח"כ בעי מיני' אי חייבות בכלל והניח
ב"ע.

עוד יש לדייק דקאמר למאי נפ"מ
לאפוקי רבים וכו' ודאי יש
נפקותא טובא בין אם חייב דאורייתא
או דרבנן ובכמה מקומות שמדייק בגמ'
אם הוא דאורייתא או דרבנן לא פריך
מאי נפ"מ, וגם כאן הרי נפ"מ שאם
מסופקת אם ברכה כבר אז אם הברכה
הוי ספק דאורייתא חוזר ומצריך ובספק
דרבנן אינו חוזר ומצריך ועוד נפקותא
הרבה.

והנראה בס"ד לישב ראשונה לפמ"ש
רש"י לעיל וחייבין בתפילה
דרחמי נינהו מהו דתימא הואיל וכתיב
ערב ובקר ונהרים כמ"ע שהז"ג דמי
קמ"ל ופרש"י ה"ג תפילה דרחמי נינהו
ולא גרס פשיטא דהא לאו דאורייתא היא
ובתוס' שם ד"ה ובתפילה כתבו בתפילה
פשיטא כיון דכתיב וכו' ורש"י לא גריס
ליה שהרי תפילה דרבנן הוא ומאי מ"ע
שייכי בזה ומ"מ יש לישב דהא הלל
דרבנן כדאמרין בסוכה (דף ל"ח) ונשים
פטורות מה"ט דמ"ע שהז"ג הוא ע"ש.
ובתוס' שם ד"ה אית דגרסי בזהמ"ז
פשיטא ומשני כיון דכתיב בתת ה' לכם
בערב צפר לאכול וכו' קמ"ל ורש"י לא
כתב הא דברהמ"ז פשיטא, ולא ידענא
אי גרס בזהמ"ז פשיטא ונראה לכאורה
דלא גריס ליה נמי כיון דבסמוך מיבעיא
ליה לרבינא אי נשים דאורייתא או דרבנן

דהאכול ושבע אפילו פחות מכזית חייב
לצרך ברהמ"ז, ומפרשים בזה הא
דכהנים כל זמן ששמעון הנדיק חי
נשתלחה ברכה בלחה"פ וכהן שהגיע לו
כזית או כפול היה אוכל והותר, וכיון
שנתברכה במעויו חייב לצרך אפי' אפחות
מכשיעור, והארכתי בזה שם ובקידושין
(נ"ג ע"א) הלנועין מושכין את ידיהם
ממנו וברש"י שם ד"ה הלנועין ובמ"ש
שם על הגליון ועיין ח"ס בתש' א"ח סי'
מ"ט. וי"ל דלהוליא מזה כתב בזמן
דאתון אכלין ושבעין כלומר שהשביעה
בא מהאכילה ולא שהשביעה בא מהברכה
לכד כלי אכילה אז ליכא ברהמ"ז.

"ואכלת ושבעת וברכת את ה'
אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן
לך" (ח"י). תנן התם (ברכות כ' ע"א)
נשים עזדים וקטנים פטורין מק"ש וכו'
וחייבין בתפילה ובמזוזה ובזהמ"ז. ובגמ'
בזהמ"ז פשיטא מהו דתימא הואיל
וכתיב בתת ה' לכם בערב צפר לאכול
ולחם צוקר לשבע, כמנות עשה שהז"ג
דמי קמ"ל. ובסמוך שם, א"ל רבינא
לרבא נשים בזהמ"ז דאורייתא או דרבנן
למאי נפ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן אי
אמרת [בשלמא] דאורייתא אחי
דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא אי
אמרת דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר,
וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוצא את
הרבים ידי חובתן וכו'. ובגהש"ס שם
בזהמ"ז פשיטא, תמה הגרע"א מאי
קאמר בזהמ"ז פשיטא כיון דבסמוך בעי
מיני' רבינא מרבא אי חייבות דאורייתא

ובתחילה נקדים מחלוקת רש"י ותוס' שם דרש"י ד"ה או דרבנן פי' דספיקת רבינא דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק ואי משום צנות ולפחד חלק אביהם נטלו שהי' מיוצאי מצרים, והתוס' ד"ה, נשים תמהו דא"כ כהנים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בצרהמ"ז, והתוס' תי' לפי שהנשים אינם צברית ותורה.

ולפרום ריהטא יש לחלק דרש"י ס"ל דלא דמי נשים שאינן צנות ירושה כלל והארץ לא נתנה לנשים משא"כ כהנים בני ירושה הן בארץ וכשיצאו ממצרים עתידין היו לירש ככל ישראל אלא לאחר שחטאו ישראל ונצחרו שצט לוי כדכתיב (דברים י"ח) צפ' השבוע צעת ההיא הצדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה' וגו' על כן לא היה ללוי חלק ונחלה עם אחיו ה' הוא נחלתו וגו' ועיין רש"י לפי שהוצדלו לעבודת המזבח ואינן פנויין לחרוש ולזרוע, ועיין צעה"ת וכי תימא א"כ צמה יתפרנסו ה' הוא נחלתו שזוה לישראל לחרוש ולזרוע ולקצור בשבילם לתת להם מעשר מדגן ומירוש ויצהר וערים לשבת ועיין תיב"ע וא"כ הכהנים בני ירושת הארץ הם ושפיר יאמרו על הארץ הטובה ולא כן נשים שלא קבלו כלל. ובהגות מהרי"ן חיות הקשה ממ"ח עיר שירשו, ולפענ"ד י"ל דאין זה חלק בארץ לזריעה אלא ערים לשבת.

וכיון דס"ל לשיטתי' דעל דרבנן לא שייך להקשות פשיטא א"כ בצרהמ"ז לא גרס כלל האי צבא.

וראי' לדברינו דצמנה פרש"י ברכת המזון בגמ' בעי לה דאורייתא או דרבנן ולכאורה מאי קמ"ל ילמוד וימלא בגמ' ולפמ"ש כוונתו עמוקה שרצה להודיענו דלא גרס בצרהמ"ז פשיטא ולכן מיד שאמר דבגמ' בעי לה דאורייתא או דרבנן וממילא ליכא למימר פשיטא והבן. והכי נראה שגרת לישנא דרש"י שהביא הא מה"ד נקיש תפילין וכו' ואח"כ ה"ג תפילה וכו' ואח"כ נקיש מזוזה לת"ת ואח"כ קדוש היום וכו' ואח"כ נשים בצרהמ"ז דאורייתא והשמיט הצבא ובצרכת המזון פשיטא נראה דלא גרס בכלל האי צבא וכגירסתו בתפילה פשיטא, ושפיר כתבו התוס' אית דגרסי בצרהמ"ז פשיטא ולא כתבו רש"י גרס בצרהמ"ז פשיטא ולפי"ז מיושבת נמי קושית הגרע"א ז"ל דרש"י בכיון לא גרס ליה פשיטא בצרהמ"ז ומפרש דכיון דבסמוך איבעיא הוא מרבינא לרבא, ושפיר ליכא סתירה, אלא דאח"ל לתוס' דגרסי פשיטא נמי לא קשה דהתוס' לשיטתייהו ס"ל דדדרבנן נמי שייך לפרוך פשיטא ולכן קאמר בתחילה ובצרהמ"ז פשיטא דודאי חייבות בצרהמ"ז ומ"מ מספקא ליה לרבינא אי חייבות דאורייתא או דרבנן ואתי שפיר קושית רע"א ז"ל.

ואשר נראה לי שב קושית רע"א

תקשה לחוס' שפי' משום דכתיב צמת ה' לכם בערב צמר לאכול ולחם צבוקר לשבוע א"כ אכילת המן נמי מקרי לחם וגם לשבוע כתיב ציה ויש צו משום ואכלת ושבעת וברכת, ונ"ל כנ"ל וי"ל.

ואשר נראה לפענ"ד לפרש הגמ' באופן חדש דלכאורה צברהמ"ז

דאורייתא יש שלשה ברכות, א) ברכת הזן שתקן משה, ב) ברכת הארץ שתקן יהושע, ג) ברכת ירושלים שתקנו דוד ושלמה. והנה ג' ברכות אלו אחת תקנה משה קודם ביאתם לארץ ישראל ושניים תקנו יהושע ודוד ושלמה המבואר בגמ' ופוסקים והנה צברכת הזן שתקן משה צמדבר כיון שלא הי' עוד שם ביאת ארץ י"ל שנתייבזו כולם אנשים ונשים, שאין טעם לפוטרו לא מטעם רש"י ולא מטעם תוס' שהרי לא נאמר בצרכת הזן צמדבר לא ארץ ולא ברית ותורה וא"כ בחלק זה של ברכת הזן נתייבזו כולן, ושוב כשנכנסו לארץ הוסיפו יהושע על הארץ ודוד ושלמה ירושלים וא"כ בצרכות אלו השניה והשלישית הגם שהם ג"כ מה"ת מ"מ נשים כיון שאינן צנחלת הארץ או צברית ותורה הרי הם פטורים נמצא בעצם צרהמ"ז יש להסתפק עם כיון שכבר נתייבזו צברהמ"ז של ברכת הזן שתקן משה נמצא נתייבזו בכל כיון שג' ברכות אלו שייכי זה לזה או דילמא כיון שפטורין משאר צ' ברכות מטעם שאינן צנות נחלה או משום צרית ותורה ממילא פטורין גם מצרכת הזן מן התורה והבן כי זה נקודה חדשה.

והנראה לפענ"ד דלפי גירסת הספרים צברהמ"ז פשיטא ומשני מ"ד הואיל וכתיב צמת ה' לכם בערב צמר לאכול ולחם צבוקר לשבוע כמ"ע שהז"ג דמי קמ"ל והנה פסוק זה צמדבר נאמר קודם שנכנסו לארץ וכבר אז נתייבזו צברהמ"ז וא"כ אמאי שצקו תוס' ולא הקשו על רש"י שהרי צרהמ"ז תלוי בשביעה ואכלת ושבעת, ולא צביאת הארץ כלל והרי כבר כולם נתייבזו אנשים ונשים בכלל ונ"ל דכיון לא הקשו מכאן דהרי רש"י לשיטתו שלא גרס כלל הא צבא צברהמ"ז ולא משני כיון דכתיב צמת ה' ולכן לא הקשו מכאן לרש"י. אלא דמיהו עכ"פ הקשו לרש"י מקרא זה.

ונראה דתלוי איזה ברכה ברכו על המן והאחרונים פלפלו בזה יש ק"ל שצרכו המוציא לחם מן השמים וי"א שלא ברכו כלל דעל לחם מן השמים לא תקנו ברכה כלל ועיין פרד"י עה"ת, ואדרבה הרי בקרא כתיב ויענך וירעיבך ויאכילך את המן וגו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם וא"כ מן לא מקרי לחם כלל אלא מוציא פי ה', ואין מצרכין עליו, והא דמשה תיקן ברכת הזן נ"ל לשיטה זו היינו אם אכלו מתבואה שהביאו התגרים ולא על המן.

ולפ"ז אחי שפיר קושית רע"א ז"ל דרש"י לשיטתו לא גרס כלל הכא צברהמ"ז פשיטא וכנ"ל אלא דאכתי

ומעתה לפ"ז יש לומר בתרי אנפין או יאמר דגמ' דקאמר צבהמ"ז פשיטא מיירי מזרכה ראשונה שהוא ברכת הזן שתקן משה וראי' לזה שמציא שם הגמ' מהד"ת הואיל וכתוב בתת ה' לכם צערב צשר לאכול ולחם צצקר לשצע והאי קרא צמן כתוב לפני שהגיעו לארץ ישראל ורק ברכת הזן היתה אז וע"ז משני קמ"ל, והא צרכה ודאי נשים חייבות דליכא תנאי צצרכה לפוטרן, אבל צאידך שתי צרכות יש תנאי לפוטרן ולכן שפיר פריך אי דאורייתא אי דרבנן, דכיון דהני ג' צרכות כולהו דאורייתא הן אין להבדיל צנייהם לענין הלכה ולומר דצרכת הזן דאורייתא ושניהן דרבנן אלא או כולה דאורייתא או כלהו דרבנן.

ולפמ"ש מובן מאד לשון הגמ' למאי נפק"מ לאפוקי רבים ידי חובתן וי"ל דכאן כיון דצרכה ראשונה שתקן משה ודאי נתחייבו צה נשים והשאר ספק משום ארץ או צרית ותורה ולכן פריך צגמ' למאי נפ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן כי אפשר כיון שצרכת הזן ודאי חייבת מדאורייתא שפיר מויליאות הרבים ידי חובתן או דילמא כיון דשנים אחרים דרבנן צצרייהו אזלינן ואינה מויליאה והבן.

ובעצם תי' התוס' דנשים לאו צני צרית ותורה נינהו, לפענ"ד הי' נראה דתלוי צצמחלוקת הראשונים אי נשים מצרכות צרה"ת דרש"י ס"ל דנשים הגם דאינם צכלל צרית ותורה מ"מ הרי לענין

ודע דמכאן לכאורה ראי' לשיטת הצה"ג דקריאת ההלל דאורייתא והרמב"ם תמה עליו שהרי הלל דהמע"ה תקנו והאיך יהי' דבר שתקנו דהמ"ע מ"ע דאורייתא ולפמ"ש הרי צרהמ"ז לכ"ע דאורייתא והרי כל השלשה צרכות תקנת חכמים ואפ"ה הוי דאורייתא וצפרט צרכה שלישיט שדוד ושלמה תקנו וה"ה לענין ההלל והבן.

"ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך" (ח"י). צריש ערכין איתא, הכל חייבים צזימון כהנים לויס וישראלים, פשיטא, ל"צ דקאכלו קדשים, סד"א "ואכלו אותו אשר כופר צהס" אמר רחמנא, והא כפרה הוא, קמ"ל "ואכלת ושבעת" אמר רחמנא והא אמתהו עכ"ל. והקשה צכלי חמדה (פ' עקב) ז"ב, דנראה מדצרי הגמ' דס"ד ללא יתחייבו כהנים צצרהמ"ז משום דאכלתם כפרה,

ממונו לקדש צו את האשה מ"מ כל העבודות לצורך גבוה הם עושים ע"ש. ולפ"ז י"ל דס"ד "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך" ר"ל כשאוכל משל עצמו, אבל כשאוכל משלחן גבוה א"צ ברהמ"ז דלאו דילי הוא, קמ"ל דלריכין לצרך דבשיעה תליא מילתא.

ולפ"ז אחי שפיר מאד דברי הראצי"ה שכ' וכ"ש שאר אכילה דמנוה כגון מנה זליל פסח דמחייבו, דהתם המנה שלו הוא ואם האוכל קדשים דמשלחן גבוה קא זכו חייב ברהמ"ז, כ"ש האוכל מנה זליל פסח דהוא שלו, הגם שמקיים צו מנוה. ועיין רמב"ם (פ"ו מהל' חו"מ ה"ז) זה הכלל כל שמצרכין עליו ברהמ"ז יוצא זה ידי חובתו, וכל שאין מצרכין עליו ברהמ"ז אין יוצא זה ידי חובתו, ע"כ. (שנת תשמ"מ)

"פן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת" (ח:יב). וז"ע לשון פן תאכל הול"ל כי תאכל ושבעת. ובפשיטות נראה דקאי אדסמין מינה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך, וכיון דמה"ת אין חיוב לצרך אלא כשהוא שבע, וזוה השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך פן תאכל ושבעת ובתים טובים וגו', כי אם נתחייבת לצרך בהמ"ז צלי שביעה אז לא יצא לידי זה, כי רצוי אכילה הרבה גורם, ובן סורר ומורה על שם רצוי אכילה נהרג.

וי"ל עוד דהתורה הזהירה ואכלת

וז"צ דמה צרך. והעלה דבר חדש דס"ד כיון דיש חילוק בין ברכה שלפניה שחיובה גם על הנאת אכילה כל שהוא וא"צ שיעור, משא"כ ברהמ"ז אינו חייב כ"א על הנאת גרון ומעיו, ונראה מזה דברהמ"ז אינו חייב כ"א כשנהנה כל הנאה שיש באוכל, והי' מקום לומר דבאכילת קדשים שיעקר אכילתן של הכהנים משום כפרה שיתכפרו הצעלים, וא"כ עיקר ההנאה הוא הכפרה, וזה אין להם לכהנים כ"א לצעלים המתכפרים, וס"ד דלא שייך ברהמ"ז, קמ"ל "ואכלת ושבעת" אמר רחמנא והא אחניי'. ועפ"ז יצא ליישב לשון הראצי"ה ז"ל שכ' וז"ל, וכ"ש שאר אכילה דמנוה כגון מנה זליל פסח דמחייבו וכו' עכ"ל. וז"ע דמה כל שכן הוא, הא מנה זליל פסח מנוה חיונית היא יותר מאכילת קדשים לכהנים. ולהנ"ל י"ל כוונתו כי באכילת מנה זליל פסח אף שהיא אכילת מנוה מ"מ כל ההנאה שלו פשיטא דחייב לצרך, ע"ש. והדבר ז"ע.

ולי נראה לפרש דברי הגמ' בערכין הנ"ל לפמ"ש בכמה דוכתי דהני כהנים כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו (עיין זינה כ"א ע"א וקידושין ג"ב ע"ב) ופרש"י כהנים משלחן גבוה קא זכו בחזה ושוק וה"ה לצעלים כשאר הצער כעבד הנוטל פרס מצית רבו. ובתוס' שם (ד"ה אצל) דאפי' לר"י הגלילי דקאמר קדשים קלים ממון צעלים הן (צ"ק י"ב), מ"מ אותו ממון זכה משלחן גבוה, דהא עיקר הקרבן בשביל גבוה, ונהי דהוי

ויקדים הנחש למים ימות האדם ואם האדם יקדים לבא למים ימות הנחש, וכאן הי' זה נס מופלג שכל הנשך מצא מיד מים מפי הר"ר מאיר. והנה רש"י ברכות (ל"ג ע"א) מעשה ברחצ"ד שהי' שם ערוד ממית והניח רגלו על חור הערוד וצא ונשכו ומת הערוד ופרש"י בשם רבינו הבה"ג אמרי במערבא כשהערוד נושך את האדם אם הערוד קודם למים מת האדם ואם האדם קודם למים מת הערוד ונעשה נס לר"ח ונצקע מעין מתחת עקבו ועיין גליון הש"ס שם.

ובעניותי אמרתי במקום אחר הטעם למי שמקדים למים לפמ"ש בגמ' סנהדרין אין טוענים למסית והנה הנחש נענש על שהסית את חוה לאכול מהעץ הדעת ומה טענה הי' לו דלכאורה גם המים שינוי מזיווי השם ולא נענשו שהרי במים כתיב ישראלו המים שרץ נפש חיה וגו' והי' מצד הצוי כ"מ שיהיו מים ישראלו שרץ נפש חיה והמציאות שאין משריטין אלא בנחלים ובמים חיים אבל אם יתלשו המים לא ישראלו והי' לו לנחש טענה מן המים שלא נענשו וא"כ גם לא אין עונש אם שינה אלא דאין טוענין למסית ולכן אם הנחש מקדים למים וטוען מים מים אז מת האדם אבל אם האדם מקדים למים והנחש אז אינו טוען דמת מיד קודם שבא למים ואז מת הערוד והבן כי קלרתי בציאור.

ושבעת וברכת את ה' אלקיך וכו' שיצרך בהמ"ז וברכה ראשונה אז לא יזיק לו רבוי ושביעת אכילה, אבל השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך לבחתי שמר מזמותי וגו' פן תאכל ושבעת ולא תצרך את ה' אלקיך ובתים טובים תבנה וישבת ולא תקצב מזוזה ולא תעשה מעקה ולא תצרך השם על כל הטובה, אלא תחשוב שהכל אהה עשית ושלך הוא, עד וכל אשר לך ירבה, שתאמר אני איש חרוץ וכל אשר שלי מזלית, ולכן השמר לך וזכרת את ה' אלקיך בכל דבר.

א"י פן תאכל ושבעת, דכבר כתב הראצ"ד שלא מצא טוב לגוף מרעבון נפש, שזה ענין לעלות במדרגת הקדושה, וההיפך האכילה, ואף שצריך אדם לאכול צע"כ לא יאכל רק לשבוע נפשו כדי חייו, וזה צדיק אוכל לשבוע נפשו שיוכל להמשיך אבל בטן רשעים תחסר מלחמה שאוכל להכניס לבטנו מעדנים בכל יום, ועיין תוס' כתובות (ק"ד ע"א ד"ה לא נהנתי) דאמרינן במדרש עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו והוא מירושלמי ע"ש. והזהירה התורה דהגם שאמרה תורה ואכלת ושבעת וברכת מ"מ השמר לך פן תאכל ושבעת, שאם תרגיל בזה אז ח"ו ורם לבצק ושכחת. (שנת תשמ"ט)

"נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים וגו'" (ח:טו). ובפענח רזח מה ענין זה לזה דאם הנחש נושך לאדם אם

ואשר נראה דנאמת היאך זה אפשר
לאדם מישראל שלא יהי' ירא
השם כיון שיודע שה' צ"ה וצ"ש מחייהו
וכל הנשמה תהלל י' שכל נשימה ונשימה
תלוי בו ית', ואם הי' אדם יושב צבית
הסוהר ומלפניו שמי שוטרים באקדח
באו להמיתו ע"פ פקודת המלך ודאי
שהי' חסמר שערות ראשו ונרתע כל
גופי והי' עומד ומתפלל מקירות לבו
ומתחנן לפניהם אם הי' מציאות להציל
נפשו אבל גאות אדם שיש בו הוא
שגורם לו שאינו מרגיש שהקב"ה מפיל
מלידו אלף ורצבה מימינו ואליו לא יגשו
והנה משה רבינו שהגיע למדרגת מלאכי
מעלה ותחסרהו מעט מאלקים והי'
עולה השמימה כצן צית ואעפ"כ והאיש
משה עניו מאד מכל אדם אשר על פני
האדמה.

ולפ"ז נראה דזה שאמר ועמה ישראל
מה הי' אלקיך שואל מעמך
כלומר שמהי' צבחינת מה כמ"ש משה
ואנחנו מה וגו' כי אם ליראה ופריך
אטו יראה מילתא זוטרתא ומשני אין
לגבי משה שמי שעומד ורואה את משה
רבינו שעלה ונתעלה ואפ"ה אמר עליו
והאיש משה עניו מאד מכל אדם אשר
על פני האדמה וממילא אז גם אללו לא
יקשה להיות ירא שמים וק"ל.

א"י בדיוק לשון כי אם ליראה את ה'
אלקיך וידוע דלשון את לרבות
ואמרו ז"ל שמעון העמקוני הי' דורש כל

"ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי
אתכם" (ט:כד). וצמסורה מ' קטנה.
ונראה דצבחתן של ישראל הכתוב מדבר,
דח"ו לורע ישראל שיהיו ממרים בשאט
נפש, אלא לפי שהיו צרות והיו מרי
נפש, ואין אדם נתפס על לערו (צ"ב ט"ו
ע"ג). וע"ז בא "ממרים" צמ' קטנה
והוי כאילו כתיב "מרים הייתם", שהיו
מרי נפש, וזה שגרמה ח"ו.
(שנת תשכ"ד)

"ועתה ישראל מה הי' אלקיך שואל
מעמך כי אם ליראה וגו'" (י:יב).
בגמ' ברכות (ל"ג ע"ג) מקשינן ואטו
יראה מילתא זוטרתא היא. ונראה דהנה
מי ששומר כל התורה והמצוות כהלכתן
לדידי' יראה מילתא זוטרתא הוא,
דהמאור שבה מחזירו למוטב. אבל מי
שח"ו עובר על מצותיו א"א לו להיות
ירא ה', כי זה לעומת זה הוא. וזה
שאמר "ועתה ישראל מה וגו' כי אם
ליראה וגו' ללכת במצותיו וחקיו וגו'",
וכיון שילך בחקיו וצמנותיו ממילא תהי'
אללו היראה מילתא זוטרתא.

(שנת תשכ"ד)

"ועתה ישראל מה הי' אלקיך שואל
מעמך כי אם ליראה" (י:יב). ודרשו
ז"ל (ברכות ל"ג ע"ג) אטו יראה מילתא
זוטרתא היא ומשני אין לגבי משה
מילתא זוטרתא וקושיא מפורסמת דמה
דמיון משה לשאר ישראל ומה הכוונה
אין לגבי משה.

להכניע הגוף והיזהר שבו וממילא כשאומר רוצה אני הכי באמת רצונו, והדברים עתיקים.

וכתב ז"ל לפי זה גם בתשובה מיראת העונש הרי הנפש צפנימיות הנשמה היא טובה ורוצה לשוב מאהבה אלא שהגוף הוא שמעכב וכיון שהגוף נכנע מיראת העונש שוב הנשמה ששבה מאהבה הוא דשבה ונעשה תשובה מאהבה, והבן כי הוא דבר יקר. ומה שאמרו חז"ל כאן מאהבה כאן מיראה פי' הגאון ז"ל דתשובה מיראה ליכא אלא בערב רב או גרים שאינם מזרע אברהם יצחק ויעקב ואין פנימיות שלהם טובה מעצמה ע"ש. וזוה פי' הקרא או אז יכנע לצבם הערל ואז ירצו את עונם, ופי' אף שיהי' ההכנעה ע"י יסורים ויראת העונש אפ"ה ירצו את עונם לשון רזי ברצון ובאהבה, והבן.

והנה אמרו ז"ל במדרש אין "ועתה" אלא תשובה, וכשומר ועתה ישראל יהי' פירושו כלומר כשמשוב ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך והאי יראה הוא יראת הרוממות יראה עליונה שמהי' לה' אלקיך דוקא ולא יראת העונש דבישראל ליכא יראת העונש כלל, וידוע דעיקר התשובה הוא הכנעה ועויצת החטא וכמו שאמרו או אז יכנע לצבם הערל ומי שהוא מתגאה כל מיני גיהנום שולטים בו. וזהו כוונת הכתוב ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל ממך, כלומר שמהי'

אחין שצחורה עד שצא לאת ה' אלקיך תירא פי' וכו' עד שצא ר"ע ודרש לרבות תלמידי חכמים וא"כ הכ"נ ועתה ישראל וגו' כי אם ליראה את ה' אלקיך והיינו ליראה מת"ח לרבות ת"ח ופריך אטו יראה מילתא זותרתא עד שאתה מרצה ת"ח ולזה אמר אין לגבי משה שהי' עבד ה' וקבל התורה מילתא זותרתא היא לירא ממנו, וכמ"ש ויאמינו בה' וצמשה עבדו וכיון שכן גם לדורות כריך לירא מת"ח ודו"ק.

"ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'" (י:יב). ובגמ' ברכות (ל"ג ע"ב) אטו יראה מילתא זותרתא הוא, אין לגבי משה. וי"ל דהכא הרי לגבי ישראל נאמר כי אם ליראה, ומאי ראי' מייתי ממשה. ונראה דהנה ראייתי להגאון מהרש"ק ז"ל עה"ת דבר חדש ויקר, על מה שאמרו ז"ל חילוק בין תשובה מאהבה ותשובה מיראה והעלה הוא ז"ל דבישראל לעולם ליכא אלא תשובה מאהבה, מאחר שכל מה שבני"י חוטאים הוא מחמת כווד הגלות ולכן אם עושים תשובה נחשב כאילו שבו בתשובה מאהבה. וידועים הם דברי הרמב"ם ז"ל בהל' גירושין (פ"ב ה"ב) צפי' מלקין אותו עד שיאמר רוצה אני ומה מהניאמירתו באונס ופי' הטעם דמהני כן אע"פ שנאמר בקרבן "לרצונו", משום דנפש צן ישראל ממקור מחצבתו היא טוב ולעולם הוא רוצה לקיים מצות הצורא רק מי מעכב השאור שבעיסה שהוא הגוף, ולכן מלקין אותו

תוקפא וניחותא קאמרינן ופרש"י תוקפא כעס, ניחותא נוח לרעות. ורגמ"ה פי' לענין תוקפא וניחותא, כלומר שאם המנהיג קפדן כך כל הקהל וכן נמי אם הוא נח אף כולן כן ע"ש. והמצואר דהדור ואנשי' מושפעים מפרנס ומנהיג הדור וכמו שהוא אם הוא קפדן כן כל הקהל ואם הוא נח כן כל הקהל. ולפ"ז אחי שפיר אטו יראה מילתא זוטרתא ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרתא וכיון דהדור לפי הפרנס א"כ גם לדידהו זוטרתא היא דכל הקהל כולו כפרנס. (שנת תשי"ט)

"ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה" (י:יב). ול"ב לשון ועתה ישראל גם קושיית חז"ל אטו יראה מילתא זוטרתא ומה שמשנה אין לגבי משה מילתא זוטרתא אבל מה יעשו ישראל שאכלס הוא דבר גדול.

ובראה צ"ד דהנה אמרו ז"ל גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מיר"ש הנהנה מיגיע כפיו אינו יר"ש א"כ אמאי גדול ואם גם הוא יר"ש א"כ הרי הכא תרתי והכא חדא ול"ב. ול"ל דהתנא מיירי היכא דאיתא לאדם תרוייהו ויכול לצחור באחד מהם איזה מהם יבחר אי ליהנות מיגיע כפיו ולא להחמיר על עצמו או שיחמיר על עצמו דבבר רשות ולא יהנה מיגיע כפיו וע"ז אמר שיבחר צנהנה מיגיע כפיו יותר מיר"ש והבן.

צבחינת ואנחנו מה, זה הוא הדבר אשר ה' אלקיך שואל מעמך ואז תשוב אל ה' בנקל ולא יהי' ענין היראה כדבר גדול כלל, ואך רק יראת הרוממות שהיא בגדר האהבה יהי' נחשב אללך. וזה שאמרו אטו יראה מילתא זוטרתא היא ומשני אין לגבי משה שהי' עניו מילתא זוטרתא היא וא"כ אף אלל כל ישראל כשיהיו צבחינת מה וילמדו מדה זו ממשה אז יהי' גם אללס היראה מילתא זוטרתא, והבן.

ובזה י"ל שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך וגו' ול"ב איזה נתינת טעם הוא זה כי כשלת בעונך ולפי הנ"ל י"ל דהנביא מיישב מה שאמר עד ה' אלקיך והיינו ודאי תשובה מאהבה שמגיע עד הכסא הכבוד, והלא מסיים שם אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב וגו' וא"כ הוא רק כעין תשובה מיראה שאין לנו על מי להשען, ועל זה בא הנביא ואומר שובה ישראל כלומר כי מאחר שאתם בני ישראל ואכלסם ליכא אלא תשובה מאהבה ולכן כל אופן תשובה מלדכס תהי' עד ה' אלקיך כי לעולם תגיעו בתשובתכם עד הכסא הכבוד והבן.

א"י אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא לפמ"ש בגמ' ערכין (י"ז ע"א) זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה פליגי בה רבי יהודה נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו למאי הלכתא וכו' אלא לענין

והנה בזמן שישראל צמדבר והי' אוכלי
מן א"ח להם ליהנות מיגיע
כפיהם וממילא אז אין להם בחירה ולא
טענה של יגיע כפיו שזה מצטל מיר"ש
וכיוצא בו שהרי כולם לקטו המן וז"ש
ועתה ישראל כלומר עתה בזמן הזה
שאתם צמדבר ואין לכם דאגת פרנסה
א"כ מה ה' אלקיך שואל מעמך וכי כי
אם ליראה כי עכשיו יש בחירה ואין לכם
טענת גדול הנהגה מיגיע כפיו יותר
מיר"ש, וזה מובן נמי שמשי אין לגבי
משה מילתא זוטרתא שאין לו מובן כלל
ולהנ"ל אחי שפיר שמדבר מומן הזה
שיש שם משה שזכותו ירד המן ואז אין
לכם דאגת וטענת יגכ"פ כי אם ליראה
והבן.

א"י לפמ"ש חז"ל הכל בידי שמים חוץ
מיראת שמים והקשה המהרש"א
וש"פ שהרי אנחנו מתפללים חיים של
תורה ויר"ש וגם מתפללים הרבה
תפילות על יר"ש ותי' דאדם בעצמו אינו
יכול להתפלל על יר"ש אלא צריך
להשתדל ולעשות פעולות ליר"ש אבל
אחרים יכולים להתפלל גם על יר"ש
ובמקום אחר פירשתי לפמ"ש בגמ' נדה
(ל' ע"ה) והתוס' (כתובות ל') ועוד בכמה
מקומות דקודם יצירת הולד מלאך מציא
טפה לפני הקב"ה ומודיעין לו אדם זה
יהיה חכם או טפש עני או עשיר והכל
בגזירת השם עליו ואלו נדיק ורשע לא
קאמר, אלא צידו הבחירה ועיין כתובות
דף ל' בתוס' שם נמצא לענין כל
הדברים הוא מוכרח ואין צידו לצחור

להיות עני או עשיר אבל יר"ש צידו הוא
וזה שאמר הכל בידי שמים חוץ מיר"ש.

אלא דלפ"ז אינו אומר שאין צידו
להתפלל שיחנו לו יר"ש אלא שלא
נגזרה עליו שיהיה נדיק או רשע
ואדרבה תפילה מהני גם ליר"ש כמו
מאחרים רק שאינו צא בתולדה אלא
בהשדלות ותפלה נמי מקרי השדלות,
וז"ש כי אם ליראה שזה תלוי בבחירה
ולא גזרו עליה משעת הולדה ומ"מ
מהני תפילה ואמר אין לגבי משה שהוא
יתפלל עליהם והי' מילתא זוטרתא והבן.

"ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם
לא תקשו עוד כי ה' אלקיכם הוא
אלקי וגו' אשר לא ישא פנים ולא
יקח שחד" (י: טז-יז). ועיין בספורנו מה
שהאריך בזה. והנה בגמ' ברכות (כ' ע"ג)
דרש ר' עזירא זמנין אמר לה משמיה
דרב אחי וזמנין א"ל משמיה דר"א
אמרו מלאכי השרת לפני לפי הקב"ה
רבש"ע כתיב בתורתך אשר לא ישא פנים
ולא יקח שחד והלא אתה נושא פנים
לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך אמר
להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי
להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה'
אלקיך והם מדקדקים על עצמם עד
כזית ועד כזינה, ופרש"י עד כזית לר"מ
ועד כזינה לר' יהודה ע"כ.

והקשה בס' ברית שלום דמה טעם הוא
זה הואיל והם מדקדקים על
עצמן עד כזית ישא להם פנים בשביל זה,

ענבים או תאנה או חטה שלמה חייב לזרך זרכה אחרונה וצ"ס דילן לא משמע הכי ואדרבה הקפידו על השביעה ממש ועיין תוס' זרכות מ"ח ע"א ד"ה חשעה, וד"ה עד שיאכל כזית אי מי שאכל רק כזית מוציא למי שאכל כדי שביעה ועיין עוד שם דף מ"ט.

וי"ל דבהא פליגי דבירושלמי דייקי לשון הקרא מדכתיב כי וגו' מציאך אל ארץ חטה ושעורה וגו' חטה אחת או שעורה אחת ואפ"ה ואכלת ושבעת וזרכת ומפרשים הכי מציאך אל ארץ חטה ושעורה זית שמן ודצש, פסיק, ארץ אשר לא במסכנות תאכל זה לחם ואכלת ושבעת וזרכת והאי וזרכת קאי אחרוייהו ופי' או או או שתאכל חטה אחת או שעורה אחת או גפן או תאנה ורמון כל שתאכל זרי' שלמה חייב לזרך או שתאכל זה לחם ואכלת ושבעת וזרכת כלומר על אכילת תרוייהו חייב לזרך אלא שהשיעורים מחולקים דזכיון דייק הכתוב חטה ושעורה וגו' בלשון יחיד כלומר אם אכלת חטה אחת נמי חייבת לזרך כיון שהוא זרי', או על לחם אכל או צעי אכילה כדי שביעה ומדרבנן אכזית או כביצה וזה שיטת הירושלמי.

אבל הגמ' דילן ס"ל לזרכה נאמרה שיתזרכו הפירות עד שיהא אוכל חטה אחת או שעורה אחת כדי שביעה והותר וכמו שמצינו זרות אכל בזעו ויצט לה קלי והותרה או כחטים דשמעון בן שטח, כלומר ארץ אשר

גם מ"ש עד כזית עד כביצה תמוה דאיפכא היל"ל עד כביצה עד כזית וגם לשון מדקדקין היל"ל והם מחמירין על ענמן וע"ק כיון דזקרא מפורש ואכלת ושבעת וזרכת ומשמע שביעה ממש א"כ מנ"ל להוציא דאפי' כזית דלמא אין להוציא קרא מפשוטו ושבעת ממש. עוד יש לפענ"ד לדייק לפ"מ דקיי"ל ספק זרכות להקל משום חשש דלא תשא א"כ מה חומרא הוא לזרך אפי' כזית הלא מחוסר שביעה והזרכה בא רק על ושבעת מן התורה נמצא חסרון ולא מעלה להוסיף בזרכות מספק. ועיין בפוסקים אם מי שאכל כזית שזרכתו מדרבנן אם הוא יוציא למי שאכל כדי שבעו וצ"ס הנ"ל פי' לפי דרכו זקודש דלפעמים מזרך אחטה אחת כבימי שמעון בן שטח (מעניית כ"ג) שהיו החטים חטה אחת כשתי כליות של שור הגדול ותמיה דא"כ מאי קמ"ל שמזרך כיון שיש כשיעור מחמת הגודל.

ואשר נלפענ"ד זדיוק לשון המקראות שהקדים כי ה' אלקיך מציאך אל ארץ טובה וגו' ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון הכל בלשון יחיד היל"ל חטים ושעורים וגפנים וגו' בלשון רבים גם מה דכתיב אשר לא במסכנות תאכל לחם ז"ב אם בא לזשרם על טובת הארץ היל"ל לא במסכנות תאכל זה מעדנים ומה הרבותא והטובה בלחם, וי"ל לפמ"ש צירושלמי דהאוכל זרי' שלמה מזרך עליה זרכה אחרונה אפי' אין זו כזית ולכן האוכל גרגיר שלם מאשכול

עצמם עד כזית וכו' אבל רק על עצמם
אבל לאחרים הם נותנים כדי שביעה
ממש.

שנית נלפענ"ד בדיוק לשון עד כזית
ועד כביצה והיל"ל ככזית וכביצה
ונראה לפמ"ש בגמ' יומא (ל"ט ע"א)
ת"ר ארבעים שנה ששמש שמעון הנדיק
היה גורל עולה צימין וכו' ונשתלחה
ברכה בעומר ובשחי הלחם ובלחם הפנים
וכל כהן שמגיע כזית יש אוכלו ושבע ויש
אוכלו ומותר מכאן ואילך נשתלחה
מאירה בעומר ובשחי הלחם ובלחם"פ
וכל כהן מגיעו כפול הננועין מושכין את
ידיהן והגרגרנים נוטלין ואוכלין, והקשו
הת"י שם ד"ה שמגיעו כפול היבא
דמגיעין כפול ושביעין דאמרינן בפסחים
(דף ג') איך מקיימא מצות אכילה י"ל
דלא צעי כזית לגמרי אלא כזית עדיף
וחשובה אכילה וכו' ע"ש וכתבו
האחרונים ז"ל בדעת התוס' דלענין
ברכת המזון נמי אם אכל פחות מכזית
ושבע מצדך עליו צרהמ"ז אפי' פחות
מכזית ועיין רש"י קידושין ג"ג ע"א
ד"ה הננועין וצח"ס א"ח סי' מ"ט
ועיין מג"א א"ח סי' ק"ז סק"ד וט"ז
א"ח רס"י ר"י וצחלקת יואב יו"ד סי'
ט' ושו"ת כת"ס א"ח סי' ל"א ועיין גם
פני"פ פ' צחקותי ד"ה ואכלתם ובשו"ת
קרן לדוד סי' מ"ח אות ב' ועיין מל"מ
פ"ו מהל' תו"מ אי אכילה מה"ת הוא
כזית או צכ"ש.

ומה שנלפענ"ד לחדש דבר חדש צכ"ד

בחטה ושעורה ואכלת ושבעת ועיין פ'
וישאל ויהי לי שור וחמור לאן ועבד
ושפחה ופרש"י דרך ארץ לומר על
שורים הרבה שור ודברה תורה בדרך
העולם וזוה מפרש איך לא אשא להם
פנים אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת
שיאכל כדי שביעה וחטה ושעורה לאו
לדיוקא דירושלמי קאמי, והבן.

ויש לדייק לשון והם מדקדקים על
עצמם ולא די צאמרם והם
מדקדקים עד כזית עד כביצה, ונראה
לפמ"ש צכת"ס כמדומה עה"פ לדיק
אוכל לשובע נפשו וצטן רשעים תחסר
שם יבא עני אל הבית והוא רעב לאכול
והבעה"צ אינו רוצה ליתן לו או מיד
יאמר אך ורק שאכלנו ארוחת הצהרים
הגם שהוא רעב מ"מ כדי שלא ליתן
להעני נותן אמתלא שכבר אכל זה צטן
רשעים תחסר.

אבל לדיק אדרבה הגם שכבר אכל מ"מ
כיון שרואה עני וכדי לעשות לו
הרגש טוב הגם שבא אחר הסעודה
מבקש אולי תסעד אני אך כרגע מוכן
לאכול ובאמת הוא כבר שבע וזה לדיק
אוכל לשובע נפשו וצטן רשעים תחסר
וא"כ יבא מי שהוא ויתן לעני כזית או
כביצה ויספיק להם וישאיר לעצמו לאכול
אבל האמת שהנדיק אם אין לו די מזון
לשנים ויש לו אורה, אז הנדיק אוכל כזית
או כביצה או מה שיש לו ומתחפק בזה
לעצמו ולהאורח נותן ומכבדו עד לשובע
ממש וזה שאמר והם מדקדקים על

אבל האוכל פחות מכשיעור ומתברך
 במעיו ע"י נס שהקב"ה השביעו
 וכדכתיב ואכלתם לחמכם לשבע אוכל
 קימעה ומתברך במעיו והוא שבע כה"ג
 כיון שהשביעה בזה מחמת ברכת ה'
 ואינו מחמת חולי או קלקול במעיו
 אדרבה ברכת ה' הוא מברך אפי' על
 פחות מזית דמקרי אכילה כה"ג. ונראה
 דזה שאמר וברך את לחמך ואת מימך
 שהמאכל תתברך במעין אוכל קמעה
 ומתברך במעיו ולא ח"ו ע"י חולי אלא
 והסירותי מחלה מקרבך שהכל יהי' ע"י
 ברכת ה' והבן וכה"ג הגם שלא אכל
 כזית אלא פחות חייב עליו לברך ברהמ"ז
 כיון שנתקיים אללו ואכלת ושבעת
 ואדרבה עליו להודות יותר שהשביעו
 בקימעה אוכל מעט ומתברך במעיו.

ובזה הי' נראה קצת לבאר הא דאמר
 (ב"מ מ"ג ע"א) ההולך למוד את
 גורנו אומר יה"ר מלפניך ה' אלקינו
 שהשלה ברכה במעשה ידינו התחיל למוד
 אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד
 ואח"כ בירך ה"ז תפילת שוא לפי שאין
 הברכה מזוייה לא בדבר השקול ולא
 בדבר המדוד וכו' אלא בדבר הסמוי מן
 העין שנאמר ינו ה' אתך את הברכה
 באסמיק ופרש"י אין הברכה שמתברך
 ורצה מאליו ע"ש.

וא"כ באמת בכל כזית שאוכל מן
 התבואה שהתפלל שתבא הברכה
 בכרי הזה והקב"ה שלח ברכתו בכרי הרי

דיש חילוק בין היכא דאוכל והשביעה ב'
 מכה ברכה שנתברך במעיו אוכל קמעה
 ומתברך במעיו ובין היכא דהשביעה ב'
 מחמת קללא במאכל או קלקול במעיו
 וחולי וכיוצא בזה ואפרש שיחתי קצת
 בגמ' (עירובין פ"ג ע"ב) והעומר עשירית
 האיפה הוא וכו' מכאן אמרו האוכל
 כמדה זו ה"ז בריא ומבורך יתר על כן
 רעבתן פחות מכאן מקולקל במעיו ועיין
 רש"י ה"ז בריא שאוכל כל זרבו, ומבורך
 שאינו אוכל יותר מדאי וכתיב וצטן
 רשעים תחסר (משלי י"ג).

ולפ"ז האוכל פחות מזית ושבע
 לכאורה ה"ז מקולקל במעיו ואין
 זה אכילה ולכן פשוט דמי שהוא מקולקל
 במעיו ושבע מחמת חולי שאינו יכול
 לאכול כזית מ"מ אינו מברך דאין זה
 אכילה אשר התורה חייבה עליה ברהמ"ז
 וכעין רא"י מחולה שיצ"ס שמאכילין
 אותו פחות מכשיעור ביו"כ ואפילו הוא
 שבע מזה לא מקרי אכילה ואין לריך
 ברהמ"ז דשביעה זו מחמת חולי הוא ולא
 מחמת האכילה ופשוט דחשיבס"כ אם
 שבע מאכילת פחות מכותבת לא מקרי
 אכילה לגבי יתובי דעתא דהגם דביו"כ
 ביתובי דעתא תליא מילתא והאי גברא
 מיתב דעתיה בכזית או פחות אפ"ה לא
 מקרי אכילה משום דאכילה זו אינה
 מיטבת הדעת בשאר בני"א ומה שהוא
 מיתב דעתו באכילה זו מחמת חליו הוא
 ולא מחמת אכילה, והוא שבע מחמת
 חליו או שהוא מקולקל במעיו.

י"ל דאף דקיי"ל לחז"ל דבעוג מלך
הבשן מיתבי פורתא [ונמלא דליכא אדם
שלא מיתבא דעתיה בכוחתא מ"מ] היינו
באדם צרי אבל מי שאחזו בזלמוס מחמת
רעבון כל זמן שלא יאירו עיניו הרי חזינן
ללא מיתבי דעתיה ועדיין הוא מעונה
עד שיאירו עיניו אפילו אבל כמה כוחתא
אין כאן איסור רק משום ח"ש ודייק כן
מלשון הרה"מ וא"כ אין רבותא
בטהורים משום דביו"כ עד שיאירו עיניו
אין כאן איסור כרת דליכא יתיבי דעתיה
ואין כאן רק ח"ש ושפיר קתני רבותא
אפילו דברים טמאים שאוכל כשיעור
ואיכא לאו ומכ"ש דברים טהורים שאוכל
דמשום יו"כ ליכא אלא איסורי זעלמא
משום ח"ש ע"ש.

והנה חידש לן רבינו דבר חדש דהגם
דכ"ע מיתבי דעתיה בכוחתא והוא
מהלכה למ"מ, מ"מ חילוק יש בין אדם
צריא שהוא רעב שסגי ליה בכוחתא
לחולה מחמת רעבון דזלמוס שכוחתא
לא מיתבי דעתיה ולכאורה נריך לזה
ראי' מאחר שאמרו דלכ"ע שיעור
כוחתא מיתבא דעתיה והוא הלכה
למ"מ מי נתן לחולי זה שיעור אחר,
וראייתי צפר"ח שפי' זלמוס הוא בלשון
יון גרונו של שור, כלומר אולי זה החולי
אוכל הרבה כלחון השור והוא פלא
והארכתי במקום אחר (בחי' שנתשובה
חשני"ח) ולפי מה שפי' ר"ח מצוארים
דברי רבינו ז"ל והוא ראי' ברורה לדברי
רבינו דפי' זלמוס הוא בלשון יון גרונו
של שור וא"כ אין שיעורו כשיעור כל בני

החם נמי חסר כזית גשמי כגדולתו מן
הארץ שהרי מעורב בו תבואה מצרכתו
של הקצ"ה ונתרבה מכח הצרכה מאליו
ואם אכל אפי"ה מצרך אחריו צרהמ"ז
ולפ"ז מובן דכל שהצרכה מאת ה' מה
לי נמצרך צכרי ומה לי נמצרך צמעיו
כיון שצרכת ה' השביעו הרי מצרך עליו
צרהמ"ז כיון שהוא שצב והצן ודוקא
באוכל וליכא צרכה וליכא כזית אינו
מצרך לאו אדרבה אפילו שצב אינו
מחמת הדגן שאכל אלא שמקולקל צמעיו
וכמו שביארתי וזה בגדר מארה, עכ"פ
נראה כלל חדש דאוכל ונמצרך צמעיו
מצרך עליו אפי' פחות מכזית וכדעת
הת"י ובאוכל ונתקלקלו מעיו או שהוא
חולה אינו מצרך עד שיאכל כזית.

וסמוכין לדבר זה מלאתי למרן כק"ו
צבי"ש א"ח סי' ש"ז שכתב שם
אקושית נוב"י א"ח סי' ל"ו במשנה
יומא (פ"ג ע"א) מי שאחזו בזלמוס
מאכילין אפי' דברים הטמאים ותמה
הנוב"י ז"ל דאדרבה דברים טמאים
ציו"כ קיל שאינו אלא בלאו ואין אהע"א
ע"ש וכתב מרן זו"ל ועוד ה' נ"ל לדון
בדבר חדש הנה ציו"כ שיעורו בכוחתא
משום דלא כתיב אכילה רק אשר לא
מעונה ותלוי ביותבי דעתיה ושיעורו חז"ל
דכשיעור כוחתא מיתבי דעתיה כולי
עלמא טובא ועוג מלך הבשן פורתא
כדאמרינן לעיל דף פ' אבל מי שאין
דעתו מתישבת אפילו בכמה כוחתא רק למ"ד
ח"ש אמה"ת או לר"ל מדרבנן, וא"כ

חטה אחת ושעורה אחת וגפן אחד כיון שאוכל קמעה ומתברך במעיו הו"ל בכלל ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך כיון שזב השביעה ע"י הזרחה ולא ע"י קלקול במעיו.

והנה לשון עד בכל מקום לפי הענין יש עד ועד בכלל ויש עד ולא עד בכלל וי"ל הכא קאמר איך לא אשא להם פנים אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת שיאכל כשיעור אכילה שבחורה שהוא כזית או יותר כזיבה והם מדקדקים על ענמם עד כזית וכו' ולא עד בכלל והיינו אפילו פחות מכזית נמי מזכרין כשהן שבעין ולכן אשא להם פנים והבן.

"ואהבתם את הגר כי גרים הייתם וגו'" (וי:ט). רש"י צפ' משפטים (שמות כ:כ) כתב אדם שלא נולד בארץ מדינה אלא בא ממדינה אחרת נקרא גר, ועיין חינוך שכתב דמ"ע דואהבתם שייך גם בישראל הבא ממקום אחר והוא בגדר גר.

ואחד מתלמידי העיר מה שכתב המ"צ (או"ח סי' קנ"ו סק"ד) וז"ל אהבת הגר שנתגייר [בזמן הבית] שני מ"ע הן שנאמר בו גם מ"ע של אהבת ישראל ואהבת לרעך כמוך וגם מ"ע של ואהבתם את הגר. והנה לשון שנתגייר בזמן הבית ל"צ דודאי הוא מ"ע שבגופו ונוהג בארץ ובחו"ל צפני הבית ושלא צפני הבית, ולכן מחמת הדוחק ל"ל

אדם שיש לו גרון בן אדם ואפי' עוג מלך הבשן מ"מ גרונו הוא גרון של אדם וברכות מיתבי דעתיה אבל מי שאחזו בזלמוס יש לו גרון של שור ולא של בן אדם והולך ומפרש כלומר אולי זה החולה אוכל הרבה כלחוך השור ואין שיעורו בברכות כשאר בני אדם ולכן מאכילין אותו עד שיאירו עיניו והוא ראוי ברורה לפי רבינו וזכה ברוח קדשו לכיון האמת לדברי ר"ח שכל דבריו דברי קבלה ודו"ק היטב.

והמבואר מיהו מדברי רבינו שמי שהוא מקולקל בגרונו או במעיו נשחנה השיעור לגבי יתובי דעתא אפי' למעלה דאין לו שיעור בכמות אלא ביאירו עיניו דעיקר השיעור של כותבת הוא משום יתובי דעתא ותלוי בגוף האדם אלא כל העולם מיתבי דעתייהו בכותבת אבל בחולה מחמת רעבון שהוא גרון השור לא אמדינן בכמות המאכל אלא ביאירו עיניו שהוא גוף האוכל והבן. והכ"נ אומר אני למטה נמי הדבר כן ולהיפוך לזרחה כל שמתברך במעיו והבן.

ולפ"ז י"ל ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם דאז היא גדר מארה שאוכל לחם מחמת עניות ומסכנות ואז א"ל לו לזרך שהרי תשלח מארה במעיו ואוכל ואינו שבע, לכן מצטייה לא במסכנות תאכל לחם אלא לא תחסר כל בה ותהי טובה וברכה ואז אפי' רק

דמחמת הצענוזורא כתב צזה"צ. צרם
באחד מן השיעורין צצית מדרשינו
אמרתי לפענ"ד דבר חדש.

וקיי"ל לגירות צעינן צ"ד מומחים
וכבר הקשו התוס' (גיטין פ"ח
ע"ב ד"ה צמילתא) ומה שאנו מקבלים
אע"ג דגר צריך ג' מומחין כדאמרין
בהחולץ אור"י דעצדינן שליחותייהו,
וא"ת הא עכשיו אין מומחין אפי' צא"י
וי"ל דשליחותייהו דקמאי עצדינן, וגם
המגייר צריך להציא קרבן וא"כ עיקר
הגירות צזה"ז הגם שמקבלים מ"מ הרי
חסר הקרבן וצ"ד מומחין צמציאות,
והגם דלהלכה קיי"ל דכלס גרים הם
ומ"מ מהם כשרים ומהם גרים גרורים
ועליהם נאמר קשים כספחת.

ומעתה י"ל דודאי הני גרים שנתגיירו
כגר השלישי כרות וכיוצא בהם
הם אינם כספחת אלא הם כלוים ועיין
קה"ר ז' צ' גר שנתגייר ל"ש זוכה
ומשיאין מצנותיו לכהונה, וצוה נחלקו
גואל וצועו דגואל אמר פן אשחית את
נחלתי שחשב שנתגיירה לשם אישות לישא
למחלון וכליון ולכן אמר פן אשחית את
נחלתי, אבל צועו ידע שלש"ש נחכוונה
ולכן נשאה ויאל הימנה מלכות צית דוד.
וידוע דיש שני מיני אהבה יש אהבה
להתקרב לאדם כדרך האהבה שמקרבת
ואהבת את ה' אלקיך ויש אהבה צשציל
שלא יתרחק השני והנה צישראל כתיב
ואהבת לרעך כמוך וזה אהבה להתקרב
אליו ישראל עם קרובו וכל הקרוב

ונקדים קושיא אחת אשר מעולם תמהני
שהתורה אמרה ואהבתם את
הגר ואמרו חז"ל (צ"מ נ"ט ע"ב) תניא ר'
אליעזר הגדול אומר מפני מה הזהירה
תורה צל"ו מקומות ואמרו לה צמ"ו
מקומות צגר מפני שסורו רע וכו' רבי
נתן אומר מוס שבך אל תאמר לחברך.
והנה אמרו חז"ל קשים גרים לישראל
כספחת (יבמות מ"ו) וא"כ היאך יל"ה
תורה לאהוב הגר אשר הוא כספחת לנו
ומי האיש החפץ חיים אינו מרחק
מספחת מין צרעת והתורה תל"ה עליו
לאהבו.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר לפמ"ש
צילקוט שמעוני פ' צא סי' רי"ג
ז"ל תורה אחת יהי' לאזרח ולגר שלשה
גרים הן יש גר שנתגייר לשם אשה א"ל
הקצ"ה נתגיירת צשציל הנצילה הרי היא
נתינה לך שנאמר לגר אשר צשערך
תתנה. הגר השני להיות מתפרנס כעני
הרי הן נותנין לו שנאמר וצקצרכם את
קציר ארצכם וגו'. הגר השלישי זה
שנתגייר לשמו של הקצ"ה אמר הקצ"ה
הוא שקול עלי כאחד מהם שנאמר הקהל
תוקה אחת וגו' תורה אחת יהי' לאזרח
וגו' ולא עוד אלא שהוא שקול עלי כלוי
שנאמר וצא הלוי כי אין לו אמר משה
לפני הקצ"ה רבש"ע הגר הזה כלוי

על שזועת אמת. וי"ל דהכונה על מה שאמרו (גדה ל') תינוק צמעי אמו קודם שינא לאויר העולם משציעין אותו תהי נדיק ואל תהי רשע וזה את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד וצממו תשבע כלומר צאותה שזועה שנשבעת תהי נדיק ואל תהי רשע.

איברא דנחלקו בזה רבותינו הראשונים וי"ל דעת הרמב"ם פי"א מהל' שזועות ה"א דהוא מצות עשה על כל מי שנחתייב שזועה צ"ד שישבע בה' שנאמר וצממו תשבע והרמב"ן ז"ל חולק עליו דאין זה מ"ע אלא הימור ולעולם הרשות בידו שלא לישבע. וסדר שזועה דאורייתא הוא כך אותו ס"ת צורעו ועומד צ"ד ונשבע צ"ס או צכינוי בשזועה מפיו או צאלה, מפני הדיינין והוא עונה אמן. ומשציעין בלשון הקודש ומודיעין את הנשבע שיהא מכיר בלשון השזועה. וכתבו הרי"ף ורש"י וראב"ד צ"ס הגאונים דצדורות אחרונים בטלו שזועה צ"ס מפני גודל ענשה שלא ישתומם העולם בעון שזועות. ובספר מו"ל מאש הקשה המשביע חזירו בשביל ממונו ויודע שישבע לשקר א"כ עבר על לפני עור לא תתן מכשול, והרי נריך לפזר כל ממונו שלא יעבור בלאו, ועיין שו"ת בית שערס לכק"ז מרן ז"ל יו"ד סי' י"ז שמי' לפי מש"כ החו"י דבלאו שאין בו מעשה אין נריך לפזר ועיין ש"ע יו"ד סי' ר"ג ס"ו וסי' רל"ז ובספרנו סמ"ה מצוה תל"ה.

הקרוז קודם, אבל צגר כתיב (במכילתא שמות כ"ג:) גר לפי שסורו רע לפיכך מזהיר עליו הכתוב במקומות הרבה, ובמ"ר ח' צ' גר שהניח משפחתו ובית אביו והניח אומתו וכל אומות העולם וצא אללנו, לכן הרבה עליו שמירה, למה הדבר דומה למלך שנלוה לו צבי עם האלף ע"ש.

והנה בזמן הבית אמרו לא קבלו גרים לא צימי דוד ולא צימי שלמה ומה שקבלו לפעמים לפי שידעו שהם הגרים החשובים למקום כלוים אבל לאחר החורבן בזה"ו אין אתנו יודע ומקבלין גרים צלי לדעת אם כוונתם לש"ש כמו בזמן הבית שהיו שם נביאים ולכן י"ל דבאמת אהבת הגר תלוי שיהי' גר ממש שיהי' כמו לוי ולכן כתב המ"צ אהבת הגר שנתגייר בזמן הבית דאז ודאי אם קבלו אותו ונתגייר הי' כל כוונתו לש"ש ועליו נאמר ואהבתם את הגר כאהבת ישראל שהם שני מצות עשות מתאימות הן והבן. ומיהו כיון דאין אנו יודעין עכ"פ נריכין לקיים ואהבתם את הגר מ"מ.

"את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע" (י:ב). פרש"י אם יש כל המדות הללו, ותמה צפע"ר אדרבה כ"ש שלא ישבע ועוד הא אמרינן אפי' לאמת לא ישבע, דכמה עיירות נחרבו על שזועת אמת, ועיין תנחומא פ' מטות מעשה צינאי המלך שהי"ל צ' אלפים עיירות וכולם נחרבו

נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני לא כ"ש אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי וזה שהשיב החכם (עירוזין הג"ל) וכו' מי שלימו קורמי באגמא והנך רואה שהקצ"ה זן ומפרנס את הבהמות ומגדל להם עשב ואם לך מקפת פרנסתו אז תדע שהרעות את מעשיך ולכן אם שמוע תשמע.

ולפי"ז י"ל דהכי קאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך ולא שלמו קורמי באגמי ואז ואכלת ושבעת גם אתה שחדע שתשמע בקולו אצל השמרו לכם פן יפחה לבצקם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים ופרש"י שתסורו מן לימוד התורה אז לא תאכלו ותשבעו אלא יעזור את השמים ולא יהי מטר והאדמה לא תתן את יבולה ושמתם את דברי אלה על לבצקם וכו'.

א"י לפ"מ שדרשו ז"ל דאקור לו לאדם לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו ועיין ש"ע א"ח סי' קס"ז ס"ו והנה סמכו לרמו אקרא ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת כלומר שאם תתן מאכל לבהמתך קודם שתאכל בזכות זה ואכלת ושבעת כלומר תחברך צפרנסה וז"ש והי' עקב תשמעון, אם מלות שאדם דש בעקציו תשמעון והיינו העשב שאדם דש עליהם בעקציו אם תשמעון ותקיימון ליתן לבהמתך קודם אז ואהבך וגו' וברך פרי בטןך ופרי אדמתך דגנך ותירושך ויזהרך. (שנת תשנ"ג)

"והי' אם שמוע תשמעו וגו' ואספת דגנך ותירושך ויזהרך ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת" (יא:ג). וי"ל דלכאורה עירבצ הדברים אמר ואספת דגנך וגו' דמשמע דואכלת ושבעת קאי שתאכל מעשב שנתתי לבהמתך והול"ל ואספת דגנך ותירושך ויזהרך ואכלת ושבעת ונתתי עשב בשדך לבהמתך ויאכלו הבהמות ודברי חז"ל ידועים ורש"י פי' ואכלת ושבעת הרי זו ברכה אחרת שתהא ברכה מזויה צפת בחוץ המעיים, ואכלת ושבעת. נראה דהרגיש כמה שכתבנו ולכן פי' דהוא ברכה אחרת ולא אדלעיל ומ"מ הא גופי' ז"צ למה כאן מקומה.

ולפום ריהטא לפמ"ש בגמ' עירוזין (כ"ג ע"א) שחורות כעורב בני אתה מואלן וכו' רבא אמר בני שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבני רב אמרה ליה דביתהו ינוקי לידך מאי אעביד להו אמר לה מי שלימו קורמי באגמא. וז"ע היאך ענה לאשתו הנודקת תשובה כזו והלא התחייב עצמו במזונות, ובגמ' כתובות (מ"ט ע"ב) על מי שאינו רואה לזון את בניו הקטנים מכריזין עליו על האבן עורבו בעי בני והוא גברא לא בעי בני וכ"ש לומר ומי שלימו קורמי באגמא.

אולם הענין לפמ"ש שלהי קידושין מעולם לא ראיתי ארי סבל ושועל חנוני וכו' ומתפרנסים שלא בצער ולא

"והי' אם שמוע תשמעו" (יא:ג).
 פרש"י אם שמעת ציטן תשמע צדק, ומה שנאמר בכל לבבכם ובכל נפשכם, ולא נאמר ובכל מאדך כתב הכלי יקר לפ"מ שפי' רש"י שלכך נאמר ובכל מאדך לפי שיש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, ומדקאמר שיש לך אדם ש"מ שזה דבר בלתי מנזי כי באלה אחד או מתי מספר שבטלה דעתם אלל כל אדם, אבל לא צניבור, כי לא שכיח הדבר שרבים יסכימו על דעה נפסדה זו, ע"כ.

ולפענ"ד תמוה שהרי חז"ל (חולין ז"א ע"א) אמרו כן על יעקב אבינו ואדרבה אמרו לדיקים חביב עליהם ממנוס יותר מגופם, וזה לכאורה על כולם נאמר, ועיין שבת (ק"כ ע"א) בואו והצילו עמי, ואמרו ז"ל אם פקחים הם עושים עמו חשבון אחר השבת, ומוקי לה בלדיקים שאין מוותרין על שלהם וגם אינם רוצים לטרוח בשביל אחרים בחנם (שבת ק"כ ע"א) ועיין שם רש"י ד"ה הכא בירא שמים וכו' וגם שכר שבת אינם רוצין, ולכן אם רוצים יכולין לעשות חשבון, עכ"פ מבואר לדיקים חביב עליהם ממנוס ואינם רוצים לטרוח וחסידים מוותרים, וא"כ הכ"נ י"ל, וכ"ש דאמרינן דהתורה חסה על ממנוס של ישראל וצ"ע.

ולולא דמסתפינא היה נראה לפרש ולתרוץ קושיית למה כאן שבק ובכל מאדך, לפמ"ש בגמ' (ברכות ל"ה ע"ב) דוהי' אם שמוע מיירי באין עושין

רצונו של מקום, ופריך והא כתיב והי' אם שמוע, ומשני עושין ואינם עושין, ועיין תוס' שם מה שפי', ועל גליון התוס'. ובמקום אחר הארכתי צס"ד בציאור הענין שעושין מאהבה לא צריכין לאסוף דגן אלא עמדו זרים ורעו לאנכס כרשב"י וחבריו, אבל העושין מחמת יראה צריכין לאסוף וכיוצא בו, וכנראה שהם הנדיקים הם שממונס חביב עליהם יותר מגופם, ולכן שבק כאן במאדך שהרי מיירי בעושים ואינם עושים, וכיון שממונס חביב עליהם א"כ ימסרו נפשם קודם ולא ישמעו על ממנוס, ולכן אמר והי' אם שמוע וגו' ובכל לבבכם ובכל נפשכם ולא מאדם, דממונס חביב עליהם, ולכן נקרא אינם עושין, אבל עושים מ"מ במסירת נפש, ואם שגיחי ה' הטוב יכפר.

ולפמ"ש פרשה ראשונה שנאמרה באהבה ואהבת את ה' והם בצחינת חסידים, ובגמ' למה הקדים פי' שמע לוהי' אם שמוע, שבתחלה יקבל עליו עול מלכות שמים ואח"כ עול מלוות, ולהנ"ל ואהבת שהוא בצחינת אהבה עול מלכות שמים מאהבה בצחינת חסיד שפיר אמר ובכל מאדך, אבל והי' אם שמוע שהוא בצחינת עול מלוות עושה ואינו עושה מאהבה אלא שהוא לעול ולמשא שפיר הוא בצחינת לדיק, וממונו חביב עליו מגופו ושפיר שבק מאדך.

עוד נראה והי' אם שמוע וגו' ופרש"י אם שמוע ציטן תשמעו צדק,

נראה לפמ"ש לעיל (ברכות ל"ה) דמיירי עושין ואינם עושין ראונו של מקום. וביאור הדברים לפמ"ש התנא (אבות פ"ג מ"ד) הוא ה"א אומר עשה ראונו כרנוך כדי שיעשה רנוך כראונו בטל רנוך מפני ראונו כדי שיצטל רנון אחרים מפני רנוך, וכחצתי בספר הקנינים החילוק מצטל רנוך לעשה רנוך, דצטל פירושו שבאמת ראונו הוא לעשות מה שהוא היפך רנון הצורא אלא שהמורה לזה עליו ההיפוך, ולכן חייב לצטל ראונו מפני רנון הצורא, אבל בעצם ה"א ראונו אחרת, אבל עשה ראונו כרנוך פי' שיעשה לכחחלה ראונו כרנון הקצ"ה שאפילו לא יתאוה לדברים אחרים אלא כל שיעלה על דעת שזה רנון הצורא, יתאוה ומיד זה יהי' ראונו וחפצו לעשות רנון הצורא צ"ה, ואמרו ז"ל שהמצטל ראונו מפני ראונו של הקצ"ה גם הוא ית"ש כביכול יצטל רנון אחרים, כלומר שאחרים יחשבו עליך רעה והקצ"ה יצטל מחשבתם בע"כ, אבל מ"מ לכחחילה יחשבו ויתנכלו עליך להרע לך, אבל עשה רנוך כראונו אז יעשה הקצ"ה רנון אחרים כרנוך, שלכחחלה יתאוה חלה להטיבך ולעשות רנוך בכל שעה במסירת נפש ממש כאהבת ההורים על צניהם. וזה ביאור והי' אם שמוע וגו' עושה ואינו עושה, כלומר עושה ומקיים אבל רק מטעם ציטול ואינו עושה מטעם עשה רנונס כראונו וכו', והבן.

נראה לפמ"ש לעיל (ברכות ל"ה) דמיירי עושין ואינם עושין ראונו של מקום. וביאור הדברים לפמ"ש התנא (אבות פ"ג מ"ד) הוא ה"א אומר עשה ראונו כרנוך כדי שיעשה רנוך כראונו בטל רנוך מפני ראונו כדי שיצטל רנון אחרים מפני רנוך, וכחצתי בספר הקנינים החילוק מצטל רנוך לעשה רנוך, דצטל פירושו שבאמת ראונו הוא לעשות מה שהוא היפך רנון הצורא אלא שהמורה לזה עליו ההיפוך, ולכן חייב לצטל ראונו מפני רנון הצורא, אבל בעצם ה"א ראונו אחרת, אבל עשה ראונו כרנוך פי' שיעשה לכחחלה ראונו כרנון הקצ"ה שאפילו לא יתאוה לדברים אחרים אלא כל שיעלה על דעת שזה רנון הצורא, יתאוה ומיד זה יהי' ראונו וחפצו לעשות רנון הצורא צ"ה, ואמרו ז"ל שהמצטל ראונו מפני ראונו של הקצ"ה גם הוא ית"ש כביכול יצטל רנון אחרים, כלומר שאחרים יחשבו עליך רעה והקצ"ה יצטל מחשבתם בע"כ, אבל מ"מ לכחחילה יחשבו ויתנכלו עליך להרע לך, אבל עשה רנוך כראונו אז יעשה הקצ"ה רנון אחרים כרנוך, שלכחחלה יתאוה חלה להטיבך ולעשות רנוך בכל שעה במסירת נפש ממש כאהבת ההורים על צניהם. וזה ביאור והי' אם שמוע וגו' עושה ואינו עושה, כלומר עושה ומקיים אבל רק מטעם ציטול ואינו עושה מטעם עשה רנונס כראונו וכו', והבן.

והנה העושה מאהבה אין נפ"מ לו צמה הוא עושה, ולכן מצינו בכהנים

שמעולם לא נתעללו בחרומת הדשן כיון דזה אללם עבודה כמו הקרבת הקרבן עצמו, וכ"ז בזמן שכוונתו לשם שמים, אבל מי שח"ו יש לו פניות אז הולך בחר המראה ולא בחר הכוונה, והנה מטבע האדם להתרגש לעולם מדבר חדש ומה שלא קדמו אדם, אבל לעבור על הישן נושן אין לו חשק, אמנם בחורה כתיב אין כל חדש וכל מה שתלמיד ותיק עמיד לחדש כבר נאמרה לו למשה מסיני, ובגמ' מנחות (כ"ט ע"ג) ר"ע היה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילי הלכות וחלשה דעתו של משה וכשבא להלכה אחת ושאלו לו תלמידיו רבי מנא לך והשיב הלכה למשה מסיני נחה ונתקרה דעתו. והנה הגם שר"ע היה דורש תילי תילי הלכות אבל הכל כבר ניתן למשה, אלא שבחוק הישן דורשו דבר שנראה כחדש וכאמור בכל יום ויום יהא צעיניך כחדשים, וז"ש רש"י אם שמוע צישן תשמע בחדש, שכל המורה כולה כבר נתנה וישנה הוא שנבראת תחקע"ד דורות קודם בריאת העולם, והכינה וגם חקרה, אלא כיון שתשמע צישן תזכה לשמוע בחדש. (שנת תש"ט)

"ושמתם את דברי אלה" (יא: יח).
 ברש"י בשם הספרי, אף שחגלו היו מצויינים במצוות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר "הצידי לך ציונים". וכתב הרמב"ן ז"ל, וכבר כתבתי פי' הענין כי המצוות האלה חובת הגוף הם ודינם בכל מקום כמו בארץ, אבל יש

בו במדרש הזה סוד עמוק וכבר רמזתי ממנו, ע"כ.

וראיתי לק"ו המהר"ל בספרו גור ארי" עה"ת שהקשה אפרש"י והספרי שכתבו בטעם המצוה כדי שלא יהא דומים אליכם כחדשים, קשה דהרי אף בלא טעם זה חייבים דהא כל מצוה שהוא חובת הגוף חייבים בין בארץ בין בחו"ל. וי"מ משום דכאשר יגלו ח"ו בין האומות ולא יהי' לישראל בתים מיוחדים ולא יקיימו מזוזה וכן תפילין מפני שצריך שלא יסח דעתו מן התפילין, ולאגת הגלות וטרדות גורם היסח הדעת ובגלות גדול כמו שהי' להם ראויים הם שיהיו פטורים מתפילין, וא"כ יהיו המצוות חדשים עליהם כשיחזרו. לכך אמר שאף בחו"ל יקנו להם בתים ויעשו מזוזה, וגם בגלות יסירו הטרדות כדי שיחייבו בתפילין ואזי לא יהיו נראין מצוות אלו כחדשים.

שוב כתב, והרמב"ן התעורר בזה ואמר שיש לזה סוד עמוק, ואני אגלה הסוד, דהנה כתב הרמב"ן בפ' תולדות כי התורה הוא משפט אלקי הארץ, ולפיכך היו האבות שומרים את התורה דייקא באר"י ולא בחו"ל, אבל ישראל כל מצוה שהיא חובת הגוף חייב לעשות. ולא הי' ראוי שישראל ישמרו המצוות בחו"ל כיון שהם משפט אלקי הארץ, אבל אם לא נתן השי"ת שישמרו המצוות בחו"ל שיקיימום כמו באר"י, כי אז הי' צבואם לארץ אח"כ נתינה חדשה כיון

שכבר נתבטלו המצוות ח"ו, ואין כאן נתינה חדשה. ולכך אמר שיקיימו המצוות בחו"ל ג"כ שפעם אחת ניתנה תורה ולא שתי פעמים. ומה שאמר כדי שלא יהיו חדשים עליכם הוא בעצמו טעם הכתוב שחייב בכל מצוות שהם חובת הגוף וחייבים עליהם בחו"ל כמו באר"י שהרי אין כאן מצוות חדשות וחייב הראשון לא נתבטל כדי שלא יהיו חדשים כשיחזרו לארץ, ונכון הוא מאד, ע"כ.

ולאחר נשיקות כפות ידיו לכק"ו ז"ל דבריו הק' ריכים ציבור, דהרי הרמב"ן סוף פ' אחרי (ויקרא יח:כה) עה"פ "ותטמא הארץ" כתב, החמיר הכתוב בעריות בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות. והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ, אבל סוף הדבר בכתוב שאמר "בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו' כי חלק ה' עמו", והענין כי ה' הנכבד ברא הכל ונתן כל עם ועם בארצותם תחת מול ושר מלאכי עליון בשמם, אבל אר"י אמצעיית הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עליה מושל מן המלאכים, וקידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצוות להיות לשמו, והארץ שהוא נחלת ה' תקיא כל מטמא אותה, ואמר כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ.

והנה בחו"ל אע"פ שהכל לשם הנכבד

שיקיימו התורה. וי"ל כוונת הספרי ללמחר שיגלו לבבל לא יעלה בדעתם לפרוק מעליהם עול המצוות מכה טענת מודעה ע"ש. אבל דברי הספרי מורין גם על גלות אחר. אבל כנראה דג"כ לא זכר דברי הרמב"ן הנ"ל עת כתבו, וע"ש מה שפלפל שם עוד הרבה, ולהנ"ל אין מקום לכל פלפולו. (שנת תשכ"א)

"ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם" (יא:ט). ובספרי, משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה נוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו, מכאן אמרו כשהמינוק מתחיל לדבר אצו מסית עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא כאילו קוצרו שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו'. ונ"ב שהתחיל משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה נוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו, ומסיק מכאן אמרו וכו' אצו מסית עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה, דמשמע לשון הקודש צריך ללמדו.

ובדרך פשוט נראה שהוא ביאור כיון שאצו מלמד את בנו לדבר ואינו יודע בהתחלת לימודו לדבר מה מלמדו ומהו הדבור הכי חשוב שילמד את בנו מילות ומיכות הראשונות לחשיבות הענין ולזה אמר אצו מסית עמו ושיחה זו תהא בלשון הקודש וזו השיחה שעדיין לא הגיע ליותר משיחה מ"מ השיחה בלשון הקודש זה בעצמו היא כבר חינוך בבן, ועוד מלמדו תורה והוא תורה נוה לנו, כלומר ומיד כבר מלמדו תורה,

אין זה טהרה שלמה בעבור המשרתים המושלים עליה, והעמים תועים אחרי שריהם, ומן הענין הזה אמרו בספרי "ואזדתם מהרה", אע"פ שאני מגלה אחכם מן הארץ לחו"ל היו מצויינים במצוות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים. משל למלך שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה הוי מתקשטת תכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים. כן אמר ירמי' "הציבי לך ציונים", אלו המצוות שישראל מצויינין בהם. והנה הכתוב שאמר "ואזדתם מהרה וגו' ושמעתם את דברי אלה וגו'" אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהיו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה', ולפיכך אמרו בספרי "וירשמה וישבת בה ושמרת לעשות", ישיבת אר"י שקולה ככל המצוות שבתורה, וכך הוא בחוספתא דע"ג וכו' ע"ש מה שהאריך. וע"ז היתה כוונת הרמב"ן ז"ל כמ"ש בפ' עקב שיש צוה סוד עמוק וכבר רמזתי עליו, וזה מש"כ כאן בפ' אחרי.

וראיתי בכלי חמדה פ' עקב שהאריך הרבה בדברי רש"י הנ"ל, ומתחילה העלה בדעתו דבספרי לא מבואר מוזה רק ס"ת ותפילין ע"ש, ופלפל בדבר ומי' עפ"מ דמבואר בשבת דמודעה רבה לאורייתא והדר קבלוהו בימי אחשורוש וכתב כי קודם לכן היו יכולין לחזור, וה"מ בחו"ל אבל באר"י לא כיון דלא ניתנה להם אר"י אלא ע"מ

שהדיבור הזה שלמדו תורה צוה לנו הוא תרתי למדו לדבר והדיבור הוא ממילא שלמדו תורה.

ומה שסיימו ואם לא עשה כן הרי הוא כאילו קצרו ז"ב. ונראה לפמ"ש ז"ל שתי שנים ומחצה נחלקו ז"ש וז"ה הללו אמרו נח לו לאדם שנצרא משלא נצרא והללו אמרו נח לו שלא נצרא נמנו וגמרו נח לו לאדם שלא נצרא (עירוזין י"ג), וצחוס' שם ללדדיקים נח לו שנצרא, והנה אמרו ז"ל מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, ולכן מיד שנולד לו בן אין יודעין אם הוא בכלל נח לו שלא נצרא או נח לו שנצרא, ולכן אצו מלמדו לשון הקודש שהוא תורה צוה לנו, וא"כ עשה מצוה, ומצוה גוררת מצוה ויהי' כל ימיו לדיק, ונח לו שנצרא, אצל אם לא עשה כן ולמדו דברים בטלים, א"כ עבירה גוררת עבירה, וח"ו לא יהי' לדיק, ונח לו שלא נצרא, והוה כאילו קוצרו שנה לו שלא נצרא, וח"ש לדבר צם צמורה ולא צדברים בטלים.

(שנת תשמ"ט)

"ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם וגו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם" (יא:יט-כא). ונראה לפמ"ש הרמז"ס אשרי מי שחתם ימיו צמורה. וכתב החת"ס ז"ל ללכאורה אתה מוציא לעז על לדיקי הדור אשר האריכו ימים הרבה שכנראה לא חתמו ימיהם. ומי' לפעמים אף שהלדיק כבר השלים הכל, ואעפ"כ מניחין אותו צעוה"ז שצביל בני

כדי שיוכל לגדלם לתורה, כד"א "למען אשר יצוה את בניו ואת ציתו אחריו" (בראשית יח:ט), ועיין מש"כ בזה. וי"ל דזה המשך הכתובים "ולמדתם אותם את בניכם לדבר צם וגו'", כלומר שחלמדו דרך ה' עם הצנים, "למען ירבו ימיכם וימי בניכם", כדי שעיי"ז תזכו לאריכות ימים "על האדמה", וק"ל.

א"י "למען ירבו ימיכם וגו'" לפמ"ש בגמ' צרכות ר' יוחנן כי הוה חזי דאיכא סבי צביל תמה ואמר "למען ירבו ימיכם וגו' על האדמה" כתיב, כיון דחזי דהוה קמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו, וכבר פירשתי. וכעת נראה דהנה אמרו ז"ל המאריך בתפלתו מאריכין לו ימיו ושנותיו. והנה התחלת הפרשה "והי' אם שמוע תשמעו וגו' ולעבדו בכל לצבכם וכל נפשכם", ואמרו ז"ל איזהו עבודה שהיא צביל זו תפלה, שהתפלה קרויה עבודה, ועיין רש"י. וח"ש כי הוה חזי דאיכא סבי צביל תמה ואמר "למען ירבו ימיכם וגו' על האדמה" כתיב, כיון דחזי דמקדמי ומחשכי, ר"ל שבאין צהקדם ויוצאין צמאחר ומאריכין בתפלתם, אמר היינו דאהני להו, דהא המאריך בתפלתו מאריכין לו ימיו ושנותיו. וח"ש "והי' אם שמוע וגו' ולעבדו בכל לצבכם" זו תפלה, "למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו'".

(שנת תשכ"ב)

"ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וכתבם על מזוזות ביתך ובשעריך

אמר היינו דאהני להו ומיושב לשון
שחמה למען ירבו ימיכם וימי בניכם על
האדמה כתיב ללא הי' לו להציא אלא
למען ירבו ימיכם וימי בניכם לא שייך
לאיכא סבי ולהנ"ל אחי שפיר והבן.

"ולדבקה בו" (יא:כב). כתב הא"ע
ולדבקה זו צסוף, והוא סוד גדול ע"כ,
ועיין רמב"ן ז"ל ואין הסוד מטעם
המקום הזה אולי יאמר לאהבה את ה'
ללכת בכל דרכיו עד ששהיו ראויים
לדבקה זו צסוף וע"ש שהוא אזהרה מן
האזהרות שמהי' עם השם תמיד וכו'
ע"ש.

ולולא דמסתפינא הי' נלפענ"ד לפמ"ש
בר"ע (ברכות ס"א ע"ג) בשעת
מיחה שסרקו צשרו במסרקות של צרוז
והוא היה קורא ק"ש ושאלו תלמידיו
רבינו עד כאן אמר כל ימי הייתי מלצער
על פסוק זה מתי יבא לידי ועכשיו שבא
לידי לא אקיימנו, וכתב מהר"ם
מרוטנבורג ז"ל דמי שמסכים ומחליט
למסור נפשו על קידוש השם אינו מרגיש
שום צער, וכוונתו שהוא מתדבק נשמתו
באין סוף צ"ה, וז"ש ולדבקה זו לצסוף,
דבחי"ם לא יראני אדם וחי.

או יאמר שמי שמקיים כל התורה כולה
והשלים כל ימי חייו לצסוף מת
בנשיקה, וכמו שמצינו במשה ואהרן
ומרים, וז"ש כי אם שמור תשמרון את
כל המצוה הזאת וגו' ללכת בכל דרכיו
ולדבקה זו, כלומר לצסוף ימות בנשיקה

למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו'"
(יא:יט-כא). נ"ל לרמוז דקיי"ל ציו"ד (סי'
רנ"א ס"ג) השוכר בית מחצירו חייב
במזוזה וכשינא לא יטלנה. ואם הוא
מקפיד על המעות צריך השני לשלם לו
צעזורים. וכ' צספר חסידים דיש סכנה
שימותו צניו ח"ו אם יטלנה, ועיין גמ'
צ"מ (ק"א ע"ג). וזה הסמיכות "וצלכתך
צדרך וגו' וכתבתם על מזוזות ביתך
וצשעריך", ר"ל שאפי' כשתלך צדרך יהיו
כתובים המזוזות וקצובים במקומם ולא
חיטלם עמך "למען ירבו ימיכם וימי
בניכם". (שנת תשכ"ג)

"למען ירבו ימיכם וימי בניכם על
האדמה וגו'" (יא:כא). בגמ' צרכות ר'
יוחנן חזא דאיכא סבי בצבל תמה ואמר
למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב כיון
דחזי דמקדמי ומחשכי לצי כנישתא אמר
היינו דאהני להו, וי"ל דאמר לשון
דאיכא סבי ולא אמר חזא זקנים בצבל.

ונראה דזקן זה שקנה חכמה וסבי הוא
כל מי שיש לו נכדים והנכדים
קורין לו סבא והנה ר' יוחנן ראה בצבל
שיש דורות אב וצנו וצן בנו ממשיכין
צדרכי אבות תמה ואמר למען ירבו
ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב
כלומר צבארץ נחצרכו צצני צנים
שימשיכו צדרכי אבות אצל בצבל מנ"ל
כיון דחזי דמקדמי ומחשכי כלומר שהיו
כולם הולכין לצחי כנסיות האב והצנים
וצני צנים שהרגילו אותם מקטנותם
ללכת אתם לצחי כנסיות וצחי מדרשות

"ומוראכס" ז', דין ואידך "ומוראכס
 וחמכס יהי' על כל חית הארץ", נתכוין
 לומר כי פחדכס יהי' על כל חית הארץ
 ובנוסף לכך אף על פני כל הארץ, לרבות
 הדברים שהם למעלה מגדרי הטבע.
 וז"ש "פחדכס ומוראכס" ז', דין ואידך
 "ומוראכס וחמכס יהי' על כל חית
 הארץ", ומכאן משמע שהמקרא "על
 פני כל הארץ" מורה על שליטה מעל
 פני הארץ. (שנת תשכ"ז)

ט"ו באב

תנן התם (ב"ב קכ"א) אמר רשב"ג לא
 היו ימים טובים לישראל כט"ו באב
 ויוה"כ ופריך בשלמא יוה"כ דהוי יום
 מחילה וסליחה וכפרה וגם נתנו בו
 לוחות שניות אלא ט"ו באב מאי הוא
 ואמר רב יהודה אמר שמואל יום
 שהותרו השבטים לבא זה צוה ועיין
 רשב"ס.

והנראה דלכאורה מה שייכות לזה עם
 יו"כ, והנראה דחורבן הבית
 המקדש השני הי' שבזיל שנאת חנם עיין
 יומא ט' בית שני למה נחרב אע"פ
 שצדיקים ולומדי התורה ומקיימי מצות
 וגומלי חסדים היו משום שנאת חנם
 ללמדך שגדולה שני"ח יותר מע"ז ג"ע
 ושפ"ד ע"ש, וחיחון בין השבטים בא
 לידי אהבה וע"י החיתון יבואו לידי
 אהבה ואם לא יוכלו לחתן זה עם זה
 מביא להרחקה וט"ו לידי שנאת חנם.

ולא ימות מות שאר אדם, אלא אדרבה
 נעשה חלק מעצם שהנר קטן מתדבק
 בצור הננאי, ואולי זה כוונת רבינו
 הרמב"ן צמ"כ ויתן צנאשי המעלה וכו'
 כי הם צעזעמם מעון לשכינה וכו', והבן.

א"י לפמ"ש רש"י ולדבקה זו, אפשר
 לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא
 הדבק בתלמידים, ובגמ' אלא הדבק
 בת"ת, וכבר הבאתי קושי' בשם הפנים
 יפות ות"ח גופי' היאך נדבק, אלא
 הקצ"ה ואורייתא קשורים זה צוה וכו'
 דת"ח שלומדים תורה נעשים חלק צעזעם
 מן התורה והוא קשור בעלת כל העילות,
 נמצא שבדוק בתורה ותורה זו ית', וזה
 לדבקה זו לבסוף ע"י התורה, והבן.

"פחדכם ומוראכם יתן ה' אלקיכם
 על פני כל הארץ אשר תדרכו בה"
 (יא:כה). ולכאורה הול"ל "על פני יושבי
 הארץ". וי"ל לפמ"ש צמדרש "הים ראה
 וינוס", מה ראה, ארונו של יוסף ראה.
 ואמרו "ההרים תרקדו כאלים גבעות
 כבני לאין". ואמרו בגמ' שבת ויתרופפו
 עמודי תבל, נמצא דבאמת כל הארץ
 בפחד בזמן שעושין רצונו של מקום, דאז
 הטבע נמסר לצדיקים וכמ"ש בירושלמי
 "לא-ל גומר עלי". וז"ש "לא יתיצב איש
 בפניכם", זה לבני אדם, "פחדכם
 ומוראכם יתן ה' וגו'" גם על פני כל
 הארץ, שגם הארץ והטבע יהי' מסור
 צידכם.

ובזה יבוארו דברי הצעה"ט שכתב

ישלם לו דמי סעודה כולה ולא רצה אלא
 ביישו והוציאו משם שלא יתערב ביניהם
 וכיון שהיו שם רבנן ושחקו לה ש"מ
 ניחא להו צהפירוד לצבות ואסתיעא
 מילתא ויצא והלשין ומסר כלל ישראל
 והחטא לא נקרא עליו אלא על ר' זכרי'
 בן אבקולס כמבואר שם ששחקו חכמים
 ולא עשו להעניש עושי מריצה ומחלוקת
 ומצייש צרבים אלא צריך לקרב וזה
 שאמרו לא היו ימים טובים לישראל שזה
 גורם שמחה להקב"ה ולישראל, ומיהו
 כשישראל מתקצצין צריכין להוסיף בלימוד
 התורה וכמ"ס מתחילין ללמוד צלילות
 ודלא מוסיף ח"ו יתן ה' ומזכה להיות
 חלק מכלל ישראל ולא הובא את כל ישראל
 באמת ובאהבה.

והנה ציו"כ נמי לפני כל נדרי אומרים
 על דעת המקום ועל דעת הקהל
 בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה אנו
 מתירין להתפלל עם העברינים והקב"ה
 צרוב רחמיו כשרואה שישראל יש להם
 אחדות הרי הוא מכפר ועיצומו של יום
 מכפר והעיקר להיות בחברות ואהבה
 וידידות וז"ש לא היו ימים טובים
 לישראל כט"ו באב שהותרו השצטים לבא
 זה בזה והי' מציא לידי אהבה ורעות וכן
 יו"כ שג"כ כזה.

ומה מדויק בזה גמ' גיטין נ"ו אקמלא
 ובר קמלא חרבה וכו' והוא שעשה
 משתה והזמין את כולם אבל לא רצה
 שגם בר קמלא ישתתף בשמחתו והתחנן
 להניחו שם ושלא לביישו להוציאו והוא

פרשת ראה

ונראה דבסמוך (יב:ג) רק חזק לצלתי
 אכל הדם כי הדם הוא הנפש,
 ובגמ' (פסחים י"ז) הובא צרש"י ממה
 שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופים
 בדם לאכלו לפיכך הוצרך לומר חזק דברי
 ר' יהודה, רבי שמעון בן עזאי אומר לא
 בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד
 כמה אתה צריך להתחזק במצות, אם
 הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם
 מתאזהר לו הוצרך לחזקך באזהרתו ק"ו
 לשאר מצות, וז"ב מחלקותם במציאות

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה
 וקללה וגו'" (יא:כו) "ובחרת בחיים"
 (ל:יט). וז"ע מי פתי לא יבחר ברכה
 ויביא קללה לעצמו, עוד י"ל לשון ראה
 אנכי נתן, ובצעה"ט ד"א ראה אנכי
 ראה עשרת הדברות שפתח באנכי, וא"כ
 קאי אכביכול ולא יראני אדם וחי,
 ובצעה"ת ראה זה אני אומר לך שמבחר
 בחר לך באותו שאמר אנכי ה' אלקיך,
 וא"כ אינו נופל לשון ראה, ועיין אה"ח
 הקדוש.

שטופים בדם, כי זה דרכו של יצה"ר שאומר על רע טוב, וכעין יצרא דעריות הגם שהוא מאוס עד שנמשל לחמת מלא דם, ואפ"ה היצה"ר עושה לו ערב וטוב.

ובהגדה רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם וכו', והנה העבודה היא לאכול צמר צלי עם מנה ומרור יחד שהוא מלא טעם, והרשע הזה שהולך אחר חיות לבו ואוכל כל מיני איסורים זולל וסובא וכשבא לפניו מנה לאכול צמר צלי אז נעשה לפניו עבודה קשה שהיצה"ר עושה לו המנה לדבר קשה, ולכן אומרים הקהה את שיניו שלדברים אסורים לא קשה לו לאכול, וזה רק מחמת היצה"ר ששולט בו כידוע.

ומזה בא רשב"ע להוסיף לבאר את דברי ר"י לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה צריך להתחזק במצות, אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו שהוא דבר מאיס ואדרבה ראוי לרחקו ואפ"ה הוצרך לחזקך באזהרתו לפי שכיון שהתורה אסרתו היצה"ר מתגבר עליו עד שנעשו בעלי תאוה לאכול את הדם אף שאינו נאים מנד ענמו, וכן העכו"ם אוכלים אותו מטעם זה, ק"ו לשאר מצות כגון חלבים ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם כ"ש שצריך להתחזק, והבן. ועיין רמב"ן אצל ג"ל כי הזכיר בה חזק, ודו"ק.

דלר"י משמע שהתאוה לדם והיו שטופים בדם לאכלו ואינו קל להשמר הימנו, ולר"ש צ"ע אדרבה דם מאיס הוא ואין אדם מתאוה לו, ובאמת כי צכמה מקומות הראו ז"ל כי דם דבר מאיס הוא, ואשה חמת מלא דם וכיוצא בו, ועיין רמב"ן ז"ל וז"ל אבל הלשון שאמר רק חזק לבלתי אכל הדם אינו מחייב לי בכל זה כי מה חזק ואומץ יש בהזהר מן הדם, וראוי שיאמר לחומר השמר לך, ומינינו לשון חזק במצות וכו' ע"ש.

ומה שנראה בק"ד דר"י ורשב"ע לא פליגי, אלא רב יהודה אומר ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו, דאל"כ למ"ל רק חזק לבלתי אכול והלא דם הוא מאיס, וממילא לא יאכלוהו, ודי אם יאמר ולא תאכלו את הדם לעשותו מנהו כשלא תאכל, והגם שהוא דבר מאיס וממילא יפרוש הימנו, וע"ד שאמרו צשרנים ורמשים שהתורה אסרה כדי לקבל שכר, דממילא מופרשים מהן, ובא בן עזאי וחזיק דברי רבי יהודה והסביר הדברים דבאמת כיון שהדם הוא דבר מאיס א"כ למה היו שטופים בדם לאכלו, ובהא הרי צ"ע מודה שהיו שטופים באכילת דם, וכמ"ש הרמב"ם והרמב"ן באריכות, וזה דבר חימה שהיו להוטין אחר אכילת דם שהוא מאוס ומשוקץ, וביאר רשב"ע דהאמת הוא שהוא דבר מאוס ומשוקץ, אמנם כיון שהוא הנפש מתגבר עליהם היצ"ר ועשאוהו מרע טוב וממשוקץ ומחועב אהוב עד שאמרו לרע טוב, והיו

בחקותי כתיב אם בחקותי תלכו, ומשמע שאין די בשמיעת החוקים אלא צריך לקיים המצוות צמעשה. (ב) י"ל לשון ראה אנכי נותן דודאי אם יתן ברכה יראה וגם ח"ו הקללה והיל"ל כצבל התורה הנני נותן לכם ברכה וקללה. (ג) לשון לפניכם צ"ע אמאי לא כתיב לכם. (ד) לשון הכתוב היום ברכה צ"ע והלא הברכה הוא צבל עת אם ישמעו ואם לא ישמעו ח"ו ההיפך.

(ה) התחיל לשון יחיד ראה אנכי וסיים לשון רבים לפניכם היום, ובשם הגה"ק מקאח"ק ראיתי שפי' דההשפעה מן השמים באה לכל אחד בשוה אלא שהכל תלוי במקבל ולכן קאמר ראה אנכי נותן שהברכה אנכי נותן לכל אחד בשוה אלא שתלוי בלפניכם. [והוא כעין שמצינו בזמן דלדיקים הגיע לפתח ביתם צינונים בחוץ ברחוב ורשעים שטו העם ולקטו נראה דהתם נמי הגם דהברכה היתה בשוה לכל אחד עומר לגלגולת מ"מ תלוי במקבל היאך זכו לקבל וק"ל].

(ו) קושית המפרשים הרי שכר מצוה ביהאי עלמא ליכא והיאך אמר את הברכה אשר תשמעו שהוא שכר מצוה, וכבר הקשה כעין זה במורה נבוכים צפ' בחקותי. (ז) אפילו למ"ד שכר מצוה איכא מ"מ הוא לאחר עשיית המצוה בגדר של פעולת שכיר שמשלמת לצסוף. אבל קודם קיום המצוה כמ"ש אשר תשמעון ע"מ שתשמעון נותן

ולפ"ז ה"ה צבל מצוה שנתן לנו הקב"ה אם ח"ו שומעין לעצת היצר עושה ממצוה עזירה ומעזירה מצוה ומהפך הקערה על פיה, וכאמר הנביא הוי אומרים למר מחוק, וז"ש ראה אנכי נותן לפניכם ברכה וקללה, כלומר שצריך ראוי שיש לפניך ברכה וקללה ולא לטעות ח"ו על הקללה לומר ברכה ע"י היצ"ה, ואמר את הברכה אשר תשמעו אז תראו שהוא ברכה, ואמר עוד וצחרת בחיים וכולי האי וכולי שלא נטעה ח"ו למראה עינינו.

והנה אמרו ז"ל שויתי ה' לנגדי תמיד הוא אחד משה מצוה שצריך לפני' צבל עת, וכל המשים לפניו צבל שעה שויתי בודאי שלא יחטא, שהרי כשחוטא אומר ולואי שלא יראני אדם, ואם רואה השם הוי' לפניו ודאי שלא יחטא. וז"ש ראה אנכי, כלומר שיראה השם הוי' לפניו צבל עת, ואז ממילא יראה מה שהוא ברכה ומה שהוא קללה ח"ו, וצחרת בחיים. (שנת תשמ"ג)

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו והקללה אם לא תשמעו וגו'" (יא:כו). וכבר הקשו למה שינה בברכה אשר תשמעו וצבללה אמר אם לא תשמעו, ועיין רש"י אשר תשמעו ע"מ שתשמעו כלומר אפילו על תנאי אפילו עדיין לא תשמעו רק שתקבלו לשמוע וצבללה אם לא תשמעו ולא על תנאי אלא אם לא תשמעו, וז"ע דהרי צפ'

מחמת שאינו גלוי לכל נריך לראות שזה
ברכה מן השמים או ח"ו קללה, וכבר
כתב הרמב"ן ז"ל עה"מ שאין זה דבר
הנראה ומסתבר לעין האדם דבשביל
שישמור מצוה זו או יעבור עבירה זו
יתברך וישולם שכר ויעניקו לו עושר או
שהארץ תתן פריה והעץ השדה יתן יבולו
או על עבירה עונש ויעני וכיוצא בו.

ולפ"ז יש ליטב נמי הא דשכר מצוה
בהאי עלמא ליכא דלא אמרו כן
אלא בקבלת שכר ועונש הנראה לעין
והוא שכר מצוה פרהסיא, אבל גדר של
ברכה ודאי גם בהאי עלמא איכא דזה
אינו שכר בגלוי שיראה שהוא כעין שכר
מצוה בהאי עלמא אלא שהברכה דבוקה
וקשורה בקיום המצוות שע"י הקיום
יתברך האדם וע"י הביטול המצוה ח"ו
ההיפוך, ואדרבה עיקר הברכות הם על
ידי קיום המצוות שרצה הקב"ה להטיב
לבריותיו בעוה"ז וע"י קיום המצוות
נעשה כלי לקבל ברכת ה' הרונה להטיב
לבריותיו ואין זה גדר שכר אלא דבר
שהוא ממילא וסגולת המצוה הוא ברכתה
שקשורה אללה וכמ"ש שהם נגד רמ"ח
אברים ושס"ה גידים וכל אחת מהם
שמקיים תבא הסגולה ממילא וכן
ההיפוך וז"ש את הברכה אשר תשמעון
כלומר שהברכה הוא פועל יוצא ודבוקה
וקשורה באשר תשמעון שהיא הכלי
להברכה.

והנראה עוד לפמ"ש משה רבינו מי
אנכי כי אלך אל פרעה וכי

הברכה מקודם ז"ע. ח) לשון ברכה
וקללה ז"ע דהיל"ל ברכה או קללה או
זה או זה ולא ברכה וקללה דמשמע
מעורב יחד ברכה וקללה. ט) מה שאמרו
אין סומכין על הנס ומי שעושין לו נס
מנכין לו מזכותיו אלא יניח על טבע
העולם וכאן מבטיח על הנס שאם
תשמעו יהיה לכם נס דודאי ע"פ דרך
הטבע אין נפ"מ לארץ שתתן פריה אם
ישראל שומר התורה או לא אלא הכל
חלוי בקרקע אם עובדה ונורעה כראוי
אם לא, וכבר העיר כעין זו הרמב"ן
ז"ל צפי' עה"מ.

והנראה ראשונה כי יש חלוק בין ברכה
מן השמים לנס דברכה הוא נס
מכוסה ומלוכש בדרך הטבע שאינו נראה
לכל רק הצעלים רואים ומאמינים בכח
הברכה וזה הוא ברכת כהנים יברכך
בממון, אבל הנס הוא הגלוי ומפורסם
לכל הוא היפוך דרך הטבע' ובגמ'
(מעניח ח' ע"ב) ת"ר הנכנס למוד את
גורנו אומר יר"מ ה' אל' שתשלח ברכה
בכרי הזה מדד ואח"כ בירך הרי זו
תפלת שוא שאין הברכה מצויה לא בדבר
השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר
המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין ועיין
תוס' שם.

ולפ"ז שפיר אמר ראה אנכי נתן
לפניכם היום ברכה כלומר כיון
שהברכה אינה על דרך נס גלוי אלא
סמוי מן העין, ולכן נריך לראות שאנכי
נתן לפניכם היום ברכה וכן ההיפוך כי

וע"מ במחשבה גרידא תקבלו כבר
הצרכה.

והנה בס"ח (סי' שע"ד) כתב דלפעמים
נותנין לו לאדם עשירות בשביל
להתחתן בניו לגדולי הדור ושוב יחזור
ויעני וז"ל ורוב מתעשרים בני דלים
ומתגברים כדי שיתחתנו בהם בני
הגדולים שאם יהיו עניים לא יהיו
מתחתנים בהם. וזה אמרתי לפרש מה
שדרשו ז"ל כי בגלל הדבר הזה יצרכך ה'
אלקין גלגל הוא החומר, ואמר לה רבי
חייה לדציתו כי אחי עניא אקדימי ליה
ריפתא כי היכי דלקדמו לבניך אמרה
ליה מילט קא לייטת להו אמר לה קרא
קא כתיב כי בגלל הדבר הזה ותנא דבי
ר' ישמעאל גלגל הוא שחזור בעולם (שבת
קנ"א ע"ב) וז"ב שהרי אמרו ז"ל בטעם
דדין ירושה הוא דכשפסקו לאדם
עשירות משמים פסקו לו ולזרעו אחריו
עד עולם ולכן כשמת אביו בנו יורשו
וז"ל הס"ח שם והנה הקב"ה מנהיג
עולמו כשירצה לתת גדולה לאדם יהיה
לו ולזרעו עושר. ועל זה אמרו נער
הייתי גם זקנתי ולא ראיתי אדיק נעזב
וזרעו מבקש לחם וא"כ היאך הוא יפרש
גלגל הוא החומר כיון שפסקו לו עושר
עד עולם לו ולזרעו אחריו.

ולפמ"ש אחי שפיר דודאי מי שנתברך
בצרכת ה' הוא תעשיר ולא
תוסיף ע"כ צרכה זו עולמית הוא ולא
יפסקו לעולם אבל מי שנתנו לו רק

אוציא את בני ישראל ממזרים ודרשו ז"ל
באיזה זכות אוציאם שבני ישראל לא היו
ראויים באותה שעה וכמ"ש שטען שרו
של ים הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז
ומה נשחנו אלו מאלו וא"ל הקב"ה
בהויאך את העם ממזרים תעבדון את
האלקים על ההר הזה פי' דהגם שאין
להם עכשיו זכות אבל כיון דבעוד זמן
יקבלו התורה על הר סיני ולכן בזכות זה
כבר תוכל להוציאם ממזרים, נמצא דכל
שיקבלו עליהם לקיים מצות או אפילו לא
יקבלו עדיין אלא עמיד לנצח מהם מי
שיקיים המצוות, בזכות זה כבר יוכל
להוציאם ועד"ז אמרו יעקב אשר פדה
את אברהם הגם שעדיין לא נולד יעקב
מ"מ בזכותו ניצל אברהם, על שם
העמיד.

והטעם לזה משום דמחשבה טובה
הקב"ה מצרפה למעשה בישראל
ולא בעכו"ם עיין קידושין מ' ול"ט ע"ב
ובתוס' שם ד"ה מחשבה רעה אין
הקב"ה מצרפה למעשה ובעו"כ איפכא
מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה
(ועיין ירושלמי פ"א דפאה), ולפ"ז אחי שפיר
דהצרכה אשר אני נותן לפניכם כלומר
אפילו אחתי לא קיימתם המצות רק
שתקבלו עליכם שוב תבא הצרכה וזה
אשר תשמעו ע"מ שתשמעו תנאי אבל
הקללה אם לא תשמעו דמחשבה רעה
אין הקב"ה מצרפה למעשה ולכן רק
אחר שיעבור והוא דכתיב אם לא תשמעו
בקללה ובצרכה אשר תשמעו על תנאי

לשעה לפי סיבה כהא מעשה דס"ח או כהא דברכת הכרי שהוא רק ברכה לשעה שרואה סימן ברכה בפירותיו וצנכסיו ואין זה גדר שנתנו לו עשירות לא עכשיו ולא לדורות א"כ הוא רק בגדר את הברכה אשר תשמעו והקללה אם לא תשמעו ולכן גלגל הוא החוזר כי תלוי באשר תשמעו או לא כה"ג שפיר אמר אקדימי ריפחא והבן.

ומיושב נמי מה שהתחיל הכחוז בלשון יחיד ראה ומסיים בלשון רבים לפניכם כי הברכה לא ניתנה רק ליחיד ולא לדורות, ואם תזכו תמשיך הברכה לדורות מה שנתנו לו וא"כ ראה לשון יחיד שאני נותן הברכה לך ותמשיך לפניכם עד סוף הדורות אשר תשמעון, ואם לאו ח"ו ההיפוך ובגלל הדבר הזה גלגל הוא החוזר, ובזה מיושב נמי מה שאמר ברכה וקללה ולא ברכה או קללה דבאמת אין כאן שני דברים אלא דבר אחד ותלוי ודבוק וקשור זה בזה אשר תשמעון יהיה ברכה ואם לאו ממילא יהיה ח"ו ההיפוך ולא שיצא דבר אחר אלא גלגל הוא החוזר אותו דבר בעצמו, וע"ד שאמרו הספר והסייף ירדו כרוכים זה בזה וזה אשר תשמעון ברכה וגו'.

א"י ראה אנכי נותן לכם היום ברכה וקללה (יא:כו) לפמ"ש לך מארצך וממולדך ומצית אציק אל הארץ אשר ארצך ואעשך לגוי גדול ואצרכך ואגדלה שמך והיה ברכה ואצרכך מצרכיך וגו' ביאור הדברים שנתן לו הקב"ה לאצרהם

לא כן זרע קודש אשר ברכות יחולו עליהם ומפיהם יצאו ברכות, וקללה לא ישמע ולא יעלה על לשונם ולא רגל על לשונם לא עשה לרעהו רעה ומקיימים בעצמם ונראה מעלת חזירנו ולא חסרונותיו כחפלת הקדוש רבינו אלימלך זצ"ל, וזהו לא הציט און ציעקב ולא ראה עמל צישראל ה' אלקיו עמו כלומר ה' לא הציט און ציעקב ולא ראה עמל

וזהו אנכי נותן לפניכם היום ברכה שהברכה ניתנת לפניכם והוא שלכם. ויש להוסיף בזה לשון ראה אנכי שצריך לראות "אנכי ה' אלקיך" ואז תבין כי ה' הוא הנותן לך ברכה כי הכל מאתו ית"ש אלא שהוא בהסתתר ולא נס גלוי וצריך עינים לראות ולהבין כי מאתו ית' הוא ואז יראה הברכה אשר תשמעון ות"ו ההיפוך.

או יש לומר קצת באופן זה כי הצדיק המושל ביראת אלוקים רואה כי הכל הוא ברכה מאתו ית"ש כי מאתו לא תלא הרעות ואפי' מה שלפי ראות עין האדם לא נראה לברכה המעיין היטב יראה כי באמת לסופו הוא ברכה, וכמו שאמרו בגמ' נדה (ל"א) בשני בני אדם שילאו לסחורה יש לו קוץ לאחד מהן התחיל מחרף ומגדף לימים שמע שטבעה ספינתו של חבירו זים התחיל מודה ומשבח, ודרש רב יוסף מאי דכתיב אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמנו שהרי לאחר כך ראה שזה היתה הנלמה וברכתו מה שישב לו קוץ צרגלו והוא חשב לקללה וה' חשב לברכה ולטובתו ולזה אמר שם רבי אלעזר מאי דכתיב עושה נפלאות לצדו וצרוך שם כבוד מלכותו לעולם (מהלים ע"ג) אפילו בעל הנס אינו מכיר בניסו ע"ש.

וז"ש שבאמת הברכה והקללה אחת הוא וליכא קללה כלל אלא מי שמכיר ורואה באנכי יודע שהכל הוא ברכה אללו וזה את הברכה אשר תשמעון, היינו כי

בישראל והדבק במדותיו כתיב ומי שלא מביט און ציעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך צו מלשון רעות וחברות כי הקב"ה אוהב מי שלא מביט און ציעקב ונעשה לו רע מלשון רעך ורע אצרך אל תעזוב.

והחרדים בהל' א"י כתב כל הדן את בני ישראל לעולם לכף זכות ומדבר טוב על ישראל נעשה מרכבה לשכינה, וכל הדן לעולם לכף חובה ומדבר על בני רע נעשה מרכבה להסט"א ר"ל.

ופוק חזי ישעי' הנביא שאמר בחוך עם טמא שפתים אנכי יושב נענש ששרפו לשונו בגחלים ומת באותו עון שנסרוהו לפומיה ונח נפשיה ופרש"י ומשום הכי איענש לנסורי פומיה משום דקרינהו לישראל עם טמא שפתים מדעתו שלא ליה לו הקב"ה ולא מחמת תוכחה דכתיב ואומר אוי לי כי נדמתי (יבמות מ"ט ע"ג).

וז"ש ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה, כלומר שתראו כי השי"ת נותן לפניכם ברכה שתצרכו את בני ישראל ותהיו ברכה שהברכה נתונה לכם ולפניכם עד עולם, והמצרך את ישראל הוא בכלל אשר תשמעון וגו' שכל השומע להקב"ה מצרך את ישראל והוא המצרך והוא עמס ברכה, והקללה אם לא תשמעו אז ח"ו הוא המקלל כמו שאמרו לצלעם לא תאור את העם כי צרוך הוא,

בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו' והשיג לכם דיש את צביר וצביר ישיג את זרע", והתם ע"כ בעושין ראונו של מקום מיירי. ומיהו י"ל דמהתם לא קשה, דלא כתב שם שהאדם יאסוף התבואה בעצמו אלא "והשיג לכם דיש את צביר וגו'" ואפשר לפרשו שיעמדו זרים ויצברו ויזרעו ויעדו בשדהו והאדם עצמו לא יצטרך להטריח עצמו בכך. אבל צ"והי" אס שמוע" כתיב "ואספת" בעצמך תאסוף, שפיר פריך וכנ"ל.

והגבה אמרו ז"ל (סוטה מ"ח ע"ג) האומר מה נאכל למחר הרי זה מקטני אמנה, פי' דודאי מאמין הוא בה' אבל מאמין שהכל ע"פ דרך הטבע, ואס לא יזמין לא יהי' לו, והרי זה מקטני אמנה. אבל המאמין הגמור אינו דואג דאגת מחר אלא בוטח בה' שחסד יסובבנו למחר והכל שלא כדרך הטבע. ומצינו בנח שהלך בצדקו ע"פ דרך הטבע ולכן ניצל בדרך הטבע בחיבה שזפה על פני המים, אבל אברהם אבינו שהתהלך לפני ה' שלא כדרך הטבע ניצל מכשן האש נמי שלא כדרך הטבע. ולזה אמר אף נח מקטני אמנה הי' וכנ"ל, ולכן אילו הי' צדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום, והבן.

והגבה אמרו ז"ל (אבות פ"ג) בטל רזוק מפני רזון, והכוונה שאדם העושה שלא לשמה אלא עושה למען קבלת שכר, אין זה עושה רזון של מקום אלא עושה רזון עצמו שיקבל שכר.

אז תראו כי הכל לטובתו ולזכותו ואפי' ח"ו אנפת צי הוא רק להצילו וע"ד שד"קים מקבלים עונשם בעוה"ז כדי שיהיו נקיים לעוה"ב ולהיפוך ברשעים אפילו מה שנותן להם טוב משלם הוא להם בכך שכרם בעוה"ז כדי שלא יהי' להם חלק בעוה"ב אס לא תשמעון אז הוא בצחינת קללה ח"ו אותו דבר ממש.

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה" (יא:כו). ויש לדייק לשון "ברכה וקללה", הול"ל "ברכה או קללה". עוד יש לדייק לשון "היום".

ונראה דבגמ' ברכות (ל"ה ע"ג) ר' חנינא בר פפא רמי כתיב "לקחתי דגני בעמו וגו'" (הושע ז'), וכתיב "ואספת דגניך וגו'" (דברים יא:יד), לא קשיא, כאן בזמן שישראל עושין ראונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין ראונו של מקום. והקשו החוס' דהא רשצ"י שם אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו' אלא בזמן שישראל עושין ראונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' "ועמדו זרים ורעו לאנכם וגו'" (ישעי' ס:א) ובזמן שאין ישראל עושין ראונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנא' "ואספת דגניך וגו'". וא"כ היאך מוקי לה הכא בזמן שעושין ראונו, ותי' שעושין ואין עושין כ"כ. והדברים צ"ב, והרבה דיו נשפך לפרש דצריהם ז"ל, ועיין בגליון הש"ס ובחי' רעק"א שם.

ולפענ"ד יש להקשות עוד מקרא "ואס

שציקש דוד המלך אינן אלא פעולות למען יוכל לשבת בצית ה', היינו דאמר "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש" והוא "שצתי בצית ה' כל ימי חיי" בלי טרדה ומניעה, וזוה מיישצ את הצרכה אשר תשמעו. ויש לדקדק דלא אמר אס תשמעו, והעיקר דאין הצרכה בשציל תענוגי עוה"ז אלא בשציל שתוכלו לשמור את מצוות ה' אלקיכם, דהיינו לימוד התורה וקבלת המצוות בלי טרדה ומניעה, ע"ש.

והנלפע"ד דתשצתי לומר דבר חדש, ומנאחי שכבר קדמינו צוה דמה שאמרו שכר מצוה צהאי עלמא ליכא היינו רק בתרי"ג מצוות דאורייתא, אבל במצוות דרבנן אמרינן שכר מצוה איכא. והטעם יש לומר כיון דהקצ"ה חי וקיים לעולם א"כ מצותיו ג"כ בצחינתו ניתנו ולכן שכר מצוה צהאי עלמא ליכא, משא"כ מצוות חז"ל דרבנן שניתנו ע"י נבראים מד' יסודות צהאי עלמא גס מצותם בצחינה זו תיקנו, ולכן (ברכות ד' ע"ג, סוטה ד' ע"ג, עירובין כ"א) העובר על מצוות דרבנן חייב מיתה מדה כנגד מדה, ויש להאריך בזה.

והנה ידוע כי הקצ"ה שיעבד הטבע לחכמי ישראל, וכמו שאמרו בירושלמי "לא-ל גומר עלי", ובמדרש שאלו מלה"ש להקצ"ה אימתי ר"ה, א"ל אני ואתם נרד לב"ד של מטה ונשאלם, ואמרו "אתם" אפי' שוגגים "אתם" אפי' מזידים. ולפ"ז הכל תלוי בחכמי

וזה אמר בטל רצונך מפני רצונו, שיהא הכל לרצון אדון כל, כדי שיצטל רצון אחרים מפני רצונך, שאז יהי' הכל שלא כדרך הטבע. ולפ"ז אחי שפיר חי' התוס' דמיירי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כ"כ, שיש להם פניות לקבל שכר וכיו"ב. וכיון שאכתי תולה בקטני אמנה, לכן אין עושין לו נס שלא כדרך הטבע שיעמדו זרים וירעו לאנו.

ולפ"ז י"ל "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה", היינו דבר אחד אני נותן לכם אשר צידכם לעשותו ברכה וברצונכם תהפכוהו לקללה, "את הצרכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלקיכם", וכיון שתשמעו למצותיו ועמדו זרים ורעו לאנכם ותשרה בכם הצרכה במלוא מובנה. "והקללה אס לא תשמעו", שאז תתהפך הצרכה גופא להיות ח"ו קללה. ולכן אמר "היום", דאין זה נתינה מיוחדת אלא הכל תלוי בהנהגת האדם וק"ל. (שנת תשל"ו)

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו" (יא: כו-כו). וקשה מה זה שאמר "היום". ונלע"ד דהנה המפרשים הקשו הא שכר מצוה צהאי עלמא ליכא, כי יעקב צחר לו חלקו לעוה"צ וא"כ האין שייך שיתן השי"ת ברכה עבור קיום מצותיו אף בעוה"ז. כן ז"ע בקשת דוד שציקש מאת ה' "ה' מעוז חיי וגו' המה כשלו ונפלו וגו'" (תהלים כ"ט), הרי שכר מצוה צהאי עלמא ליכא. אלא הענין כי כל הצקשות

אבל תשמעו ותרוצו לקיים, וזכות
המחשבה טובה לחוד כבר תקבלו
הצרכה. אבל "והקללה אם לא תשמעו",
היינו אחר שלא תשמעו דזה פי' תיבת
"אם", משום דמחשבה רעה אין הקב"ה
מזרפה למעשה. (שנת תשי"ח)

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה
וקללה" (יא:כו). ובמדרש אמרו שמה
תאמרו הואיל שנתתי לפניכם שני דרכים
נלך באיזה מהן שגורלה ת"ל ובחרת
בחיים ע"כ, וכבר תמהו וכי יעלה על
הדעת שהרשות נתונה ח"ו לבחור איזה
דרך שגורלה.

ואשר נראה לפמ"ש (אבות פ"ג מ"א) רבי
אומר איזהו דרך ישרה שיצור לו
האדם כל שהוא תפארת לו מן האדם
ותפארת לו מעושיה וכו', ולפ"ז לכאורה
יש גם דרך ישרה ואפ"ה לא נכון לצור
לו דרך זה אלא כל שתפארת לו מן
האדם ותפארת לעושיה, והנה אמרו ז"ל
(נויר כ"ג ע"ב, הוריות י') גדולה עבירה
לשמה ממנוה שלא לשמה, ובתוס'
מקושש לש"ש נתכוין עיין ב"ב קי"ט
ע"ב תוס' ד"ה אפילו קטנה שבהן וכו'
ומעשה המקושש הי' בתחילת ארבעים
מיד אחר מעשה מרגלים דאמר במדרש
דלשם שמים נתכוין שהיו אומרים ישראל
כיון שנגזר עליהם שלא ליכנס לארץ
ממעשה מרגלים שוב אין חיוב במנוה
עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו
אחרים ע"ש ועיין מהרש"א בח"א שם
ע"א ועיין שבת ז"ז ע"א, ולפי המדרש

הזמן ובתקנתם אם יהי' להם שכר
לישראל או לא, דאם יקיימו המנוות
שיצו להם יתצרכו בצרכות בשביל מנוות
דרבנן, ואם לאו חלילה העובר על דברי
חכמים וכו'.

וז"ש הכתוב "ראה אנכי נותן לפניכם
היום", כלומר שהכל לפניכם הוא,
הצרכה והקללה, ואמר "היום", שהכל
תלוי לפי היום ויפתח בדורו כשמואל
בדורו, ואם תקבלו עליכם לשמוע את
דברי חכמים או תקבלו הצרכה בשכר
מנוה. ובהא מדויק מה שאמר "את
הצרכה אשר תשמעו אל מנוה", והול"ל
"אשר תקיימו את מנוה". ולהנ"ל אחי
שפיר, "אשר תשמעו" היינו שמנוה
לשמוע דברי חכמים וכנ"ל, ואחי שפיר
בס"ד.

עוד נראה, דהנה קיי"ל בישראל מחשבה
טובה הקב"ה מזרפה למעשה
ולהיפך בעכו"ם, ומחשבה רעה אין
הקב"ה מזרפה למעשה ולהיפך בעכו"ם
(קידושין מ'). ומצינו בעת יצ"מ ששאל
משה רבינו באיזה זכות אוליחס, והקב"ה
השיבו "בהוליאך את העם הזה תעבדון
את אלוקים על ההר הזה", ומצינו כי על
המחשבה טובה גרידא, היינו על
הסכמתם לעבוד את ה', אף שעדיין לא
קיבלו התורה, כבר קיבלו שכרם. וזה
שאמר "ראה אנכי נותן לפניכם היום
צרכה", היינו שמהיום כבר תקבלו את
הצרכה, ומפרש "את הצרכה אשר
תשמעו", כלומר אף שעדיין לא קיימתם

פעמים לבו חלוק מלהאמין וזאת עשה
משה כאן להוציא כל הספיקות מלבם
השתמש בלשון ראי' ראה שלא יהא לבם
חלוק מלהאמין כעין וכל העם רואים
רואים את הנשמע ע"ש.

ולפענ"ד נראה עוד שאמר ראה אנכי
כלומר אנכי ה' אלקיך אלא
שהרי כתיב לא יראני אדם וחי ובקבלת
התורה וכל העם רואים את הקולות ולא
רק שומעים אלא רואים ולכן על כל
דבור ודבור פרהה נשמתם והחיים בטל
התחי' ומלכי לבאות יודון יודון וזה
ראה אנכי נותן לפניכם היום כמו
שבשעת מתן תורה היתה בראי' וכל
העם רואים את הקולות כן תוכל לראות
כל היום ברכה.

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה
וקללה את הברכה אשר תשמעו וגו'
והקללה אם לא תשמעו וגו'"
(יא: כו-כח). ופרש"י אשר תשמעו על
מנת שתשמעו ואין זה בחירה שחובל
לבחור כרצונך אלא ובחרת בחיים מ"ע
וחיוב לבחור בחיים, ואפילו יסכים על
העונשין ולעבור על מצות הרי זה אסור
ואין זה בידך אלא שהוא מראה מקום לו
ובחרת בחיים ועיין צעה"ע ד"א ראה כי
המפיל גורל עם חזירו וכו' והבן. וכבר
כתבתי במכתב לאחד שיצא לומר דהתורה
ח"ו נותנת רשות לבחור באיזה דרך
שירצה והוא [דעמאקראטיא בלע"ז] ח"ו
אין הכוונה שיכול לבחור המות אלא
התורה מצווה לבחור בחיים שהוא מצוה

הנ"ל הרי מקושש אחז דרכו של מות
ח"ו וג"כ לשם שמים ואפ"ה לא רצה
הקב"ה שימות אלא וחי זהם ולא שימות
זהם.

וז"ש ראה אנכי נותן לפניכם היום
ברכה וקללה את הברכה אשר
תשמעו והקללה אם לא תשמעו ויהי לך
דרך לבחור על דרך עבירה לשמה ח"ל
ובחרת בחיים.

א"י באופן הנ"ל לפמ"ש במקום אחר
בשם הגאון ר' מאיר אריק ז"ל
ש"ס יבא לאדם שחי מצות אחת שהוא
עבירה לשמה והשני' מצוה שלא לשמה
ואף שגדולה עבירה לשמה ממצוה שלא
לשמה מ"מ יבחר במצוה, לפי שלפי
פעולותיו יפעל האדם ומצוה גוררת
מצוה ועבירה גוררת עבירה, ולכן אם
יבחר במצוה אפי' שלא לשמה יגרור לו
מצוה אחרת לשמה, אבל אם יעבור
עבירה אפי' לשמה ח"ו יתרגל לעשות
עבירות וז"ש ש"ס ש"ס תאמרו הואיל שנתתי
לפניכם שני דרכים נלך באיזה מהם
שנרצה כיון ששניהם לשם שמים וע"ז
אמר ובחרת בחיים וק"ל.

"ראה אנכי נותן וגו'" (יא: כו). עיין
בית ישראל יש כמה פעמים שאמר להם
מרע"ה שמע ישראל וכאן כתיב ראה
לשון ראי' דאחר מ"ת כתיב ויאמר ה'
אל משה כה תאמר וגו' אתם ראייתם כי
מן השמים וגו' ואי' ברש"י ממכילתא
הפרש יש צין שומע לרואה שהשומע

מאלה היסודות הרי "לא מן הכלל וכפר
בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקולץ
בנטיעות ומלוא לשונאו ולאבדו ועליו
נאמר הלא משנאיך ה' אשנא" וגו'.

והנה לן מבואר צביאור זהיר וצרור
מדברי רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל
אשר אמרו עליו מימות משה ועד משה
לא קם בישראל כמשה, החילוק שכתבנו
בין מי שמאמין בכל התורה דקדוקיה
ופרטייה אפי' עשה כל העצירות שבכולם
מחמת התגברות התאוה והטבע מ"מ
הרי הוא מאמין בה' ובתורתו, הוא נענש
על חטאו אבל הוא נכנס בכלל ישראל
אבל האיני מאמין באחד מכל אלו ח"ו
לא מן הכלל ואינו בכלל ישראל ומלוא
לשונאו ולאבדו.

וחילוק זה כתב גם הרמב"ן עה"פ
"ארור אשר לא יקום את דברי
התורה הזאת" (דברים כו:כו) וכתב ז"ל
ולפי דעתי כי הקבלה הזאת שיודה
במלות בלבו ויהיו בעיניו אמת, אבל אם
עבר על אחת מהן כגון שאכל חזיר
והשקץ לתאמתו או שלא עשה סוכה ולולב
לעללה איננו בחרם הזה כי לא אמר
הכתוב אשר לא יעשה את דברי התורה
הזאת אלא אמר אשר לא יקום את דברי
התורה הזאת לעשות כטעם קימו וקבלו
היהודים והנה הוא חרם המורדים
והכופרים. הנה כתב ממש כדברי
הרמב"ם ז"ל בזה דיש חילוק בין אינו
מקיים מצות מחמת עזלות או עובר

להיות בוחר בחיים וזה ובחרת בחיים
והמאבד ענמו לדעת אין לו חלק
לעוה"ב וכמ"ש הרמב"ם ז"ל והפוסקים
וראי' מאחיתופל שנה לצימו ותלה ואין
לו חלק לעוה"ב כמבואר בחז"ל.

עב"פ אין מושג כזה בתורה של
דעמאקראטיא או איזה סטי' בכל
לשון בכל אופן שהוא אבל אנחנו חייבים
להודות ולהלל ולשבח ולקיים את כל
מצות ה' בהכרח גמור תורה שבכתב
ותורה שבע"פ ואין לנו בחירה לבחור
במה שאנו רוצים והבחירה הוא רק בכדי
לקבל שכר ועונש, ולא שמוותר לבחור
ברע. ואדרבה אם רואים שמזלזלים
במצות או המלוא לעונשן אפי' שלא כדין
כמבואר שמכין ועונשין שלא כדין,
וכמעשה שרכב הסוס בשבת וסקלוהו לא
מפני שהדין כן אלא מפני שהשעה
צריכה לה וכן צהאי שהטיח באשתו תחת
האילן והלקוהו ועיין שו"ת מהר"ם
מלובלין בזה"ז.

וז"ל הרמב"ם פ"י מסנהדרין הי"ג
וכאשר יאמין האדם אלה היסודות
כלם ונתברר בה אמונתו בהם הוא נכנס
בכלל ישראל ומלוא לאהבו ולרחם עליו
ולנהוג עמו בכל מה שנהי' הש"י איש
לחזירו מן אהבה והאחווה ואפי' עשה
מה שיכול מן העצירות מחמת התאוה
והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי
חטאיו אבל יש לו חלק לעוה"ב והוא
מפושעי ישראל וכשנתקלקל לאדם יסוד

מאמין והמינים הם בכלל מורידין ולא מעלין וזה ברור בס"ד.

בקיצור יש חילוק בין אדם מישראל המאמין בתורת ה' ונפל בתאוה עוה"ז מחמת יצרו הרע או חברים רעים או טבעו הקשה והסביבה והוא יודע שברע הוא אלא שאינו יכול להגביר על יצרו וטבעו הרע ואם יש לפניו היסור ואיסור ישמח בהיחל ולא יאכל האיסור אלא שאם לא יזדמן לפניו היסור הרי אוכל האיסור או עושה האיסור ואפי' עבירות החמורות וזה הוא נכנס בכלל ישראל.

אבל מי שאינו מאמין בתורת ה' ואפי' רק דבר אחד ואפי' ק"ו אחד. או אפי' עושה מצות ומקיימן רק מחמת שנהג כן אבל אינו מאמין שכך כתוב בתורה וניתן ע"י משה רבינו הרי זה מין וכופר בתורת ה' והרי הוא יצא מכלל ישראל ואינו לא ישראל ולא עכו"ם שגם להם יש להם ז' מצות שקבלו ממשה מסיני כמבואר ברמב"ם (פ"ח מהל' מלכים ה"י והי"א) וז"ל וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח וכל מי שלא יקבל יהרג והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בכל מקום והרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעוה"ב והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משה רבינו שב"ג מקודם נצטוו בהם אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת

מחמת תאוה לבו ויודע ומאמין אלא שיצרו מתגבר עליו וצין מי שאינו מאמין וכופר ח"ו.

וכ"כ נמי רבינו הגדול רש"י גיטין (מ"ז ע"א) בההיא גברא דזבין נפשיה ללודאי [אומה שאוכלין בני אדם] ואתא לקמ"י דרב אמ"י שיפדנו שלא יאכלוהו ורצה לפדותו מק"ו דמוכר את בניו ואמרו לו רבנן לר' אמ"י האי ישראל מומר הוא דקא חזי ליה דקאכיל נבילות וטריפות אמר להו אימא לתיאבון הוא דקאכיל אמרו ליה והא זמנין דאיכא היתירא ואיסורא קמיה ושציק היתירא ואכיל איסורא א"ל זיל שבקי לי דאפרקינך. ופרש"י אימא לתיאבון הוא דקאכיל, ולא הוה מין אלא מומר וצמינים הוא דאמרינן מורידים אבל לא מועלין אבל מומר אמרינן התם סמי מכאן מומר.

ודברי רש"י ז"צ ונראה דרש"י קשיא ליה אח"י הגמ' אכתי האי אוכל נבלות וטריפות הוה ומאי איכפת לן אי שציק היתירא ואכיל איסורא והלא האיסור בעלמא אינו בר חיוב מיתה הוא ואטו האוכל נבילות וטריפות חייב מיתה והרי לא הוה אלא לאו ולכן דייק רש"י דאכיל לתיאבון לא הוה מין אלא מומר והגם שהוא מומר ואפי' לכל התורה כולה אבל אכתי לא יצא מכלל ישראל אלא הוה ישראל מומר וישראל אע"פ שחטא ישראל הוא אבל האוכל נבלות להכעיס הו"ל מין ולא מומר שאינו

אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחמיהם עכ"ל.

מלות שלהם עיין רמב"ם פ"ח מהל' מלכים.

וב"כ רש"י להדיא סנהדרין (ג' ע"א) על האומר אין תחיית המתים מה"ת שכופר במדרשים דדרשינן בגמ' מניין לתחיית המתים מה"ת ואפי' יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מה"ת מה לנו ולאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא עכ"ל. והם הם ממש כדברי הרמב"ם הנ"ל. [ואגב מה שזיין שם על הגליון מבאר שבע, עיין ברמ"ה לרבינו מאיר הלוי שהי' בדורו אחר רש"י שהביא זה בשם רש"י ופשוט].

ומה שאמרו אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה ודאי חילוק יש בין חרות להפקרות כי אדם הפקר עושה כל מה שרוצה וזה נקרא הפקר אבל בן חורין אינו עושה אלא מה שהתורה מחייבתו ולא יטה ימין ושמאל ומצטל רצונו מפני רצון ה' וזה הוא הנקרא בן חורין חרות מן המלאך המות חרות מן היצו"ר אבל משעבוד לה' ולהדיא אמרו מלות לאו ליהנות נתנו אלא לעול ולמשא עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, וזה פשוט.

אלא דגם זה אמת שצמקום שיש מה שקורין דעמאקראטיא גם כן אין אדם עושה מה שרוצה ואם במדינה זו שיש דעמאקראטיא האם מי שהוא יכול ליכנס למשרדו של חזירו ולעשות בו כרצונו ודאי לא, כי גם לדעמאקראטיא יש חקים שצריך להתנהג בהם ולא הפקר ולהצדיל ק"ו בן צנו של ק"ו בתורה שאין שם שום סטייה ונטייה ימין או שמאל. ואין שום מושג של דמעקראטיא בתורה אלא יקוב הדין את ההר ואסור אפילו לומר שמועה זו נאה ושמועה זו איננה נאה אלא הכל מקצ"ה כלו נאה כלו יאה.

עכ"פ אין בתורה מלה כזו דעמאקראטיא שזה מובא מהגויס שהמציאו לעצמן גם דבר כזה להצדיל בין אמונה ומדינה [סעפעררישאן אוו רעליגיאן ענד סטעיט צלע"ז] אשר אצלנו אין דבר כזה תופס מקום כלל אלא אדרבה המלך צריך להזהר יותר בתרי"ג מלות ולראות שכל ישראל ישמרו עד שנצטווה לכתוב לו ס"ת וקרא בו כל ימי חייו ולא יפרד הימנה ולא יפריש כדי שלא יסור הימנה ויכריח את כל עם ישראל לקיים תורה ומצוות, והתורה ומצוות לאו ליהנות נתנו אלא לעול ולמשא ולהיות לו לעבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים אבל בני ישראל עבדי ה' המה. ואפי' העכו"ם השוכן בארץ ישראל כשיד ישראל תכיפה חייבין לכופו לשמור ז'

ופוק חזי דצוה"ז קיי"ל דצטלו מיתת צ"ד שאין לנו דיינים סמוכין ומ"מ הלכה פסוקה הוא שאפי' צוה"ז ישראל

זאב סאלאווייזיק זוקל"ה שאמר בשם אביו או בשמו בעצמו שלאחר שינא הלהב של ההשכלה של אותם המשכילים להרע ובלע את כל הקודש ומחו במיתת השכלה ונתפשטה אש ההשכלה מאשכנז לליטא ושאר מקומות בעולם ורוב רובא דרובא דיהודי אשכנז ועוד בשאר מקומות נתפסו באש זרה אשר לא לזה ה' ועמד מרן הח"ס וחכמי דורו ולחמו נגדם ואמר בזה הלשון דאס אונגארזישע אידענטום האט דער ח"ס מיט זיינע תלמידים געראטעוועט. דאס פולישע אידענטום האט די רבייס אין דאס חסידות געראטעוועט, ירושלים עיה"ק האט ר' יהושע ליב דיסקינד געראטעוועט, און ווילנא איזט געווארען אן עיר הנידחת. גם בגערמאניא הארורה, הצדיק ר' שמשון רפאל הירש ז"ל שהציל מה שהציל אודים מוצלים רק לפי שעמד בתוקף על המסורה שלי פשרות כידוע והכה על קדקדס של המשכילים הגם שכבר הי' הזמן מאוחר מאד כידוע, ובפראנקפורט אמ-מיין שהיו רבבות בני' בזמן הגרש"ה לא הי' רק אחד עשר אנשים ארטאדאקסיים שומרי התורה מנין מזומאם.

והגה ראינו לאחר המלחמה שבאנו פה לאמעריקא לאחר החורבן הנורא שבאונו"ה נהרגו עקדה"ש יותר מששת מיליאן מעם הקודש ובאותו זמן באחי לכאן והי' פה ראזיי רעפארמי [לא כדאי להביא שמו על הכתב] ואמר אז שלאחר חמשים שנה מאז לא ימצא עוד יהודי

המוסר את חזירו לערכאות של גוים לילך לבית משפט או לשאר משרדי המדינה מותר וגם מזה להרגו ובש"ע (ח"מ סי' שפ"ח) מצוואר דכל הקודם להרגו זכה במזוה זו ע"ש פרטי דינים [אם לא שיש לחוש לחוקי המדינה שאז יש איסור מפני החוק].

וידוע בחכמת הרפואה כי כל שלא יודעים שורש המחלה לא יכולים לרפאותה ורק לאחר שידעים ומוצאים שורש המחלה אז מחפשים דרכים לרפאותה פן יש בכס שורש פורה ראש ולענה. והנה ראשונה לקבוע שהתנועה הרעפארמיס איננה תנועה חדשה אלא הוא התנועה שהתחילו בזמן מרן רבינו הח"ס ז"ל והוא וחכמי דורו ראו הסכנה המרחפת על כלל ישראל מהם ועוד מה שעשו להפרידם מן הכלל ישראל וראה כמה תשובות בח"ס לקוטי שו"ת מס' פ"ד עד סי' נ"ו מגדולי עולם וגם בשו"ת ח"מ סי' קפ"ט-קצ"א. וגם כל חכמי ישראל בזמנו נתנו עיניהם אז לבאר הקוים מן כרם ה' ולכבות האש אשר ללהב ינא ומנאה קוים והדליקה ונתפשטה ואכלה גדיש רבבות מישראל שנפלו באש ההשכלה ומיני אז הוא צרעת ממארת לעם ישראל ועכשיו קודם ביאת המשיח נדקינו מתגברים כחות הטומאה האלו וראה ראינו כי אז לא הואילה שום דבר להציל כלל ישראל רק התורה הקדושה לעמוד נגדם בלי פשרות.

ושמעתי מפי הגאון מופה"ד מוה"ר

באמעריקא ח"ו [עפרא לפומי] והי' זה כותרת [העדליי"ן] בנוא יארק טיימס, ולפ"ד הנפסדת הי' החשבון כן שיתערבו בגוים אלא שב"ה באו גדולי תורה במסירת נפש וזנו ישיבות בלי פשרות וזה שהשאיר לנו ב"ה שריד וזה הוא ההמשך של כלל ישראל, והם הם המצטיחים את העמיד לכלל ישראל עדי יבא משיח נדקנו ולא אותם הרעפארמער ואדרבה אותן הרעפארמער שניבא עליהם בעונ"ה האמת שהלכו ונתערבו עכ"פ רוצא דרוצא מהם בין הגוים, והם המתערבים עד היום כנראה לעין בעונ"ה ומה שחושב מעלי' שיונא אחד מיני אלף בע"ת ודאי אפילו לשליש ולרביע לא שמענו וח"ו לותר על נפש מישראל ועכ"פ ישמח האב ביוצאי חלציו שלא נשא גוי' או שחורה, אבל ח"ו שאנן נהי' מהמתירין להם להיותם ככל הגוים ופחות מהם שהגוים מאמינים עכ"פ באותו איש ימ"ש מה שהוא וע"י שלישי ע"י שיתוף והם מחלוקת אי מצווים על השיתוף אבל הרעפארמער הם מכחישים ח"ו וכופרים בכל.

ובדאי להעתיק כאן חלק מתשו' רב משה גאון ז"ל הוצא בשו"ת הרדב"ז (סי' תשנ"ו, ובשו"ת משנ"ה ח"ו סי' רי"ד) וז"ל למר רב משה גאון ז"ל יש בינינו מקום אחד של מינים שצוחקים מישראל ופירשו מדרכי ישראל ואין משמרין לא מצות עשה ולא מצות לא תעשה ואין שוחטין כשחיטתינו ואוכלים חלב ודם וי"ח טריפות ופרוצים בעריות

ואין כותבין כתובות ולא גיטין ולא חולצין ולא מיבמין ויש מצניהם שרוצים לחזור לישראלים ולהיות נוהגים צדיני ישראל אם יש תקנה לחזרתן, וכשהם חוזרין צריכין טבילה או לא, ועוד לאחר שהם חוזרים ראויים הם לבא בקהל או לא, וצריכין להטיף דם ברית או לא. כך ראינו שאותן מינים משונים הם מכל מינים שבעולם שכל מינים פוקרים צדברי חכמים כגון טריפות וכגון י"ט שני דרבנן וכגון שניות מד"ס אבל צדברי תורה ומקרא מוחזקים ומשמרים והללו שפירשתם פקרו בעקרי תורה ונשארו עריות הולידו בנים ממזרים וחללו שבתות ואלו לא היו עקרים מישראל היינו חושבים אותן נכרים כשאר נכרים שמתגיירים וטובלים ונעשים כשאר ישראל כמו שכתוב כאזרח מכס, יהיה לכם הגר הגר אתכם אבל הללו כיון שעקרו מישראל ועדיין שם ישראל עליהן ומצות נוהגות בהם והיו מחויבים בתרי"ג מצות וכיון שהיו פרוצים בעריות ולא כתבו גיטי נשים צניהם ממזרים ואי אפשר לקבלם ולהכניסם בקהל שמה יתערבו בישראל וכו' ע"ש שמחלק בין הם עצמם לצניהם אחריהם שצניהם אין להכניס ועיין ספרינו הנ"ל העתק לש"ק. ועיין יצמות (ט"ז ע"ב וי"ז ע"א) אמר רב יהודה א"ר אסי עו"כ שקידש בזמה"ז חוששין לקידושיו שמה מעשרת השבטים הוא וכו' איכא דאמרי כי אמריתא קמיה דשמואל א"ל לא זזו משם עד שעשאום עו"כ גמורים ע"ש ובח' על רבינו הבה"ג יצמות הארכתי בזה בס"ד.

שנים ויעשה כל מה שצידו ללמוד ויראה לשנות אפי' דבר אחד מדברי קבלה ופירושי התורה שקבלנו מפי משה רבינו ומסרה ליהושע עד אנו וכפי שאמרו במשנה משה קבל תורה מסיני הרי זה מין שאינו בתורת משה רבינו אם לא שיצא ראוי לדבריו מתורת משה רבינו ועיין חגיגה (ג' ע"ג) בעלי אסופות אלו ת"ח שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאין והללו מטהרין הללו והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין וכו' כולם נתנו מרועה אחד אל אחד נתנו פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא דכתיב וידבר אלקים את כל הדברים האלה (שמות כ') וגו' ע"ש ופרש"י קל אחד אמרן. אין לך מבני המחלוקת מציא ראייה מתורת אלוה אחר אלא מתורת אלקינו. פרנס אחד אמרן אין לך מציא ראוי מדברי הנביא הבא לחלוק על משה רבינו.

ולכן פשוט דמי שחוקר ולומד או מפרש מה שאינו מצואר ולא קבל ולא מציא ראוי לדבריו מדברי תורת משה ואדרבה הרי ח"ו מכחיש באמינת משה רבינו שקבל התורה מסיני ושהוא תורה מן השמים אין זה בכלל אלו המחפשים אחר האמת כלל וכלל אלא יוצא מן הכלל ויוצא מכלל ישראל המאמינים בה' ובתורתו ותומך עמו במקראים ובזמנים כי אין לנו להציא ראוי לדברינו רק מתורת ה' תמימה ולכן בלתי אפשרי לשנות הקבלה שקבלנו. ואותם שמפרשים

ולהלכה מלכד שיש לדון בהם מדין תינוק שנשבה ומי הנקרא כן באמת אשר זה על כל פרט ופרט נאמרה ולברר אם לא היו ציניהם נישואי ערוה וכיוצא בו אבל בעצם ההלכה על התנועה כולה פשוט וברור דהרעפארמער שינאו מן הכלל ולא מאמינין בתורה מן השמים וגם אין מקיימין תורה ומצות כלל לא שבת ויו"ט ולא גיטין וקידושין, אוכלין נבלות וטרפות ואין מאמינים בה' ובתורתו שנחנה לנו ע"י משה מן השמים כלל ורודפים שומרי תורה האמתים וגדולה שנאה שלהם להחרדים משנאה ששונאים את הגוים לצא לפומא לא גליא כבר פסקו קמאי דקמאי דאין להם חלק בינינו הכותב בלב קרוע והוא רחום יכפר עון וישלח לנו גואל נדק ויגאלנו כלנו ומה נאמר בעונ"ה גם ממנרים לא יצאו רק אחד מחמשה או מחמשים יתן ה' לצלתי ידה ממנו נדח ויצא גואל נדק ויגאלינו וצאו האצדים בצרף אשור והנדחים מארץ מנרים וישתחוו לה' בהר הקודש צירושלים.

ומה שכתב באותו הכתב שלימוד ההלכה אינו סותר אותם שחוקרים ומחפשים בתמימות אחר האמת ביהדות וצאים לידי מסקנות אחרות ממה שקבלנו מלימודי הקבלה ע"י ממשיכי דרכי התורה, ח"ו ואוי לעינים שכך רואות באמת לא האמנתי כי יצאו הדברים מפיו כי הרי מי שיחי' אלף

ובצציר יעסקו עד שעת הזרע (עיין רש"י פס, א"כ הרי ללדיק שרופה לישב על התורה ועבודת ה' יומם ולילה לקללה יחשב. והחכם אמר לתלמידיו לא תתראו אחתי לא ציומי דניסן ולא ציומי דתשרי, וזוה יהי' די לפרנסה לכל השנה. ולעובדי ה' העיקר ברכה הוא שיתן לו ה' כח ויזכהו ללמוד וללמד ולקיים מצוות ה' להצין ולהשכיל במצוותיו. אלא דלסתם בנ"א העובדים מיראה וע"מ לקבל פרס כל הני דפ' בחקותי הו"ל דבר גדול.

והנה אמרו (ע"ז ה' ע"ב) עד ארבעין שנין אין אדם עומד על דעת רבו, ולכן בשעה שיאלצו בנ"י ממזרים והיו משוקעים במ"ט שערי טומאה ח"ו וקבלו התורה אז יעדה להם התורה "אם בחקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו' ועץ השדה יתן פריו וגו'", והי' זה להם לברכה גדולה שיהי' להם מכל הגשמיות וגם יעסקו בתורה כל זמן הפנוי. אבל כשעברו מ' שנה ובנ"י נתעלו עלי' אחר עלי' ומדרגה אחר מדרגה עם משה ואהרן וכמ"ש (מכילתא בשלח י"ז) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, והי' להם למותר עניינים גשמיים שהיו כולם רוחניים ולא הי' להם ברכה יותר גדולה ממה שיוכלו ללמוד וללמד ולהצין ולקיים התורה.

וד"ש "ראה אנכי אנכי לפניכם היום", כלומר לאחר מ' שנה, "ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו",

כפי רזונם בתורה הרי הם בכלל בודה דת לעצמו ואין לו חלק בתורה ה' ובעם ה'.

והרי ישנם כמה דמות כאלה ומתחילה מראשוני הרעפארמער הי' האותו איש שצדה דת לעצמו וזנה יתודותיו על תורת ה' תמימה שלנו ורק שינה דברים כרזונו, ועשה להם יום ראשון במקום שבת קודש וכן שאר ימי חגיהם וא"כ מאי גרע הוא מהרעפארמער שאין מאמינים כלל בשבת וי"ט, וכן יש כמה מיני עכו"ם שמציגים עצמן כדת ישראל האמתית קעווען דעים אנדווענטקסט בלע"ז סאצטניקעם בלע"ז מארמאניס וכיוצא בהם הם מאמינים חלקים בתורה אלא שמפרשים כרזונם עכ"פ כל הדמות קבלו הרבה דברים מדת ישראל וזדו דת לעצמן ומה לנו ולהם וח"ו שבני ישראל יכולים לעשות כמוהם ולשנות דברים הלא כבר אמר הנביא אני ה' לא שניתתי ואחס בני יעקב לא כליחם.

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו" (יא: כו-כו). ויש לדייק שלא כתב מה יהי' הברכה, ובפ' בחקותי כתוב "אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו'", הרי שנתפרש מהות הברכה, וא"כ הו"ל גם כאן לפרש. ונראה דבאמת ברכה בעיני גשמיות ללדיק איננו ברכה כלל, ואדרבה לפמ"ש שם "והשיג לכם דיג את צציר וצציר ישיג את זרע" ויהי' הדיג מרובה שיעסקו בו עד הצציר

הכרחי שלא יהי' ח"ו בכלל "שמנת עזית כשית ויטוש" (דברים לז:טו) אלא ע"י היסורים תשובו אל ה'." (שנת תשל"ד)

"אבד תאבדון את כל המקומות וגו' ונתצתם את מזבחתם וגו' לא תעשון כן לה' אלקיכם" (יב:ב-ד). ובספרי מנין לנותן אבן אחד מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות שהוא בל"ת ת"ל ונתתם את מזבחתם ולא תעשו כן לה' אלו קיכם, ר' ישמעאל אומר מנין למוחק אות אחת מן השם שהוא בל"ת שנאמר ואבדתם את שם ולא תעשון כן לה' אלקיכם, רבן גמליאל אומר וכי תעלה על דעתך שישראל נותנים למזבחותיה חס ושלום, אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עוונותיכם ומעשיכם הרעים למקדש אבותינו שיחרב, ע"כ.

ועיין רש"י לא תעשון כן אזהרה למוחק את השם ולנותן אבן וגו', משמע דס"ל דתרי לאוי ניהו וחיוב על נתינה ועל מחיקת השם, ועיין רמב"ן שפי" ג"כ דר' ישמעאל לא פליג על הת"ק אלא שמוסיף דגם על מחיקת אות אחת מהשם דינו כנותן אבן אחד מן ההיכל והמזבח, אבל ר"י מודה דנותן נמי לוקה. אמנם מוהר"י אבוב ז"ל פי" דר' ישמעאל פליג את"ק וס"ל דדוקא מוחק את השם לוקה אבל נותן אבן אינו לוקה, אלא שנראה מדבריו דגם דעת הרמב"ן כן, וכבר תמה עליו בכ"ח דהרמב"ן כתב מפורש היפך זה וז"ל ודברי רבי ישמעאל אינם במחלוקת אבל

דזה הוא הזכרה ביותר חשובה שתשמעו אל מצוות ה' שמזכו להיות עובדי ה' ותשמעו התורה, "והקללה אם לא תשמעו", דח"ו אין לך קללה גדולה ממי שלא זכה לשלחן ה' לשמוע דבר ה', ואין לך זכרה גדולה לישראל משיזכה להיות צדיק ה' ולשמוע צקולו, כתפלת דהמע"ה (תהלים כ"ו) "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי צדיק ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולצקק בהיכלו וגו' אשירה ואזמרה לה'".

א"י לפמ"ש (ערכין ט"ו ע"ב) דתניא דבי ר' ישמעאל כל עברו עליו ארבעים יום בלא יסורין קיבל עולמו במערבא אמרי פורענות מודמנת לו ופרש"י קיבל עולמו כל מנוחתו לעמיד ואי עבר עליה חד מהנך הרי הוא יסורין. ואין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ואשרי אדם מפחד תמיד, א"כ אוי לו לאדם שיסיר ה' ממנו השגחתו, כי שמה הוא בכלל האנשים שעליהם נאמר "ומשלם לשונאיו אל פניו להאזידו". ולכן אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אוי לו שקיבל עולמו צעוה"ו, אבל גבי צדיקים הקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה ומרפס ככסף ושמהים ציסורין שממרקין עונותיהם. וא"כ תרוייהו צריכין לצדיק, זכרה וקללה. וז"ש "ראה אנכי נותן לפניכם היום זכרה וקללה", כלומר "לפניכם" לפני כל אחד ואחד מכם "את הזכרה אשר תשמעו וגו' והקללה אם לא תשמעו", ומיד שתראו ח"ו הקללה תשובו אל ה'. וא"כ הוא

למקום היכר שאינו מקום עבודה ומוציאין ממנו אבנים וזונין מהן המזבח, עיין רמב"ם פ"א מהל' בית הבחירה הי"ג שכתב המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים גזית, וזה שנאמר בתורה מזבח אדמה תעשה לי שיהי' מחובר באדמה שלא יבנוהו לא על גבי כיפין ולא על גבי מחילות ע"ש, וא"כ אדרבה הרי האבנים של המזבח לאו מחוברין היו אלא דוקא תלושין, ושפיר חל עליהו ההקדש בשעת תלושן, ועיין מכילתא פ' יתרו ר' ישמעאל אומר כל אם שבחורה רשות חוץ משלשה וכו' ואם מזבח אבנים חובה, וכיון שחובה מאבנים דוקא א"כ לשיטתו שפיר מקודשין.

איברא דקצת י"ל לפי הגירסא בסוגרים במכילתא שם וז"ל [מזבח אבנים תעשה לי רשות ולא חובה] ומה ת"ל ואם מזבח אבנים אלא אם רצה לעשות של אבנים יעשה של [לצבים] יעשה, והרי דברים ק"ו ומה אם מזבח החמור אם רצה לשנות ישנה ק"ו לשאר כל הכלים וכו'. ולפי גירסא זו לכאורה יכול לשנות ולבנות אפילו מלצבים ואבנים לאו דוקא, ואי נימא דהוא דברי ר' ישמעאל א"כ לר"י לא בעי של אבנים דוקא, ואפשר דלח בעי תלוש דוקא נמי, ועיין חולין ט"ז דתלוש ולבסוף חיברו לאו כמחובר דמי. אלא דהרמב"ם נראה דס"ל דלר"י דוקא אבנים, עיין כ"מ הל' בית הבחירה הנ"ל הי"ג המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים וכו' במכילתא רבי ישמעאל

הם ביאור כי מוחק את השם כנותן המזבח, וא"כ יהי' פי' הכתוב ונתלתם את מזבחותם ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, ולא תעשון כן לה' אלקיכם לנתוח מזבחו ולאבד את שמו, אבל חנו כבוד לשמו ולמזבחו ואל המקום אשר יבחר ע"ש, ופשוט.

וראיתי בכלי חמדה שיצא לדון לפ"מ דמבואר בא"ז ח"ב סי' שפ"ו דכמו דקי"ל דאין מעילה במחובר ה"ה בנותן אבן מן המחובר ליכא לאו דל"ת כיון דמחובר אין הקדש חל עליו להיות בו תורת מעילה ותורת הקדש, ועיין רש"י ז"ק ל"ו ע"ב ד"ה שור רעהו לישנא אחרינא להכא נקט שור הקדש ולא מוקי לה באכילת צהממו שזה הקדש, משום דלא משכח"ל דאין מעילה בקרקעות, דכל המחובר לקרקע כקרקע דמי. ומיהו בתוס' (פנהדין ט"ו ע"א ד"ה אין מועלין במחובר) כתבו שאם תלש מן המחובר ונהנה ממנו מעל, וכן נראה דעת הב"ח שם, נמצא דבר זה מחלוקת הראשונים ז"ל ע"ש.

ולדעת מוהר"י אבוהב הוא מחלוקת ת"ק ורבי ישמעאל, דלת"ק לוקה על מחובר אינו קדוש ואינו לוקה על נחילת המזבח, ובאמת כי לא דמי דהרי בתורה כתיב מזבח אדמה תעשה לי ומציאין אבנים מהנהר או מן היס הגדול או חופרין בתולת הקרקע עד שמגיעין

מחמת מחשבות נודקות שרואים להחזיר
 בתשובה הפושעים עושים צחי כנסיות
 ח"ו דומות לשלהם ומתנהגים שם
 כמתנהגים זרים ר"ל כמו הסענטערס
 ועוד שבאים שם בתערובות בחורים
 ובחולות יחדיו ברקודים וכיוצא בו ר"ל,
 וגם יש שם סווימינג פול וכל מיני
 פסלנוצת בכדי להכניסם צביהכ"ג, ואח"כ
 בשעת מנחה מכניסים אותם להתפלל,
 וחושבים שהוא כעין עבירה לשמה, ולכן
 אמר ר"ג וכי תעלה על דעתך שישראל
 נותני מוצאות הם אלא שלא תעשו
 כמעשיהם, כלומר שלא תעשו ציהמ"ד
 כמוהם, שע"ז יגרמו עונותיהם למקדש
 אבותיכם שיחרב, כלומר מקדש אבותיכם
 דוקא שמשנים את מקדשו של אבותינו
 ואבות אבותינו שקבלו קבלה אמיתית
 היאך הוא נורח ציהכנ"ס ומה והיאך יש
 להתנהג צה.

והנה בני בנימין אסיא (סנהדרין ז"ט
 ע"ב) אמרו מאי אהני לן רבנן
 מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן
 יונה, והקושיא מפורסמת בשלמא שלא
 שרו לן עורבא טענתם שיש להם תאוה
 לאכול בשר עורב ולא שרו להו, אבל לא
 אסרו לן יונה מאי איכפת להו אם לא
 יראו לאכול בשר יונה לא יאכלו, ומאי
 טענה הוא. והנראה דהני בני בנימין
 אסיא ס"ל דרבנן הם מחדשי התורה
 וצידם לשנות לפי רונם אם רואים
 להחזיר עורב צידם הוא להחזיר ואם
 רואים לאסור בשר יונה צידם הוא
 לאסור, אבל האמת כי ח"ו רבנן הם

אומר וכו' ופסק רבינו כרבי ישמעאל,
 א"כ אדרבה רבי ישמעאל לשיטתו צעי
 אצנים נמי, ודו"ק.

עוד נראה דבגמ' זכחים כ"ד ע"א צעי
 רבי אחי נעקר האבן ועמד
 במקומה מהו, ופריך מאי קא מיציעיא
 ליה ומשני כי קדיש דוד רצפה עליונה
 קדיש או דילמא עד לארעית דתהומה
 קדיש, ובחוס' שם ד"ה הואיל דוד
 קידשה כדפי' בקונטרס, ואע"ג דשלמה
 צנה הבית דוד קידשה וכו' ע"ש, הנה
 פשיטא להו דדוד היה צידו לקדש עד
 התהום אלא קמיציעיא ליה אי קידש עד
 לתהום או לא קידש ע"ש, ומבואר
 דקרקע נמי מקודשת, וזה ברור מאד
 למעיין שם, וז"ע.

והנה המזרחי והג"א הקשו דאמאי לא
 פריך נמי וכי תעלה על דעתך
 שישראל מוחקי השם הם, ומירץ דבשם
 אפשר שעושה כן לש"ש וכגון בשם
 שנכתב שלא במקומו ורואה למוחקו
 וכה"ג, וקמ"ל דאפ"ה איכא לאו דלא
 תעשו, אבל במוצא שאינו אלא במקום
 המקדש מאי שייך לנתן, ועיין ג"א
 שהקשה עוד מאלקים לא תקלל וכי
 תעלה על דעתך ולמה לא פריך שם הכי
 ע"ש, עוד הקשה שהרי הכא בצדיקים
 מיירי שמקיימין מצות אבד תאבדון את
 כל המקומות וגו', וא"כ האי ס"ד
 שיעשו כן למוצא ה' ע"ש.

ולפענ"ד י"ל דהנה לפעמים ראינו

בעל הבית שלך נתן לך מחטים לאכול
ומהיכן המחט הזה בקורקבן שלך,
והשיצה העוף רבי רבי הצעל הבית שלי
נתן לי חטים לאכול ואמר לי שלא לילך
בשדה אחר, אבל לא שמעתי לו והלכתי
לשדה איש אחר ולקטתי ממה שאינו שלי
ושמה הוא שמנאחתי המחט ואכלתי אותו
ואז המחט אכלה אותי שעשה נקב
בהקורקבן ובני מעים שלי שהטריפה
אותי, וזו מוסר נאה שבצעה"ב הוא
הקב"ה נותן לנו התורה הקדושה ומוהיר
אותנו לא תעשון כן לה' אלקיכם, אחרי
אלהים אחרים לא תלכו, ולא תעשו
כמעשיהם, וח"ו ללכת אחר חוקותיהם
אפילו כוונתו לשם שמים אלא להתקיים
בדרכי מצותינו הקדושים.

(שנת תש"מ באסיפת רבנים בלאס אנגעלעם)

לומדי התורה מצארי התורה, אבל אין לן
רשות לחדש לא להוסיף ולא לגרוע אפילו
קונו של יו"ד. ואפי' צ"ד הגדול שהתירו
מקלט מן המלוה מביאין קרבן, כמצואר
במס' הוריות.

ובזה אפשר לפרש צפ' דברים הואיל
משה באר את התורה הזאת, הנה
לא קאמר הואיל לחדש דאין לן עוד
רשות לחדש דבר מעתה אלא לבאר,
ואפילו נביא אסור לחדש דבר כי אם
להוראת שעה כאלהו זהר הכרמל, אבל
אחרת אי אפשר לחדש דבר. וזה שאמרו
בני צנימין אסיא דמאי אהני לן רבנן
כיון דלא מחדשי דבר אלא שהם מצאריס
הקבלה, ולזה ח"ו לא נריך רבנן. וזה
בכלל מינות ואפיקורסות ע"ש.

עכ"פ העיקר שרבנן הם רק לומדי
התורה ולא מחדשי התורה, וח"ו
אסור לשנות אפילו זיו כל שהוא
מתורתינו הקדושה, ואפילו במקומות
הרחוקים ורואים להחזיר הנדחים מ"מ
הדרך הוא שלא להקל, ואדרבה הרי
אמרו רב בקעה מלא וגדר זה גדר, ורק
באופן כזה אפשר להרביץ תורה, וכ"ש
שלא להכניס בכרם ה' מהשכלת עכו"ם
ח"ו.

ושמעתי מאחד מחכמי המוסר שהביאו
לפניו עוף ומחט בקורקבן שלו
ולאחר הרבה יגיעות לא הי' צידו
להכשיר, ואחר שהלכה השואלת דיבר
החכם אל העוף ושאלה עוף עוף וכי

"לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים
פה היום איש כל הישר בעיניו"
(יב:ח). ובסמוך רק חזק לבטחי אכל הדם
וגו' לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך
אחריו כי תעשדה השיר בעיני ה',
ובסמוך עוד שמור ושמעת את כל
הדברים האלה אשר אנכי מנוך למען
ייטב לך ולבניך אחריו עד עולם כי
תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלקיך.
והנה כאן ג' פעמים ישר, הראשון כל
הישר בעיני והשני ישר בעיני ה'
והשלישי טוב וישר בעיני ה' אלקיך
והשני רק בעיני ה'.

והנראה דהנה כתיב (משלי י"ד) יש
דרך ישר לפני איש ואחריתה

ודא שרמזו רק חזק לבלתי אכול הדם, שלא תאכיל מה שצא צדמים למען ייעב לך ולבניך אחריו, דאילו ח"ו יענשו בניך אחריו בשביל שתאכל את האדם שתלער לישראל ואזיל סומקא ואחי חיורא, והרי אפילו על פחות משנה פרוטה צ"נ נהרג, ואמרו בגמ' סנהדרין נ"ז על שזיערו לישראל לרגע בשעת מעשה הגם שמיד מוחל ישראל על פחות משו"פ מ"מ בשביל צער לרגע נהרג, וא"כ ודאי שח"ו ללערו אדם מישראל אלא תעשה הישר בעיני ה'.

האמנם מקדר הדברים לשמור לעשות הישר בעיני ה', אבל לנאת ידי בני אדם זה כחוב וצמורה והייתם נקיים מה' ומישראל דתרוייהו צריך לנאת, ולכן מוסיף שלישיית שמור ושמעט את כל הדברים וגו' כי תעשה הטוב והישר ופרש"י הטוב בעיני השמים והישר בעיני בני אדם, כלומר שצריך לעשות ישר שיהי' טוב וישר טוב לשמים וישר לבריות, וזהו דרך ישראל שיצור לו האדם שרבי אומר שהוא תפארת לו מן האדם ותפארת לו מן עושיה. וזה כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלקיך, ולכן מה שהוא ישר מצחינת כל הישר בעיניו יעשה ואין זה ישר המרוצה אפילו הוא עושה מצות צנדרים ונדבות אבל צריך להיות טוב וישר בעיני ה' אלקיך, אכ"ר.

"כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה" (יב:ט). ובגמ' (זבחים

דרכי מות (ועיין קידושין מ') ובמשנה אבות (פ"ג מ"א) רבי אומר איזו היא דרך ישראל שיצור לו האדם כל שהוא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, מצואר דיש כמה מיני דרך ישראל, ולפעמים דרכו ישראל בעיניו, אבל אינו ישר בעיני אלקים ואדם. והנה במדבר כשהיו בני ישראל אוכלי מן איש כל הישר בעיניו יעשה, ועיין ברש"י שהי' נודרים נדרים ונדבות, והגם שהיו עושים מצוה והוא ודאי דרך ישראל בעיניהם מ"מ הרי נתחייבו בני ישראל צמרי"ג מצוות, וכל שמתנדב ועושה מצוה בהתנדבות הרי צאותו זמן חיסר מצוה שיוכל וחייב לקיים מצמרי"ג מצוות שהרי כל רגע הוא מחוייב בהם.

והנה על הרוב בשביל האוכל, כנפשו יצא לחמו, ועי"ז ח"ו מוסיף לאחרים הן בגלוי בהשגת גבול וכיוצא בו או בעקיפין ועי"ז ח"ו הוא גורם קטטה לבני ח"ו, ועיין שלהי צ"ק (ק"ט ע"ב) אל שאלו ואל בית הדמים, ופריך ואטו שאלו שופך דם היה אלא שהרג טוב עיר הכהנים ופרש"י שהי' דם גבעונים שהי' מספקים להם מים ומזון וכיון שנהרגה טוב לא היה להם פרנסה וגרם להם לרעב, ולכן נקרא שאלו בית הדמים ששפך דם וגרם לבני בני' שהוקעו שבע מצני בניו כמצואר, ולכן כל שח"ו מלער את חבירו ח"ו מקפח פרנסתו ואפילו בעקיפין, שהרי הוא בכלל הנ"ל, וכ"ש מהגבעונים דלא מזרע ישראל המה (יבמות ע"ח) ואעפ"כ נענש כך.

ולזה אמר ואל הנחלה זה ירושלים שזה עיקר הנחלה.

"והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' שמה תביאו עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם" (יב:יא). ופרש"י רק בכל אות נפשך צמה הכתוב מדבר אם צבצר תאווה להחירה להם בלא הקרבת אימורים (חולין י"ז) הרי הוא אומר במקום אחר כי ירחיב את גבולך וגו' ואמרת אוכלה צבצר וגו' צמה זה מדבר בקדשים שגפלו בהם מוס שיפדו ויאכלו בכל מקום וכו'.

והרמב"ן עה"ת פ' אחרי (יז:ג) דבר אל אהרן כחצ והנכון צפי' זו מה שהזכירו רבותינו שאסר צבצר תאווה לישראל צמדבר ולא יאכלו רק שלמים שיעשו על מזבח ה' ואם ישחטם במקום אחר יהא חייב כרת כל שוחט בחוץ ואפי' חולין, ונתן הטעם בעצור שיקדישון לה' ויזרוק הכהן הדם על מזבח ה' ויקטיר עליו החלב, ואחרי כן הזהיר שלא יעשה מזבח לה' בחוץ וכו' והנה ריקן כל השחיטות בחולין ובמוקדשין להיות כלן צפנים ולכך אמר צמשה תורה ועצרתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והי' המקום אשר יבחר ה' שמה תביאו עולתיכם וזבחיכם.

ואמר "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום וגו'" (יב:יג-יד) להיות איסור שחטי חוץ במוקדשין עומד במקומו צשעת בית

ק"ט) מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים הוצא צרש"י וצ"צ דירושלים לא נחלקה לשצטים ואין כאן נחלה אלא נחלת ה', ואדרבה נחלה היא כל מקום שיעלה גורלם.

ואשר נראה דמנוחה שדברה תורה היא מנוחה הנפש דלגוף אין טוב צמנוחה ואדרבה יותר מה שעמל צו מתחזק ואנשי מחוזא שצטלים ממלאכתן חולין הן ועבד מותר להחזיק צו ולעבוד צו שלא צרשות אדוניו שלא יתקלקל מחמת עצלות שצו. וידוע מדרכי הרפואה צומן הזה שהרופאים מזהירין ומיעטים אנשים זקנים שלא יניחו הרצה אלא ילכו בכל יום כמה פרסאות הילוך רצ וצרגל כדי שיחזקו כוחתם וא"כ האיש לא יחא לו המנוח.

ולעומת זה הנשמה היא להיפוך כשהיא בגלות ומטולטלת לא יכולה לעשות פעולתה צשלימות, וצגמ' אל תרגזו צדרך אל תתעסקו צדבר הלכה. וצפ' לך צפרש"י שהדרך ממעט צשלשה ע"ש. וז"ש כי לא צאתם עד עתה אל המנוחה ומנוחה זה שלה שהי' המשכן וצגנ"י וכו' להשראת השכינה ומנוחה רוחניות אצל כל זמן שלא נצנה המקדש אכתי לא הוה אפי' משכן שילה מקום נחלה שמתמשך שם השכינה צצחינת נחלה עד שצנו ציהמ"ק צירושלים שזה הי' צצחינת נחלה צלי מצרים ולפי שכולם השתתפו צצנין ציהמ"ק הי' זה בית נחלה לכל ישראל

ובגמ' יצמות (י' ע"ב) איתא אליו
תשמעון אפילו אומר לך עובר על אחת
מכל מצוות שבתורה כגון אליהו צהר
הכרמל הכל לפי שעה שמע לו ומשמע
דנלמד מקרא אחר.

ולפענ"ד ציאור לשון כך דלאו דהשמר
לך כאן הוא שלא להעלות
קרבן בכל מקום אשר תראה ואשר יעלה
על לבבך על זה עובר בלאו ומיהו אם
אין זה כמו שיעלה בלבבך אז לא עובר
על לאו זה, ואיזה הוא שאינו עולה על
לבבך כגון אליהו צהר הכרמל, אלא
דמנ"ל בכלל דיש היתר להקריב ע"פ
נביא ולזה לומדין מאליו תשמעון שיש
לשמע נביא מה שאומר להקריב אבל
זה מדין נביא והם שני נושאים ופשוט.

"ושמחת לפני אלקיך בכל משלח
ידך" וגו' (יב:יח). הנה בפסח לא כתיב
שמחה כמו בעצרת וסוכות, רק מרבינן
לה שלש רגלים וכתב רבינו אביגדור
ע"ה"ט הטעם כיון שמזכירין לרות אין זו
שמחה שלמה, כי מתחלתו מרה וסופו
שמחה, פי' כוונתו נראה כיון דמנזה
לספר ביציאת מצרים ומתחיל בגנות
ובלרות השעבוד ומסיים בשבח, ואולי
מה"ט נמי אין מזכירין שהחיינו על
מצות סיפור יצ"מ כיון דמזכיר לרות
ואיכא לער וכמ"ש בצרית מילה שאין
לצרך שהחיינו מטעם לערא דינוקא
והכ"נ כן.

והקשו הראשונים למה אינו מזכיר

הבחירה אבל המיר אותו בחולין שהו
שאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת
בשר וגו' לומר שלא תתנהג בצרך
המניעה הנאמרת כאן שלא ישחוט חולין
כלל ושיעשה הכל זבחי שלמים על מזבח
ה' ופי' שם הטעם כי ירחיב ה' אלהיך
את גבולך וגו' לומר כי היה האיסור
מתחילה זבחותם במדבר שנקל עליהם
להביא כל זבחייהם אל פתח אה"מ אבל
אחרי שירחיב גבולם יאכלו בשר תאווה
וישחטו בשעריהם אך לא המוקדשין וכו'
וזה דעתו של ר' ישמעאל בפרשיות הללו
וזהו מאמרם דהגדה רבנן אמרין הרבה
דברים אסר אותם הקב"ה וחזר והתירם
במקום אחר חדע לך אסר הקב"ה
לשחוט ולאכול לישראל עד שיביאנו פתח
אה"מ מנין שנאמר ואל פתח אה"מ וגו'
מה כתיב שם דם יחשב לאיש ההוא וגו'
וכאן חזר והתירו להם שנאמר בכל אות
נפשך תאכל בשר מנין ממה שקראו
בענין כי ירחיב ה' אלקיך. ומה שכתב
רש"י במוקדשין הכתוב מדבר וגו' הוא
מדרשו של האומר בשר תאווה לא איתסר
כלל ועל דעתו נשנית הצרייתא שבת"כ
אבל דרך יסוד המקראות כמו שפירשנו
ע"כ.

"השמר לך פן תעלה עלתיך בכ"מ
אשר תראה" (יב:יג). ופרש"י בכל
מקום אשר תראה אשר יעלה על לבבך,
אבל אחת מקריב על פי נביא כגון אליהו
צהר הכרמל, וראיתי שהקשו דמשמע
מדברי רש"י שמכאן נלמד הדין
דצהוראת נביא מותר להקריב בחוץ

אינא ת מנררס נסוכות כמו נפסח ועיין
 נש"ל וכנר הארכתי נזה, וכעת ראייתי
 נרנניו אביגדור הנ"ל לפי נסוכות זמן
 נמחה גדולה ואין להזכיר עניין השעבוד
 ננשעת חדוה חדוה ע"ש וזה לפי שיטתו
 הנ"ל לענין נמחה, אלא דקצ"ע מגמ'
 קידושין (ס"ו ע"א) נינאי המלך כשחזר
 ננלחון המלחמה ועשה נעודה גדולה
 ונמח נמחה רנה אמר אבותינו אכלו
 מלוחים נזמן שהיו עוסקים נננין
 ניהמ"ק אף אנו נאכל מלוחים זכר
 לאבותינו הניאו מלוחים לנעודה על
 נלחנות של זהב ע"ש ומשמע קנח
 ננשעת חדוה אדרנה עושין זכר להנרות
 ומגדיל ההודאה וי"ל ללא דמי ואין
 ללמוד מינאי שלנפוף נעשה נדוקי
 נאותה מעשה עכ"פ.

"כי ירחיב ה' וגו' ואמרת אכלה
 בשר כי תאוו נפשך לאכל בשר"
 (יב:נ). ופרש"י למדה תורה ד"א שלא
 יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת
 ידים ועושר (חולין פ"ד), ול"נ שהרי
 בתאות בשר כתיב והאספסוף אשר
 נקרבו התאוה תאוה ואמרו מי יאכלנו
 בשר, משמע דתאות בשר לעולם אינה
 לטובה, ואולי יש לפרש למדה תורה ד"א
 שלא יתאוה אדם וכו' כלומר שהתאוה
 לא יבא אלא מתוך רחבת ידים ועושר,
 ע"ד מה דכתיב נמנת ענית כשית או
 ורס לנצך ושנחת, אלא שהתורה לא
 נורה אלא כנגד ינה"ר, ועיין כלי יקר
 הורה שאין האדם הומה אחר התאות כי
 אס מתוך הרחבה יתירה, ואין ארי נוהם

ובזה מוזן לפענ"ד אדרנה שאכילת בשר
 תאוה גורם ריחוק המקום והיינו
 ואמרת אכלה בשר כי תאוה נפשך לאכל
 בשר, וככל אות נפשך תאכל בשר אז
 תראה ח"ו כי ירחק ממך המקום, ומה
 מכוון זה נקרא נאדם וטוה לאחר שאכלו
 ממאכל שהתאוה לה נדכתיב ותרא כי
 טוב העץ למאכל וכי תאוה היא לעינים,
 ולאחר שאכלו נא הקצ"ה לתוך הגן
 ושאלו לאדם איכה וא"ל את קולך
 נמעתי נתוך הגן וגו' ואנחה, הנה ע"י
 אכילת תאוה ריחק עצמו מהקצ"ה
 ונתיירא מהקצ"ה, וזה לאחר שנכל אות
 נפשך תאכל בשר כי ירחק ממך המקום
 ח"ו. ונירושלמי (הונא נמוס' נמונות ק"ד
 ע"א) עד שאתה ננפוש שיכנס נדברי
 תורה נפין נקש שאל יכנסו מעדנים
 נמעך, ודו"ק.

"כי ירחק ממך המקום אשר יבחר
 ה' אלקיך" (יב:נא). ובתאוה"ח שס נא
 ההיתר מה שנאמר נמדנר לאכול זולת
 זנחי שלמים ופי' ירחק כל שהוא עומד
 נמקום רחוק, ורו"ל נחלקו נפסוק
 ננדרך נחוקה לא היה י"א מן המודיעין

לנסות את ישראל יעשה ה' איש מקוים
 שיהי' נביא שקר או שיביא ה' לידכם
 שיחלום האיש ההוא חלום שוא כדי
 לנסות את ישראל, ואח"כ יזוה להמית
 את האיש ההוא והוא לא חטא רק שהי'
 מאתו ית' לנסות את ישראל, וחלילה
 לא-ל ית' לעשות כדבר הזה, וגם כי
 השי"ת חוקר לנבואות ואין דבר נעלם
 מלפניו ית', ואיך אמר כי ינסה. וע"ש
 מה שתי'.

ולפענ"ד בס"ד דהנה בספרי ובגמ'
 סנהדרין (דף ז') א"ר יוסי
 הגלילי, ראה עד היכן הגיע הכתוב לסוף
 דעתם של עובדי עו"כ ונתן להם
 ממשלה, אפילו יעמידו חמה ולבנה
 כוכבים ומזלות אל תשמע להם, מפני
 מה "כי מנסה ה' אתכם". א"ר עקיבא
 ח"ו שיעמיד הקב"ה חמה ולבנה כוכבים
 ומזלות לעובדי עו"כ, הא אינו מדבר אלא
 במי שהיו נביאי אמת בתחילה וחזרו
 להיות נביאי שקר כחנני' בן עזור ע"ש.
 והנה לדעת ר"ע ז"ב, דאי מיירי בנביא
 אמת שחזר להיות נביא שקר, א"כ אין
 זה נביאות כלל ומאי "כי מנסה ה'
 אתכם", והלוא האות לא בא עם הדיבור
 וההסתה אלא מקודם, והול"ל "כי בזדון
 דיבר הנביא לא אמרו ה'", ומדקאמר
 "כי מנסה" משמע דבאמת הדבר נאמר
 לו בן והדרא קושיא. ולריה"ג אחי שפיר.

ולפום ריהטא הי' נלפענ"ד בישוב
 קושיא הנ"ל לפמ"ש (סנהדרין
 פ"ט) ברוח נבואת, דכתיב "ויאמר ה' מי

ולחוך וי"א מן פתח ירושלים וי"א מן
 פתחת העזרה, ואפשר לו' שכל אדם
 ששוחט בפתח העזרה צהמה אשר יקריבו
 ממנה קרבן לה' שאינו יכול לזכות אלא
 שלמים לה'.

וראיתי צפ' ברכת שמעון על אוה"ח
 הק' אות כ"א שביאר לפי מה
 שהשוה רבינו לדין של דרך רחוקה
 (פסחים ז"ג) הי' רע"ק אומר מן
 המודיעים ולחוך וכן פסק הרמב"ם,
 א"כ גם צירושלים וסביבותיה אסור
 לשחוט, וזה דבר חידוש מאד, והביא גם
 מהגהות חכמת מנחת צינה (כ' ע"א)
 שחידש בן מדעת עלמו דצירושלים היה
 אסור לשחוט חולין וצחי' הגרי"ח סי' מ'
 עמד על דבריו. ואולי י"ל דכוונת רבינו
 רק על פתח העזרה ע"ש.

ובאמת לא הי' צריך לסברא כי בן כחצ
 להדיא הרמב"ן ז"ל עה"ת וז"ל
 ואין טעם כי ירחק ממך המקום שיהי'
 מותר בהרחקת מקום בלבד שא"כ יהי'
 יושבי ירושלים אסור בצשר תאוה, אבל
 עם כל ישראל ידבר ויאמר להם כי כאשר
 ירחיב השם את גבולכם ולא תהי' כולכם
 יושבים סביב למשכן כאשר אתה היום
 במדבר והי' לכם צמר החולין מותר כי
 אי אפשר שתלכו כולכם ממקום רחוק אל
 המקום אשר יבחר ה' ותזבחו זבחים
 שלמים כל מה שתאכלו עכ"ל.

"כי יקום בקרבך וגו'" (יג:ב). עיין
 אלשיך הקדוש שהקשה היאך יתכן כי

יפתה את אחאז ויעל ויפול ברמות גלעד וילא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר תפתה וגם תוכל לא ועשה כן, אמר ר"י מאי "לא", לא ממחיאתי, מאי "רוח", א"ר יוחנן רוחו של נבות הזורעאלי וכו' ע"ש. ומוכח כי לפעמים מקבל הנביא שקר נביאות שאינו אמת וכעובדא דלדקיהו בן כנעני דשס, וא"כ הכ"נ יש לומר דבאמת הנביא הזה הי' ראוי למות, ורק שזא האות והמופת למען לנסות וכו'.

ואשר נראה עוד צ"ד לומר דבר חדש, דהנה הנסיון זא אל אדם גדול, והנביא ההוא אשר יקום בקרבך או חולם החלום ההוא כשחולם או שומע נבואה זו שילך ויקים ח"ו לצנ"י לאמר "נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם", מיד הי' לו לידע שנביאות זו אינו אלא נסיון מלדו ואסור לו להגיד לצנ"י נביאות כזו, שהרי הוא נגד התורה ויהי' בכלל מסית. ולכן ודאי הוא נסיון גדול, ואם יהי' בכלל כובש נבואתו לא יחוש כי אין זה בכלל כובש נבואתו שאין נביאות כזו כלל, ועל כרחך כי נביאות זו זאה לו מחמת שרואה הי' לנסותו אם יוכל לכבוש נביאותו זו ולא יקים ח"ו את צנ"י מאמונתם בהשי"ת.

אבל כיון שהנביא לא עמד בנסיון הזה ונתן לך אות או מופת ואומר "נלכה וגו'" לא תשמע אל דברי הנביא ההוא, דאז כיון שלא עמד בנסיון איננו נביא עוד אלא אדרכה נעשה מסית

ומדיח, ומנסה הי' אלקיכם אחכם כזר, ולכן לא תשמע לו, "והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת כי דיבר סרה על ה' אלקיכם וגו'". ומוזן הטעם "כי דיבר סרה", והלוא זה הי' נבואתו, אלא אפי' הי' נביאות אצלו לא הי' לו לדבר ולגלות נביאות זו אלא לכבשו ולעמוד בנסיון ולהתפלל ולהתחנן לה' שלא יביאהו שוב לידי נסיון כזה. וכיון שלא עשה כן אלא דיבר סרה, לכן שפיר נענש צמיתה.

(שנת משל"ז)

"כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת" (יג:ב). ופרש"י אות בשמים כענין שנאמר בגדעון או מופת בארץ, וא"ת מפני מה נתן לו הקב"ה ממשלה לעשות כי מנסה הי' אלקיכם אחכם ע"ש, וצ"ב א"כ למה יהרג הנביא ההוא הרי הוא באמת נכטוה בנבואה זו, ועיין רמב"ן מה שדחק ליישב.

ונראה דהנביא הזה נמי למד התורה ויודע שאם יהי' נבואה או חלום בענין לעבוד ע"ז אין צריך לשמוע לזה, וגם הנביא בכלל, וכיון שאמר ונעבדם כלומר שהשתתף עמהם לילך ולעבוד ע"ז לכן חייב מיחה שהי' לו ג"כ לדעת שהנבואה זו אינה אלא לנסות והי' לו עכ"פ לומר להם כך וכך שמעתי, אבל אין זה אלא נסיון לנו וח"ו לילך ולעבוד, ולכן הרי הוא בכלל מסית ומדיח ועובד ע"ז וחייב מיחה. ועיין דברי יחזקאל מהגה"ק משיניאווע דברים נפלאים.

מעלה שטמא, ולכן פסק כרוב הגם שרצ"נ יחיד צדורו, וע"ד שאמרו בר"מ עירובין י"ג גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם דאין צדורו בר"מ, ומפני מה לא קצעו הלכה כמותו שלא עמדו חכמים על סוף דעתו ע"ש, והכ"נ ס"ל להרמב"ם ברצה בר נחמני, ועיין תיו"ט, עכ"פ הא פשוט דאחרי רבים כתיב ואין לסמוך אפילו על נביא כי אם לשעה כאלהו זהר הכרמל, ואין להוסיף ולא לגרוע, כי תורה שוב לא בשמים היא.

ולפ"ז בנביא שיקום ויתן אות או מופת ורונה להוסיף או לגרוע מה"ת הרי התורה לא בשמים הוא וקבלתנו שאין לשנות התורה, וא"כ מיד שנאמרה לו נבואה לשנות ח"ו נבואת משה רבינו ע"ה נריך לדעת שזה נסיון ויאמר לבנ"י שאסור לעבוד אלא שמנסה ה', כי התורה הזאת לא תהא מחולפת וכיון שלא עשה כן הרי מדיחך מן הדרך האמת וחייב מיתה. והרבה יש לדבר מזה בעוונ"ה שרונים לשנות מה"ת ח"ו, שזה אומר כך ואין לנו אלא דברי בן עמרם, ואל תטוש תורת אמך, ואין לשמוע אפילו לנביא רק ע"פ התורה.

א"י כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום וגו', דידוע בזמן שהי' הכת הפראנקיסטן שר"י, ואחר מסירות על בנ"י עשה הנר מלך צריה"מ [רוסלאנד] שיתוכחו ומי שינאח יקרא בשם ישראל, והיו מגדולי ישראל שבררו כלל ישראל, הבעש"ט הק' ז"ל, ובעל כח שור בנו של

א"י בשמיכת הכתובים את כל הדבר וגו' לא חוספו ולא חגרעו ממנו, כי יקום בקרבך. והנה קיי"ל אפילו ר"י דלא דרש סמוכין בכל התורה במשנה תורה דרש סמוכין, וצא הניווי שלא להוסיף ולא לגרוע, ואפילו יקום נביא בקרבך נמי אין להוסיף כלל, והרי הוא נביא שקר, ואפילו באמת יאמרו לו מן השמים אין לנו לשמוע, כי לאחר שנתנה לנו תורה לא בשמים הוא, וכמ"ש ר' יהושע במעשה דתנור של עכנאי שיצתה בת קול הלכה כר"א ועמד ר"י על רגליו ואמר תורה לא בשמים הוא שכבר נתנה לארץ, ויש לדון אך ורק ע"פ כללי התורה ואחרי רבים להטות.

וגדולה מזו מצינו דנחלקו קב"ה כביכול עם פמליא של מעלה בזהרת קדמה לשער לבן (ב"מ פ"ו ע"ב) ספק קב"ה אומר טהור ופמליא של מעלה אמרו טמא, ואמרו מאן נוכח רבה בר נחמינו שהוא אומר אני יחיד צנגעים ואהלות כלומר יחיד צדורו צנגעים ואהלות, שאלו לרבה בר נחמני ואמר טהור ויצתה נשמתו צטהרה, והרי דכביכול קב"ה נמי אין משנה כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב אלא סמכינן ארוב.

ראולי בזה יש ליישב שיטת הרמב"ם שפסק צהא דזהרת טמא, ותמהו עליו מרבה בר נחמני, וי"ל דהרמב"ם דייק דרבה בר נחמני יחיד צדורו צטהרות, אבל הרוב ס"ל כפמליא של

לשנות התורה ויהי נביא אמת לא נשמע לו דכזר קבלנו שזאת התורה לא תהא מחולפת ולא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם, ולכן כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום וגו' באיזה אופן שהוא אפילו יהי נביא אמת ונתן לך אות ומופת ויתזכר לך שמן השמים אמרו לו, ואעפ"כ לא תשמע לו כי מנסה ה' אתכם, שזאת התורה לא תהא מחולפת, וק"ל.

"כי יסיתך אחיך בן אמך או בןך וגו'" (יג:ז). ועיין רש"י אחיך מאז או בן מאם (קידושין פ"ו), ועיין א"ע בן אמך שהיחס בצטן אחת משמע דס"ל בן אמך דוקא, ועיין בתרגום יב"ע אחוך בר אמך כל דכן בר אבוך או ברך או ברתיך וכו' ע"ש. ובגמ' ע"ש ל"ג ע"ב כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא בן מתייחד עם אמו ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה.

ואשר נראה עוד לפמ"ש בספר חסידים מה שאמרו ז"ל כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח וכן בנו ת"ח שוב התורה מחזרת על אכסניא שלה ואינה פוסקת מזרעו, תקשה והלא מצינו כמה שפסקה, וכבר תמה כן מהאבות שהיו אברהם יצחק ויעקב והשצטנים כולהו ת"ח ואיך אפשר שיפסק ח"ו ויהי בנ"א בלא תורה, וכמו דהס"ח אל תבהל להכחיש דברי חז"ל שהם כולם אמת, אלא שצ"ע כ אחד מן המשפחה נשא אשה שאינה

הצדו"ש, והגר"ח הכהן ראפופורט, וכשצאו על מקום הויכוח היו הרשעים טוענים שמאת שיהודים בגלות נשמנו הרבה מלכות, ומה שבתורה כתוב לאיסור נתהפך ח"ו למצוה, וכן להיפוך המצות נתהפכו לעצירות, ולאמת דצריהם שיאמינו לו אמר שהורי הכח שור שכזר מתו יצאו מעולם עליון ויעידו לדברי, והנה מיד נכנסו לבית הועד שם זקן וזקנה בעלי לורות בצורת התבואות שור ואמו ואמרו להכח שור דע בנינו שאנחנו באנו מעולם העליון להעיד לך שהצדק הוא עם הני פראנקיסטען וכל ההמון נזהלו מהפחד שראו שם.

והגה"ק בעל כח שור כשראה ככה לא נתפעל כלל אלא פנה עזמו להני שתי לורות ואמר אם כן אתם מעידין שנתהפכה התורה, א"כ כיון דבתורה כתיב מכה אביו ואמו מות יומת, ועכשיו שנתהפך א"כ מצוה להכות אביו ואמו, ומיד לקח המטה שצידו והכה על ראש האחד ונפל על הארץ ונעשה כלב מת, וכן על השני הכה על ראשו ונעשה כלב מת, כי אותו רשע עשה בכישוף משני כלבים לורת הוריו ושיעידו לו, והדבר מובא ומבואר בשו"ת בעל כח שור הנ"ל כידוע ומפורסם.

והנה פשוט דהכח של בעל כח שור היתה רק לפי שידע שתורה זו לא תהא מחולפת ושום דבר בעולם אפילו יצאו מלאכים מעולם העליון לא יוכלו לשנות, ואפילו נביא יעיד שהשם שלחו

נחנו לו חלק בשבטה ולכן הלך ח"ו וגידיף וזה דרכו צדק, וז"ש כי יסיתך אחיך בן אומך שזה דרכו צדק.

"אשר לא ידעת אתה ואבתיך" (יג:ז). פרש"י דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך.

נראה לפמ"ש דעכו"ם בזה"ל לאו עובדי ע"ז הם ואין מנסכין יין אלא מנהג אבותיהם בדיהם (עיין מס' ע"ז פ' השוכר את הפועל ובש"ע יו"ד הל' י"ג), וכיון שהם מחזיקין מנהג אבותיהם מה שמסרו להם אף שידועים שאין בע"ז זה כח כ"ש שזה ציון לעזוב מה שמסרו לנו אבותינו לעבוד אלקים חיים ומלך עולם.

"בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו" (יד:א). ובחז"ל (יבמות י"ג ע"ג) לא תעשו לכם אגודות אגודות. נראה לדייק למה הדגיש דוקא כאן ענין "בנים אתם". ואשר נראה להנה אמרו ז"ל ללא תתגודדו מיירי באופן שהללו מקיימין מצוות והללו מקיימין מצוות, וכל אחד אינו רוצה להקל במנהגו כמנהג האחרים ויאל מזה מחלוקת. וז"ש "בנים אתם", כלומר בשעה שאתם עושים רצונו של מקום ואזי מכונים אתם "בנים למקום", ובדאי אין כוונתכם בחילוקי המנהגים כ"א לשם שמים, עכ"ז לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות, כי אף שכוונתם במנהגיכם טהורה היא,

הוגנת ואינה ראויה לו, ולכן פסקה תורה מזרעו, ולפיכך אם רוצה שתחזור תורה לאכסניא יקח אשה ממשפחה מיוחסת לומדי תורה ותחזור התורה אליו.

מבואר דמה שאפשר שח"ו יפסק תורה אלא רק ע"י שהיתה האם בלתי ראויה לו, וגם שלמה ע"ה כתב במשלי בן חכם תשמח אב וכן כסיל תוגת אמו, כלומר דהאב זוכה לבנו בחמשה דברים (עיין עדימות פ"ב), ואחד מהם בחכמה אלא שמנעו האם מלירש החכמה מאביו ומה שמגיע לו לא קבל, וא"כ הוא תוגת אמו, וכבר אמרה בת שבע אמו בשעה שלא קם בזמנו מה בני ובר צטני וטפחה לו על ראשו הכל יודעין שאציק צדיק ויתלו הסרחון בי, וזה על הטעם הנ"ל.

וגם במשה רבינו אמרו בגמ' לעולם ידבק אדם בטובים וישא אשה וקודם יבדוק באיחיה שהרי אהרן שנשא אלישבע בת עמינדב אחות נחשון זכה ויאלו ממנו כהנים גדולים, ומשה שנשא צפורה נולד לו גרשום (ב"ב ק"ע ע"ג), והארכתי במקום אחר, ולפ"ז אחי שפיר שאמרה תורה כי יסיתך אחיך בן אומך, דעיקר היסוד של הסתה והט"י מדרך התורה הוא האם שלא היתה ראויה לאבי, וזהו בן אומך.

א"י לפמ"ש ויאל בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי וגו' וגידיף, כלומר כיון שה"י נולד ממצרי וישראלית ולא

את החולה את ר"א ומלאו זוכה וא"ל
אמאי קא זכית וכו' וא"ל אחאי שופרא
דזלע בזרעא, א"ל אדא ודאי דזריך
לזכות וקצבי תרווייהו, הרי דגם על הגוף
יש לזכות, ואדרבה שבעה ימי אצילות
הם על הגוף כידוע.

והנראה לדארכא בצדיקים שאף זשרם
שוכן זטח ולא נרקצין א"כ
ליכא לזכות לא על הנפש ולא על הגוף
דתרווייהו אזלי למנוחות, ולכן אין לזכות,
וח"ו זרשע גם על הנשמה יש לזכות כי
נופלת בגיהנום ח"ו.

ואשר נלפענ"ד עוד זזה זביאר הטעם
ללא תתגודדו לא תעשו אגודות
משום מחלוקת ופירוד לזכות זה זכה זה
זכה, והנה זמחלוקת אמרו ז"ל זאו
וראו כמה גדול כח של מחלוקת דזכל
מלות ועונשין זזחורה קטנים פטורין
זזמחלוקתו של קרח אפילו זינוקות
נאזדו דזתיז ותפתח הארץ את פיה
ותזלע אותם ואת זתיים וגו' ועיין
רש"י שם, ולפ"ז אחי זפיר סיוס הקרא
לא תתגודדו לא תעשו לכס אגודות
אגודות, כדי שלא תשימו קרחה זין
עיניכם למת, זע"י שנאה ומחלוקת
ימותו, ומה מאד מדויק לשון הרמז"ס
ז"ל ואפילו ימות זנוער דהמחלוקת
גרמה זימותו גם נערים ח"ו.

א"י זדרך רמו ומוזר זדיוק לשון ולא
תשימו קרחה זין עיניכם, ולמה זין
העינים דוקא, וזרש"י זין עיניכם אלל

מ"מ כיון שעלול לזאת מזה מחלוקת זין
זנ"י, זריכים אחס למנוע זאת,
זדאמרינן זולת לקרחה הלך זנמוסיא
[ההולך לעיר זריך לנהוג זמנהגם]. ולא
תעשו אגודות אגודות כי מאחר זשכל
לשם ה', כי "זנים אתם לה" לא זזיק
זחס תתאחדו זולכם זמנהג טוב על
דעת הכל, והרבה יש להאריך זזה כי
רוב המחלוקת זאים זעונ"ה זזזיל
זזרים זאלו זשהורה אסרה וזומה
עליהם וד"ל. (שנת זשל"ו)

"זנים אתם לה' אלקיכם לא
תתגודדו ולא תשימו קרחה זין
עיניכם למת" (יד:א). וזגמ' (יזמות י"ג)
לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות,
והקשה האז"נ דמאי זשייכות אגודות
אגודות לתשימו קרחה, ותירץ לפמ"ש
הרמז"ן זטעם המזיה דאיסור גדידה
זשריטה על מת משום דעם קדוש אתם
זשוא הזטחה זקיוס הנפשות לפניו
ית"ש, ואמר אחרי זשומר עם קדוש
זסגולת ה' ולא ישא אלקים נפש וזושז
מחשבות לזלתי ידח ממנו נדח אין ראוי
לכס להתגודד ולהקרח על נפש ואפילו
ימות זנוער עכ"ל, וזווה"ק תק' קנ"ט
הוסיף לאמר זחני מעייל יתהון לעלמין
זזין זשפירין, וזשם זשמואל תמה
דתינח הנפש אלל הגוף יורד זקצר וא"כ
הוא קורח על אצדן הגוף, ות"י דאדם
זריך שלא ישגיח על הגוף שאין לגוף
מעלה מזד עצמו אלל מה זשוא מארח
הנשמה והוא זשמש ולורך הנפש ע"ש,
וזזריו ז"ע זגמ' זרכות דר"י אלל לזקר

הפדחת ובמקום אחר הוא אומר (ויקרא כא:ה) לא יקרחו קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים ע"ש.

ונראה דכשני ישראל אוהבים זה את זה מכירו ממרחק ומרמוז עליו לראותו, אבל כשרואה אדם את שונאו משפיל עיניו כאילו לא רואהו ומכירו ומתחפש ועובר עליו, ושני אוהבים בכל יום שואל אחר חבירו ומתפלל ודואג עליו לאריכות ימיו ושנותיו, ואם נתפרדה החצילה ונעשו שונאים זה לזה אז שוכח אותו כאילו הוא שנאמר אדם כי ימות באהל, כלומר מפילו הוא באהל הרי הוא כאילו מת, וכן גורם המחלוקת להתרחק מהם וכאילו אינו רואהו.

ובזה יש לפרש מה דמבואר בש"ע (או"ח סי' י"ח) דזמן מנחה צ"ע משיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ד' אמות, ונ"ב למה נתנו שיעור זה דוקא משיכיר את חבירו ברחוק ד' אמות (ועיין או"ח סי' פ"ע לתפלה). ולהנ"ל נראה דכשאדם עומד להתעטף בצ"עית ולהתפלל צריך לקבל עליו מנחה ואהבת לרעהו כמורה כי זה עיקר הכלל בתפלה בשם כל ישראל, ואם נתרחק ממנו חבירו קצת אז צריך להכירו, כלומר לחזור ולקרבו ולאוהבו, ולכן נתנו סימן לזמן צ"עית וק"ש משיכיר את חבירו שרחוק ממנו ד"א, כלומר שריחקו קצת, וזה מובן נמי דין השני שאסור ליתן שלום לחבירו קודם תפילה, וכאן אומר דוקא סימן משיכיר שהוא לכאורה ההיפך, אבל תרוייהו אמת

ללהשכים וליתן שלום לחבירו קודם תפלה אסור דעושהו זמה והוא בחבירו שאוהבו ואין סיבה להקדימו, ושפיר אסור להקדים שלום, אבל בחבירו שנתרחק ממנו ד"א, כדי לעשות שלום מזה להכירו קודם התפלה דוקא.

ואולי מה"ט נמי נתנו עוד טעם משיכיר בין תכלת ללבן או לכרתי, ועיין בגמ' הטעם. ולהנ"ל י"ל שהן נמי רמו שהתכלת היה חלק שגרמה למחלוקת קרח ועדתו שלבשו טלית שכולו תכלת, ולכן לרמוז היפך זה צריך להכיר בין תכלת ללבן לא שכולו תכלת כקרח אלא כמשה רבינו. ואולי בדרך רמז דלכן הקפידה תורה אפתיל תכלת ולא כולה לרמוז שנראה מעלת חבירנו ולא חסרונותיו אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו, ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה לחובה ואחד לזכות פדאהו מרדת שחת, וזהו פתיל תכלת ובכנף ממש בקופו, ואעפ"כ פדהו וניזול מדינה של גיהנם, ולא כקרח שטען כל העדה כולם קדשים ובתוכם ה' ובעי טלית שכולו תכלת דוקא, כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו.

ולפ"ז י"ל דז"ש לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות, שעי"ז תשימו קרחה בין עיניכם שלא תראו את חבירכם ויהי' נחשב כמת, ואפילו חברים אוהבים זה לזה כשנפלה קטטה ביניהם מתעלם ממנו ועושה כאילו נקרח מעיניו למת, כאילו מת וח"ו אולי עוד מתפלל

פ"ו) לא תאכלו כל נבלה אזהרה לאוכל נבילות מנין ת"ל לא תאכלו נבילה, טריפה מנין א"ר יוחנן כל נבילה לרבות את הטריפה. עוד דרשו כל למ"ד איסור חל על איסור ירצה לרבות כל המתנבל בין טהורים בין טמאים בזה עליהם אזהרת לא תאכלו כל נבילה ולמ"ד אין איסור חל על איסור כל מרבה כל מין טהור בין בהמה בין חיה בין עוף אבל טמאה לא. ובאזה"ת כתב לפ"מ דקיי"ל כל הנבלות מטטרפים וע"ז כיצד הלוקח מנבלת השור ונבלת הצבי ונבלת התרנגול וקבץ מן הכל כזית בשר ואכלו לוקה.

וראיתי בכלי חמדה (אוח ד') שתמה מכאן על מ"ש ר"ל בש"ס יומא ושאר מקומות דח"ש מותר מה"ת שנבילות וטריפות ואיך אפשר לומר כן שהרי מצוה צתורה בטריפה לכלב תשליכון אותה ונבילה נתינה לגר ומכירה לנכרי מצוה כי להישראל עצמו אסור מה"ת ולית ליה היתר אכילה ואי מותר לישראל בפחות מכשיעור מה"ת יאכלנו פחות פחות מכדי אכילת פרס בעצמו והוא היתר לו ולמה לגר אשר בשעריך תחננו וגם למה לו למוכרו לנכרי, ויבא לחלק דתרי מיני נבילה הן אחת בהמה שמתה מאליה והשנית נבילה שנתנבלה מחמת שחיטה, ונבילה שנתנבלה יש עליה שתי איסורים אחת איסור עשה שאינה זבח והשנית איסור נבילה ונבילה כזו מודה ר"ל דח"ש אסור מה"ת אבל נבילה שנעשתה ע"י שחיטה שנפסלה בשחיטה ונעשית נבילה

עליו שימות במקום אשר תמול החלה עצמו עליו שיחי', וזה בעונ"ה עון גדול. ויה"ר שיקוים בנו אני לדודי ודודי לי בכוח"ט לכל ישראל אמן. (שנת תשמ"ט)

"לא תאכלו כל נבלה וגו'" (יד:כא). טעם לאיסור אכילת כל נבלה ע"ד הפשט, עיין סמ"ה (מזה ח"ב). ועד"ה נראה לפמ"ש הרד"ק ז"ל זכמה מקומות בענין הגלגולין, שהנשמות מתגלגלין בזהמות כשרות, וכשכבר תיקן את אשר שחת הקב"ה מזמינה לישראל כשר, וזמן הבית לקרבן וע"י ששוחטין ואוכלין אותה נגמר התיקון. ואם לא תקנה עדיין, אז נעשית בעל מוס ונדחית עוד הפעם. והנה נבלה שמתה ודאי שג"כ נדחתה מתיקונה ואסור לישראל לאוכלה, ומזה הטעם גם בהמה שנתנבלה בשחיטה אסורה באכילה, כי מאחר שלא זכתה עדיין לתיקון נמסרת ביד מי שמתנבלה. ולכן אסור לשחוט לנבלה לכתחילה דילמא ח"ו ידחה נפש מתיקונו. ואם שחט בסכין פגום וניבל בהמה אז נכרת מהקהל, כי קה"ל עם ג' אותיותיה בגימ' פגימ"ה, והוא פגם ו"ה ודינו למגפה ומתגלגל בכלב שהוא אוכל נבלות או בהמה טהורה ולא יזכה לשחיטה הגונה מדה כנגד מדה שנא' "שופך דם האדם, באדם" הוא עצמו "דמו ישפך".

"לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תחננה ואכלה או מכור לנכרי וגו'" (יד:כא). ובירושלמי (נויר

ונבילה כזו הרי יש כאן מעשה שחיטה בעצם ששחט בסכין אלא שחסר בהלכות שחיטה שהוא הלכה למשה מסיני נבילה כזו אף דהוי איסור נבילה מ"מ אין עליה איסור עשה שאינה זכות שהרי נשחטה כדרך השחיטה אלא שלא עלתה לה שחיטה מהלל"מ בהא ס"ל לר"ל דח"ש מותר מה"מ ע"ש וסיים אף שהוא דוחק מ"מ המעיין יראה שכן נכונים הדברים.

ולפענ"ד דבר זה לא ניתן להאמר חדא דלא מצינו לפוסקים שיאמרו דלר"ל נמי נבילה ח"ש אסור מה"מ ולחלק בין נבילה ונבילה אלא בסתמא חלקו ואי נימא לחלק כל כהאי גוונא ודאי הוי להו לפרש. והשנית דלפענ"ד אי נימא דנבילה יש בו גם איסור עשה שאינו זכות ה"ה נבילה שנתנבלה בשחיטה נמי יש לה דין איסור שאינו זכות, ועיין פמ"ג בפתיחה לסי' ל"ג שחשב שם חילוק בין נבילה לטריפה וכתב חילוק אחד לענין מפרנסת לב"נ שאם היא טריפה לישראל א"כ מהני השחיטה עכ"פ להוציא גם מאצמיה"ח לב"נ אבל אם הוא נבילה כיון דאינו מוציא מידי נבילה ולא מהני השחיטה א"כ לא מפקיע אף מידי אצמיה"ח לב"נ ואי תימא דנבילה מקרי מעשה שחיטה א"כ לדידהו ודאי דמעשה שחיטה מפקיע מידי אצמיה"ח דלא גרע מנחירה ואולי כתב דבריו ע"פ דעת רמ"ע מפאנו ותוס' חולין דלדידהו נחירה דוקא משמע, ול"ע.

ועוד בו שלישיה דבהנחה זו דנבילה יש בה גם איסור עשה של אינו זכות והיכא שנשחטה ונפסלה בשחיטה אין עליה אלא איסור נבילה נראה דבמחלוקת שנוי' אי לאחר מיתה פקע איסור שאינו זכות וחל איסור נבילה, דבאמת יש להבין האיך יחול איסור נבילה על איסור שאינו זכות למ"ד אין איסור חל על איסור ולכן נ"ל דס"ל דלאחר מיתה פקע איסור עשה שאינו זכות, ועיין תוס' שבועות (כ"ד ע"א ד"ה האוכל נבילה) דדעת רש"י דנבילה יש לה איסור עשה שאינו זכות, והרי"צ"א שם הקשה עליו דאיך איסור חלב ואיסור אצמיה"ח ואיסור טריפה חיילי כולם על איסור עשה דשאינו זכות שקדם להם במעי אמן אלא ודאי וזבחת לא אחי לאיסור עשה ע"ש. ולפ"ו עכ"פ לרי"צ"א הדרא קושיא לדוכתי. ועיין בגמ' שם דלר"ל מוקי במפרש ח"ש ואליבא דרבנן ועיין תוס' שם דף כ"א ע"ב ודו"ק.

ועל ארבעה לו אשיב דהתינת להרמב"ם דחשב שחיטה למ"ע ולדידיה אפשר לדחוק כנ"ל אבל לדעת הרא"ש כתובות דף ז' דס"ל דליכא מצוה לשחוט וזבחת לאו מצות עשה אלא היתר כלומר דבהמה בחיה אסורה מדין אצמיה"ח ויש לה הכשר והיתר לאכילה על ידי שישחוט אבל אם לא ירצה אין כאן חיוב ולא הוי אלא היתר מאצמיה"ח ע"ש.

ברם לעצם קושיית הגרמ"ד לפענ"ד נראה לישב בכמה אנפי חדא

אם נודמנו לו לנייד חיה ועוף ודגים
טמאים או שזר טמאים עם הטהורים
מותר למכרם ובלבד שלא יתכוין ע"כ
ונתחבטו המפרשים צביאור דבריו
ולפמ"ש אחי שפיר ועיין משנה הלכות
ח"ד סי' ק"ו וח"ז סי' קי"ג.

ולפ"ז נראה לחדש הכי נמי דהגם דס"ל
לר"ל ח"ש מותר מה"ת היינו
דוקא באיסור שזר לו באקראי בעלמא
ס"ל דח"ש מותר מה"ת אבל לקבוע
עצמו לאכול פחות מכשיעור איסורים
שאסרה תורה בתמידות מודה ר"ל
דח"ש אסור מה"ת ולכן מי שמתה
בהמתו ונתנבלה אם יאכל פחות
מכשיעור באקראי אינו אסור מה"ת אבל
לקבוע עצמו ולחמוך הבהמה לחתיכות
פחות פחות מכשיעור ולאכלה כולה
כה"ג מודה ר"ל דאסור מה"ת ולכן
אמרה תורה לא תאכלו כל נבלה וגו',
ואחי שפיר קושית הגרמ"ד.

שנית נלפענ"ד לפמ"ש צירושלמי פ"ו
דתרומות מודה ר"ל באיסור
הנאה ומודה ר"ל ציוה"כ ומודה ר"ל
בעתיד להשלים דח"ש אסור מה"ת,
ונלאו חכמי לב להבין דברי הירושלמי
ועיין משנ"ה ח"ג סי' קס"א וח"ה סי'
ע"ה ולכאורה אי מודה ר"ל ציוה"כ
וצאסה"ג ובעתיד להשלים א"כ צמאי
פליגי שהרי בלא עתיד להשלים גם ר'
יוחנן מודה דאינו אסור מה"ת עיין
שאג"א סי' פ"א ול"ת פסחים מ"ד
והגרע"א סוס"י קנ"ד והאבנ"מ סימן

לפמ"ש הריטב"א ז"ל ועוד פוסקים
דהא דקיי"ל דמקח וממכר בשבת אינו
אסור אלא דרבנן היינו דוקא במקח
וממכר באקראי בעלמא אבל אם ילך
אדם וקובע למקח וממכר בשבת
בקביעות הרי זה אסור מדאורייתא
לכ"ע, וחזק דבריו מרן הח"ס ז"ל,
ורבינו מרן הציט שערים (ח"ה סי' פ"ט)
כתב כעין זה וציאר דאפילו למ"ד אין
מבטלין איסור לכתחילה הוא מדרבנן
[כדעת החוס' והרמב"ם ודלא כהראב"ד
דס"ל דהוי דאורייתא] היינו דוקא דרך
מקרה בעלמא אבל לקבוע עצמו לבטל
איסורין לכתחילה בתמידות כו"ע מודי
דאסור מדאורייתא והציא ראי' מריטב"א
הנ"ל, ועיין רש"י צינה ל"ז וכ"ז, וזוה
מיושב מה שהקשו הראשונים [הראב"ד
וקייעמיה] מזרוע בשלה (חולין ז"ח).

ובעניותי הצמאי ראי' מהא דקיי"ל כל
האיסורין מן התורה שמוותרין
בהנאה אסור לעשות בהן סחורה דתנן
(שבוועת פ"ו) אין עושין סחורות צנצילה
וטרפה שקלים ורמשים ודעת החוס'
(פסחים כ"ג ד"ה א"ק) דאסור מדאורייתא
וכ"כ הרא"ש צ"ק ע"ט סי' י"ג וכן
פסק הב"י יו"ד סי' קי"ז ועיין שו"ת
הרשב"א ח"ג סי' יר"ד שמחלק בין
נתערב דרך מקרה שזוה לא החמירו
לבין דבר שדרכן לעולם לעשות כן שאז
אסרו ואינו בטל, וזוה יש לכוון לשון
הטור יו"ד סי' קי"ז שכתב כל הדברים
האסורים מה"ת וכו' כדתנן אין עושין
סחורות צנו"ט שקלים ורמשים וכו' אבל

ר"י ור"ל. אלא דלפ"ז נראה צדיק נמי
 אם יקח נבילה ויתנה לכתחילה לאכלה
 פחות מכשיעור עד שיאכלנה כולה כה"ג
 הו"ל דינו כדעתו להשלים לכ"ע וכה"ג
 מודה ר"ל דח"ש אסור מה"ת, ולכן
 בנבלה א"א שיאכל פחות פחות מכשיעור
 דכל שדעתו לאכול כולה אפילו חתכה
 לחתיכות קטנות מחמת האיסור אבל
 רוצה לאכול כולה, אז ודאי הו"ל כדעתו
 להשלים ואסור מה"ת וע"כ לגר אשר
 בשערין חתונה או מכור לנכרי.

עוד בו שלישיה לפמ"ש החינוך מצוה
 ת"פ שלא להמנע מלהלות מפני
 פחד השמיטה שאמרה התורה השמר לך
 פן יהיה דבר עם לבצק בליעל לאמר
 קרבה שנת השבע שנת השמיטה ולשון
 ספרי השמר בל"ת פן יהיה בל"ת כלומר
 שאלו שני הלואין באו בזה הענין זה אחר
 זה לחיזוק, וכחצ בסוף המצוה ואולי
 יעלה במחשבתך בני לומר ואיך ימנע
 אדם מהלוואה לעולם מפני זה ולמה
 נכתב על זה לאו והלא צידו להתנות עמו
 ע"מ שלא תשמיטנו בשביעית וכדרך
 שאנו עושין תמיד בשטרותינו, אל יבהלוך
 דבר זה כי הזהירנו בדברים ואע"פ
 שאפשר בתקנות ותנאים עכ"ל.

והנה האיר לן החינוך כאן נקודה חדשה
 בהתורה תלויה להולך בתומה
 והאלקים עשה את האדם ישר ואם
 יתהלך בתומו על זה הזהירה התורה,
 אבל פשוט שאפשר בכל מצות התורה
 בתקנות ובתנאים ואפילו מי שח"ו רוצה

י"ד ללא אמר ר"י ח"ש אסור מה"ת
 אלא היכא דחזי לאינטרופי א"כ במאי
 פליגי וז"ע.

וראיתי לכק"ז ז"ל בשו"ת בית שערים
 א"ח דביאור הירושלמי הוא כן,
 דהיכא דלא חזי לאינטרופי כלל לא
 אסרה תורה לכ"ע והיכא דדעתו להשלים
 ולגרוף ועמיד להשלים לכ"ע ח"ש אסור
 מה"ת דזה דרך העולם לאכול, ולא
 פליגי אלא בסתמא שאכל ח"ו איסור ולא
 חשב לגרוף אבל גם לא הי' בדעתו שלא
 לגרוף דבהא ס"ל לר"ל ח"ש מותר
 מה"ת ור"י ס"ל אסור מה"ת, והטעם
 נראה דר"ל ס"ל דהגם שאכל חזי שיעור
 מ"מ אינו חשוד בסתמא שיאכל עוד חזי
 שיעור ויתחייב מלקות, ולכן בסתמא
 אמרינן כאילו אין דעתו להשלים להדיא
 ומותר מה"ת ור"י ס"ל מסתמא נמי
 כיון שאכל ח"ש ולא נזהר מזה יאכל עוד
 ח"ש וינטרף ולכן ס"ל אסור מה"ת
 והאריך בה כק"ו בבית שערים ז"ל.

ולפ"ז נראה הא דמודה ר"ל באסור
 הכוונה דכיון דהאיסור חמור
 אפילו בהנאה ולא חש מלאכול ח"ש
 ונהנה א"כ בסתמא נמי כבר הו"ל
 כדעתו להשלים ואסור, ומודה ר"ל
 בזה"כ נמי מהאי טעמא גופי' כיון שכל
 העולם מתענין והוא באיסור כרת לאכול
 והוא לא נזהר ואכל חזי שיעור ודאי שוב
 לא יזהר ויאכל עוד חזי שיעור והו"ל
 כעמיד להשלים, וזה נמי הטעם של ר"ל
 שמודה בעמיד להשלים דכה"ג לא פליגי

תעשר" (יד-כא-כב). וזילקוט למה נקמכה עשר תעשר ללא תבשל כל האוכל פירותיו בלא מעשר כאילו אוכל בשר בחלב, ועיין פנים יפות עה"ת.

ולפענב"ד נראה דיש להבין מאי קור טבל היאך זה מתבואה מעושרת ראוי לאכילה ואם זרעה וגדלה נאסרה והרי קיי"ל כל היוצא מן הטבור טהור ולכן בהמה טהורה שילדה מין טמא טהור וכ"ש מינו, אלא דהרי ראינו בבשר וחלב דתרווייהו מבהמה אחת הולד שהוא יוצא מבהמה כשרה וטהורה והוא כשר וגם החלב שיוצא מבהמה כשרה דם נעקר ונעשה חלב והוא כשר ואפ"ה המבשל בשר בחלב נאסרו ולא זאת שלא תבשל גדי בחלב אמו אלא אפי' בהמה בחלבה נמי נאסרה ועכ"פ המבשל גדי בחלב אמו מ"מ הגם דתרווייהו מותרים כשנתערבו יחד נאסרו וממילא אל תתמה בטבל נמי הגם שזרע תבואה מעושרת ראוי' לאכול כל שגדלה מחדש נאסרה משום דפתחך ונחחדש בהן תרומה וז"ש למה נקמכה עשר תעשר ללא תבשל לומר כל האוכל פירותיו בלא מעשר כאילו אוכל בשר בחלב הגם שזה היתר וזה היתר ולכן הגם שהתבואה שזרעה הוא היתר ואותה שגדלה נאסרה והבן.

א"י לפי שצער בחלב זה לצד וזה לצד היתר וכשנתערבו נאסרו וכן הוא טבל כשמפרישין ממנו תרומה ומעשרות זה לחוד מותר וזה לחוד מותר ויחד אקור ולפמ"ש רש"י יבמות פ"ו דאיסור

לחלל שבת ולבשל בשבת וילך אלל חולה שיש בו סכנה יוכל לחלל שבת וכל כיוצא בה.

וא"כ בנידון דידן נמי התורה אמרה נבלה לא תאכלו והיינו כמו שהיא נבלה ואוכלה בדרך אכילה אבל מי שיבא ויאכל פחות מכשיעור וימתין על ח"ש דאחר זמן שלא יהיה חזי לאינטרופי' הכ"ג, אלא שאין זו אכילה כלל ולא מקרי אכילה והו"ל כשורף נבילה וגם אם יהיה לו הרבה נבילות מכמה בהמות שציוס אחד אפילו לפי הענה שלו יוכל לאכול כמה כזיתים בפחות מכדי אכילת פרס ולאחר יום הרי כבר הפסיד אותה דהו"ל נותן טעם לפגם וא"כ אין תקנתו תקנה כלל על הכלל כולו.

ולעצם קושיה הגרמ"ד ז"ל אדרבה גדולה מזו שהי"ל להקשות לשיטתו שהרי אנו קיי"ל דאין מבטלין איסור לכתחילה רק מדרבנן הוא וכמ"ש בסמוך א"כ יקח הנבלה ויבטלנה בשתי בהמות כשרות ויאכלנה ולמה אמרה תורה לכלב תשליכון או מכור לנכרי לכ"ע ואפילו לר' יוחנן והרי בידו לבטלה ולאכלה כדרך אכילתן ממש ואפילו כשיעור, אלא מאי אית לך למימר דלא הקשה כן שהתורה לא דברה בתקנות הכ"ג לענין פחות מכזית וכיוצא בו שהתורה הזהירטנו ולזוטנו ואע"פ שאפשר בתקנות.

"לא תבשל גדי בחלב אמו עשר

ובזה אמרתי לפרש "הון ועושר צביתו ונדקתו עומדת לעד" (מהלים קי"א), דמי שזכה להון ועושר צביתו, היינו ע"י צביתו זו אשתו, אז "ונדקתו עומדת לעד", שאין מי שיטן נדקה נמלא שהנדקה שנתחייב זה עומדת וממתינה לשוא שיקיימה בעל ההון והעושר והוי לשון עומדת מל' עומד במקום אחד. או יאמר "הון ועושר צביתו", שע"י צביתו יזכה להון ועושר, אבל זה רק יהי צביתו, "ונדקתו", אם יתן נדקה, זה "עומדת לעד". וז"ש עשר בשביל שתעשר, ועיין וידבר משה.

א"י דמי שזכה לעושר ע"י שמכד את אשתו יש גבול לעשירות כזו, שהרי כשיכבדה צבית יהי לו עשירות ויכבדה בצגדים נאים וכלים נאים, אבל לכל יש גבול, וכל שכבר נתמלא הבית ואין לו עוד צמח לכבד אין לו עוד יותר עשירות. אבל הנותן מעשר בכל שנה יברכהו ה' עשר פעמים, וכדמלינו ביצחק אבינו שנתן לו ה' בעבור המעשר מאה שערים. וז"ש "הון ועושר צביתו", תלוי כל ברכתו צמח שיהי לו צבית, ואחר שנתמלא צמח אין לו עוד, אבל "ונדקתו עומדת לעד" צביתו נדקה ומעשר לא יהי לעשירותו מדה ושיעור אלא יתער במאד מאד. א"י שהרי לפעמים אשתו של אדם מתה ר"ל ואז ירד מעשירות כי הרי לא זכה לעשירות אלא בשביל כיבוד לאשתו, וכיון שמתה ירד מעשירותו.

ובזה יש לומר טעם הגון למה הנודר

טבל הוא משום דפתיך זה תרומה ע"ש וא"כ אחי ספיר סמיכות צב"ח למעשר דכל האוכל פירותיו בלא מעשר כאילו אוכל צב"ח כיון דטבל אינו אסור אלא מפני תערובת תרומה וק"ל.

"עשר תעשר ואכלת לפני ה' אלקיך וגו' למען תלמד ליראה" (יד:כב). כתב צבית ישראל הגיד החי' הרי"ס בשם הרה"ק מקאלק אשר מזה נלמוד שאכילה בקדושה מביא ליראת שמים ע"י שמקודם מקדש אדם עצמו צמות לו. וע"ד רמז ויחזו את אלקים ויאכלו וישתו, דע"י אכילה ושתי' ויחזו את אלקים, ועד"ז אמר התנא שלשה שאכלו ויש ציניהם דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום וזה ואכלת לפני ה' אלקיך למען תלמד ליראה שבשעת הקעודה תלמד ליראה ויש ציניהם ד"ת.

"עשר תעשר וגו'" (יד:כב). ופי' ז"ל (הענין ט', שנת קי"ט) עשר בשביל שתעשר. י"ל לפמ"ש החו"י (מוצא צמלצ"ס נספרו ארץ חמדה) צפ' תהלים ט"ז "אל תירא כי יעשיר איש וגו'", דהנה אמרו ז"ל (צ"מ נ"ח ע"א) אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעטרא, נמלא המכבד אשתו נחעשר, אבל מ"מ אין זה עשירות המציאתו לעוה"ב. ואמר "אל תירא כי יעשיר איש" על ידי "כי ירבה כבוד צביתו" וצביתו זו אשתו שיכבדה, כי זה רק הבל, "כי לא צמותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו", אבל העושה נדקה לעניים נדק לפניו יהלך.

אין מתנהגים כשורה אין מגיע להם כלום. ולכן "עושה עושר שלא במשפט בחי ימיו יעזבנו", דכיון דשלא במשפט הוא אינו עושה רצון קונו ח"ו. וכן דרשו ז"ל עה"פ "והי' אם שמוע" כאלן בזמן שעושים רצונו של מקום וכו'.

והנה כל זה בסומך על הברכות, אבל המעשר פירותיו צרכה צפני ענמה היא ואין זה תלוי בצרכות יחזק אלא כל המעשר פירותיו מתעשר, ואפי' אינו ראוי ח"ו מתעשר בהצטחת השי"ת עשר בשביל שתתעשר. וז"ש "עשר תעשר" הה"ד "אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה", פי' אפי' אם ח"ו לא תהי' בצחי' ימין כדלעיל, מ"מ תתעשר כשתעשר. (שנת תשכ"ה)

"ונתתה הכסף בכל אשר תאוו נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר וגו' ואכלת שם לפני ה' אלקיך" (יד:כו). ובס' ברית שלום דייק לשון ואכלת שם על יין ושכר דשמה הוא וע"ש מה שהאריך ולפענ"ד דלכאורה אמרו חנו יין למרי נפש והיין הביא יללה לעולם ואיך יצוה הכתוב ונתת הכסף בכל אשר תאוו נפשך בצקר ובצאן וביין ובשכר וגו' ובזן סורר ומורה על ששמה יין ואכל תרטומר צטר נהרג, האמנם זה רק באכילה של חולין ולא באכילה של מצוה, והיין צפני ענמו משכר אבל יין שצחוק הסעודה אינו משכר, עיין ירושלמי (פסחים פ"י ה"ו) יין של אחר המזון משכר שצחוק המזון אינו משכר. ולפ"ו נראה

ולא משלם אשתו מתה (ר"ה ו'), כמ"ש "אל תחן את פיך לחטוא את צשרך", וי"ל דכיון שגדר ואינו רוצה לשלם א"כ חייב מדה כנגד מדה שיקחו ממנו הממון, כמ"ש "ואיש את קדשיו לו יהי'", וציארו חז"ל הכוונה כי צמי שאינו מעשר הכתוב מדבר, שיהי' לו רק המעשר. אבל הרי כיון שמכר את אשתו בע"כ יתעשר וא"א לשלם לו מדה כנגד מדה, ולכן אשתו מדה בעון נדרים ואינו יכול לכבדה עוד ועי"ז מאבד עשירותו. וא"כ הון ועושר תלוי בציתו כל זמן שהצית קיים יהי' לו עשירות, אבל ונדקתו עומדת לעד, שאינו תלוי צמיתת אשתו.

ובזה נראה לומר "ברכת ה' היא תעשיר ולא תוסיף ענב", דהזוכה לעשירות בשביל כבוד אשתו הרי לפעמים מתה אשתו עליו ככדי לאבד הוננו, ועי"ז מוסיף ענב. אבל ברכת ה' היא תעשיר ולא תוסיף ענב, וז"ש עשר בשביל שתתעשר.

א"י עשר בשביל שתתעשר, ובמדרש פליאה הה"ד "אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה" ותמוה. ונראה דהנה יחזק אבינו בדרך את יעקב "ויתן לך האלקים מטל השמים", וא"כ יבוא צעל הדין לטעון למה צריך לעשות פעולות כדי להתעשר, הלא יקויים צנו ברכת יחזק אפי' בלא שום פעולה. אמנם הרי התנה יחזק בצרכתו "והי' כאשר תריד ופרקת". וא"כ ח"ו כשצנ"י

דאחי לקמיה דרבא אמר ליה במה אתה סועד אמר ליה בתרנוגלת פטומה ויין ישן אמר ליה ולא חיישת לדוחקא דליצורא א"ל אטו מדידהו קאכילנא וכו' מלמד שכל אחד ואחד נותן לו הקב"ה פרנסתו בעתו עי"ש.

והנראה דלפעמים נותנים לעני יותר ממה שהצעה"צ בעלמו אוכל, וכמו הלל הזקן שרץ לפני עני שלשה מלין שלא היה לו עבד לרוץ לפניו, ונמצא דלפעמים שהצעה"צ אציון יותר גדול מהעני רק שהוא אינו מפונק כל כך ומסתפק במיעוט, אלא שבכאן יתעורר בלב העשיר מחשבה להפסיק תמיכתו הרחבה בעני, בטענתו למה לא יסתפק גם העני במיעוטו ולא אתחייב ליתן לו לפי לימודו, אבל האמת נראה דאינו כן שהרי מקרא דרש ליה לרבא ומעשה רב דבעתו נאמר ולא בעתם וכמו שהזמין לו הקב"ה ואמר ליה רבא נענתי לך שהביאה לו אחותו יין ישן ותרנגולת פטומה וריצתה בתורה הק' בזיווי זה שחייב אדם לספק לעני כל מחסורו אשר יחסר לו, ואפילו מי שאינו עשיר חייב במצות דקה לעני שרגיל לחיות ברחבות.

וז"ש הכתוב כי יהיה בך אציון מאחד אחיך כלומר שאתה תהיה האציון ודייק לומר בך שמהיה יותר אציון מאחד אחיך ותחשוב בעצמך שלא תתן לו לפי שלא היה לו לפנק כ"כ, והזהירה התורה כי אפ"ה לא תאמץ את לבבך ולא תקפוך

דו"ש ונתת הכסף שהוא כסף מעשר ושל מצוה בכל אשר תאווה נפשך צבקר וצלאן וציון וצשכר וגו' ואכלת שם לפני ה' אלקיך כלומר שהיין נמי לא תשתה אלא ואכלת בשעת הסעודה ולא ישכר ולא יאונה כל און.

"את הנכרי תגוש ואשר יהי' לך את אחיך תשמט ירך אפס כי לא יהי' בך אביון וגו'" (טו:ג-ד). נראה סמיכות הכתובים, דהנה אמרו ז"ל עבד לזה לאיש מלוה ונתחייב לו שיעבוד הגוף ושיעבוד נכסיו, ועיין תוס' (קידושין י"ג) דאלים שיעבוד המשכון דלקרי ממונו לענין קנינים. נמצא דהלוה שמשעבד גופו להמלוה הרי הוא נעשה אציון של המלוה. וז"ש "ואשר יהי' לך את אחיך תשמט ירך", כדי ש"לא יהי' בך אציון", דאל"כ הרי האציון משעבד לך. ועיין בסמוך "כי יהי' בך אציון מאחד אחיך", ופי' "בך" ג"כ כן. (שנת תשכ"ה)

"כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלקיך נותן לך לא תאמץ את לבבך וגו' די מחסורו אשר יחסר לו" (טו:ז). ונראה בס"ד דהנה בגמ' (ב"מ ל"ג ע"א) אמר רב יהודה אמר רב אפס כי לא יהיה בך אציון שלך קודם לשל כל אדם, פי' מי שאבד לו אצידה ופגע באצידתו ובאצידת חבירו שלו קודם עי"ש, ובגמ' כתובות (ס"ז ע"ב) ת"ר מעשה באנשי גליל העליון שלקחו לעני בן טובים אחד מציפורי ליטרא בשר בכל יום וכו' עוד שם בהאי

כשתפתח את ידך לו מצטייך התורה שמוכל לקיים העצט מעציטנו די מחסורו אשר יחסר לו וישפיע לך מצרכות ה' היא תעשיר.

א"י העצט מעציטנו כלומר כשתפתח את ידך לעני אז התורה מצטייך שהעצט מעציטנו די מחסורו אשר יחסר לו, כלומר מה שיחסר לעני מעציטנו לו. (שנת תשי"ח)

"נתון תתן לו ולא ירע לבבך וגו' כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך" (טו:י). עיין רש"י וי"ל לשון ובכל משלח ידך.

ונראה בהקדם מה שאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך וגו' והא שכר מלואה בהאי עלמא ליכא והגם שאמרו ז"ל אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן צעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב הא גופא טעמא צעי. וגם דלא קאמר כאן גמ"ח וגם לא חשב דדקה צמסנה צהדי הנך דפירותיהן צעוה"ז, וא"ת שגמ"ח בכלל דדקה אינה לעולם בכלל גמ"ח.

ואשר נראה לפמ"ש צפנ"י עה"ת שיש שני צחינות בצדקה ומפורש צמסנה רפ"ק דשבת האחד שהעני פושט את ידו ונוטל מיד צעוה"ב והשנית פשט צעוה"ב את ידו ונתן לתוך ידו של עני ובלשון המשנה יציאות השבת שמים שהן חרבע פשט העני את ידו ונתן לתוך ידו

את ידך מאחריך האציון, כלומר אף שאתה אחיו בצציונות, וזהו מאחריך האציון ששניכם אציונים וגם אתה אינך עשיר ממנו, מ"מ כי פתוח תפתח את ידך וגו' ונתן לו די מחסורו אשר יחסר לו, כלומר התורה חייבה ליתן לכל אחד כל מה שיחסר לו וכיון שלו חסרים דברים הללו ולך לא חסר תראה שיהיה לו כל מה שחסר לו.

א"י כי פתוח תפתח את ידך דכבר אמרו ז"ל (שנת ק"ד, מנחות כ"ט) הבא לטהר מסייעים אותו, והנה מטבע העולם שאם מסחריו הולכין קצת אחורנית אזי הוא מקמץ צראשונה בצדקה, אבל באמת אין זה נכון שהרי אמרו עשר בשביל שתעשר (מעניט ט' ע"א), וכ"ש שאז צריך לפזר דקה כדי שע"ז יתברך צפרנסה צריות, ואפילו אם אין לו מה ליתן יתאמן לעשות דקה ככל יכלתו, דאזי יראה ה' שרצונו ליתן דקה ואינו יכול וישפיע לו מטובו כסף רב ופרנסה צשפע צצחינת (מהלים קמ"ה) רצון יראיו יעשה.

וזה שאמר כי יהיה צך אציון כנ"ל היינו שח"ו גם אתה תהיה אציון ומרד מעשרך ולא יהיה לך ליתן אפ"ה לא תאמן את לצבך וגו' כי פתוח תפתח את ידך פי' לעולם תפתח את ידך ותגמור צדעתך ליתן דקה לעניים והש"ת יעשה עמך נס שלא כדרך הטבע והעצט מעציטנו די מחסורו אשר יחסר לו כלומר שאף שאתה ג"כ אין לך אבל

החוזר ואעפ"כ יהי' לך שכר מצוה שיקדימו לזנך ג"כ בשכר קדימה והזן.

"כי בגלל הדבר הזה וגו'" (טו:י). נראה לפמ"ש לה ר' חייא לדביתהו אקדימו ריפתא לעניים כי היכי דלקדמי לזנייכו, אמרה ליה מילט קא לייטת לה, אמר לה גלגל הוא החוזר שנאמר כי בגלל הדבר הזה (שבת קנ"א ע"ג), ובפני"פ עה"ת כתב שיש צוה שתי טעמים לנתינה, האחד משום העמיד כמ"ש ר"ח שיקדימו לזרעו, והשנית מטעם העבר דכיון שהוא גלגל החוזר מסתמא בדורות הקודמין כבר נתנו אצותיהם של עניים לאצותיהם של עשירים ונמצא הוא כעין חוב עליו לשלם גמול אצותיו.

ויש חילוקים בין הטעמים, דלטעם העבר ראוי להקדים עניים אחרים קודם לאחיו, כי באחיו עצמו אין שייך לומר שכבר נתנו אצותיו שהרי מאז אחד הם באים, וגם ראוי להקדים האציון שהוא תוצע צפה קודם לענין, עיין צ"מ דף קי"א ע"ג להקדים העני לאציון, דלפי הטעם דעני תוצע צפה עיין רש"י שם, וכיון שהוא פריעת העבר היה ראוי להקדים האציון שהוא תוצע פריעת חובו לעני דכסיף למחצעי' כמו שאר תוצות שמיוז לשלם יותר למי שתוצע חובו. ועוד כמה דברים, אלא העלה טעם שני עיקר כיון שנחנו בחור מעשה מצוה ולא לשלם ע"ש.

של צעה"ב פשט צעה"ב את ידו ונתן לחוך ידו של עני, ובפשטות לפי שפושט העני את ידו תחילה ולכן התחיל צו תחילה, ולפי' האר"י ז"ל כי צנתינת פשיטת יד הוא הוא"ו א"כ ראוי להיות לייחד שם י"ה עם וא"ו ה"א שהוא המקבל וע"ש מה שכתב לפי דרכו בקודש.

ולפי דרכנו נראה דכיון שדרך העני לפשוט יד תחילה והעשיר מזמין לו והעני לוקח מתוך ידו וצוה מקיים מצוה נדקה אבל אם העשיר פושט יד תחילה ומציא לעני יש צוה כבר גם גמ"ח שפושט ידו לעני מה שלא נריך וצוה כבר יש שכר מצוה בהאי עלמא דדוקא על חולק נדקה לצד ליכא פירות צעה"ז כי בגלל הדבר הזה שאתה תתן לו מקודם, יברכך ה' אלקיך בכל מעשך וכל משלח ידך כיון ששלחת יד וטרחת מה שלא נתחייבת והזן.

ובזה נראה נמי להבין מה שאמר ר' חייא (שבת קנ"א ע"ג) לדביתהו כי אתא עניא אקדימי ליה ריפתא כי היכי דליקדמו לזניך, א"ל מילט קלייטת להו א"ל קרא קא כתיב כי בגלל הדבר הזה ותנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר וז"ב למה אקדים ריפתא הול"ל תן ריפתא לעני כדי שיחנו לזנך ולהקדים למה צוה, ולהנ"ל אחי שפיר דכיון דלא צעי להקדים מדינא רק כשפשט העני את ידו אתה חייב ליתן לו ובשכר זה שתקדימו יקדימו גם לזנך דגלגל הוא

עיין שם ובטוש"ע (ח"מ סי' רפ"ו סע' ד'-ה'), אבל הנותן זדקה אדרבה הרי צעין יפה הוא נותן ומלפני שזכות הזדקה תגן עליו שלא יצטרך לצא לידי מדה זו לא הוא ולא בניו.

וקצת נראה ראי' מגמ' כתובות (ס"ו ע"ג) מעשה ברבי יוחנן בן זכאי שהי' רוכב על החמור ראה ריבא שהיתה מלקטת שעורים מצין גללי בהמתן של ערביים, כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו אמרה לו רבי פרנסני אמר לה בתי מי את אמרה לו בתי נקדימון בן גוריון אני א"ל בתי ממון של בית אביך היכן הלך אמרה לו רבי לא כדין מתלין מתלא צירושלים מלח ממון חסר. ובגמ' פריך וסיפר לתלמידיו שהוא חסם על כתובתה שהיתה אלף אלפים דינרי זהב. ושם פריך והרי נתן זדקה, ומשני ב' תירוצים, אחד שלא הי' הנתינה לשמה שלכבודו כיוון, והשני שאפילו נתן אבל לפי ממונו לא נתן ע"ש.

נמצא דבאמת מי שנותן לשמה וכפי צרכו הכ"נ דלא יבא לגלל של הגלגל, וע"ז אמרו אפס כי לא יהי' בך אציון לעולם לא הוא ולא זרעו אחריו, אלא שר' חייא אמר לה לדביתהו אקדימו וכו' כי ידע הקרא השני כי לא יחדל אציון מקרב הארץ, שסוף סוף אחד מזרעו או זרע זרעו ח"ו לא יקיים כר' חייא ויצטרכו, ואז עכ"פ יקדימו להם, והבן. (שנת תשנ"א)

ובאמת לפענ"ד ז"ע שאפילו נימא יש חיוב אינו אלא תשלום הצניס או בני צניס שמשלמין, ולזה כבר רק בגדר דרבנן לדעת רוב פוסקים, (עיין כתובות פ"ו וברש"י שם ושו"ת רדב"ז ח"ב סי' תתר"י ובספרינו משנ"ה גדולות על זה"ג כתובות סי' רכ"ג) ובר"ן כתובות הנ"ל דלא הוי אלא דרבנן וגם מה שאמר שלא נתנו לו דרך הלואה האמת אבל כיון שנתנו בגלל שיתנו לבניו אחריו הו"ל לכאורה כעין חיוב, וגם מה שכתב שלא נתן לאחיו אולי לפמ"ש המקובלים צענין הגלגולים אפשר שרק נתן לאחיו בגלגול אחר, והוא הוא שנתנו לו, ורמזו בגלל גלגול ראשון.

וידוע המעשה מדיין אחד שטעה ונתן ממון ראובן לשמעון ואח"כ מת ראובן ותבע את הדיין לדין ונפטר הדיין וגם שמעון ופסקו שכולם נתגלגלו ושזב חזר הדיין ולקח הכסף בגלגול שני משמעון ונתן לראובן, ובגלל זה נתגלגלו שלשתן, ולפ"ז י"ל דאהכ"נ זה פריעת חוב על למפרע.

אלא דצעטס הדרוש, הנה פשוט דמה שנותן זדקה הרי לא עדיף ממתנה והרי אפי' מתנה הנותן לחצירו הגם דקיי"ל דמתנה כמכר דאי לאו דיהיב ליה מתנה לא הי' נותן לו או שהוא רוצה לקבל מתנה ממנו, אפי"ה אין עליו שום חיוב לחזור לו מתנה כי אם בשושבינות שהדין שמוציאין צב"ד, עיין צ"ב (דף קמ"ד), וגם זה לפי התנאים,

מאהבה אלא מיראה אחרים אומרים מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה אמר ר' אבהו ואיתימא ר' חנינא מאי קראה (רות ב') ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלקי ישראל אשר באת לחקות וגו' ופרש"י אשר באת שמהירת ולא איחרת ע"כ ע"ש.

עכ"פ לכ"ע מצואר דגרים הם עניים והתורה חייבה לפרנסם שהם בכלל אחיך במצוות וא"כ מדויק הלשון אפס כי לא יהי' בך היינו בישראל לא יהיו אציונים ומ"מ אני מזהירך כי נתן תמן כי לא יחדל אציון מקרב הארץ עכ"פ ולכן נתן תמן וקראו לאחיך לענייך דגר אחיו הוא במצות וחייב לפרנסו כמצואר ציו"ד (סי' רנ"א ס"ט).

א"י בדיוק לשון כי לא יחדל אציון מקרב הארץ לפמ"ש דעשיר שהוא על הדרך ואין לו מה לאכול עני הוא באותה שעה ומותר לקבל צדקה ונחלקו האחרונים ז"ל כשחזר לביתו אי חייב להחזיר לצדקה מה שלקח או כיון שהי' עני באותה שעה אין צריך ועיין לקט הקמח יו"ד הל' צדקה והקדש (דף ע"ב מדפי היו"ד) והוא סוף סי' רנ"ט ציו"ד שהביא מרדכ"ו סי' קנ"ח דעני הי' באותה שעה ואין צריך להחזיר וז"ל והוי יודע שאם הוא עשיר וא"א להתפרנס מנכסיו כגון שהם במדינת הים או ממשכנו מתפרנס מן הצדקה ופטור מלשלם שהרי עני הי' באותה שעה ע"כ

"כי לא יחדל אציון מקרב הארץ על בן אנכי מצוך לאמר" (טו:יא). עיין רמב"ן הרצה מפרשים אמרו שלא יחדל האציון מקרב הארץ באחד מכל הזמנים כי לעולם יהי' אציון בארץ שגלוי לפניו שלא יעשה מה שאמר להם כי לא יהי' בך אציון אם שמוע תשמע בקול ה' אלקיך לשמור לעשות את כל המצוה ואינו נכון לדעת כי התורה תרמוז צמה שעמיד להיות אצל לא יתנצח עליהם בפירוש שלא יקיימו התורה לעולם וחלילה וע"ש מה שפי' הרמב"ן ז"ל ובאמת כי קצ"ע להרמב"ן ז"ל ממה שכתוב בתורה הנני מת וקם העם הזה ונה דאמר על העמיד ואפי' לפי מה שפי' שהוא אחד מחמש מקראות שאין להם הכרע אצל מ"מ התורה העידה על העמידות, ועיין רש"י לעיל (טו:ד) עה"פ אפס כי לא יהי' בך אציון שג"כ מחלק.

ומה שנראה צביאור סתירה זו בדיוק לשון דלעיל כתב אפס כי לא יהי' בך אציון כי צרך יברכה ה' וגו' וכאן כתב כי לא יחדל אציון מקרב הארץ ולא כתב בך אשר לכן נראה לומר דבר חדש בס"ד דבאמת בישראל לא יהיו אציונים אצל יהיו בארץ גרים שנחגיירו והם ע"פ רוב עניים וכמ"ש בגמ' יבמות מ"ח ע"ב תניא רבי חנניא בנו של רבן גמליאל אומר מפני מה גרים בזמן הזה מעונים ויסורים באים אליהן מפני שלא קיימו ז' מצות בני נח ר' יוסי אומר לפי שאין בקיאיין צדקדוקי מצות כישראל אבא חנן אומר משום ר' אלעזר לפי שאין עושין

ובאמת בעצרת אמרו יש לו תשלומין כל שבעה וא"כ למה לא אסרו במלאכה נמי, אבל אמרו חז"ל והוצא לרבינו אביגדור עה"ת (פיסקא ק"מ) שלכך נזה הקב"ה פסק וסוכות ז' ימים לפי שאינו עונת מלאכה אבל שבעות שהוא יום הזכורים וזמן קציר ועונת מלאכה אינו אלא יום אחד דברי ר' שמעון. ואכתי יש לדייק למה סוכות שמונה ימים ולא כן בפסק וי"ל דפסק הגם שאינו זמן מלאכה מ"מ הוא חודש האביב וי"א אדם לפעלו לזמני הקיץ א"כ הוא זמן מלאכה יותר מחג הסוכות שכבר הוא עת האסיף הוסיפו עוד יום אחד ומינה יש ללמוד טירחא דציבורא וכיוצא בו והבן.

ע"ש ולפ"ז י"ל דהכ"נ קאמר אפס כי לא יהי צך אציון כלומר שלא ינטרכו שיהי לו והוא עשיר במלאכות והוא אינו אציון כלל ומיהו אפ"ה נתן תתן כי לא יחדל אציון מקרב הארץ שבתוך הארץ אפשר שיהי במקום שאין לו משלו אמו ונריך ליקח מזדקה ומשל אחרים וק"ל.

"ושמחת בחגך וגו' שבעת ימים וגו'" (טז: יד-טו). הנה חג הפסח הוא שבעת ימים ועצרת יום אחד, וסוכות שמונת ימים שבעת ימים חג הפסח ושמיני עצרת וזכו"ל שלש פעמים בשנה יראה חג המצות וזמנו השבעות וזמנו הסוכות והי' לכאורה להיותם שוים בכל,

פרשת שופטים

ולא עוד אלא שהקדים רחמים לדין שנאמר ה' אלוקים ע"ש, ומבואר דלאחר שראה שאין העולם מתקיים אחרת א"א לעולם רק שיהיו משותפים יחדיו, ואם יתגבר מדת הדין אין העולם מתקיים, ומה"ט כשצ"ד דנין נמי צעי ושפטו העדה והצילו העדה, ולפי שהקדים מדת הרחמים ולכן פותחין לזכות תחלה, וצ"ד שראו כולם חייב זכאי שאין העולם מתקיים צ"ד שרואים כולם חייב אלא נריך עכ"פ למצא איזה זכות אפילו לפחות שבצרואים.

ולפ"ז נראה כוונת הקרא שופטים

"שפטים ושוטרים תתן לך וגו' ושפטו את העם משפט צדק" (טז: יח). וצ"ב דכל שאינו נדק אינו משפט ולמ"ל נדק, הול"ל ישפטו את העם, ונראה לפ"מ דקיי"ל פותחין בזכות תחילה וכתיב ושפטו העדה והצילו העדה, ומה"ט צ"ד שראו כולם לחובה פטור ממיטה, וצ"ב דאדרבה הרי נתברר שחייב לכ"ע ואמאי נפטר.

האמנם נראה דבשעת צריאת העולם כתיב מתחילה עלה במחשבתו לצרחה במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים שיתף מדת הרחמים למדת הדין

של הגה"ק מהר"ר אהרן גאצ"ד
אמשטרדם אחיו של הגה"ק מהר"א
גיסו של רבינו אלימלך מליזענסק
וזוקלה"ה שאמר קודם פטירתו ששלשים
שנה הי' רב בעירו ולא אירע כחם באשה
ולא שאלה בפסח ולא שאלה מעניני
תערוכות או"ה, ולא שריפה נפל בעיר,
והוא פלא. וזוה מובן מה שפרש"י אמה
שהקשו בגמ' מה הי' לו לכה"ג לעשות
ופרש"י שהי"ל לכה"ג להתפלל שלא
יארע תקלה זו בישראל בחייו, ולפ"ז י"ל
דזה שאמר שופטים ושוטרים תתן לך
בכל שעריך שתעמיד שופטים כאלו
שישפטו בכל שעריך ושפטו את העם
משפט דק כלומר שילמדו עליהם זכות
ויתפללו עליהם שלא יארע שום תקלה
וממילא יהיו בכל שעריך ושפטו את
העם משפט דק.

"שופטים ושוטרים תתן לך וגו'"
(טז: יח). ובמד"ר אמר רשב"ג אל תהי
מלגלג צדין למה, ששנו חכמים על שלשה
דברים העולם עומד על הדין ועל האמת
ועל השלום, תן דעתך שאם הטיית את
הדין שאתה מוזעזע את העולם שהוא
אחד מרגליו, רבנן אמרו קשה היא כח
של דין שהוא אחד מרגליו של כסא הכבוד
מנין שנאמר דק ומשפט מכון כסאך
חסד ואמת יקדמו פניך אמר הקב"ה
הואיל וכך עונשה של דין קשה הווי
זהירין בו מנין ממה שקרינן בענין
שופטים ושוטרים תתן לך וגו' ע"כ
הוצא בזרע ברכך וי"ב.

ושוטרים תתן לך בכל שעריך ושפטו את
העם משפט דק, שיהיו שופטים
ושוטרים כאלו שירדפו אחר הזכות
והצדק, ומה"ט אמרו בגמ' הוריות דזקן
ומי שאין לו בניים אינו יכול להיות מצ"ד
לפי שהוא אינו רואה זכות שקנה לעצמו
מדת אכזריות, ולכן אמרה תורה ושפטו
העם משפט דק שיהדרו אחר הצדק
לדון לכף זכות, ועיין תנחומא כאן שעל
השופטים לצדק את הדור וללמד זכות
עליהם וכל שהשופטים מלמדים זכות על
הדור מקבלים שכר ודינן אותו לכף
זכות, וזה דק דק תרדוף למען תחי'
וירשת.

"שופטים ושוטרים תתן לך בכל
שעריך וגו' ושפטו את העם משפט
צדק" (טז: יח). וי"ל לשון תתן לך הי"ל
לומר תתנו לכם לשבטיכם או יאמר
ושפטו אותך משפט מההוא הטעם תתן
לך ושפטו את העם לשון רבים.

ונראה לפמ"ש ז"ל (שנת קל"ט ע"א) אם
ראית דור שצרות רבות באות
עליו לא וצדוק צדייני ישראל שאין
פרעניות בא לעולם אלא בשביל דייני
ישראל ע"ש. ואמרו (מכות י"א ע"א) על
ריצ"ל שהי' אליהו רגיל אללו ופעם קרא
דההוא גברא דאכליה ארי' ברחוק תלתא
פרסי מיני' דריצ"ל ולא אישתעי אליהו
בהדי תלתא יומי ע"ש.

וראיתי ברזא דמאיר פ' מסעי שהציא
בשם הגאון מהר"ר מצענדין בנו

רש"ג הטעם ששנו חכמים על שלשה דברים העולם עומד ולא על דבר אחד ונמצא אם הטית הדין אתה מזעזע את העולם, שהדין הוא אחד מרגליו ורק שיתף מדת הרחמים, אבל בלי דין אין ארץ ומלך במשפט יעמיד ארץ.

ובזה מובן מה שאמרו בגמ' (הוריות ד' ע"ג) זקן ומי שאין לו בנים אין ראוי להורות בצ"ד של כ"ג, ופלא, וכחצו שם הטעם שאין להם רחמנות מי שאין לו בנים אין לו רחמנות שלא הי' לו צער בנים, ומי שנודקן שכבר שכה צער גדול בנים, ולכאורה מאי שייכות לרחמנות בדין ואדרבה יקוב הדין את ההר, ולהנ"ל אחי שפיר דאין העולם מתקיים על הדין וצ"כ שיתף הקב"ה מדת הרחמים למה"ד, וכל שאינו בכלל מדת הרחמים אי אפשר לו להיות דיין והבן אלא שצעי ג' רגלים.

ונראה דרבנן אמרו קשה וכו' ומה הוסיפו בזה, וי"ל דהי' קשה גם להם קושיות הנ"ל שכיון שראה שאין העולם מתקיים במדה"ד למה צרא עולמו במדה"ד ורק ע"י שיתף, הי' לו לצרא עולמו במדת הרחמים גרידא, וע"ז תירלו חכמים דמה"ד הוא אחד מרגליו של כסא הכבוד, מנין שנאמר נדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך, וכיון דדין הוא אחד מרגליו של כסא הכבוד א"כ לצרא עולמו בלי מדה"ד, אלא שהקדים מדת הרחמים ושתפו למדה"ד, וז"ש נדק ומשפט מכון

ואשר נראה דלכאורה מה ס"ד לנגלג על הדין שצא רש"ג להזהיר עליו ואמאי נחשוד על זה בנ"י, ועוד הקשה זר"ב מה שאמר תן דעתך שאם הטית מה ראה בזה, עוד מה צאו חכמים להוסיף על זה והאמנם לפמ"ש בגמ' (שנה קי"ט) לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על ד"ת והקשו המפרשים אדרבה מעליותא הוא שעשה הכל על ד"ת ומי' שלא עשו לפנים משורת הדין. ולכאורה קשה מאי כולי האי שלא עשו לפנים משה"ד, וי"ל לפמ"ש בצריאת העולם צראשית צרא אלקים ולא אמר צרא הי' שנתחלה עלה במחשבה לצראותו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין והיינו דכתיב ביום עשות ה' אלקים שמים וארץ ועיין רש"י שם ולפ"ז א"כ א"כ לעולם לילך ולפסוק במדה"ד שצמדת הדין אין העולם מתקיים וכיון שהעמידו דבריהם על מדת הדין חרבה ירושלים.

אלא דלפ"ז תקשה כיון שראה שאין העולם מתקיים למה שיתף מדה"ר למדה"ד הי"ל לצראו רק במדת הרחמים אלא דאז ודאי לא הי' העולם מתקיים שע"כ צריך לצראות עולמו במדת הדין דמלך במשפט יעמיד ארץ אלא דצריך להיות רחום בדין וז"ש רש"ג אל תהי מלגלג בדין כיון שראית דהקדים מדת הרחמים למדת הדין ובמדת הדין אין העולם מתקיים א"כ תלגלג על הדין ח"ו ותאמר שאין לעמוד על הדין ואמר

ו"ש על הדין ועל האמת ועל השלום
ולכן אל תלגלג. (שנת חשנ"א)

"שופטים ושופטים תתן לך וגו'"
(טז: יח). נראה לפמ"ש ז"ל נדיקים יז"ט
שופטן רשעים ינה"ר שופטן זינונים זה
וזה שופטן ועיין נועם אלימלך, ונראה
לפמ"ש ז"ל בראתי ינה"ר בראתי תורה
תכלין כנגדו וכתב במסילת ישרים שכמו
שמי שחולה מחלת הלז אם נותנין לו
רפואה שמועיל לחולי כבד או כליות לא
יועיל כלום ואולי לפעמים יזיק כן ברא
הקצ"ה בחדם רמ"ח אצרים ושס"ה
גידין וכנגדן תרי"ג מצות רמ"ח עשין
ושס"ה לאוין וכל המקיים כולם הרי זה
תכלין לכל האצרים, ולכן צריך לקיים כל
התרי"ג מצות, לתכל את כל האצרים.

ואם יתמיד אדם במצוה אחת לקיימה כל
ימי חייו ויזלזל ח"ו במצות אחרות
לא ינא ידי חובתו ואדרבה ח"ו יענש על
ביטולן וכבר כתב החרדים בהקדמה
שעתיד אדם ליתן דין על כל מצוה שלא
קיים ויתגלגל כל כך עד שקופו יקיים
כולם ומה"ט יש להדר לקיים כל המצות
אפילו הן נדירות ולא נמצאות כ"כ כי
רק לאחר שיקיים הכל נקרא אדם השלם
בעל קומה, וצפנחס הנני נותן לו את
צריתי שלום וא"ו קטיעא שהוא נעשה
אדם השלם לאחר קיום מצוה זו במסירת
נפש.

ומה"ט נראה דהגם דקיי"ל דת"מ כנגד

כסאך, אלא אעפ"כ חסד שהוא מדת
הרחמים ואמת יקדמו פניך, מלשון
הקדים החסד ואמת למדת הדין, וא"כ
אל תלגלג על מדה"ד שהי' יכול לצרואו
צלי מדה"ד וזה אינו. אמר הקצ"ה
הואיל וכך עונשה של דין קשה הו'
זהירין בו ממה שקרינן בענין שופטים
ושופטים תתן לך וגו'.

ואגב מה שאמר רשב"ג ששנו חכמים
על שלשה דברים וכו' ובמשנה
ספ"א דאבות רשב"ג אומר על שלשה
דברים העולם קיים על הדין ועל האמת
ועל השלום, וא"כ הוא מימרא שלו.

א"י לשון אל תהי מלגלג, לפמ"ש בגמ'
(סנהדרין ו' ע"ב ובחומ"ס סי' י"ד) אי
צריך לעשות פשרה י"א מצוה לצנוע
וי"א שאין לעשות פשרה ולמ"ד צריך
לעשות וכפי שאנן קיי"ל א"כ למ"ל הדין
כלל כיון דמצוה לצנוע ובדאי בני ישראל
יעשו הטוב והישר לצנוע ולמ"ל דין כלל,
וצוה מיושב סמיכת הפרשה לפי דמסיים
ואתה תצער דם הנקי מקרבך כי תעשה
הישר בעיני, וכיון שתעשה הטוב והישר
א"כ תקיים ג"כ מצוה לצנוע וא"כ למה
שופטים ושופטים שיקוב הדין את ההר
ואמר רשב"ג אל תהי מלגלג בדין ששנו
חכמים על שלשה דברים העולם עומד
על הדין ועל האמת ועל השלום וכיון
דעל שלשה עומד א"כ מצוה לצנוע
בשביל השלום ואעפ"כ צריך לפשר קרוב
לדין כמבואר שיהי' עכ"פ קרוב לאמת

פרעניות שצאה לעולם לא צאה אלא בשביל דייני ישראל וכו' ע"ש ולכן קאמר אם אתה רוצה בצרכת ה' אלקיך אשר נתן לך אז שפטים ושטרים תתן לך שהיהו דיינים לדיקים ושפטו את העם משפט נדק אז תקבל צרכת ה'.

ורבינו אביגדור בפירושו כתב שופטים ושטרים מוסב למעלה כצרכת ה' אלקיך אשר נתן לך צוכות הדיינים והמשפטים, וזה שאמר הכתוב (משלי כט:ד) מלך צמשפט יעמוד ארץ מלכה של תורה צוכות הרגיל בדין לעשות מעמיד ארץ, ואיש תרומות יהרסנה פי' אדם המרים עצמו מלעשות דין ועושה עצמו כתרומה שהוא אסורה לורים ומונע מלהיות דיין ואומר שלום עליך נפשי יהרסנה, לפי שמה אם ימנע ה"ח מלהיות דיין, יושיצו עם הארץ בדין ויקלקל הדין, ומעשה צר"א הגדול כשנפטר מן העולם ונכנס בן אחותו אללו ומלאו שהוא צוכה א"ל כלום יש בתורה שלא קיימת, קיימת תורה, קיימת מצות, למדת ולימדת, ומידה גדולה הוא כך שלא קבלת עליך שררה ליטב בדין אמר ליה ועל זה אני צוכה שעמיד אני ליתן דין ומשבון שהייתי יכול להיות דיין והתרשלתי עצמי לעשות דין בישראל, הוי איש תרומות יהרסנה מכאן פסק שמצוה ל"ח להשתדל בדין ולהיות דיין, ועונש עליו אם ימאן ומסלק עצמו מן הדין, וכן כתב הרמב"ם פ"כ מהל' סנהדרין ה"ח צרם צמק' אצות (פ"ד מ"ו) רבי ישמעאל בנו אומר [של רבי יוסף] החשך

כולם ואין לך מצוה גדולה מת"ת ואעפ"כ לימוד התורה נדחית מפני כל מצוה ואפי' דרבנן והוא פלא ע"פ הכלל דעשה דוחה ל"ת מפני שהעשה חמורה וכמ"ש הרמב"ן ז"ל עה"ת צפ' יתרו א"כ כיון שת"ת גדולה מכל המצות ושכרה גדול א"כ למה נדחת ולהנ"ל פשוט כיון דהמצות הן תכלין ומזון לגופו, ולכל אבר שייכת מצוה שלו א"כ מצטלין ת"ת מפני קיום המצות כדי לקיים כל המצות שנלטהו בהם וגדול הלימוד שמביא לידי מעשה.

והנה כל מצוה ומצוה שאדם מקיים יש לו שער מיוחד וצריך לכוון בקיום המצוה לשם אותו השער ולשמור שלא יכנס באותו השער היצה"ר ח"ו ויהפך המצוה לעצירה שלא יהא מצוה הבא בעצירה וז"ש שופטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך שיהי' בכלל לדיקים י"ט שופטן שיהיו שטרין ורודין אותו לדרך הטוב וכדרך גדולי ישראל ולדיקים שהיו מחזיקין לעצמן מוכיח להוכיחו בכל עת שיראה שח"ו אין כוונתנו מכוונות וז"ש אמר שופטים ושטרים תתן לך בכל שעריך.

"שופטים ושטרים תתן לך בכל שעריך" (טז:יח). סמוך למעלה כצרכת ה' אלקיך אשר נתן לך שופטים ושטרים, לומר לך מה שאמרו בגמ' שבת (קל"ט ע"א) תניא ר' יוסי בן אלישע אומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו לא וצדוק בדייני ישראל שכל

לעצמו על כל שער שלו ע"ש, וש"י. וזוה נראה לי לומר מה שאמר שלמה המלך שבע יפול לדיק וקס, היינו אותם שבע שערים הנ"ל הם גורמים ליפול, אבל מי שהוא לדיק וקס, היינו שע"י שיפיל השבע סרקורי וכנ"ל עי"ז וקס ע"כ.

ונראה לי עוד דהנה רש"י פירש צפ' לך לך להנחתך ולטובתך בכאן אי אמה זוכה לזנים וכו'. וכן פירש המאור ושמש שלח לך אנשים, שגם שם להנחתך ולטובתך, דלכאורה דברי רש"י ז"ע אמאי פירש שלח לך אם אמה רוצה ולמה לא פירש גם בפרשת לך אם אמה רוצה, ופי' הוא ז"ל שאלמלא חטאו ישראל במרגלים מיד היו נכנסים ישראל לארץ ישראל, ולפי שמשה נגזר עליו למות במדבר הי' מוכרח למות מיד, אבל כיון שחטאו במרגלים ונגזרה על אבותינו ארבעים שנה במדבר, ולכן חי משה עוד מ' שנה, וזה שאמר לו הקב"ה שלח לך, היינו לטובתך ולהנחתך, שהיודע כל מעולמות ידע שיטעו במרגלים ויחי משה עוד מ' שנה.

ונבא אל הביאור, דהנה לכאורה הי' יכול לעלות בדעת ישראל לאמור משה למה לא תחם עלינו שופטים ושופטים והם יהי' עלינו לשרים ואנחנו נהי' להם לעבדים ואם לא נשמע להם יכו אותנו ברצועות, וכמו שפירש רש"י ושופטים הרודין את העם, למה לנו כל זאת והלא טוב יהי' אשר יהי' איש כל הישר בעיניו יעשה ולא להיות תחת ממשלת השופטים

עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבעת שוא והגם לבו צהוראה שוטה רשע וגם רוח, וז"ל דהתם בדאיכא אחרינא ועיין במפרשים שם.

"ושפטו את העם משפט צדק" (טז: יח). וי"ל דאטו כל העם דניס והיל"ל ושפטו הצעלי דניס משפט לדיק או ושפטו משפט לדיק העם למה, ונראה לפמ"ש (אבות פ"ה מ"ח) חרצ צא לעולם על עיניו הדין ועל עיות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה וח"ו צא העונש על כל שונאי ישראל בשביל דייני ישראל ואם דייני ישראל מעומין צא עונש על הכלל ח"ו נמצא דושפטו את העם משפט לדיק דככל משפט הם שופטים את כל העם דכל אדם נידון בדינו.

"שופטים ושופרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך וגו'" (טז: יח). ולכאורה קשה מה זה שאמר תתן לך בודאי הם לישראל והי' לו לומר תתן בכל שעריך.

והנה ידוע מה דאיחא בשל"ה הקדוש שידוע מספר יצירה אשר שבעה שערים יש לו לאדם צ' אזנים צ' עינים צ' נחירי האף והפה, והשערים הללו הם עיקר לסרקורי עצירה, אוזן שומעת, עינים רואות, האף מריח, והפה מדבר, ועי"ז נגמר הדבר, ואמר הקב"ה שופטים ושופרים תתן לך בכל שעריך, היינו שכל אדם יעמיד שופט ושופר

ומה לנו ולצרה הזאת והלא די הי' לנו משוטרים במצרים, ולאחר כמה יגיעות נעשינו צ"ח נקבל עלינו עבדות אחרות, ולא יראו לקבל עליהם עוד שום שררה, וכמו שהטבע מעיד אשר מי שהי' משועבד ויאל לחירות אינו רוצה לקבל עליו שום שעבוד כלל.

אבל באמת זו טענת שוא, כי סוף כל סוף במקום שאין משפט שם הוא הרשע, ולאמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו, ושום עם ולשון לא יכלו לקום עלי משפטים, והם הם עיני העדה, וזפרט עם בני ישראל הקדושים בודאי זיון במשפט תפדה, כי לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום, אבל לישראל אין דבר גדול מזה.

וזה שאמר הקצ"ה שופטים ושוטרים תתן לך, היינו לטובתך ולהנאתך שלא תאמר שזה לרעתי אדרבה לטובתך הוא כיון שיפוטו את העם משפט נדק, ולכן אמר נדק נדק תרדוף למען תחיה שעי"ז תוכל לחיות חיים נחיים, ולכן אח"כ מזהיר גם השופטים שגם הם יראו שיהי' נדק, שאם לאו טענת בני"י יהי' טענה אמיתית, וק"ל.

(שנת תשי"א)

"ושפטו את העם משפט צדק וגו'" (טז: יח). צ"ע דהיל"ל ושפטו את העם, משפט נדק למה דודאי משפט נדק ישפטו, וי"ל דקודם ינדיק את הדין בעלמו ואח"כ ישפטו את העם וזה

ושפטו את העם כשישפטו את העם כבר יהי' משפט נדק אללו. אי"י שנריך להנדיק עצמו צדין שאם יצאו בעלי דינין ותובעים לדיין מהיכן דנתוני צריך לכתוב להם הטעם והמקור לדבריו. ועיין טוש"ע ח"מ סי' י"ד ס"ד.

ונחלקו הפוסקים ממי חייב לומר מהיכן דן י"א דוקא בזמין לצ"ד ובא בע"כ ע"י כפי' מצ"ד אז חייב לכתוב לו אבל אם בא מאליו אינו צריך או אפי' בא מעצמו והמציא הזמנה ובא וכ"ש אם הצ"ד בעלמין כופין שנריכין לתת הטעם, ועיין נוב"י ח"מ סי' א' דאפי' שלח לאחד מהם השמש להזמין ולא באו בע"ד מעצמם לדין מקרי דן בכפי' וצריכים לכתוב לו מאיזה טעם דנתוני, ועיין פת"ש חו"מ הנ"ל סק"א הביאו.

ובתשובה אחת הארכתי קצת אם צריכים הצ"ד לכתוב לצע"ד מהיכן דנתנו ואעתיק כאן קצת מהדברים שכתבתי שם, ועל דבר שאלתכם אם צריכים לכתוב להם מהיכן דנתנו הנה דבר זה במחלוקת שנוי' ובגמ' סנהדרין ל"א ע"ב שנים שנאעצמו צדין א' אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הוועד כופין אותו ודן בעירו ואם הולך דבר לשאלו כותבין ושולחין ואם אמר כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו ע"כ,

וכתבו המוס' ד"ה ואם דוקא היכא דנתעצמו לדון וכפו אותו לדון

כדי שיוכל לילך לב"ד אחר ולצרר דדוקא
 בימים הראשונים אשר היו בתי דינין
 גדולי דעה ולא מצי בהו טעותא אין
 ב"ד דיין אחר ב"ד חבירו אבל בזה"ז
 שנתמעטו הדורות והמוחות והחכמה
 מאין תמצא אדרבה טוב הוא לשאל גדול
 הימנו אולי משגה הוא ולא יאכל הלה
 גזל וחדו והקולר תלוי בצואר הדיינין, גם
 בשו"ת אבקת הרוכל סי' י"ז והמצי"ט
 סימן ח"י כתבו דאף בלי כפי' וכלי
 שאלה צריך בזמן הזה ליתן הטענות
 והפסק והסמ"ע ס"ק כ"ג כתב לצריך
 ללכת ידי שמים ולמת הטעם וכ"כ גם
 בשו"ת רביעאה ח"ג סי' ק"א, ועיין
 שו"ת סמיכה לחיים (סי' ט"ו) הובא
 בשו"ת יביע אומר ח"ב חו"מ סי' ב'
 שהוכיח כשיטת הרדצ"ז והמצי"ט
 דבזה"ז חיישינן לב"ד טוענין.

והטור והמחבר ח"מ סי' ט"ו כתב בשם
 הרמב"ם פכ"ד מה"ס וז"ל יש
 לדיין לדון בדיני ממונות ע"פ הדברים
 שדעתו נוטה בהן שהם אמת והדבר חזק
 בלבו שהוא כן אע"פ שאין ראוי ברורה
 ואז"ל אם הוא יודע בודאי שהוא כן
 שהוא דן כפי מה שהוא יודע, כיצד וכו'
 אבל משרבו בתי דינין שאינם הגונים
 במעשיהם ואם הם הגונים במעשיהם
 אינם חכמים כראוי הסכימו רוב בתי
 דיני ישראל וכו' שלא ידון הדיין בסמיכת
 דעתו שלא יאמר כל הדיוט והדיוט לבו
 מאמין לדבר זה ודעתי נסמכת עליו וכו'
 וכ"כ הרא"ש ז"ל דהאידינא לית ליה
 לדיין למימר קים לי בגויה וכו' ע"ש.

כאן אבל בעלמא לא, עוד תי' דהיכא
 דנתענמו צריך לאודועי אע"פ שאין
 שואל מאיזה טעם נתחייב אבל בעלמא
 אי שאל אין אי לא לא, והטור סימן י"ד
 כתב שאם רואה הדיין שבע"ד חושדו
 שנוטה הדין כנגדו צריך להודיעו מאיזה
 טעם דנו הציאו המחבר, ובהג"ה שם
 וכ"ש אם אומר כתבו לי מאיזה טעם
 דנתוני מיהו יש אומרים דוקא אם דנו
 אותו על ידי כפייה וכן עיקר ועיין
 פת"ש ס"ק ח-ט. ונראה עיקר הטעם
 כה"ג נותנין לו שיוכל לילך לב"ד גדול
 מהם ולהראות להם הפסק דין ואם יראו
 בו טעות יודיעו וחוזר הדין או לא
 יתחייב לשלם ועיין יד רמה מה שכתב
 בזה.

ומיהו השל"ה צפ' משפטים כתב קבלה
 מאביו כי צריך הדיין להודיעו
 מאיזה טעם דנו בכל ענין אפילו אם
 אינו רואה שבע"ד חושדו כדי להפיס
 דעתו, ובזה מצואר הגמ' סנהדרין דף ז'
 הוא דאזיל מצי דינא שקליה גלימיה
 ליזמר זמר וליזול בצורחא וכו' והטעם
 שכה"ג שמת שעשה כחורה ואם לאו
 נפשו עגומה עליו ועיין עוד של"ה בהל'
 תשובה ער"ה מה שהאריך שם.

ומה דאמרו חז"ל (ב"ב קל"ח ע"ב) דב"ד
 צטר ב"ד לא דייק, והובא בצ"י
 סי' י"ב ועיין ד"מ שם ובסמ"ע סי'
 י"ט סק"ב ובש"ך סק"ג, האחרונים
 כתבו דבזה"ז דבתי דינין לא מכווני
 ביותר לעולם טוב לכתוב מהיכן דנתני

אין לדיין להזדקק לשום דין שנעשה עליו פסק מצ"ד אחר מטעם שזה גורם שנאה ומחלוקת וגם דבי דינא בחר בי דינא לא דייני, כמ"ש בערוך השלמן סי' י"ב. ומיהו כתבו האחרונים דצוה"ז אדרבה מצוה לדייק כיון דע"פ רוב הדיינין אינם דנין ד"ת ומצוה להציל עשוק מעשקו כי אין לן צ"ד הגדול אשר עליו סמכו כל בית ישראל כרצ אחי ורצ אחי וכמ"ש להדיא בשו"ת מהר"ח א"ז הנ"ל.

ועיינן גם בח' המאירי ויד רמה דעיקר כתיבת מהיכן דנתוני הוא בשביל שילך להראות לחכם הגדול אם פסקו כהוגן וכ"ש היכן שכפו אותו לדון לפניו והוא עומד ואועק שפסקו נגד הש"ע מפורש והו"ל טעו בדבר משנה, ובאמת כנראה הם הם דברים ששמע בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שאמר כי שטרי צרורין כאלו שחותמין שמקבלין שלא יכולין לילך לצ"ד אחר השטרי צרורין אינו נכון וצטל ומצוטל דצוה"ז צריך להיות כל ד"ת אם יש עליה טענות שיוכל לילך לצ"ד אחר לצרר, אלא דמש"כ דהשטרי צרורין כאלו צטל ומצוטל לא ידעתי אם שמעו צדיוק כי לפענ"ד כוונתו שאין לעשות שטרי צרורין כאלו ואין לכופף לחתום על שטרי צרורין כאלו, אבל אם מעצמם קבלו עליהם צלי כפיה כלל אלא צרונם הטוב, לא ידענא למה לא מהני קבלה כו' אלא דאין להכריח ומי פחי לחתום על דבר כזה אם אינו מחויב לחתום כנלפענ"ד.

והנו"ב (ח"מ סי' א') כתב דאם לא צאו שניהם לפניו צלי הזמנה כלל מקרי צא ע"י כפיה וא"כ בכל מקום ששולחין הזמנה מקרי כפיה וצשו"ת מוהר"ח א"ז סי' י"ג נשאל לענין הדיינים אם לא נאמר צוה"ז אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות א"כ מי ידין ומי יאמר אדון ד"ת, ולכתוב מאיזה טעם דנו לא ידעתי מה יועיל דאם הנידון ילך לפני חכמים גדולים ויאמר להם כך דנוני אם טעה צדבר משנה יכתבו לו כן ויחזור הדין ואם לא טעה צדבר משנה כיון דקצלוהו עליהו דינו דין ומה שעשה עשוי ואינו משלם מציתו וכו' ומסיק דמ"מ נכון הוא לכל ירא שמים לכתוב מאיזה טעם דן, אבל מ"מ אם לא טעה צדבר משנה אין הדין חוזר וגם אינו משלם מציתו אם לא נשא ונתן ביד ולא קם דינא אפומיה עכ"ל. וצשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' י"ב כתב דאם התובע התרצה לילך למקום הנחבצ רק על תנאי שימתן לו הטעם בכתב מאיזה טעם דנוהו, ואחר שיצא הפסק דין לא רצה הדיין לומר לו הטעם והשיב שהדין עם השואל דיפה פסק דמחויב הדיין לתת לו הטעם [בכתב] דכיון דרק אדעתא דהכי נתרצה התובע לדון אלל הדיין הלז דמי לכפיה דצריך לומר לו מאיזה טעם דנוהו.

והנה בערוך השלמן ס"ח כתב דהיכא דהצ"ד כותבין להצבע"ד מאיזה טעם דנוהו צריכים ג"כ לכתוב שנותנים רשות לעיין בהפסק דין שנחמו דאל"כ

ואפשר דס"ל כיון שכעת הנהיג בצתי דינין בא"י שכולם כותבין טעם הטענות ומהיכן דנוהו נמלא דהמקבל נמי אין קבלתו כנגד כל צתי הדינין שקבלו כן שיש מעררין אח"כ ול"ע. ועיין רמב"ן עה"ת ואלה המשפטים שפ"י לפנייהם ולא לפני כותים ולא לפני מי שאינו שופט ע"פ התורה והוא הדיוט לזה אסור לבא לפניו כשם שאסור לבא לפני כותים ואע"פ וכו' אסור לשמוע דיין ולנעוק לו שיכוף בע"ד לדון לפניו, וההדיוט עצמו אסור לדון להם, אלא שיש הפרש ציניהם שאם ר"ו שתי הצע"ד לבא לפני ההדיוט שבישראל וצדקבלוהו עלייהו דינו דין אצל מ"מ כשדן כראוי ע"פ התורה ולא כפי מה שעולה על רוחו שלא ע"פ התורה ופשוט. וגדולה מזו כתבו המהרשד"ם סי' ק"א והמהרי"ט חו"מ סי' ז"ח דכמו שהדין חוזר אם טעו הצ"ד כך הפשרה חוזרת אם עזרו הדיינים חק הפשרה הנוהגת בין אנשים ועיין ש"ע ח"מ סי' ר"ה דעשיית פשרה הוי כמעשה מכירה ועיין מהרי"ט הנ"ל ודו"ק.

שמואל בספר החכמה דיכול אדם לתבוע את צ"ד לדין ואם טעו אע"ג ללא ישלמו עד דא"ל דיינת לן ד"ת הא בסתמא לא ישלמו וכו' מ"מ אם יש להם לחזור כשדניס שלא כדין ואם אינם רוצים לחזור דין שישלמו עכ"ל ע"ש. ועו"ש בשו"ת משנה הנ"ל ח"ד סי' תשי"ז ועיין רבינו ירוחם (חי"ב נתיב א') בשם הרשב"א ועיין גם בשו"ת ח"ס ליקוטים ח"ו סי' נ' דאי איתא פסקא מצ"ד וידענו מאיזה טעם דנוהו ויש לי עליו פירכא כו' אין לו לדיין אלא מה שעניו רואות, שהרי קמן שטעה בטעמו ושגיאות מי יצין אצל אם יודעין טעמו ומקום טעותו וזה אין להרהר ודאי כדין עשה ועיין ח"מ סי' י"ד. ועיין שו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' קי"ג) דטעות מפורסם מותר לדייק בתר צ"ד ועיין שו"ת אבן יקרה (ח"מ סי' ג').

ובעת ראיתי צפירושים ופסקים לרבינו אביגדור פ' שופטים ופסק דג' יכולין לכחוב פיתקא סרצנות על מי שאומר שלא ירד לדין וכן יחיד מומחה ופסק שנים שנחעצמו דיכול לומר כתוב לי מאיזה טעם דנחוני ככה כותבין לו ודוקא בשנים שנחעצמו אצל בשנים שזרר לו זה אחד וזה אחד אין כופין הדיינים לכחוב לבעל דין מאיזה טעם דנחוני. ועיין סמ"ג עשין ז"ז ובתוס' סנהדרין ל"א ד"ה ואם. וכ"כ ר"ת בספר הישר תרס"ח.

עוד כתב רבינו אביגדור שם ופסק

איברא דכבר הצאתי בשו"ת משנ"ה מהד"ת ח"ד סקס"ט תשו' הר"מ בר צרוך (סי' תשט"ו) ושאלת אם יכול אדם לערער על צ"ד ולהזמינס לדין, נראה דיכול, דהא לא שמעינן שהי' חרס או תקנת הקהל מלערער על הדיין, אדרבה מעשים בכל יום המזמינים אותו לדין וכו', וכן פסק רבינו צרוך צ"ר

העושה מיראה לאהבה הוא העושה מיראה אינו עושה רק כמה שנתחייב, אבל העושה מאהבה כל מה שיכול לדקדק ולהרצות בעבודה עושה. וז"ש הקב"ה להמלאכים וכי לא אשא פנים שכתבתי להם בתורה "ואכלת וגו'" א"כ מד"ת די להם לדרך על שביעה ממש, והם מדקדקין על עצמם לפני משורת הדין, א"כ ע"כ שהם עושים מאהבה, וכיון שהם מקיימין מאהבה א"כ זדונות נעשות להם כזכות, ושפיר נושא להם פנים ואין זה בכלל קבלת שוחד אלא דינא הוא, ומדה כנגד מדה שהיא דין מדיני התורה, ומדויק לשון והם מדקדקין על עצמן.

ובדרך מוסר הי' נראה דידוע דהעיקר להוכיח עצמו ואח"כ לאחרים וכד"ל דאמר התקוששו וקוששו קשוט עצמך וכו', וראשונה צריך להתודות ולומר נגעי עצמו ונגעי לבנו. ובזה אני מפרש מאמרם ז"ל אל תדון את חברך עד שחגיע למקומו, כלומר שמתחילה אתה צריך לקשוט עצמך וכשחגיע למקומו במה שאתה דן את חברך לחובה מקודם תעמוד עצמך כאלו אתה היית במקומו ותראה שאללך הדבר בסדר אז תוכל לדון גם את חברך.

ובגמ' (ב"ב ס' ע"א) ר' ינאי הוה ליה אילן נוטה לרה"ר הוה ההוא גברא דהוה ליה נמי אילן הנוטה לרה"ר אתו בני רה"ר הוו קא מעבדי עילויה אתא לקמי' דר"י א"ל זיל האידנא ותא

אלפסי כי דיני גרמות אינו כדיני קנסות וכו' וכן פסק דין מסור, וכן פסקו הגאונים וכו' וכן גזרו בנידיי ר"ת ור"י וריב"ז וישישי אללורא ובני אלמאנ"י וכל רבני צרפת וקנפיינ"א אוני"ב, ופייטו"ב בגזירת נידוי וכו' וכן פסק רבינו שמחה מאישפירא לנדות את המסור עד שיתקן וישלם ע"פ אומד ז' טובי העיר וכן נהגו כל רבתי מצרפת הלכה למעשה.

"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' ולא תקח שוחד" (טז: יח-יט). נראה דהנה אמרו אלקיכס שומר תורה הוא, א"כ גם אללו ליכא שוחד, ומקרא מלא דבר "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד", ואמרו כל האומר הקב"ה וחרן הוא יותרו מעיו. וקשה מהא דכתיב "ישא ה' פניו אליך, ובגמ' (ברכות כ' ע"ב) דרש ר' עזירא וכו' אמרו מלה"ש לפני הקב"ה רבש"ע כתיב בתורתך "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד", והלוא אתה נושא פנים לישראל דכתיב "ישא ה' פניו אליך". אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך", והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כזינה. ואכתי תקשה דזה נמי הו"ל שוחד דמשחדין לי' בדקדוק זה.

והנראה בס"ד דהנה אמרו העושה תשובה מיראה זדונות נעשין לו כשגגות והעושה תשובה מאהבה זדונות נעשין לו כזכויות. והנה החילוק בין

והתרעם מדוע מגיע לו ככה ולמה דרך רשעים ללכה וכיו"ב.

והנה זה הוא באמת מהענינים שחייב לדעת ולתקן על עצמו. וז"ש איך לא אשא להם פנים והם מדקדקים על עצמם עד כזית [אפילו מרורים כזית ע"ד חייב אדם לזרך על הרעה כדרך שמזרך על הטובה ואמרו בשמחה זיה] ומזרכים, כלומר אפילו רק כזית אפ"ה מזרכין עליו, ואני אמרתי "ואכלת ושבעת וזרכת" והם מדקדקים על עצמם, לאחרים הם נותנין כדי שביעה לזרך, רק על עצמן מדקדקים בזכות.

והנה בעוונ"ה מדרך העולם שמעמידים שופטים ושוטרים על אחרים וכשהוא לעצמו הוא משוחד שאינו עושה שום עבירה, אבל באמת כל אחד זריך לשמור על עצמו בכל דרכיו. וז"ש "שופטים ושוטרים תתן לך", כלומר לעצמך תתן שופטים ושוטרים בכל שעריך, כמ"ש השלה"ק דו' שערים יש לו לאדם, ואמר "לא תקח שוחד" שלא תקח שוחד מן היצה"ר לומר שזו אינה עבירה וזה מלוא, ועל זה מלוא לדבר לשה"ר וכיו"ב, "כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי נדיקים", ולכן לא תראה חסרונותיך. אבל "נדק נדק תרדוף למען תחיי וירשת", והבן. (שנת משל"א)

"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' לא תקח שוחד כי

למחר, בלילא שדר קציייה לההוא ידיה למחר אחא לקמיה א"ל זיל קוז א"ל הא מר נמי אית ליה א"ל זיל חזי אי קוז דידי קוז דידיך אי לא קוז דידי לא תקוז וכז' ופריך ולימא ליה זיל קוז דידיך והדר תקוז דידי משום דר"ל דאמר התקוששו וקושו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים. פי' הסר קש מצין עיניך מחילה. אבל מדרך העולם היפך זה, שעל אחרים מחפשין כל מיני מומים, ונגעי עצמו אינו רואה.

ושמעתי מאחד מהנדיקים שפעם הי' אחד מצנ"א שינא לתקן מדותיו ובאחד הימים החליט לעבוד על מדה של חייב אדם לזרך על הרעה כשם שמזרך על הטוב ובגמ' אמרו בשמחה, וגם על מדה של "ואהבת לרעך". והנה מאד הי' קשה לו לקבל כל הרעות שעשה לו הקב"ה. ע"כ כששמע מחזירו שהזר לו ה' וכגון שזכר רגלו ר"ל, מיד אמר "ואהבת לרעך כמוך" כתיב והרי חייב אדם לזרך על הרעה, ובשמחה רבה זרך על הרעה אשר שזכר חזירו רגלו וקבלו באהבה ובשמחה. וכשחלה חזירו האחר ג"כ קבל בשמחה וזכרה, וכן מכל מי ששמע זרעתו מיד זרך על הרעה ואמר ב"ה וצ"ש שהזר לו וזדאי מגיע לו ככה ועוד יומר אלא שהקב"ה ריחם עליו ונתן צמדה זו, וזוה חשב שכזר קיים מצותו לזרך על הרעה. אכן כשקרה לו לעצמו ר"ל מקרה לא משמחת ועת זרה מאד הצטער ונפלו פניו ואפילו רק ניקף אצבעו וכיו"ב

בלשון יחיד לא תקח שוחד שאפי' יהי' ז"ד של כ"ג והם שופטים רבים ואפ"ה לא תקח אפי' יחיד לא יקח שוחד דלא מימא דוקא כשהוא דן יחידי אסור ליקח שוחד שמא יעורו עיניו ויטעה מחמת נגיעת ממון שקבל אבל כשיש שם ז"ד של כ"ג לא יזיק מה שאחד מהם לוקח שוחד כי באמת אם השוחד יעור עיני' יהיו שאר חזרי הב"ד שלא לקחו שוחד שיעמידוהו על האמת ולכן יטעה שכה"ג מותר ליקח שוחד ולזה מסיים אדרבה כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי נדיקים כלומר שע"י שיקח שוחד לא די שבעלמנו יתעור ויראה ההיפוך אלא גם יעור עיני חכמים אשר אמו ויסלף דברי הנדיקים שגם להם ינסה למשכס לדעתו ולכן אפי' יחיד במקום רבים נמי לא תקח שוחד.

א"י דבספר זרע צרך הביא מדרש שופטים וגו' לא תקח שוחד כי השוחד יעור וגו' ובמדרש שלא יעבור עולמו עד שיברר ויורה כראוי ואינו עובר עולמו עד שיחווירו דבריו וז"ב ופי' ז"ל שלפי שהדיין הלוקח שוחד יפסוק שלא כדין ויכנס הפסק שלו בין פסקי הב"ד וילמדו מזו דיינים וחכמים אחרים ונמצא שהשוחד מעור עיני חכמים ויסלף דברי נדיקים הבאים אחריו וישמעו דבריו.

והנראה כי אין הקב"ה יניח שבט הרשע על גורל הנדיקים ולא יניח שח"ו השוחד יעות המשפט על לעמיד

השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי נדיקים" (טז: יח-יט). וי"ל דהו"ל לומר לא יקחו שוחד לשון נופל על השופטים ושוטרים שהם רבים לא יקחו הם שחד עוד יש לדייק שאם כתבו לא תקח שוחד לשון יחיד הו"ל כי השוחד יעור עיני חכם ויסלף דברי נדיק.

והנראה דקאי על הסמוך לו דהיינו הממנה השופטים ושוטרים שהוא לא יקח שחד כי אם ימנה שופטים ע"י שיקח שוחד הגם שהשופטים יהיו ראוים ולא יקחו שוחד מ"מ השוחד שהממנה אותם כבר יעור עיני חכמים כולם שיתמנו על ידו ויסלף דברי נדיקים שיתמנו על ידו, וכעין שמצינו ביהושע בן גמלא שהעלתה מרתא בת זייתוס תרקבא דדינרא להמלך ומינוהו כהן גדול ואף שהי' נדיק גמור, ובגמ' ז"ב כ"א אלמלא יהושע בן גמלא נשתכחה תורה מישראל מ"מ אמרו שם קיטרא קא חזינא הכא.

וז"ש שפטים ושוטרים תתן לך כלומר תמנה שופטים ושוטרים בכל שעריך וגו' אבל לא תקח שחד אחת הממנה אותם כדי למנות אף שיהי' חכם ונדיק וראוי לכך ותחשוב כי אין בזה עול אמרה תורה לא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי נדיקים שנתמנו שלא כהוגן אלא ע"י שוחד.

א"י שופטים ושוטרים וגו' לא תקח שוחד וקאי באמת על הדיין ואמר

שהי' צדק. ועיין כחצות (ק"ה ע"ב)
 תיפח נפשם של מקבלי שוחד ומה אני
 שחא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי כך
 מקבלי שוחד עאכו"כ, כך שלמד לו
 זכותם שלא שמרים לו ע"ש, וז"ש שלא
 ינא מן העולם שלא יזכה לשוב בתשובה,
 ודלא כיאשיהו שהחזיר כל הממון שדן
 קודם י"ת, ודו"ק.

א"י צדק פשוט, דהמקבל שוחד להטות
 משפט הנה הוא רק רוצה צדין זה
 להטות משפט, אבל לאחר שיבא צדין
 כזה עם בעלי דינים אחרים ישפוט צדק
 שהרי שם לא יקבל שוחד, ונמצא דלא
 עשה עול רק בפעם הזה וצידו לחזור
 עכ"פ, וע"ז קאמר כי הלוקח שוחד יעור
 עיני חכמים וישאר בהוראתו זו בכל זמן,
 וז"ש ד"א כי השוחד יעור עיני חכמים
 אינו יונא מידי עולמו, כלומר שנשאר
 בעולמו זה של עיורון ושקר עד שיורה
 צדק, כלומר דין אחר שלא קבל שוחד
 שהוא צדק ואפ"ה יורה בו כהוראתו
 שהשוחד יעור, וכן ויסלף דברי צדיקים,
 שמתחלה יעור עיניו עד שידע שזה אמת
 מדבר, וזה עונשו.

שוב מנאמי צפנים יפות שפי' כעין פי'
 השני.

"ולא תקח שוחד כי השוחד יעור
 עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים"
 (טז: יט). הנה מצואר צשו"ע (ח"מ סי' ט'
 דשוחד צריך להחזיר כשימצענו. והקשה
 צכו"פ מ"ש מרבית וגזל דחייב להחזיר

צרשעת אחד שלקח שוחד ולכן נחגלגלו
 הדברים שהמקבל שוחד בעצמו יתחרט
 במשך הזמן עד שלא ילך לעולמו ויאמר
 טעיתי ויצרר ויחזור מדבריו וז"ש לא
 תקח שוחד וגו' כי השוחד יעור עיני
 חכמים ויסלף דברי צדיקים והוא לא
 יעבור מעולמו עד שיחווירו ויתצוררו
 דבריו שטעה ע"י השוחד.

(על האירון מירושלים ק"א [קריית אוגוואר]
 עיה"ק לארץ חשיכה ארה"צ אשר הנני מקוה
 לחזור לשערי ירושלים עיה"ק צביאח משיח צדקנו
 צצ"א)

"לא תטה משפט וגו'" (טז: יט).
 צילקוט ד"א כי השוחד יעור עיני חכמים
 אינו יונא מידי עולמו עד שיורה צדק
 בהוראתו, ויסלף דברי צדיקים אינו יונא
 מידי עולמו עד שידע מה שמדבר, וצ"ב,
 ועיין פנים יפות עה"ת. ונראה דהנה
 צ"ב דהול"ל לא תקח שחד ולא תטה
 משפט כי השחד יעור עיני חכמים
 ואח"כ מורה שלא כדין ומטה משפט
 משום דאדם קרוב אלל עצמו, כמ"ש
 צסנהדרין פ' שני דיני אמר רבא מ"ט
 דשוחדא דה"ל כגופו, ואין אדם רואה
 חוב לעצמו, והכי קאמר לא תטה משפט
 קודם ואח"כ לא תקח שחד, ונראה
 דמתחלה הוא מטה משפט ויודע שהוא
 הטה דינו של שני ואחתי יש לו תקנה
 לשוב בתשובה, ואח"כ כשיקבל שוחד
 השוחד יעור עיניו עד שאינו יונא מידי
 עולמו, שעד שיורה צדק בהוראתו,
 כלומר שהשוחד יעוררו ויאמר שהוראתו
 שמתחלה ידע שהטה משפט שוב יאמר

אפילו בלא תביעה מדכתיב "וחי אחיך עמך", וחי' דהתם גלי קרא. והט"ז כתב דגם ברבית זעי תביעה. גם הב"ח כתב דרבית זריך תביעה, ותמה מנ"ל דשוחד זריך להחזיר אפילו לא תוצעו.

ולפענ"ד נראה ליישב קו' הכו"פ לפמ"ש ברבית דכתיב "וחי אחיך", והנותן רבית אפשר דאחיך הוא וכגון שנותן זע"כ וכיו"ב, ושפיר אמרו חייב להחזיר. אבל בשוחד הרי הנותן נמי רשע הוא שנותנו להשופט והו"א דלא יחזיר, ולכן אינו חייב אלא בשחזעו.

א"י דבשלמא ברבית וגזל לא גרם הנותן שום היוזק להמקבל, אבל השוחד כיון שהוא מעוור עיני חכמים ויסלף דברי נדיקים, א"כ במה שנתן לו שוחד הזיקו לחזירו. וא"כ מן הסתם אמרינן דנותנו לו במתנה בשביל זה. אבל אם תוצעו זריך להחזירו, ואדרבה הקושיא כמ"ש הב"ח למה בזאמת חייב להחזיר, ומ"ש הב"ח משום דמילתא דאמרה חורה ל"ת אלע"מ כמצואר בזמס' תמורה ז"ע דבזאמת בזמנונות יכול ליתן לו מתנה, וזפרט להפוסקים דס"ל דהרמב"ם פסק כאזיי דמהני א"כ אמאי יחזיר, וגם מהאי טעמא אמאי לא יחזיר אפילו כשלא תוצעו.

אבל י"ל דכיון דהוא לא נתנו לו אלא בשביל שיטה לו המשפט ולא שיהי' לו המעות במתנה, א"כ אם תוצעו

בחזרה חייב להחזיר מפני שאינו ממכרין ליתן לו מתנה אלא להטות משפט וזה אסור, א"כ מעות חוזרין, ודו"ק. (שנת השל"א)

"לא תקח שוחד וגו' כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (טז:יט). ול"כ דהתחיל ביחיד לא תקח שוחד והול"ל יעור עיני חכם ולא חכמים. והנראה לפמ"ש בזכויות זמעשה דרב ענן דשלח ליה לר"נ להאי גברא שקבל ממנו פירות, שלח ליה לדון ליה דאנא פסילנא ליה לדינא, וחשז ר"נ דאי לאו דקרוביה הוא לא שלח ליה הכי, והי' שם לפניו ד"ת של יתומים ואמר האי עשה והאי עשה דכבוד התורה עדיף, וכיון דחזא השני הכבוד שעשו ליה נסתתמו טענותיו, ונענש רב ענן על זה ולא זא אליו אליהו ע"ש.

וז"ש לא תקח שוחד כי השוחד יעור עיני חכמים, שאפילו אמה לא תפסוק בדין זה מ"מ לא תקח שוחד, כי עי"ז יעור דברי חכמים אחרים, והבן כי זה נכון.

א"י לא תקח שוחד, כנ"ל, ולמשל שלשה יושבים בדין ואחד מהם קבל שוחד, הגם שהשנים לא קבלו, מ"מ עי" טענותיו יסלף גם את דבריהם, וז"ש כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי נדיקים, כלומר הני שהם נדיקים יסלף השוחד דבריהם.

דבריו שלא כיון למסרו רק להכריחו
למשפט וז"ל.

הנה לשלום מר לי מר וריחו נמר
ומתמרמר ומה אומר אחרי אשר
הפך ישראל עורף אל המוסר וטוב לרע
המיר, בנינו עולפו שכזו בראש כל חונות
כתוא ממכמר (ב"ק קי"ז ע"א) מה התוא
הזה כיון שנפל ליד גויס לא אחי ולא
מרחמי וכ"ש היכא דיד ישראל באמצע
דנראה להם היתר גמור ומלוה להשמיד
ולהרוג ולאצד, מה אשיב לכם רבתי על
המקרה והמאורע הרע הזה, אין דינו
מסור בידינו בלתי לה' לצדו, ומאן סליק
לעילא לדעת במה יתכפר לו לאלכזנדר,
העון הזה, וקרוב צייני שיש להחמיר
עליו יותר מישראל האומר לשלוחו ישראל
לא והרוג את הנפש.

ואע"ג דדברי הרב ודברי התלמיד דברי
מי שומעים (קידושין מ"ג ע"א)
מיחייב מיהת בדיני שמים צדינא רבה
למר וצדינא זוטא למר, והני מילי התם
משום דקרוב לודאי שלא יעשה דדברי
הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים
אבל ע"י גוייס נ"ל דברי היזקא והוי ליה
כשולח את הצערה ביד חרש שוטה וקטן
ומסר ליה גווחא וקולתא וחייב אפילו
בדיני אדם כאלו עבד איהו גופי' בידיס
כי הערלים שמחים לאיד כאשר יגילו
בחלקם שלל כשיש להם לילך על יהודי,
ומי הרשהו לתפוס את צעל דינו בידי
גוייס, אפילו לפי דבריו שהוא אומר שלא

"צדק צדק תרדוף למען תחיי" (טז:כ). נראה בדרך נחות לפמ"ש ז"ל
לאנשי סדום הסכימו שלא ליתן מזון
לעניים וכשצאו עניים נתנו להם נדקה
ולא נתנו להם מזון, וכשמת העני ברעב
הלך כל אחד ונטל את פרוטתו חזרה,
ואמר נדק נדק תרדוף למען תחיי' שהי'
נותן להחיות העני וזה נדקה מחיים
ואמרו שהאשה שכיון שהנאמה קרובה
שנותנת לו לאכול מנחה מרובה,
וכמעשה דמר עוקבא (כתובות ס"ו ע"ב)
ולא ח"ו כאנשי סדום.

"לא תטע לך אשרה כל עץ אצל
מזבחה ה' אלקיך אשר תעשה לך" (טז:כא). ובגמ' כל המעמיד דיין שאינו
הגון כאלו נוטע אשרה בישראל (פנהדרין
ז'), וכבר אמרנו מהעון הפלילי של הילוך
לערכאות של עכו"ם שאין לך עון גדול
מזה והמוסר את חבירו כמעט אין לו
תשובה.

ולפי שהעולם מקילין בהליכת ערכאות
של עכו"ם ודיניהם אעתיק כאן
תש' רבינו מהר"ם מרוטענבורג הוצא
במהר"ח א"ו סי' קמ"א וז"ל.

באיש אחד שמו אלכזנדר שמסר את
צעל דינו בידי גוייס והוא אומר
שלא רצה אלא להכריחו למשפט וז"ל
לשון רבינו מאיר ז"וק"ל, כתב לו מה
יעשה לעשות תשובה על חטא זה של
מוסר לערכאות של עכו"ם אפי' לפי

ותנוחו צמר כנפש סר למשמעתכם מאיר
 צר צרוך שיחיה, עכל"ק.

ואתה אחי ורעי ראו נא ראו מה צרוך
 דינו של המוסר אפי' לפי דבריו
 שרק להכריחו לילך למשפט הלך
 לערכאות עד היכן הדברים מגיעין
 ושכמעט נעלו עליו שערי תשובה ואוי
 להם ואוי לנפשותם המשימים עצמם
 כאילו לא איכפת להו ודי ציון וקנף עוד
 ראינו מדברי רבינו מאיר הנ"ל דבר
 חורד צמדרי לצ שכתב וז"ל וכ"ש היכא
 דיד ישראל צאמצע שזי רעות עשה חדא
 שמוסר ישראל לדיני עכו"ם ועובר על
 לפניהם ולא לפני עו"כ, והשנית דנראה
 להם היתר גמור ומצוה להשמיד ולהרוג,
 וכו' כי הערלים שמחים לאיד כאשר יגילו
 בחלקם שלל כשיש להם לילך על היודי,
 הנה דהמוסר ישראל לערכאות גרע ממה
 שהגוי בעצמו דנו כי היכא דיד ישראל
 צאמצע הרי נראה להם היתר גמור
 ומצוה להשמיד ולהרוג ולאצד והכוונה
 בזה שהרי הגוי לעולם הוא שונא ישראל
 אלא כל שהגויים מופסים אותו אכתי
 חוששים מה יאמרו היהודים וכיוצא בו
 אצל כיון שיד יהודי צאמצע אדרבה וכו'.

ובזה יש לפרש נמי לשון ולא לפני או"ה
 ואמרו ז"ל ועיין רש"י אפילו
 במקום שדיניהם כדיני ישראל ולכאורה
 מאי קמ"ל ולהנ"ל י"ל דצאמת תרי
 איסורי איכא חדא דע"י שיד ישראל
 צאמצע ידונו אפילו הם כבר שלא
 כדיניהם נמי אלא ידונו ח"ו להשמיד

רצה אלא להכריחם למשפט והלא אפילו
 למשכנו אינו רשאי כדמתן צפ' המקבל
 (קיי"ג ע"א) המלוה את חבירו לא ימשכנו
 אלא צב"ד וכו' ואפילו שליח צ"ד מנתח
 נחוחי ותו לא, וכ"ש שאינו רשאי לתפוש
 את עצמו.

וההיא דפ' המניח (כ"ז ע"ב) דעביד
 איניש דינא לנפשיה הוכחנו
 מההיא דפ' המקבל דה"מ צחפץ
 המצורר שהיא של ראובן, ושמעון מחזיק
 בו עביד ראובן דינא לנפשיה ונכנס לבית
 שמעון ליטול את שלו וכו' והשתא צנדון
 זה נראה בעיני שטעון כפרה כמו רוצח
 גמור שהרג ציד ודמי לכבש עליו צחוף
 המים או לתוף האור וכמאן דכפתיה
 לחצריה ואשקיל עליו צדקא דמיה
 (סנהדרין ע"ז ע"ב) וקטליה צכח ראשון
 דגירי דיליה הוי וכו' וכיון דאריה ארצא
 אמצרייהו פושע הוא מזיק הוא וגיריה
 דידיה נינהו, ואשו משום חזיו ובלא שום
 עדות כי אם ע"פ עצמו.

נראה לי דצריך כפרה כמו רוצח שהרי
 צרות מצויה היזקו באשו צרול
 תצא נפשו וילקה צחסר ויתר, ויתצוה
 צפומצי וצסתר וצגלות צנע ונד ינתר עד
 יענה צפניו כחשו וצקלתר כולי האי
 ואולי יעתר וציום צרון השם יסתר יום
 ישם כאשם נפשו ועל פשעו יצבס עם
 נתר וישחיר פניו צתעניות שנה או
 שנתים ולכל מה שמתענוהו אתם רצותי
 יותר דעתי מסכמת להוסיף ולא לגרוע
 להיות קותר, ותשפעו רוב שלומים,

ותרתי איסורה איכא קילוף הדין ורזיחה
 ופלילים אלא אפי' היכי דדיניהם כדיננו
 שלא לנו אותו חמור בשביל שיד יהודי
 באמצע מ"מ אכתי ואויבנו פלילים והבן.
 מבואר עכ"פ דכל זמן שאין נותנין יד
 להערלים ודרך ליכנס לישראל לא יכולים
 להכות עכ"פ אלא כפי חקם אבל כל
 שיהודי נותן לו דרך שמחה הוא אכלס
 כיום אדם שיוכל להכות יהודי אחר ציוו
 יהודי חצרו והרי עושה בהיתר ומנוה
 קא עמיד שהרי הוא מנווה להכות יהודי
 השם ישמרנו מכל רע.

ובאת אל הכהנים הלויים ואל
 השפט אשר יהי' בימים ההם ודרשת
 והגידו לך את דבר המשפט וגו' על
 פי התורה אשר ירוך ועל המשפט
 אשר יאמרו לך תעשה" (יז:ט,יא).
 נלפ"מ שהשופט שדן דיני ישראל לריך
 להיות בעל מעלות גדולות כדמנינו
 במשה כשמינה סנהדרין לישראל אנשים
 חכמים ונבונים אנשי אמת שונאי צנע
 ותאמר איך אלך לב"ד שבזמן הזה והרי
 אין להם מדות האלו של בד"ץ ובספרי
 אל השופט אשר יהי' ואפילו אינו כשאר
 שופטים שהיו לפניו לכן קאמר אשר יהי'
 בימים ההם אין לך אלא שופט שצמיך.

"על פי התורה אשר ירוך וגו' לא
 תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין
 ושמאל" (יז:יא). ובגמ' (סנהדרין כ"ט)
 אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל
 ועל שמאל שהוא ימין וכ"ש שאמר לך
 על ימין ימין ועל שמאל שמאל ולשון

ולכאורה ז"ע דיש לחלק צינייהו שהרי
 בגמ' הוריות (ב' ע"א) תנן
 הורו צ"ד וידע אחד מהן שטעו או
 תלמיד והוא ראוי להוראה והלך ועשה
 על פיהן צין שעשו ועשה על פיהן צין
 שעשו ועשה עמהן צין שעשו ועשה
 אחריהן צין שלא עשו ועשה הרי זה חייב
 מפני שלא תלה בצ"ד ובגמ' שם ע"ב
 ראוי להוראה כגון מאן אמר רבא כגון
 שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא א"ל
 אביי כה"ג מזיד הוא ופרש"י ומזיד לאו
 בר קרבן הוא ואמאי חייבין קרבן ע"ש
 ומבואר דהיכי שידע שזה חלב אסור
 לאכלו והאוכלו חייב וא"כ מש"כ
 הרמב"ן וענינו אפי' תחשוב שהם טועים
 והדבר פשוט צעיניך כאשר אתה יודע
 צין ימינך לשמאלך תעשה כמנחות ואל
 תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או
 אהרוג האיש הנקי הזה אבל תאמר כך
 צוה אותו האדון, והנה לענין מיתת צ"ד
 כך גזרה חכמתו ית"ש אחרי רבים

להטות והמיעוט בטל וכאילו אינו אבל באכילת חלב כיון שהדבר פשוט בעיניו שזה חלב ודאי איך יאכל חלב הזה והרי הוא מויד גמור.

וגם מה שמדמה זה לענין ר' יהושע עם ר"ג דיו"כ שחל להיות בחשבוננו נמי נריך לחלק דהתם הטעם משום אתם אפי' שוגגים אתם אפי' מזידין ושלא ירבו מחלוקות בישראל אבל באכילת חלב להדיא אמרו דאם ברור לו שזה חלב מזיד הוא, ונריך לדחוק קנת דהרי קאמר הרמב"ן ז"ל ועינינו אפי' תחשוב בלבך שהם טועים כלומר שתחשוב כן בלבך והדבר פשוט בעיניך אבל אין אתה תלמיד ראוי להוראה שדע בצירור כשמעון בן עזאי או שמעון בן זומא אבל כל שבאמת הוא תלמיד ראוי להוראה או שהוא יודע שזה חלב וב"ד טועים וחושבים שזה שומן כה"ג ודאי שלא ישמע להם לאכול חלב גמור וכו"ע.

"כי תבא אל הארץ וגו' ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו'" (וי:יד-טו). ובסנהדרין (כ' ע"ב) שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך וכו', ועיין בספרי ר' נהוראי אומר הפסוק בגנאי ישראל הוא מדבר שנאמר כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם, אמר ר' יהודה והלא מצוה הוא מה"ט לשאול להם מלך שנאמר שום

תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו ולמה נענשו צימי שמואל, מפני שהקדימו על ידם ככל הגוים אשר סביבותי, ר' נהוראי אומר לא בקשו להם מלך אלא להעבדים עו"כ וכו', וכן הוא בסנהדרין כ' ע"ב שם תניא ר"א אומר זקנים שצדור כהוגן שאלו שנאמר שמואל (א' י"ח) תנה לנו מלך לשפטינו, אבל ע"ה שבהן קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטינו מלכינו ויאל לפנינו וכו'.

והנה כל המפרשים נתלצטו מה הי' החטא כששאלו מלך משמואל, והרמב"ם זריש הל' מלכים כתב וז"ל מאחר שהקמת המלך מצוה למה לא רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל, לפי ששאלו בתרעומת ולא שאלו לקיים המצוה, אלא מפני שיקאו בשמואל הנביא. והקשה עליו בעל יצין שמועה דפירושו בלתי מסכים עם מה שאמרו ז"ל זקנים שצדור שאלו כהוגן.

והרמב"ן ז"ל כתב דהן אמת שהמלך ראוי ונכון הוא לישראל, אבל הי' נריך שיהי' זומן הנאות כשחגיגה השעה שהיא מתוקנת לכך שהוא אחרי כלות הזמן מלכי אומות שהי' ראויים למלוך לפני מלוך מלך בישראל שמתעכל הקליפה ותחשט ציני וציני מלכות ב"ד, שאין מלכות נוגעת בחברתה, וגם ע"ז הקשו שם שהרי הזקנים שאלו כהוגן.

והר"ן ז"ל דדרשותיו כתב שחטאו במה

שאמרו תנה לנו מלך לשפטינו, כי המשפט אינו מקור למלך כמ"ש ובאת אל הכהן או אל השופט אשר יהי בימים ההם, וגם עליו קשה ביותר שהרי ע"ז אמרו שם להדיא ששאלו כהוגן, וגם מצינו מלך במשפט יעמיד ארץ.

והרי"א ז"ל כתב דמ"ש התורה שום תשים וכו' לא דברה התורה אלא כנגד היצה"ר, וכענין יפת תואר. והנה דברי מהרי"א נראה דהם דברי ר' נהוראי, אמנם לר"י שם עדיין קשה מה חטאם ופשעם ואדרבה מזה הוא.

וביותר קשה מכולם קושית האברבנאל ז"ל דכיון דהוא מזה להעמיד להם מלך א"כ למה התרשלו בה הנביאים וזקנים עד שמואל ולא העמידו מלך באופן הנאות, ועוד עיין באחרונים ובכלי יקר.

והנלענ"ד בעזה"י צב' אופנים, א' דהנה שמעתי לפרש מאדמו"ר מקלויזענבורג (שליט"א) [זווקלה"ה] אמה דכתיב וכי תאמר מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו וכו' וזויתי את צרכתי ועשת לשלש השנים, והקשה דבכל התורה לא מצינו לשון כזה קושיא ותירוץ, הי' לו לאמר בפשיטות וזויתי את צרכתי וכו' וכי תאמר למה לי וכי בלא זה לא היה שולח את הצרכה, ותירץ דבאמת מאן דיהיב חיי יהיב מזוני רק שצריך לזה אמונה, ולכן מי שיש לו

אמונה פשטיות ומאמין בה' אין לו לדאוג כלל דבדאי יתן לו השי"ת שמו כל זרכו צדק ניסו, אמנם מי שחלילה מקטני אמונה צריך לו צרכה יתירה שלא כדרך נס שיקבל דברים ע"פ דרך הטבע, וזה שאמר הכתוב שש שנים תזרע וכו' ובשנה השביעית וכו' שאין לך אלא מה שנה הקב"ה, והכל יהי' על הסדר ולא כדרך הטבע ולא יראה גם הנס, אמנם וכי תאמר מה נאכל בשנה השביעית, היינו שתחזיק להסתפק חלילה באמונת הקב"ה והתורה והמנות מיד יקלקל הנינוח הנסי, ואז יהי' צריך וזויתי את צרכתי, שהקב"ה ישנה את הצרכה ועשת לשלש השנים, וש"י.

והכוונה נראה דישנס כמה דברים אשר הם באמת רק ע"י התעוררות דלתתא, ולולא ההתעוררות לא היה צריך לזה, והכל בא מכח חוסר אמונה חלילה.

ונראה דהכ"נ מנות מינוי המלך על ישראל אם יהי' להם אמונה פשטיות ויאמינו בה' אין כאן מזה למנות המלך, כי קב"ה יהי' מלך כל הארץ והוא ינהגם בהשגחתו ניסיית וידבר עמים תחתנו, אמנם אם חלילה יתמעט האמונה ויבקשו להם מלך אז מזמן ההוא והלאה יהי' מנות עשה למנות מלך עליהם כיון שאז האמונה נתרפה להם ואינם ראויים להשגחה והנהגה נסיית כמלקדם, דכיון שהם שואלים על המלך בודאי האמונה שבהם רפה, ולכן מאז והלאה מ"ע למנות להם

מלך כדי שינהגם ע"פ דרך הטבע ולא ע"פ דרך ניסו.

שנאמר ונהי' אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויאל לפנינו, וכיון שבקשו כן אז מיד חל מצות מינוי המלך.

ובהא מדוקדק הכתוב דלכאורה קשה קושיא עלומה למאן דס"ל דמניית מלך הוי מ"ע אמאי לא בא בלשון ליווי ככל המצות רק תלוי איתו בואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים וכו' ואז שום תשים עליך מלך, היה לו לאמר סתם כי תבא אל הארץ וכו' וירושמה וישבה בה, שום תשים עליך מלך והוא קושיית הראשונים ז"ל. ולפי מה שכתבתי ניחא דודאי לולא אמרו ישראל אשימה עלי מלך אין כאן שום מצוה במניית מלך, ותלה הכתוב מצוה מניית המלך בצוננס של ישראל, אמנס לפי שזה מורה על הירידה הרוחניות ר"ל, ולכן התרעם עליהם שמואל הנביא, דינע שמכאן ואילך מחויבים למנות להם מלך כיון שאינם ראויים להשגחה נסיית שימלחוך עליהם כזיכול לצדו.

ולפי מה שכתבתי נראה לענ"ד ליישב כמה קושיות בעוה"י כמ"ס, וראשון קושיית הארצברנאל הרי חזקה מכולם מדוע התרשלו בזה יהושע ושאר נביאים, דבאמת לא קשה מידי דודאי בני ישראל לא נתחייבו להעמיד להם מלך מקודם וכנ"ל, אף שהוי מצוה עשה מ"מ המצוה לא התחילה עד השתא, להתורה תלתה המצוה בשאלתה. נוראיתי ציבין שמועה שכתב (סי' ג') ועוד ראיתי במפרשים שהטעם היה שאמרו תנה לנו מלך לשפטינו ככל הגוים ורצו לפרוק מעליהם משפטי השם ית"ש רק ישפוט אותם במשפטי האומות, וגם על פירושם קשה וכו', ונוסף לזה קשה במ"ס וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטינו, דלפי זה דעיקר הקלקול הי' צמה שאמרו ככל הגוים, א"כ מדוע לא הזכיר עיקר הקלקול אשר עי"ז הי' רע בעיני שמואל, ע"כ. ותמוה לי הרבה דזה הוא באמת דרש ר' יהודה בספרי הג"ל, וז"ל ולמה נענשו צימי שמואל מפני שהקדימו על ידם ככל הגוים אשר סביבותי ע"כ, וז"ע הרבה שהביא זה רק צסם מפורשים, וגם מה שהקשה עליהם והוא דרש התנא, ודו"ק. ולר"י אה"נ דאפשר לומר דלס"ל דזקנים שבדור שאלו כהוגן ודו"ק.]

אמנם זה תלוי דייקא לענין מלחמות וכדומה שע"ז משגיח הקצ"ה בעצמו, אבל לענין משפט צודאי צריך להיות שופטים בארץ אף שהקצ"ה בעצמו משגיח עלינו מן החלונות, ולכן הזקנים שבדור כהוגן שאלו כיון ששאלו רק מלך לשפטנו ואשאר דברים סמכו עצמם אהשגחה כמקדם רק אמשפט בקשו מי שישפטם, וכיון שלא אמרו ככל הגוים עדיין לא היה חל מצוה מינוי המלך ככל הגוים, דמצוה מינוי המלך תלוי בו וכנ"ל, אבל ע"ה שזהם קלקלו

שוב ראיתי ציבין שמועה בסופו שפירש

כמעט דומה למה שכתבתי, ולכן נמנעתי להשיב וראה שם ותמצאנו.

אופן צ' נראה לענ"ד ליישב, דהחטא היה לפי שהתורה אמרה כי תבא אל הארץ וכו' ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים וכו' שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו, וכוונתו לומר שאם יבואו בני ישראל ויבקשו להם מלך לא יאכלו לעשות מה שירצו רק שיצרכו לקבל עליהם מלך אשר יבחר בו ה' ולא מה שהם רוצין כמו שעושים בגוים, שכיון שמתרצים בו מיד מעמידים אותו למלך עליהם, ובישראל יהי' צריך שיבחר בו ה' ולא צנ"א, ובחר בדוד וזרעו אחריו ועל כסאו לא ישב זר, ובזית שני שמלכו החשמונאים נענשו ע"ז כידוע. וא"כ אף שמצוה להעמיד מלך מ"מ צריך שיבחר קצ"ה יתצ"ש ולא בני אדם. אמנם הם באו ויבקשו תנה לנו מלך, והיינו גם אנחנו ככל הגוים ישפטנו מלכינו ויאלץ לפנינו, והיינו שיהי' ככל הגוים שיבחרו הם לעצמם ולא שיבחר ה' אותם, ולכן חרה אפו, ודו"ק.

(שנת תשי"א)

"והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים" (יז:יה). ופרש"י (סנהדרין כ"א) שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בזית גנזיו ואחת שנכנסת ויואלץ עמו ואונקלס תרגו' פתשגן פתר משנה ל' שנון ודבור, ע"כ. ועיין תרגום יונתן צ"ע ויכתוב ליה

סביא ית פרשא אורייתא הדא על ספרא, והוא על דרך התרגום, אלא שכתב שיכתבו לו זקנים פי' התורה, וצ"ב שהרי מצות כתיבת ס"ת על עצמו הוא ואדרבה נחלקו רבותינו אי שליות מהני כלל בכתיבת ס"ת ועיין רמב"ם בצה"מ ובשו"ת בית שערים ובס' מצות המלך וצ"ע. עוד יש לדייק מה שכחוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו שהרי כל ישראל חייבים לקרא בתורה כל ימי חייהם ונאמר והגית בה יומם ולילה ומ"ש מלך משאר העם. ובכלל צ"ע אמאי לא די לו בצ"ת אחת שיקרא בו כל ימי חייו ולמה צבית צריך לס"ת אחר.

ואשר נראה דמלך ישראל יש לו שתי תפקידים אחד להיות עובד ה' ככל איש ישראל ללמוד תורה ולקיים מצות התורה וצריך להיות עניו ושפל צדק ונכנע ומוכתר בכל הנימוסין ולאידך גיסא מלך צמשפט יעמיד ארץ וצריך להיות איתן מושבו מלך פורץ גדר בכל גוון מלכות והם שני הפכין מצד אחד להיות נפשו כעפר לכל תהיה ומצד השני להיות גבור איש מלחמה וכיוצא בו, ומצינו בדוד המע"ה שאמר על עצמו ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם וצווי עם והיה מכניע עצמו בפני רבותיו ובפני כל אדם ואדם וכשיאל בלבוש מלכות נשתנה ונעשה גבור חיל לא ויתר על כלום כשם שנהג לגבי דואג ואחיתופל שלא רצה לוותר להם כלום, ומצינו בשאל המלך שריחם על אגג נטלה ממנו

אליו ומלך השני הוא צריך להיות מנהיג
הצית ומצחוק להיות השליט על מלכותו
וביתו כמו שאמרה התורה והוא ימשל
בך ואעפ"כ ואלו תשוקתו אלא שצריך
הכל לפי מדה ומשקל וצריך לזה תכסיסי
מלכות, וכבר הביא הרלב"ח מצת מלך
שנשאת לבן מלך ועת שליוה אותה אמה
אל בית בעלה אמרה לה צחי שמעי לי
אם תהיה לו שפחה תהיה מלכה ואם
תחפצי להיות מלכה אז תהיה שפחה
והדברים עמוקים עמוק עמוק ולכן חתן
דומה למלך. וכל ישראל בני מלכים. וי"ר
שיזכו שיתקיים בהם וקראו בו כל ימי
חיינו ולראות דורות ישרים תורה וגדולה
עבדג"א. (שנת תשנ"ג - שבע ברכות)

"תמים תהי' עם ה' אלקיך" (יה:ג).
עיין רש"י התהלך עמו בתמימות ותלפה
לו ולא תחקור אחר העמידות אלא כל
מה שיצא עליך קבל בתמימות ואז תהיה
עמו ולחלקו, ועיין רמב"ן מה שהצריך
הרבה בענין המנחש והמכשף והכשפים
שם ושנייחד לבנינו אליו ונאמין שהוא
לכדו עושה כל והוא היודע אמחת כל
עמיד וכו' ע"ש.

והנה בגמ' כריתות (ה' ע"ב) ת"ר אין
מושחין את המלכים אלא על
המעייין כדי שתימשך מלכותו שנאמר
ויאמר המלך אל בניו וגו' והורדתם
אותו על גיחון וגו' ומשח אותו שם אמר
רב אמי האי מאן דבעי לידע אי משכח
שחא או לא מייחתי שרגא צהלין עשרה
יומין דבין ריש שחא ליו"כ וניתלי צביתא

מלכותו כי אין רחום צדין, ועיין מו"ק
(ט"ז ע"ג) גבי עדינו העדני כשהי' יושב
ועוסק בתורה הי' מעדן עצמו כחולעת,
ובשעה שיוצא למלחמה הי' מקשה עצמו
כעץ, ולכן הי' צריך למלך משנה תורה
כלומר כעין שתי תורות תורה אחת מה
שנוגע לאיש פרטי והשנייה מה שנוגע
כמלך ישראל ולכן נחייב לכחוב שתי
ספרי תורות אחת שהיתה מונחת צבית
גנזיו כלומר כשהוא צביתו גנוז ומוצנע
מן העם והשני' שנכנסת ויוצאת עמו
שלוה יש תורה אחרת.

ומובן בזה פי' אונקלס פתשגן כלומר
שצריך פי' אחר בתורה ובמנות
לפי מלכותו וזה שפי' את משנה התורה,
והתיב"ע הוסיף יכתבון ליה סביא ית
פרשא דאורייתא דסתירת זקנים בנין
ובנין ילדים סתירה ולכן כתב דהאי
פירושא יכתבון ליה סביא כלומר הזקנים
יכתבו לו ויפרשו לו אופן ההנהגה שצריך
לנהוג בו לפי דעתם ולא כרצונם, ואתי
שפיר נמי מה שאמר וקראו בו כל ימי
חיינו שזה צריך חיזוק בכל שעה.

והנה חתן דומה למלך והנושא אשה נמי
ככלל וכתב לו שהרי אמרו ז"ל
השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה והנושא
אשה מלך אחד הוא מקבל על עצמו
רחיים על נוארו ומלך השני יעסוק
בתורה שחייב ללמוד תורה, והנה צריך
להיות ערום צדעת כדת מה לעשות מלך
אחד מקבל עליו להיות אב הרחמן על
אשתו ובניו אשר לבם ועיניהם נשואות

צפתו וכיוצא בו היינו בכלל ניחוש והצן,
ובחי' הארכתו בס"ד.

ומצאתי בדרשות הר"ן (דרוש י"ב ע"ד
רע"ז) שכתב, ואמר לא ימצא בך
מעביר בנו ונתנו באש קוסם קסמים
מעונן ומנחש, ואם תקשה אחר שאסרו
כל הקימנים האלה ואמרו שהוא בכלל
מנחש, א"כ הא"ך מצונו צפ' גיד הנשה
(חולין ז"ה ע"ג) רב צדיק במצרה ומה צין
מצרה לצני הפסיקו בדרך, משוםכך רב
אע"פ שהיה צודק במצרה לא היה סומך
עליו שיעשה מעשה ע"פ הוראת
הבדיקה א"ך היה רוצה ליקח קצת הוראה
אם יצליח דרכו ואף אם ימצא שלא יצליח
לא היה נמנע מלכת לדעתו שהשי"ת
משנה הכל כרצונו והניחוש אינו אסור
אלא למי שסומך עליו, ואם תקשה
ותאמר הלא ר' יוחנן צדיק צינוקא (שם)
ומן הנראה שהיה סומך במעשה עליו
המשובה צוה כי זה אינו מצדדי הניחוש
אבל הוא נד נבואה כמשארז"ל צפ"ק
דצ"ב (י"ב ע"ג) א"ר יוחנן משחרב
ביהמ"ק ניטלה הנבואה מן הנביאים
ונתנה לשופטים ולתינוקות ע"ש מה
שהאריך הרבה בהא ענינא.

"ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך
כאשר נשבע לאבותיך וגו' כי
תשמור את כל המצוה וגו' וללכת
בדרכיו כל הימים ויספת לך עוד
שלש ערים וגו'" (יש-ח-ט). והקשה
מ"ן הח"ס דהרי אז יבולע המות לנח
ולא ישא גוי אל גוי חרב ולמה לן עוד

ללא נשיב זיקא אי משיך נהוריה נידע
דמסיק שחיה ומאן דבעי ניעבד עיסקי
ובעי נידע אי מללא עיסקי אי לא נירבי
תרנגולא אי שמין ושפיר נידע דמללא
וכו' אמר אב"י השתא דאמרת סיימנא
מילתא היא יהא רגיל אינש למיכל ריש
שתא קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי
וכו' ועיין עוש"ע א"ח ס"י תקפ"ג ס"א
ובט"ז שם ה"ה שאר דברים מה שנקרא
בלשונות אחרים לשון רבוי יאכלו כל
אנשי מדינה ומדינה כלשונם, וכבר תמהו
למה לא היו זה בכלל תמים תהי'.

ובסי' תרס"ד כתב הרמ"א כתבו
הראשונים ז"ל שיש סימן צלל
הלבנה ליל הוש"ר שיקרה לו או לקרוביו
באותו השנה ויש מי שכתב שאין לדקדק
בזה כדי שלא ליחרע מזליה גם כי רבים
אינם מבינים הענין על צוריו ויותר טוב
להיות תמים ולא לחקור אחר עתידו
עכ"ל, וי"ל מה צין הני לניחוש.

ונראה החילוק הוא כך דתמים תהיה
עם ה' אלקיך כלומר כשעושה
מעשה עסק וכיוצא בו הוא סומך על ה'
לגמרי אלא שרוצה לראות מה השעה
גורמת לו, כי אם יצליח כעת נראה
שהשעה משחקת לו ואם לאו לאו, וכיון
שסימנא טבא מילתא הוא א"כ צסימנא
זו גופיה יהא מילתא טבא ואין זה דרך
ניחוש אלא עם ה' אלקיך הוא. אבל
המנחש שחולה הכל בניחוש באופן שאם
צני הפסיקו מנחש כי לכן הפסיקו הצני
כדי שלא ילך שמה או שנפלה פתו חולה

בדבר שיעידו, זה לא נהרג וזה לא גלה, והקצ"ה מומנן לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג עולה בקולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות. וא"כ הרי ההורג בשוגג ע"כ זה הראשון הרג במזיד עכ"פ מקודם. ואחי שפיר, דלאחר ביאת משיח לא יהרגו מזיד, ולמה שלש ערים.

ולפמ"ש מיושב נמי קושיית הפוסקים די"ל כיון דקודם ביאת המשיח יהיו כמה אנשים שהרגו מזיד והרגו שוגג ולא נענשו משום דאין ערי מקלט וליכא עונש על השוגג להגלות, וכשיתגלה לנו משיח במהרה יתקיים משל הקדמוני ויענשו אותם האנשים שבא להם עונש קודם ביאת המשיח ולהם יוסיפו עוד שלש ערים אחרות.

(שנת משכ"ה)

"ועמדו שני האנשים וגו' והשפטים אשר יהיו בימים ההם" (יט: יז). ופרש"י (ר"ה כ"ה) יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אהה לנהוג בו כבוד, ועיין לעיל (יז: ט) וביאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהי' בימים ההם, ופרש"י (מספרי) ואפי' אינו כשאר שופטים שהיו לפני' אהה צריך לשמוע לו, אין לך אלא שופט שצימין. נראה דמתחלה הזהיר שצריך לשמוע לשופט שצימין ואפילו אי אהה חושבו שהוא כשופטים הקודמים מ"מ אזהרת התורה הוא לשמוע אליו, אלא דמ"מ הגם שתשמע לו מ"מ תזלו

ערים ע"ש מה שחי' ולעפנ"ד קשה יותר דיצטלו גם השש ערים הראשונים ולא להוסיף.

וי"ל דהרי שמואל ס"ל אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד ונער בן מאה שנה ימות וכן פסק הרמב"ם בהל' מלכים א"כ צריך עוד שלש ערים, אלא דא"כ יש להכריח דהלכה כשמואל וי"ל דאפי' לשמואל מ"מ הרי יהי' מלחה הארץ דעה גם אז לכ"ע וי"ל דמ"מ מידי שוגג לא ילאו והח"ס שם כתב דלא יצוייר אז הורג נפש אפי' בשגגה, ואולי לפ"מ שאמרו יבמות שיבאו ויחגיירו ויהיו גרים גרועים ויקבלו אותם בע"כ אפשר ליישב כי מהם ימלאו הני.

"כי תשמור את כל המצוה הזאת לעשותה וגו' וללכת בדרכיו כל הימים ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה" (יט: ט). והמפרשים דייקו כיון דמיירי לאחר ביאת המשיח ולא ישא גוי אל גוי חרב, א"כ למה צריך אז ערי מקלט, ולא עוד אלא שיוסיפו על אלו עוד שלש אחרים. ולפוס ריהטא נראה דלאו קושיא הוא, דהלוא על שוגג לא נאמר שלא יארע אונס שוגג.

אולם יש לפרש קושייתם לפמ"ש ז"ל "והאלקים אנה לידו", משל הקדמוני "מרשעים ילא רשע" במה הכתוב מדבר בשני בני אדם, אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים

תמים, רק נותן בזה אות כמה גדלו העונות ממקום שבה הרפואה, וזה כי רוצה ה' בעמו יפאר ענוים זישועה ע"ש, והבן. (שנת תשמ"ה)

"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (יט:יט). איחא צב"ק (דף פ"ח) אלא מעתה לר' יהודה זוממי עבד לא יהרוגו דכתיב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" ועבד לאו אחיו הוא. וכ' התוס' כיון דהם אינן נהרגין גם העבד אל יהרג דהו"ל עדות שאינו יכול להזימה. והקשה הפמ"א בחי' דלפי תי' ב' של תוס' זריש מכות דגבי עדות דצ"ג וצ"ח כיון דכאשר זמם לא קאי עליה כלל בשום ד' שבעולם ל"צ עדות שאי"ל, וא"כ הכ"נ בעדות דעבד כיון דכאשר זמם לא קאי עליה כלל, דלאו אחיו הוא, לא בעינן עדות שאי"ל, וכן הקשה בחבנית אות יוסף, ועיין בחוט המשולש (פ' שופטים).

והנה בגמ' (צ"ק פ"ד ע"א) דאי לא תימא הכי טריפה שהרג את השלם מאי עבדינן ליה, אלא היכי דאפשר אפשר. ופרש"י, הא גברא קטילא הוא הוה ליה עדות שאי"ל, דהא אי משכחי עדים זוממין פטורים. וכחצ הגליון הש"ס שם ק"ל כיון דהוא עדות שאי"ל לא נקרא עדות ואמרין שמה באמת לא הרג, א"כ מאי פרכינן הא שפיר מתקיים משפט, אלא דפרכינן ליה דליכא עדות דהרג וצ"ע, ע"כ. ולפי סדרת הגרע"א הנ"ל דצמקום דהוא עדות שאי"ל בעיקר

בו שתראה שהוא אומר על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וידי זלזול לא ילא, ולכן הזכיר הכתוב שנית אשר יהי' זימים ההם יפתח צדורו כשמואל צדורו, זריך אתה לנהוג בו כבוד וח"ו לזלזול בו.

ואולי הלשון יפתח צדורו כשמואל צדורו הוא טעם דדור דור ודורשיו, השופט הוא לפי הדור, שאם היה הדור ראוי הי' ממנים שופטים יותר טובים, וא"כ אם אין המנהיג ראוי כ"כ אז החסרון בהדור ולא בהשופט והכהן וז"ל זימים ההם יפתח צדורו כשמואל צדורו, כלומר לפי דורו דורו של שמואל הי' זכאין והיה שמואל שופטם ודורו של יפתח לא היו זכאין כ"כ, ולכן היה יפתח שופטן.

ומה נמלצו דברי הגר"ח סופר בעל מחנה חיים בפירושו שערי חיים על תהלים (קמט:ד) כי רוצה ה' בעמו יפאר ענוים זישועה, וכחצ שהקצ"ה נשבע בשמו הגדול שנלח ישראל לא יכזב, ובכל עת זרה יעמוד להם מושיעים, רק הבדל יש אם בני ישראל זכאים יעמוד להם הגואל זדיק או זדיקת כמו מרדכי ואסתר, ואם אינם זכאים מעמיד הקצ"ה איזה בן פריץ בעל ערופה שהוא המושיע להיות מנהיג לפי הדור, לפעמים הקים שמואל הנביא, ולפעמים יפתח הגלעדי בן זונה. המסתכל יראה פלאים שלפעמים צא ישועה ע"י עוכר ישראל, והיפלא מה' להעמיד איש זדיק

אמאי מהימנין להו נימא שמא אינו
 אמת המעשה, ואמאי כתבו התוס' דהיכי
 דא"א לא בעינן. אבל לפמ"ש אחי שפיר
 כיון דבעיקר עדות אנן מהימנין להו
 וסמכינן עלייהו, רק שחסר דין הזמה
 שהוא דין מיוחד, וע"ז כתבו התוס' דזה
 דוקא היכי דאפשר בהזמה אבל היכי
 דא"א בהזמה בשום נד בעולם באמת לא
 בעינן דין הזמה והוה עדות נאמנה.

אמנם בעיקר קושיית האחרונים ז"ל הי'
 נלפענ"ד דל"א דאי אפשר לקיים
 כאשר זמם רק היכי דבמציאות א"א
 לקיים, כגון בטריפה שגברא קטילא רנו
 להרוג או בקרוב שאין שם דין עדות
 כלל, אבל בעבד דהעדוהו הוי עדות
 נאמנה וגם אגברא שהוא בר חיובא
 העידו, ואפשר מנד המציאות לקיים בהם
 דין הזמה, רק החסרון הוא מטעם דלאו
 אחיך הוא שפיר מקשין התוס' כיון
 דהפסול הוא רק משום לאו אחיו הוא
 ואפ"ה אינס נהרגין א"כ גם העבד אל
 יהרג דקוף קוף הם אינס נהרגין, ולא
 דמי לב"ג וב"ח דא"א במציאות לקיים
 דין הזמה ליכא שם דין הזמה כלל
 ודו"ק. (שנת תשכ"ו)

"כי תצא למלחמה על אויבך וראית
 סוס ורכב עם רב ממך לא תירא
 מהם וגו'" (כ:א). ול"ב, דהול"ל "כי
 תלך למלחמה על אויבך לא תירא
 ממנו", או כמו שאמר צפ"ת תלך "ונתנו
 ה' אלקיך בידך" (כא:י). ונראה לפמ"ש
 בנועם אלימלך מאחיו הר"ר זושא עה"פ

המעשה מספקין דילמא לא הרג כלל,
 א"כ שפיר יש להצין סברת התוס' כיון
 דהם אינן נהרגין גם העבד אל יהרג
 דהו"ל עדות שאי"ל, וכיון דהו"ל עדות
 שאי"ל דילמא באמת העבד לא הרג
 כלל ונפטרינה.

אלא דבתשו' אחת כתבתי (משנה הלכות
 ח"ג סי' נ"א) דדברי הגרע"א ז"ע
 מתוס' ישנים (שלי יבמות ד"ה ר"ע) וז"ל,
 ומי הקדוש דדרישה וחקירה לאיזה יום
 אינו בשביל לעמוד על צירור העדות
 שהרי מהני העדות שראו המעשה, ולא
 אינטריך הדרישה וחקירה אלא כדי
 שיבואו העדים לידי הזמה ע"כ, ע"ש
 חילופי גירסאות. מצואר עכ"פ דדין
 הזמה בעדים הוא דין מיוחד מה שאינו
 נוגע לאמיחת הענין דודאי כל שהעידו
 ב' עדים שראו המעשה נתברר הדבר
 שאותו אדם הרג נפש מישראל ואין אנו
 מסתפקים בזה עוד. ודרישה וחקירה
 אינו אלא כדי שיבואו העדים לידי הזמה.
 ומיושבת קושיית הגרע"א דשמא באמת
 לא הרג הנפש, דכל שהעידו שנים שהרג
 כבר נתברר לן שהדבר כן הוא שהרג את
 הנפש, אלא שחסר בו דין הזמה שהוא
 דין מיוחד.

ולפ"ז שפיר מוזן תי' ב' של התוס'
 דכל שא"א בשום נד שקאי עליה
 כאשר זמם לא בעי כאשר זמם, ודבר זה
 פליאה לפי סברת הגרע"א דכיון דליכא
 כאשר זמם א"כ ליכא עדות ושמא לא
 הרג. א"כ לעולם כשליכא עדות שאי"ל

שכבר אמר לעיל כי תנא למלחמה על איבך והיל"ל ואמר להם אתם קרבים היום למלחמה אל ירך לבצכם דודאי הקריבה למלחמה על האויבים הוא.

ונראה לפמ"ש במקום אחר דהלכה בידוע עשיו שונא ליעקב וכל הגוים בכלל, אלא שיש שני מיני אויב יש אויב שהוא שונאו לשעה לאיזה סיבה שהוא, ושונא זה אפשר שיסתפק מרע לטוב או שהסיבה תחבטל וממילא תחבטל אף השנאה וכיוצא בו, אבל יש שונא שהוא בעצם מלידה ומתולדה ולזה לא מהני דבר. והנה בישראל אפשר שח"ו יחול שנאה מאיש לרעהו לסיבה שהוא וזה אם ילך ללחום עליו ירחם עליו אבל בעכו"ם השנאה הוא מלידה ומתולדה ואין לזה סיבה אלא מפני שאנחנו ישראל עמו ולזה אין סיבה שירחמו עלינו. וז"ש כי תנא למלחמה על איבך וגו' ואמר להם הכהן המשיח שמע ישראל שיבינו בני ישראל ולא יטעו עצמם שהגוים ג"כ אינם אויבים אלא הם אויבים ממש.

ומה מדויק בזה לשון רש"י שבפסוק כי תנא למלחמה על איבך פרש"י יהיו בעיניך כאויבים אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך, הנה כתב לשון כאויבים ולא אויבים ממש וכאן כתיב על אויביכם אין

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע וגו' ונזיתי את זרעתי" (ויקרא כה-כ-כא), והקשה דהכי אם לא יאמרו לא ינטרכו לזרעה, וכתב ז"ל בביאור הכוונה, כי אם לא ישאלו ורק יצטחו בה' אז ממילא יבוא השפע ולא ינטרכו לזרעה מן השמים. אבל כי תאמרו מה נאכל, ואז הו"ל בכלל האומר מה נאכל למחר והוא מקטני אמנה כי אז ע"י אמירה זו תפסק ההשפעה הרגילה, ולכן צריך לזרעה מיוחדת, והבטיח הקב"ה "ונזיתי את זרעתי".

ונראה דהכ"נ אם ינאו למלחמה ולא ישאלו כלום ולא ידאגו, אז ממילא ינלחו. אבל "כי תנא למלחמה על אויבך" שהוא רק כאויב אחד בלשון יחיד אז ודאי ונחנו ה' אלקיך בידך, אבל כשתנא "וראית קום ורכב עם רב ממך", שתחשוב שרבים הם ואיך תוכל נגדם, והבטיח הקב"ה דאפ"ה "לא תירא מהם וגו' כי ה' אלקיך עמך המעלך מארץ מלריס".

"כי תצא למלחמה על אויבך וגו' ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם וגו'" (ב:א,ג). ובגמ' (סוטה מ"ב הוצא זרש"י) אפי' אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם ע"ש. נראה דדייק לשון שמע ישראל דהיל"ל ואמר אליהם אתם קרבים היום למלחמה וי"ל עוד מה חזר וכפל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם כיון

זיווג שלו אלא שהתפלל עליה, וזהו שמה יקדמנו אחר ברחמים (ועיין מו"ק דף י"ח והצנן). וא"כ אפשר שאיזו אשה שארש הוא קדם ברחמים ומן השמים נתנו לו, אמנם עכשיו ילך למלחמה וימות שם, וכמ"ש הק"ח שאל יתפלל על זה דשמה ינטרך למות בשביל זיווגה האמיתי, וכעין שאמרו בגמ' צבת רב חסדא עם מר עוקבא ורבא. וז"ש "ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה", היינו זיווגה שהוא האחר, וא"כ מיירי שהוא התפלל עליה וא"כ איכא עגמ"נ וכפרש"י.

ומה שנראה עוד לפמ"ש אברהם אבינו "מה תתן לי ואנכי הולך עירי וכן משק ביתי יורש אותי", והכוונה דא"א התנולל כיון דאין לו מי שירשנו א"כ כל מה שיתן לו השי"ת לא די שאין לו מזה הנאה, אלא אדרבה אכתי יש לו עגמ"נ שאין לו מי שירשנו. מצואר דכל שמניח יורש לא קשה כ"כ אפי' אם מת כיון שהכל נשאר לצניו אחריו. והנה למדה תורה דרך ארץ יבנה בית ואח"כ יטע כרם ואח"כ ישא אשה, וא"כ האיש אשר בנה בית ודאי דאכתי אין לו יורשים, שהרי קודם צריך לטע כרם ואח"כ לישא אשה, וא"כ מי יירשנו, איש אחר. וז"ש "מי האיש אשר בנה בית", וא"כ אכתי ודאי דלא נשא אשה ואין לו צנים ולכן "ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו".

אלו אחיכם שאם תפלו צידם אינם מרחמים עליכם אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל וכו' אלא על אויבכם אתם הולכים וכו'. ויסוד זה שצריך לדעת הרבה צעונ"ה שיש אומרים שגם צגויס יש מהם עוצים ויש לרחם גם עליהם וגם הם צני אדם היפוך ממה שכתוב בתורה לא תחנם (ועיין ראז"ד בהשגות פ"ג מהל' אבה"ט ה"ב הם כנהמות וכו'), אבל האמת כי אתם קרוים אדם ולא אוה"ע קרוים אדם עיין כריתות (ו' ע"ב) על צער אדם לא ייסך והסך על בהמה וכלים ואדם פטור דכתיב ואחן לאני לאן מרעיתי אדם אתם אדם קרויין אדם ואין עע"ז קרויין אדם והא דכתיב ונפש אדם ששה עשר אלף ההוא לאפוקי מבהמה, ע"ש.

"ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו" (כ:ה). ויש לדייק מאי כולי האי. ורש"י פי' משום עגמ"נ. ובאמת מאי עגמ"נ הוא לגבי צדיקים כמותם, שהרי במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבה לא הלכו רק צדיקים. ובספרי דרשו "ואיש אחר יחנכנו", יכול אחר צנו או צן דודו, נאמר כאן אחר ונאמר להלן "ואיש אחר יקחנה", מה אחר דלהלן נכרי אף אחר שבכאן נכרי. וז"ב מה רנו צוה.

ונראה לפמ"ש בס"ח דלפעמים אדם נושא אשה בתפלה והיא אינה

ומדוייק צוה לשון הספרי יכול אחר צנו

ולכאורה מאי ק"ד דאחר זה בנו ואי ק"ד דאחר זה בנו א"כ באמת מנ"ל דאחר זה נכרי ולא בנו ולפמ"ש אחי שפיר שכיון שבנה בית ולא חנכו א"כ מיירי דאכתי לא נשא אשה וכן מנא ליה ולכן דייק בספרי יכול אחר בנו שכן דרך העולם שהבן יורש את אביו, וע"ז אמר אחר נכרי, שהרי אכתי אין לו בן.

(שנת תשכ"ח)

אע"פ שאין נישואין סימן יש, וי"ל דה"ק מי האיש אשר בנה בית ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה, וכי תקשה לך והלא כולם נדיקים ומוצטח אמה שאמה נוצח ולמה ימות, וע"ז נותן טעם ואיש אחר יחנכו, כלומר שהבית מוכן שבנית לאחר, וכן האשה שמא ימות ואיש אחר יקחנה, וזה טעם למה ימות, והבן שה' יחיינו מיומים.

(שנת תשמ"ה)

"מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו וגו' ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה וגו' ומי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו וגו'" (כ-ה-ז). ויש לדייק מה שאמר ואיש אחר יחללנו דמאי איכפת ליה מי יחללנו או יחנכו או מי יקחנה, והלא העיקר הוא שהוא לא יהי' לו, והול"ל פן ימות במלחמה ולא יחנכו, או לא יקחנה, ואטו צמי שמקנא באחרים עסקינן, וז"ע.

"ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו וגו' ומי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו וגו' ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו וגו'" (כ-ה-ז). וכחז הרמב"ם ז"ל דחייב אדם לבנות בית וליטע כרם ואח"כ לישא אשה ודלא כהטפשים שנושא אשה ואח"כ בונה בית ונוטע כרם ומחפש פרנסה וכזר שואלים למה כהיום נשתנה הסדר אצלנו ונוהגים כהטפשים הנ"ל. והלא מקרא מלא הוא כדת מה לעשות.

עוד יש להקשות דהא כי תנא למלחמה מיירי בנדיקים וכפרש"י סמך הכתוב יציאת מלחמה ד"א לומר לך אם עשית משפט נדק מוצטח אמה שאם תנא למלחמה אמה נוצח, וא"כ אמאי אמרה תורה פן ימות במלחמה, ולולא דמסתפינא היה אפשר לפמ"ש אף לא מנוה הרעה לנוה היפה לנוה היפה צידך ולפעמים משנה מקום משנה מזל, ואדם בונה בשמים עליומיו לאחרים, ולכן לפעמים ארש אשה צרחמים שאינה שלו וצריך לגרשה או שימות, וכן בנטיעת כרם, וכזר אמרו ז"ל בית חינוק ואשה

ואשר נלפענ"ד דהא מילתא דוקא בארץ ישראל נאמרה ולא בחו"ל, והטעם שהרי בחו"ל אחכה לו בכל יום שיבא מלך המשיח, והנה אמרו ז"ל בטעם עיכוב ציאת משיח נדיקינו משום שאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, ולכן כל שידוך ונישואין שנושאין גורם קירוב לציאת המשיח, וכיון שגורם לציאת המשיח א"כ לא ישארו פה בחו"ל אלא יעלו לא"י א"כ כל זוג צעיר

הכל יודעין שהוא צעל עצירות. והט"ז בספרו דברי דוד עה"ת הקשה עליו דא"כ הצונה בית אין לו מורא שימות שהרי הוא אינו צעל עצירות, וא"כ אכתי כשיראו הירא ורך הלצב שישוב לביתו ידעו שהוא צעל עצירות. וחידוש הט"ז דצונה בית ונטע כרם ונשא אשה הוא דין של ילך וישוב לביתו רשות, אם רוצה לשוב אין מעכבין עליו, אבל בהירא ורך הלצב מחמת עצירות יש עליו חיוב לחזור מלד מורא מיתה. ואע"ג דלא נזכר בפירוש "פן ימות" גבי צעלי עצירות אין בכך כלום, ע"ש באריכות.

ונראה להביא רא"י לדבריו, דהנה ההפלאה בפנ"י עה"ת הקשה אהא דכתיב (שמואל א' י"ח) "ויתן לו שאול את מיכל בתו לאשה", וכתיב בתרי"י "ויאלו שרי פלישתים ויהי מידי לאתם שיכל דוד וגו'", משמע שהי' יולא למלחמה לאחר שאירש את בת שאול. וליכא למימר שכבר עברה שנה אחר נישואין, ע"ש מה שדחק ליישב. ולפי דעת הט"ז אחי שפיר מאד, דהא דינא דארש אשה חוזר אינו אלא רשות, ולכן שפיר דוד לא חזר מן המלחמה ואחי שפיר קושית הפנ"י.

עוד הי' נראה דיש לחקור בחזורים מעורכי המלחמה אם גם השוטרים שהיו צונים בית ונוטעים כרם או נשא אשה אי חוזר, דיש לומר דהשוטרים לא דברו כן אלא לאנשי החיל. ונראה לפנ"ש דהני תלת בית וזכרם ואשה לא

מאמינים שהם יהיו הזוג האחרון שע"י תקרב ביאת המשיח, ובפרט לפנ"ש ז"ל דחתן וכלה מוחלין להם על כל עונותיהם, ולדעת כמה מהפוסקים מוחלין גם לכל המשתתפין בשמחתם א"כ ודאי שיתקרב ביאת משיח נדקינו ולמה להם לצנות בית בחו"ל וליטע כרם כיון שמיד יאלו לארץ ישראל, ולכן בחו"ל אדרבה צריך לחזק אמונתנו שמאמינים אנו שצכל יום יבא ולכן אין צונים בתים ולא נוטעים כרמים במחשבה שצכל רגע יבא, אבל בארץ ישראל הרי ישארו בצתיים ולכן התם יצנה בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה.

ואתה ראה דבר פלא דבאמת בארץ ישראל המנהג כעת שהונהג לזוגים צעירים שכל חתן שנושא אשה מתחילה קונה בית או שההורים משני הצדדים קונים דירה ואח"כ נושא אשה ולא כן בא"י שע"פ שזכרין דירה על שכר דירה חדשי והוא כדת של תורה כנלפענ"ד והבן.

"ויספו השוטרים וגו' מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב וגו'" (כ"ח). ובגמ' סוטה ר"ע אומר "הירא ורך הלצב" כמשמעו ור"י הגלילי אומר הירא מעצירות שצידו, ועיין רש"י. ופי' הרא"ם דר"י ס"ל דאין מיתה בלא חטא אין לו לירא שמא ימות, לפיכך פי' מעצירות שצידו. וא"כ מי שצנה לא הי' לו לחזור שהרי אינו צעל עצירות, אלא שהחורה תלתה לו לכסותו דאל"ה הי'

קשה, די"ל דבשעה שיצא הי' לדיק ואח"כ בא דבר עצירה לידו. אבל הבונה והנוטע כבר ידעו מזה, ובא ריה"ג לתרץ זאת דלכך תלתא תורה לג' אלו שיצאו תחילה ואח"כ יחזרו לכסות על בעלי עצירה, ע"ש.

והנה הגאון ז"ל בעצמו הרגיש שם דבצית וכרס נמי משכחת לה כגון שנפלו לו צירוסה לאחר שיצאו מביתם או שנפלה לפני היבס, ע"ש. וגם זהא קושיא למה צריך שלשתם אכתי סגי בחד מינייהו.

ואשר נלפענ"ד צביאור דברי ריה"ג בהקדם עוד קושיא אחת, דודאי הכא בכולם לדיקים איירי שהרי מי שירא מעצירות חוזר מעורכי המלחמה, וא"כ היאך אפשר שימות במלחמה כיון שכולם לדיקים ודאי כולם יחזרו, וכמ"ש (בראשית מט:ט) "גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב". וא"כ היאך כתבה תורה "פן ימות במלחמה" ואיש אחר יחנכו ויחללנו ויקחנה, והרי כיון דהוא לדיק גמור ואין לו שום עצירה ודאי לא ימות במלחמה ויחזור לביתו ויחנכו ויחלל את כרמו וישא את אשמו.

עוד יש להקשות דאכתי מאי כסוי לבעלי עצירה הוא, הרי הכל יודעים שראובן בן פלוני אין לו בית ולא כרס ולא נשא אשה ולא ארש כלל, וחבריו מעירו יודעים כל מטמוניו, ואכתי יודעים דמחמת עצירות שצידו חוזר.

היו אלא לכסות על בעלי עצירה, א"כ השוטרים ודאי לא היו בעלי עצירה. ואפילו לר"ע דרך הלצב כפשוטו ולא מחמת עצירות שצידו, אבל השוטרים ודאי לא היו רכי לב, שהרי כשצחרו שוטרים צחרו רק אנשי חיל. וא"כ י"ל דשוטרים לא היו כלל צדין זה דחזרה.

ובזה מובן לשון הפסוק "ודצרו השוטרים אל העם", כלומר דדוקא אל העם דצרו השוטרים כן, אבל השוטרים עצמם לא היו בכלל זה. ולפ"ז אחי שפיר קושית הפנ"י מדוד שארש בת שאול, שהרי דוד הי' משרי המלחמה וא"ל לחזור וק"ל. (שנת תשכ"ח)

"מי האיש הירא ורך הלבב" (כ:ח). בגמ' סוטה (מ"ד ע"א) ר"י הגלילי אומר הירא מעצירות שצידו, ולכך תלתא תורה לבונה בית ונוטע כרם וארש אשה לחזור מעורכי המלחמה כדי לכסות על בעלי עצירות. ובס' צנין אריאל (להגר"ש מאמשטרדם) תמה מה ראה ריה"ג לתלות בשלשה אלו, ומשום מה צריך להוסיף עוד טעם על המפורש בקרא להדיא "פן ימות במלחמה", וזה הטעם מספיק, וטעמו של ריה"ג לכאורה אינו מספיק, דלפי דעתו למה דוקא בשלשה אלו תלתא תורה והלוא בחד נמי סגי. ומי' דלטעם המפורש בתורה למה המתין שיצאו ואח"כ הכריז "מי האיש וגו' ילך וישב לביתו", הו"ל להכריז קודם לאחם למלחמה "מי האיש וגו' לא יצא כלל". ובשלמא על האיש הירא ורך הלבב לא

לא פטרנוהו בלא לוי, ואשר נראה
בס"ד, לפמ"ש בגמ' מכות (י"א ע"א)
דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלת
פרסי מיניה דריב"ל ולא אישחעי אליהו
בהדיה תלתא יומי, והטעם דהנדיק נריך
להגן על אחריי, ונדיק הדור על כל
הדור כולו, והכה"ג על כל העולם, וכבר
מנינו בהני צריוני דהוו בשצצותיה דר"ז
שכל ימיו היה מגין עליהם וכשנסתלק
ר"ז אמרו עד האידנא הוי ר"ז דמגין
עלן עכשיו שמת אין מי שיגן עלינו
והדרו בחיובתא, ועיין גם כעין זה בר"א
צרכי שמעון בגמ' (ב"מ פ"ד ע"ג). ללא
שבקי להו בני אכצריא להביאו לקבר
אציו.

והנה בגמ' מי שיכול להתפלל על חצירו
חייב להתפלל עד שיחלה עצמו
עליו, ולמדנו ממשא דכתיב ויחל משה
מלמד שהחלה עצמו בחפילתו עליהם,
והמלווה את חצירו מתפלל עליו שינצל
מהיזק על הדרך ואם לא לווהו נמצא
שהם נחתיצבו במיתתו כמה שלא התפללו
עליו בלוייה, ולפי שרכי העיר מוטלין על
זקני העיר, ולכן כי ימצא חלל באדמה
וגו' ויאלו הזקנים הקרובים אל העיר
ואמרו ידינו לא שפכו וגו' שלא פטרנוהו
בלא לוי' שנהי' בכלל שופכי דמים.

ונראה דמה"ט יוסף הנדיק כשצאו
השבטים והכיר עצמו ועלו ליעקב
שלא לו את העגלות, ודרשו שרמו לו
שצעת פטירתו הימנו למד עמו פרשת
עגלה ערופה, וכבר דברו מזה

וקשה לומר דחצריו יאמינו שיש לו באיזה
מקום במדינת הים ולא ידוע לשום אדם,
דעל זה אינו חוזר, וא"כ מאי כסוי יש
כאן.

ולכן נלפענ"ד דהירא ורך הלצב הוא
צעה"צ ובעל הכרס ואשר ארש
אשה, ואמר "מי האיש אשר צנה בית
ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה וגו'
הירא ורך הלצב", אמר ריה"ג למה תלה
בזה, כלומר צבונה בית, ומתוך כדי
לכסות על צעלי עבירה, דבלא"ה ודאי
צונה בית נמי לא הי' חוזר, דלמה ימות
במלחמה כיון דלאו בעל עבירה הוא,
אלא דתלה התורה לצבונה בית ונוטע
כרם ואירש אשה לחזור מעורכי המלחמה
כדי לכסות על צעלי עבירה הללו בעצמן,
ואתי שפיר למה נקט נמי אלו, דמדרך
מי שצונה בית אין לו זמן ללמוד תורה
והרי הוא טרוד, וכ"ש נוטע כרם דכתיב
צ' "ויחל נח" שנעשה חולין ונטע כרם,
וגם באשה כתיב נחות דרגא ונכב
איתתא, וכולהו סרסורי דעבירה נינהו,
וע"ד דברי רשב"י (ברכות ל"ה) אפשר
אדם חורש צעת חרישה וקולר וכו'
תורה מה תהא עליה. ושפיר פי' ריה"ג
כדי לכסות על צעלי עבירה, והבין.

(שנת תש"מ)

"כי ימצא חלל באדמה אשר ה'
אלקיך נותן לך לא נודע מי הכהו
וגו' ויצאו זקניך וגו' ידינו לא שפכו
את הדם הזה" (כא-א-ב, ז). ובגמ' וכי
ס"ד שזקני צ"ד שופכי דמים הם, אללא

לחולין, והציא שגם הרשב"א בתשובה
כבר הקשה כן וסיים אבל מה אעשה
שהראב"ד שתק לו ע"ש.

ובאמת כי יש להקשות צעמס הס"ד
היאך קס"ד אפילו לעשותו
בלשון קושיא, וזילקוט כפר לעמך אשר
פדית אלו הממסים מלמד שממסים לריכין
כפרה, נמצינו למדים ששופך דמים חוטא
ע"כ הוצא בפנ"י, ותמוה וכי לריך
לימוד ששופך דמים חוטא מכאן והלא
פרשת רוצח מפורש וצפ"י בראשית קין
והבל ושופך דם האדם באדם דמו ישפך.

ואשר נראה בס"ד בדרך פלפול,
דבירושלמי סוטה פ' עגלה
ערופה הל' ו' אמר באהן חנן ידינו לא
שפכו על ההורג ותמן חנן על הנהרג,
רואים הדברים דהירושלמי והצבלי נחלקו
במה שאמרו הצ"ד ידינו לא שפכו את
הדם על מי כוונתן דלדעת הירושלמי
הכוונה שלא שפכו את הדם, כלומר שלא
שלחו את הרוצח ולא פטרוהו ממיתה
שהי' נחייב צה ועי"ז עכשיו הרג איש
אחר, וזה לא פטרנוהו ממיתה אם הי'
חייב צה הרוצח, והצבלי ס"ל דקאי
אנהרג, וכמו שפי"י רש"י אלצינו.

והחילוק בין הני טעמי, דלטעם
הירושלמי הדבר אפשר לצרר
שהרי אפשר שימלא הרוצח, וצפרט לפי
דעת הת"י דחולעים נעשו צודאי ימלא
הרוצח, וא"כ בשעה שמקדישין את
העגלה ומורדין אותה לנחל איתן

במפרשים, ולהנ"ל י"ל דשלח לו כיון
שנפטר הימנו בדבר הלכה, א"כ אי
אפשר היה לו שיוזק בדרך הטבע, שהרי
תפילתו הועילה, וע"כ שהי' ע"פ
הדיבור וגזה"כ שיעלה למזרים, ועי"ז
יצא יעקב למזרים בדרך כבוד, וכמ"ש
ז"ל (שנת פ"ט ע"ב וצ"ר פ"ו א') ראוי הי'
יעקב לירד למזרים בשלשלאות של
ברזל אלא שזכותו גרמה לו, וכנ"ל.

ואולי מה"ט אמרו (ברכות ל"א ע"א) אל
יפטר אדם מחזירו אלא מתוך
דבר הלכה שמתוך כך זכרהו, שאין לו
מוצן לכאורה ומה אם לא יזכירהו, והיכן
מצינו מצוה לזכור את חזירו, ולהנ"ל י"ל
דכל שחזירו נפטר הימנו ויוצא לדרך
לריך לחזירו להחפלו עליו, ואם יפטר
שלא בדבר הלכה ישכח הימנו ומלצו ולא
יתפלל עליו, ולכן אמרו אל יפטר אדם
מחזירו אלא מתוך דבר הלכה.

(שנת תשנ"א)

"כי ימצא חלל באדמה וכו' וענו
ואמרו ידינו לא שפכו את וגו'
ועינינו לא ראו כפר וגו'" (כא, א, ז-ח).
ובגמ' וכי ס"ד שצ"ד שופכי דמים הם
אלא שלא פטרנוהו בלא לוי', ועיין רש"י
וצרמז"ס (פ"י מהל' רוצח ה"ו) שפסק
דעגלה ערופה מחיים נאסרת כר' ינאי,
ופסק שאם נמצא הרוצח קודם שנערפה
העגלה יוצאת לחולין, והקשה הכ"מ שם
דהוא מזכי שטרא אליצא דתרי, דבגמ'
כריתות כ"ד אמרו שם דתנא הוא ומ"ד
מחיים היא נאסרת א"א להעמיד שיוצאת

עשה הקצ"ה הזמינס לפונדק אחד מי שהרג מזיד ישב למטה ומי שהרג שוגג ישב למעלה ונפל זה על זה ונהרג, ונמצא זה מת וזה גולה ע"ש.

וי"ל דזה כוונת הילקוט מצינו למדים ששופך דמים חוטא, דלכאורה היה מקום לומר לפמ"ש ז"ל אע"פ שדין ד' מיתות בטלה ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה וכו' (כחובות ל' ע"ג), ולפ"ו אפשר דהאי נמצא חלל הי' חייב מיתת ב"ד, ומן השמים סבבו שנעשה בו דינו, ומנין דשופך דם האדם חוטא. אמנס כיון דאמר כפר לעמך ישראל מצינו למידים ששופך דם האדם חוטא הוא, דאל"כ כפרה למה שהרי עשה רצון הבורא, אמנס אעפ"כ מגלגלין איכא.

והנה אמרו ז"ל (מכות י"א ע"א) דהאי גברא דאכלי' ארי' בשצבותי' דריצ"ל בתוך ג' פרסאות ולא איתשעי בהדי' אליהו תלמא יומי, והנה האי דאכלה ארי' מחייבי מיתות ב"ד היה כמבואר בכחובות הנ"ל, ועיין רש"י שם חי' דורקתו ארי מפילו על הארץ והורגו בדריסה, ואמאי לא אישתעי אליהו בהדי', וז"ל דסוף סוף על זדיק הדור להתפלל שלא יבא העונש במחילתו, וע"ד דכתיב ועשית מעקה לגגך כי יפול הנופל ממנו, הנופל מי שראוי לנפול מששת ימי בראשית, ואפ"ה לא יהי' מגגך ע"ד שמגלגלין זכות, וכמו שאמרו בכ"ג שאמרה תורה שהורג בשוגג גולה עד מותו מפני שלא התפלל שלא יארע

במחשבתם שאם ימצא הרוצח לא יקדישו ולא יאסרו את העגלה שהרי כל עיקר עסק העגלה למצא הרוצח כמ"ש הרמב"ם ז"ל בספר המורה, וא"כ שפיר י"ל לטעם זה דהו"ל הקדש בטעות כשימצא הרוצח.

אבל לטעם הבבלי דידינו לא שפכו על הנהרג נאמר, א"כ כיון שא"א לעולם להחזרר מהנהרג שהרי כבר הוא מת, הו"ל הקדש כמו באשם תלוי דכפר הספק ולא הוי הקדש טעות, וא"כ י"ל דהרמב"ם ס"ל כהירושלמי דהעגלה בא לכפר על ההורג שאמרו ידינו לא שפכו, ושפיר אם נמצא ההורג יוצא לחולין דעל דעת כן לא קדשו. כל זה היה נראה לפלפולא, ומיהו לקושטא הרי הרמב"ם צ"ע שם פסק דידינו לא שפכו אנהרג קאי ולא אהורג ע"ש, ודו"ק.

והנה אמרו ז"ל (אבות פ"ג מ"ו) אף הוא ראה גלגולת אחת שצף ע"פ המים, אמר על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון, והקשה התוי"ט שם בשלמא על דאטפת אטפוך שפיר, אבל מטיפיך למה יטופון, הרי כיון שהאי רוצח הוא וחייב מיתה יפה עשו המטיפין, ואדרבה רצון הבורא הוא ומדה כנגד מדה עשה לו ותבא עליו ברכה, וחירץ ז"ל דאפ"ה מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב, וכמשל בגמ' מכות (י' ע"ג, הובא ברש"י משפטים) באחד הרג מזיד בלי עדים ואחד הרג שוגג בלי עדים, זה לא נהרג וזה לא גלה, מה

דוקא הקרוצים לעיר, דעל כל עיר ועיר
הזקנים לריכים לבקש רחמים, וברבא
כחיב די לך דמגנת אכולי כרכא.

א"י דהנה נחלקו בני מערבא ובני צבל
בטעם שפיכת דמים על מי נאמרה
ידינו לא שפכו, דבני מערבא אומרים
ידינו לא שפכו את הדם הזה כלומר
הנרצח, ובני צבל אמרו ידינו לא שפכו
הדם הזה של הרוצח, כלומר שלא בא
לידינו להתלונן עליו ולא שמענו או
שדננו אותו שלא כדין וכיוצא בו, שעי"ז
יבא שיהרג את חבירו.

וקצת סמוכין יש במלות הצדלת ערי
מקלט כחיב תכין לך הדרך וגו'
והי' לנוס שמה כל רוצח פן ירדף גואל
הדם אחרי הרוצח כי יחס לבצו והשיגו
כי ירצה הדרך והכהו נפש ולו אין
משפט מות כי לא שונא הוא לו מתמול
שלשום ע"כ אנכי מצוך לאמר שלש ערים
תבדיל לך, והנה מצואר דאס לא יבדילו
הערים וירדוף גואל הדם אחרי הרוצח
בשגגה הם גרמו להרוצח שיהרג, או
שלא ילוו אותו לערי מקלט, וז"ש ידינו
לא שפכו שעשייתי כל מה שצריך שלא
יהי' מקום להרוצח לתלות בצ"ד וק"ל.
ועיין שו"ת משנ"ה (ח"ו סי' שט"ו).

(שנת תשמ"ז)

"והורידו וגו' כפר לעמך
ישראל אשר פדית" (כא:ד). ודרשו
רו"ל במדרש, "אשר פדית" אלו יוצאי
מצרים. וז"ב. גם ז"ע עיקר דין עגלה

דבר זה, הגם שהאי נהרג חייב מיתה
היה, והבן. (שנת תשד"מ, בני צרק)

"והורידו וגו'" (כא:ד). וענין העריפה
אמר ר' אברהם א"ע שהשם צוה לעשות
כן על העיר הקרובה, כי לולי שעשו
עבירה כדומה לה לא נודמן שיהרג אדם
קרוב מהם ומחשבות ה' עמקו לאין קץ
אללנו. והרמב"ן הביאו וכחז אצל הרב
אמר במורה הנבוכים כי הטעם לגלות
על הרוצח בעבור שרוב פעמים יהי'
הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל וגו',
וכשיחקר הענין יאספו הזקנים וכו' אולי
יגלה הדבר, וכחז הרמב"ן דלפי הטעם
הזה יש בתחבולה החועלת אצל המעשה
אינו נרצה בעלמו, וכחז הרמב"ן טעם
כענין הקרובות הנעשים בחוץ שעיר
המשתלח ופרה אדומה ע"ש, והנה לפי
הטעם הזה לכאורה אכתי יש לשאול
מ"ש עיר הקרובה אל החלל ולמה יבא
זקני העיר ומדדו ורחלו ידיהם.

ולפענ"ד היה נראה לחזק טעם רבינו
אברהם א"ע ז"ל לפמ"ש ז"ל
(מכות י"א ע"א) ההוא גברא דאכליה אריא
ברחוק תלתא פרסי מיניה דריב"ל ולא
אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי, ופי'
בגמ' שהיה לו לבקש רחמים ולא יכשל
איש במחיצתו, ומה"ט נענש כה"ג על
כל בני דורו. ולפ"ז אחי שפיר דזקני
אותה העיר יוצאין ואומרים ידינו לא
שפכו, דעכ"פ כיון דבשכנותם נעשה אס
היו נדיקים ומבקשין רחמים לא היה
אירע דבר כזה בשכונתם, ולכן ומדדו

יוסף בצדקו רמו לו צפ' עגלה ערופה, על אשר ראה יעקב צאחיו ששנאו אותו ולא הוכיחם ועל שלא מיחה בידם נענש. ולכן "וירא את העגלות", פ' עגלה ערופה, "ותחי רוח יעקב". ולזה י"ל "עגלות" שמים, עגל ועגלה ערופה לגו"ש וכרמז"ן הנ"ל, והבן.

(שנת תשכ"ה)

"כפר לעמך ישראל אשר פדית" (כא:ח). ובגמ' כריתות כ"ו אחז"ל ראויה כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים, ועיין רש"י ונכפר להם הדם שה"ק מבשרת שיכופר הדם. וי"ל מה ענין יצ"מ לכאן ולמה דוקא מחפשים כפרה עד יצ"מ ולא עד אזרהם אבינו.

ונראה לפמ"ש (אבות פ"ג מ"ז) אף הוא ראה גלגולת אחת שנפיה על פני המים אמר על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון, נמצא דהאי חלל הנמצא באדמה מסתמא הי' בכלל הגלגול של דאטפת אטפוך וא"כ הסוף שגם מי שהרגו לא ינצל אלא ישפך דמו, וע"ד שאמרו אחד הרג מויד ואחד שוגג והאלקים אנה לידו כדאיחא צמס' מכות (י" ע"ב) והוצא ברש"י פ' משפטים עה"פ ואשר לא נדה וגו' (שמות כא:יג) שההורג בשוגג יעלה צקולס ויהרוג את ההורג צמויד נמצא זה גולה וזה נהרג. ולכן ויאלו זקני העיר ועושין מעשה רחילה שדינו לא שפכו את הדם הזה וע"כ הוא מאותם שנאמר בהם על דאטפת ולכן מחפללין כפר לעמך ישראל

ערופה, ומה שאמרו הזקנים "ידינו לא שפכו" לאחר עריפת העגלה, ועוד דיוקים.

והנראה בהקדם דיוק אחד, דצעיקר הדבר צריך לתח טעם למה צותה התורה בעגלה דוקא. וי"ל לפמ"ש הרמב"ן ז"ל עה"ת כי הגם שמשא דן והרג אותם שפלתו לעגל, מ"מ הנשארים נשאר בידם עון העגל על שלא מיחו. נמצא דמה שנתחייבו ישראל להציא פרה אדומה משום שלא מיחו, וכל שאינו מוחה בדבר כאילו הוא עשאה, וראי' מעגל. ועיין שבת (נ"ד ע"ב) ומהרש"א (גיטין נ"ו ע"א) שדר בידי עגל תילתא לרמו על חטא העגל, דכתיב "וביום פקדי". ולפמ"ש זה טעם העגלה ערופה דבעי עגלה דוקא ולערפה לרמו שלא עשו כחטא העגל. ולכן אמרו "ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו", שלא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוייה, וא"כ ליכא כאן עון עגל על שלא מיחו. ואמר "כפר לעמך ישראל אשר פדית", היינו ליוצאי מצרים לכפר להם עון העגל שלא יהי' "וביום פקדי ופקדתי", והבן.

ובזה נלפענ"ד ליישב מה דאיחא צמדרש "וירא את העגלות וגו' ותחי רוח יעקב אביהם" (בראשית מה:כו), שרמו לו על פרשת עגלה ערופה שלמד עמו בשעה שפירש ממנו. וצ"ב. ולהנ"ל י"ל דיעקב לא האמין שיוסף חי, כי לא ידע למה צא לו כל הנער זה זמן רב. אבל

תעשה הישר בעיני ה' (כא:ט). וי"ל מה זה נתינת טעם כי תעשה הטוב והישר, היל"ל ועשה הטוב והישר. ונראה דהנה אמרו ז"ל בגמ' יומא (דף פ"ו) יחיד ששז מוחלין לו ולכל העולם כולו, ועיין רמ"ע מפאנו והארכתי במקום אחר בזה בס"ד. עכ"פ כשישראל אפי' רק אחד עושה תשובה בלמח השי"ת מכפר לכל ישראל. וזה שאמר כיון שתראה ח"ו חלל על האדמה אז אתה תבער הדם הנקי בזה אם תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלקיך ותעשה תשובה בלמח בזה תבער הדם הנקי מקרבך ועיין אבן עזרא שם כעין זה.

"אנכי אנכי הוא מנחמכם" (ישעי' נ"א, הפטורה לפ' שופטים). ובמדרש פליאה בשעה שאמר הקב"ה אנכי ה' אלקיך מיד אמר משה צרוך שלא עשנו גוי, ול"ב.

ונראה עפ"מ שראיתי בספר נוארי שלל שהביא מספר מאמר מרדכי פ' לו הא דקיי"ל דגוי קונה ישראל למעשה ידיו ולא גופו וישראל קונה גוי לגופו משום דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם ישראל יקבלו את התורה מוטב ואם לאו יחזור העולם לתוהו ובוהו והוה ליה כמזיל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר דהרי אלו שלו ונמצא שקנה גוף הגויים, אבל ישראל אף שהם בגלות אין הגויים קונים אותם. וז"ש אנכי בזכות שקבלתם את התורה במעמד הר סיני בדיבור אנכי ה' אלקיך וא"כ

אשר פדית עד יוצאי מצרים וא"כ יכופר גם להאי אדם שהי' שוגג שבא לידו מעשה המיתה ונכפר להם הדם מצטרם שנכפר להם הדם ולא יהי' עוד אטפוף כי נכפר להם הדם, ולא אמר עד אברהם אבינו כי מיצאת מצרים נעשו בניי לענין זה ומיהו דוקא אם הי' זה בשוגג אבל אם ימצא הרולח והוא מזיד א"כ אינו בכלל דאטפת אלא הוא מזיד או ואמה תבער דם הנקי שאם ימצא הרולח והוא מזיד יהרגו אותו ב"ד ועיין ח"ס כעין זה. (שנת תשנ"ד)

"כפר לעמך ישראל אשר פדית וגו' ונכפר להם הדם" (כא:ח). ודרשו ז"ל כדאי מעשה זה לכפר על יוצאי מצרים ונראה לפ"מ שאמר הלל בצבות (פ"ב מ"ו) אף הוא ראה גלגולת אחת שנפשה על פני המים אמר על דאטפת אטפוף וסוף מטיפיך יטופון ופי' המפרשים ועיין תוי"ט שם שהוא מהמסורת המקובל עלינו שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב והנה זה שנמגלגל החוב עליו ונהרג ע"כ ההורג הי' חייב ולמעלה מזה נמי דע"כ לעולם איכא מדרגות וזה שאכלו מעלה לשני הוא מדרגה תחתונה. ולפ"ז אם זה נמגלגל החטא על ידו שנהרג והשני שהרגו ע"כ הי' בין החייבים ואמרו מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה א"כ העבירה נגררה מיוצאי מצרים שאז הייתה ישראל לגוי ונכפר לעם עד התם.

"ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי

הזכרות צבקר שנקדרו צסידורים אחר
 שלא עשני גוי צרוך שלא עשני עבד,
 ולהנ"ל י"ל דכיון שצרכנו צרוך שלא
 עשנו גוי ולא יהיה גופינו נמכר לעולם
 כגוי שנמכר גופו מצרכין צרוך שלא
 עשני עבד שג"כ יש צו קנין גופני כמוצן
 ואמר אה"כ צרוך שלא עשני אשה שג"כ
 יש צו קנין דאשה נקנית לצעלה בשלשה
 דרכים כמוצאר צקידושין (צ" ע"א) וק"ל.

אחם קונים הגויים והגויים לא קנו
 אחכם רק למעשה ידיכם זה נחמתכם
 שלא תשארו ח"ו בגלות ע"כ.

וי"ל לפי זה דצטעה שאמר הקצ"ה
 אנכי ה' אלקיך ועי"ז הנילו צנ"י
 העולם מתוהו וצוהו וקנו כל מה שצו
 וקנו צגוף הגויים מיד אמר משה צרוך
 שלא עשני גוי, דע"י האנכי אנו זכינו
 צהם ולא הם צנו. וצוה יש לפרש סדר

פרשת כי תצא

צעבורך וצמקומך כדכתיב ה' ילחם לכם
 ואחם תחרישון.

"כי תצא למלחמה על אויבך"
 (כ"א: י). וצרש"י מחז"ל צמלחמת הרשות
 הכמוצ מדבר וצ"כ כי איך מותר להכניס
 עצמו צסכנת מלחמה צמלחמת הרשות
 וצשלמא מלחמת מצוה כך צונו הצורא
 ע"מ שנמסור נפשינו אצל צמלחמת
 הרשות מאי היתר לסקן נפשו.

ונראה לפמ"ש (צ"ק ס' ע"ב) צד' אנשים
 מצורעים שאמרו לצאת אחר
 מחנה ארם דאם לא יצאו הרי צספק
 מיתה ולכן מותר להכניס עצמו צספק
 סכנה צשציל פרנסה וצחורה כי אליו
 הוא נושא את נפשו ודרשו ז"ל הרי
 שעלה על הגג וכו', והנה צגמ' צרכות

"כי תצא למלחמה על אויבך"
 (כ"א: י). וצרש"י צמלחמת הרשות הכמוצ
 מדבר, ונראה לפי שלא כתיב כי יצא
 אויבך להלחם עליך דאז הוי הדין דהצא
 להרגך השכם להרגו, אלא כי תצא
 למלחמה שאתה תצא למלחמה לפי שהוא
 אויבך וזה מלחמת הרשות דאם היית
 זוכה ה"י האויב נכנע לפניך וכמו שמצינו
 צחזקיהו המלך (סנהדרין ז"ד ע"ב) אחרי
 הדברים האלה והאמת האלה צא סנחריב
 מלך אשור ויהיה צלילה ההוא ויצא מלאך
 ה' ויך צמחנה אשור מאה ושמונים
 וחמשה אלף וישכימו צבקר והנה כלם
 פגרים מתים ע"ש כל הענין שצזכות
 החורה לא ה"י צריך לצאת וללחום אלא
 מלאכי מעלה לחמו עזורים וזה כי תצא
 למלחמה צמלחמת הרשות הכמוצ מדבר
 צמלחמת מצוה מן השמים ילחמו

והישר צעיני ה' אלקיך אז כי תצא
למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלקיך
בידיך ושצית שביו וק"ל. (שנת תשנ"א)

"כי תצא למלחמה" (כא:י). פרש"י
במלחמת הרשות הכתוב מדבר, נראה
לפמ"ש צס' צאר מים חיים דקאי
אמלחמת היצר, ואמרה תורה אפילו
אדבר שהוא רשות צריך להרחיק מזה,
וע"ד שכתב הראצ"ד בעל הקבלה
דבעוה"ז ליכא רשות, אלא או שהוא
מזה או שהוא ח"ו עבירה, ובקרא כתיב
ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעון
והקללה אם לא תשמעו, וליכא רשות.
וכשיטת הרמב"ן (פ' קדושים) יש נבל
ברשות התורה, וז"ש במלחמת הרשות
הכתוב מדבר. ונראה דאמרו הבא לטהר
מסייעין אותו, ואמרו (קידושין ל', ב"ב
ע"ה) אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו.
ואמר "כי תצא למלחמה", כלומר
שמספיק שאם רק תצא למלחמה ואף לא
תלחום עמו רק תצא ותראה ליטהר וכבר
הקב"ה יעזרך "ונתנו ה' אלקיך בידך".

והנה אמרו ז"ל (ברכות נ"ד ע"א) "ואהבת
את ה' וגו' בכל לבבך" בשני יצרך,
והיינו כשניצח את היצה"ר בע"כ יענה
אמן להי"ט, ומתי יכול לנצחו, בראשית
קודם שנעשה היצה"ר בעה"צ על גופו,
דלאחר שנעשה בעה"צ שוב נמסר האדם
צידו כמבואר בחז"ל (סוכה נ"ב) א"ר אסי
יצה"ר בתחילה דומה לחוט של צוכיא
ולצסוף דומה כעבותות העגלה, ופרש"י
ולצסוף משהאדם נמשך אחריו מעט

(ג' ע"ב-ד' ע"א) כיון שהגיע חלות לילה
נכנסו חכמי ישראל [לדהמע"ה ואמרו]
עמך ישראל צריכין פרנסה וכו' אמרו
אין הקומץ משביע את הארי אמר א"כ
לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצין
באחיחופל ושאלין לסנהדרין ובאורים
ותומים ויוצאין והנה זה נקרא מלחמת
הרשות שיוצאין להרחיב לבנ"י וצשזיל
פרנסה מותר ליכנס לסכנת מלחמה וז"ש
כי תצא למלחמה על אויבך להוסיף על
הפרנסה שמוותר לסכן עצמו ונתנו ה'
אלקיך בידך ושצית שביו שלזה יצאת
במלחמה והבן.

א"י כי תצא למלחמה במלחמת היצר
וכמ"ש הבעלי מוסר הרבה מזה,
אלא די"ל לפמ"ש (קידושין ל', מנחות ס"ב,
סוכה ל"ח) פלימו בכל יום ה' אומר גירי
צעיני דשטן והי' נכנס בסכנה וכו'
שאמרו לו מן השמים הזהר, ואמר לו
השטן שהתגרה בו יותר מפני שאמר
גירי צעיני השטן ומבואר דאסור
להתגרות וללחום עם השטן שהוא
היצה"ר ואיך אמרה תורה כי תצא
למלחמה על אויבך וי"ל דסמכה לה
תורה סיוס הפרשה שעבירה ואחה תבער
דס הנקי מקרבך כי תעשה הישר צעיני
ה' וע"ז אמר דוד המלך הרגו ליצה"ר
במלחמה שנאמר לבי חלל בקרבי, ובגמ'
ברכות (ו' ע"ב) אסור להתגרות ברשעים
שהשעה משחקת להם וח"א מותר
להתגרות ומשני כאן בצדיק גמור כאן
בצדיק שאינו גמור, וצדיק גמור מותר
להתגרות וא"כ הכ"נ כי תעשה הטוב

מתגבר והולך לו. ואמר רב הונא עבר ושנה הותרה לו, הותרה לו ס"ד, אלא אימא נעשה לו כהיתר. ואמרה תורה "כי תצא למלחמה על אויביך" במלחמת הרשות, שתלחום עם היצה"ר עד שהוא במלחמת הרשות שלא הכשילך בעצירה ח"ו, אז "ונתנו ה' אלקיך בידך ושצית שציו" שיכנע לך ויהי' לסייע לך בעבודה בצחי' בשני יצרך.

כ"י תצא למלחמה על אויביך" (כ"א:י). וברש"י במלחמת רשות הכחוב מדבר. ויש לעיין היאך מותר ליכנס למלחמה, והא אסור להכניס עצמו בסכנה, ואפי" לילך תחת כותל רעוע אסור. ובשלמא מלחמת מצוה שפיר, אבל מלחמת רשות קשה. וכבר אמר לעיל בפ' שופטים "פן ימות במלחמה" (כ:ה). ונראה לפמ"ש ז"ל דבמלחמת דוד לא יצאו רק צדיקים ומייוחסים והם לא נפלו במלחמה.

ובתב צע"ט סמיך "תצער הדם הנקי" מרוצח ואח"כ תלך במלחמה ותנח, וסמיך "כי תעשה הישר" ל"כי תצא למלחמה", שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים, "ה'" וסמיך ל"י" "כי תצא למלחמה" לומר שה' יוצא עמך כענין שנא' "יוצא ה' ונלחם בגוים", וכה"ג ליכא סכנה ומותר לצאת למלחמת רשות והבן.

בחיוב, תרנגול צעופות, וי"א אף ללף באילנות, וי"א אף עז צבמה דקה. וכיון שישראל עזין באומות, הנה מדרך מי שהוא עז שלא לכוף ולהכניע עצמו לשום דבר ועי"ז באים לידי מחלוקת. ולכן אמרה תורה "ה' עוז לעמו יתן", ומיד "ה' יצרך את עמו בשלום", שכיון שהם עזין צריכים צרכה יתירה על השלום. והנה באמת כי המלחמות נמי נגרמים מהעזות והקטנות, והיותר טוב באדם לכוף העזות ולכבוש את כעסו, וע"ד שאמרו ז"ל (אבות פ"ד מ"א) איזהו גבור הכובש את יצרו. אלא דאם אעפ"כ לא יצליח להכניע ולכוף עצמו ויאמר דיש לו העזות שנתן בו הקב"ה ורוצה לצאת למלחמה, וזו מלחמת הרשות, על זה יענה לו התורה "על אויביך", כלומר כשתצא ללחום יהי' על אויביך ולא תלחום עם אחיך שעליו נאמר "ה' יצרך את עמו בשלום". ולכן אמר ישראל עזין צין האומות, שהעזות ישתמשו בו נגד האומות.

והרבה הארכתי צוה בעונ"ה שנעשה פירוד לצבות צדור הזה, וכל אחד בעזותו של ישראל יוצא למלחמה, אבל במקום לנטור את העזות ומלחמה על אויביך, על שונאי ישראל הגוים הארורים אשר בעונ"ה צכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, וכ"ש צדור הזה אשר כמעט עשו כלה בשונאי ישראל, ובמקום לעשות מלחמה על אויביך הם לוחמים זה עם זה. ועי"ז אמרה אם ביכולתך להתאפק כי אז לא תלחום כלל,

א"י צדרך מוסר כי אמרו (צ"ה כ"ה ע"ב) שלשה עזין הן, ישראל באומות, כלל

קידושין פ"א, ר"מ התלוץ בעוברי עבירה, אידמי ל"י שטן וכו' אלא צריך להתפלל הרחמן ילינו מינה"ר. ונראה לפמ"ש התוס' (קידושין כ"ט) הטעם דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, דמצווה ועושה יש לו ינה"ר המונעו, ואינו מצווה ועושה אין לו ינה"ר שימנענו.

והנה אמרו ז"ל (ברכות ל"ה ע"ג) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום ר' יהודה בר אלעאי צא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר וכו' דורות האחרונים וכו' כדי לפוטרו במעשר. וכחצו בישמח משה דאלו ואלו לשם שמים נתכוונו, דדורות הראשונים שידעו שיכולין לנכח הינה"ר היו מכניסין דרך חצרות כדי שיהיו מצוין ועושין ולא חשו לינה"ר. אמנם, דורות האחרונים כבר לא היו צוחים שלא יכשלו ע"י הינה"ר, ולכן הכניסו דרך גגות וקרפיפות ויפטרו מן המעשר ויקיימו צתור אינו מצווה ועושה, עכ"פ יקיימו המצוה והינה"ר לא ישלוט בהם.

ולפ"ז י"ל "כי תצא למלחמה על אויביך", על הינה"ר, היינו באופן של דורות האחרונים שלא יהיו מצווה ועושה ואז יוכל לו. וז"ש רש"י הקדוש בשם חז"ל במלחמת הרשות הכתוב מדבר, היינו שעשאו רשות, וכנ"ל דאז יכול לו ודו"ק. (שנת תשכ"ט)

כי "ה' ילחם לכם ואתם תחישון", אבל אם כאצרך נעכר ואי אתה יכול להחריש ובע"כ צריך אתה להשתמש עם מדת העוזות ולצאת למלחמה, אז תהי' "על אויביך" ולא על ישראל חבריך, ואז "ונתנו ה' אלקיך צידך". אבל ישראל אחיך, אדרבה, "האלקים יבקש את הנרדף". וכיון שאתה תצא למלחמה ויהי' אחיך נרדף, אפי' לדיק רודף רשע האלקים יבקש את הנרדף ולא תוכל לו. ולכן לא תצא למלחמה רק על אויביך, ואז אתה בטוח שיחנס ה' אלקיך צידך. (שנת תשמ"ה)

"כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלקיך בידך וגו'" (בא"י). ובסוף פ' שופטים "כי תעשה הישר", ועיין בעה"ט. ולפענ"ד לפמ"ש ז"ל (סוכה נ"ג) לעת"ל הינה"ר נדמה ללדיקים כהר ולרשעים כחוט השערה, הללו זוכים והללו זוכים וכו'. והטעם, דכל הגדול מחזירו יצרו גדול הימנו, ואפ"ה הקצ"ה לא יעזבונו צידו, ואלמלא הקצ"ה עוזרו אינו יכול לו. וז"ש "כי תעשה הישר בעיני ה'" ומהיו לדיקים, ומהיו בגדר של הקצ"ה עוזרו אז תוכלו ללחום עם הינה"ר, וזהו "כי תצא למלחמה על אויביך", היינו הינה"ר, "ונתנו ה' אלקיך צידך", והגם שלדיקים נדמה להם כהר והוא מלחמה גדולה, ואפ"ה "ושצית שביו" אכ"ר.

א"י "כי תצא למלחמה", דהנה אמרו ז"ל שאסור להתגרות בהינה"ר (עיין

עממין תחילה, ומה"ט כיבוש סוריא ע"י
דוד כיבוש יחיד קרי לה.

ומה שנראה בדרך מוסר, לפמ"ש
הראב"ד בעל הקבלה דבעולם הזה
ליכא רשות אלא אם הוא צריך לעשותה
לעבודת הצורא הוא מנוה ואם אין צריך
הרי הוא עצירה ורשות ליכא כלל
בעוה"ז, והנה היצה"ר שהוא השונא
והאויב האמיתי לאדם כשצא מתחלה
אינו צא לומר לו שיעשה עצירה דמי
פתי יסור הנה, אבל יאמר לו שהוא דבר
רשות לא מנוה ולא עצירה איכא, ואח"כ
כשעושהו הרי הוא נופל מעט מעט,
כמ"ש (שנת ק"ה ע"ג) היום אומר לו
עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד
שיאמר לו עבוד ע"ז והולך ועובד ח"ו,
וא"כ ממה שמתחיל ברשות הוא נופל,
ו"ש כי תצא למלחמה על אויבין שהוא
היצה"ר, במלחמת הרשות הכתוב מדבר
שתלחום אותו מה שהוא רוצה להכשילך
בדבר הרשות ולא תענה לו, אז ונתנו ה'
אלקין בידך וגו'.

"כי תצא למלחמה וגו'" (כא:י).
והסירה וגילחה ועשתה הכל היא בעצמה
אבל הלוקמה צריך לזהר שלא יגע בה
ובצגדה ובתכשיטיה, ופסק רבינו
אביגדור שהוא אסור ליגע ולהסתכל
בקישוטיה שלא יהרהר בה, ואם קבלה
עליה מיד להתגייר אינה צריכה כל אלו
רק צריכה להתחין ג' חדשים כדי להצחין
בין זרע כשר לזרע פסול, וי"א דמותר
בה לאתרי אס קבלה על עצמה להתגייר.

"כי תצא למלחמה על אויבך וגו'"
(כא:י). עיין רש"י במלחמת רשות הכתוב
מדבר דאי במלחמת ארץ ישראל לא תחי'
כל נשמה כחיב, ו"צ דאי במלחמת
רשות למה כחיב על אויבך. עוד ז"ע
דבמלחמת רשות מי נתן רשות להכניס
עצמו בסכנה, דכל מלחמה בחזקת סכנה
הוא, ובגמ' ברכות (ג' ע"ג) נכנסו חכמי
ישראל לדהמע"ה ואמרו לו עמך ישראל
צריכים פרנסה א"ל ילכו ויתפרנסו זו
מזו, א"ל אין הקומץ משביע את הארי,
א"ל לכו ופשטו ידיכם בגדוד, מיד ויעלו
באחיחופל ושאלו באורים ותומים,
ומשמע דבמלחמת רשות מיירי, מיהו
לפמ"ש המרדכי שנת י"ט דלצאת
לפרנסה מקרי מנוה ומותר להפליג
אפילו בע"ש א"כ הכ"נ מנוה הוא ולא
רשות, ובארבעה אנשים מלורעים נמי
אמר אם נכנס לעיר ומתנו ברעב לכו
ונפול על מחנה ארם אם חי' נחי' וכו'
התם נמי ילפינן דמותר לאדם להכניס
עצמו בספק סכנה בשביל להציל עצמו מן
הרעב ע"ש, ובקרא כי אליו הוא נושא
את נפשו.

וקצת י"ל לפמ"ש בגמ' חולין נטילה
ידים מים ראשונים רשות אחרונים
חובה, ופריך ראשונים רשות והא איכא
מנוה ומשני אין מנוה לגבי חובה רשות
קרי ליה, וא"כ יש לומר הכ"נ לגבי
מלחמת חובה רשות קרי ליה. או יאמר
דכל שלא כבש ארץ ז' עממין מלחמת
רשות קרי לה דמנוה קודמת לכבוש ז'

וראיתי לרבינו אביגדור דכל גיורת
 חייבת לגלח ראשה קודם
 שחטבול ותחגייר, ולרחוץ מגילוחה,
 ולהסיר שיקון מעליה. שהע"ז מטמאה,
 כמה כשרץ וכנדה, וכן פסק כל גיורת
 אסורה ליארס ולינשא עד לאחר ג'
 חדשים מגרותה, ופסק בצעלי תשובה
 הוא ואשתו שחזרו וטבלו אם נריך ג'
 חדשים ולהתייחד עמה שלא בעדים אם
 אסור לו עד לאחר ג' חדשים, ועיין
 הגהות מהרש"ל על טור יו"ד סי' רס"ז
 המנהג האידנא לטבול המשומדים ולגלח
 את כל שערן מקודם וכן מצאתי ראיתי
 הלכה למעשה עכ"ל ומיהו לענין ג'
 חדשים כיון שגם האיש שנשחמד הי'
 עמה בגיורת ורוצ בצילות אחר הצעל
 ה"ל זרע שינאפו מפנוי הבא על הפנויה
 והחירוה לינשא מיד אחר הגירות בלא
 המתנת ג"ח. ועיין תש' הרא"ש כלל ל"ב
 סי' ח' ועיין המזיין על רבינו אביגדור
 לידידי הרה"ג מוהרא"פ הערשקאוויטש
 שליט"א.

שעושין ישראל רזונו של מקום אין
 זקוקים לנאת למלחמה כלל אלא ועמדו
 זרים ורעו לאנכס (ועיין זרכות ל"ה ע"ב).
 והנה בגמ' קידושין (פ"א ע"א) ר' מאיר
 היה מתלוץ בעוברי עזירה יומא חד
 אידמי ליה שטן כאיתתא בהך גיסא
 דנהרא לא היה מצרא נקט מצרא וקא
 עבר כי מטא פלגא מצרא שבקיה אמר
 אי לאו דקא מכרוי צרקיעא הזהרו צר'
 מאיר ותורתו שויחיה לדמך תרתי, פלימו
 הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעיניה
 דשטן יומא חד מעלי דיומא כפורי הוה
 אידמי ליה כעניא [כלומר השטן נדמה
 לו לפלימו כענין] אתא קרא אצבא אפיקו
 ליה ריפתא אמר ליה יומא כי האידנא
 כולי עלמא גואי ואנא אצראי עייליה
 וקריבו ליה ריפתא ע"ש דהוא עביד כולי
 גופיה בשחין ועביד דברים מאוסים
 שימאס פלימו וגער צו וכו' עד שעה
 עצמו כאילו מת וינא קול שפלימו הרג
 נפש והלך פלימו ונחצא צבית הכסא
 מחוץ לעיר והלך השטן אחריו לצית
 הכסא ונפל שם לפניו כיון דחזייה דהוה
 מצטער פלימו גלי ליה נפשיה השטן
 גילה עצמו שהוא השטן א"ל השטן
 לפלימו מ"ט אמרת הכי פי' למה
 הורגלת לקללני כלומר שאמר גירא
 בעינא דשיטנא א"ל פלימו להשטן ואלא
 היכי אימא לדחותך מעלי שלא תחטיאני
 אמר ליה לימא מר רחמנא נגער ציה
 בשטן ע"כ.

וראה דכי תנא היינו צדיעבד דלכתחילה
 אין לנאת למלחמה כי הרי בשעה

והמבואר לנאת במלחמה וללחום עם
 השטן נמי לאו כל אדם זוכה

וגם צריך לדעת אופן תכסיסי מלחמה נגדו, כי לפעמים ח"ו יתגבר עליו השטן אלא העיקר לעשות הישר בעיני ה' ולבקש מה' רחמים שלא ישלוט בו ויאמר יגער ה' בך השטן, ולפ"ז נראה הסמיכות ואחה חצער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה' כלומר דזה העיקר שתצער הדם ע"י שתעשה הישר בעיני ה', ועיין א"ע והנכון בעיני הוא אשר הזכרתי כי לא ישפך דם נקי בצרףך אם תעשה הישר בעיני ה' כסוד שכן עבירה עבירה ושכר מצוה מצוה, אבל כי תצא למלחמה על אויבך כלומר שתצא ללחום עם אויבך שהוא השטן כי אז אף שיתכן שתנצחו ונתנו ה' אלקיך בידך ושצית שביו אבל אפשר שראית בשציה אשת יפת תואר ותשקת בה ולקחת לך לאשה כמעשה דר"מ ור"ע שג"כ הוה מתלוץ בעוברי עבירה ונדמה לו השטן כאיחמא בריש דיקלא ע"ש וח"ו לא תוכל לו ואז יצא מזה בן סורר ומורה, והבן.

"וראית בשביה וגו' ולקחת לך לאשה" (כא:יא). ובחז"ל לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר. ונראה דהנה הא דאמרר תורה לישא אשה מפני צ' טעמים, (א) כדי לקיים מצות פ"ו, (ב) להצילו מעבירה, וכמו שאמר החכם (יבמות ס"ג) די לנו שמללת אותנו מן החטא. והנה הנושא יפת תואר במלחמה צא עליה ציאה ראשונה במלחמה כמו שכתבו התוס' והגולד מביאה זו לא נחשב לזרעו ואינו מקיים צוה פ"ו, וזה היתה

תמר בת דוד. וא"כ הנושא אשה במלחמה וצא עליה אין לו אלא טעם אחד שעל ידה ניצל מן החטא. וז"ש "ולקחת לך לאשה", לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר ודייק אלא כנגד יצה"ר דהטעם השני ליכא דהזרע לא נקרא על שמו. והגם שברש"י (קידושין כ') משמע לכאורה דס"ל דאסור לצוא עליה במלחמה, וע"ש בתוס' מה שהקשו עליו. וא"כ לפרש"י לשיטתו לא אחי שפיר. אמנם בס' המקנה (קידושין ה"ל) האריך לצאר דאף רש"י ס"ל דהחירה התורה שיצוא עליה במלחמה, אלא דס"ל דמה שהחירה התורה לגיירה בע"כ ליקח לה, היינו כשלא צא עליה במלחמה, אבל אם צא עליה כיון שכבר נתקרב דעתו שוב לא החירה תורה לגיירה בע"כ, ע"ש. ואחי שפיר הכי דלא דיברה אלא כנגד יצה"ר.

איברא דאפי' לדעת רש"י אחי שפיר שהרי צמה שלקחה ומביאה לביתו אף שלא צא עליה מ"מ הרי נדמה לו כפת בצלו ומועיל כנגד יצה"ר וזה שאמר לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר.

א"י לפמ"ש ז"ל מפני מה לא זכה משה רבינו לבן שימלא מקומו, מפני שנשא נפורה, ואהרן שנשא אלישבע אחות נחשון זכה לבנים שימלאו מקומו. ועיין צ"צ (ק"ט ע"ב) א"ר אלעזר לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן, אהרן שנשא בת עמינדב יצא ממנו פינחס. ואמרו ז"ל

יזה"ר, דלצנים אינו זוכה, וכעין זה פי' הרבי ר' העשיל ז"ל. (שנת משכ"ה)

"אשת יפת תואר" (כא:יא). איתא בגמ' (שבת נ"ו) רבי דאמי מדוד דרש בזכותא דדוד ואת אשת אוריה החתי לקחת, לקוחין יש לך בה, דכל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו. וקושיא המפרשים ידועה למה רק רבי דרש בזכותו ועיין משנה אבות והוי דן את כל האדם לכף זכות וכ"ש אדוננו דוד. וראיתי להרה"ג איש יעלין שפי' דבאמת תקשה איך נשא דוד את בת שבע לשיטת ז"ש (סוף גיטין) דלא יגרש אדם אלא"כ מלא בה ערות דבר ובצט שבע לא היה בה ערות דבר וא"כ לא הוי גט דאוריה גט כלל.

אלא שבאמת ז"ע לשיטת ז"ש תקשה קושיא הירושלמי ל"ל קרא לאסור מחזיר גרושתו חיפוק ליה דהוי קוטמו ועיין תוס' (גיטין ז"א) ועי' בגליון הש"ס וכן קשה לז"ה ל"ל קרא דבר דבר דאין צריך ערות דבר ח"ל מדאצטריך קרא לאסור מחזיר גרושתו, וכן לז"ש ל"ל קרא לאסור גרושה לכהן חיפוק ליה דהוה זונה ואסורה לכהן, והוכיחו המפרשים משום קושיות אלו דמרטון שניהם אפילו ז"ש מודי דמצי מגרש בלי ערות דבר, דהא דס"ל ז"ש דלא מלא לגרש אלא"כ מלא בה ערות דבר הוא דוקא בגירושין בע"כ אבל מדעמה מודה דמגרש בלי ערות דבר, וממילא שפיר

בגמ' סנהדרין (ק"ו ע"א) ואמר רב יהודה אמר רב ציקש דוד לעבוד ע"ז שנא' (שמואל ב' ע"ו) "ויהי דוד בא עד הראש אשר ישחחיה שם לאלהים", ואין ראש אלא ע"ז, שנא' (דניאל ב') "והוא כלמא רישיה די דהב טב". והנה לקראתו חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה על ראשו, ח"ל לדוד יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע"ז, ח"ל מלך שכמותו יהרגנו בנו, מוטב יעבוד ע"ז ואל יתחלל ש"ש צפרהסיא, ח"ל מ"ע קנסית יפת תואר, ח"ל יפת תואר רחמנא שרייה, ח"ל לא דרשת סמוכין דסמיך ליי "כי יהי לאיש בן סורר ומורה", כל הנושא יפ"ת יש לו בן סורר ומורה, ע"ש.

ונראה דוד המלך הי' ק"ל דמ"ע לישא יפ"ת כדי לקרצם לישראל ולתורה, וכדרך שיעקב אבינו נענש על שלא קירב לעשו, ואברהם אבינו נענש שנולד עמלק על שלא רצה לגייר את תמנת, וא"כ ליכא איסור כלל. או דס"ל דלשיטתי' שבא מרות המואבי' נראה דצריך להיות רך כי מעו ילא מחוק. והא דהו"ל בן סורר ומורה, החסרון מצדו שח"ו אינו הגון הוא, אבל לא מצד אשתו. אבל חושי הארכי הסביר לו שהי' לו לדרוש סמוכין, והיפ"ת הגם שהתורה התירטה, מ"מ אין ראוי לישאנה, ולא דיברה תורה אלא כנגד יזה"ר. וא"כ הנושא יפ"ת אינו זוכה לצנים הגונים, ומ"מ הטעם השני שמצילתו מן החטא איכא. וז"ש לא דיברה תורה אלא כנגד

ודברים אלו הם כשגגה מה שכתב לא
 צריכה באשת כהן ופחותה מבת
 ג' שנים ויום אחד, ועירוב דברים
 ראיתי כאן שהרי בגמ' שם הוא צ'
 תירוצים וז"ל לא צריכה באשת כהן
 ואיצעית אימא באשת ישראל וכגון דקבל
 זה אביה קדושין פחותה מבת ג' שנים
 ויום אחד ע"כ, ופרש"י באשת כהן
 שהאונס אסור הלכך חד ספק הוא וכן
 פי' תוס' רי"ד, ואולי גבי אשת כהן אי
 קבל זה אביה קדושין פחותה מבת ג'
 אפילו חד ספק ליכא כי אז הוי רק
 הספק אי הוי אונס או רנון דמספקינן
 רק בפסויה וזה דוקא בישראל נ"מ בין
 רנון לאונס אבל בכהן אפילו באונס
 אסורה מדאורייתא וא"כ בפחותה מבת
 ג' אם קבל זה אביה קדושין ודאי
 אסורה לו דאורייתא דודאי תחתיו זנתה
 וכמ"ש רש"י בד"ה פחותה וז"ל אבל
 ספק תחתיו ספק אין תחתיו ליכא שאילו
 נבעלה קודם לכן היו בתוליה חוזרין
 כדתנן במס' נדה (מ"ד ע"ג) פחות מכאן
 כנותן אלצע בעין שהדמע יוצאת וחוזרת
 ע"כ, ועל כרחך דליכא כאן שום ספק
 שאסורה לכהן דאורייתא ולא הנריך
 התנא להשמיענו זה רק במקום שיש
 עכ"פ ספק אחד ולכן נ"ע למה שערבב
 הדברים.

ולפום ריהטא עלה במחשכתי דלכאורה
 גם בקבל זה אביה קדושין
 פחותה מבת ג' אכתי איכא לספוקי שמה
 מוכח עץ היא ולא נבעלה לאדם וא"כ

בעי קרא לאסור מחזיר גרושתו כגון
 שגרשה מדעתה ולא היתה זונה, וא"כ
 הכ"נ צנת שבע כיון דהוה מדעתה
 ולטובתה ושפיר נשא דוד את בת שבע.

והנה הפנ"י גיטין הנ"ל חי' על קושיה
 הירושלמי דלריכין קרא כגון דטען
 פ"פ מלאתי, ואמרינן בכחוצות (דף ט'
 האומר פ"פ מלאתי נאמן ומוכרח
 לגרשה ואח"כ נשאה השני ומלא בתולים
 ונחגלה הדבר דלא היה זונה וממילא
 הו"א דהראשון מותר לחזור גרושתו
 בכהאי גוונא ולכך נריך קרא לאסור
 גרושתו ולפי זה אין מוכרח תו החילוק
 בין מדעתה לבע"כ.

אך באמת פריך שם בגמ' ואמאי נריך
 לגרשה והא הוי ס"ס ספק זנתה
 תחתיו ספק אין תחתיו ואח"ל תחתיו
 ספק באונס ספק ברנון ומשני לא צריכה
 באשת כהן ופחותה מבת ג' שנים ויום
 אחד דלא הוה אלא חד ספיקא וא"כ
 צריכין לאוקמי קרא דמחזיר גרושתו
 בפחותה מבת ג' א"כ ניחא שפיר אי
 אמרינן דספיקא דאורייתא מה"ת
 לחומר ממילא מדאורייתא הוכרח
 לגרשה היכא דטען פ"פ כיון דהוי חד
 ספיקא שפיר ניחא חי' הפנ"י הנ"ל אבל
 אי אמרינן ספיקא דאורייתא מה"ת
 לקולא ורק מדרבנן לחומר שוב נסתר
 תירוצ הפנ"י כיון דמדאורייתא אין נריך
 כלל לגרשה ממילא ליכא לאוקמי קרא
 רק באופן הנ"ל ע"כ ע"ש.

צלי ע"ד וצין מגרש צע"כ, והוא מדברי הגמ' במס' ערכין (כ"ג ע"א) המקדיש נכסיו והיתה עליו כתובת אשה רא"א כשיגרשנה ידור הנאה רבי יהושע אומר אינו צריך, כיוצא בדבר אמר רש"ג אף דהערב לאשה בכתובתה והיה בעלה מגרשה ידירנה הנאה שמה יעשו קנוניא על נכסים של זה ויחזיר את אשתו ועיין בגמ' במאי פליגי ולכאורה למה ליה לר"א לידור הנאה שלא יעשו קנוניא והא לב"ש אסור לגרש את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר ואז ממילא אסור להחזירה משום סוטה ובירושלמי אמרינן דר"א בשיטת ב"ש אזיל דס"ל דאין מגרשין אא"כ מצא בה ערות דבר על כרחך דר"א מחלק בין מגרש מדעתה למגרש צע"כ וזה לפענ"ד ברור בס"ד (ועיין שו"ת משנה ח"ג סי' קל"ד וח"ד סי' ר"ח-ר"י) ולפי זה מיושב האין נשא דוד את בת שבע אפילו לב"ש.

ומעתה נראה למה דוקא רבי דרש בזכותיה דדוד, ונראה דרבי לשיטתיה בזה, ומתחילה נראה מאיזה טעם תקנו דכל היוצא למלחמת דוד גט כריתות כותב לאשתו, והנה רש"י (שם ג"ו) פי' וז"ל שהיה בעלה שולח לה מן המלחמה שאם ימות לא תזקק ליבוס או שמה יהרג ואין מעיד עליו ותתעגן אשתו או שמה יהא שבו, הרי דכתב תלתא טעמי ועיין ש"מ (כתובות ה"ל) וריטב"א ורמב"ן מה שהקשו לשיטת רש"י.

גבי כהן נמי אכתי איכא ספיקא, אבל ראיתי להריטב"א כתובות הנ"ל שכבר עמד בזה דלימא כן צין באשת ישראל צין באשת כהן ותי' דמוכת עץ לא שכיחא ולא חיישינן מן הסתם וכן מפורש בירושלמי באידך פירקין נחיש לומר דשמה מוכת עץ הוא ופריק לא חשו לדבר שאינו מצוי ע"ש ור"ת מי' דאפילו נימא מוכת עץ שכיח אין לנו לחוש לכך מכיון דלית ליה קלא ועוד דאי איתא הוה טענה לנפשה.

עוד י"ל למה צריך קרא לב"ש לפי מה שכתבו רש"י והריטב"א ז"ל מאי לאו דקא טעין טענת פ"פ לא דקא טעין טענת דמים והקשו ז"ל דהיכי דמי אי דאיכא דם יהיו הדמים ראה ואי ליכא דם האיכא טענת דמים ופי' רש"י ז"ל כגון שהיא ממשפחת דורקטי או שאזדה המפה או בצוגרת דפעמים מחיישינן להם בתולים ועוד ללפענ"ד כפי מה דאיתא בגמ' כתובות (י' ע"ב) במעשה שהביא אדם את אשתו לרבי שלא מצא לה דם בתולים והאכילום והשקום ושזב צא עליה ומצא דם בתולים קרא רבי עליהם נפד עורם על ענמם יבש היה כעץ, וא"כ אפשר כגון שגירש בכהאי גוונא ונשאת לאחר ומצא השני בתולים וצא הכתוב לאסרה לחזור לראשון וא"כ אכתי אין הכרע לחלק בין מדעתה לבע"כ.

אבל לפענ"ד ראה מוכרחת לחלק צין מגרש מדעתה דב"ש מודים דמותר

ועלה בדעתי לומר בדרך דרוש דמה
 שאמרו כל היוצא למצ"ד גט
 כריתות היה נותן דבר זה תלוי במחלוקת
 אי נשים מצוות אפ"ו דלמ"ד דנשים
 מצוות אפ"ו א"כ ודאי חיישינן שלא
 תתעגן, אבל למ"ד דאין מצוין אפ"ו
 א"כ מאי נ"מ אם תתעגן, וכמו שבאמת
 חזינן דעכשיו לא תקנו לכתוב ג"כ ליוצא
 במלחמה, גם לפי פ"י הריטב"א דאפילו
 במלחמת צ"ד לאו כ"ע כתבו רק
 הצריכים לכך וכמ"ש קשה דאמאי לא
 חיישינן גם באחרות שמה ימותו ולא
 ימלאו עדות ויתעגנו ואי נימא דמשום
 פ"ו נגעו אחי שפיר טעם הריטב"א
 דדוקא אותם שלא ילדו ואין להם צנים
 עדיין חששו להם.

והנה ציצמות (ס"ה ע"ב) האיש מצווה על
 פרי' ורבי' ולא האשה ור' יוחנן
 בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר
 ויבדק אותם אלקים ויאמר להם וגו',
 ואמרין בגמ' מנה"מ אמר ר' אילעא
 משום ר' אלעזר בר' שמעון אמר קרא
 ומלאו את הארץ וכצוה איש דרכו לכבש
 ואין אשה דרכה לכבש אדרבה וכצוה
 תרתי משמע אמר ר' נחמן בר' יצחק
 וכצוה כתיב, ונראה דאיפלגי אי אמרינן
 יש אם למקרא או למסורת וריב"ז סובר
 יש אם למקרא וכצוה שניהם ות"ק
 סבר יש אם למסורת, והנראה דמאן
 דס"ל יש אם למסורת ס"ל שהאשה
 מצווה בפ"ו וממילא ס"ל דהיוצא
 במלחמת צ"ד גט כריתות כותב לאשתו

וראיתי צט"מ שם שכתב צט"מ חוק'
 הרא"ש וז"ל, ורש"י ז"ל שאם
 ימות במלחמה לא תזקק ליצום, וקשה
 דא"כ מאי כל היוצא הא לא מהני אלא
 למי שאין לו צנים ויש לו אחים ועוד אם
 ילך בצבי או ימות במלחמה שם בלא
 עדים מאי אהני האי גיטא וכו' ויש
 ליישב פרש"י ז"ל דהאי דקאמר שאם
 ימות במלחמה לאו דוקא אלא שאם לא
 יחזור מן המלחמה והא דנקט שימות
 דרוז שאינם חוזרין מחמת מיתה הוא,
 וז"ע שלא הביא ז"ל דרש"י בעצמו כתב
 כן בשבת הנ"ל שהבאתי דבריו לעיל
 שכתב שמה ימות או שמה יהרג ואין
 מעיד עליו או שמה יהא שצוי וכו' הרי
 דאו או קתני או זה או זה וימות לאו
 דוקא הוא וז"ע.

ובזה אפשר ליישב קושית ר"ת לרש"י
 צתום' (כתובות ט' ע"ב ד"ה כל היוצא)
 וז"ל קשה לר"ת דא"כ מאי כל היוצא
 אם לא מהני אלא למי שאין לו צנים ויש
 לו יצם וכן הקשה הריטב"א ז"ל ור"ת
 פ"י שכך היה מתנה הרי זה גיטך אם
 לא אשוב מן המלחמה, והריטב"א כתב
 דכל היוצא לאו דוקא אלא כל היוצא
 וצריך לכך והיינו שאין לו צנים ויש לו
 אחים ותפס לשון רש"י כפשטות הדברים
 אבל מדברי רש"י שבת הנ"ל נראה
 מפורש דלאו דוקא הוא ודברי תורה
 עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר
 וא"כ מיושבים דברי מאה"ג רש"י ז"ל
 מקושית הראשונים עליו.

דהא צהא תליא כמו שהצאתי כי אסור לעגנה.

והנה בסנהדרין (ד' ע"א) ומכות (ס' ע"א) איתא א"ר יוחנן רבי ור' יהודה בן רועץ וצ"ש ור"ש ור"ע כולהו ס"ל יש אס למקרא ע"ש, וכיון דס"ל יש אס למקרא ממילא ס"ל דנשים מצוות צפ"ו וכנ"ל וא"כ ס"ל נמי דהיוצא מלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו כדי שלא תתעגן ולא תוכל לקיים מצוות פ"ו ומעתה זה שאמר רבי דאחי מדוד דריש בזכותיה דדוד אצל דוקא רבי דלשיטתיה אזל דס"ל יש אס למקרא וא"כ ע"כ אוריה כתב ג"כ לאשתו ודוד מותר צנת שבע וק"ל.

"וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה" (כא: יב). עיין ספר נרור המור לר' אברהם קצב מומן הצ"י בספרו על פ' כי תצא שכתב וגלחה את ראשה, כמו שעושים לנדה בשעת טבילתה. וכן בכאן כשמטבילין אותה היו מגלחין את ראשה, בענין שלא יהיה בשערה דבר חוץ. וכן ועשתה את צפרניה בענין שלא יהיה בהן דבר חוץ כמו צלק שתחת הצפורן, כמו שעושה האשה שטובלת מטומאתה, ע"ש.

ופלא שנראה מפורש שבזמן הגאון הי' מנהג פשוט שנשים כשטבלו לנדתן היו מגלחין את שער ראשן כמו שנהגו עד היום נשים לדקניות. והארכתי בזה בתש" (שו"ת משנה מהד"ת ח"ג סי' קמ"ב).

"והי' אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה" (כא: יד). נספרי הוצא צרש"י הכתוב מצורך שסופך לשנאותה. וצ"ע דהול"ל והי' אס לא תחפון בה. ונלפענ"ד לפמ"ש האוה"ח הקדוש לא דברה תורה אלא כנגד יפה"ר, שצודאי יש איזה ניצוץ קדוש מובלע בין האומות, וזה בא למלחמה נחשורר אללו תשוקה להחזיר הניצוץ הקדוש, והנה הכתוב מיירי בצדיקים גמורים דקיי"ל דמלחמת רשות רק נדיקים גמורין יוצאין למלחמה, וצ"ש והי' אס לא חפצת בה, כלומר שמעולם לא חפצת בה בעצם אלא שרק מעשה יצר הי' אז הבטיחה התורה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף ואמר בכסף שהוא מלשון נכסוף נכספת שהרי לא היתה כאן מעולם צרעון ח"ו אלא חונם. (שנת תשד"מ)

"כי יהי' לאיש בן סורר ומורה" (כא: יח). בן סורר ומורה על שם סופו נהרג, ימות זכאי ואל ימות חייב. ועיין רמב"ן שחקר שהרי לא נתחייב מיתה עדיין. ונלפענ"ד נראה לפמ"ש הרמב"ם בטה"מ (ל"ח ר"ג) בטעם דהרודף ניתן להצילו אפילו בנפשו, והרי אפי' רוצח שהרג הנפש אין הורגין אותו עד שיציאוהו לצ"ד, ותי' דרודף ניתן להצילו בנפשו שלא יעבור עבירה גדולה כזו להרוג הנרדף, וימות זכאי. והכ"נ בן סורר ומורה כיון שסופו לרדוף ולהרוג בני"א, וזה הקב"ה למונעו מן העבירה שהוא בכלל דין רודף שג"כ עדיין אינו

חייב מיטה אלא למונעו מן העצירה וזה שאמרו ימות זכאי ודו"ק. (שנת השמ"ט)

"כי יהי לאיש בן סורר ומורה" (כא: יח.). בגמ' סנהדרין (ק"ז ע"א) א"ר יהודה אמר רב זיקש דוד לעבוד ע"ז, שנא' (שמואל ב' ע"ו) "ויהי דוד בא עד הראש אשר ישמחה שם לאלהים", ואין ראש אלא ע"ז, שנא' (דניאל ב') "והוא נלמא רישיה דדעהבא". והנה לקראתו חושי הארכי, אמר לו דוד יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע"ז, א"ל מלך שכמותי יהרגו בנו [בתמייה], מוטב יעבוד ע"ז ואל יתחלל ש"ש צפרהסיא. אמר מ"ט נסיבת יפת תואר, א"ל יפת תואר רחמנא שרייה, א"ל לא דרשת סמוכין, דסמיך לי "כי יהי לאיש בן סורר ומורה" (דברים כא: יח), כל הנושא יפ"ת יש לו בן סורר ומורה, ע"כ.

ורבו הדקדוקים, חדא מה שאמר חושי הארכי מלך שכמותך, ואם הוא מלך אחר מאי שנא. והשנית מה שהשיב לו מלך וכו' יהרגו בנו, ואם יהרגו הרי ע"ז בכלל יהרג ואל יעבור, ומה שאמר ואל יתחלל ש"ש צפרהסיא, וכי אין זה חילול ה' גדול שח"ו מלך גדול כדוד פתאום יעבוד ע"ז. ורש"י הרגיש בזה ודחק, מוטב אעבוד ע"ז ואחלל את ה' אני לבדי ולא יחלל אותי כל העם, וז"ל. עוד יש לדייק, באמת למה לא דרש דוד סמוכין, והלוא במשנה תורה לכו"ע דרשינן סמוכין.

והנראה בס"ד לומר כי דוד וחושי היו חולקים בהא דאמרינן בהשומפין (ב"ב י"ו) שלשה לא שלטה בהן יצה"ר ואלו הן אברהם יצחק ויעקב, דכתיב בהם בכל מכל כל, וי"א אף דוד דכתיב "ולבי חלל בקרבי", ות"ק ההוא נערא הוא דקא מדכר. והנה אמרו ז"ל (ע"ז ד' ע"ב) לא הי' דוד ראוי לאותה מעשה דבת שבע אלא כדי להורות תשובה. ולכאורה אם להורות תשובה למה חטא בחטא גדול כזה. וז"ל דלהורות תשובה הוי הכוונה דאפי' על חטא גדול ותמור כזה שעליו אמרו "מעוות לא יוכל לתקון" זה הבא על אשת איש והוליד ממנה בן, ואפ"ה מועיל תשובה.

ובזה נראה לפרש מה שאמרו ז"ל (ב"ב י"ט, סנהדרין ק"ז) דזשעה שהי' יושב צביהמ"ד היו צאים שונאיו ושואלים אותו הבא על אשת איש כמה, והשיב להם הבא על א"א מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב, אבל המלצין פני חבירו צרבים אין לו חלק לעוה"ב. ולכאורה מה לו להזכיר יש לו חלק לעוה"ב, הרי אדרבה, לא הי' לו להשיב כלל ולהיות מן הנעלצין ואינם עולצין. ולהג"ל אחי שפיר, דדוד השיב להם הלוא העיקר שעשה המעשה הי' כדי להורות תשובה ושיש אפילו לזה חלק לעוה"ב, וזה עיקר תשובתו להם הבא על א"א וכו' ויש לו חלק לעוה"ב, וממילא ידעו שהוא רק כדי להורות תשובה.

והנה ציפת תואר אמרו ז"ל (קידושין כ"א ע"ב, ספרי ופסיקתא פ' זו) לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר (עיין רש"י). וא"כ בדוד ללא שלט בו יצה"ר וגם באותו מעשה רק להורות תשובה בא, א"כ למה נשא דוד יפ"ת והלא לא שלט בו יצה"ר. וז"ל לפמ"ש המפרשים (ומזואר באוה"מ הקדוש ובר"י) דלפעמים נמלא ניצוך קדוש בעכו"ם כרות המואביה ונעמי ורחב ועוד, ומנפים שיגאלם משם עד שיבא לדיק ויתקן אותם. וז"ל דוד נמי שנשא יפ"ת הוא משום ניצוך קדושה שראה בה ולא הי' בו שום נד יצה"ר. ולכן לא דרש סמוכין דמיפ"ת יא' בן סורר ומורה.

והנה ציפת תואר אמרו ז"ל (ברכות ז' ע"ב) על הכתוב "מוזמר לדוד בצרחו מפני אבשלום בנו" (מהלים ג'), ופריך "קינה לדוד" מייבטי' ליי'. ומשני, לכיון שראה שבו יעמוד עליו שמת. ונראה דכוונת דוד הייתה שחשש דילמא משום מעשה דבת שבע שבע יענישו אותו מן השמים, ולזה ודאי משום עונש יעמוד עבד ויהרגו על חטא אשת איש דחייב מיתה. אבל כיון שראה שבו קם עליו שמת דודאי אין זה על עונש א"א דבו ודאי לא יהרגו, וק"ל.

והנה ציפת תואר אמרו ז"ל (ברכות ז' ע"ב) על הכתוב "מוזמר לדוד בצרחו מפני אבשלום בנו" (מהלים ג'), ופריך "קינה לדוד" מייבטי' ליי'. ומשני, לכיון שראה שבו יעמוד עליו שמת. ונראה דכוונת דוד הייתה שחשש דילמא משום מעשה דבת שבע שבע יענישו אותו מן השמים, ולזה ודאי משום עונש יעמוד עבד ויהרגו על חטא אשת איש דחייב מיתה. אבל כיון שראה שבו קם עליו שמת דודאי אין זה על עונש א"א דבו ודאי לא יהרגו, וק"ל.

ומעתה נראה לומר דדוד כשרצה לעבוד ע"ז ח"ו שרצה להאמין בה אלא שרצה לעבדה ולשוב ולהורות תשובה, כמו שעשה עם מעשה דבת שבע והכל לש"ש. והנה חושי הארכי בא לקראתו

והנה ציפת תואר אמרו ז"ל (ברכות ז' ע"ב) על הכתוב "מוזמר לדוד בצרחו מפני אבשלום בנו" (מהלים ג'), ופריך "קינה לדוד" מייבטי' ליי'. ומשני, לכיון שראה שבו יעמוד עליו שמת. ונראה דכוונת דוד הייתה שחשש דילמא משום מעשה דבת שבע שבע יענישו אותו מן השמים, ולזה ודאי משום עונש יעמוד עבד ויהרגו על חטא אשת איש דחייב מיתה. אבל כיון שראה שבו קם עליו שמת דודאי אין זה על עונש א"א דבו ודאי לא יהרגו, וק"ל.

והנה ציפת תואר אמרו ז"ל (ברכות ז' ע"ב) על הכתוב "מוזמר לדוד בצרחו מפני אבשלום בנו" (מהלים ג'), ופריך "קינה לדוד" מייבטי' ליי'. ומשני, לכיון שראה שבו יעמוד עליו שמת. ונראה דכוונת דוד הייתה שחשש דילמא משום מעשה דבת שבע שבע יענישו אותו מן השמים, ולזה ודאי משום עונש יעמוד עבד ויהרגו על חטא אשת איש דחייב מיתה. אבל כיון שראה שבו קם עליו שמת דודאי אין זה על עונש א"א דבו ודאי לא יהרגו, וק"ל.

והנה ציפת תואר אמרו ז"ל (ברכות ז' ע"ב) על הכתוב "מוזמר לדוד בצרחו מפני אבשלום בנו" (מהלים ג'), ופריך "קינה לדוד" מייבטי' ליי'. ומשני, לכיון שראה שבו יעמוד עליו שמת. ונראה דכוונת דוד הייתה שחשש דילמא משום מעשה דבת שבע שבע יענישו אותו מן השמים, ולזה ודאי משום עונש יעמוד עבד ויהרגו על חטא אשת איש דחייב מיתה. אבל כיון שראה שבו קם עליו שמת דודאי אין זה על עונש א"א דבו ודאי לא יהרגו, וק"ל.

דיפ"ת היתר גמור הוא כמו שאר המצוות אלו, וז"ש רחמנא שריא.

וא"ל חושי הארכי לא דרשת סמוכין דסמיך ל"י כ"י יהי' לאיש בן סורר ומורה", כל הנושא יפ"ת יש לו בן סורר ומורה, וא"כ מזה הטעם ילא אבשלום וליה לך ראי' דנמחל לך על עון בת שבע, וא"כ אפשר דהוא בכלל עבד שלא יחוס עליך כמו עבד, ולא דיברה תורה אלא כנגד ינה"ר, ונמצא דלדידך איסור גמור. והא דאמרה ילתא אסר לן כותית התיר יפ"ת נראה נמי לפמ"ש שם עוד אשת אח יבמה. והנה אמרו ז"ל ביבמות אבא שאל אומר הראשונים דכוונתם לש"ש מצות יבום קודם ועכשיו מצות חליצה קודמת. והכ"נ י"ל דיפ"ת דמי שכוונתו לש"ש ולא שולט עליו הינה"ר לא נולד לו בן סורר ומורה, אבל מי שאין כוונתו לש"ש הוה בכלל לא דיברה תורה אלא כנגד ינה"ר. ודוד הי' כל כוונתו לש"ש ולכן אמר התורה שריא, וחושי הארכי חשב שרק הודחה ולכן אמר לא דרשת סמוכין, והבין.

ובהא נראה לומר מה שאמרו ז"ל (סנהדרין פ' חלק) ג' מלכים אין להם חלק לעוה"ב, אר"י זיקשו חכמי המשנה לשנות ד' מלכים ולמנות שלמה עמהם אלא שינא צ"ק "אל תגעו במשיחי ולנביאי אל תרעו" (מהלים קה:עו) ואעפ"כ חזרו יום אחד וזיקשו לשנות ואתא אש מן השמים ולחכה ספסליהם וכו' וכ"כ למה, על שכתוב בו "והמלך

שלמה אהב נשים נכריות רבות" (עיין תנחומא פ' מנורע). ובגמ' אמרו עוד ילתא בת קול "בעבור דוד עבדי".

ונראה דח"ו לומר על שלמה המלך דכוונתו היתה לרעה, וגם וכי בשביל זה אין לו חלק לעוה"ב. אבל נראה דשלמה ג"כ ס"ל כדוד שכוונתו היתה לקרצן לישראל, ואיתא במדרש (חזית פ"א) רשב"י ס"ל הא דכתיב דשלמה "מהם דבק שלמה לאהבה" לזנות, ור' יוסי בן חלפתא אומר "לאהבה" לאהבן ואהבן וקירצן ולגיירן ולהכניסן תחת כנפי השכינה. ואליצא דרבי יוסי בן חלפתא לא חטא שלמה, ואדרבה הלך בשיטת דוד אביו.

ובמעתה אי נימא דשלמה חטא בזה, א"כ קיי"ל לא דיברה תורה אלא כנגד ינה"ר וא"כ דוד המלך נמי חטא במה שנשא יפ"ת. אבל אי ס"ל כר' יוסי בן חלפתא א"כ דוד נמי לא חטא, וזה שינא בת קול "בעבור דוד עבדי" דאם יכניסו שלמה עם הג' מלכים א"כ נמצא דגם דוד חטא בזה. אלא דכיון דהדבר תלוי בכוונת הלב, והאדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, ולכן זיקשו חכמי המשנה לשנות ארבע מלכים דס"ל כחושי הארכי, עד דאתא אש מן השמים ואמרה "המעמך ישלמנה כי מאסת" כי אתה תבחר ולא אני ומה ידעת דבר, ונהפכו פני שונאי דוד ושלמה כשולי קדירה (עיין כמות אור פ' תא באופנים אחרים).

(שנת תשכ"ח)

במלחמה קודם שנתגיירה, דאל"כ אסורה לאמנון. ולכאורה למ"ד דביאה ראשונה הותרה לו במלחמה, א"כ אם תמעבר הימנו קיי"ל ז"ל לא תסור את בנך מאחריי, שהרי אז אכתי עו"כ היא, ובנך הבא מעכו"ם הלך אחר האם, והוא עו"ז.

ומעתה י"ל זיקש דוד לעבוד ע"ז, כלומר שק"ל דמותר לבוא ביאה ראשונה במלחמה אף שזנו יסור מאחרי ויולד בן לע"ז. והנה חושי הארכי לנגדו וא"ל מלך שכמותך יעבוד ע"ז כלומר, שאסור לבוא ביאה ראשונה במלחמה. וזהו "וילך דוד עד הראש", היינו ביאה ראשונה. וא"ל דוד, מלך שכמוני יהרגני בני והלוא זה א"א שבן ישראל שנולד בקדושה יעשה רוצח ויהרוג את אביו. וע"כ משום שנולד מעובדת כוכבים מביאה ראשונה, ולכן הוא הורג את אביו. אבל לאחר שנתגיירה ודאי שאין עוד איסור. וע"ז אמר לו חושי הארכי מדוע לא דרשת סמוכין, כלומר דודאי ביאה ראשונה אסורה, והאי דנולד בן סורר ומורה אין הטעם משום דביאה ראשונה באיסור עכו"ם, כי אפילו לאחר שנתגייר אכתי איכא איסור, וסופו להוליד בן סורר ומורה, אבל ביאה ראשונה אסורה וכדעת רש"י והבן. (שנת משל"ז)

"כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו וגו' ורגמוהו" (כא: יח, כא). ול"ז מה

"כי יהי לאיש בן סורר ומורה" (כא: יח). על שם סופו הוא נהרג כפרש"י. והקשו הדעת זקנים מצעה"ת, כיון שנהרג מפני שעמיד ללסטם את הצריות אין לחייבו צמיחה חמורה מליסטים, דאילו רוצח צסיף וזה בסקילה. ועיין רמב"ן דשני רעות עשה, הקל באביו ואמו, והשני שעבר על "קדושים מהיו" (ועיין גם צפי" הרמב"ן עה"מ פ' קדושים עה"פ "קדושים מהיו"). ולפענ"ד ליישב קושית התוס' דבסמוך כתב "כי יהי לאיש חטא משפט מות" ופרש"י אם חסים עליו אביו ואמו סוף שינא לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בצ"ד ויתלו אותם, היינו שישקלוהו, שכל הנסקלין נתלין ע"ש. וא"כ כיון דע"ש סופו נהרג וסופו להיות נסקל כמו שדרשו סמוכים, אחי שפיר דנהרג בסקילה. (שנת משל"ז)

"כי יהי לאיש בן סורר ומורה" (כא: יח). בגמ' סנהדרין (ק"ז ע"א) זיקש דוד לעבוד ע"ז שנא' "וילך דוד עד הראש והנה חושי הארכי לנגדו", א"ל מלך שכמותו יעבוד ע"ז א"ל מלך שכמותי יהרגנו זנו, א"ל מדוע לא דרשת סמוכין. ול"ז, ועיין מהרש"א בח"א. וכעת נראה דנחלקו רש"י ותוס' (קידושין כ"א ע"ב) אי ביאה ראשונה הותרה במלחמה קודם כל המעשה. ולכאורה נראה כי דוד ק"ל דביאה ראשונה הותרה במלחמה, שהרי תמר בת יפת תואר הייתה, ואמרה לאמנון שידבר לדוד ויתננה לו, וע"כ שנתעברה ממנו

שאמרו דרך הרשעים המפורש עליהם בקבלה וזריתי פרש על פניכם אמרו חכמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושין כל ימיהם כחגים והם אומרים אכול ושתה כי מחר נמות וזה מאכל הרשעים ושלחנות אלו הם שגינה הכתוב ואמר כי כל שלחנות מלאו קיף נואה בלי מקום (עיין שנת דף קנ"א ורמב"ם פ"ה מהל' דעות ה"א). ולפ"ז אחי שפיר דגם עכשיו הרי הוא בכלל אפיקורוס אלא שלא כתיב בתורה חיוב מיתה על אוכל כזה, ומ"מ בזה שבאו אביו ואמו ויכרו אותו חייבה התורה מיתה להצילו מן העבירה.

ודומה לזה מציינו ברודף דקיי"ל דמליין את הנרדף מפני הרודף ואפילו בנפשו של רודף וכתב הרמב"ם צסק"מ לאוין סי' רנ"ג שהטעם שזונו להרוג את הרודף ולא נציאנו לב"ד הוא כדי להציל את הרודף מעבירה גדולה כזו שלא יעבור על איסור רציחה הנה נמי מציינו דהורגין את הרודף בשביל להצילו מאיסור רציחה ולכן האי בן סורר ומורה נמי שסופו להיות רודף אחר הצריות ומלכתם והורגם לכן מעכשיו כבר יש לו דין רודף ועל שם סופו נהרג והא דאמר דדין אותו באשר הוא שם כשאין לו דין רודף כן נלפענ"ד ובסמוך הארכתי בזה. (שנת תשנ"ב)

"כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו וגו' ותפשו בו אביו ואמו וגו' ורגמהו כל אנשי עירו באבנים ומת

שהתחיל כי יהיה לאיש ומסיק איננו שומע בקול אביו ובקול אמו היל"ל איננו שומע בקול אביו שהתחיל רק באיש, וגם היל"ל סתם איננו שומע בקולו, ובגמ' אמרו (סנהדרין ע"ב) בן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומצקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם הצריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב, ונ"ע שהרי צישמעאל כתיב (בראשית כא"י) וישמע אלקים את קול הנער וגו' באשר הוא שם, ובגמ' (ר"ה ע"ו) לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבוננו של עולם מי שעמיד זרעו להמית בניך בצמא אחת מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו מהו לדיק או רשע אמרו לו לדיק אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם, ועיין רש"י. ומעתה כיון דהקב"ה דן באשר הוא ולא על שם העתיד א"כ אמאי צבן סורר ומורה על סופו הוא נדון נדונוהו באשר הוא שם ונחייהו וכמו שהי' צישמעאל, ועיין ברא"ש.

והנה הרמב"ן (פ' קדושים) כתב שנהרג על שעובר מה שנצטוונו קדושים תהיו וזולל וסובא לא ידע דרך ה' ועל הכלל אין בו עתה חטא מות וכו'. האמנם הא"ע כתב דהנה זה כמו אפיקורס כי לא יבקש חיי העולם הזה כי אם להתענג בכל מיני מאכל ומשתה ע"ש. והנה נראה שהוא בכלל מה

נפשו ובוטע צרך לכן אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב.

והנה אמרה תורה להכריז צ"ד פלוני נסקל על שהי' בן סורר ומורה כדי שישמעו בני' ולא ילכו אחר תאות לבס הרע כי יזר לב האדם רע מנעוריו רק רע כל היום ואין לך סייג גדול נגדו רק רעבון נפש (לשון הראצ"ד בס' בעל הנפש) שלא לילך אחר תאוות לבו וכמו שאמרו ז"ל בדרך רמז מרעיבו שבע מאכילו רעב הכ"נ כן הוא בכל תאות לבו שאם מרעיבו שבע ואם מאכילו הוא רעב שאין אדם מת וחלי תאותו צידו, וכמו הראצ"ד אס ממלא תאותו בהיתר סופו לצוא לידי איסור. (שנת תשמ"ח)

"כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע וגו' ויסרו אותו" (בא:יה). וכמו ז"ל (סנהדרין ע"א) מתריץ אותו ומלקין אותו וכן סורר ומורה על סופו נהרג (סנהדרין ע"ב שם) הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו וכו' ועומד בפרשת דרכים ומלטטם את הבריות והורגן אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. והרמב"ן ז"ל עה"ת וכן בעה"ת חתר צמר טעם מיתתו ואמר כי יש עליו צ' עונשין האחד שהוא מקלה אביו ואמו וממרה צם והשני שהוא זולל וסובא ועובר על מה שננטוינו קדושים תהיו וכו' וזולל וסובא לא ידע דרך ה' ועל הכלל אין בו עתה חטא מות ועל שם סופו הוא נדון וזה טעם וכל ישראל ישמעו ויראו כל לא

ובערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו" (בא:יה-כא). סורר סר מן הדרך, ויסרו אותו (סנהדרין ע"א) מתריץ צו בפני ג' ומלקין אותו, בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוז ויאכל תרטימר צמר וישתה חלי לוג יין שנאמר זולל וסובא ונאמר (משלי כ"ג) אל תהי צובאי יין צוללי צמר למו (סנהדרין ע"ב) וכן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף מכלה ממון אביו ומצקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלטטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב, וכל ישראל וגו' מכאן שצריך הכרזה צ"ד פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה.

והרמב"ן ז"ל כמו סורר ומורה יש עליו שני עונשין אחד שהוא מקלה אביו ואמו וממרה צהם והשני שהוא זולל וסובא עובר על מה שננטוינו קדושים תהיו, ונאמר עוד ואותו תעבדו וכו' תדצקון כאשר פירשתי שננטוינו לדעת השם בכל דרכינו וזולל וסובא לא ידע דרך ה' ע"ש. ונראה בצ"ד דכתיב לתאוה יצקש נדדף והאספסוף אשר צקצו התאוה תאוה ואמרו מי יאכילנו צמר והציאו על עצמם פורעניות גדולה הצמר עודנו צין שיניהם טרם יכרתו, וכל המרגיל עצמו בתאוות רעות ר"ל א"ל לו לפרוש מהם, ומצקש לימודו ואם אין מניחין לו אז עומד ומלטטם ואם עומדין נגדו הרי הוא הורגן והכל גורם התאוה שאין יכול להתגבר על תאוות

סומק טפי, ואנן קיי"ל אפילו קטן רודף גדול הורגין את הקטן להציל את הגדול והא קטן לאו בר עונשין הוא, והנראה דהרמ"ה סנהדרין כתב דהא דקיי"ל פק"ג דוחה כל התורה כולה היינו דהקצ"ה ברוב רחמיו נתן לנו את תורתו תורת חיים, וע"ד שכתבו צירושלמי למען תזכור את יום לאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ימים שאתה עוסק בחיים ולא במתים, ועיין תוס' ברכות ר"פ מי שמתו (י"ז ע"ג) ד"ה פטור מק"ש ובתורה כתיב וחי בהם ולא שימות בהם וכתבו התוס' דאפילו ספק וס"ס דפק"ג דוחין כל התורה כולה חוץ מג' עצירות שאין מתרפאין בהם.

ולכן כל מקום שיש פק"ג נזה הקצ"ה לדחות כל התורה כולה כדי להציל נפש אחת מישראל וכל זה היכא דבדחיית מצות התורה עכ"פ ניצל אדם מישראל. אבל ברודף אחר הנרדף דבע"כ אדם מישראל יהרג או הרודף או הנרדף א"כ לכאורה מסבירא יש לן לומר מנ"ל דדמא דהאי גברא סומק טפי דילמא דמא דהאי גברא סומק טפי, וא"כ בשלמא הנרדף עצמו מותר להרוג הרודף כדי להציל את עצמו מדין הבא להרגך השכם להרגו אבל הרואים את הרודף שמה אין להם רשות להרגו מדין דמנ"ל דדמא דהאי גברא סומק טפי ואם יהרגו להנרדף אז יצאו אותו לב"ד דסוף סוף מנ"ל דדמא דהאי גברא ואפשר אותו הנרדף חייב מיתה ולא הרודף ומשמים קרדפו ליה וי"ב.

הומת בגודל חטאו אלא ליסר בו את הרבים וכו', וכן הזכיר בזקן ממרא לפי שאין צהוראמו חטא שיהיה ראוי למות רק הוא להסיר המחלוקת מן התורה, וכן בעדים זוממין שנהרגין ולא הרגו, וכן הזכיר במסית אע"פ שלא עבד הניסת עו"כ אבל מיתתו ליסר הנשארים או זו מצוה מחודשת מן כבד את אביך ואת אמך ואיש אמו ואביו תיראו, ע"ש.

ולפענ"ד לא זכיתי להצין דבאמת בכל חייבי מיתה כתיב ישמעו ויראו ולא דוקא בזן סורר ומורה, גם מה שהביא מוזקן ממרא אינו מוזן דהרי הזקן אינו נהרג אלא היכא דשז והורה הלכה ועשה מעשה כדבריו אבל אם שז ולמד ולא עשה מעשה אינו נהרג א"כ אכתי נשארת מחלוקת בתורה לפי לימודו, ובעדים זוממין אמרה תורה חידוש הוא ואלו הי' טעם זה לא היה זה חידוש, וכה"ג מצינו שעשו סיג לתורה באחד שרכב על סוס בשבת וכן שהטיח אשתו תחת תאנה ועשו סיג לתורה א"כ אינו חידוש וכן במסית או נביא שקר דעל דבורו נהרגין מפני חומר עון ע"ז וגם מה שכתב או זו מצוה מחודשת מן כבד את אביך ואת אמך ז"ע דעל מצות כיבד אב ואם יהרג וי"ע.

ולולי דמסתפינא הי' נלפענ"ד לומר בזה לפמ"ש בדין רודף דקיי"ל שניתן להציל הנרדף ואפילו בנפשו של רודף ולכאורה ז"ע מנא לן דדמי דהאי גברא סומק טפי דילמא דמא דהרוצח

באצידת נפש היה נהרג כדי שלא יעשה מעשה הרע ההוא וכו' ע"ש. ועיין רש"י ותוס' צחי' השני סנהדרין ע"ב והארכתי בזה.

והעולה לן דבר חדש דדין שמלוה ליהרוג את הרודף אינו מדין גודל החטא שעשה שהרי עדיין לא עשה אלא הוא מדין להצילו ולמנעו מן העצירה הגדולה שלא יעשה כן, והוא מדין רחמנות עליו שהתורה חסה על נפשו שימות זכאי והוא רק בהני שחי ממות שהתורה גלתה לנו בזה ברציחה ונערה המאורסה ואלו מטעם הרמ"ה נמי כיון דבע"כ אחד ימות או הרודף או הנרדף ירדה תורה לסוף דעתו ולכן במחלל שבת הגם שהוא עצירה חמורה אין לנו רשות להרגו ולמנעו מעצירה וכיוצא בו אלא יציא לב"ד דדוקא היכא דאיכא נפש אחרת זה לעומת זה הדין כן והבן.

ולפמ"ש מיושב מאד דין בן סורר ומורה דעל שם סופו יהרג דכיון דהוא זולל וסובא הרי הוא כבר בגדר של רודף אחר התאוות ואם לא ימלאם עומד ומלסטם את הצריות והורגן וא"כ ירדה תורה לסוף דעתו שכבר עכשיו יש לו דין רודף ותומר ללסטם שהרי גם מאציו כבר גנב ואכל וכבר נלקה גם מב"ד ואמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב כלומר דימות זכאי הוא הדין שבאנו למנעו שלא יעבור עצירה גדולה כזו כמו שעושים בכל רודף

ותי' הרמ"ה ז"ל דצרוּדף ונרדף לא באנו מדין פק"ג, אלא דעכשיו אנחנו רואים ששני בני ישראל אחד קם על חבירו וא"א לנו להציל שניהם א"כ עכ"פ חייבים להציל אחד, ככל מקום שיש לפנינו להציל שני אנשים וא"א להציל שניהם חייבים להציל אחד מהם ואז כשנלך להציל אחד מהם הדין להציל הנדק יותר וכמ"ש בגמ' הוריות י"ג כהן קודם ללוי וכו' לפי הסדר אלא דכיון דאנן אכתי לא ידעינן גם בזה מי הוא הנדק ירדה תורה לדעתינו והורה לן ע"פ התורה דבמעשה זו שהוא רודף אחר חבירו להרגו הרי הרודף הוא רשע והנרדף נדיק עכ"פ במעשה זה שהוא הנרדף מאדם ורואה הרודף להרגו בלי רשות ב"ד וכיון שהנרדף הנדיק הורגין את הרודף שהוא רשע במעשה זה.

ובן ראיתי לרבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בטה"מ מלוה רנ"ג שכתב וז"ל שהזהירנו שלא לחוס על הרודף, וציאור זה כי מה שזכרנו במלוה שלפני זאת מהציל החוטא שלא יהרגוהו העדים עד שידונו אותו ב"ד, אמנם הוא כשעבר ועשה המעשה שיתחייב עליו מיתה והשלים אותו אמנם צעת השתדלותו ובקשו לעשות אז יקרא רודף וחובה הייתה עלינו למנעו מעשותו מה שלבנו מתאוה ונר לו כדי "למנעו מן העברה" ואם לא רצה לשמוע אלינו נלחם בו ואם יכולנו למנעו בחסר אחד מאצריו כגון שנחתך ידו או רגלו או נסמא עינו הנה זה הוא קודם ואם לא אפשר למנעו אלא

מחמרת על ענמה ע"ש (ועיין חולין ז' ע"ג ובמוס' שס).

והנה לפ"ז חמור או שור אחיך הנדיק וחור מעצמו לאדוניו הנדיק ולא נריך להחזירו, ובמדרש וישלח את היונה מאתו מכאן שדירתן של עופות אלל נדיקים, אבל כי תראה את שור אחיך או את שיו נדחים, כלומר שתראה אותם ותכיר בהם שהם נדחים מן הקדושה וממילא וידעת כי מסתמא בעליו רשע וג"כ נדח ולכן בהמתו כמותו ותחשוב מוטב שלא להשיב בהמה זו לבעליה שהוא אינו מן החסידים שהרי נדחים הם ומה"ט בורחין מהם ולכן אני מצוך השב תשיבם לאחיך.

"עד דרש אחיך אותו" (כב:ב). ובגמ' ב"מ כ"ז הוצא ברש"י דרשהו שלא יהא רמאי, וז"ע דהול"ל דרשהו שאינו רמאי. ונראה דהתורה אמרה דרשהו וממילא עי"ז לא יהיו רמאין, וא"כ הדרישה הוא לטובת הכלל, שע"ז לא יהיו רמאין בכלל כיון שידעו שדורשין וחוקרין לא ירגילו ברמאות.

"כי תבנה בית חדש" (כב:ה). פרש"י אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה, ויש לדייק למה דוקא מצוה זו נגררת אחר שילוח הקן.

ונראה דכי יקרא קן נפור לפניך בדרך

והוא לפענ"ד נכון צביאור דברי חז"ל ובטעם משפט מות לכן סורר ומורה שהוא מדין רודף אחר תאוות לבו וממילא רודף אחר אחרים ומלסטם להורגן וימות זכאי.

"לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך" (כב:א). ובשלה"ק אם באצידת ממון כך הזהירה התורה באצידת הנפש על אחת כמה וכמה, אמור מעתה לא תראה אחים נדחים והתעלמת מהם ולא תאמר מה לי ולפושעי ישראל הללו, אלא השב תשיבם, עליך מוטל לעוררם ולהשיבם בתשובה, ונראה לצד המצוה דהוכח תוכיח שהוא על כל אדם אבל כיון שאתה תראה והראו לך מן השמים מסתמא עליך הטילו חוב משמים להחזיר אצידת הנפש הזה.

וי"ל עוד לפמ"ש באדר"ג (פ"ח ה"ח) כשם שהראשונים היו חסידים כך בהמתם היו חסידיות, ומציא מגמלי אצרהם אצינו שלא רצו ליכנס לבית לצן עד שפינה הבית מע"ז, וחמורו דרחצ"ד שגנבו את חמורו ולא רצה לאכול שלשה ימים וכיון שראו הלסטים שלא יאכל וימות פתחו לו הדלת וחזר הביתה ונתנו לו שעורים ולא אכל באו לר"ח וספרו לו אמר הפרשתם מעשר מדמאי אמרו והלא למדתנו מאכילין את הבהמה דמאי והשיב להם מה אעשה לעני' זו והוא

והנה בגמ' שם פריך ודלמא לא הוה הכי ומשני ר' יעקב מעשה חזא, ופריך ודלמא מהרהר בע"ז הוה, ומשני אם אימא שבר מצוה זבאי עלמא תהני ליה ותגן עליה דלא ליחי ולא יחזק, ופריך והאמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינן נווקין לא בהליכתן ולא בחזירתן, ומשני קולם רעוע הוה ומקום דקצוע הזיקא שאני, ולכאורה אמאי לא משני שזה הנופל היה חייב מיתה מקודם ועלה על הצירה ונפל מן הגג ולא צריך לשנות קולם רעוע, וז"ל דעל הגג אי אפשר לומר שהרי יש לו מעקה שלא יפול הנופל ממנו, וז"ש כי יקרא קן צפור וגו' למען ייטב לך והארכת ימים וסמך ליה כי תצנה צית חדש, והיינו ההטבה שצננה צית חדש וכמ"ש וייטב אלקים למילדות ויעש להם צמים, ומיהו שלא תעלה לך שיהי' רק ההטבה ואריכת ימים לעוה"ב ולכן ועשית מעקה לגגך שלא יפול העולה לשלוח הקן ממנו, ואפילו יהי' מחויב מיתה משעת ימי צראשית, כלומר ראוי זה ליפול ואפ"ה אל תגלגל עליו בציתך, שמגלגלין זכות ע"י זכאי ולא תשים דמים בציתך תרתי משמע שיהרג זה וגם יצא אחר עי"ז לתצנות רעה ח"ו ממעשה דאחר הוצא שם בגמ' שראה כי האי מעשה.

א"י דהמהלך בדרך צריך יותר להתחזק בדרך רחמנות, כי האדם היושב בציתו מכניס אורחים וציתו פתוח לרוחה וצית ועד לחכמים מרחם על הצריות

וגו' לפי שהאדם שיש לו צית יושב אהל ואשרי יושבי ציתך אינו להוט אחר קן צפור אבל מי שאין לו צית והוא עיף בדרך ואין לו מה לאכול ויקרה קן צפור לפניו והוא צריך לו ואין לו צית ואעפ"כ מרחם על האם ומשלח אותה ולוקח הצנים ואוכל, וכיון שהניח לה הקן שהוא הצית שלה והניחה עם קינה לכן מדה כנגד מדה יזכה לצנות צית חדש שיהיה לו ג"כ מקום מנוחה ולא יצטרך להיות בדרך.

"כי יקרא קן צפור לפניך בדרך וגו'" (כב:ו). וסמך ליה כי תצנה צית חדש ואמרו רבותינו ז"ל אם קיימת מצוה שלוח הקן תזכה לצנות צית חדש, וז"כ מה שייכות צית לשלוח הקן. עוד יש לדייק דמה שייכות לוועשית מעקה לגגך. וי"ל דמתן התם (חולין קמ"ב) תניא דברי ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שצמורה שמתן שבר צננה שאין תחייב הממים תלויה בה, בכבוד אב ואם כחייב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשלוח הקן כחייב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לצירה והבא לי גוזלות ועלה ושלא את האם ובחזרתו נפל ומת, היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובתו של זה, אלא למען יאריכון לעולם שכלו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ומבואר דמתן שברה שצננה צמנות אפשר שהוא בעולם הזה ובעולם הבא, ואפשר רק בעוה"ב וכמעשה דר' יעקב.

והקשו עליו עוד ממה שמלא שמדרש צ"ר וכי מה איכפת ליה להקצ"ה צין שוחט מן הזואר לשוחט מן העורף הא לא נתנו המצות אלא לזרף בהן את הצריות, והרמז"ן ז"ל האריך לזאר דצרי הרמז"ס והשיטות שהמצות יש להם טעם מצואר הוא מאד ולכל טעם ותועלת ע"ש בצאריכות גדולה.

והיוצא לן מתמלית הדברים ששלוח הקן הוא צאמת לקנות בנפשו מדת הרחמנות, ואומר אני לזותה התורה כן דוקא על הדרך שאין לו מדת רחמנות וכמו שהקדמנו ונוטה לזד האכזרות ולכן זותה התורה ההיפוך, ולפי שע"פ הרוב אין שם צנ"א לרחם עליהם זותה התורה שאם יקרא לו קן צפור שירחם עליהם הגם שהם חיות השדה, ומה נמתקו זזה שיטת הפוסקים שאפילו אינו צריך להצנים ואעפ"כ יקיים המצוה, שלכאורה אין לו מוצן ואדרבה נראה כאכזריות אם אין צריך לך להצנה הנח להם ולך לדרכך, אבל התורה רצתה שתקנה לך מדת רחמנות ולכן אפילו לא צריך להקן והצנים קיים המצוה לקנות צך המדה של רחמנות (עיין חו"י סי' ס"ז וח"ס) מה שהאריכו זזה.

ולפ"ז אחי שפיר סמיכות הכתובים כי יקרא קן צפור לפניך בדרך ואמה רוצה לאכול וממדת אכזרות תאכל הכל האם והצנים או מחמת רעבתנותך תעשה כן אמרה תורה שלא תשלח את האם ותקנה לך מדת רחמנות, וכיון שתקנה

מקבל את כל האדם בצצר פנים יפות והיו עניים בני ציתו, אבל המהלך בדרך אין לו על מי לרחם עליו ולרוב על הדרך לא נמצא בני אדם, ואם ימצא לקטים הם אכזרים ומלסטם את הצריות והורגים אותם, והרי זה יאל ללמד ונמצא למד ממעשיהם, שע"כ צריך לעמוד נגדם והאכזריות נתפשט בנפש האדם כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים זוכחי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו טוב שבטבחים שוחטו של עמלק עיין רמז"ן כאן, וכן צריך האדם יותר התחזקות על הדרך במדת רחמנות, והנה הרמז"ס והרמז"ן ז"ל תרוייהו כתבו כי המצוה הזאת מצוארת מאותו ואת צנו לא תשחטו זיום אחד, כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם.

וכתב הרמז"ס צמורה הנצוכים כי טעם לשלוח הקן וטעם אותו ואת צנו לא תשחטו זיום אחד כדי להזהיר שלא ישחטו הבן לעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה ואין הפרש צין דאגת האדם לדאגת הבהמה על צניהם, כי אהבת האם וחנותה לצני בטנה איננו נמשך אחר השכל והדבור אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה צבהמות כאשר הוא מצויה צנ"א, ואמר הרב ואל תשיב עלי ממאמר החכמים האומר על קן צפור יגיעו רחמיך, כי זה אחת משתי סברות, סברת מי שיראה שאין טעם למות אלא חפץ הבוראו, ואנחנו מחזיקים כסברה השניה שיהיה בכל המצות טעם.

הלך והחסד, ואמרה תורה לדרשת חז"ל דהעץ שנחלה עליו נמי צריך קבורה שלא ישאר בזיון לזה האדם שנקבר.

ואולי מהאי טעמא דרשו בגמ' ז"מ שנים שהלכו בדרך ולא היה להם אלא קיתון של מים ואם ישתה אחד יחי' ואם ישחו שנים ימותו, אמר צן פטורא ישחו שניהם וימותו ואל יראה אחד במיתת חבירו, עד שבא ר"ע ודרש והצבת לרעך כמוך חייך קודמין לחיי חבריך. והנה יש לדייק למה דייק דוקא שנים שמהלכין בדרך ולא הביא סתם שני בני"א שיש להם ככר אחד או קיתון של מים אחד ואם יאכלו שנים כו', ולמה נייר דוקא על הדרך. וגם מאי טעם של ר' פטורא שימותו שניהם.

ולפמ"ש י"ל דצדריך נמצאת מדת אכזריות יותר וצריך לקנות בעצמו יותר מדת רחמנות, ולכן צבית ודאי שיש מדת רחמנות יצינו זה לזה שזה ממדת רחמנות שאחד יחי' ולא ימותו שניהם, ויותר זה לזה או כיוצא בזה, אבל בדרך דוקא שאז שולט מדת אכזריות אמר ר"פ שמוטב שימותו שניהם ואל יראה במיתת חבירו, שזו מדת אכזריות ויקנה לעצמו שיהי' אכזר, ומוטב לו שימות מלהיות אכזר על ישראל חבירו, עד שבא ר"ע ודרש דאין זה ענין של מדת אכזריות אלא חייך קודמין לחיי חבריך. וזה הטעם של סמיכות מצות שלוח הקן לצנין בית חדש.

לך מדת רחמנות עי"ז תזכה לצנות בית שמצוה גוררת מצוה שמוכל לרחם על הצביות ע"י שיהיו עניים צני ציתך, שכבר ידעת קושי הדרך ואכזריות שלה, אלא שלא תאמר דודאי מצוה לרחם אבל לא על מי שאינו נדיק ולא תכניס צביתך רק נדיקים גמורים, ולמה התורה ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים צביתך כי יפול הנופל ממנו, הרי עליך להכניס את כולם וכמו שעשה אברהם אבינו שהכניס אפילו הערביים, וכיון שציתך פתוח לרוחה לכל ממדת הרחמנות שקנית אפילו על חיות היער והעופות ותכניס את הכל לציתך, ולכן לא תשים דמים אלא ועשית מעקה אפילו למי שחייב מיתה כבר שלא יפול צביתך ותרחם עליו, וכמ"ש בתורה הקדושה ורחמיו על כל מעשיו.

ובאמת כי אפילו על רשע שכינה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, בשעה שמעבר ואפילו מי שנחייב מיתה לצ"ד דרש ר"נ והצבת לרעך כמוך צרור לו מיתה יפה, ואפילו לאחר מיתה כי יהיה צאיס חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ אמרה תורה לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ציום ההוא כי קללת אלקים תלוי, ומבואר דאפילו רשע שנהרג ונחלה נמי חס המקום עליו וחלוולו של מלך הוא עיין רש"י שם, ועיין רמב"ן ע"ד הפשט יאמר כי יהיה צאיס חטא גדול שראוי להמיתו עליו ולתלותו על עץ לגודל חטאו אעפ"כ לא תלין נבלתו עליו, ובמקום המשפט שמה

"מכל משמר נצור לצך כי ממנו תוצאות חיים", מכל מה שכתבתי לך בתורה השמר, דאין אמה יודע מאיזה מהן יוצא לך חיים. השווה הכתוב מצוה קלה שצקלות לחמורה שצחמורות, קלה שצקלות זה שילוח הקן, ומצוה חמורה שצחמורות זה כיבוד אב ואם, וצשמיהן כתיב "והארכת ימים". ובספרי (פי' ראה) "כל הדבר אשר אנכי מצוך וגו'" שמהא חציבה עליך מצוה קלה כצחמורה, ובמשנה (אבות פ"ד מ"ב) הוי רץ למצוה קלה שמצוה גוררת מצוה.

ובתבו המפרשים (מהרש"א ח"א סוטה י"ג ע"א) דאף דשכר מצוה צהאי עלמא ליכא, מ"מ צמצוה שאינו מחוייב צדבר והוא מציא עצמו לידי חיוב שכר מצוה איכא. והנה צשילוח הקן אמר צשכר שילוח יזכה לצית חדש. והא שכר מצוה צהאי עלמא ליכא, אמנס אי נימא דשילוח הקן הו"ל מצוה שאין מחוייב לחזר אחריה ואין חייב לקיימה, א"כ אחי שפיר אס מקיימה אעפ"כ מקבל שכר מצוה. ולפ"ז אחי שפיר סמיכות הכתובים "כי יקרא קן נפור וגו'" ותקיים שלח תשלח אף דליכא חיוב לעשות קן, א"כ חוכה לצנות צית חדש, ולא עוד אלא דכיון שהוא מצוה עכ"פ גוררת מצוה שחעשה מעקה ומצוה זו גוררת מצוה אחרת שחגיע לכרס ולא חזרע כלאים ותקיים מצוה וגם יהי לך שכר צהאי עלמא, וכן שדה וצגדים נאים. לכך נסמכו פרשיות הללו.

וי"ר שצחודש הרחמים נזכה לרחמי שמים ולכתיבה וחתימה טובה ויהי סוף וקץ לכל צרוחינו צציאת משיח דקינו צצ"א. (שנת תשמ"ו)

"כי יקרא קן צפור לפניך וגו' שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים כי תבנה בית חדש" (כב:ו-ח). ופרש"י אס קיימת מצוה שילוח הקן סופך לצנות צית חדש ותקיים מצוה מעקה שמצוה גוררת מצוה וחגיע לכרס ושדה ולצגדים נאים, לכך נסמכו פרשיות הללו, ע"כ. ול"צ חדא, דהרי קיי"ל (עירוצין כ"ב ע"א, ע"ז ג' ע"א) שכר מצוה צהאי עלמא ליכא. ועוד דלמה לא אמר צכל מצוה סמיכות מצוה אחרת לומר שמצוה גוררת מצוה. ועוד קשה דקאמר מצוה גוררת מצוה ואמר וחגיע לכרס ושדה ולצגדים נאים, וזה צבר אינו צכלל מצוה גוררת מצוה.

ונראה דצשו"ת חו"י (סי' ס"ז) נסחפק צמצות שילוח הקן, כי יקרא קן נפור לפני איש צשדה אי מחוייב עכ"פ לצוקק לה לשלח את האם או רשאי לילך לדרכו, דלא אמרה תורה "שלח תשלח" רק צאם ירצה ליקח הצנים, ע"ש צאריכות. גם צשו"ת חת"ס יו"ד האריך צזה.

והנה צירושלמי (פאה פ"א) "אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע", טלטל הקצ"ה מתן שכרן של עושי מצוה כדי שיהיו עושין צאמונה

אית ליה השכר שמצוה גוררת מצוה ולשאר לו שכר מצוה לעוה"ב. וזהו והו' זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אמה יודע מתן שכרן של מצוות, דשמא יחשוב אדם שאין לו להיות זהיר במצוה קלה ששכרה בעוה"ז ומה יתן ומה יוסיף לו לעוה"ב, וע"ז קאמר שלא יחוש לזה שכר מצוה מצוה וממילא יהי' לו שכר בעוה"ז ובעוה"ב.

ובזה יש ליישב קושיה הגמ' (ר"ה י"ז ע"ג) אמ"ש "ולך ה' החסד כי אמה תשלם לאיש כמעשהו", דמאי חסד הוא והא דדין הוא שיטול שכרו. ולהנ"ל י"ל דמחסדי ה' שמשלם לו מצוה כנגד מצוה, כלומר כמעשהו, וכיון דמעשהו היה שהכניס עצמו לחיוב לקיים מצוה שילם לו הקב"ה שהזדמן לו מצוה אחרת וקבל גם שכר, וממילא הו"ל התשלומין שכר בחסד ה-ל שהרי נשארה לו מצוה אחרת.

ובזה מובן מה שחישב רש"י את כל הסמוכין שהם צית וכרס ושדה ובגדים נאים, שהם כולם שכר מצוה בעוה"ז, אמנם לכולם יש עמהם עוד קיום מצוה - לבית מעקה, לכרס כלאים, לשדה "לא תחרוש בשור ובחמור", לבגדים "גדילים תעשה לך". הנה נסמכו מצוות כאלו שזכה בהם לשכר מצוה בהאי עלמא ולמצוה גוררת מצוה בעוה"ב. וזה אם קיימת מצוה שילוח הקן סופך לכל אלו.

והנה רש"י חשב בכלל המצוות מעקה וכרס ושדה ובגדים שכולם ליכא חיובא עלייהו אלא כל שבאו לו חייב לקיים בהם מצוה, והיינו דומיא דלחזר אחריה דליכא מצוה לאחר אחריהם ואין חייב לקיימה, א"כ אחי שפיר אם מקיימה אעפ"כ מקבל שכר מצוה. ולפ"ז אחי שפיר סמיכות הכתובים "כי יקרא קן צפור וגו'" ותקיים שלח תשלח אף דליכא חיוב לעשות כן, א"כ תזכה לבנות בית חדש, ולא עוד כיון שהוא מצוה עכ"פ כשתקיים אף דליכא חיוב גוררת מצוה שחששה מעקה ומצוה זו גוררת אחרת שתגיע לכרס ולא תזרע כלאים ותקיים מצוה וגם יהי' לך שכר בהאי עלמא, וכן שדה ובגדים נאים. לכך נסמכו פרשיות הללו.

והנה רש"י חשב בכל המצוות מעקה וכרס ושדה ובגדים שכולם ליכא חיובא עלייהו אלא כל שבאו לו חייב לקיים בהם מצוה, והיינו דומיא דשילוח הקן. א"כ שילוח הקן נמי, כל שלא מצאו ודאי אינו מחוייב אבל אם מצאו אולי מחוייב כבר לשלחו והו"ל דומיא דכל הני. ומה שאמרו (אבות פ"ד) הוי רץ למצוה קלה, וקורא שילוח הקן מצוה קלה שבקלות, נראה כוונתו אמצוה שאין מחוייב בה ולכן קורא לה מצוה קלה (ועיין שלהי חולין מצוה קלה כבאיסור). וכיון שאין מחוייב בה ומחייב עצמו מקבל שכרו בעוה"ז (כמ"ש המפרשים). וא"כ תרוייהו אית ליה, שכרו בעוה"ז, אלא דהרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ולכן

עוד נ"ב דהול"ל "לא תשים דמים על ציתך" ולא "ציתך".

ונראה דהכא מיירי צמי שלא הי' לו צית עד השתא אלא הי' צדך, וכמ"ש "כי יקרא קן נפור לפניך צדך", ולפי שקיים המצוה זכה לצנות צית חדש. אמנם נראה דהתורה שלא ילך אחר התחדשות צית הזה ואחר פזרנות כדרך עבד שמלך שאין לו גבול, ועי"ז יראה שכנו או אשתו מה שצנה זה ותצוה על בעלה לעשות כמוהו או לילך לצית חדש הזה ולגנוב החפצים שיראה, כי ודאי זה הוא עשיר גדול או עשיר גזול שע"י גזל בא לו, ועי"ז נמצא שזה הצונה צית חדש גורם ח"ו קטנות בין אחרים ע"י הלוקוס.

ופעם צחורי מחנוכת הצית של אחד מצעה"ב שמעתי משני אנשים שראו הצית ואומר אחד לחצירו מה אתה אומר לראובן שצנה ארמון ועשה חנוכת הצית להראות את כל עשרו כאחשורוש בהראותו את עושר כבוד מלכותו, והשיב לו השני "נוא, וואס ארט מיך, מיך קאסט דאס נישט קיין געלט", מה איכפת לי לי זה אינו צדק, אמר הראשון "מיך ארט עס שוין יא ווייל צאמיר האט עס שוין נאשטערט שלום צית" - לי זה איכפת מאד כי אנלי הושבת השלום צית שאשתי כבר אומרת או שצנה כמוהו או שתגרשני ואקח מי שיש לו צית, ולזה הזהיר "כי תצנה צית חדש לא תשים דמים ציתך" וכנ"ל, אלא

ובזה נראה לפרש ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרצה להם תורה ומצוות. וכבר הקשו דאם רצה לזכות אדרבה ימעט מצוות דאטו מי שרצה בהטבת בנו מטיל עליו חיוצים יותר או ממעט בעולו, והמצוות לעול ולמשא ניתנו. ולהנ"ל אחי שפיר, דקיי"ל מצוה גוררת מצוה וכן הרצה להם תורה ומצוות וכשיעשה מצוה מיד יזמין לו הקב"ה מצוה אחרת בדומה לה או אחרת ויהי לו שכר, וזה לפיכך הרצה להם תורה ומצוות.

ואולי י"ל עוד דמצוה גוררת מצוה על הראשונה הרי הוא מחוייב בה ואינו מקבל שכר בהאי עלמא אלא על השני שנגררה ע"י המצוה הראשונה שהרי הוא בעצמו גרם לגרור אותה ולקיימה א"כ על המצוה השני כבר מקבל שכר גם בעוה"ז. וז"ש רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרצה להם תורה ומצוות ע"י שמצוה גוררת מצוה וק"ל.

א"י "כי תצנה צית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים ציתך כי יפול הנופל ממנו". ונ"ב דצמי הכחוב מדבר, באיש נכרי שיבוא לציתו, מה לו צית של זה. ובגמ' צ"ק (ס"ט ע"א) איתא כרם של ערלה צננת השמיטה מסמנו בקוזות של חרס ובשאר שנים הלעיטוהו לרשע וימות, ולא חיישינן שיכשל ע"י, וכאן חייש שיפול הנופל.

שילוח הקן נמי אין הטעם עיקר ואין טעם למנוות.

ובזה מיושבים דברי המדרש כמין חומר, דמאחר שאמר רחמנא "כי יקרא קן נפור" מספקא לן אי הטעם משום דהקב"ה מרחם גם על החיות ובהמות ויש טעם למנוות, וממילא מילה נמי יש לה טעם כדי למעט תאות המשגל, וא"כ נולד מהול פטור מלהטיף דם ברית, או דילמא אין הטעם עיקר וכדעת חז"ל שאמרו שם במשנה שמשתיקין אותו. ופשט לן דזינא דלריך להטיף דאין טעם למנוות דהכל הוי גזירות וכנ"ל.

(שנת תשי"ב)

א"י לפמ"ש הטעם בשילוח הקן דעל קן נפור יגיעו רחמין, וא"כ כ"ש על בנו מחמד לבו ודאי יגעו, וא"כ אמר יאמר דעל מנוות מילה גיון שנולד בערלה ובא הציווי מפורש למול אין לו ברירה הגם שמלער אותו ומה"ט אין מזכרין שהשמחה במעונו דאיכא לערא דינוקא אבל כנולד מהול אולי לא יטיף דם ברית דאין זה אלא מדה אכזריות על בנו ואם על הנפור אותה תורה לרחם כ"ש על בנו ולא יטיף דם ברית קמ"ל דלריך להטיף דם ברית דלרכי התורה והמנוות כולם רחמים גדולים הם.

"שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך וגו'" (כב:ז). עיין רמב"ז ז"ל עה"ת שהאריך הרבה ולבסוף הביא מדרשו של ר' נחוניא בן הקנה בשילוח

"ועשית מעקה לגגך", ומעקה הוא גדר וסייג, ותעשה לעצמך גדר וסייג שלא לעבור על ד"ת. ועיין אבן עזרא ורשב"ם שפי' מעקה אין חצר בחורה ומגזירת מעשה מרמה הוא מגזירת עקת רשע והביא עצמו בעקה, והוא פלא. ולהנ"ל הזהיר בזה לעשות מעקה שלא יהי ח"ו עקת רשע, והארכתי בדרך מוסר.

(שנת תשל"ב)

"כי יקרא קן צפור וכו' שלח תשלח את האם וכו'" (כב:ו-ז). ובמדרש תינוק שנולד מהול מהו שלריך להטיף ממנו דם ברית, ופשט לריך להטיף. והוא תמוה. ונלע"ד דהנה איתא בגמ' (ברכות ל"ג-ל"ד) האומר על קן נפור יגיעו רחמין ועל הטוב יזכר שמך מודים מודים משתיקין אותו, ופרש"י משום דאין מנוות הקב"ה רחמים אלא גזירות מלפניו.

וברמב"ן כתב על מנוות שילוח הקן, דאף דאמרו חז"ל משתיקין אותו מ"מ יש לומר טעם ג"כ, והנה גבי מילה פי' הרמב"ם ז"ל במורה נבוכים הטעם דנצטוינו למול כדי למעט תאות המשגל ובהלקח הערלה נחמעט כח התאוה. אמנם לפי טעם זה יש להסתפק גבי נולד מהול אי לריך להטיף דם ברית, דכיון שאין לו ערלה בודאי בהטפת דם ברית שהוא כ"ש לא יועיל למעט כח תאוות המשגל, וא"כ לפי טעם הרמב"ם קשה למה לריך להטיף דם ברית כנולד מהול. וע"כ הטעם אינו עיקר והמנוות הם גזירות עלינו ולא רחמים. וע"כ גבי

עם האם, נמנא דצסוכה נמי מקיימין שילוח הקן רק דהתם צבחינה שילוח שהאם נשארת והאב יולא צסוכה כי עליו לקיים מצות חינוך הבנים שמוטל על האב ולא על האם כי אין האם חייבת צחינוך הבנים עיין ש"ע א"ח סי' רמ"ג.

והנה רמזה תורה דהאב לעולם עם הבנים כי חייב לחנכם צחורה ומצות ויראת שמים ולכן צדרך כלל לא יצטרך לשילוח הקן, ושילוח הקן הוא רק היכא דנמנא האם רוצנת על הבנים או על הצנים והיא רוצה לשלוט עליהם וכי יקרא קן ציפור על הדרך שיקרה מקרה שלא כדרך העולם והיא על דרך חדש וכמו שדרשו פרט למזמן שהיא יצתה שלא צרצון בעלה מדרך התורה שהאב הוא רוצן ומרציץ תורה ויראת שמים על הבנים אלא שכאן קרא מקרה צלמי טהור והאם רוצנת על הבנים אז שלא תשלח את האם ואת הבנים תקח לך כי אין עליה מצות חינוך ולא למדה תורה וא"כ אם היא רוצנת ומרצנת תורה שלה להם ח"ו יאצדו, ולכן אמר שלא תשלח את האם ולא את האב כדי שבציל זה את הבנים תקח.

ואולי מכאן ואילך הוא כבר מצוה על הצ"ד או על כל יחיד שיראה כן כי הוא צכלל הוכיח תוכיח ועל כל אדם מישראל החיוב ואפשר לומר דמהאי טעמא נחלקו אי זה מצות עשה חיובית או רק כשרוצה ליקח הבנים וצלאו הכי ליכא מצוה עיין חו"י (סי' ס"ז) ועוד,

הקן צמדרש שיש צמנוה קוד אמר ר' רחמאי מאי דכתיב שלא תשלח את האם ולא אמר את האב אלא שלא תשלח את האם לצבוד אותה צינה שנקראת אם העולם דכתיב כי אם לצינה תקרא מאי ואת הבנים תקח לך אמר רבי רחמאי אותם צנים שגדלה ומאי ניהו שצעת ימי הסוכה ודיני שצעת ימי השצוב וכו' והנה המצוה רומזת לענין גדול ולכן שכרה מרובה למען ייטב לך והארכת ימים ע"ש. והוא פלא מה ענין סוכה לשלוח הקן, גם צענינו גדול ולכן שכרה מרובה צ"ע דצגמ' שלהי חולין (דף קמ"ב) תנן אם מצוה קלה צכאיסר אמרה תורה והארכת ימים מצוה חמורה לא כ"ש וצ"ב.

והגם כי צער אנכי ולא אדע להצין הסודות מ"מ נראה להצין קצת צדרך מוסר שייכות שילוח הקן לסוכה דצמנות סוכה החיוב שילוח האב עם צניו מצית לחוץ וצוכות צאתי מציתי החולה ודרך מצותיך ארוכה והאם נשארת צצית כדילפינן מקרא דכל האזרח צישראל ישבו צסוכות דנשים פטורות מן הסוכה, הנה צסוכה מקיימין מצות שלוח הקן שינא האב וצניו לסוכה והאם נשארת צצית וקטן שאינו צריך לאמו חייב צסוכה ואמרו מאי אינו צריך כל שאינו קורא אמא אמא, ועיין ר"ן דצעירוב אמרינן שאם עירבו עליו אציו ואמו לשני הפכים הולך אחר אמו דניחא ליה לקטן צצותא דאימיה מ"מ לגבי סוכה ישב עם אציו וישן עם האב ולא

ומאי נינהו שבעת ימי הסוכה ודיני שבעת ימי השבוע וכו' והנה המצוה רומזת לענין גדול ולכך שכרה מרובה למען ייטב לך והארכת ימים עכ"ל"ק. והוא עמוק עמוק ומי ימלאנו ומה שייכות להני אהדדי שלוח הקן לסוכה.

ובדרך אפשר הי' נראה דמצות סוכה כתיב בה כל האזרח בישראל ישבו בסוכות וגו' פטורות כי אף שגם הם היו באותו נס (עיין חו"ס פסחים ק"ח ע"ב ד"ה היו באותו נס עיין סוכה כ"ח ע"א דפטר להו מהלכה למשה מסיני ועיין חו"ס פסחים מ"ג ע"ב ד"ה סלקא), והנה צבנים קיי"ל דכל שאינו קורא אמא אמא חייב בסוכה ואצ"ל מחנכו במצות סוכה ומצינו לשמאי שפיחת מעזיבה ועשה סוכה לקטן ואנן לא קיי"ל ומיהו היכא דאינו קורא אמא אמא שוב חייב בסוכה ואפילו קורא פעם ולא פעמיים, ולפ"ו במצות סוכה הנכנס לסוכה שצנה לעצמו לדירת עראי או לר' יהודה דירת קבע צעין ועושה סוכתו קבע ודירתו עראי ושולח האם שהיא אשתו שפטורה מן הסוכה ולדעת רש"י והטור ועוד ראשונים אסורה ליכנס וכו"פ החכ"ל ועוד אחרונים ז"ל.

נמצא דבסוכה איכא מצוה של שלח את האם, וכל בן שישי לו צינה להבין ולא קורא אמא אמא רק צריך שיהיה עמו בסוכה ובמחילתו וזה ואת הצנים תקח לך אמר ר' רחמאי אותם צנים שגדלה כלומר שגדלו כבר כשיעור הג"ל דאם לצינה תקרא תקח לך

וצוה מוצן נמי מש"כ שלח תשלח את האם וגו' ולא אמר שלח תשלח את האב, אלא הכוונה שלח תשלח את האם לכבוד אותה צינה שנקראת אם העולם כלומר בשביל החורה שהוא חכמה צינה ודעת את הצנים תקח לך צנים שגדלה ומאי ניהו שבעת ימי הסוכה ודיני שבעת ימי השבוע דנראה דימי הסוכה לאו דוקא אלא כל השבוע כדרך ת"ח שרק בליל שבת בא הציחה ולכן גם כל ימי השבוע כן שהחיוב על האב להשתדל וללמוד עם בניו ולהיות עמם בצוותא חדא כל הימים רק שבדורות אחרונים תקנו יהושע בן גמלא וחזריו צדורו שילמדו כולם צבית רבן וזה שאמר לפי שהמצוה רומזת לענין גדול שהוא חינוך הצנים על ידי האב ולכן שכרה מרובה למען ייטב לך והארכת ימים.

"כי יקרא קן צפור לפניך בדרך וגו' שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים" (כב:ו-ז). עיין רמב"ן שהאריך בטעם המצוה ומתחילה הציח דעת המורה שהיא מגזירת המצוה של אותה ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ע"ש באריכות, ולבסוף כתב אבל במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה בשלוח הקן במדרש שישי במצוה סוד אמר רבי רחמאי מאי דכתיב שלח תשלח את האם ולא אמר את האב צינה שנקרא אם העולם דכתיב אם לצינה תקרא מאי ואת הצנים תקח לך אמר רבי רחמאי אותם צנים שגדלה

רק מתוך שמחה של מצוה דכתיב ויהי כנגן המנגן ומהי עליו רוח אלקים, ולכן בסוכות כתיב ושמחת בחגך כי צלי שמחה א"א לזכות לשכינה ונועם זיוה ולכן המצטער פטור מן הסוכה דאין זה הכונה ולא כן בשאר מצות, ואולי מהאי טעמא נמי מצות ציצית שאמרו ששקולה כנגד כל התורה שעולה תרי"ג ואפ"ה ליכא חיובא רק בלבוש טלית חייב בציצית ובצי הנאה דוקא ג"כ מה"ט כיון דדומה לתכלת ותכלת דומה לים ויס דומה לרקיע והכל מכויין לכסא הכבוד ובצי שמחה דוקא ולכן ליכא חיובא כי לאו כל אדם זוכה והבן.

והנה בשילוח הקן נסתפקו האחרונים אי ליכא חיוב להדר אחר מצוה זו, עיין חו"י (סי' ק"ז) אי מחוייב עכ"פ להזקק לה לשלח את האם או רשאי לילך לדרכו אפילו כבר ראה הקן, דלא אמרה תורה שלח רק אם רצה הבנים, גם בשו"ת ח"ס יו"ד האריך בזה. נמצא לכאורה דמצות שלוח הקן נמי אם מצטער פטור משלוח כי אם לצינה תקרא לאותה צינה שנקרא את העולם ואין המכוון סתם לשלוח אלא לצינה שיוסיף מחשבה לשילוח זה ואם לא תצין ולא תקח הבנים אין לך שום ענין במצוה זו וא"כ דומה מצות שילוח הקן למצות סוכה גם בזה דמצטער פטור ממנה ואין צריך לחזר אחריה ולצער עצמו ומה"ט גם הולכי דרכים פטורים מן הסוכה ורק אם יוכל לקיים מצות סוכה באופן שיוכל

ומאי ניהו שבעת ימי הסוכה שכל ימי הסוכה ודיני שבעת ימי השבוע לחנכס במצות נמצא דמצות שילוח הקן דומה למצות סוכה.

והנה בעירובין קי"ל בקטן שהניחו לו עירוב אציו ואמו, הולך עם אמו דאמרינן קטן ניחא לי' בצומתא דאם, וזה כשיוצא אצל לישב בסוכה אב קודם כמבואר בשו"ע (סי' תר"מ סעי' ב'), ולפ"ז דבסוכה ליכא מצוה של שלח תשלח את האם וכל בן שיש לו צינה וכו' צריך לישב עם אציו בסוכה ולא עם אמו וזה את הבנים תקח לך.

ובזה נראה דכבר תמהו המפרשים במצות סוכה שהוא שקולה כנגד תרי"ג מצות וכמ"ש הפייטן אל תהי מצות סוכה בעיניך קלה ואפ"ה קי"ל דמצטער פטור מן הסוכה ואם היא מצוה חשובה כנגד כל התורה אדרבה יהיה חייב בכל אופן, ואדרבה במצות כתיב בן הא הא אומר לפום צערא אגרא, ובמשנה וחיי צער תחי' ובתורה אתה עמל, ובפיה"מ להרמב"ם כי תורה שבא ע"י תענוג אין זה תועלת ולא מתקיים דכתיב אף חכמתי עמדה לי תורה שלמדתי באף ע"ש אבות פ"ה בסופו.

האמנם סוכה תהיה לכל יומם ובסוכות תשב שבעת ימים בסתר עליון ליהנות מזיו השכינה, ולזכות לכך א"א

לקיים שניהם מוטב ואם לאו פטור שהוא צבחינת כי יקרא קן לפור צמקרה ולא צריך לחזר ולהדר אחריו והצן.

ואולי יתכן לפרש צוה הסמיכות כי יקרא וגו' כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך כי המצוה מרמז על הסוכה והוא בית חדש שבונה לעצמו לשבעת ימי החג ועשית מעקה לגגך לא מצעיא לר' יהודה דסוכה דירת קבע צעין אלא אפילו לחכמים ולהלכה מ"מ ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים צביתך כעין סולם רעוע דהגם כי לשבעת הימים צריך ליזהר שח"ו לא יפול הנופל בעצבות ואזי לא יזכה לשכינה השורה רק מתוך שמחה, ויש להאריך. (שנת תש"ו)

"כי תבנה בית חדש" (כב:ח). וצ"ל כי אס קיימת מצות שילוח הקן סופך לצנות בית חדש שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם וכו' ע"ש, וצ"ל והרי שכר מצוה צהאי עלמא ליכא. וי"ל לפמ"ש הרמב"ם צמורה עה"פ אס צחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו וכו' ונתתי גשמיכם צעתם וגו', והא שכר מצוה צהאי עלמא ליכא. ותיירך דהוא רק כדי שיוכל לקיים המצוה, וא"כ הכ"נ רק כדי שיוכל לקיים מצוה, וזש"כ רש"י אס קיימת מצוה שילוח הקן סופך לצנות בית חדש ולקיים מצוה מעקה, שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם וכו', והיינו שאין זה צכלל שכר מצוה צהאי עלמא אלא הוא צכלל מצוה גוררת מצוה.

א"י דנחלקו האחרונים צמצות שלוח הקן אי יש מצוה אפילו כשאינו רוצה צצנים או שהמצוה הוא רק כשרוצה צצנים אז חייב לקיים שילוח הקן אצל צלאו הכי אין צריך, ועיין חו"י (סי' ס"ו) וחי' ח"ס (שלהי חולין) מה שכתבו צוה. והנראה לפמ"ש צמקום אחר דאפילו מצוה שאין חיוב לקיימם מ"מ העושה מצוה הרי הוא מכשיר עצמו למצוה אחרת שהרי מצוה גוררת מצוה ולא נחנה תורה אלא לצרף בני אדם, וז"ש כי תבנה בית חדש אס קיימת מצוה שלה"ק הגם דליכא חיוב לקיים ואינך רוצה צצנים מ"מ עצם הקיום שקיימת סופך לקיים עוד מצוה, שמצוה גוררת מצוה, וא"כ צכלל אופן אתה צריך לקיים מצוה שלוח הקן עכ"פ כדי שתגרוור מצוה אחרים. ועיין חרדים שצריך לחזור ולקיים כל מצוה צצמורה שחייב אדם לקיים פעם צציו כל המצוה ואס לאו יתגלגל עוד לקיים המצוה.

א"י כי תבנה וגו' ופרש"י אס קיימת לפמ"ש לעיל שכר מצוה צהאי עלמא ליכא, אמנם כתבו המפרשים דוקא על מצוה חיובית ליכא שכר מצוה, אצל על מצוה קיומית או שמחייב עצמו ומכניס עצמו לקיים מצוה על זה שכר מצוה צהאי עלמא ליכא, והנה החו"י צצשובה ומרן הח"ס האריך הרחיב לגבי מצוה שלוח הקן אי יש מצוה להדר אחריה ועכ"פ כשגודמנה לפניו ואינו רוצה צצנים אי יש מצוה לקיים, וצמקום

אחר כתבתי בשם מרן הח"ס בחי' על מס' חולין דאולי אם אינו רוצה בהבנים יהא אסור שמנער הבנים בשלחו את האם מהם, בשלמא אם רוצה בהבנים אין לו לחוש לנערם אבל אם אינו רוצה בהם רק משלח את האם הרי הוא מנער הבנים בלי ליהנות, והרי לעצ"ח דאורייתא לכמה פוסקים, וידוע מהא"ר הקדוש דאסור לנער כל בע"ח ואפילו מזובים הי' מדקדק שלא להרגם בכדי, וא"כ הכ"נ למה ינערם, ועיין מפרשי החורה עה"פ שזעת ימים יהי' עם אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן, שהוא מחמת רחמנות שכל בעלי חיים מרחם על ולדיו מטבע, עיין רמב"ן עה"ת ובאברבנאל.

וע"ז אמר כי הגם כי יש טעם למנוה מ"מ גזירה היא ואין להרהר הטעמים ולא לקיימה, וז"ש אם קיימת מצות שלוח הקן כלומר הגם שיש לך ואיך נריך להבנים ואפ"ה תקיים המנוה, וכיון דליכא חיוב שפיר תקבל שכר בית חדש, ותקיים מצות מעקה ועוד.

"לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדו" (כב:יא). ואפי' ניתא אחת של צמר ובגד כולו של פשתים או להיפך נמי אסור, ואינו צטל צרוב או צאלף משום דשתייהם יחדו.

"לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדו גדילים תעשה לך על ארבע

כנפות כסותך" (כב:יא-יב). ודרשו חז"ל ביצמות ובספרי והובא ברש"י גדילים תעשה לך אף מן הכלאים. ונראה לפ"מ שנחלקו בגמ' ובאחרונים בדין האבות אי דין ישראל להם היאך שמרו שבת והא עכו"ם ששבת חייב מיתה ובמקום אחר כתבתי שהאבות לבשו זינית וילאו ששבת ברה"ר דממ"נ אם דינם כישראל מותר לנאת בהם ושמרו את השבת ואם דינם כב"נ הרי הוא הולאה גבייהו וליכא שמירת שבת, וחתני כבני הרה"ג מוה"ר נצי האגער שליט"א הקשה לי בשם מי שהוא מדברי הרמב"ם פ"י מהל' מלכים ה"י ב"נ שרצה לעשות מצות משאר מצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותם לעשותה כהלכתה ע"כ וכוונתו נראה דאפי' ששבת נמי מקיים הב"נ המנוה.

ולא ידענא מאי קשיא ליה דאפי' מותר לו לקיים המנוה של ד' כנפות ומיהו כיון שאינו מחויב בדבר הו"ל הולאה לגבי שבת וכמו שחיטה צור בשבת למ"ד דאסור הגם דליכא מצות שחיטה וכהנים נתרצו בה מצות הרבה וליכא למימר דישראל אעפ"כ רוצה לקיים מצוה שלא נצטווה דבמקום אסור לא יוכל לקיים, ועיין תוס' עירובין (נ"ו ד"ה דילמא) וכבר הארכתי בזה ובחקירת השעה"מ אי יש מלאכה שמותר לאחד ואסורה לשני ובגמ' (סוכה מ"ב ע"א) תנן מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים ששבת ופרש"י ולא אמרינן קמטלטלא מידי ללא חזו.

וי"ל דבר חדש בק"ד, דנפל מילתא בלבי לחקור לפ"מ דקיי"ל ז"נ ששבת ח"מ (סנהדרין נ"ח) ולמ"ד שלא יאלו האבות מכלל ז"נ היאך שמרו את השבת ונאמרו בו כמה תירווצים, וכעת יש לומר לפמ"ש ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת מונה ששה ומקדש השביעי (שבת ס"ט ע"ג) ובש"ע א"ח ס' שד"מ ואמר רבא בכל יום יום עושה לו כדי פרנסתו לבר מההיא יומא ופריך וההיא יומא לימות ומשני דעביד מאתמול שמי פרנסות ודילמא מאתמול שבת הואי אלא בכל יום יום עושה לו פרנסתו ואפי' האי יומא והאי יומא במאי מינכר ליה בקידושא ואבדלמא ע"ש.

ובזה נלפענ"ד ליתן עוד טעם שלא מל אברהם אבינו קודם שנלטוה שכיון דמספקא בכל יום שמא שבת היום ומילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת ושפיר לא מל.

"גדילים תעשה לך" (כב:יב). אימא במדרש בשעה שאמר לו הקב"ה למשה גדילים תעשה לך אמר לו משה להקב"ה א"כ למה מיעטת את הירח, וזה פלא. ונלע"ד דהנה אכן קיי"ל זינית חובת גברא הוא ואינו נוהג אלא זיוס ולא בלילה וטלית של לילה פטורה מן הזינית, משמע דלילה לאו זמן זינית.

והנה מנהג העולם להציץ בזינותן בשעת קידוש הלבנה, ולכאורה ז"ע למה. ונראה לתת טעם טוב והגון לזה, דחו"ל תקנו לנו בצרכה ויהי אור הלבנה כאור החמה וכאור שבעת ימי בראשית וכמו שהיתה קודם מיעוטה, ובדאי קודם מיעוטה שאור הלבנה היתה כאור החמה או בודאי היה זמן זינית בזמן הלבנה ג"כ, א"כ כיון שהתפללנו בשעת הקידוש והי' אור הלבנה כאור החמה מיד מוציאינן הזינית אל פני הלבנה להראות לה שאז יהי' מחויבין בזינית גם בלילה, וכמדומה לי ששמעתי זה הטעם או ראיתי באיזה מקום.

נמצא דלפי שנתמעטה הירח לילה לאו זמן זינית הוא וכדרשת ר"ש

ונראה דקודם מ"ת שלא נתן השבת עדיין א"כ בכל יום יום יש להסתפק שמא יום זה הוא שבת ושמא זיוס זה ילזה הקב"ה לנוח בו והרי הגוים לא שמרו את השבת וגם זימי המבול לא שמשו המאורות ויש להסתפק אימתי יהי' שבת באמת, ובמדרש ישמח משה במתנת חלקו שבמזמרים ברר לו יום מנוחה ליום השבת והקב"ה לזה עליו במ"ת אבל מקודם הי' מספקא ליה לאברהם אבינו איזה יום ילזה להיות שבת הגם שהשיג שיש שבת בתורה ולכן בכל יום הי' מספקא ולא עשה מלאכה רק לאותו יום לפרנסתו ומנכיר ליה בקדושא ואבדלמא ולפ"ז אחי שפיר קושית המפרשים היאך שמרו אבות שבת שהרי ע"כ עשה מלאכה לפרנסתו והבן.

(מנחות מ"ג) וראיתם אותו פרט לכסות לילה, אחת אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות קומא וכו' מה ראית לרבות כסות קומא שיטנה צראה אצל אחרים ומוציא אני כסות לילה שאינה צראה אצל אחרים וכו' ע"ש, ועיין בתוס' שם דף מ' ע"ב ד"ה משום כסות לילה, ודו"ק היטב.

ונראה דזה שאמר ליה למשה בשעה שאמר לו הקב"ה גדילים תעשה לך והי' משמע לו שחעשה גדילים על כל הצגדים צין כסות יום וצין כסות לילה, אמר א"כ למה מיעטת את הירח, דלולא מיעטת את הירח והי' אור הלבנה כאור החמה אז היה אפשר לעשות גדילים, אבל עכשיו כסות לילה פטור.

(שנת תשי"ב)

"כי ימצא איש וגו' ומתו גם שניהם" (כב: כב). ופרש"י גם לרבות הצאים מאחריהם, ופי' צדעת זקנים מצעה"ת יאמר שאם בא איש עליה לאחר שנגמר דינה שחייב מיתה דק"ד אמינא דכמתה דמיא ולא לחייב עליה קמ"ל. ועיין רמב"ן ז"ל שהקשה דכי בתולה היא זו שנמעט או ננטרך לרבות הצאים אחריהם מה לי ראשון ומה לי שני ושלישי ועוד היה לו לומר הצאין אחריו וכו' ע"ש.

ולולי דמסתפינא הינלפענ"ד לפמ"ש איש איש כי תשטה אשתו ומעלה זו מעל ולשון ומעלה זו מעל קשה

וביאר המהרי"ק ז"ל בתש' באשת איש שזנתה שצברה שמותר לזנות דאינה חייבת מיתה ואפ"ה נאסרה על בעלה דמ"מ מעלה זו וצחורה כי תמעול מעל כתיב, ועיין מעילה דף י"ח כי תמעל מעל אין מעל אלא שינוי מצואר דכל מעילה הוא בשביל השינוי ועיין ח' הגר"ח הלוי (הל' מעילה פ"ח ה"א) דכל יסוד איסור מעילה הוא מדין גזל הקדש ועיין נתיבות סי' כ"ח ועיין תוס' מעילה י"ח ד"ה ואומר וא"ת ומסוטה היכי ליקף הנאה בלא שינוי רשות והלא בסוטה איכא שינוי מרשות הבעל לרשות הבעל וי"ל דבסוטה ודאי ליכא שינוי רשות שהרי אינה מניחה את בעלה צמה שמונה תחתיו ע"ש בצריכות, וכיון דיש צונות דין מעילה סד"א אמינא כמו במעילה לאחר שמעל בהקדש יוצא לחולין הכ"נ אשה זו לאחר שזינתה ומעלה מעל בבעלה הגם שחייבת מיתה מ"מ יצאה לחולין והשני כבר אינו חייב עליה כי כבר מעלה זו בבעלה צביאת הראשון קמ"ל גם לרבות הצאים אחריהם שכלם חייבים מיתה ודו"ק.

"לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה' לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' עד עולם" (בג: ג: ד). וז"ע למה בממזר לא הזכיר עד עולם כמו בעמוני אף שלדינא תרוייהו כהדדי נינהו דגם ממזר איסורו איסור עולם אף לאחר דור עשירי. ובדרך פשוט אמרתי לפי מה שאמרו ז"ל ממזר שאינו ידוע אינו חי והתם קאמר

נחתי לך חיים ועד עשרה דרי עדיין מינכרי ורמו לדבר גיורא עד עשרה דרי לא תצוה ארמאה באפי, הרי דעד עשרה דורות אכתי יש שום שייכות וזכרון לראשונים אבל מעשרה דרי ואילך נשתכח הדבר ולא מינכרי ומיד ללא מינכרי מייתי וא"כ לכן לא אמר בממזר לעולם דכיון דאחר עשרה דרי מייתי א"כ לעולם לא נמלאים יותר מעשרה דורות ולכן לא אמר עד עולם ועי' ירושלמי יבמות (פ"ח ה"ג) אחת לשבעים שנה הקב"ה מביא דבר לעולם ומכלה את הממזרים, והבן.

באופן אחר נראה דהנה הצעה"ט כתב וז"ל ב' במסורה הא ועוד ויבא ממזר אשדוד וזה שאמרו ז"ל (קידושין דף ס"ט) עתידים ממזרים לטהר ול"ב. ונראה דהנה ידוע קושית העולם מאדר"נ (פ"ג מ"ה) שאין ממזר נכנס לירושלים וכהן גדול אסור לזאת מירושלים כמבואר ברמב"ם (הל' פסחה"ק פ"ה ה"ז) ותקשה הא דאמרו בגמ' הוריות ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ היכן משכחת כ"ג ע"ה וממזר ת"ח והאחרונים דחקו הרבה בזה לתרץ [וי"ל פשוט כגון שגולד שם].

נחתי לך חיים ועד עשרה דרי עדיין מינכרי ורמו לדבר גיורא עד עשרה דרי לא תצוה ארמאה באפי, הרי דעד עשרה דורות אכתי יש שום שייכות וזכרון לראשונים אבל מעשרה דרי ואילך נשתכח הדבר ולא מינכרי ומיד ללא מינכרי מייתי וא"כ לכן לא אמר בממזר לעולם דכיון דאחר עשרה דרי מייתי א"כ לעולם לא נמלאים יותר מעשרה דורות ולכן לא אמר עד עולם ועי' ירושלמי יבמות (פ"ח ה"ג) אחת לשבעים שנה הקב"ה מביא דבר לעולם ומכלה את הממזרים, והבן.

באופן אחר נראה דהנה הצעה"ט כתב וז"ל ב' במסורה הא ועוד ויבא ממזר אשדוד וזה שאמרו ז"ל (קידושין דף ס"ט) עתידים ממזרים לטהר ול"ב. ונראה דהנה ידוע קושית העולם מאדר"נ (פ"ג מ"ה) שאין ממזר נכנס לירושלים וכהן גדול אסור לזאת מירושלים כמבואר ברמב"ם (הל' פסחה"ק פ"ה ה"ז) ותקשה הא דאמרו בגמ' הוריות ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ היכן משכחת כ"ג ע"ה וממזר ת"ח והאחרונים דחקו הרבה בזה לתרץ [וי"ל פשוט כגון שגולד שם].

ואמרתי בס"ד לתרץ עפ"מ דגרסינן בגמ' קידושין (ע"ב) ת"ר ממזרי ונתיני טהורים לעתיד לבא דברי רבי יוסי ר"מ אומר אין טהורין וכו' בשלמא לר"מ היינו דכתיב וישב ממזר באשדוד אלא לר"י מאי וישב ממזר

באשדוד כדמתרגם רב יוסף יתבין בית ישראל לרוחנין בארעהון דהו דמי בה לנכראין אמר רבי יהודה אמר שמואל הלכה כר"י ע"כ, ונראה דמחלוקת ר"מ ור"י בפי' הקרא וישב ממזר באשדוד לר"מ פי' ממזר ממש ולר"י קאי אבני ישראל עי"ש, וא"כ לרבי יוסי לית ליה קרא למיסר ממזר מליכנס לירושלים, דמפרש הקרא כדמפרש רב יוסף וא"כ הא דאדר"נ דדרשו מוישב ממזר וגו' על ממזר שלא יכנס צירושלים ע"כ ר"מ הוא דמפרש קרא כפשוטו. ומעתה כיון דבגמ' קידושין הג"ל פסקו להדיא דהלכה כרבי יוסי א"כ לית לן קרא לאסור ממזר ליכנס צירושלים ואתי שפיר הגמ' שלנו שאמרו כ"ג ע"ה וממזר ת"ח ת"ח קודם ולית הלכתא כאבות דר"ג כיון דבש"ס דילן פסקו להדיא ללא כוותי' (ועיין שו"ת משנה"ח ס' כ"ו).

אבל לפי זה קיי"ל נמי דעתידים ממזרי ונתינים לטהר לעתיד לבא וכמו שפסקו בגמ' להדיא דהלכה כר"י, ונמצא דבר חדש דאיסור ממזרות אינו איסור עולם באמת שהרי עתידים הם ליטהר לעתיד לבא, ולא כן עמון ומואב דלעולם לא יטהרו לבא בקהל וי"ל דזה כוונת הצעה"ט שהביא ב' במסורה הכא ואידך ויבא ממזר אשדוד, וכוונתו לישב מה שהקשינו למה לא כתב עד עולם בממזר כמו בעמון ומואב וע"ז כתב ויבא ממזר אשדוד, וע"כ הלכה כר"י דאשדוד אינו כפשוטו אלא כדמתרגם רבי יוסף וא"כ ע"כ נמי עתידים ממזרים לטהר ולא

ואמרתי בס"ד לתרץ עפ"מ דגרסינן בגמ' קידושין (ע"ב) ת"ר ממזרי ונתיני טהורים לעתיד לבא דברי רבי יוסי ר"מ אומר אין טהורין וכו' בשלמא לר"מ היינו דכתיב וישב ממזר באשדוד אלא לר"י מאי וישב ממזר

ואמרתי בס"ד לתרץ עפ"מ דגרסינן בגמ' קידושין (ע"ב) ת"ר ממזרי ונתיני טהורים לעתיד לבא דברי רבי יוסי ר"מ אומר אין טהורין וכו' בשלמא לר"מ היינו דכתיב וישב ממזר באשדוד אלא לר"י מאי וישב ממזר

כעמון ומואב ולכן לא כתיב עד עולם כמו בעמון ומואב והבן.

עוד נ"ל לפי מה שהבאתי במקום אחר מה שכתב הנחלת בנימין ובשאר ספרים דהקדוש ב"ה וצ"ש ברוב רחמיו וחסדיו חשב לבלתי ידח ממנו נדח ואם ח"ו נולד ממזר מסבב כל הסיבות רוצה בהחזרת הנשמה לקהל ישראל למקורה לכן נשמת ממזר בעונ"ה מתגלגלת בעכו"ם ואח"כ מתגייר וממילא נשמתו נכנסת שוב תחת כנפי השכינה [וזה נראה בצאמת צחינת דברי רבי טרפון בקידושין הנ"ל יכילנא לטהר כל ממזרים שבעולם וכנ"ל כמוצן] ומעתה י"ל נמי דלכן לא אמר עד עולם בממזר דסוף סוף החושב מחשבות חושב לבלתי ידח ממנו נדח ויחזיר את נשמתו לכלל ישראל ולא יהי' עד עולם ח"ו אבודה משא"כ גבי עמון ומואב וכנ"ל.

ובזה יש ליתן טעם הגון בענין יפת תואר שפ"י בספרי הביאו רש"י ז"ל לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר (קידושין כ"א ע"ב) שאם לא ישאנה בהיתר ישאנה באיסור והדברים לעצמן צ"ב דהיכן מצינו בחורה עוד אופן כזה שיחירו לו איסור בשביל היצה"ר כלומר שלא יעבור באיסור וגם הלשון אינו מדוקדק דהיל"ל דברה תורה כנגד יצר הרע.

וי"ל דבאמת קשה הלא הכא במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שפ"י

ז"ל ועיין רש"י ובמלחמת הרשות הלא הכריזו מי האיש הירא ורך הלצב ילך וישוב לביתו ופ"י שירא מעבירות שצידו, וא"כ לא ילאו במלחמת הרשות רק אנשים כולם צדיקים בלא חטא וא"כ היאך אמרה תורה לא דברה אלא כנגד יצר הרע והלא כלם אנשים צדיקים המה ומושלים צינרם ואין יצה"ר שולט בהם ח"ו, ע"י מו"ק דף כ"ח דפעם ראה רב אשי מלאך המות בשוק אמר לו [רב אשי למלאך המות] דלריך עוד ל' יום לחזור על לימודו כדאמרינן אשרי מי שבא לכאן ותלמודו צידו, ועי"ש דמעשה כזה היה ג"כ עם רב חייא. רואין מזה דהחכמים שולטים על יצה"ר שהוא ג"כ המלאך המות.

וע"כ צ"ל דודאי מצד הטבע אין יצה"ר שולט בזה ביהני צדיקי ולא יחשקו צבת אל נכר ח"ו, אצל הענין דהיפת תואר היא דאיזה נשמת ממזר נתגלגל בה ורוצה לחזור למקור מחצבתו לקהל ישראל ויתעורר אהבה עי"ז בהאשה הזו לכלל ישראל וזה אח"כ מתעורר מצד הישראל אליה בצחינת ואהבת לרעך כמוך דכל ישראל אוהבים זה את זה ולכן חשק בה בהנשמה הקדושה נשמת ישראל שנתגלגל בה וזה שאמרו ז"ל לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר דבאמת זה הוא נגד היצה"ר דמצד הטבע הצדיקים הללו הם מושלים צינרם וליכא כאן יצה"ר וע"כ דזה נשמת ישראל שנתגלגלה בה ולכן התירה התורה ולקחת לך לאשה (מש"י"ט ארץ ישראל) והבן.

שהיו ראויין להכשיל א"כ שוב ליכא למגזר על הנשים האחרות שלא הכשילו אותם ולכן שפיר לא גזרו עליהם אבל על דבר שלא קדמו זכולם הי' ולכן נאסרו כל בני האומה כולה וזה עמון ולא עמונית, וזה לפענ"ד נכון.

"לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגו' ואשר שכר עליך את בלעם וגו'" (כג:ד-ה). נראה דהמל"מ (בפר"ד דרוש עשירי) הביא דעת מהר"י קרעטש דטעם על דבר אשר לא קדמו אינו אלא לעמון כי המואבים קדמו אותם כדכתיב כאשר עשו לי המואבים היושבים צער, רק למואז הי' הטעם ואשר שכר עליך וגו' וכשם שהטעם זה הוא למואז לבד כך הטעם אשר לא קדמו הוא לעמון לבד ומ"מ הנקבות של מואז ג"כ מותרין דכשם שאין דרכה של אשה לקדם כך אין דרכה של אשה לשכור עכ"ד. והמל"מ הקשה עליו דבגמ' סנהדרין (ק"ג ע"ב) א"ר יוחנן משום ר"י בן קסמא גדולה לגימא שהרחיקה ב' משפחות מישראל שנאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ע"ש, ומבואר דטעם אשר לא קדמו קאי אחרוייהו, ולא מי' כלום.

האמנם כתב עוד שם ואשר שכר עליך וגו' ולא אזה ויהפוך וגו' דהך ולא אזה ויהפוך אין ענינו לכאן דהרי ואשר שכר וגו' הוא רק לנתינת טעם לאיסור מואז ול"ל ולא אזה וגו', ופי'

"לא יבוא עמוני ומואבי וגו'" (כג:ד). ואחז"ל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ובתורה על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ודרשו מי דרכו לקדם איש דרכו לקדם ולא אשה. ומיהו רש"י כאן כתב גדול המחטיאו יותר מההרגו שהרי המזריים והאדומים לא נתרחקו לעולם רק ג' דורות ועמון ומואז שהחטיאו נתרחקו, והקשה הח"ס ז"ל הא החטא הי' זנאים, כדכתיב זנאי מדין הן הנה היו לז"י בדבר בלעם למסר מעל צה', וא"כ מ"ט נתרחקו הזכרים על דבר אשר לא קדמו ולא הנקבות שהחטיאו, וע"ש מה שמי'.

ולפענ"ד לפמ"ש רש"י פנחס עה"פ ושם האשה המכה וגו' להודיעך שנאתן של מדיינים שהפקירו בת מלך כדי להחטיא את ישראל, ושם עוד כי נוררים הם לכם וגו' על דבר פעור שהפקירו זנותיהם לזנות נמאל דהם לא הפקירו עצמם אלא זלו אבותיהם, ועיין סנהדרין (פ"ב ע"ב) לא כזבי שמה אלא שולנאי שמה, והבן.

ומה שנראה דבתורה כתיב צפ' מטות ויקרפו משה על פקודי החיל וגו' ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה הן הנה היו וגו' ועמה הרגו כל זכר צטף וכל אשה יודעת משכב זכר הרגו וגו' (במדבר לא:ד) ושוב הרגו כל אשה יודעת איש ואפי' רק ראוי' לבעול אע"פ שלא נבעלה (יבמות ס' ועיין רש"י שם) וא"כ כיון שהרגו כל הנשים שהכשילו את ישראל או

ז"ל עפ"י הגמ' שלהי הוריות מתני' לי רבי לרש' צריה אחרים אומרים אלו הי' תמורה לא היה קרב אמר ליה מי הם שמימיהם אנו שותים ושמותיהם אין אנו מזכירין אמר לי' אלו הם שבקשו לעקור כבודי וכבוד בית אביך, אמר ליה גם שנאתם גם קנאתם כבר אצדה, אמר ליה האויב תמו חרבות לנלח, אמר לו ה"מ היכי דאהני מעשייהו הני לא אהני מעשייהו, הדר מתני' ליה ר"מ אומר אלו הי' תמורה לא היה קרב ע"כ. ומבואר דהיכי דאהני מעשיו חרבות לנלח והיכי דלא אהני מעשיו לא. והנה בכאן ששכר עליך את זלעם לקלל ולא אהני מעשיו שהרי אדרבה צרכי צרך ג' פעמים ואפ"ה נאסר מואב עד עולם וקשה הא לא אהני מעשיו.

מיהו לא קשה מידי דאמרו (סנהדרין ק"ה ע"ב) מצרכותיו של אותו רשע אהה למד מה היה זלעם לקללם, בקש שלא תשרה שכינה על ישראל אמר משכנותיך ישראל, בקש שלא יהא להם צחי כנסיות וצחי מדרשות אמר מה טובו אהליך יעקב, בקש שלא תהיה מלכותם נמשכת אמר כנחלים נטוי וגו'. ואמרו כולן חזרו לקללה חוץ מצחי כנסיות וצ"מ שנאמר ויהפוך ה' את הקללה לצרכה קללה ולא קללות ע"כ, אלא דלפ"ז הכי נמי אהני מעשיו לזה אמר ולא אבה וגו' כלומר הן אמת ולא אבה וגו' וא"כ לכאורה לא אהני מעשיו ואין ראוי לאסור את מואב אמנם ויהפוך ה' וגו' את הקללה וגו' ולא קללות א"כ

שפיר אהני מעשיו ולכן חרבות לנלח עכ"ד הקדושים. ועיין י"מ פ' בשלח עה"פ כי יד על כס' י' וגו' מה שהאריך דלכן מלכות דוד שבא מרות המואבי' נמשך מלכותו ורחבעם שבא מעמון לא נמשכה מלכותו צדברים מתוקים מדבש.

איברא דלאחר העיון בדבר ח"ו לדמות דברי מוהרי"ק בגילתא דחיטתא ובאמת כי לא הוא מחלוקת הראשונים ז"ל ואולי מחלוקת ש"ס צבלי וירושלמי ומקור דברי מוהרי"ק הם בסמ"ג (מגוה קי"ג-קי"ד) וז"ל צפ' תלל כחוב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' אבל הנקבות מותרות מיד כשאר אומות וכן קבלנו מצ"ד של שמואל הרמתי והוא קבל דבר זה הל"מ עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והטעם מפרש המקרא על דבר אשר לא קדמו אתכם זלעם וצמים והרב ר' יוסי מקרטוש [במהרש"ל הגירסא ר' יוסף] היה אומר כי צעמון היה טעם זה כי מתוך המקרא משמע כי מואבים קדמו כמו בני עשו שנאמר אוכל בכסף תשצירנו ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושחיתי כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער אבל במואב מפרש א"כ טעם אחר ואשר שכר עליך את זלעם בן העור וגו' וכשם שטעם זה למואב לצדו כך טעם ראשון לעמון לצדו וגם משני הטעמים יש ללמוד שנשים מותרת שאין דרכם לקדם ולא לשכור וכן יש צירושלמי דהערל ע"כ.

עמונית מואבי ולא מואבית חקשי ליה דואג כל הני קושייתא אישתיקו בעי לאכרוזי עליה מיד ועמשא וגו' מלמד שחגר חרבו כישמעאל ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וכו' עד כתנאי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית דברי רבי יהודה ר"ש אומר על דבר אשר לא קדמו ובתוס' שם הקשו וא"ת לר' יהודה חקשי ליה מזרי ולא מזרית ותי' ע"ש נמצא לפ"ז לרבי יהודה לא דרש כלל על דבר אשר לא קדמו ולפ"ז פליג אר' יוסי בן קסמא סנהדרין אלא דרש לה מהלכה למשה.

והנה בגמ' עירובין (מ"ו ע"ב) אמר ר' יוחנן ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי ואז"ל ר"מ ור' יוסי הלכה כר"י אמר רב אסי חף אני לומד ר' יוסי ור' שמעון הלכה כר"י דאמר ר' אבא אמר ר' יוחנן ר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה השתא במקום ר' יהודה ליחא במקום ר' יוסי לא כ"ש איבעיא ר"מ ור"ש מאי תיקו וכו' ע"ש. וכיון דקיי"ל ר' יהודה ור"ש הלכה כר' יהודה א"כ כיון דמסיק כתנאי ר' יהודה ור' שמעון ור' יהודה דרש עמוני ולא עמונית ור"י לא דרוש על דבר אשר לא קדמו אתכם וז"ל או כתי' התוס' שדרש עמונית ולא עמונית דגבי עמוני הו' לי לקצר ולכתוב עמון ומואב הלכך מדכתב עמוני ומואבי למדרש דלמעט עמונית ומואבית קאתי

עיינן ירושלמי (יבמות פ"ח ה"ג) עמוני ולא עמונית ופריך דכותיה אדומי ולא אדומית מזרי ולא מזרית וכו' כתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, היה להם לנשים לקדם אשר עליך ואשר יעץ מי דרכו לשכור האיש ולא האשה מי דרכו ליעץ איש ולא האשה וכו' ע"ש. ובאמת כי כן איתא בריב"ז עה"ת עה"פ אוכל בכסף תשצירנו, ועיינן רמב"ן שם ובמזרחי ובבאר שבע סנהדרין הנ"ל שהקשה ג"כ כקושיית הפר"ד ועיינן מהרש"א שם.

ולולי שאיני כדאי נלפענ"ד לומר ליטב הנ"ל ונקדים דיוק אחת בדברי הסמ"ג שכתב וז"ל אבל הנקבות מותרות מיד כשאר אומות וכן קבלו מצ"ד של שמואל הרמתי והוא קבל דבר זה הל"מ עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, והטעם מפרש המקרא וכו' ויש לדייק כיון דהלכה למשה מסיני דהנקבות מותרות דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית א"כ קרא למה לי דהלכה למשה מסיני ל"ל טעמא ואין למדין הימנה.

ובגמ' יבמות (בבלי ע"ו ע"א) דא"ל אבנר תנינא עמוני ולא עמונית וכו' אלא מעתה ממזר ולא ממזרת וכו' שאני הכא דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם, היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים אישתיק מיד לא ושאל בציה"מ שאל אמרו ליה עמוני ולא

זונות וזקנה מבחוץ וילדה מצפנים ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמתין ויוצאין לטייל בשוק אומרת לו הזקנה אי אתה מבקש כלי פשתן וזקנה אומרת לו בשעה וילדה אומרת לו בפחות שמים ושלש פעמים ואח"כ אומרת לו הרי אתה כבן בית שב צרור לעצמך ורצורי של יין עמוני מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין של נכרים אמרה לו רצונך שחשטה כוס של יין כיון שחטה בער בו אמר לה השמיעי לי וכו' ע"ש.

והנה מבואר דאדרבה נתנו להם יין ואמרה לו רצונך שחשטה כוס של יין. האמנם התורה הקפידה בזה על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים היה להם להוסיף לחוץ לחם ומים ולא יין וכי חיימא דטב להם עשו וע"ז אמר ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו' לקללך. וזוה מבואר דברי הספרי על דבר על העצה שיעשו אתכם שהרי לא די שלא קדמו בלחם ומים אלא נתנו להם יין ודברו אתם שב הרי אתה כבר בן בית ולכן לא תדרוש שלומם וטובתם לעולם. (שנת תשמ"ז)

"לא יבא עמוני ומואבי וגו' על דבר אשר לא קדמו וגו' בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה'" (בג:ד-ה,ט). הנה בעמון ומואב לא יבאו בקהל עד עולם אנשים ולא נשים דדרשו עמוני ולא עמונית ואמרו ז"ל על דבר אשר לא קדמו ומי דרכו לקדם אנשים ולא נשים דכל כבודה בת מלך

אבל מצרי וכו' ע"ש וא"כ ליכא דחי' ולא רחי' מטעם על דבר ור"י לא דריש אלא ר"ש הוא דדרוש טעמא דקרא בכל מקום הכ"נ דריש טעמא דקרא, או יאמר דכיון דלא איתצטרך ולכן הסתייע בהל"מ ולפ"ז אחי ספיר דברי רבי יוסי מקרטוש שהקדים שהלכה למשה מסיני הוא קבלה מפי שמואל הרמתי והוא קבל כן הל"מ והטעם על דבר ואחי רבי יוסי מקרטוש לפרש אמאי נריך להלכה דבלאו הכי יש סברות לפרש להטעמים והבן. ועיין בספר ברית משה על הסמ"ג מה שהאריך לפרש באופן אחר.

"לא יבא עמוני ומואבי וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך וגו' לקללך" (בג:ד-ה). ול"כ. וברש"י בשם הספרי, "על דבר" על העצה שיעשו אתכם להחטיאכם, ומשמע לכאורה דענה זו היא בכלל דברי הכתוב אשר לא קדמו אתכם וגו', ול"כ האריך מרומז ענין זה בפסוק.

ואשר נראה דלכאורה יש להקשות הרי אדרבה מלינו שנתנו להם יין לשמות ודטבא להו עבדו להו ובגמ' סנהדרין (ק"ו ע"א) הגני הולך אל עמי וגו' אמר להם אללקיהם של אלו שונא זימה הוא והם מתאוין לכלי פשתן בוא ואשיאך ענה עשה להם קלעים והושיב בהן זונות וזקנה מבחוץ וילדה מצפנים וימכרו להם פשתן, עשה להן קלעים מהר שלג עד בית הישימות והושיב בהן

ידם נהרגו אבל הנשים עצמם שלא חפצו
בכך מתחילה לא נאסרו. (שנת תשמ"ז)

"כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת
מכל דבר רע" (כג:י). ואמרו חז"ל (ע"ז
כ' ע"ג) ונשמרת מכל דבר רע מכל דיבור
רע שמציאו לידי קרי, ונראה דזהו ענין
סמיכת הכתובים כי יהיה צד איש אשר
לא יהיה טהור מקרה לילה, והכוונה כי
אם לא נשמר מדבר רע יכשל במקרה
לילה והיינו כי יהי' צד איש, כלומר אותו
האיש האמור, וידוע מהאר"י הקדוש כי
ברית הלשון מכויין כנגד ברית המעור,
ונשמרת מכל דבר רע שצריך שמירה
והוא המחשבה שסוף הדבור במחשבה
תחילה ולכן ונשמרת מכל דבר רע.

ואולי אפשר לפרש ענין זה בכוונת
הכתוב שאמר דהמע"ה (מהלים
לד:טו) סור מרע ועשה טוב דרע הוא
דבור רע וראשונה סור מרע ואח"כ
עשה טוב שהוא תורה ואין טוב אלא
תורה שנא' כי לקח טוב נתתי לכם
(ברכות ה' ע"א), ואם לא שז וח"ו נטמא
במקרה אז ויאל מחוץ למחנה הקדושה
ולא יבא אל חוץ המחנה של קדושה אלא
ע"י תורה, ותורה א"א ללמוד אלא
בטהרה וכמ"ש רש"י (שם י"ח ע"ג)
בצניהו בן יהודע דתבר גזיזי דברדא
ונחת וטבל לקריו ופרש"י כדי לעסוק
בתורה, וכ"כ בפדר"א פמ"ז דאפילו
במזרים טבלו לקרי ותקנת עזרא שתקן
הי' שכולם ינהגו כן מחמת תקנה. ולכן
כמו מי שטמא גופו ח"ו אין תורתו

פנימה, ובשאר אומות מותרין מיד הא
למדת שהמחטיא לאדם קשה לו מן
ההורגו שההורגו הורגו בעוה"ז
והמחטיאו מוילאו מן העוה"ז ומן
העוה"ז לפיכך אדום שקדמם צחרז לא
נתעב וכן מזרים שטבעום ואלו
שהמחטיאום נתעבו עיין רש"י. ויש לדייק
והלא הנשים הם היו המחטיאים בשיטים
והקרא לוח (במדבר לא:טו) ויאמר אליהם
משה החייתם כל נקבה הן הנה היו לבני
ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על
דבר פעור ומהי המגפה בעדת ה' ועיין
רש"י הן הנה מגיד שהיו מכירין אותן זו
היא שנכשל פלוני בה וא"כ הנשים
הכשילו אותן באמת ובתורה לא נזכר
מזה כלל.

ונראה דזה שאמר על דבר אשר לא
קדמו אתכם בלחם ובמים וגו'
ואשר שחר עליך את בלעם בן בעור,
ולכאורה מה שייכות יש להם אלא
דקמ"ל דמה שחטאו הנשים נמי לא היה
מחמת שהם רצו להחטיא את בני אלא
שעשו כן בדבר בלעם, ועיין רש"י שפי'
בדבר בלעם אמר להם אפילו אתם
מכניסים כל המונות שבועלם אין אתם
יכולים להם שמה מרובים אתם מן
המזרים שהיו שם מאות רכב בחור בואו
ואשיאכם ענה אלקיהם של אלו שונא
זמה הוא כדאיתא בחלק ובספרי ע"ש,
נמאל דהנשים כשהם לעצמם באמת לא
היו חוטאין אלא שבלעם החיר להם
והשיאם על זה ולכן לא נענשו הם גם
בשביל זה, רק אותם שבא המכשול על

מקובלת כן מי שטמא פיו בדבור רע אין תורתו מתקבלת עד שישוב, וכן אמר המשורר (תהלים נ:טו) ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא זריתי עלי פיך, ולכן אין לו ענה אלא שירחץ במים לפנות ערב, וצא השמש וטהר טהר גברא, ובלילה ילמוד תורה כמ"ש הרמז"ם דאין אדם זוכה לרוצ חכמתו אלא בלילה.

ולכן המנורע שצא לו צשזיל מוטיא רע שדבר לשה"ר והוטיא שם רע מחוץ למחנה מושבו וטמא טמא יקרא, וכ"ש מי שמטיל דופי בקדושים, וזה והנרוע אשר צו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ועל שפס יעטה וטמא טמא יקרא (ויקרא יג:מה). ויש לדייק בהכתוב אשר צו הנגע דלשון צו מיותר דהרי באומרם והנרוע ממילא משמע כי צו הנגע. אלא הכוונה הנרוע אשר הנגע קצוע צו וטמונה רעתו בקרצו מה סימנו, סימנו הוא כך כי בגדיו יהיו פרומים, כמתאצל על חורבן ציהמ"ק וירושלים או על עוונותיו, וראשו יהיה פרוע כנזיר עולם, ועל שפס יעטה מצלי הרים קולו בדבורו, והולך מעוטף כחסיד, וטמא יקרא לכל אדם הוא קורא טמא, ומטיל דופי בכולם, כאילו מעשה כל אדם רע חוץ ממנו הואיל ואין הולכים בדרכיו, ואמר עליו כל ימי אשר הנגע צו יטמא, פי' שזהו הטמא בתכלית הטומאה, לא די שהוא עצמו טמא אלא גם הימים שלו מטמא, וע"ז אמר (תהלים נ:ט-כ) פיך שלחת זרעה וגו' תשב

באחיק מדבר צבן אמך תתן דופי, ועיין ח"ס עה"ת ויקרא עמוד ל' ד"ה והנרוע מה שהאריך צוה. (שנת משנ"א)

"כי תבא בכרם רעך וגו' ואל כליך לא תתן" (בג:כה). צחינוך (מנוה מקע"ז) ואם תשאל למה היה צריך לאו על זה והלא בכלל גזל הוא. התשובה לפי שידמה הפועל שלא יהיה לו חטא בלקחו מגדולי קרקע צעת הקציר או הצציר שדרך בני אדם שלא להקפיד בדבר כל כך כמו שהם מקפידים צמה שיש להם צמוך הצית על כן היה מחסדיו צ"ה להרבות עליו האזהרות צמה שהכשלוץ מנוי, הנה הדגיש לן רצינו שצאזהרות שצתורה אינם צגדר עונש אלא חסדים להזהיר בני אדם שלא יבאו ח"ו לידי איסור הוא מחסדי ה' על בני אדם וכל שהכשלוץ מנוי יותר יומר החסד גדול שמוהיר יותר וע"ד האצ שמוהיר הרצה את צנו שלא יגע בדבר שהוא מסוכן ומזהיר וחוזר ומזהיר.

ובעיקר קושית החינוך למה לן אזהרה מיוחדת שהוא בכלל הגזל לולי דברי רצינו הי' נראה דהרי קיי"ל דאפילו צשעת עצודה שמותר לו לאכול ואם ימנע עצמו ולא יאכל ויאמר שאותו חלק שלא אכל הרי הוא שלו מה"ת ויתננו לכליו ויציא לציתו ויאכלנו או יתנו לצניו ואשמו יתננו שהרי זה חלקו שנתנה תורה רשות לאכול צשעת הצצירה ואין זה מה שלקח מצעל הצית ואינו גזל אמרה תורה ואל כליך לא תתן בכל אופן

והכ"נ כיון שבמאמר אחד יכול להבראות למה יפרע מהם עשר פעמים ואיה החסד בזה שכתב רבינו החינוך שרצוי אזהרות הוא מן חסדיו ב"ה.

ואשר נראה בזה בדיוק לשון התנא להפרע מן הרשעים וליתן שכר טוב ללדיקים היל"ל לענוש את הרשעים ולשון להפרע משמע פרעון ולא עונש וגם ללדיקים היל"ל וליתן שכר הרבה ללדיקים ושכר טוב מה הוא. ונראה לפמ"ש (מגינה ט"ו) זכה לדיק נוטל חלקו וחלק חזירו בג"ע ורשע נוטל חלקו וחלק חזירו בגינהם וא"כ הקצ"ה רצה לזכות את ישראל והרבה להם תורה ומצוות ובעשרה מאמרות ברא העולם וזה ליתן שכר טוב ללדיקים שמקיימין את העולם יתן להם חלקו וחלק חזירו בג"ע והיינו שכר טוב לצד משכרו שמקבל מצד מה שקיים הרי מקבל עוד שכר חזירו בג"ע וזהו לשון להפרע מלשון פרעון חוב שהקצ"ה פורע לו ללדיק מן הרשעים כלומר מחלקם שמגיע להם בשביל העשרה מאמרות אלו היו מקיימים וזכה הלדיק ונוטל חלקם וזה להפרע מן הרשעים וליתן ללדיק וזה מחסדי ה' שכלאו הכי לא היה נוטל הלדיק רק חלק אחד וממאמר אחד וזה שנוטל חלק טוב אבל הרשע עונשו הוא לפי מעשיו ואין הקצ"ה צא בטרוניא עם בריותיו (ע"ז ג' ע"ה).

ובן מצינו באברהם אבינו ע"ה עשרה דורות מנח עד אברהם להודיע כמה

דרך לאכלו המירה לו התורה משום לעצ"ח או מאיזה טעם שהוא (ועיין ב"מ ז"ב ע"ג) פועל משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל ע"ש. אבל אם לא אכל אין לו היתר ליקח כלום משל בעל הבית והרי הוא גזל צידו ולכן אל כליך לא תתן.

והנה קיים רבינו וכענין שאמרו ז"ל רצה הקצ"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות ונ"ב ונראה דקיי"ל ישב ולא עבר עבירה מעלה עליו הכתוב כאלו עשה מצוה וא"כ רצוי אזהרות אם לא עבר הרי כל אחת מהם כשלא עבר עליהם הוי כאילו קיים כל אחד בפני עצמו וא"כ רצה הקצ"ה לזכות את ישראל ולפיכך הרבה להם אזהרות כדי שצריצוי האזהרות הוה כאילו קיים כולם ולפמ"ש שהוא מחסדי ה' ז"ל לכיון דרצה הקצ"ה לזכות את ישראל מחסדיו היה להזהיר יותר שלא יעבור ויהיה בזכות.

והנראה עוד בכוונת רבינו לפי שאמרו (אבות פ"ה מ"ה) בעשרה מאמרות נברא העולם ומה ת"ל והלא במאמר אחד היה יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאצדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב ללדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות. וכבר הקשו דמי שלקח כלי שוה מנה ונתן בעבורה חלק זוז ובא אחר ושברה דינו לשלם מנה שהוא שוין של הכלי ומה איכפת לן במה שנתן הוא

ע"ד שאמר כל ישראל יש להם חלק לעוה"צ לפיכך הרצה להם תורה ומצוות ויזכו אלו ואלו לחיי עוה"צ.

"כי יקח איש אשה ובעלה והי' אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות וגו'" (כד:א). וברש"י מלוא עליו לגרשה ובסמוך וינאה מציתו והלכה והיתה לאיש אחר ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת וגו' או כי ימות האיש האחרון, הנה שינה הכתוב בראשון כתבה תורה והיה אם לא תמצא חן בעיניו ולא כתב ושנאה, ובאיש האחרון כתב ושנאה האיש האחרון, ובראשון כתב ושלחה מציתו ולא כתב או כי ימות ובשני כתב או כי ימות האיש האחרון ודייק רש"י ושנאה הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה ואם לאו קוצרתו שנאמר או כי ימות וצ"ב למה ועל מה זה שחם עליה והכניסה לביטו ולא תהי' עגונה. עוד יש לדייק דבראשון כתיב כי יקח איש אשה וגו' כלומר שהאיש יקח האשה ובאחרון כתיב וינאה והיתה לאיש אחר שהיא הלכה והיתה לאיש אחר לאיש אחר.

והנראה לכיון דבעלה הראשון אשר נשאה ועשאה כלי זונה ופרנסה והיא הלכה ומחתה פיה וזנתה תחתיו עם אחר כי מצא בה ערות דבר השחיתה דרכה ודרך העולם, והיא בכלל ובערת הרע מקרבך וכמ"ש זה הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו ורחמי רשעים אכזר ואילו היו עדים

אריך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין וצאיין עד שבא אברהם אבינו וקיבל שכר כולם. והיינו כי מן הדין זכה לדיק זה שהציל את העולם כולו ולקח שכר כולם חלקו וחלק חצירו בג"ע, ומחסידי הצורא צ"ה שהרשע נוטל חלקו וחלק חצירו בגיהנם ואיזה חסד הוא נראה דבאמת חלק חצירו בגיהנם דבר מיעוט הוא שהרי כיון שהוא לדיק אינו צר גיהנם כלל ומ"מ כיון שהולך בשבילו בגיהנם אפילו כ"ש הרי הוא כבר נענש בשביל הנדיק ויש לו על הנדיק להתפלל עליו שלא יהא הרשע נשרף בשביל חטאיו ומתפלל עליו ומתקנו וגם זה מחסידי אדון כל לבחתי ידח ממנו נדח ואפילו נשמת הרשע ח"ו.

וע"ד המשל שאמרו משל למרגלית שנפלה באשפה וצין החול כל מקום שהיא נמצאת צו מרגלית היא אלא שנתלכלכה וצריך לנקותה מהטיט, וכן נשמת ישראל שהוא נשמת חלק אלקי ממעל ויפח באפיו נשמת רוח חיים ומאן דנפח מדידיה קא נפח וא"א שיאצד ח"ו וכל מקום שהוא מרגלית היא אלא שצריך נקיון ומצד בגיהנם ולאחר שנצד ככסף וכזה כיון שלקח חלקו וחלק חצירו בגיהנם נשרף ונצד ונותנין אותו תחת כפות רגלי לדיקים כלומר נכנס בג"ע עם אותו הנדיק שנשרף בשבילו בגיהנם ונכנע תחת כפות רגליו ונהנה שם מזיו השכינה בהכנעה תחת כפות רגלי הנדיק שהי' לו להיות נכנע בעוה"ז וז"ש רצה הקצ"ה לזכות את ישראל כלל ישראל

השני וגם לא קראו בעל השני כי האמת שאין בעל אלא והשני הוא בגדר איש ולא בעל וגם קראו האחרון ואין עוד ואולי רמז לשיטת רש"י שנתגרשה פעמיים שוב לא חנשא כדין דקטלנית והארכתי בזה.

ומה שפי" רש"י זו מצוה לגרשה נראה דאפי" אזווג ראשון קאי ועיין שלהי גיטין שנוי המשל ומשני כאן בזווג ראשון שאפי" מזבח מוריד עליו דמעוט כאן בזווג שני, ועיין פסחים ע"ז ע"כ דאמר לו הקב"ה לא הי' ללמוד ממשה שכיון שדברה עמו שכינה פי" מאשמו והשיב ומה אעשה יש לי ממנה בניס ועיין ח"ס ובהגהות מהר"ן חיות שם, ולכאורה כיון שמצוה לגרש א"כ כופין אותו כמו שכופין על כל מצות עשה ומיהו בזמן האחרון דחיישינן שמא עיניה נתנה באחר עיין שלהי נדרים (י' ע"ב) משנה ראשונה האומרת טמאה אני יוציא משנה אחרונה האומרת טמאה אני תביא ראי' לדבריה והבן.

וביזוין שהוא דבר העומד על הפרק בעונ"ה אינו כאן תשובה בעצם דין הכפי".

יקרת מכתבו קבלתי מצורף עם שאלת חכם תשובה שלמה בענין אי כופין הבעל לגרש בזה"ו זהיומי בארצנו הקדושה ואך חזרתי ומאלמתי את שאהבה נפשי והגם כי יש לפני הרבה מכתבים להשיב מ"מ הנחתי כל הדברים ונחתי לו משפט הבכורה מחמת ידידות יחירה

והתראה הייתה חייבת מיתה מה"מ והיו מקיימין בה מה שמגיע אלא כיון שלא מצא עדים והעלימה מעשיה עשה הקב"ה שלא תמצא חן בעיניו היפוך ממה שאמרה תורה חן אשה על בעלה וכיון דלא מצאה חן ממילא מצוה לגרשה שסימן שאין זה אשמו הראוי' לו, ועיין סוטה (ג' ע"א) שנחלקו בהא דאמרה תורה ועבר עליו רוח קנה אם מצוה לקנאות כיון שעבר עליו רוח קנאה. והנה לא אמר ושנאה שהרי די צמח שלא מצאה חן בעיניו שהוא כבר ההיפוך מחן אשה על בעלה ומיד מצוה לגרשה שראה בה ערות דבר.

אבל האיש האחרון שכבר שמע השם רע שזה גירשה מחמת שראה בה ערות דבר והלך ונשאה אעפ"כ והוא בעצמו עושה מעשה רשע שהרי אמרו (שם ז' ע"א) הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין וכ"ש שלא לנשאה לאשה א"כ מעיקרא לא הי' זה אלא מעשה יצר וא"כ התורה מבשרו שסופו לשנאתה וכעין שמצינו בתמר עם אמנון זכה מגרשה ואם לא זכה הרי היא כמוה ולכן או כי ימות האיש האחרון.

ונראה דזה נמי שאמר וינאה והייתה לאיש אחר שזו כבר ינאית היא ולא לקח אותה איש האחרון כדרך הנשים הגזעיות כל כבודה בת מלך פנימה אלא וינאה והייתה שבה המעשה נישואין שהיא פעלה בו היצה"ר ועל ידי זה נשאה והנה האיש האחרון ולא קראו

ונחילת הענין לקחתי מכתבו הראשון להשיב למעכ"ג שליט"א.

וזו החלי, בנדון השאלה שצא לפני מעכ"ג בענין מכאיב העומד על הפרק בעוני"ה אשר נתרבו מקרים שזוגים שאינם יכולים להסתדר ואין להם שלום בית וגם אינם יכולים להתגרש שהוא או היא מסרבין ליתן או לקבל גט ואין לדבר סוף אם אפשר להשתמש בדין המצואר בש"ע לענין מה שאמרו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, ויתן גט בע"כ כמצואר בש"ע א"ע סי' קנ"ד, ומעשה שהי' שצאו לפני מעכ"ג ושאלו על איש אחד שיש עליו פס"ד מצ"ד בני' שיש לכופו לגרש את אשתו והוא מסרב ואיש זה דר בני' וצא במקרה לדעטרויט לחתונה ויש צידם לסגרו ויציאו מנ"י אנשים חלמים העוסקים בדברים כאלו ועושים צו שפטים עד לפעמים אפשר יוצאו לידי סכנת נפשות, ומעכ"ג האריך בזה בשאלת חכם תשובה שלמה ורוצה לדעת חו"ד העני' והגם ללא לדידי צריך כי ידיו רב לו בצירור הלכה והלכה כמותו ולא הי' לי אלא לחתום ולחזור המכתב יפה דן ויפה הורה וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרו בשמי ומיהו מחמת ידידות הנני להשתעשע בדברים צד"ת בקילור.

הנה יש לפנינו צ' דינים, א) ענא דין הכפי' בזמן הזה אי קיי"ל דכופין, ב) למ"ד כופין היאך ובאיזה דרך ובאיזה מקום כופין ומי צריך לכפות. ונבא על

ראשון בענא דין דכופין בזה"ו נחלקו בזה רבותינו בעלי הש"ע והאחרונים ז"ל המחבר בש"ע הגם שבקי' קל"ד ס"ה כתב הא דאינו גט כשהוא אנוס ה"מ כשמסר מודעה אבל אם לא מסר מודעה אם אנקוהו שלא כדין פסול וכדין כגון שהוא חייב להוציא ואינו רוצה ואנקוהו צ"ד עד שהוציא הוא גט, "ומצוה על כל צ"ד שצכל מקום וצכל זמן לכופו לגרש ולצטל המודעה". מיהו צקי' קנ"ד ס"ה איש המשחטה מידי יום יום ואומרת אשתו אזי מחמת דחקו השיאני לו וסבורה לקבל ואי אפשר לקבל כי הוא מטורף ויראה אני פן יהרגני כדעסו אין כופין אותו לגרש שאין כופין אלא באותן שאמרו חכמים והנה חזר ופי' כוונתו דהא דמצוה על כל צ"ד ישראל לכוף אינו אלא באותן שאמרו חכמים לכוף אבל אחרים לא והרמ"א מודה לו בזה שאחרים אין לכוף צד"ד. שהרי לא חלק אלא שהוסיף שם צמי שהוא נכפה ע"ש.

ורבינו הגדול המהרש"ל ז"ל בתשובה סי' מ"א צראובן שנשא בת שמעון ונפל מריצה ביניהם ואשתו עם אביה תוצעים גט מראובן ונותנים איזה אמתלא לדבריהם אם יש לכוף אותו לגט.

תשובה יראה שאין כופין אותו לגרש אלא אותן השנוים בהמדיר אבל לא היכא שטוענת מאוס עלי אפילו נותנת אמתלא לדבריה ח"ו באיזה מעשים שאינם הגונים וראויה לזר ישראל, לא זו היכא שאין צידה לזרר

הפוסקים והמחברים ומי שיש לו אור עינים בספרי לימודים ופקיעי ליה שבילי דתלמוד ופקיעי הגאונים לא ישגה ולא יטה ולא יאפל ואף אם ח"ו כבר שגג אחד וכפוהו לגט פשיטא שאין הגט גט ולא חנישא כלל וכלל ולא ירבו ממזרים ב ישראל דברי שלמה לוריא עכ"ל ע"ש. העתקתי רוב דבריו כי הם קילורין לעינינו. וכ"כ עוד הרבה אחרונים ז"ל.

ומבואר מיהו דבעלי הש"ע וגדולי הפוסקים כולם סגרו לנו הדרך מלכוף רק באותן המבוארים בחז"ל וה"ה הוסיף אפי' הי' מקום להקל לכוף יש לנו לגזור משום שמא תתן עיניה באחר ולכן הני נמי שכתבו דכופין אפי' בזמן הזה לכאורה ז"ל דהיינו כשנתחייב לכופו שהוא מהני דמבואר בפ' המדיר ובחז"ל אבל טענות שאחר זה אין כופין כלל אלא אפי' באותן המבוארין בחז"ל בדורות אחרונים לא היו כופין ולכן מעולם לא שמענו ולא ראינו כפיות כאלו ע"י עכו"ם לא בחז"ל ולא בארץ אמעריקא עד שקמו איזה חנישי שלא שמשו כל זרען שכרו להם איזה בריוני מעולם התחתון [אונטעררוועלט זלע"ז] להכות את אחינו בני ישראל ולכופן. [וכבר נוח עליהן משה רבינו בפרשת השבוע רשע למה תכה רעך ופרש"י רשע כמוחק כלומר אפי' אתה חושב שזה המוכה הוא רשע וחייב להכותו אבל למה תכה רעך בלי רשות ב"ד ולפני ב"ד אלא בינך ובין עמך].

אלא אפי' זיררה עליו שנחשד בכך או בשאר דברים הגרועים מזה שטוענת אין בידינו לכופו, כמ"ש בהגמ"י בסוף אישות בשם מהר"מ דלא מנו חכמים רשע שכופין אותו לגרש אלא בעובר על דת לגבי דידה, והוסיף שפי' משומד אין כופין אותו אם לא שעבר הדת נגדה, ואפי' משומד כל שלא יצא מן הכלל ולא נטמע בין הגוים אפי' הוא משומד לכל התורה כולה אין כופין אותו מאחר שיכול לקיים שארה כסותה ועונתה כראוי וגם אולי על ידה יתחרט ויחזור למוטב. וזוהי יתישב דברי מהר"ם שכתב אין כופין כלל אפי' משומד, וק"ו בן בנו של ק"ו היכא שאינה יכולה לזרר.

ויש ג' חילוקים בענין, המורדת בטענה דמיאוס וכו' והוא פשוט מקדמאי ובתראי דאין כופין כלל, ומשמע דכל הבא לא חילק בין לכתחילה בין דיעבד אלא כל המעשה מרצה הוא ממזרים וכ"כ הרשב"א ואף המ"מ כתב על דברי הרמב"ם ז"ל כבר פשטה הוראה בכל ארצותינו שלא כדברי רבינו בזה שאין כופין האישי לגרש ולא עוד אלא אפי' היה הדין כדבריו הי' ראוי לגזור בה משום פריעות ומפני קלקול הדור שלא תהא אשה נותנת עיניה באיש אחר ומפקעת עצמה מצעלה, כ"ש שהם הכריחו והוכיחו שאין כופין אותו מן הדין ע"כ, וא"כ בודאי לית שום מורה שיורה עמה לכוף אותו לגט, כל הדברים הללו פשיטא ומאמרים רחצים בספרי

שאף אם יתפרסם אח"כ יאמרו שזה נעשה ע"י צ"ד ולכן גם גט מעשוי כדין צריך להיות דוקא ורק בגלוי ולא בסתר.

וגם התשובה מיד הגר"י פפקארסקי שפלפל וסיים שאין לעשות כן. גם לפני חזרו מארצינו הקדושה בקרתי אלל ידידי הגאון הגר"י ש אלישיב שליט"א ומאד חרה לו על המעשה ואמר לי שכבר פעל ועשה ושלח שליח מיוחד באזהרה חמורה לאותם שהי' להם יד בכפי' שהי' פה לפני כמה שבועות ופשוט שהגט פסול ובטל עד שירחם ה' וכן זיקר אללי הג"ר אטלס ראש ישיבה בחיפה ואמר ג"כ שהגט פסול, ולא שמעתי מרצ חסוב בישראל שיגיד ההיפוך. מצואר מיהו דאנן קיי"ל דאין כופין יהי' מאיזה טעמים שיהיו.

וממילא פשוט דמי שמורה לכוף איש מישראל ליתן גט ע"י כפי' בשוטיין חוץ ממה שהגט שנותן הו"ל בכלל גט מעושה שאם תשא בגט זה הו"ל בניה ספק ממזרים עכ"פ ואפשר ממזרים ודאי כמ"ש היש"ש בשו"ת הנ"ל וחוץ מזה אותו הרב שהורה לכוף ולהכות אדם מישראל הרי הוא עובר לאו דפן יוסוף ועל רשע למה תכה רעך ואם הוא במזיד הוראתו בכל דבר לאו הוראה הוא ואם הוא בשוגג עכ"פ צדיני אישות אין לו להורות כיון שהוא בכלל אינו יודע בטוב גיטין וקידושין וזה פשוט מאוד. וכל זה אפילו הי' הכפי' ע"פ צ"ד ולפני צ"ד.

ואדרבה הגרמ"פ זצ"ל באגרות משה (אה"ע ח"ג סי' מ"ג) סיים להדיא וז"ל אך בכלל ליכא מציאות לדינא לכפות בזה"ו ובכל אופן צריך להשתדל שיתן גט ברצונו הטוב ע"ש, ועמה ראיתי מכתב בצירוף בתשובה שכתב מעב"ת שכן העיד לו גם בנו הגאון מוה"ר דוד פיינשטיין שליט"א שידוע שאצו מעולם לא הסכים על כפיות כאלו בשוטים ואילו הי' יודע שהגט נעשה ע"י כפייה כזה לא הי' מסדר קידושין בנשואיה השניים. והם דברים ראויים למי שאמרם. ולא שמענו ולא ראינו ח"ו לכוף על גיטין בשוטיין וכתנתי מזה בתשובה בארוכה, ואין להיות שום שותף וליתן יד בענין כזה שאחרים יעשו הכפיה.

גם נועמים עלי התשובות ששלח עוד בצירוף תשובתו מהגאון הגדול פוסק הדור האחרון ידי"ע וידי"נ הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זוקלה"ה מירושלים עיה"ק, שאסור לכוף ולעשות כפי' כזה אלא שהוסף שגם במקום שמותר לכוף מדינא, מ"מ אסור לכוף בצנעה אלא הכפוי' צריכה להיות בגלוי ובפני צ"ד ועכ"פ בהוראת צ"ד ולא בסתר ולא ליתן יד ח"ו למי שצא להשתמש בפושעים שפלים הנקראים בשם עולם התחתון, ואפילו צ"ד חסוב לא ישתמשו באופן זה דאיכא למיחש נמי לתקלה שאינשי דלא מעלי ישתמשו עצמם ע"י פושעים כאלה בלי שום צ"ד לאיים על הצעל וליתן גט לאשתו בפני צ"ד של ישראל ולא יהיה להם פחד מפני

שליין עליו מעכ"ג (ערכין כ"א) כל מי שדינו שכופין אותו לגרש צ"ד של ישראל מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ונותן הגט והוא כשר ומצואר דהב"ד הוא שעושין וכשר ואף מה שאמרו בגמ' (גיטין פ"ח) שאפילו הכיהו נכרים ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך וכשר היינו שהב"ד עומד ומצוהו לעכו"ם והעכו"ם חוצטו בשליחות הב"ד שעומד שם ואומר לו עשה מה שהישראל כלומר הב"ד של ישראל אומרים לך לעשות וזה פשוט מאוד והארכתי בזה הרבה בספרי בס"ד.

ולפ"ז דבמדינתנו אסור ע"פ חוקי המדינה לחצוט אדם מישראל לקיים מצות או לאיזה דבר והכל חייבים להציא לבית משפט שלהם ואם יעזרו הב"ד ענוש יענוש מחוקי המלכות וא"כ שוב הכפי' שלהם אינו כפי' ואפילו יעמדו בעצמן שמה ויכופו מ"מ כיון שעוצרין על חוקי המלכות המוכה אינו מחשש בהכאתן להפוך רצונו כרצונם, דלא אמרו מצוה לשמוע לדברי חכמים אלא כשהם בגדר עושי מצוה אבל כשהם מכין שלא ברשות ליכא מצוה לשמוע להם ופשוט. ועיין רש"י סנהדרין (ס' ע"א) ד"ה בזמן הזה. שאנו בגלות ואין אימת צ"ד מוטלת עליהם לדון חייבי מיתות והבן. ובאמת כי מעכ"ג כתב כעין זה אלא שהעלה בספק ולפענ"ד זה פשוט, ואעתיק לו כאן מה שכתבתי בזה בתשובה אחת.

אבל אם באים ותופשין ותוטפין אדם בשוק כגזלנים צלי להזהיר ולהתרות ולהגיד לו שכופין אותו ולא הודיעו לו בשום מקום אלא באים ברחוב ותוטפין אותו כדרך הטעראריסטים וקושרין עיניו שלא יראה מי הם המכים אם הם גוים או יהודים ואם הם צכלל נשלחין ממי שהוא או ששכרו אותן כמו ששוכרים הרבה פעמים להכות אדם מישראל ומכין אותו ללא הרף מכה רצח עד קרוב למיתה צלי לראות ולידע מי הוא המכה ואיזה צ"ד צוו להכותו וכ"ש שמעולם לא קבל פסק דין והתראה ע"ז אין דבר זה צריך בשש שאין זה כפייה כדין תורה ואינו אלא מכה רעהו בסתם והוא חילול השם גדול ונורא להכות צלי שום צ"ד וכל אשה שחתן עיניה באחר תשכור לעצמה כמה אינשי דלא מעלי מעולם התחתון ויכו את בעלה עד קרוב למות ויתן לה גט ויהי' גט כש"ר ר"ל מהאי דעתא.

אלא מעתה ממילא נפשט אפי' לדעת האומרים דכופין אפי' בזה"ז ולא דוקא במומין שחשבו חז"ל מ"מ כבר כתבתי דכפי' כזו לא שייכא במדינתנו, מפני כמה טעמים חדא שהרי דייקו הפוסקים לשון על כל מי שדינו שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני שהמצוה על צ"ד לכופו וכמ"ש המחבר סי' קל"ד הנ"ל ומצוה על כל צ"ד שצכל מקום וצכל זמן לכופו לגרש וכו' והנה דייק לכתוב ומצוה על כל צ"ד ולשון הרע"ב

אחרים וכעין זה כתבו מהאחרונים לגבי חרמות במקום שהממשלה גזרה שלא להחרים (עיין ברמ"א ח"מ סי' א' וסי' כ"ו) ויש להאריך בזה הרבה ולכן כיון דהב"ד אסורין לכופ בשוטיין מכה דינא דמלכותא נמצא כה"ג שאין להם רשות ועוברין על החק להכות את ישראל הו"ל כפי' שלא כדין מטעם זה ג"כ.

וז"ל הערה"ש שם בהל' ד' וכי"ד עושין כשהדין נותן שמחוייב לגרש ואין ידינו תקיפה לכופו וזריכים לכופו ע"י ערכאות יבקשו הב"ד את הערכאות שיכופו אותו כך שיאמרו לו הננו כופים אותך עד שמתעשה מה שב"ד של ישראל אומרים לך ואז דינו כאנסוהו ישראל וזהו ששנו חכמים במשנה שם גט המעושה בישראל כשר ובכוחים פסול ובכוחים חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומר לך ע"ש, וכל אלו הדברים אין לנו לעשות בלי רשיון מהממשלה עכ"ל. וכיון שאין לעשות כן בלי רשיון ממילא אם כופין אותו ולוקין שלא ע"פ חוקי הממשלה אין הצעל צריך לשמוע להם מדין מלוא לשמוע מכה הכאה זו שעל הכאה זו לא נלטוו אפי' אי' מ' מאותן שכופין אותו.

עוד הבאתי רא' דכיון דכל עיקר מה שכופין בזה"ז אפי' במקום שכופין הוא רק מדינא דאגן שליחותיהו דקמאי עבדינן וכיון דשליחותיהו קעבדינן לא עדיף השליח מן המשלח וכיון דבדידהו היכא דאיכא כפי' או הכאה ע"י ב"ד

וז"ל בתשובה הנ"ל עוד רגע אדבר לפ"מ שידוע ופשוט דלהכות אדם הוא נגד חקי המדינה ואם ימלאו מי הם שהכו אותו ענוש יענשו המכה והמסייעים לו וכיון שהוא נגד חוקי ודיני המדינה וגם אפשר שעי"ז ילא איזה מכשול א"כ הכפי' הוא גם נגד הדין וכה"ג מצינו בכמה מקומות וכיון שאסור ע"פ חוקי המדינה לכופ בשוטיין אסור לדייני ישראל לזוות להכות בן ישראל אפי' אלו הי' דין של כופין בשוטיין שייך מדינא אם לא צפק"נ וכיונא בו שהוא מדין הבא להרגך.

ועיין ברכות (נ"ח ע"א) רב שילא נגדי' לההוא גברא דבעל מצרית וכו' אמר להו אגן מיומי דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל אחון מאי דבעיתון עבידו ביה וכו' חזייה דקאזיל וכו' אמר רודף הוא והחורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו, מחייה בקולפא וקטליה, ׀ וכיון שכתב מעכ"ג שלפעמים זה נוגע גם לגדרי סכנה שהמכים האלו אין להם גבול ששכרו אותם עד שיאמר רוצה או אחרת ימות נמצא דהו"ל בא על עסקי נפשות וגרע מצא במחתרת דהתם רק ספק הוא אפי' יש לו דין הבא להרגך שאם יעמוד נגדו הצעה"ב יהרגנו וכ"ש כאן שאם יעמוד נגדם ודאי שיהרגהו ולכן אם יקום הצעל המוכה ע"י הני אינשי ויהרוג אותם יהי' פטור ואין לו דמים מדין דרב שילא] ולכן הכפי' של הכאה שלא כדין הוא אפילו למ"ד כופין אלא אם חייב לכופ יכופו באופנים

מהרש"ל עכ"פ כה"ג כיון דשומע מפי
הב"ד ורואה שהב"ד כופין אותו אפשר
לומר דגמר בליציה לקיים דברי ב"ד.

ועיין בעה"ש סי' קל"ד ס"ב וז"ל ויש
בזה שאלה ואיך הוא רצון צמה
שאומר רוצה אני וכו' וזהו שאמרו חז"ל
דמלואה לשמוע דברי חכמים כלומר לכן
כי אמר רוצה אני גמר בלבו לגרשה
דמלואה קעביד מאחר שחייבוהו חכמים
להוציא (רש"ס), ולכן אם אנסוהו שלא
כדין שאינו מחוייב ע"פ הדין ליתן גט
ואנסו אותו ב"ד ליתן גט אפילו אמר
רוצה אני ולא מסר מודעה או מסר
מודעה וביטלה, הגט פסול מן התורה,
אלא שמ"מ יש בו ריח הגט מה"ת
ופוסל לכהונה משום דגזרינן אטו כדין
(ב"ש סק"ג) ע"ש. והנה כל זה מיירי
אפי"ו במעשה ב"ד שכפו אותו ובפניו
ואפ"ה צריך שיהי' אנסוהו כדין לאחר
שפסקו כדין שחייב לגרשה.

הרי קיי"ל דצריך הב"ד לעמוד שם בעת
הכפ"י ולהשגיח על כל חצטה וחצטה
ובחשובה כתבתי דלכופ צריך שני תנאים.
הראשון, שיהי' ב"ד חשוב צקי בהלכות
ויראים וחדדים לדבר ה' זו הלכה,
כמבואר בגמ' סנהדרין ובטוש"ע ח"מ
(עיין רמב"ם פכ"א מסנהדרין הל' ט"ו ופכ"ג
הל' ח' ט"ו ובש"ע ח"מ סי' א' ב' ג' וע"ש סי'
ד' סע' ד') וצריך שיהיו כל היושבים בב"ד
ת"ח וראויים וכו' מי שאינו מומחה ולא
קבלוהו עליו בעלי דינים אע"פ שנטל
רשות מראש הגולה אין דינו דין אפילו
לא טעה. ועכ"פ צעיק ב"ד שפסקו
ע"פ הדין ושיהיו פסקיו מקובלין בכלל
ישראל שהם בגדר חכמים שמלואה לשמוע
דבריהם, שאם הוא ב"ד שאין סומכין
עליהם בשאר הלכות כ"ש שאין להם דין
של מלואה לשמוע דברי חכמים והמוכה
לא יסכים בלבו ליתן הגט. ובפרט
כשרוצין לכופ בהכאה שהוא בגדר דיני
נפשות שצריך ב"ד.

וז"ל הרמב"ם (פט"ו מסנהדרין ה"א) כשם
שמלואה להמית את המחוייב מיתה
כך מלואה עשה להלקות את המחוייב
מלקות, שנאמר והפילו השופט והכהו
לפניו, ואע"פ שמלקות בשלשה במקום
מיתה היא עומדת. (ה"ב) מלקין בזה בכל
מקום מה"ת בפני שלשה סמוכין אצל לא
בפני הדיוטות. (ה"ג) וכל מלקיות
שמלקין דייני חוזה לארץ בכל מקום
אינה אלא מכת מרדות. (ה"ח) כיצד
מלקין אותו כופת שתי ידיו על העמוד
אילך ואילך וחזן הכנסת אותו בצגדיו

והשנית, אפי"ו ב"ד כזה דוקא כשהב"ד
שדין לכופו לגרש בפני ב"ד
והוא והן ישנם יחד פנים אל פנים
כלומר בפני הב"ד, וכזה דר"ה (כ"ע
ע"ב) אמר רב הונא בפני ב"ד ועם ב"ד
ע"ש, והב"ד אומרים לו הפסק דין
שחייב לגרש את אשתו ולעיניהם הוא
מסרב ליתן הגט אז כופין אותו או הם
או ע"י שליח וכמ"ש התוס' גיטין הג"ל
בשם רבינו הגדול הבה"ג ז"ל ואפי"ו ע"י
הכאה נלדעת כמה שיטות בזה"ו אין
מכין בכל אופן וכמ"ש לעיל שו"ת

משלם ולוקה כמו שביארנו בכמה מקומות. (פט"ו ה"א) כיצד מלקין את המחוייב מלקות כפי כחו שנאמר כדי רשעתו במספר וכו' ע"ש.

ובמה הלכתא רבותא למדנו מדברי הרמב"ם (אלו, א) שאפי' במחוייב מלקות מה"ת ומ"ע להלקותו כשמלקין אותו צריך להיות בפני השופטים הדיינים כמו שנאמר והפילו השופט לפניו, ומה"ט המוכה אינו עומד ולא יושב אלא מוטב שנאמר והפילו השופט והכהו לפניו שיהיו עיניו של שופט צו לא שיהא מציט בדבר אחר ומכהו עד שלמד שאין מכים שנים כאחד שלא יסוח דעתו מאחד מהם. (ב) שכל השלשה דיינים עומדים ומתכוונים להשלים המלקות על סדר הפסוקים והתורה שלא יעברו דבר ולא יוסיפו מה שלא נטוו. (ג) שאם מוסיף הכאה על מה שלא נטווה [וכן דין מה שלא צריך] הרי הוא עובר על לאו דלא יוסיף ואם הכהו שיעור פחות משו"פ חייב מלקות ואם יותר משו"פ חייב לשלם לו ממון. ואמר ר' שמעון בן לקיש כל המגזיה יד על חבירו נקרא רשע רב הונא אמר תקלץ שנאמר וזרוע רמה תשבר, רב הונא קץ ידא, ר' אליעזר אומר אין לו תקנה אלא קבורה דכתיב ואיש זרוע לו הארץ. (ד) האיש המכה צריך להיות יתר בדעה וחסר בכת, ומכה בצרועה של עגל והכל בהשגחת הב"ד ואם לאו הרי הוא בכלל מכה רעה ונקרא רשע ומקלץ ידו.

וכו' שאינו מכהו על כסותו שנאמר והכהו ולא לכסותו והאצן נתונה מאחוריו שהחזן המכה עומד עליה ורצועה של עגל צידו כפולה לשנים ושנים לארבעה ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות צו ורוחב הרצועה טפח וארכה כדי שתהא מגעת עד פי כרסו ויד של רצועות שאוחז בה ארכה טפח. (ה"ט) האיש המכה צריך להיות יתר בדעה וחסר בכת ומגזיה את הרצועות בשתי ידיו ומכה צידו אחת בכל כחו ומלקהו שליש מלפניו על חוהו צין דדיו ושני שלישים מאחוריו שליש על כתף זה ושליש על כתף זה.

(ה"י) המוכה אינו עומד ולא יושב אלא מוטב שנאמר והפילו השופט והכהו לפניו שיהיו עיניו של שופט צו לא שיהיה מציט בדבר אחר ומכהו מכאן שאין מכים שנים כאחד. (ה"א) הגדול שבדיינים קורא וכו' והשני שבדיינים מונה וכו' והשלישי אומר לחזן הכה. (ה"ב) מת תחת ידו פטור. ואם הוסיף רצועה אחת על האומד ומת הרי החזן גולה ואם לא מת הרי החזן עבר על מלות לא תעשה שנאמר לא יוסיף. והוא הדין לכל מכה את חבירו שהוא בלא תעשה ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו צוה הכתוב שלא יוסיף להכותו ק"ו לשאר כל האדם. לפיכך כל המכה את חבירו אפילו הכה עבד הכאה שאין זה שו"פ לוקה. אבל אם יש זה שו"פ הואיל והוא חייב לשלם ממון אין אדם

והרמב"ם בסקה"מ מלוא רל"ב שהזכירנו מהרוג מחוייבי מיתה כשנראה שכבר עשה חטא שנחייב עליו הריגה קודם הגיעו לז"ד אבל נביאהו לז"ד בהכרח ונעיד עליו כעדים לפניהם וכו' והאזורה שצאה בזה הענין הוא אמרו לא יומת הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט ולשון מכילתא יכול יהרגו אותו משהרג או משנאף ת"ל עד עמדו לפני העדה ואפי' הי' ז"ד הגדול הם שראוהו הורג והם כלם עדים תבא העדות אלל ז"ד אחר ואחר ידינוהו ובמכילתא הרי עדה שראו ב אחד שהרג את הנפש יכול יהרגוהו ת"ל עד עמדו לפני העדה עד שיעמוד אלל ז"ד עכ"ל. והמבואר דאפי' ז"ד ראו רוצח שהרג את הנפש אין לעונשו אלא בפני ז"ד ובפניו. ועיין שם עוד מלוא ר"ל ודו"ק.

ועב"פ מבואר החילוק בין חבטה בפני ז"ד או שלא בפני ז"ד ולכן כתבו החוס' דז"ל דוקא עשה מה שרצו פלוני וישראל פלוני אומר לך משמע דעל פי הרצ פלוני שהוא חכם חובטין אותו וכשר הוא שהוא אומר להם לחובטו ע"כ, והמוזן שהוא החכם מהז"ד שעומד שם ורואה דהנחבט ואומר לחובטו אבל היכא דמכין אותו שלא בפני ז"ד אין זה אלא הכאה בסתם של מעשה רצח ואין בזה שליחותיהו קעבדינן שהרי התם ההכאה הייתה בפני ז"ד וכאן אדרבה מעלימין ממנו הז"ד ומעוררין עיניו שלא יראה מי הוא המכה אותו ואם יש כאן ז"ד או סופר או עדים

והנה כתב הרמב"ם (פ"כ מהל' עדות ה"ב) נהרג זה שהעידו עליו ואח"כ הוזמו אינן נהרגין מן הדין וכו' אבל אם לקה זה שהעידו עליו לוקין וכו', ובהשגות נהרג זה וכו' א"א שיבוש הוא זה עכ"ל. ובחי' ר"ח הלוי ילא לפרש וז"ל ונ"ל דהרי מצינו גבי מלקות דבעינן דוקא שילקה בפני ז"ד וכן הוא לשון הרמב"ם בפט"ו ה"ב מלקין בזה"ו בכ"מ מה"ת בפני שלשה סמוכין ולישנא דפני שלשה משמע דכולל גם זאת שהמלקות יהיה בפניהם דוקא וכל עיקרה של מלקות קיומה הוא רק בפני ז"ד וסדר המלקיות מבואר במכות דף כ"ג דאחד מהדיינין קורא והשני וכו' והשלישי וכו' והיינו משום דהמלקות הוא בפני ז"ד ואם הלקהו שלא בפני ז"ד אין זה מלקות כלל ולא מיפטר בהכי ומגזה"כ דוהפילו השופט והכהו לפניו, ע"ש באריכות, וע"ז הערני חתני הרה"ג ר' נצי האגער שליט"א.

[וקצ"ע שצא לדייק כן ולא הביא ראי' שכתב (ה"י) המוכה אינו עומד ולא יושב אלא מוטה שנאמר והפילו השופט והכהו לפניו שיהיו עיניו של שופט צו לא שיהיה מציט בדבר אחר ומכהו מכאן שאין מכים שנים כאחד. (ה"א) הגדול שבדיינים קורא וכו' והשני שבדיינים מונה וכו' והשלישי אומר לחזן הכה. הרי לא זאת שהמלקות תהי' בפניהם אלא החיוב על הדיין שיהיו עיניו צו בהמוכה כל שעה ושלא להסיר ומציט בדבר אחר אלא בהמוכה והמכה].

וכיון שהיא הלכה בעצמה והיתה לאיש
אחר ולכן גם זה אינו צ"ו.

(שנת חשד"מ)

"לא תעשק שכיר עני וגו' ביומו
תתן שכרו ולא תבא עליו השמש
וגו'" (כד: יד-טו). ובגמ' צ"מ (ק"י ע"ב,
ק"יא ע"א) ת"ר מנין לשכיר יום שגובה
כל הלילה ת"ל לא תלין פעולת שכיר וגו'
ומנין לשכיר לילה שגובה כל היום
שנאמר ביומו תתן שכרו ואימא איפכא
שכירות אינה משתלמת אלא בסוף.
ונחלקו תנאי בשכיר שעות מתי משתלם
ומסיק מכאן אמרו כל הכובש שכר שכיר
עובר בה' שעות הללו ועשה, משום כל
תעשוק את רעך, ומשום כל תגזול,
ומשום כל תעשוק שכיר עני, ומשום כל
תלין, ומשום ביומו תתן שכרו, ומשום
לא תבא עליו השמש, ועיין רמב"ם פ"א
מהל' שכירות ה"ד ובטוש"ע ח"מ סי'
של"ט ס"ז-ט.

והנה בגמ' שם ת"ר האומר לחצירו לא
שכור לי פועלים אין עוברין משום
כל תלין זה לפי שלא שכרו וזה לפי שאין
פעולתו אצלו וכו' יהודה בר מרימר
אמר ליה לשמעיה זיל אגיר לי פועלים
ואימא להו שכרכם על צעה"ב, מרימר
ומר זוטרא אגרי להדדי פרש"י כשהי'
אחד צריך לפועלים חצירו פוסק עמהם
ואומר להם שכרכם על צעה"ב, וזה
שנים רבות שתמהתי שהרי אמרו שאין
לכקש תחבולות להפטור ממצות ה'
ואדרבה צריך להשתדל לקיים מצות ה'

בכלל א"כ לא הוה כפיה מד"ת שנאמר
שבלבו אומר מצוה לקיים דברי חכמים
שהרי אין כאן חכמים אלא איזה רשעים
שעושין שלא כדין תורה בכלל, ונשאלו
בכלל רשע למה תכה רעך וחייב על מכה
ישראל ונפסל לעדות ונכלל בהא דר"ל
ורב הונא בסמוך ולא דמי לחזן שהוסיף
אחת שנגלה דהתם עוסק במצוה הוה
ולכן אינו חייב רק גלות אצל כאן חייב
מימה אם ימות מההכאות ופשוט מאד.

"והלכה והיתה לאיש אחר" (כד: ב).
בגמ' גיטין ז' הוצא ברש"י עה"ת לאיש
אחר אין זה בן זוגו של ראשון, הוא
הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה.
וי"ל כיון שאין זה צ"ו של ראשון נמצא
דהאחר הוי בן זוגה, וא"כ למה ימות או
ישנאנה כמ"ש רש"י בסמוך עה"פ
ושנאה האיש האחרון הכתוב מבשרו
שקופו לשנאותה וא"ל קוצרתו שנאמר
או כי ימות. ונראה דדייק מדכתב והלכה
והיתה לאיש אחר, כלומר שהאשה הלכה
ובקשה לה איש בעל ודרכו של איש לחזר
אחר אשה ולא לאשה לחזר אחר אנשים,
דמי מחזיר על מי, בעל אצידה מחזיר
על אצדתו ולא האשה מחזרת, וז"ש
והלכה והיתה לאיש וכו' שהיא הלכה,
ולכן גם זה אין בן זוגה וקופו לשנאותה
או כי ימות.

ועיין לעיל עה"פ ומנאה איש בעיר
ושכב עמה (כז: כג) לפיכך שכב
עמה, פירצה קוראה לגנב אילו ישבה
בביתה לא אירע לה (עירוזין ז' הוצא ברש"י)

הגרש"ק בחכמת שלמה יו"ד סי' י"ח
 ובספרינו משנ"ה ח"ג סי' קע"א וח"ח
 סי' י"א באריכות.

והנה בתוס' ב"מ שם ד"ה אמר ליה
 לשמעיה הרגישו קצת צוה ופי' לא
 משום שהי' דעתו לדחות אלא היה ירא
 שלא יהא פנוי ליתן להם וכו' ונ"צ דא"כ
 בכל מצוה לא ישתדל וקצת הי' נראה
 לפ"מ שפי' הי"מ בגמ' ברכות דורות
 הראשונים היו מכניסים פירותיהן לחייב
 במעשר ודורות האחרונים היו מכניסין
 דרך גגותיהן לפטור ממעשר שהיו
 חוששין מילה"ר שגדול המצוה ועושה
 ממי שאינו מצוה ועושה וי"ל.

ולולי דמסתפינא הינלפנינ"ד לחדש דהא
 שאמרו תנודקי למיפטור נפשך
 ממצות לא אמרו כשהמצוה בידו הוא
 לקיימה בכל אופן אבל כשהמצוה לא יכול
 לקיים אלא בשותפות עם חבירו אז לא
 שייך תנודקי למיפטור כי אינו יודע מה
 בדעת חבירו והנה במצות ציומו תתן
 שכרו איכא חבירו מעורב צו שהמצוה
 דוקא כשתצעו ולא פרעו אבל אם לא
 תצעו אינו עובר וגם אפי' תצעו דוקא
 אם יש לו ואם אין לו אינו עובר עליו.

ומעתה י"ל כך דבן אדם חייב להשתדל
 בכל המצות כשהם בידו לקיים
 אבל כמו כן עליו להשתדל ולרחק מספק
 איסור שלא יבא בידו, ולכן השוכר את
 הפועל ליום וצערב לא יבא הפועל מיד
 על שכרו אלא יבא באמצע הלילה וכיוצא

ועיין (מנחות מ"א ע"א) א"ל מלאך לרב
 קטינא טנדקי למיפטור נפשך ממצות
 ושאל מי ענישתי על עשה ואמר צעידן
 רותחי מענישין. והחרדים בהקדמה כתב
 וז"ל, ויש מצות עשה שלא יתחייב אדם
 בהם כי אם בצבא כגון מזוזה שמי שדר
 באהל פטור מן המזוזה וכו' וכן צ"ל
 מי שאינו לבוש טלית שיש לו ד' כנפות
 וכו' וכן מצות שכר שכיר וכו' ופעמים
 שלא תבא לאדם כל ימיו ונמצא שלא
 עשה מצוה זו לעולם אין צ"ד של מטה
 מענישין את האדם למה אינו משתדל
 להביא עצמו לידי חיוב כדי לקיים אותן
 אבל צ"ד של מעלה מענישין עליהם
 כשיש חרון אף, כדאיתא במנחות וכו'.

ולשון הרב רבינו יונה גם על מצות
 כאלה אמרו ז"ל ענוש יענש
 לעתות צרה, על דבר אשר לא חמד
 בלבו יופי המצוה ושכרה לצעור סבב
 פני דבר חיובא עליו, ובפ' אע"פ אמרו
 דמי שאין לו צ"ל צבגדו הוה מנודה
 לשמים וכתוב התוס' א"נ אפילו אין לו
 יש לחזור ולהביא עצמו לידי חיוב
 כדאשכחן במשה שהי' תאב ליכנס לארץ
 לקיים המצוות התלויות בה. והרא"ש פ'
 ואלו מגלחין סי' פ' כתב וז"ל מיהו יש
 לו לאדם לחזור ולקיים את כל המצות
 כדאמר בסוטה (י"ד ע"א) משה רבינו
 ע"ה שלא הי' תאב אלא לקיים מצות
 וכו' והרשב"א מנחות הנ"ל שאמר לו
 המלאך וכו' דבהא מילתא מדקדיקין על
 כיוצא בזה צמי שיכול לעושה מצוה ואינו
 מחזר אחריה אלא נפטור ממנה ועיין

ע"י שליח הא שלוחו של אדם כמותו ולא הרגיש ז"ל שכבר הקשה כן הריטב"א ז"ל ע"ש מה שח"י. ולפמ"ש כיון דהמנוה תלוי בדעת אחרים א"כ נראה גם לענין שליחות הרי כיון שתלוי בדעת אחרים לא אמרינן שליחות של אדם כמותו ובפרט שיכול לומר לו לתקוני שדרתיך ואם יעבור על ציומו ויענש א"כ הו"ל לקלקולא ולא הוי שליח והבן.

"כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו וגו' למען יברכך וגו'" (כד:יט). ובספרי (הובא ברש"י) א"ר אלעזר בן עזריה מנין למאבד סלע מתוך ידו ומנאה עני והלך מעלה עליו הכתוב כאילו זכה, ת"ל לגר ליחוס ולא למנה יהיה למען יברכך ה', והדברים ק"ו ומה מי שלא נתכוין לזכות וזכה מעלה עליו הכתוב כאילו זכה מי שמתכוין לזכות וזכה על אחת כמה וכמה, ע"כ.

נראה ביאור הדברים דראב"ע מיירי במאבד סלע מתוך ידו במכוון כדי שימנאו עני ומנאה עני והלך לו, וזה הוא הק"ו ומה מי ששכח ולא התכוין לזכות ואעפ"כ מעלה עליו הכתוב כאילו זכה שהרי העני נהנה ק"ו מי שמתכוין לזכות וזכה שבא עני והוא התכוין שיבא עני ויקח עאכו"כ שזכה, והכוונה בזה הגם שלא ידע העני והוא לא הכיר את העני מ"מ זכות הוא לו.

ובזה יש לפרש למען יברכך ה' אלקיך

בו בשעה שהוא טרוד מאד ולא יוכל לקיים המנוה או שלא יבא כלל לתצאו וכיון דעיקר המנוה תלוי בדעת הפועל שיתצאו או לא יתצאו ולכן שפיר עשו טנדקי שלא יבאו לידי איסור וזה שפ"י התוס' לא משום שה"י דעתו לדחות אלא היה ירא שלא יהא פנוי ליתן להם כלומר שיבא לתצאו בשעה שלא יהא פנוי דאל"כ יתפנה עצמו לקיים מנוה כמו שעושה בכל מ"ע שהז"ג שאין יכול לומר שמוטר לו לחפש טנדקי לפטור אלא התם כיון שיש לו זמן חיוב משתדל ומתפנה עצמו לקיים מנוה בוראו ואין זה טעם שלא יהא פנוי אצל כאן כיון שתלוי בדעת אחרים ואינו יודע ממי יבא לתצאו ושפיר מותר לשכרו ע"י אחר ואין זה מקרי טנדקי לפטור.

ונראה פשוט דאם שוכר את הפועל ונותן לו שכרו מקודם אף שאינו נריך דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וכמ"ש בגמ' שם (דף ס"ה, ק"י ע"ב) ועיין בתוס' שם ד"ה שכירות שאפי' למ"ד ישנה לשכירות ועד סוף ואפ"ה אינה משתלמת אלא בסוף ומ"מ מי שיתן לפועל שכרו קודם שהתחיל לעבוד לא ביטל בזה מ"ע של ציומו מתן שכרו, ולהדיא אמרו בגמ' וניתב ליה מעיקרא שניהם רואים בהקפה ולא חש משום ציומו מתן שכרו (ע"ש קי"ב ע"ב) וק"ל.

ובמ"ש נלפענ"ד לישב נמי קושית הרש"ש שהקשה אמאי נפטר

יהרגוהו העדים עד שידונו אותו ז"ד
 אמנם הוא כשעבר כבר המעשה שיתחייב
 עליו מיחה והשלים אותו אמנם צעת
 השתדלותו וזקשו לעשות עבירה אז
 יקרא רודף וחובה היחה למנעו מעשותו
 מה שלבו מתאוה ונזר לו כדי למנעו מן
 העבירה ואם לא רצה לשמוע לנו נלחם
 בו ואם יכולנו למנעו בחסר אחד מאבריו
 כגון שנחתוך ידו או רגלו או נסמא עינו
 הנה זה הוא קודם ואם לא היה אפשר
 למנעו אלא באצידת נפש היה נהרג כדי
 שלא יעשה מעשה הרע ההוא, וכו' וזה
 שאמרנו יהרג הרודף אינו צמי שישתדל
 לעשות איזו עבירה אבל היא באחד
 הרודף אחר חבירו להרגו ואפי' היה
 קטן הוא הרודף אחר אחד מן העריות
 לגלות ערותה וצתנאי שיהיה בן ט' ויום
 אחד ע"ש.

ומשמע דהרודף נהרג להצילו מעשות
 החטא ועבירה שמתאוה עליה
 אף שגם להציל הנרדף מ"מ כיון דיש
 לפנינו שני אנשים ואחד מכל מקום יהרג
 ואיכא למימר מנא לך דדמא דהאי גברא
 סומק טפי גילתה המורה דהרודף הוא
 שנהרג כדי להצילו מן העבירה והבן.
 ועיין ח"י הגר"ח והחז"א ז"ל שנחלקו
 בדין הריגת הרודף אם הוא בכלל של
 פק"נ לנרדף או הוא גזה"כ ולא מדין
 פק"נ של הנרדף, ולכאורה מדברי
 הרמב"ם הנ"ל מצוהר שהוא להציל
 הרודף מעבירה, ועיין גם רש"י ותוס'
 סנהדרין ע"ג ע"א ואלו שמצילין אותן
 מן העבירה בנפשן ניתנו ליהרג לכל אדם

בכל מעשה ידיך דאין הצרכה מצויה אלא
 בדבר שהוא משום מצוה, ואמרו מי
 שעושה מלאכה ע"ש אחר הצהרים
 וכיוצא אינו רואה סימן צרכה לעולם
 מאותו ממון, וא"כ בעושה מלאכה בשדה
 אם רוצה שיתצרך במלאכתו כריך עכ"פ
 שיעשה מלאכה לש"ש דבלאו הכי כיון
 שאינו עושה לש"ש לא יתצרך דאין
 הצרכה מצויה במה שאינו ראוי להתצרך,
 אמנם מרוב רחמי ה' נתן הקב"ה מלות
 שכחה ויבא מלות נדקה אפילו שלא
 בידיעה א"כ אפילו יעשה מלאכה בלי
 לכויז אעפ"כ יתצרך וז"ש כי תקצור וגו'
 לא תשוב לקחתו א"כ אפילו שלא
 במתכוין נמי יהיה מצוה וממילא למען
 יצרכך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך אפילו
 יהיו שלא במתכוין לש"ש.

"וקצתה את כפה לא תחוס עינך"
 (כה: יב). ורש"י ממון דמי בשתו או
 אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס
 וכו' מה להלן ממון אף כאן ממון,
 ובספרי דרשו מזה שלא לחוס על הרודף
 להציל את הנרדף וז"ל וקצתה מלמד
 שאתה חייב להצילו בכפה ומנין שאם לא
 היו יכולין להצילו בכפה שמצילין אותו
 בנפשה ת"ל לא תחוס עינך ואמרו שם
 מה מצויו מיוחד שיש בו סכנת נפשות
 הרי הוא בוקצתה אף כל דבר שיש בו
 סכנת נפשות הרי הוא בוקצתה.

והרמב"ם בזה"מ לאוין רצ"ג כתב
 שהזהירונו שלא לחוס על
 הרודף אף שהזהירונו להציל החוטא שלא

דסנחריב בלבל כל העולם ועיין סוטה מ"ו דעיר לוז לא בלבל ועיין רש"י שם ד"ה ויקרא שמה לוז וכבר זיינו הגרע"א ובגליון על הגמ' מהגרי"פ על דברי רש"י שז"ע ע"ש. ועיין ח"א מהרש"א. עכ"פ כיון שבלבל סנחריב את כל העולם ליכא ברירות על עמלקים ולכן לא שמענו מרבותינו להדר במצוה זו. ועיין רדב"ז בפ"ה מהל' מלכים ה"ד מ"ע להחרים מצואר בכחוב ומה שכתב וכבר אבד זכרם, לפי שכן סנחריב ובלבל את העולם, א"כ טעם זה קאי גם על עמלק ומ"ש ובסמוך אדקדק קצת מ"ש עמלק ללא כתב כן הרדב"ז גם בעמלק.

ובאמת כי מהאי טעמא כתבו האחרונים ז"ל מאחר דקיי"ל אין מקבלין גרים מעמלק עיין מכילתא סוף פ' בשלח ר' אליעזר אומר נשבע המקום בכסא הכבוד שלו אם יבא מכל האומות שיקבלו ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו שנאמר בן איש גר עמלקי אנכי (שמואל ב' א') נזכר [לדוד] באותה שעה מה שנאמר למשה רבינו אם יבא מכל האומות שיקבלוהו ומביתו שלא יקבלוהו מיד ויאמר אליו דוד דמך על ראשך כי פיך ענה בך לכך נאמר מדור דור. והרגו דוד והקשו רבותינו ז"ל א"כ בזמן הזה היאך מקבלים גרים דילמא מעמלקי הוא שאין מקבלין מהם גרים וכן אין מקבלין מעמון ומואב ודלמא מעמון ומואב הוא ועיין בבית האור מערכת צ' כלל ט' אות י"ג שהרגיש בזה ומי' ע"פ חוס' כתובות דגירות וזכ"י באין כאחד ע"ש,

כדי להילין מן העבירה ומקרא נפקי, ועיין חוס' שם ד"ה להצילו בנפשו ועיין גם ציד רמ"ה והבן.

"זכור את אשר לך עמלק בדרך בצאתכם מצרים וגו'" (כה"י). וכחז החינוך מצוה תר"ד וז"ל וזאת מן המצוה המוטלת על הצבור וכענין שאמרו רז"ל שלש מצוות נלטו ישראל וכו' ובאמת כי גם על כל יחיד וכו' ובא לידו אחד מזרע עמלק וכו' ובהגהת מל"מ שם זיין עיין לעיל סי' תכ"ה וכוונתו כמו שם בשעשה עממין כתב ועובר על זה ובא לידו אחד מהם וכו' ס"ל ה"ה כאן נמי עובר אם בא לידו ולא הרגו, ובס' ישמח משה עה"ת (פי' תנא דף קי"ט) תמה עליו וז"ל ובאמת קשה על הרא"ה בס' החינוך דא"כ אם יפגעו שני אנשים כשרים ונדיקים ציער מזרע עמלק במקום שודאי להם שאין רואה יהיו מחויבים להרגו ואם לאו יעברו בעשה אתמהה הלא לא ראינו ולא שמענו מאבותינו ורבותינו ואבות אבותינו שיהיו חוששין לזה ולא חזינן רבנן קשישאי דעבדי הכי אף במקום שמצוין זרעו של עמלק וזה ברור לדעתי כשמש.

ולפענ"ד קושית הגה"ק ז"ל ז"ע שהרי אמרו בגמ' (יומא נ"ד ע"א) וכל היכא דכתיב שם לעולם הוא מיתבי וכו' וכבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל כל הארצות שנאמר ואסיר גבולות עמים ועתודותיהם שושתי תיובתא, הרי

עוד חי' האחרונים ז"ל לכיון דבא סנחריב ובלבל את כל העולם כולו אזלינן בתר רוב ואמרינן כל דפרוש מרובא פרוש ואם אפשר להכיר מאי טענה זו שאין ציטול צדבר הניכר אלא שבלבל וא"א להכיר ועיין משנה הלכות ח"ז סי' ק' דאכתי תקשה דאין הולכין בתר רוב צב"ג ע"ש.

ומה שהביא שם הי"מ ז"ל דדעת הרמב"ם (פ"ה מהל' מלכים ה"ד) אינו כן אלא שס"ל דהמלוכה על מל ישראל וכל זמן שלא יוכל להרוג את כולם ליכא מלוכה להרוג אחד אחד וכעין זה ראיתי בכמה מאחרונים שהמלוכה להכרית כל העמלקים וכל שאינו יא' להכרית כולם ליכא מלוכה על כל יחיד, ובאמת כי לא ידענא מ"ש צינייהו, וקצת ראוי מדוד שהרג את העמלקי וכן שמואל שהרג לאגג הגם שהיו עוד עמלקים כפי הנראה מאותם האין שחסו עליהם המבואר במדרשים, גם צעיקר הדין י"ל דהרמב"ם צס"מ מלוכה קפ"ח כתב היא שזנו להכרית זרע עמלק בלבד זכרים ונקבות קטנים וגדולים והוא אמרו יתעלה תמחה את זכר עמלק וכבר קדם לנו ג' מלות נטווו צנ"י צכניסתן לארץ למנות להם מלך ולצנות בית הצחירה ולמחות זרע עמלק ומלחמה זו מלחמת מלוכה ולא ציאר שאין חיוצ להרוג כל מה שיכול מהם ואם יכול לכולם יהרוג כולם ואם לאו כל מה שיכול.

הוא בא"י דוקא, ועיין רדב"ז פ"ה מהל' מלכים ה"ה שכתב וראיתי מי שכתב שאין מלוכה זו נוהגת עד ימות המשיח ופרשת שמואל ושאלו היא תיוצתיה ע"כ. ובאמת קשה גם על הרדב"ז ז"ל שצסמוך שם צהלכה ד' שכתב הרמב"ם מ"ע להחרים ז' עממין וכו' וכבר אבד זכרם, ופי' הרדב"ז לפי שצא סנחריב ובלבל את העולם א"כ מטעם זה שוב ליכא אופן לקיים מלוכה זו כיון שכבר אבד זכרם ע"י הצלבל וא"כ טעם זה קאי גם על עמלק שגם עליהם צא סנחריב ובלבל, וקשה צחרתי חדא אמאי לא קיים הרמב"ם גם צה"ה שם שהביא מלות מחיית עמלק ולא כתב וכבר אבד זכרם מטעם שצא סנחריב וא"כ מ"ט כתב הרמב"ם צסחם דין שמ"ע להכרית זרע עמלק ולא אמר דכבר אבד זכרם וצטלה מלוכה זו, וגם על הרדב"ז קשה כנ"ל וצ"ל דס"ל דלגבי עמלק הגם דכעת ליכא אופן לקיים מלוכה זו שהרי נתערבו אצל כשיצא משיח דדקינו והוא יכיר צהם אז נקיים המלוכה, משא"כ צשצעה עמים ולכן אפ"ה מלוכה לזכור וצ"ע, וי"ל].

והוא אמרו יתעלה תמחה את זכר עמלק וכבר קדם לנו ג' מלות נטווו צנ"י צכניסתן לארץ למנות להם מלך ולצנות בית הצחירה ולמחות זרע עמלק ומלחמה זו מלחמת מלוכה ולא ציאר שאין חיוצ להרוג כל מה שיכול מהם ואם יכול לכולם יהרוג כולם ואם לאו כל מה שיכול.

[וכרגע חשצתי שאפשר דין זה להרגו

"זכור את אשר לך עמלק" (כה"י:).
 ובצדצ"א זכור את יום השצת לקדשו ועיין ישמח משה מה שהאריך, ונראה צקינור דהרי אמרו אלמלא שמרו ישראל שצת ראשון לא הי' אומה ולשון יכולין להם ואפי' כעת אלמלא שמרו ישראל שתי שצחות מיד נגאלין (עיין שצת קי"ח) וז"ש זכור את אשר לך עמלק ותמחה

היו מנצחים את עמלק ואת עמו לפי חרב, וזה הי' זכרו לעונש שלו.

א"י דכוונתו לשאול מה שתקנו קידוש שבת על היין, ולשיטת החוס' ועוד הוא דאורייתא, וא"כ ז"ע אמאי לא תקנו נמי זכירת עמלק כמו זכר לי"מ שיהי' על הכוס. וא"ל משה לא דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ. ביאור הכוונה נראה לפמ"ש בגמ' מגילה (י"ד ע"א) אמאי אומרים הלל על נס של מצרים ולא תקנו על נס של אחשורוש, ומשני התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, אבל הכא אכתי עבדי אחשורוש אנן. ולפ"ז הכ"נ היאך יתקנו כוס לשירה על זכירת עמלק דהוא כוס של חומץ, שאכתי עמלק רודה בנו. וז"ש אינו דומה כוס של קונדיטין שהוא כוס של זכירת י"מ שינאנו מעבדות לחירות, אבל כאן אכתי כוס של חומץ. ואמר זכור לשמור ולקדש את יום השבת וזה זכור לעונש, כלומר לפמ"ש אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין, ולכן שפיר יקדשו את השבת ויהי' עמלק שמור לעונשו.

א"י לפמ"ש בפרק בעל העיקרים, דהגם ידיעה אינה מכריחה את הבחירה, מ"מ אם היא כבר כתובה במורה וידועה אז כבר מכריח. וא"כ הקושיא שלהם היתה כיון שכתוב אחד אומר "זכור את אשר עשה לך עמלק", א"כ ע"כ כבר מכריח את מעשה עמלק, וא"כ איך יתקיים הכתוב השני "זכור את יום

היאך זה יכול להם עמלק ואמר זכור את יום השבת לקדשו שכיון שלא שמרו שבת ראשון ולכן ויבא עמלק וילחם, ונראה דשבת הוא מעין עוה"צ וישראל אין להם צעוה"ז רק צעוה"צ ואם שמרו את השבת א"כ אין אומה ולשון יכולין להם שאז צבחינת עוה"צ אבל אם לא שמרו אז ויבא עמלק.

"זכור את אשר עשה לך עמלק" (כה: יז). היתה צפדר"א (פמ"ד), אמרו לו ישראל למשה רבינו, כתוב אחד אומר "זכור את אשר עשה לך עמלק" וכתוב אחד אומר "זכור את יום השבת לקדשו", היאך יתקיימו שניהם זה זכור וזה זכור. א"ל משה לא דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ, זה כוס וזה כוס, זה זכור לשמור ולקדש וכו' וזה זכור לעונש וכו'. וז"ב, ועיין ישמח משה מה שפ"י.

ולפענ"ד לפמ"ש ז"ל (שבת קי"ח ע"ב) אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא היתה אומה ולשון יכולים להם. ולפ"ז כיון שכתב משה רבינו "זכור את יום השבת לקדשו", א"כ אין כל אומה ולשון יכולין להם, ואיך אפשר לקיים "זכור את אשר עשה לך עמלק" כי הני תרי פסוקי סתרי אהדדי. וז"ש היאך יתקיימו שניהם. והשיב להם כי אם ישמרו ישראל את השבת לקדשו כראוי לו אז אהכי"נ "זכור את אשר עשה לך עמלק" לעונש הוא, שבאמת אם היו ישראל מקדשים את יום השבת הראשון

טורח הדרך אירע קרי לרבי, וזו נריכה טבילה דלא הוי מצוה. וז"ש "אשר קרך בדרך וגו' כל הנחשלים אחריו", כלומר אותם שנכשלו מחמת הדרך.

והאמנם נראה יותר דדור המדבר קדושי עליון היו נוהרים לקיים המצוה דוקא לשם מצוה, והעושה לשם מצוה לצד לא צעי טבילה. אבל מי שמחשבותיו להנחת עצמו או ח"ו יותר מזה, אז מטמא. ועיין רמב"ן ז"ל דה"ז הוא כעין טומאת מת. וא"כ מה שמזריע נשאר בחיים לא צריך טבילה, אבל מה שלא נזרע ולא נתקיים אז נעשה מת והי' צריך טבילה. ויש להאריך בזה אלא שאין כאן מקומו.

והנה מצוה צגמ' ובש"ע (או"ח סי' ר"מ) דעונת ת"ח הוא מליל שבת לליל שבת, וצריך לקדש את עצמו בקדושה יתירה שלא יכשל ח"ו, וז"ש "זכור את יום השבת לקדשו". ואם יקדשו ישראל בקדושה יתירה, א"כ א"צ טבילה כלל וכמ"ס הרד"ל, וא"כ עמוד הענן לא יפליט ולא יהי' זינוב הנחשלים. וא"כ למה כתוב "זכור את אשר עשה לך עמלך", והיאך יתקיימו שניהם. והשיב להם לא דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ, שהמצוה נקרא כוס, וכמ"ס (גדלים כ') לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר, ועיין או"ח (סי' ר"מ סע' ב'). וז"ש לא דומה כוס של קונדיטון שהוא כולו קודש לכוס של חומץ שח"ו נותן עיניו בכוס אחר וכיו"ב. וע"ז צריך

השבת לקדשו", שאם יתקיים זה א"א לזה, כמצוה בשבת (קיי"ח ע"ב, הוצא לעיל) אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא הייתה אומה ולשון יכולים להם, ואיך יתקיימו שניהם. וא"ל משה אינו דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ, לפמ"ס ז"ל ממדה רעה הקצ"ה חוזר בו אפי' לאחר שכבר גזר אומר, וממדה טובה אינו חוזר דמרוצה מדה טובה, ומעולם לא חזר מטובה על הרעה חוץ מפעם אחת כמצוה בחז"ל (שבת נ"ה ע"ב). וז"ש אינו דומה כוס של קונדיטון שהוא מדה טובה שע"ז אינו חוזר, לכוס של חומץ שבו הוא חוזר, ואם היו שומרים שבת כהלכתו לקדשו הי' חוזר בו.

א"י בדרך מוסר לפמ"ס שם בפדר"א "אשר קרך בדרך", ר' זכרי' אומר והי' עמוד הענן סובב את מחנה ישראל כעיר מוקפת חומה ולא הי' יכול צר ואויב ליגע בהם, אלא כל מי שהי' צריך טבילה הי' הענן מפליטו חוץ ממחנה ישראל שהי' קדוש, שנא' "והי' מחניך קדוש". ועמלק הי' מונב והורג כל מי שאחורי הענן, שנא' "ויזנב בך כל הנחשלים אחריו". ועיין רד"ל איזו טומאה הוא, דבעל קרי מותר במחנה ישראל דאטו לא קיימו פ"ו.

ולפענ"ד י"ל דאפי' נימא דלמצוה לא נטמאו ומיהו מצוינו דמחמת חולשת הדרך הוא סיבה לראי' ח"ו, וכמ"ס (שבת קכ"ז ע"ב) אמרנו שמא מפני

טהרה וקדושה שלא יבוא עמלק, ודו"ק.
(שנת תשמ"ה)

"זכור את אשר עשה לך עמלק וגו'
אשר קרך בדרך ויזנב בך כל
הנחשלים אחריו וגו'" (כה: יז-יח).
אימת במכילתא (שמות יז: יח) שהי' עמלק
נכנס תחת כנפי ענן וגונז נפשות
מישראל והורגם ע"ש. ואמר כ"ק
אדמו"ר בעל אמרי אמת מגור
זנוקה"ה אימת בזוה"ק ענן מלכות
שמים, אשר קרך בדרך בדרך היינו דרך
היהודית שם הוא הגניז את עצמו
ומשו"ה אמר הקב"ה לשאלו (שמואל א'
ט"ו) ולא תחמול עליו כמו אלל מסית
(דברים יג: ט) כן הקליפה גונז ומפחה, פן
יפחה לבצבס ס"ת המ"ן ועתה עיף
ויגע כדאימת במדרש (פתיחתא דאיכה)
עה"פ ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי
ישראל, קאים טרון כל יומא ולא לעי
וללויי קמוי את לעי, כלומר כל היום
בשוק נושא ונותן בעסקיו ואינו יגע
ולהתפלל לפני הקב"ה הוא יגע וזה גונז
נפשות מישראל והורגן [היינו שמבלבל
את האדם ומכניס בו מחשבות זרות]
אשר קרך בדרך.

ונראה זה ליטב מה שאמרו (יומא ס"ט
ע"ב) באנשי כנה"ג ויצעקו אל ה'
אלקים בקול גדול מאי אמור כלום
יהיבתא לן אלל לקיבולי ביה איגרא לא
איהו צעינן ולא איגריה צעינן וכו'
מסמרוהו ניהליהו נפק אתא כי גוריא
דנורא מצית קודש הקדשים אמר להו

נביא לישראל היינו יצרא דעו"כ וכבר
הקשה ציערות דבש אס זה יצרא דעו"כ
מה לו צבית קדשי קדשים ולדידי קשה
עוד כגוריא דנורא ולהנ"ל אחי שפיר
דצבית קדשי קדשים הוא נכנס ומפחה
שכוונתו לש"ש וכ"ש וסביציו נשערה
מאד ועושה מחלוקת על הצדיקים
ומקררת עבודתם, וידוע מעשה זהאי
שותק שהי' אלל כ"ק הרבי מלובלין שהי'
שם ארבעים שנה ולא דבר אף אות אחת
והי' ידוע כאיש קדוש שומר פיו ולשונו
ושוב החזיק במחלוקת שנטהוה בין הרבי
מלובלין ובין היוד הקדוש אשר הלשינו
עליו והאי איש השותק הי' מראשי
המדברים נגד היוד הקדוש והלשין עליו
גפריית ומלת, וכשבא שוב היוד הקדוש
לפני הרבי מלובלין והתנצל לפניו
ושמעולס לא הי' דבר כזה ולאחר
הצירור נתברר הדבר שהכל שקר שאלו
את הרי מלובלין ואיך זה אפשר שאחר
מ' שנה האי שותק דבר כ"כ לשה"ר,
והשיב הרבי מלובלין שארבעים שנה שמר
היצה"ר הוא השטן את האישי השותק
הזה ולא הוסיא שום דבר מפיו בכדי
שלאחר מ' שנה הוא יוכל להעיד ולדבר
לה"ר על איש קדוש ולעשות פירוד בין
שני צדיקים [א פרומער יצה"ר] וז"ש
אשר קרך בדרך איזוהו דרך ישרה שיצור
לו האדם והבן.

"ויזנב בך כל הנחשלים אחריו וגו'
תמחה את זכר עמלק וגו'"
(כה: יח-יט). נראה לפמ"ש הרמ"א (יו"ד
סי' רס"ד ס"א) דמומר לערלות דינו

"והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך וגו' תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה" (כה-יט-כו:א). ונראה ליישב סמיכות הפסוקים דהנה צפוף בשלח אמר כי יד על כס-יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר (שמות יז:טז), ופי' ז"ל נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק, ובמחייט עמלק יתעלה ויתגדל שמו של הקב"ה ועיין רש"י (מדרש תהלים ט' ז' תנחומא פ' כי תצא פסיקתא רבתי פ' זכור סס) ועד שלא נמחה זכר עמלק שמו של הקב"ה חסר ולא הוה אלא יו"ד ה"א וחסר וא"ו ה"א וזה שאמר דוד (תהלים קיח:ה) מן המצר קראתי י-ה פי' כשהקריאה מן המצר ובזער אז קראתי השם י-ה שאין הכסף שלם ענני במרחב ר"ל שכשיענה הקב"ה אז יתרחב השם י-ה להויה ויהיה הכסף שלם.

ועיין תוי"ט סוכה (פ"ד מ"ה) אריכות דברים צמה שאמרו ליה ולך מזבח ומה שהקשה על בעל כף נחת והרש"ל, ועיין תשב"ץ (ח"א סי' קע"ז) שנראה דלא כהתוי"ט עי"ש ובישמח משה (פ' בשלח) מבאר דחילוקי אותיות השם הם ג' היה הוה יהיה וחילוקי אותיות דהיה הם י-ה וכן דיהיה וחילוקי אותיות דהוה הוא ו-ה, והנה צחי' היה כבר נגלה וכן צחי' יהיה יתגלה לעתיד אך צחי' הוה הוא

כעו"כ כ"מ צס"ס פ"צ דע"א וטור וצ"י ועיין חולין ה' ומש"כ על הגליון סס, וא"כ כיון דהנחשלים שלא היו נימולים ופלטם הענן דינס כעו"כ, א"כ מאי כולי האי ומ"ט נצטוינו למחות את זכר עמלק הרי לכאורה לא נלחם בישראל כ"א בעו"כ ולמה חטאו גדול כ"כ, ועיין ח"ס עה"ת פ' בשלח.

ונראה דאל תדון את חצירך עד שחגיע למקומו ולמשל רואים צומנינו צנ"י יוצאים מצרה"מ [רוקיא] צאים ולא נימולו ויוצאין לא"י, הנה עליהם לא נאמר מומר לערלות, כי מה יעשו בעונ"ה שעקרו מהם כל הרגש של דת ואמונה ר"ל ונס גדול שהם נמשכים אחרי צנ"י ויוצאים עמהם לארצנו הקדושה, ובמשך הזמן ודאי יעשו תשובה כדרך צני ישראל הכשרים ונמולים. וז"ש זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך צנאחכס ממזרים הרי המזרים עקרו מהם יסודות האמונה עד שהשר שלהם טען הללו עובדי ע"ז והללו ואעפ"כ לא נשארו ממזרים אלא הלכו עם צני ישראל שנאמר הנחשלים אחריו דאפי' היו נחשלים מ"מ הלכו אחריו ועל אותו הדרך פגע בהם עמלק ויזנב בהם. וזהו אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו, ודייק אחריו שאעפ"כ הם הלכו אחריו הגם שהענן פלטן מ"מ לא עזבו אותם ללכת אחרי העכו"ם אלא אחריו, ולכן תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח.

רבי יהודה אומר ג' מצות נלטו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך להכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה, איני יודע איזה מהן תחילה כשהוא אומר כי יד על כס י-ה הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה שאין כסא אלא מלך וכו', למדנו מכאן שהמלכה למחות זכר עמלק על המלך מוטלת ולא על שאר אנשים, וכך פי' המקרא כי יד על כס י-ה כשקיימת על כס ה' דהיינו מלכות אז תחייס מלחמה לה' בעמלק, ומדברי הרא"ם הללו והגמ"י ל"ע מה שכתב בישמח משה פ' תלך עי"ש ובמקום אחר הארכתי.

ומעתה י"ל לפי דעת הרא"ם והגמ"י סמיכות הכתובים והיה צהניח ה' אלקיך וגו' תמחה את זכר עמלק שאז תחייבו במחיית עמלק ולא עכשיו ודלא כדעת הרא"ם ולכן סמך והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשטה וישבת בה ר"ל שמחיית עמלק שאמרתי יהיה לאחר שתבואו אל הארץ ותלוי בזה מחיית עמלק ואחי שפיר הסמיכות.

ובזה י"ל מה שאמרו בגמ' (כתובות ק"א א) כל הדר בצ"י דומה כמי שיש לו אלו-ה וכל הדר בצו"ל דומה כמי שאין לו אלו-ה. ונראה כיון שהקדמנו לעיל כי יד על כס י-ה שהשם אינו נשלם התם כשצועת הקב"ה שאין שמו שלם. וז"ש כל הדר בצו"ל דומה כמי שאין לו אלו-ה דצו"ל אין השם שלם וחסר חצי

מכוסה לעת עתה שאינו נראה כל כך להמון עם מחוך פעולתיו שאינו מראה גבורותיו, וזוה מצאך הגמרא שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק ודו"ק.

ומה שנוגע לדידן נראה עכ"פ דעד שלא ימחה שמו של עמלק לא יהיה הכסא שלם ולאחר מחיית עמלק יהי' שמו שלם, וז"ש תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח, ואזי אחר שיתקיים מחיית עמלק אז והיה כי תבוא אל הארץ ר"ל דתיצת והיה הם אוחיות הוי"ה צ"ה וצ"ש וכוונתו שאז יתוספו אוחיות וא"ו ה"א לשמו של הקב"ה מה שחסרו קודם מחיית עמלק.

א"י דהראשונים נחלקו צדיגא דמחיית עמלק על מי מוטל החוב דעת הרא"ם צחינוך (מלכה חכ"ה ותר"ג) דמלכה למחות זכר עמלק נוהגת בכל מקום ובכל זמן ומי שצא לידו אחד מהם ויכול להרגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו בטל עשה זו והגמ"י (פ"ה מהל' מלכים ה"ה) כתב דמלכה זו אינה נוהגת עד ימות המשיח לאחר כיבוש הארץ שנאמר והיה צהניח ה' אלקיך לך מכל אוביך מסביב בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה לרשטה אז תמחה את זכר עמלק מלשון ס"ה עי"ש.

והר"א ממיץ בספר יראים (מלכה ר"ט) כתב וז"ל כתיב צפ' כי תלך והיה צהניח וגו' ותניא (סנהדרין כ' ע"ב)

השם וא"ו ה"א מהשם נוכ"ש לפי השיטות שהבאתי במקו"א דסבירא דשם יו"ד ה"א לא הוה קודש] ודומה כמי שאין לו אלוה, אבל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה-ה שעי"י

שנתיישבו ישראל בארץ יצא מחיית עמלק וימגדל שמו של הקב"ה בוא"ו ה"א שזה א"א רק לאחר ישיבת הארץ וכדעת הרא"ם והגמ"י וק"ל וה' הטוב יכפר. (שנת תשי"ז)

פרשת כי תבוא

"והי' כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה" (כו:א). בספרי, אם תקחם מה שכחוב צענין זה חירש את הארץ. והקשה בהפלאה, הא אין זיכורים אלא לאחר ירושה וישיבה. עוד יש לעיין בקושיית הרמב"ן על הספרי, דמפרש צפ' והי' אם שמוע "ושמחם את דברי אלה על לצבכם" קאי אלעיל על "ואצדחם", והיינו בגלות תשימו על לצבכם שלא יהיו חדשים כשתחזרו. א"כ קשה איך קאמר אח"כ "למען ירבו ימיכם וגו' על האדמה". והח"ס ז"ל הוסיף להקשות איך קאמר "כימי השמים על הארץ", הלא כחוב "כאשר השמים החדשים וגו' אשר אני עושה כן יעמוד זרעכם ושמכם". א"כ משמע דהשמים הללו יבלו, ואיך אמר "כימי השמים על הארץ".

אבל על התחלת המצוה שמחה למה. ואם ח"ו לא יעלה, הלא ראוי שנחהפכה שלייתו על פניו, וע"ד זה אמר "טוב יום המות מיום הולדו". והנראה דהנה בסמוך כתיב "ארמי אוצד אבי וירד מנרימה", פירש"י דארמי קאי על לבן שביקש להאציד אבי, שלבן ביקש לעקור את הכל. ובאזה"ע מחשבה רעה הקב"ה מנרפה למעשה ע"ש, ובישראל להיפך, מחשבה טובה הקב"ה מנרפה למעשה ומחשבה רעה אין הקב"ה מנרפה למעשה עיין קידושין דף מ' ובחוס' סס.

אלא דמרגן זקני צבי"ש הקשה אהא דאמרו מחשבה טובה הקב"ה מנרפה למעשה, מהא דמצואר צירושלמי קידושין פ' האומר ובגיטין פ' מי שאחוו ועיין ר"ן קידושין ורשב"א גיטין ר' יוחנן אמר אונס כמאן דלא עבד ור"ל אמר אונס כמאן דעבד והביאה הש"ך (חו"מ סי' כ"א סק"ג) דאונס רחמנא פטרי' אמרינן, אבל אונסא כמאן דעביד דמי לא אמרינן. וא"כ אמאי כשחושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאו מעלה עליו כאילו

והנראה עפ"מ שיש לעיין בשמחה בר מצוה, לכאורה לשמחה מה זו עושה. ובגמ' מפורש שמחה לסיים, כגון סיום מסכת וכדומה כשגומר המצוה,

את דברי אלה על לבבכם" בגלות תשימו על לבבכם דוקא דא"א לקיים בפועל במעשה שהרי אחס בגלות וא"כ רק תשימו על לבבכם, ומחשבה טובה הקב"ה מזרפה למעשה, ועי"ז תזכו לביאת הארץ וירצו ימיכם וימי בניכם עליה כדרשת הספרי כתיב וכו', אם תקיים מה שכתוב בענין זה תירש את הארץ.

והנה אמרו בגמ' "עמד וימודד ארץ ויתרופפו עמודי תבל וגו'", אמר ר"ל תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, אם יקבלו ישראל את התורה מוטב, ואם לאו יחזור העולם לתוהו, ומאז כל זמן שישראל עוסקים בתורה מתקיימים בזה שמים וארץ. וזוה יש לפרש "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", דכל יום ויום שעוסקים בני"י בתורה מחדשים את העולם ומעשה בראשית, ומשמע דקיום השמים וארץ תלוי בקיום הארץ והתורה, וז"ש "כימי השמים על הארץ".

אבל נראה לחדש עוד דבר חדש, דלאחר שקיבלו בני"י את התורה נתחזקו השמים, אבל כל זה השמים אשר על הארץ, ארץ ישראל ששם קיבלו ישראל את התורה, ושם השמים התחזקו ויעמדו לעולם. אבל השמים שבתו"ל כיון שלא קיבלו העכו"ם את התורה הכ"ג שעדיין רופפין הם ועומדים רק בשביל ישראל שנתפזרו בין האומות ועוסקים בתורה עי"ז מחזקים ומקיימים את השמים. אבל

עשאו, ומשום מחשבה טובה, והא אונסא כמאן דעביד דמי או רחמנא חייביה לא אמרינן.

ובעת נראה לפרש דהנה כתיב "בראשית ברא אלקים", ודרשו ז"ל מתחילה עלה במחשבה לפניו ית"ש לבראו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים ושיתף מדת הרחמים למדת הדין. א"כ מלד עלם בריאת העולם עלה במחשבה לברוא במדת הדין, אלא שראה שאין העולם מתקיים וא"כ מי יש לו מחשבה רעה ח"ו ואם נקבלה כמעשה א"כ אין העולם מתקיים. ולזה שיתף מדת הרחמים למדת הדין ואין הקב"ה מזרפה למעשה. אבל מי שיש לו מחשבה טובה לא נריך לשיתף מדת הרחמים למדת הדין, א"כ הדרינן צי' על עיקר הבריאה דעלה במחשבה לפניו, והוה מחשבה כמעשה מעיקר הבריאה והבן, ובמקום אחר הארכתני באופן אחר.

ומאחר דמחשבה טובה הקב"ה מזרפה למעשה, יתיישב שפיר קושיית ההפלאה שהקשה דהלוא מלוא זיכורים אינה אלא לאחר ירושה ושיבה, ומעתה מוזן שהרי במחשבה אפשר לקיים מקודם, וחישב לעשות מלוא ונאנס וכו' וא"כ הוה כאילו קיים הצאת זיכורים. וז"ש בספרי, אם תקיים מה שכתוב בענין זה תירש את הארץ.

אבל לפ"ז מיושבת נמי קושיית הרמב"ן ז"ל, דהרי דרשו בספרי "ושמתם

ליהנות ניתנו, ואע"ג דמתהני בעשיית המצוה דמקבל שכר צעוה"ז וצעוה"ב, לא חשיב נהנה אלא כשנהנה בגופו של איסור, אבל כל שאינו נהנה בגופו של איסור אלא שגורם לו הנאה והוא ממקום אחר, אינו הנאה מן האיסור, וכדרך שאמרו (ר"ה כ"ח ע"א וצטוש"ע יו"ד סי' רי"ז סכ"ו) הנודר הנאה מן המעיין טובל בימות הגשמים, שאינו נהנה מגוף המים ואע"פ שגורמת לו טבילה זו לעלות מטומאה לטהרה ומכשירתו לכמה דברים. ועיין מש"כ צ"ח משנ"ה (סי' ת"ו סי' קנ"ט) וצמשת העמרמי (סי' נ"ח). ולפ"ז אחי שפיר הכי נמי שצטבילה תכנס לארץ.

עוד נלפע"ד לחדש אפילו לדעת הרמב"ן ז"ל דנראה לומר סברא ישרה דלא אמרינן מללה"נ אלא צמאות שמקיימים במעשה, אבל מצוה שמקיימה צמחשבה והמחשבה הוא המצוה כה"ג אמרינן מצוות ליהנות ניתנו. דרק היכא דאיכא מעשה אז אמרינן מללה"נ, אבל צמחשבה אמרינן מצוות ליהנות ניתנו, והחילוק מצוה לפענ"ד. ולפ"ז כל מצוה שמקיים ע"י מחשבה ליהנות ניתנה. ולפ"ז בחושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה דמקיים המצוה צמחשבה ליהנות ניתנה.

וא"כ אחי נמי שפיר, אם תקיים מה שכתוב צענין זה חירש את הארץ, דהכא אחתי צמחשבה מיירי וכפי שביארנו לעיל דהרי אחתי לא נכנסו

כשבנ"י יחזרו לאר"י, אז יחדש הקצ"ה צח"ל שמים חדשים צלי תנאי על התורה, שהרי העכו"ם לא קיבלו את התורה. וזו מדוייק הלשון "למען ירבו וגו' כימי השמים על הארץ", ויש לדייק טובא מה זה שכתוב "על הארץ", הול"ל "כימי השמים" או "כימי השמים על ארץ", ו"על הארץ" זה"א הידיעה משמע הארץ הידוע והוא אר"י. ולהנ"ל אחי שפיר, דהשמים על הארץ קיימים לעולם, ושאר השמים יחרצו ועליהם נאמר "כאשר השמים החדשים וגו' אשר אני עושה".

ומעתה ממילא אחי שפיר צבר מצוה שעושין הסעודה בהחלה, מאחר שקיי"ל מחשבה טובה הקצ"ה מררפה למעשה, וכיון שצב המצוה חושב צמחשבה טובה לקיים כל התורה כולה, והקצ"ה מררפה למעשה, והוא כאילו צבר עשה כל התורה כולה. וממילא עושים סעודה גדולה ליום התורה והמצוות.

אלא דאחתי קשה, שהרי קיי"ל מצוות לאו ליהנות ניתנו, וא"כ איך אמרו בספרי אם תקיים מה שכתוב צענין זה חירש את הארץ. ועיין מ"ש הרשב"א (בימות ק"ג ע"ב) בחלצה צמנעל של איסורי הנאה חליצתם כשרה, הביא קושיא בשם הרמב"ן אמאי חליצתה כשרה, הרי האשה נהנית צמה שניתרת לשוק, והניח הדברים צ"ע. אבל הריטב"א [רשב"א] (סוכה ל"א) כתב צהא דאמרינן מצוות לאו

שבת (דף פ"ו) מכאן מודעה רצה לאורייתא, א"כ בניי אנוסים היו ואמאי גלו מאר"י בצית ראשון על שלא שמרו התורה הא אונס רחמנא פטריי. ומי הרשב"א ז"ל מדכתיב "וימתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו צעזור ישמרו חקיו ותורותיו ינאורו", א"כ עיקר נתינת אר"י היתה צעזור ישמרו חקיו, ואם לא ישמרו אז בטל התנאי ובטלה המתנה. אלא דכ"ז למ"ד דאר"י אינה מוחזקת לאצותינו, אבל למ"ד אר"י מוחזקת לאצותינו א"כ כבר קבלנו אר"י בירושה מאצותינו, והמקבל ירושה אין נפ"מ אם ראוי לכך או לא. וא"כ אפי' לא שמרו ח"ו אכתי לא הי' צריך לגלותם משום שלא שמרו המצוות ח"ו.

ולכאורה צריך להבין מ"ט דמ"ד דאר"י אינו ירושה מאצותינו, הרי הקב"ה כבר נתנה לאצותינו. וצריך לומר דלאחר שינאו מארץ כנען למצרים והחזיקו בה כנענים יאחז מחזקת ישראל, והצריך הקב"ה לחזור וליתנה לנו. והנה אמרו ז"ל (שבת י"ג ע"ב) לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל שני סלעים מילת נחגלגל הדצר וירדו אצותינו למצרים. ולכאורה תקשה על יעקב אבינו, וכי יעקב לא ידע מהא דאל ישנה אדם בנו בין הבנים. וז"ל דיעקב אבינו ס"ל דיוסף הוא הבכור ונוטל פי שנים ולכן נתן לו כחונת פסים, והשבתים ס"ל דראובן הוא הבכור ולו ראוי הכחונת פסים, ולכן "וישנאו אותו" ונחגלגל הדצר.

לאר"י ובמחשבה ליהנות ניתנו וק"ל. ולפ"ז אחי שפיר מה שעושין סעודה בצר מצוה ובכל מצוה, והלוא מצוות לאו ליהנות ניתנו, אבל הכא כיון דהמצוה הוא עדיין במחשבה, א"כ ליהנות ניתנה, ובשאר סעודות ז"ל כהרשב"א הנ"ל וק"ל.

"והי' כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה" (כו:א). ובגמ' (קידושין ל"ו) שלא נחתיבו ציכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה, עיין רש"י. ויש לדייק מה שאמר "אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה". עוד יש לדייק אמאי במצות ציכורים דוקא מצוה לקרות הפרשה של "ארמי אובד אבי וירד מצרימה" ולא בכל תרי"ג מצוות.

ונראה דתלוי במחלוקת (ב"ב קי"ג) אי אר"י מוחזקת מאצותינו או לא, דאי נימא אר"י מוחזקת מאצותינו, א"כ כל הזמן היתה הארץ צרשותינו ומחוייבין בניי ציכורים מיד בהכנסתם לארץ אף קודם שכבשוה כי הרי הארץ שלהם היא. אבל למ"ד דאר"י אינה מוחזקת והוא מתנה לנו מהשי"ת, א"כ כל זמן שלא החזקנו ולא ירשנו אותה פטורים מצכורים, דאכתי לא שלנו הוא ואנן משלנו צעינן, ומי שאין לו שדה או שיש לו ציכורי הפירות משדה שאינו שלו פטור מצכורים.

והנה הרשב"א הקשה לפמ"ש בגמ'

חוקיו" אלא "כאשר נשבעת לאבותינו
ארץ זבת חלב ודבש" ושנשבע שם לעולם
צלי הפסק ותנאי אכ"ר צביאת משיח
(שנת תשכ"ה)

"והי' כי תבוא" (כו:א). בצעה"ט כתב,
כתיב לעיל מיני' "תמחה את זכר
עמלק" וסמיך לי' "והי' כי תבוא אל
הארץ", שננטו למחות זכר עמלק מיד
צניסתן לארץ. וע"ז רצה לעכב ציאתם
לארץ, שהוא הגיד למלך מצרים כי צרח
העם, וכן הגיד ללבו כי צרח יעקב,
וע"כ סמך לו פרשת ציכורים שמזכיר צה
"ארמי אוזב אבי" (ש:ה). ול"ב, דארמי
אוזב אבי קאי ללבו לכאורה, ולפי הנ"ל
הי' להזכיר הכל. וגם ז"ע למה נקרא
עמלק ארמי.

ונראה דבפ' חקת כתיב "וישמע הכנעני
מלך ערד ישב הנגב כי בא
ישראל וגו' וידר ישראל נדר לה' ויאמר
אם נתון נתן את העם הזה בידי
והחרמתי את עריהם" (במדבר כא:א-ג)
ודרשו ז"ל (ר"ה דף ג') ועמלק מעולם
רצעה מרדות לישראל מזומן בכל עת
לפורענות, והאי כנעני הי' עמלק, ועיין
רש"י יושב הנגב זה עמלק ושינה את
לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו
ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים
צידם והם אינם כנענים, ראו ישראל
לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונו לשון
כנען, אמרו נתפלל סתם "אם נתון נתן
את העם הזה בידי", ע"ש.

והנה יעקב ס"ל דיוסף הזכור לפי
שבמחשבה רחל היחה ראשונה אלא
שלבו החליף לאה ברחל, וא"כ לבן הוא
שגרם בהחלפת לאה לרחל שנתגלגל
הדבר וירדו אבותינו למצרים. וכיון
שירדו ממילא גרם שאר"י יצאה
מחוקתנו ונפטרה מציכורים עד שנתנה
לנו הקב"ה מחדש.

ומעתה שפיר מיושבים הכתובים "והי'
כי תבוא אל הארץ אשר הי'
אלקיך נתון לך נחלה", כלומר שהוא
מתנה לך מהקב"ה ואינה ירושה
מאבותינו א"כ ס"ל דאינה מוחזקת
לאבותינו, וממילא חיוצ ציכורים אינה
אלא לאחר ירושה ושיצה. ומי גרם לזה,
לבן. ולכן נטוינו צמא זה וזו לקרוא
"ארמי אוזב אבי וירד מצרימה", וזה
גרם לנו הגלות בראשון ובשני, וכמ"ס
לעיל בשם הרשב"א דמודעא רבה
לאורייתא, ואלמלא לבן לא היינו גולים
מאר"י והיינו מקיימים מצות ציכורים
לעולם. ומיושב למה צמא זה וזו דוקא
קורים הפרשה של ארמי אוזב אבי.

ובזה אחי שפיר מה שאמר בסמוך
"עשיתי ככל מצותך אשר צויתני
השקיפה ממעון קדשך מן השמים וצרך
את עמך את ישראל כאשר נשבעת
לאבותינו", כלומר שאנו רוצים שאתה
נתן לנו את הארץ כאשר נשבעת
לאבותינו ע"פ שבעה זו שיהי' מוחזקת
לנו, ולא כטעם הרשב"א "בעבור ישמרו

ומבואר דעמלק עשה מעשה רמאות ורנה בזה לאבד את ישראל, והוא הלך גם שם להזר לישראל ויגד למלך מצרים וגם ללצן. ומעתה אחי שפיר "ארמי אובד אציי", היינו עמלק, "וירד מצרימה". וזה שאמר בעה"ט שהוא הגיד למלך מצרים וכן הגיד ללצן. וע"כ סמך לו פרשת זיכורים שמוכר זה "ארמי אובד אציי", והיינו ארמי היינו עמלק ודו"ק. (שנת תשכ"ח)

"והי' כי תבוא אל הארץ" (כו:א). עיין אוה"ח הק', אין "והי'" אלא לשון שמחה, כי אין שמחה לישראל אלא כשבה לארץ ומחיישב זה. ואולי הטעם כמ"ש ז"ל (נדרים כ"ב) "ונתתי לך לב רגז" צבול כתיב, ונמצא דבאר"י הלז נוח. ואמר החכם רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שחרב ציהמ"ק (עירוזין ס"ה סוכה מ"ה), כלומר מן התפלה, דתפלה בעי כוונה, ובגלות "שכורת ולא מייין" וליכא שמחה. אבל "כי תבואו אל הארץ" אז יהי' שמחה אכ"ר. וז"ש "עשיתי ככל אשר צויתני", שמחתי ושימחתי אחרים בו (עיין רש"י) דבאר"י יש שמחה. (שנת תשמ"ו)

"והי' כי תבוא אל הארץ" (כו:א). נראה והיה הוי לשון שמחה, וגם הוא אותיות הו"י. נראה לפמ"ש (ברכות ג' ע"א) תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו ז"ל ושמר לי על הפתח עד שקיימתי תפילתי,

לאחר שקיימתי תפילתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי, ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה, א"ל להתפלל, ואמר לי הי"ל להתפלל בדרך, ואמרתי לו מחיירא הייתי שמה יפסקו בי עוזרי דרכים, וא"ל הי"ל להתפלל תפלה קצרה, באותה שעה למדתי ג' דברים וכו', ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו וא"ל שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתיים לבין האומות, וא"ל חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך, ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מצורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בציתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שהגלו מעל שלחן אביהם עי"ש. ועיין תוס' שם.

וא"כ כ"ז ששכינתא בגלותא ליכא שמחה אלא כשיחזרו ישראל לארצנו הקדושה, וזה והי' כי תבואו אל הארץ, זה יהי' שמחה להקב"ה שהשכינה ג"כ תלא מגלות ע"י קיבוץ גליות וביאת ישראל לארצה"ק.

"והי' כי תבוא" (כו:א). צבעה"ט כתב, כתיב לעיל מיני' "תמחה את את זכר עמלק" וסמך לי' "והי' כי תבוא אל הארץ", שנלטו למחות זכר עמלק מיד בכניסתן לארץ. וע"ז רנה לעכב ביאתם

"והי' כי תבוא אל הארץ וגו' ולקחת מראשית פרי האדמה וגו'" (כו:א-ב). ונלע"ד ענין המזוה דהנה ידוע דתאזת האכילה הוא מקור הרשע צעוני"ה, וכמו שאמרו "וישמן ישורון ויצעט" (דברים לז:טו), וצירושלמי (הובא בחוס' כמוצות ק"ד ע"א) ד"ה לא נהנתי וכו' עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו ע"ש. ואמרתי פי' "עד" מלשון קודם, כלומר קודם שבקש שיכנסו דברי תורה צמעיק תראה שלא תאכל מעדנים וכ"ש דברים אסורים צמעיק, ואז תזכה שיכנסו דברי תורה צפיך. ואמרו "ירוד ירדנו צתחילה לשצור אוכל" (צראשית מג:כ), אם חלילה ראינו ירידה מקדושה וממדרגות, אז הענה הראשונה לשצור תאזת אכילה שהם הגורמים לכל, וכצד הארכת צמקוס אחר.

וז"ש "והי' כי תבוא אל הארץ וגו' וירשת וישצת צה" ומראה פירות הראשונות משלך ותמשך חלילה אחר תאזת האכילה, לכן צותה התורה "ולקחת מראשית פרי האדמה וגו'" והצאת אל ציהמ"ק ותקרא הפרשה של "ארמי אוצד אצי וירד מצרימה" ותזכור את כל המעצרות והצרות אשר עצרו לך, וזה יועיל שלא תמשך אחר תאזת האכילה. (שנת תשי"ח)

"והיה כי תבא אל הארץ וגו' ולקחת וגו'" (כו:א-ב). ויש לדייק דלכאורה היל"ל כי תבא אל הארץ ולשון והי'

לארץ, שהוא הגיד למלך מצרים כי צרת העם, וכן הגיד ללצן כי צרת יעקב, ועל כן סמך לו פרשת ציכורים שמזכיר צה "ארמי אוצד אצי" (שס:ה). ול"צ, דארמי אוצד אצי קאי אלצן לכאורה, ולפי הג"ל הי' להזכיר הכל. וגם צ"ע למה נקרא עמלק ארמי.

ובראה דצפ' חקת כתיב "וישמע הכנעני מלך ערד ישצ הנגצ כי צא ישראל וגו' וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון חתן את העם הזה צידי והחרמתי את עריהם" (צמדבר כא:ב-ג) ודרשו ז"ל (ר"ה דף ג') ועמלק מעולם רצועה מרדות לישראל מזומן צכל עת לפורענות, והאי כנעני הי' עמלק, ועיין רש"י יושצ הנגצ זה עמלק ושינה את לשונו לדבר צלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להקצ"ה לתת כנענים צידם והם אינם כנענים, ראו ישראל לצושיהם כלצושי עמלקים ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם "אם נתון חתן את העם הזה צידי", ע"ש.

ומבואר דעמלק הוא עשה מעשה רמאות ורצה צזה לאצד את ישראל, והוא הלך גם שם להצר לישראל ויגד למלך מצרים וגם ללצן. ומעחה אחי שפיר "ארמי אוצד אצי", היינו עמלק, "וירד מצרימה". וזה שאמר צעה"ט שהוא הגיד למלך מצרים וכן הגיד ללצן. וע"כ סמך לו פרשת ציכורים שמזכיר צה "ארמי אוצד אצי", והיינו ארמי היינו עמלק ודו"ק. (שנת תשכ"ח)

נראה כמיותר. גם היל"ל כי תבואו לשון רבים שהרי צביאח כל ישראל תלוי הצאת זיכורים ולא צביאח יחיד. וגם מה שסיים אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו ז"צ ועיין רמב"ן עה"פ השקיפה וגו' כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש.

ואשר נראה דהצעה"ט כתב כתיב לעיל מינייה תמחה את זכר עמלק וסמיק ליה והיה כי תבא שננטו למחות זכר עמלק מיד צכניסתן לארץ ע"ש. והנה אזיל צשיטת היראים שכתב שלש מנאות נטו ישראל צכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולמחות את זכר עמלק ולבנות בית הצחירה א"כ מחיית עמלק אינו נוהג צוה"ז, אמנם החינוך ושאר ראשונים כתבו דמנאות מחיית עמלק נוהג גם צוה"ז א"כ י"ל פשוט סמיכת הכתובים תמחה את זכר עמלק ובזכות זה והיה כי תבא אל הארץ ולדעת היראים המנאה על המלך ועל הציבור ולא על היחיד אבל לדעת החינוך המנאה על כל יחיד. ולפ"ז אחי שפיר והיה כי תבא אל הארץ אפילו כל יחיד ויחיד יזכה צשכיל מחיית עמלק לבא אל הארץ.

א"י דרמו הכתוב על ציאת ישראל לאחר הגלות לארץ ישראל, והנה הקצ"ה השביע את בני ישראל שלש שבועות שלא ימרדו באומות ושלא יעלו בחומה והשבועות לא היו אלא שלא יעלו בחומה וימרדו באומות אבל אחס תלקטו אחד אחד אדרבה חיוצ ומנאה יש לכל יחיד

לעלות לארצנו הקדושה, וכמו שעשו רבותינו הראשונים הרמב"ן ז"ל והאר"י הקדוש והשל"ה ותלמידי הצעשטה"ק ותלמידי הגר"א ז"ל, וגם הצעש"ט והגר"א בעצמן רצו לעלות, וכק"ז מרן ר' עמרם חסידא זוקלה"ה עלה לצפת ועוד ועוד.

והטעם כי על כל יחיד לא נאמרו שלא יעלה לארה"ק ואדרבה מנאה גדולה לעלות לארצנו הקדושה שהרי הקצ"ה נשבע לאבותינו לתת להם את ארץ כנען ארץ ישראל ואם אין שם ישראל אין ביכלתו כביכול לקיים שבועתו, וכל בר ישראל העולה לארץ ישראל הקצ"ה שמח צו שעל ידו מקיים השבועה אשר נשבע לאבותינו לתת לנו הארץ בנחלה וירשתה וישבת בה, אלא דמ"מ אם יזכו לשוב בתשובה שלמה אז יעלו כולם צפעס אחת ואשא אחס על כנפי נשרים ואציא אחס עלי, אבל אם לא יזכו ח"ו אז ואחס תלקטו אחד אחד ויעלו ואפ"ה יהיה שמחה למעלה. וז"ש והיה כי תבא אל הארץ שיהיה שמחה להקצ"ה אין והיה אלא שמחה כי תבא אל הארץ היינו לשון יחיד שעל כל יחיד שיעלה ויבא לאר"י יהיה שמחה צשמים והטעם שיהיה שמחה כי צחתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו והיה זה צשבועה וצריך הקצ"ה לקיים השבועה וזה מעלה שמחה צשמים.

ולפי צביאה זו לא תהי' צשלימות כי לא יצוא ע"י תשובה שלימה ולא

ה', וגם הגדתי היום לה' אלקיך וגו'.
ונראה דבר חדש בס"ד דיש במלות ביאת
הארץ שתי מלות, אחד מלות ישוב ארץ
ישראל דכתיב וירשמה וישבת בה,
והשנית דע"י ביאת ישראל לארץ ישראל
הקצ"ה יכול לקיים שזועמו אשר נשבע
ה' לאבותינו אברהם יצחק ויעקב לתת
לזרעם אחריהם את ארץ מגוריהם אשר
גרו ארץ ישראל, ואם לא יכנסו ישראל
לארץ מגוריהם יהי ח"ו ציטול השבועה
שנשבע הקצ"ה לאבותינו.

ולפ"ז אתי שפיר והי' כי תבואו ואין
והי' אלא לשון שבועה, כלומר
שיהי' שמחה במה שתבואו אל הארץ
אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה, אחד
וירשמה וישבת בה, והשנית שתבא אל
הכהן ואמרת אליו הגדתי היום לה'
אלקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה'
לאבותינו לתת לנו, ועי"ז הקצ"ה מקיים
שבועתו, ומלאתי להרמז"ן ז"ל שם
הגדתי היום וכו' שהביאני לארץ אשר
נשבע לאבותינו לתת לנו, והנה השם
מקיים דבריו ואני מודה ומשבח לשמו
ע"ש ונ"ב. ולהנ"ל אתי שפיר וראי'
לדברינו שעי"ז השם מקיים דבריו.

ועיין רמז"ן פ' עקב עה"פ לא בצדקתך
רק ברשעת הגוים כי אינך לדיק
ואפילו לא זיושר לצדך ובעבור שבועת
אבותיך ירשת את הארץ, כין אין החטא
שלך יכול לצטל המתנה שנתן לאבותיך כי
בשבועה נחנה להם, וזה ולמען הקים
את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך

בצדקתך וזיושר לצדך לכן אמר להזכיר
ארמי אבד אבי כמ"ש הרמז"ן ז"ל בפ'
עקב עה"פ לא בצדקתך וזיושר לצדך
אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת
הגוים האלה ה' אלקיך מורישם מפניך
ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה'
לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב, ופי'
הרמז"ן ז"ל הזהיר הכתוב לא תחשוב כי
עשה ה' עמך כל זה בצדקתך שתהיה
לדיק במעשה ולא אפילו בלב ישר שהיה
לך רק ברשעת הגוים הוא ובעבור
שבועת ה' אשר נשבע לאבותיך ירשת את
הארץ כי אין החטא שלך יכול לצטל
המתנה שנתן לאבותיך כי בשבועה נחנה
להם ע"ש. ולכן הזכיר ארמי אבד אבי,
כלומר רשעת הרשעים ושבועת האבות.

ואמר השקיפה ממעון קדשך וחז"ל
אמרו (הוצא ברש"י) כל השקיפה
שצמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון
קדשך מן השמים שמתנת עניים מהפך
רוגז לרחמנות והוא בזכות מדת
הרחמנות שבאדם שמהפך מדת אכזריות
שבו לרחמנות כך הקצ"ה מהפך רוגז
לרחמנות, ועשיתי ככל אשר צויתני
פירש"י שמחתי ושימחתי אחרים, וכיון
ששימח אחרים בשמחתו וקיים המלצה
בשמחה עי"ז יקבל שכרו בהפיכת מדת
רוגז למדת השמחה.

"והיה כי תבוא אל הארץ וגו' ובאת
אל הכהן וגו' כי באתי אל ארץ
אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו"
(כו: א, ג). ונ"ב למה ליה לומר אשר נשבע

לאברהם וליצחק וליעקב, ועיין ספורנו ולמען הקים. (שנת תשמ"ו)

"והי' כי תבוא אל הארץ וגו' ושמת הטנא וגו' וענית ואמרת וגו' ארמי אובר אבי וירד מצרימה" (כו:א-ה). נראה דסמך פ' זו לזכור את אשר עשה לך עמלק לומר לך שחייב אדם לזכור נסים ונפלאות שעשה לנו הקב"ה ולאבותינו בכל שעה והרשעות אשר עשה לנו הגוים, וזוהי התורה "וענית" בקול לפרקומי ניסא וכמ"ש ציתרו וישמע יתרו מה שמועה שמע וצא ושאינו בקול לא נשמע וכיון דהמזוה לפרסם לאחריים ולכן וענית בקול.

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו' ושמת בטנא וגו'" (כו:ב). בספה"ק דברי חיים להרה"ק מלאנו זי"ע הקשה למה בתרומות ומעשרות ושאר מצוות לא אמרו להביא בטנא ודוקא כאן מצוה בטנא, ע"ש לפי דרכו בקודש.

ונראה עוד דהנה אמרו לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן ועכשיו צבואם לארץ וכל אחד הולך לעבוד עבודה האדמה יחשוש האדם שמה עי"ז יפול ח"ו בעבודת זוראו ויהיה שקוע ראשו ורובו בעבודת האדמה, האמנם כי טענה זו אינה טענה כלל כי צאם יקיים בכל דרכיך דעהו ויבין כי כל הבריאה הוא כדי לעשות רצון הצורא והעיקר הוא לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר

יתאחדו באמונתו ית"ש ועבודת ה' ולכן זוהי הקב"ה ושמת בטנא שהטנא מאחד כל מה שמניחים בו וזוהי והלכת אל המקום שע"י שמאחדים הכל עולים ומתעלים בעבודת הקב"ה.

(שנת תשמ"ט)

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (כו:ב). ברש"י זית שמן זית אגורי ששמנו אגור בתוכו ע"ש. עיין גמ' ברכות (מ"א ע"א) א"ר חנן הפסוק זה לשיעורין נאמר חטה דחנן וגו' זית שמן ארץ שכל שיעוריה צויתים וצדף ל"ט שם זית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינוני וזה אגורי וא"כ אמר כי לא אגורי שמו אלא אברוטי שמו וא"ל וכו' ולמה נקרא שמו אגורי ששמנו אגור בתוכו ול"צ מאי נפ"מ ועיין פ' עקב מה שכתבתי.

והנה הריטב"א בספר הזכרון (פ"א אות כ"י) כתב וכן השמן מזכרין עליו צורא פרי העץ, כי לכך אמרה תורה זית שמן לומר שהשמן הזית לענין ברכה לפניו ולא לאחריה, ועיין (ברכות ל"ה ע"ב) שמואל ור' יוחנן וצדף ל"ו ע"א א"ל רבא לר"נ לא תפלוג עליה דרב יהודה וכו'.

ואשר נראה דלכאורה בכל הפירות אם מוליאים מהם המיץ מזכרין שהכל דאמרינן זיעה בעלמא הוא ולא עיקר הפרי וא"כ בשמן נמי ס"ד דעל הזית שהוא עיקר הפרי יצרך פרי עץ אצל על השמן לא יצרך אלא שהכל

דזיעה בעלמא הוא ולא עמס הפרי ולכן
 א"ר חנן הפסוק הזה לשיעורין נאמרה
 זית שמן ארץ שכל שיעוריה צוחים אלא
 דא"כ מנלן על זרבתו מה הוא כלומר
 השמן היוצא וגם לענין זרבה אחרונה
 ולזה חנן זית זה לא קטן ולא גדול אלא
 בינוני ואגורי שמו ולכאורה מאי נפ"מ
 ולזה א"ר אבוהו לאו אגורי שמו אלא
 אברוטי וכו' ואמאי קרי ליה אגורי לפי
 ששמנו אגור בתוכו וא"כ אין השמן
 כשאר פירות שהמים היוצאים הם זיעה
 בעלמא אבל כאן השמן אגור בתוכו
 ממש.

וזו שציאר הריעב"א כי לכך אמרה
 תורה ארץ זית שמן שהשמן כזית
 לענין זרבה לפניו ולאחריה כלומר שכמו
 שמצריך על הזית זורא פרי העץ כן על
 שמנו כלומר שהשמן זרבתו כמו זרבה
 הזית והיינו זורא פה"ע וא"כ לאחריה
 נמי זרבתו על העץ ולא זורא נפשות
 רבות וציאר לכך אמרה תורה זית שמן
 כלומר שהשמן הוא כמו זית עצמו ונקרא
 הזית זית שמן בשביל זה והבן.

(שנת תשנ"א)

ומה שנראה לפמ"ש ז"ל ויחי יעקב
 בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו'
 ויקרבו ימי ישראל למות ואמרו ז"ל
 (הובא ברש"י) כל מקום שנאמר קריבה לא
 הגיעו לשני חיי אבותיו יחזק חי ק"פ
 שנה ויעקב קמ"ז. ונראה לפ"מ שפי'
 במקום אחר הא דכתיב למען ירבו
 ימיכם וימי בניכם על האדמה דבארץ
 ישראל איכא אריכות ימים ועיין זרבות
 (ח' ע"א) ר' יוחנן כד חזא דאיכא סבא
 בצבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם על
 האדמה כתיב, ויעקב שיצא מארץ ישראל
 למצרים זה גרמה לו קיצור ימים ע"י
 ירידתו למצרים, וזהו ויחי יעקב בארץ
 מצרים כלומר לפי שחי בארץ מצרים לכן
 ויקרבו ימי ישראל למות, שאם היה חי
 בארץ כנען אכתי לא היה מגיע זמנו
 למות.

וראה דבר פלא למרן הח"ס זדרשות
 שכתב שהסכים יעקב אבינו שימות
 קודם הגם שיפה שעה בתשובה ומעשים
 טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ז אפ"ה
 בחר להיות קבור בארץ ישראל אפילו
 ימות קודם ויהיה חפשי מן המצות
 מלהיות במצרים בחו"ל ולחיות ולקיים
 מצות, ולפ"ז נראה דכבר כתבתי דלכן

"ארמי אבד אבי וירד מצרימה"
 (כו:ה). ופרש"י לכן בקש לעקור את הכל
 ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום
 כאלו עשה שאו"ה חושב להם הקב"ה
 מחשבה [רעה] כמעשה ולפ"ז לריך
 לפרש וירד מצרימה שזה ענין אחר ולא
 על יעקב ולכן. ועיין א"ע שפי' שארמי
 זה יעקב והוא פלא ששצק הא"ע דרכו

למזרים, נמצא כי צדק שהראה לבן את גודל שנאמתו ליעקב וצדק יעקב מפניו קודם ששצ חמת עשו גרם שהלך יעקב לגלות מזרים וצלאו הכי היה יושב אלל לבן עד זמן הגאולה הצריכה לישראל והיה נמנע מיעקב ומצניו הירידה למזרים. וז"ש ארמי אבד אבי וירד מזרימה, שכיון שחזר לכנען שלא צומנו וישב יעקב בצרף כנען וקפץ עליו רוגזו של יוסף שאכתי לא נגמרה הגלות של יעקב שאמרה לו אמו, וזה ארמי אבד אבי וירד מזרימה.

"ושמחת בכל הטוב וגו'" (כו:יא). ואיתא במדרש אין טוב אלל תורה וכו' לכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר. והוא תמוה מאד (ועיין צדק שלום פ' צדק מכן המחבר).

ולפענ"ד נראה לפמ"ש החינוך טעם למה אמרה תורה להפריש מעשר שני והוא נאכלת לצעלים צירושלים ומה טעם יש צוה, וציאר כי מאחר שיפריש הצדק מעשר שני ויצטרך לעלות בכל שנה לירושלים ולא יסחייע לו לעלות בכל שנה וגם לא ירצה ליתן כל מעשרותיו לאחרים, ולכן יקח אחד מצניו ויושיצו צירושלים וישלח לו כל שנה מעשרותיו והוא ישב וילמוד תורה צירושלים ויתעלה בקדושה, ושוב לאחר שיתעלה צירושלים יבא לביתו לצקר בהיכל הוריו וצחכמתו יחזיר את כל הצדק לבני תורה, ע"ש דבר נפלא.

גרם ליעקב לירד מזרימה ע"י מכירת יוסף כי השנאה ליוסף צאה מחמת שיעקב סבר שיוסף הצבור כי הוא חפץ צרחל לאשה ולבן החליפה צלחה, א"כ יוצא כי כל המחלוקת הייתה צגלל לבן ונחגלגל הדבר שמשום כך ירדו צני יעקב למזרים ויעקב אביהם עמהם, ועי"ז מת מצניו קודם זמנו. וז"ש ארמי אבד אבי שמת קודם זמנו ע"י שירד מזרימה, ואולי זה מרומז ויגר שם צמתי מעט כלומר שנחמעטו שנותיו ג"כ וכנ"ל.

א"י ארמי אבד אבי וירד מזרימה דהנה צבקה אמרה ליעקב הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך ועמה צני שמע צקלי וקום צרח לך אל לבן אחי חרנה וישצת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך וכו', ונראה דצבקה צותה ליעקב שיהיה אלל לבן עד שישוב חמת עשו ממנו לגמרי ואם היה עושה כן לא היה צריך עוד ללכת למזרים והיה עובר הגלות שם אלל לבן, האמנם כשצא לבית לבן ושהה שם וה' צרך את יעקב מאד מאד מיד שמע דצרי צני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאצניו וגו' ויעקב קרא לרחל וללחה השדה ויאמר להן ראה אני את פני אציכן כי איננו אלי כחמול שלשם וצוה לו הקצ"ה לחזור לצרף כנען מחמת שנאת לבן וצניו ולא שכבר הגיע הזמן לחזור דעוד לא שצ חמת עשו ממנו.

אלא דכיון שעדיין לא שצ חמת עשו ממנו היה צריך לצאת מצרף כנען

חשבון של שנים שקבל מאחר שמת שלא בזמנו אם המצות שמקיים הם עולים על חשבוננו או על חזיריו שהניח לו שנים. וכרגע נפל בלבי ראוי מדוד המלך שנולד נפל אלא שאדם הראשון נתן שבעים שנה משנותיו וי"ל. ולפי החקירה הנ"ל י"ל חילוק בין חיים המגיעים לו ע"י לימוד התורה ובין מי שקבל חיים של אדם אחר ע"י שהוא מעביר על מדותיו, דהמעביר על מדותיו שמוסיפין לו חיים, מוסיפין שנות חיים מאיש אחר וכיון שנקצבו לזה שמעביר על מדותיו סך השנים שיחיה נמצא דמה שמוסיפין לו שנותיו מאחר הן טובים והן רעים, כמו שהי' קצובין לאותו שמת לפני זמנו. אבל להלומד תורה מוסיפין לו חיים של שלום וטובה. וז"ש שלמה "בני תורתך אל תשכח ומצותי יצר לבך כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך", אבל אם יוסיפו חיים של אחר פעמים יחסר חיים של שלום, ע"כ.

והנה מי שמוסיפין לו ימיו של אחר נמצא שהוא בעצמו הי' כבר מת שהרי כבר נפקו ונגמרו שנותיו אלא שחי הוא על שנות האחר, כי הרי השני כבר מת. וז"ש "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי", היינו שקיימתי ציווי של "תורתך אל תשכח" ומגיע לו שנות חיים ארוכים. "ולא אכלתי באוני ממנו", היינו שלא נמצא שאכלתי בעת היומי אונן, "ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת", שאם קיבל שנות אחרים נמצא נתתי לאכול למי שכבר מת, אלא

ולפ"ז אחי שפיר ושמתה בכל הטוב, אין טוב אלא תורה. ולכאורה איך יתחזק זה הדר בחו"ל בלימוד התורה מאחר שעובד לפרנסתו ולמחיית ביתו, ואמר לכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר כלומר שחי מעשרות אחד מעשר שנותן ללוים ואחד שהבעלים יאכלוהו, ולמה זה יעשרו כיון שניתן לו לאכול אלא שע"ז יגדלו בנייהם לתורה צירושלים, ואחי שפיר מאד והבן.

"כי תכלה לעשר וגו' לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת וגו' עשיתי ככל אשר צויתני וגו'" (כו: יב-יד). וז"ל למה נקט הני דוקא. והרמב"ם פי' "ולא נתתי ממנו למת" שלא לקח ממנו מלבושים, ע"ש.

ונראה בהקדם מה שראיתי בשם הח"ס עה"פ (משלי ג') "בני תורתך אל תשכח ומצותי יצר לבך כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיף לך", ופי' ז"ל דבשני אופנים אפשר להשיג אריכות ימים, חדא ע"י לימוד התורה וכן הוא אומר "כי הם חיינו ואורך ימינו". ועוד אמרו בגמ' (מגיגה ה' ע"א) גבי מרים מגדלי נשיא שמתה שלא בזמנה והקשה למלאך המות מה עושה עם שנותיה, ותי' שאם ימצא לורבא מרבנן דעבר על מדותיו מוסיף לו על שנותיו.

וכבר עלה בדעתי לחקור במי שחי על

הי"ה"ר צאדס רבי אומר משעת יצירה ואנטונינוס אמר משעת יציאה ואמר רבי דבר זה למדני מאנטונינוס שנאמר לפתח חטאת רוצח. והנה כל זמן שהמינוק אין לו מגע משא עם העולם הזה והוא במעי אמו הוא בלא חטא וכמ"ש ברוך אתה בצואך וברוך אתה בלא חטא ודרשו (ב"מ ק"ז ע"א) כשם שביאתך לעולם בלא חטא כך תהא יציאתך בלי חטא, ולכן כל זמן שלא חטא נר דולק על ראשו שהוא נר מצוה ותורה אור ורואה וזופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, כיון שיצא לאויר העולם בא מלאך שהוא הי"ה"ר וסטרטו על פיו כלומר הי"ה"ר סטרטו בחטא וכיון שפגע בחטא מיד שוכח הכל ונסתמו עיניו מראות, וכל השומר מצוות התורה כולה בקדושה וצטורה אינו שוכח וכל שהחטא גדול שוכח יותר ח"ו, ולכן כשעשו אותה מעשה חששו שמה ישכח להם זכות אבות כידוע ולהיפוך בקידוש אמרינן אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו וכו' ושבת קדשו באהבה וברצון הנחלנו זכרון למעשה בראשית שע"י קדושת שבת והמצוות יכול לזכור עד למעשה בראשית, וז"ש כיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרטו על פיו ומשכחו כל התורה כולה מנ"ל שנאמר לפתח חטאת רוצח שע"י החטא שוכח כל התורה כולה.

ולפ"ז אחי שפיר ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך וכיון שלא עברתי ממצותיך אלא שמרתי כל המצוות ולפיכך לא שכחתי, שהשכחה

"שמעתי בקול ה' אלקי עשיתי ככל אשר צויתני". ועיין רש"י בשם חז"ל, שמחתי ושימחתי אחרים, והטעם שלא מת אדם וקבלתי שנותיו דאז ליכא שמחת אחרים. ולכן "השקיפה ממעון קדשך וגו' לצדך וגו'" שיהיו חיים של שלום ועושר וכבוד וכו' אכ"ר. (שנת תשכ"ח)

"לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" (כו: יג). נראה לפמ"ש בגמ' (נדה ל' ע"ב) דרש ר' שמלאי למה הולד דומה במעי אמו לפנקס שמקופל ומונח וכו' ונר דלוק לו על ראשו וזופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר בזהו נרו עלי ראשי (איוב כ"ט) לאורו אלך חשך ואל תחמה שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא וכו' ומלמדן אותו כל התורה כולה שנאמר ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחייה (משלי י"ד) ואומר בסוד אלוי עלי אהלי וגו' וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרטו על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנאמר לפתח חטאת רוצח וכו'.

וצריך ביאור מה שאמר בא מלאך וסטרטו על פיו ומשכחו כל התורה כולה ומשמע שהשכחה באה ממה שמלאך סטרטו ושזב אמר שנאמר לפתח חטאת רוצח (בראשית ד') ומה שייכות יש לפסוק לפתח חטאת רוצח עם הנ"ל שבא מלאך וסטרטו ומה חטאת יש כאן.

ואמרתי בס"ד לפמ"ש רבי ואנטונינוס (סנהדרין ז"א ע"ב) אימתי שולט

עלמך משה פי' החי' עלמך שיקח לעצמו חלוק וטלית א"כ הכ"נ פי' הרמז"ס ולא נחתי ממנו למת פי' לדברים שאינם להחיות גופו וחולי באמת תלוי במחלוקת רבי וחכמים דלחכמים זה מקרי למת ולא לחיים ולכן פי' החייהו לשה ולרבי זה מקרי לחיים וקאמר החי' עלמך והבן.

"עשיתי ככל אשר צויתני השקיפה ממעון קדשך וברך את עמך את ישראל ואת האדמה וגו'" (כו: יד-טו). וז"ל דבא אדם עם כמה פירות משלו בטנא סל מצרי של ע"ס ממקום רחוק עם הארץ עוצד האדמה ונכנס במקדש ובפירות אלו מרים את קולו כמ"ש וענית ואמרת בקול רם ואומר עשיתי ככל אשר צויתני, ובספרי הוצא ברש"י השקיפה ממעון קדשך עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת (ויקרא כו:ג) אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם, והוא פלא, ועיין אה"ח הק' ע"פ המקובלים.

והנראה לפמ"ש שלמה המלך (קהלם ה:א) אל תבהל על פיך וגו' כי האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהי' דברריך מעטים, ולפי עניינינו הוא כך, דרחמנא ליבא צעי ואחד המרצה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים, והנה העני הזה הדר באחד הכפרים רחוק מירושלים וכל היום הוא טרוד ועצד להאדמה הזאת, ואין לו זמן ללימוד התורה, והרי היה יותר מקובל אם היה זוכה לפרנסה מרווחת ויכול

תלויה בחטא כי החוטא משכח תלמודו ומאידך ע"י קיום המנוות יזכור לימודו.

"לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" (כו: יג). בס' שמן ששון (למג"א פ' בראשית הוצא בערבי נחל) מביא דברי המדרש רבה (פ' עקב) שאם אין מעשרין כראוי העכברים אוכלין הפירות. ואיחא בהוריות י"ג האוכל ממה שעכבר אוכל משכח תלמודו. וז"ש לא עברתי ממנוותיך, שהפרשתי מעשר כראוי ולכן לא שכחתי, כי לא אכלו העכברים מפירותי ולא אכלתי משאריותם, והבן.

"לא אכלתי באוני ממנו וגו' ולא נתתי ממנו למת" (כו: יד). עיין רמב"ן שהביא פי' הרמז"ס ז"ל וז"ל והרב רבי משה כתב בחבורו מעשר שני ניתן לאכילה ושחיה שנאמר ואכלת לפני ה' אלקיך וסיכה כשחיה ואסור להוציא בשאר לרכיו כגון שיקח צו כלים ובגדים ועצדים שנאמר ולא נחתי ממנו למת, כלומר לא הוצאתי אותו בדבר שאינו מקיים את הגוף עשה מלח למת ככאן כנוי לדברים אשר לא יחיה האדם בהם ואלו דברי הבאי עכ"ל.

ולפענ"ד לישב דברי הרמז"ס ז"ל לפמ"ש בגמ' פסחים ז' ע"א אם ימעט הבית מהיות משה החייהו משה ופליגי רבנן ורבי ליקח צו חלוק ליקח צו טלית, רבנן סברי מהיות משה אמר רחמנא החייהו לשה ורבי סבר החי' עלמך משה. והנה לדעת רבי החיהו

עלינו אף אתה עשה מה שהצטחמו
 "השקיפה ממעון קדשך מן השמים".
 וז"ל למה בשום מצוה כשגמרין אותה
 אין אומרין כך ורק במצוה זו. ונראה
 דקדר המצוה היה שהיו נוטלין שור
 ומצפין קרנותיו צוהב ומעלין אותו
 לירושלים ושוחטין אותו לשם שלמים, וכל
 זה להראות כי אין אנחנו צוטחים בכחי
 ועוֹסֵם ידי וגם לא נאמין אשר רוב
 התצוה צכה השור, אלא השי"ת הוא
 אשר נתן לנו ומאתו צא הכל לנו, ולכן
 שוחטין השור לרמו לזה. וכיון שע"י
 מצוה זיכורים מראים הצטחון בהשי"ת
 והאמונה צו שעליו קומכין בכל, ולכן
 מתפללין "השקיפה ממעון קדשך מן
 השמים" על גודל האמונה והצטחון כך,
 ולכן "וצרך את עמך את ישראל ואת
 האדמה", שחתן פירוטה ע"י צרכת ה'
 היא תעשיר. (שנת תשי"ח)

"היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות
 את החוקים האלה ואת המשפטים
 ושמרת ועשית אותם בכל לבבך
 ובכל נפשך" (כו: טז). ויש לדקדק, וכי
 היום הזה נתנה תורה, ועיין רש"י בכל
 יום ויום יהיו צעיניך כחדשים. וצ"ל
 ואוה"ח ג"כ פי'. עוד יש לדייק סיפא
 דקרא "ועשית אותם בכל לבבך ובכל
 נפשך", והלוא קאי אמנות זיכורים
 דלעיל מיניה וצריך עשי' צפועל, ומה
 שייך בכל לבבך ובכל נפשך במצוה זו.
 ובתנחומא "היום הזה וגו' לעשות"
 זש"ה "צואו נשתחוה ונכרעה נצרכה
 לפני ה' עושנו", וז"ל.

לעסוק בתורה צירושלים עיה"ק ולשאוב
 מקדושתו מלהיות איכר ועבד להאדמה.
 האמנם נראה דהשם יראה ללצב ואם
 האיכר הזה צוטח צה' כל השנה שיתן לו
 פירות ויתן לו גשמים ושמש ורוח, הרי
 כל רגע הוא צוטח צה', וצירושלמי (הוצא
 בחוס' שנת ל"א ע"א) דמה"ע זרעים נקרא
 אמונת שהזרע צריך שיאמין שהשם יתן
 לו גשם ורוח ושמש הכל כפי הצריך
 להתצטל כל הזרעים האלו.

וז"ש כשמציא הנוטא עם פירותיו
 הראשונים שנתן לו ה' עשיתי ככל
 אשר צויתני, מה שגזרת עלינו, שזה
 גזירה מלפניך שנהי' אנחנו עובדי אדמה
 ואנחנו קיימנו גזירתך עלינו, הגם שאין
 לנו יותר, אבל מהפירות הלו שמחנו
 צהם, ולא זאת ששמחתי בעצמי אלא
 שימחתי גם אחרים צו, וזה רצונך הטוב,
 וכיון שעשינו וקיימנו הגזירה לכן
 השקיפה ממעון קדשך מן השמים כי
 אתה צשמים ואנחנו על הארץ ותראה כי
 פה על הארץ הענינים אחרים, וע"ד
 שאמר משה רבינו למלאכים תורה מה
 כתיב צה כלום למצרים ירדתם כלום
 יצה"ר יש ציניכם, ולכן השקיפה לטובה
 עלינו וצרך את עמך את ישראל ואת
 האדמה וגו' ארץ צבת חלב ודבש, שיזוב
 החלב ודבש ונהי' כולנו לומדי תורתך
 לשמה. (שנת תשמ"ו)

"השקיפה ממעון קדשך מן השמים
 וברך את עמך את ישראל" (כו: טז).
 ובספרי (הציאו רש"י) עשינו מה שגזרת

ונראה צ"ד דיש להקשות דמלות
 ביכורים ושאר מלוות שבקרבת
 לא נהגו אלא בזמן שביהמ"ק קיים,
 ואמרו ז"ל (תנחומא פינחס י"ג, ת"ז י"ב,
 פס"ר ט"ז ז') מעולם לא לן אדם צירושלים
 ובידו עון, תמיד של שחר מכפר על של
 לילה ותמיד של צין הערבים מכפר על
 של יום. אמנם משבטלו הקרבת חין לנו
 מי לכפר.

אמנם רש"י (צ"מ קי"ד ע"ג ד"ה בארבעה
 לא מניח) פ"י בגירסא דארבעה
 סדרין כגון מועד ישועות [נזיקין] נשים
 שהן נוהגות בזמה"ז כזמן הבית,
 וקדשים נמי כדכתיב (מלאכי א') "ובכל
 מקום מוקטר מוגש לשמי", ואמרינן
 (מנחות ק"י) אלו תלמידי חכמים העוסקין
 בהלכות עבודה בכל מקום מעלה עליהן
 הכתוב כאילו מקריבין אותן צביהמ"ק.
 מבואר שיטת רש"י דקרבת וכל שאר
 קדשים הן ממלות הנוהגות בזמה"ז.
 וזה מיושב שיטת רש"י והגמ"א (ריש
 או"ח) שנחלקו אי לומר יה"ר קודם
 אמירת סדר החטא שהוא באמת כעין
 הקרבה, ואם אינו חייב הרי חטאת אינו
 באה בנדבה.

והנה אמרו ז"ל (זבחים מ"ו ע"ג) לשם
 ששה דברים הזבח נזבח, לשם זבח
 לשם זבח לשם אשים לשם ריח לשם
 ניחוח לשם ה' וכו', ומסיק דתנאי צ"ד
 דסתמן לשמן וכהן המקריב על דעת
 צ"ד הוא מקריב אלא דכל זה הוא בזמן
 המקדש, אבל בזמה"ז נריך לכוון לשם

והנה דרשו ז"ל "ולעבדו בכל לצבכם"
 איזהו עבודה שבלב, הוי אומר זו
 תפלה. ולפי דעת רבינו יונה ע"כ נריך
 כוונה כיון דאין צה מעשה. ומה"ע
 קיי"ל דהמתפלל ולא כוון לבו יחזור
 ויתפלל (עיין ש"ע או"ח רס"י ק"א). וכתיב
 הרא"ש דעכ"פ ברכה ראשונה יכוון ואם
 לא כוון יחזור. ועיין שו"ע הרב
 דבעוני"ה אפילו יחזור ויתפלל לא יכוון,
 לכן מוטב שלא יחזור. ולכאורה יש להבין
 דאם הכוונה לעיכובא היא היאך יתכן
 שיצא יד"ח תפלה בלא כוונה.

ונראה דיש להבין למה תקנו חז"ל ד'
 כריעות בשמו"ע, צ' בצרכה
 ראשונה וצ' בצרכות אחרונות. וי"ל
 דבכוון תיקנו ז"ל כיון דתפלה דיבור
 הוא, ולדעת ר"י ע"כ צעי כוונה דהרי
 התפלה הוי כמנחה דלית צה מעשה,

ולפיכך תיקנו חז"ל שיכרע בתחילת שמו"ע צבחי מעשה, וא"כ אפי' לא יכוון בכל הכוונות עכ"פ יקיים מצוה ע"י מעשה ועכ"פ אין הכוונה מעכבת. ולפ"ז אחי שפיר דאף אם אמנם לכתחילה צריך שיכוון מ"מ אף שלא כוון יאל ידי חובת התפלה כי הרי יש צה מעשה ויי"ח.

ובהא נראה ליישב דברי הירושלמי (ברכות פ"ב סוף ה"ד הובא במוס' ב"ב קס"ד ע"ב ד"ה עיון) אמר ר' מתניא אנא מחזק טיבו לראשי דכד הוה מטוי מודים הוא כרע מגרמיה ע"כ. ולבאורה מאי טיבותא הוא זה כיון שלא כוון בתפלה לא מועיל כלום. ולהנ"ל אחי שפיר, דאילו לא שחה בתפלה אז לא הייתה תפלתו תפלה כיון שתפלה בלא כוונה אינה מועילה ולא יאל יד"ח. אמנם כיון דראשו כורע נמצא דאיכא מעשה ושפיר התפלל, ולכן החזיק לו טובה.

ומעתה זש"ה "היום הזה ה' אלקיך מנוך לעשות", היינו עשי' כמ"ש "צאו נשתחוה ונכרעה נצרכה לפני ה' עושנו", דכיון שיהי' בהשתחויה וכריעה יש כאן מעשה והבן.

ובזה יש לפרש מחלוקת הצדיקים הראשונים ז"ל אי צריך להתנועע בתפלה, ובספרי אמת מבואר דעד שלא הגיע למעלת צדיקי אמת צריך להתנועע, ומי שהגיע למדרגת צדיק יעמוד במקום אחד. ולהנ"ל י"ל דבאמת מי שיכול לכוון

כדצעי יותר טוב לעמוד צאימה ויראה לפני הקב"ה, אבל מי שלא זכה עדיין, אז יותר טוב להתנועע שיהי' צבחי מעשה ו"כל עצמותי תאמרנה", ונמצא אפי' יחסר צכוונה מ"מ יאל ידי מצותו וכשיטת רבינו יונה הנ"ל, והבן כי קצרתו. (שנת תש"ל)

"והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד" (כז:ב). ובגמ' (סוטה ל"ה ע"ב) ת"ר, כי"ד כתבו ישראל את התורה, רי"א ע"ג אבנים כתבוהו שנא' "וכתבת על האבנים וגו'", ואח"כ סדו צסיד, א"ל ר"ש לצבריך האיך למדו אומות של אותו הזמן התורה, א"ל בינה יתירה נתן בהם הקב"ה צאוה"ע ושגרו נוטירין [פיי' סופרים] שלהם וקלפו את הסיד והשיאוה. ופרש"י כלומר נטלוה משם ע"י העתקה. צאותה שעה נחתם גזר דין של אוה"ע לצאר שחת, שהי' להם ללמוד ולא למדוה. ר"ש אומר ע"ג הסיד כתבוהו וכתבו להם למטה למען אשר לא ילמדו אחכם לעשות ככל תועבותם, הא למדת שאם חזרו בתשובה מקצלים אותם. והקשה צמעשה רוקח צמאי קמיפלגי ר"י ור"ש. ועוד אמאי אליצא דר"י קאמר שנחתם גז"ד ואליצא דר"ש קאמר שאם חזרו בתשובה מקצלים אותם.

ותי' דפליגי צמחלוקת הראשונים ז"ל מה הי' כתוב על האבנים, דהנה הרד"ק צס' יהושע הביא צ' דעות יש אומרים דלא כתבו שם רק תרי"ג מצוות,

צקיד לא הפסידה את השם ולא מחקוהו
 בזה. והא ראי', שהרי באו הנוטירין
 שלהן וקלפו את הקיד והעתיקו מה שעל
 האצנים, וע"כ שלא הפסיד הקיד את
 צורת האומיות כלל, וכה"ג לא הוי
 מחיקה, עכ"פ מדאורייתא לכו"ע לא הוי
 מחיקה כה"ג כנלפענ"ד. שוב ראיתי
 במנחה חריצה (סוטה הנ"ל) שהביא
 דבשו"ת מעיל לדקה (סי' כ"ג) תי' כעין
 זה ע"ש.

ויש אומרים שכתבו כל התורה. ולמ"ד
 שכתבו שם כל התורה א"א שכתבו קודם
 כל התורה ואח"כ סדו אותם צקיד שהרי
 אסור למחוק את השם, וע"כ שקודם
 סדו צקיד ועליו כתבו התורה. ולמ"ד
 שלא כתבו רק התרי"ג מנוות, שפיר
 כתבו על האצנים ואח"כ סדו צקיד
 דכה"ג ליכא משום מחיקה. ודלא
 כהפמ"א בתשו' (סי' מ"ה) אלא כדברי
 בית הלל (סי' רע"ו סק"א) ע"ש.

איברא דלפ"מ דתנן בגמ' עירובין (נ"ו
 ע"ב) היו קורא בספר על
 האסקופה ונתגלגל הספר מידו, גוללו
 אללו. ה"י קורא צראש הגג ונתגלגל
 הספר מידו עד שלא הגיע לעשרה
 טפחים, גוללו אללו. משהגיע לעשרה
 טפחים הופכו על הכתב. ופרש"י הופכו
 על הכתב, האומיות כלפי הכותל שלא
 יהא מוטל כל כך בציון ומניחו עד
 שתהשך. מבואר דלהניח הכתב מגולה
 הוי בציון. א"כ לאחר שכתבו כל התורה
 על האצנים לא היו יכולים להניח הכתב
 כך משום ציון, ולכן סדו אותם צקיד
 ושפיר סדו צקיד.

ומעתה י"ל דזהא פליגי דלר"י דס"ל
 דבאותה שעה נחתם גז"ד לבאר
 שחה, וא"כ אסור להניח הכתב מגולה
 דהרי לא יהיה שום תועלת מכך כיון
 שלא יקבלו אותם אף אם ישונו בתשובה.
 אבל ר"ש דס"ל שאם חזרו בתשובה
 מקבלים אותם ולכן הניח הכתב מגולה,
 שאולי יחזרו בתשובה וילמדו והו"ל בכלל

ולפענ"ד נראה ליישב קושיא הנ"ל
 האיך מחקו השם למ"ד
 שכתבו כל התורה, חדא לפי דעת הש"ך
 (יו"ד סי' קע"ט סק"א) והביאו הגרע"א
 (סי' כ"ז) דשם שנכתב בשאר לשונות ליכא
 איסור למחוק, ועיין בשו"ת תשצ"ך (ח"א
 סי' ס"ב) וביאור הגר"א (תו"מ סי' כ"ז),
 ע"ש. א"כ הכא דכתיב באר היטב
 ופרש"י בשבעים לשון. א"כ בהני לשונות
 ליכא איסור מחיקת ה'. האמנם בתומים
 האריך הרבה לתמוה, וכתב דבכל לשון
 אסור למחוק, ועיין רש"י (סנהדרין ק"א
 ע"ב ד"ה ונלשון לעגה). ולפ"ז י"ל דתרוייהו
 ס"ל דכל התורה נכתבה אלא שנחלקו אי
 יש איסור במחיקת שם שנכתב בשאר
 לשונות.

שנית נראה דאפילו למ"ד דבשאר
 לשונות נמי יש איסור מחיקת ה',
 מ"מ נלפענ"ד דכאן ליכא איסור,
 והטעם כיון דהשם נכתב על האצנים
 ואין כאן מחיקה כלל, שהרי הכתיבה על
 האצנים היתה ע"י חקיקה, ומה שסדו

ציו"כ שחל להיות בשבת, וזה שאמר
הסכת כחת רגליך ללמוד תורה ואז שמע
ישראל ובלאו הכי לא נהיית לעם כלל
אלא ח"ו גרוע משאר אומות העולם.

"וידבר משה והכהנים הלויים אל כל
ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל
היום הזה נהיית לעם לה' אלקיך"
(כז:ט). וברש"י בכל יום יהיו צענין
כאלו היום זאת עמו צבירת.

והנלפענ"ד עוד דהנה כתבו הראשונים
ז"ל ללהיות עם צריך להיות
להם ג' דברים כתב לשון ארץ וכל שחסר
להם אחת מאלו אינו בכלל עם. והנה עם
ישראל בהיותם עצדים לפרעה במצרים
לא הי' להם שמים, ארץ ותורה, ומיהו
החזיקו בלשונם כדכתיב זאת ישראל
ממצרים בית יעקב מעם לועז ודרשו
של"ם, שם לשון מלבוש, שלא שינו את
לשונם וכשהווי"אם הקב"ה ממצרים ונתן
לנו את תורתו הרי היו שנים כתב שהוא
התורה ולשון שנתנה בלשון הקודש
ומיהו הי' חסר להם להיות עם כל עוד
שלא נכנסו לארץ ישראל.

והנה כשצאו לעבר הירדן וירשו שם
ראובן וגד וחזי שצט מנשה וקדשו
את עבר הירדן מ"מ אחתי לא נהיה
לעם חדא שרוב השצטיים לא קבלו חלקם
בעבר הירדן והשני כי עבר הירדן אף
שהי' חלק מארץ ישראל לאחר שכבשוהו
מ"מ אין זה הארץ אשר נשבע ה'
לאבותינו, ונחלקו בו הראשונים ז"ל אי

"עת לעשות לה' הפרו תורתך",
דכתיב"ג ליכא ציון אף אם הכתב מגולה
והבן. (שנת משל"ז)

"וידבר משה והכהנים הלויים אל כל
ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל
היום הזה נהיית לעם לה' אלקיך"
(כז:ט). וכתב הרמב"ן לאחר שהשלים
משה דבריו לזה לזקנים, כי עיקר
הדיבור למשה והזקנים ירימו קולם
לאמר לעם שמעו והאזינו ועשו, וכן ויזו
משה והכהנים הלויים אל כל ישראל וגו'
כי אמרו הכהנים לעם הסכת ושמע
ישראל ומשה אמר היום הזה נהיית לעם,
ובספורנו הוסיף שיתף הכהנים להזהיר
על העיון בתורה בהיות מוטל על
הכהנים ללמד דעת את העם כאמרו יורו
משפטין ליעקב. ובגמ' ברכות (ס"ג ע"ב)
הסכת ושמע ישראל וכו' כתמו עלמכם
וכו' נראה דדוקא לאחר שכתבו להם את
כל דברי התורה באר היטב לאחר כן
הוא דנהיית לעם כי בלי תורה אין עם
ישראל.

וכבר מילתי אמורה דהמודד בנפש
ישראל כמה יש בו חלק מישראל
הוא כמה תורה ואהבת תורה יש בו
ואהבה ללומדי התורה אם יש בו אהבת
תורה והתמדת התורה ואהבת לומדי
התורה הוא גדול בישראל ואם אין לו
אהבת תורה ואהבת ישראל הוא קטן
שבישראל, ואם ח"ו ממאס בה ובלומדיה
הרי הוא גרוע מעכו"ם שלא נלטהו בה,
ועליו אמרו חז"ל ע"ה מותר לקרעו כדג

וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת
בעצרך למען אשר תבא אל הארץ וגו'
וכתבת על האבנים את כל דברי התורה
הזאת באר היטב בשבעים לשון, ונמלא
לשון לחוד ותורה לחוד וארץ לחוד וידבר
משה וגו' היום הזה נהיית לעם שבשביל
ג' הללו נהיית לעם ועד עכשיו לא היית
לעם שהי' חסר לך כניסת הארץ.

ונראה עוד להוסיף למה דוקא את
וכתב לך באר היטב נאמר שמע
ישראל היום הזה נהיית לעם. ואפשר
לומר לפ"מ שדרשו חז"ל עה"פ באר
היטב שהוא בשבעים לשון עיין סוטה
ל"ה ע"ב חס' ד"ה כיצד כתבו בשבעים
לשון ובינה יתירה נתנה לאומות ולכאורה
למה בשבעים לשון אלא שכל אומה שאין
לה כתב ולשון אינה אומה, ולכן היה
צריך שיכתב התורה בע' לשון לכל עם
ועם כלשונו ולישראל בלשון הקודש שהוא
לשון שנברא בו העולם ומלאכי השרת
משתמשין בו וא"כ כמה שכתבו בשבעים
לשון ולישראל בלשונם הובדלו ישראל מן
האומות בלשון ובתורה שהוא הכתב
ובאר"ס [ועיין א"ע בשם גאון שכתבו
רק התרי"ג מצות כמו שהם כתובות
בהלכות גדולות וכ"כ הרמב"ן ז"ל].

והנה אמרו ז"ל שלכן כתבו בשבעים
לשון שאין הקב"ה בא בטרונים
עם צריותיו שלא יאמרו הגוים למה לא
נתן להם התורה ולכן נעשה נס ובינה
יתירה נתן להם באותו זמן שהעתיקו
להם כל התורה מן האבנים ואעפ"כ לא

מביאים זכורים מעבר הירדן ועיין רש"י
סנהדרין י"א על שלשה ארצות מעברין
את השנה יהודה ועבר הירדן וגליל על
שתייהן מהן מעברין ועל אחת אין
מעברין ועיין רש"י דמעבר הירדן
מביאין את העומר וכ"כ במנחות, ומיהו
הר"ן (נדריס כ"ב ע"א) כתב ועבר הירדן
לא נתקדש להבאת עומר ע"ש.

ובגמ' שם אמר ר' יוחנן ונתתי לך לב
רגז בחו"ל כתיב ומשני אומה
שעה עדיין לא עברו את הירדן מבואר
דעבר הירדן לאו בכלל ארץ הוא, ובגמ'
(מכות ט' ע"ב) פריך בעבר הירדן תלת
בארץ ישראל תלת אמר אביי בגלעד
שכיחי רוחאים, דכתיב (הושע ו') גלעד
קריית פועלי און עקובה מדם מאי
עקובה מדם א"ר אלעזר שהיו עוקבין
להרוג נפשות ופרש"י בעבר הירדן תלת
וכו' בתמיה נחלת שני שבטים שלש כמו
נחלת עשרה שבטים ומשני בגלעד שהיא
בעבר הירדן שכיחי רוחאים ע"כ.

והנה שעבר הירדן לאו ארץ ישראל הוא
שהרי הכי אמרו בעבר הירדן תלת
ובארץ ישראל תלת והארכתי בזה (ועיין
רמב"ם פ"ב מהל' זכורים וזכרכי יוסף באריכות
גדולה), וא"כ ישראל לא נעשו עם עד
שעברו את הירדן ואז הי' להם התורה
והלשון והארץ, ונראה דזה הוא ענין
הסמיכות וי"ו משה וזקני ישראל את
העם לאמר שמר את כל המצוה וגו'
והיה ציוס אשר תעברו את הירדן אל
הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך וגו'

ואלה יעמדו על הקללה" (כז: יב-יג).
 בגמ' סוטה (ל"ז ע"א) רבי אומר למטה
 היו עומדים הפכו פניהם כלפי הר
 גריזים ופתחו בצרכה כלפי הר עיבל
 ופתחו בקללה. וצירושלמי (סוטה פ"ז ה"ד)
 יכול משהיו אומרים הצרכות היו אומרים
 הקללות ת"ל הצרכה והקללה צרכה אחת
 וקללה אחת ועיין רש"י ור"צ למה
 צתורה לא נכתבו הצרכות רק הארורים.

ונראה דהקצ"ה לא רצה שיהיו הקללות
 נפרדות מהצרכות דאז ח"ו יחולו

הקללות אלא שיהיו הצרכות נכללות בתוך
 הקללות וכדי להמתיק את הקללות
 נאמרו הצרכות אלה יעמדו לצרך את
 העם על הר גריזים וגו' ואלה יעמדו על
 הקללה והצרכה נכללת גם בקללה
 להמתיקה והבן. וזוה מובן נמי מה שלא
 אמרו כל הצרכות קודם ואח"כ כל
 הקללות אלא צרכה אחת וקללה אחת כדי
 לכלול מיד צרכה אחר הקללה וכנ"ל.
 ועיין כחנות אור וילך הוצא צחיד"א פני
 דוד שתקנו ק' צרכות בכל יום לצטל ק'
 קללות ע"ש צאריכות ואחי שפיר מאד.

"ארור אשר לא יקים וגו'" (כז: כו).
 נראה דלעיל אלה יעמדו לצרך את העם
 על הר גריזים וגו' ואלה יעמדו על
 הקללה זהר עיבל. וי"ל בצרכה אמר
 לצרך את העם ובקללה לא זכר העם כלל
 רק יעמדו על הקללה, עוד יש לדייק
 למה לא כתיב אלה יעמדו לצרך את
 ישראל שהרי בסמוך שם וידבר משה
 והכהנים והלוים אל כל ישראל לאמר

שמרוה וזוה נצדלו בני ישראל ונעשו
 ככך לעם ה' וכדכתיב ואבדיל אתכם מכל
 העמים להיות לי והיינו לאחר שישראל
 קבלו את התורה ואומות העולם לא,
 ולכן לאחר שכתבו כל אלו אמר הסכת
 ושמע ישראל היום הזו נהיית לעם לה'
 אלקיך דלהיות עם צריך שלשתן תורה
 ולשון וארץ ישראל. יה"ר שמוכה בקרוב
 לציאת משיח דקנו והאר עיינו צתורתך
 כלשון הקודש וקרוב פזורינו מבין הגוים
 בשבז ה' את שיבת ציון צ"ב אמן סלה.

"אלה יעמדו לברך את העם על הר
 גריזים וגו' ואלה יעמדו על הקללה
 בהר עיבל" (כז: יב). מה ששאלני בני
 היניק בן שש שנים ומחנה דוד שלמה
 הי"ו למה כתבה התורה הארורים ולא
 כתבה הצרכות. ויפה הקשה והוא קושית
 הראשונים, ובפרט לפי שבא בקבלה דכל
 הארורים אמרו תחלה כלשון צרוך עיין
 סוטה דף ל"ו הביאה רש"י כאן, ועיין
 ספורנו מש"כ. והנה בשל"ה פרשה זו
 הקשה קושיא זו ושישו מעי שזכה בני
 הקטן לקושית השל"ה ז"ל, ואם חכם בני
 ישמח לבי גם אני, ובשל"ה הקדוש תירץ
 כי התכלית כאן לקבל התורה בארור
 דהיינו באלה, ועל זה כתבו צרית באלה
 ובקללות, וכמו שמסיים אחר הקללות
 אלה דברי הצרית, ע"כ הארורים עיקר,
 ואגב הארורים היו הצרכים והקללות
 מקיימים אותנו ע"ש. ועיין כלי יקר כאן
 שג"כ תי' בג' אופנים. (שנת משל"ב)

"אלה יעמדו לברך את העם וגו'

העם אמר" (כו:כו). עיין רש"י, והרמב"ן הביא בשם הירושלמי סוטה (ל' ע"א) וז"ל, "אשר לא יקים" וכי יש תורה נופלת, ר"ש בן יקים אומר זה החזן, ר"ש בן חלפתא אומר זה צ"ד של מטון, אמר רב יהודה ורב הונא בשם שמואל על הדבר הזה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים (מלכים ב' כז:א), אמר רב אסי בשם ר' תנחום בר חיילא למד ולימד ושמר ועשה והי' סיפק בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור. ודרשו בהקמה הזאת בית המלך והנשיאות שצידם להקים את התורה ביד המצטלים אותה ואפי' הי' הוא לדיק גמור צמעשו אס הי' יכול להחזיק התורה ביד הרשעים המצטלים אותה הרי זה ארור, ע"כ. והרמב"ן ז"ל דחק צפי' הירושלמי ע"ש.

וראיתי בפנים יפות שהביא דברי הרמב"ן ז"ל צפי' הירושלמי והרגיש בדחקו וכתב, ולענ"ד נראה דהחזן היינו המלמד תינוקות כענין שנאמר צפ"ק דשבת החזן רואה היכן התינוקות קוראין, והכוונה הוא על מה שאמרו חז"ל צפ"פ לא יחפור גבי יואב דאקרי' רבי' "תמחה את זכר עמלק" צקמץ, ושקל סייפא לקטלי', אל"ל דליקוס האי גברא צארור עושה מלאכת ה' רמי', ורמזה ממש בתורה שאס החזן לא דייק בנקודות הוא בכלל ארור, והיינו במקום שיכול לבוא ליד תקלה וכו' וזה שכתוב "לעשות אותם", שע"י הטעות יבוא לידי מעשה.

הסכת ושמע ישראל ועכ"פ היל"ל ויזו משה את בני ישראל ציוס ההוא לאמר אלה יעמדו לצרך וגו'.

ונראה דהרמב"ן ז"ל עה"פ אשר לא יקים כתב ולפי דעתי כי הקבלה הזאת שיודה צמזות בלבו ויהי' צעיניו אמת, ויאמין שהעושה אותן יהי' לו שכר וטובה והעובר עליהן יענש, ואס יכפור באחת מהן או תהי' צעיניו צטלה לעולם הנה הוא ארור, אבל אס עבר על אחת מהן כגון שאכל החזיר והשקץ לחאיתו או שלא עשה סוכה לעללה אינו צחרס הזה, כי לא אמר הכתוב אשר לא יעשה את דברי התורה הזאת, אלא אמר אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות, כטעם קימו וקבלו היהודים, והנה הוא צחרס המורדים והכופרים עכ"ל.

ועיין רמב"ם צפיה"מ דף ק"ו צי"ג עיקרים דכל שמאמין בהם אפילו עבר על כל המצות ח"ו מחמת רוע תאוה ויזרו הרע הצוער צו הרי הוא בכלל ישראל, אבל אס נתרוע אללו אחד מהעקרים הללו הרי זה יזא מן הכלל ואינו מהם ע"ש. ולפ"ז כל שמאמין אינו משום ארור ואסור לקלל הגס שאינו מפשוטי העם אבל לצרך הוא צר צרכה אע"פ שאינו שומר כל התורה, ולכן אמר צצרכה ואלו יעמדו ויצרכו את ישראל. (שנת השמ"ז)

"ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל

שוב הרי הוא אחיך, והמלקות היו לפני הב"ד. וזה שאמר ארור אשר לא יקים על החזן, שצידו להקים ולהלקותו כדי שלא יהא תורה נופלת, דכל זמן שזה ברשעו ולא נלקה חלילה תורה נופלת הוא. אמנם ר"ש בן חלפתא אומר שזה הב"ד של מטון, ר"ל שהעיקר תלוי בב"ד להענישו שהרי החזן רק עושה שליחותם, ואשר לכן הקולר תלוי בצוארם ולא בהחזן.

ובזה אחי שפיר אמר רב יהודה וכו' אמר יאשיהו עלי להקים דהמלך ספק צידו לענוש לעובר התורה, וע"ז בא ר"א ולימד דאפי' שמר ועשה רק שהי' צידו להחזיק ולא החזיק הרי בכלל ארור ודרשו בהקמה הזאת המלך והנשיא שצידם להקים התורה ציד המצטלים אותה, ואפי' הי' לדיק גמור במעשיו והי' יכול להחזיק התורה ציד הרשעים המצטלים אותה הרי זה בארור, וזה לענ"ד ברור צפי' הירושלמי. והפנ"מ לא הרגיש בזה וגם הפ"י והביאו רק דברי הרמב"ן ולענ"ד מקום הניחו לי.

שוב ראיתי צירושלמי (סוטה פ"ז ה"ד) דלא גרסו כגירסת הרמב"ן, וה"ג ארור אשר וכו' וכי יש תורה נופלת, שמעון בן יקים אומר זה החזן שהוא עומד, רש"א אומר זה הבית שלמטון דאמר רב חונה רב יהודה בשם שמואל על הדבר הזה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים, רב אחא בשם רב תנחום ברבי חייה למד ולימד ושמר ועשה והיתה

ולענ"ד הרב ז"ל ילא מדוחק ונכנס ללחץ, חדא דא"כ האיך שייך האי פלוגתא שם דר"ש בן חלפתא אומר דהוא ב"ד של מטון, ומה שייכות לב"ד ע"ז. וגם קשה סיוס הירושלמי אפי' הוא לדיק במעשיו והי' יכול להחזיק התורה ציד הרשעים המצטלים אותה הרי זה ארור, וזה יש ליישב. עוד, דאי כוונתו אמה שאמרו שם בגמ' ב"ב, א"כ למה שבקי' לדיקום האי גברא בארור עושה מלאכת ה' רמי', הי' לו לומר מארור אשר לא יקים כהירושלמי. ובאמת עי' קרבן העדה שפי' זה החזן שהי' עומד ומגזיה הס"ת ומראה הכתב לעם, צריך להקימה כראוי שיראו להם הכתב.

והנלע"ד בעזה"י דהאי חזן היינו חזן הכנסת, ופי' רש"י שמש הקהל, והוא מה שאמרו בגמ' מכות (כ"ג ע"ב) כיצד מלקין אותו כופת שתי ידיו על העמוד הילך והילך וחזן הכנסת אותו בגדיו אם נקרעו נקרעו וכו' חזן הכנסת עומד עליו ורצועה צידו של עגל כפולה אחד לשנים, ושנים לארבעה וכו' ומכה אותו שליש לפניו ושתי ידות לאחוריו והמכה מכה צידו ובכל כחו. ובגמ' שם (כ"ג) ת"ר אין מעמידין חזנין אלא חסורי כח ויתורי מדע. ר' יהודה אומר אפי' חסורי מדע ויתורי כח, ועיין רש"י ותוס' שם (ד"ה ר"י).

והכוונה צירושלמי נראה דהחזן שהוא הרודה מלקות הוא הוא אשר מקים את דברי התורה, לכיון שנלקה

כל הברכות, א"כ "והשיגוך" למה לי, ולהנ"ל אחי שפיר שכיון שמהי למעלה אזי ישיגוך הברכות קודם.

(שנת משי"ח)

"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך" (כח:ב). ויש לדייק דכיון דאמר וצאו עליך הברכות האלה ממילא השיגוהו ומה לו כפל הדברים. ונראה בכ"ד דהנה ישנם דברים שהם נופלים על האדם והם מחוזה לו כמו הלוש על מלבוש על גופו, הנה המלבוש הוא עליו אבל הוא חוץ מגופו, אמנם יש דבר שצא לאדם ונעשה חלק מגופו ומהומו.

ואמרו עושה עושר שלא במשפט בחצי ימיו יעזבנו, אבל ברכת ה' היא תעשיר ולא תוסיף עזב, דהעושה עושר שלא במשפט הוא חוץ מגופו ולכן בחצי ימיו יעזבנו, אבל ברכת ה' היא תעשיר, ונעשית חלק מגופו שהרי שייך לו, ולכן לא תוסיף עזב דיורישנו בנו אחריו. והנה בתרגום אונקלוס פי' והשיגוך וידבקוך, והכוונה שיצאו הברכות וידבקו בך, שיהיו אחד מלשון ואחם הדברים בה' אלקיכם, וז"ש וצאו עליך הברכות האלה והשיגוך, שידבקו בך ע"י שתשמע לעשות את כל מצות ה'.

"יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידיך וגו' והיו שמידך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר תחתך ברזל וגו'" (כח:יב,כג). וז"כ

ספיקה צידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור, ר' ירמיה וכו' הרי זה בכלל ברוך ע"ש, ועיין פנ"מ. אמנם הרמב"ן ז"ל לא גורס כן, ולפי גירסת הרמב"ן דצרינו עולים בפתור ופרח בעוה"י.

(שנת משט"ז)

"והי' אם שמוע תשמע בקול ה' וגו' ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך" (כח:א-ב). ז"ע דלכאורה הול"ל "והי' אם שמוע וגו' וצאו עליך כל הברכות האלה ונתנך ה' אלקיך עליון וגו'", דזה ג"כ בכלל ברכה הוא.

ונראה דהנה כתיב "כי מאתי לא תצא הרעות", אלא דמטבע העולם דכשצא איזה דבר ממעלה למטה, אזי מי שהוא גבוה יותר חוטף אותו, ורק מה שנשאר אח"כ מה שהגבוה ממנו לא רצה בו או השאיר, אז מגיע ליד הנמוך ממנו. ובזמן שישראל הם ברום המעלות והגויים למטה, אז מגיעים הברכות מיד לישראל ועל ידם צא השפע לכל העולם. אבל כשישראל ח"ו נופלים למטה והגויים למעלה, אז מגיע השפע להם ורק מה שנשאר להם הוא לישראל. וז"ש "והי' אם שמוע תשמע וגו' לעשות את כל מצותיו וגו' ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ", וכיון שאתה מהי למעלה ממילא "וצאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך", ר"ל ששיגו בך קודם, ומדוייק לשון "והשיגך" מה שצפסות הוא כפל לשון מאחר שאמר "וצאו עליך

והנה ברשע שחוטא ח"ו ואין עושה רצונו של מקום ומחלל שבת ועע"ז ועוד ח"ו אשר עליהם אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור במדור אחד והחטא נעשה מסך המזדיל בין ישראל לאזיהם שבשמים ח"ו אין כאן עוד שותפות עם הקב"ה וא"כ הדרא קושית הפלאה והארץ נתן לבני אדם וליכא תי' הפלאה משום שותפות דאין אני והוא יכולין לדור וא"כ האיך הקב"ה מוריד גשמים בשבת וע"כ בכה"ג כשאין עושין רצונו ח"ו אז באמת אסור להוריד גשמים דהוי מרשות לרשות וכשאלת טורנוסרופוס הרשע.

והנה אמרו ז"ל (מעניית כ"ג וצח"כ הביאו רש"י ויקרא כו:ד) ונתתי מטר ארצכם בעתו אלו לילי שבתות וא"כ עת הגשמים הוא ליל שבת דוקא לישראל אבל זה א"א רק כשעושין רצונו של מקום דאל"כ קשה הא הוי מרשות לרשות וז"ש ועתה אם שמע תשמעו אל מצותי וכה"ג תעשו שותפים להקב"ה ושכנתי בתוכם אז ונתתי גשמיכם בעתם כליל שבת וכתתי הפלאה, אבל אם לא תשמעו א"כ אזדה לה השותפות ואין לו תי' ר"ע דכל השומר שבת כהלכתו נעשה שיחוף והוה ליה שמי רשיות ואסור להוריד גשמים מרשות לרשות ואמר והיה שמין אשר על ראשך נחשת כיון דאסור להמטיר גשמים בשבת וק"ל.

והנה בתשובת ר"ע נדחקו המפרשים שלא השיב ליה כלום על שאלת אל

אם בני"א חטאו שמים וארץ מאה חטאו, ובפ' האזינו אמרו ואעידה צם את השמים ואת הארץ שאם יזכו יבואו עדיהם ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה ואם יתחייבו חלילה מהיה צהם יד העדים תחילה ועזר את השמים וגו' עיין רש"י שם (לכ:ה).

ונראה עוד בס"ד לפמ"ש במדרש (בראשית י"א) שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם הקב"ה מכבד את השבת אל ישב צה רוחות אל יוריד צה גשמים אל יצמיח צה עשב א"ל תיפח רוחא דהאי גברא אמשול לך משל לשניים שהיו דרין בחצר אחת אם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב וכו' אבל אם היה אחד דר בחצר הרי הוא מותר בכל החצר כולה אף כאן הקב"ה לפי שאין רשות אחרת עמו וכל העולם כולו שלו מותר בכל העולם כולו. וראיתי בהפלאה פ' תבא שהקשה מהא דאמרו (ברכות דף ל"ה) השמים שמים לה' וכתוב הארץ נתן לבני אדם וכו' בזמן שישראל עושין רצונו של מקום והארץ נתן לבני אדם ותי' כיון שאמרו חז"ל (שבת קי"ח) השומר שבת כהלכתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ממילא לא הוה הולאה מרשות לרשות ע"כ עי"ש.

והנראה דעיקר טעם שהקב"ה מוריד גשמים בשבת משום דכל השומר שבת כהלכתו נעשה שותף להקב"ה והוא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום ואז מלא כל הארץ כבודו

יהי' ברזל ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ולא תזמיח עשב בשדך לבהמתך דאסור לחלל שבת עליהם אבל כשישימו את הדברים על לבנם אז יבא להם אריכות ימים וכת"ס. (שנת תשי"ז)

"ונתנך ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהי' למטה" (פח יג). ז"ע מכיון שהי' לראש ממילא לא יהי' לזנב, וכן ז"ע גבי "והיית רק למעלה" דהרי ממילא לא תהי' למטה ולמה זריכה התורה לכותבו. עוד ז"ע בראש לא כתב "רק לראש" ובסיפא כתב "רק למעלה". וראיתי בכת"ס עפ"מ דאיתא בגמ' (ר"ה פ' ראוהו ב"ד כ"ו ע"ב) דאיכא מ"ד שופר כפוף בחפלה כמה דכייף מעלי טפי, ופרש"י דכתיב "והי' עיני ולבי שם כל הימים", זריך שיתן עיניו למעלה ולבו למעלה, ואיכא מ"ד של יעל פשוט, דכתיב "נשא לבנו אל כפיס אל קל בשמים". ואלו ואלו דברי אלקים חיים, כי הדיקים קדושי עליון אינם זריכים לזכור יום המיתה כמ"ש ההפלאה עה"פ "הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי", פי' לא הווקקתי לזכור יום מותי. ומי הוא זוכה לזה, אדם המוכיח ומשיב רבים מעון. ע"כ אמר "והיית לראש ולא לזנב", ועי"ז "והיית רק למעלה ולא תהי' למטה", ולא תצטרך ליתן עיניך למטה בחפלה, וש"י.

ובזה נראה לומר מה שאמר משה "האזינו השמים ואדברה ותשמע

לזמיח בה עשב ודאי אסור בשבת בכל אופן ואין שייך בזה טעם דאיסור רשיות ועיין בפ' מהרז"ו. ואמרתו בס"ד דהנה אמרו ועי' זהר בהשמטת לח"א ס"א כל עשב יש לו מלאך ממונה עליו בשמים ומפקח עליו ובכל שעה ושעה עומד עליו ואומרת גדל, גדל, עי' מדרש רבה פרשה י' י"ז והגירסא היא בשינוי לשון שאין לו מזל ברקיע, וי"ל דהמלאכים אינם שומרים שבת נינהו והם מגדלים ואחי שפיר או כמו שאמרו בגמ' ג' מפתחות לא נמסרו לשליח ואחד מהם גשמים שלא יעכזו הגשמים והוי כעין פקוח נפש ומותר לחלל שבת, ולהזמיח עשב בשביל פק"נ. וכרגע נפל מילתא בלבאי דהנה העשב שזמיח הוא בעזרת הקרקע והו"ל כעין חזי מלאכה או כשנים שעשאוהו ולכן פטור.

והנה המהר"ם שיק בתשובותיו מסתפק בחולה מסוכן שהיה מחלל שבת ח"ו אי מותר לחלל עליו את השבת ולרפאותו דילמא הא דאמרו פ"נ דוחה שבת לא אמרו כן אלא צמי שעתיד לקיים שבתות הרבה כשיצריא אבל זה שלא יקיים אין מחללין עליו, ולפ"ז אי נימא דאין מחללין את השבת לפ"נ רשע א"כ אסור להם גם להזמיח עשבים בשבת וכשאלת טורנוסקרופוס הנ"ל, ומעשה אחי שפיר אם שמוע תשמע וגו' ונתתי גשמיכם בעתם יורה ומלקוש ואספת דגניך וגו' ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת אבל אם לא תשמעו אל מצותי אז הארץ אשר תחתיך

הימנו דומיא דחמור גזול אלא שהשור מותר באכילה אמרו אפי' כה"ג ובחמור גזול ולא ישובו לו דבאכילה אסור מחמת טומאה.

ומה שנראה עוד לפמ"ש (ישעי' א') ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ופי' לפמ"ש באדר"נ פ"ח ת"ר כשם שהראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות, ומציא ראי' מגמלי אברהם שלא רצו ליכנס לבית לזן עד שהוציא הע"ז ע"ש ומעשה בחמורו של ר"ח בן דוסא שגנבוהו לסטים והחזיקו ב' ג' ימים ולא רצה לאכול אמרו מה לן שתמות ותסרח את החצר בנבלה פתחו לה הדלת והלכה לביתה שמע צנו של רחב"ד ואמר קולה של בהמתנו היא, וא"ל הנח לה זה ג' ימים שלא אכלה ועוד מעשה בחמורו של רפצ"י שלא רצה לאכול שלא מן המעושר, ואפי' על אכילת דמאי שבהמה אוכלת הימנה החמירה על עצמה. עיין חוס' חולין (ו' ע"ב).

ובירושלמי מעשה בחסיד אחד שמכר שורו לעכו"ם ובע"ש הפסיק מלעבוד בא אצל החסיד וטען מקח טעות הלך אותו חסיד ולחש באוזן השור והתחיל לעבוד שאל העכו"ם מה לחש לה ואמר לו כי אמר לו שעד עכשיו הי' קנוי לו ועכשיו הוא קנוי לעכו"ם והלך העכו"ם ונתגייר ונעשה ת"ח וקראו לו יוחנן תורתא ע"ש שהשור גרס לו וז"ש ידע שור קונהו שאינו עושה מלאכה כל זמן שהוא תחת יד ישראל

הארץ אמרי פי", וישעי' הנביא אמר "שמעו שמים והאזיני ארץ", ודברי חז"ל ידועים (עיין רש"י ריש פ' האזינו). ולהג"ל י"ל דמשה רבינו הי' בצחי' "נשא לבצנו אל כפיים אל קל בשמים", ולכן אמר "האזינו השמים ואדברה", ודיבור הוא תפלה. אבל ישעי' הנביא החזיק עצמו כקטן נגד משה ולכן אמר "שמעו שמים והאזיני ארץ" והבן.

ומה שנלעג"ד להנה אמרו "אשר נשיא יחטא לאשמת העם", ופי' דפעמים כאשר הנשיא הוא צרום המעלות והעם הם במצב שפל הקב"ה מציא חיזה חטא להנשיא שיפול ממדרגתו, וכשיחלה שוב יעלה העם עמו. והנה זה צמי שהוא ראש לאנשים פשוטים להמוני עם שנקראים זנבים. אבל מי שהוא ראש לגדולי ישראל עם קודש אז אינו צריך לירד מגדולתו לעולם, ולעולם יכול להיות במדרגתו הגבוה לעבודת הבורא צ"ה ואין שום חטא ח"ו בא לידו. וזה שמכוין הפסוק "והיית לראש ולא לזנב", ר"ל שיהי' ראש לראשים ולא לזנבים, ואז "והיית רק למעלה ולא תהי' למטה", שלא תצטרך לירד ממדרגתך לעולם.

(שנת תשי"ח)

"שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו, חמורך גזול לעיניך ולא ישוב לך" (כח:לא). וז"ב למה שינה צפור ואמר טבוח לעיניך ובחמור גזול ולפוס ריהטא י"ל שורך שחוט לעיניך כלומר שהוא ישחטנו לעצמו ויבאו גזלנים ויקחו

כשר וחמור אצוק בעליו ולא רצה לאכול
באצוק הגזלנים. וז"ש כשם שהראשונים
היו חסידים כך בהמתן היו חסידות.

ולפי"ז י"ל דז"ש שורך טבוח לעיניך
ולא תאכל ממנו דאף שהוא
שורך וידע שור קונהו מ"מ לא תאכל
הימנו, וכן חמורך גזול לעיניך ולא ישוב
אליו שלא תהי' כחמורו של רחב"ד שלא
תאכל ג' ימים ויחזירו אותו לפי שלא
תשמור לעשות גם בהמתך לא תשמור כי
ידע חמור אצוק בעליו.

"תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך
בשמחה ומרוב כל ועבדת את אויביך
וגו' ובחסר כל" (כח: מז-מח). נראה
לפמ"ש התנא כל המקיים את החורה
מעוני סופו לקיימה מעושר וכל המצטל
את החורה מעושר סופו לצטלה מעוני,
ואמרו פקודי ה' ישירים משמחי לב,
והחורה היא שמחת הנפש, והרמב"ם
כתב שאין שמחה כהתרת הספיקות,
וז"ש תחת אשר לא עבדת את ה'
בשמחה וטבוח לצב מרוב כל, כלומר שלא
למדת תורה מתוך עושר ועבדת את
אויביך וגו' ומחסר כל, כדאמרו סופה
לצטלה מעוני.

א"י לפמ"ש ז"ל ג' הטעמן הקב"ה
מעין עוה"צ (ב"ב סוף פ"א) אברהם
דכתיב וה' ברך את אברהם בכל יצחק
דכתיב וכו' יעקב וכו' יש לי כל, ועיין
מרגינתא דר"ב פ' תנא, והנה הרמב"ם
במורה הקשה אקרא דאם בחקתי תלכו

וגו' ונתתי גשמיכם בעתם והא שכר
מנוה צהאי עלמא ליכא, ומירץ שכדי
לקיים המנוה צריך גשמיות, ואין זה
בכלל שכר מנוה, ובירושלמי ליכא בכיסא
תליא אצד הכיס נאצד הלב, ולכן עניות
מעבירות על דעת קונו (עירוין מ"א ע"ב),
עכ"פ הא דנתן הקב"ה ללומדי תורה
צהאי עלמא הוא כדי שיוכלו לקיים
החורה, וז"ש תחת אשר לא עבדת את
ה' אלקיך בטוב לצב מרוב כל, שהי' לך
הכל שנתן לך ה' כדי שתוכל לעבדו,
בשמחה, דחורתו של דואג משפה ולחוך,
ועבדת את אויביך וגו' ומחסר כל, שלא
יהי' לך גם עוה"ז, לא די שלא יהי' לך
עוה"ז אלא גם עוה"ב שהוא בצחינת כל
לא יהי' לך.

ומספרים שפעם צאה אורח באמצע
הלילה לבית הגר"א ז"ל עיף
ויגע וכמעט נקרש מהקרח, והגר"א ז"ל
הניחו אלל החנור ונתן לו מעט תה עם
סוכר ועוגה, וכשנתחמם קלח האורח
נאנח מאד, ושאל הגר"א צטציל מה
נאנח, והשיב האורח כי מתאנח מי יודע
שיהי' להגר"א עוה"ב, ותמה הגר"א
למה לא תאנח צטצילך, השיב האורח
לדידי צודאי שאני סובל כ"כ יסורים
ולרות יהי' לי עוה"ב, אצל מע"כ שיושב
בבית חם ומקבל עוה"ז ודאי קבל עולמו
בעוה"ז, והשיב לו הגר"א ז"ל בחכמתו
אתה אורח תראה ק"ו ומה שעל עוה"ז
אתה עובד בכל כחך ואין לך כ"ש עוה"ב
שאי אתה עובד עליה ודאי שלא יהי',
ולדידי ומה עוה"ז שאין אני עובד עליה

רד"ז שם שחמה על מה סמכו לשכון
 במנזרים, וגם הרמב"ם נשתקע במנזרים,
 וגם הרד"ז ע"ש, והרא"ם כתב דדוקא
 בדרך הזה אסור כלומר מא"י למנזרים
 אבל משאר ארצות מותר, ועיין הגמ"י
 והרד"ז לא נראה ליה בזה.

ולכאורה היה אפשר לומר דהתורה
 הקפידה דדוקא שלא ישונו
 בדרך הזה וכמ"ש הרא"ם, אלא גדולה
 מזו דאפילו בדרך הזה דוקא כמו שיצאו
 בנ"י ממנזרים והוא שהם יצאו דרך ים
 סוף, ולכן דייקא דרך ים סוף אסור,
 אבל דרך היבשה מותר אפילו מא"י,
 ולפ"ז מדויק הלשון והשיבך ה' מנזרים
 באניות, ודייק אניות דוקא שהוא בדרך
 אשר אמרתי לך לא תוסיף דהאיסור לא
 היה רק בדרך שיצאו והוא שיצאו בדרך
 ים סוף, ואמרה תורה והשיבך בדרך
 הזה, ומיושב מה שהזכיר אניות ודרך
 דוקא.

איברא דלכאורה הי' נראה דכיון
 דהכתוב מעיד והשיבך ה' מנזרים
 וגו' אשר אמרתי לך לא תוסיף א"כ
 לכאורה כיון שיציאם העכו"ם בע"כ
 ע"פ ציווי השם לעונש להם א"כ מותרין
 להיות שם במצוות הגלות דרך גזרה ואז
 הוא שאמר לא תשוב בדרך הזה עוד כל
 ימי היותך על אדמתך וציהמ"ק בצנינו
 ומה שאמר והשיבך ה' מנזרים ויציאך
 למקום הזה לאחר החורבן, וא"כ לכאורה
 מנהו זו דייקא בזמן הצית אסור לשוב
 מנזרימה, אבל לאחר החורבן מותר

יש לי עוה"צ שאני עובד עליה כל ימי
 חיי ודאי יהי' לי אי"ה.

ופשוט שההמון חושבין שכל מי שסובל
 יסורין הרי הוא בן עוה"צ, ודאי
 שיסורין ממרקין אבל נריך לקבלן
 באהבה, וגם לדעת שהם לכפרת עון,
 ו"ש תחת אשר לא עזבת וגו' בשמחה
 ועזבת את אויביך וגו' ברעב ובצמא
 ויהי' לך יסורין גדולים, ואעפ"כ בחוסר
 כל שלא יהי' לך עוה"צ ג"כ, שהרי
 תעבוד את אויביך ולא תעבוד השם שלא
 עזבת בשמחה מרב כל. וי"ר שנוכל
 לקבל הכל בשמחה בצחינת עזבו את ה'
 בשמחה ולא ע"י יסורין וחלאים רעים
 ח"ו. (שנת תש"מ)

"והשיבך ה' מצרים באניות בדרך
 אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד
 לראותה וגו'" (כח:סח). ויש לדייק
 דל"ל אניות והלא מארץ ישראל למנזרים
 הולכין ציבשה. עוד יש לדייק לשון בדרך
 אשר אמרתי לך וגו' לשון בדרך אשר
 אמרתי מיותר לכאורה דהיל"ל והשיבך
 ה' מנזרים אשר אמרתי לא תוסיף וגו'.

ונראה לפמ"ש הרמב"ם פ"ה מהל'
 מלכים ה"ז דמותר לשכון בכל
 העולם כולו חוץ מארץ מנזרים, ובשלישה
 מקומות הזהירה תורה שלא לשוב
 למנזרים שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך
 הזה עוד, לא תוסיף עוד לראותה, לא
 תוסיפון לראותם עוד עד עולם, ועיין

ככל תיבה ותיבה וככל אור ואור וככל נקודה ונקודה ובגימטריאות במילוי של כ"ב אותיות התורה ומי שמגלין לו רזי תורה יוכל לגלות המסך מעמקי הסודות הנפלאים הנפונים בכל תיבה אור או נקודה, ובאור התורה רואה כל הנעשה ואח אחר עמיד להיות מסוף העולם ועד סופו וליכא מידי ללא רמיזא באורייתא עין רואה ואוזן שומעת ולנביאים היו קוראים רואים שהיו רואים הכל ע"י אור הגנוז בתורה וגם האורים ותומים היו מרמזים כן ורק שצריך לזכות למדה זו, ובאמת כי גמרא מפורשת שמינוק במעי אמו מלאך לומד עמו כל התורה כולה ולופה ומציט מסוף העולם ועד סופו ועל כרחך שהוא זכח התורה שלמד הוא רואה מסוף העולם ועד סופו ועיין רמב"ן פ' האזינו.

ולפ"ז נראה דזה שאמר הכתוב ושמרתם את דברי הצרית הזאת ועשיתם אותם כלומר שתעשו כל מה שכתוב בתורה למען תשכילו את כל אשר תעשון כלומר שעי"ז שתשמרו את כל מצות ה' ועשיתם אותם תזכו ותחזונו בתורה ותדעו את כל אשר תעשון ר"ל אפי' ענינים שנראים כעולם גשמיים ואין בהם חלק מה"ת ג"כ תשכילו בצמי" סוד ה' ליראיו, וכמאמר החכם (מדה ל') ולופה ומציט מסוף העולם ועד סופו, שהרי הכל מרומז בתורה אלא שצריך להתבונן ולדעת כדת מה לעשות וזוה תשכילו ותדעו כל המעשים, וזוה מוצן לשון

ודו"ק. ולפ"ז היה אחי שפיר קושית הרדב"ז ז"ל, ועיין סוכה נ"א ע"ב אנשי אלכסנדרי' מפני מה נענשו משום דעברי אהאי קרא לא תוספון לשונו וגו' ואינהו הדור, ולפי גירסתינו שהי' אלכסנדר מוקדן אחי שפיר מאד שהי' בתחלת בית שני והיה אסור להם לדור צמזרים, אבל האצרכנאל ועוד מחקו שהי' אלכסנדר אחר החורבן ק"ג שנה א"כ קשה, ועכ"פ לפי גירסתינו אחי שפיר. שזו הראו לי מריטב"א כמ"ש דדוקא בזמן הצית היה אסור, ושמתחי כעל כל הון.

"ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את כל אשר תעשון" (כט:ח). ובתרג"א כתב גדיל דתללחון, וכן בתיב"ע, וכ"כ א"ע תשכילו כמו תללחון. האמנם בתרגום ירושלמי בגלל דמתבוננון ית כל מה דמתעבדין ועיין ספורנו. ובאצי עורי תמה על התרג"י שכתב ויתר נפלאתי על הירושלמי דפירש יתה מה שפי' תעשון דמתעבדין והוא נגד דקדוק הלשון, ובאמת כי לא ידעתי מה קשה ליה דאדרבה היל"ל אשר תעשו והוספת נו"ן תעשון יש לפרש כתרגום ירושלמי.

ואשר נראה לפ"מ שכתבו חז"ל אבות הפך זה והפך זה דכולה זה וכל המאורעות גלגלי הסבות והרפתקאות הצאות בעולם הן על הליצור הן על היחיד הכל כחוב ומפורש בתורה ובחז"ל והמה טמונים גנוזים ומכוסים ומרומזים

הירושלמי כל מה דמתעבדין כלומר שחדעו כל הנעשה בעולם מסוף העולם ועד סופו, וק"ל.

א"י לפמ"ש הרמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל דכל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל ולעמוד לפני ה' לשרתו וכו' יהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים הרי דוד המע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי, ע"ש. ובגמ' ברכות (ל"ה ע"ב) אמר רשב"י אפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו' תורה מה תהא עליה אלא אדם מקדיש עצמו לתורה ועמדו זרים ורעו לאנכס, נמצא דמי שמקדיש עצמו לה' ולתורתו לשמור מצותיו כל הימים אזי מלאכתו נעשית ע"י אחרים. וז"ש ושמתם את דברי הצריח הזאת ועשיתם אותם שאם תעשו כל דברי הצריח וכל המצות יהי' שכרכם כי ואז תשכילו כלומר תחזוננו ית כל מה דמתעבדין כלומר תזכו שאחרים יעשו לכם מלאכתכם וכתרגום ירושלמי.

א"י לפמ"ש הצעה"ת עה"פ ברוך אתה בעיר במצות שאתה עושה בעיר סוכה מזוזה ומעקה וברוך אתה בשדה במצות לקט שכחה ופאה וכבר עמד ע"ז הרבי מלובלין (ובשפע חיים לכ"ק אדמו"ר הגה"ק מקלוזענבורג זל"ל זי"ע פ' תצא) מ"ש מצוות אלו דוקא.

והנראה בס"ד דבמצות נמי צריך ללכת בהדרגה ובתחילה האדם דומה לפרוזדור סוכה דירת עראי בעינן ושוב יבנה בית וישא אשה ובעי מזוזה דסוכה פטורה ממזוזה דלא קיי"ל כר"י דסוכה דירת קבע בעינן אלא דירת עראי סגי, ושוב כשיש לו בית צריך לעשות לו מעקה לגגו, והענין כי כשהאדם לבדו עושה סוכתו עיקר וציתו עראי יושב ולומד תורה באהלים ומקיים דברי התנא באבות ועל הארץ תישן וחי' לער תחיה אבל כשנשא אשה והוליד בנים כבר חייב לבנות דירה בשביל אשתו וצניו כי כל כבודה בת מלך פנימה ולה חייב בדירה ואדרבה אשה פטורה מן הסוכה ולכן צריך מזוזה וכשיש לו בית חייב במעקה להקיף ביתו שלא יפול הנופל כלומר שצריך לראות שציתו יהיה מוקף חומה בחומות קדושה מבוצרות שלא ילא אחד מצניו לתרבות רעה ח"ו ואזי לא יפול הנופל מציתו כלל. ובגמ' שבת נ"ד מי שיש צידו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפס על אנשי ביתו, וזה ועשית מעקה לגגך. ונמצא דזה הסדר ברוך אתה בעיר כשאתה נכנס בעיה"ז בעיר אז תקיים מתחילה מצות סוכה ואח"כ מזוזה ואח"כ מעקה.

והאמנם בן עשרים לרדוף וברוך אתה בשדה לקט שכחה ופאה כי היוצא השדה צריך ללקט הניצולות הקדושות וקרב פזורינו מצין הגוים ולדקה עשה ה' באומות שפורן לצנ"י בין

"ועמך כלם צדיקים וגו' הקטן יהי'
לאסף והצעיר לגוי עצום אני ה'
בעתה אחישנה" (הפטרה לפ' כי תבוא).
וז"ל דהיל"ל אחישנה בעת, ודברי רז"ל
ידועים.

והנראה דידוע לכל מקום שנאמר עם
על פחותי ערך קטנים שבהם
נאמרה, וישראל הוא הגדולים שבהם
שהם צמעה ומדרגה גבוהה, וצפ' בשלח
ויהי בשלח פרעה את העם וחמושים
יאלו בני ישראל, שהעם לא ראו ללכת עד
שישלחם פרעה, ובני ישראל יאלו
מעצמם, והדברים ידועים. והנה אמר
ועמך כלם צדיקים דאפילו עמך שהם
נחות דרגא ג"כ כלם צדיקים לעולם ירשו
ארץ, ויזכו לארץ ישראל.

אמנם הרי הרשב"א הקשה אהא דאמרו
הקב"ה כפה עליהם ההר כגיגית
ומכאן מודעה רבה לאורייתא דהיו
אנוסים, א"כ אמאי נחרצ מקדש ראשון
ונגלו מן הארץ ועונש זה מה הוא כיון
שהיו אנוסים ולא עזרו על דבר, ומי'
הרשב"א ז"ל ע"פ מש"כ צמחלים ויתן
להם ארצות גוים ועמל לאמים ירשו
צעבור ישמרו תקיו ותורותיו ינלרו,
כלומר דא"י על תנאי נתנה להם שישמרו
את התורה, וממילא הגם שיש להם
טענת מודעה אבל זה רק על האורייתא
אבל א"י צמחאי נתנה להם, ואם עזרו
על התנאי נגלו.

האומות, ועיין אוה"ח הקדוש פ' תלך
ע"פ וראית בשציה אשת יפת תואר
ודרשת חז"ל לא דברה תורה אלא כנגד
יה"ר שביאר כוונת הענין להעלות
הנילוות הפזורות בין האומות, ע"ש.
ולכן צריך אהה צודה לקט שכחה
שצעוני"ה הרבה שוכחין שהם מזרע
ישראל וצריך להחזירן למוטב ופאה
אפילו רק לאחזו מקנה ולהחזירו אבל כל
זה לאחר שחזק את ביתו וגגו שלא יזיק
לו ח"ו.

גם צריך לזה דעת להצין כדת מה
לעשות ושלא יהיה מלוא הבאה
בעצירה ח"ו שלפעמים חושב שעושה
מלוא וכדרך שראינו צעוני"ה שיש
העושין כמה דברים שלא כדרך התורה
ועל כל דבר יש להם היתר של עת
לעשות לה' הפרו תורתך אבל צעוני"ה
כמה פעמים שהפרו תורתך יש אבל
לעשות לה' חין, ליבא לפומא לא גליא
ולכן אמר מתחילה סוכה מזוזה ומעקה
ואח"כ לקט שכחה ופאה ח"ש ושמתם
את דברי הצריה ועשייתם אותם למען
תשכילו את כל אשר תעשון כלומר
דצעת עשיית דברי הצריה צריך להשכיל
צדעה וצינה יחירה בכל פעולותיו כי
לפעמים חושב שזה מלוא ולמעשה הוא
עצירה וכן לפעמים יש עצירה לשמה
והוא הכל חלק משמירת הצריה, וזה
למען תשכילו את אשר תעשון שצריך
התבוננות כדת מה לעשות וצאיזה אופן
לעשות וק"ל.

אמר תקעו אלא למה מריעין מריעין
רחמנא אמר זכרון תרועה אלא למה
תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין
ומריעין כשהן עומדין כדי לערצב השטן.

ופירש"י כדי לערצב שלא ישטין
כשישמע ישראל מחצבין את
המלות מסתתמין דבריו. ועיין חו"ס' בשם
הערוך וירושלמי דכתיב ובלע המות לנח
וכתיב והי' ביום ההוא יתקע בשופר
גדול כד שמע קל שיפוצא זימנא חדא
בהיל ולא בהיל כד שמע תניין אומר
ודאי זהו שיפוצא דיתקע בשופר גדול
ומטי זימניה למחצבלע וכו' ע"ש. ועיין
ר"ן ולפרש"י ז"ע למה דוקא בתקיעת
שופר תוקעין ומריעין וחזרין ותוקעין
ומריעין ולמה לא תקנו כן בשאר מלות
ונימא משום חציבה מצוה.

איברא דהתוס' הקשו אמאי לא הוה
כאן משום כל תוסיקף ות"י דליכא
כל תוסיקף כשעושה המצוה פעמיים ועיין
ר"ן כגון הנוטל לולב וד' מיניס כמה
פעמים ביום או האוכל מצה כמה כזיתים
וכיוצא בו א"כ גם בשאר מצות כן הוא,
וקנח נראה מדעת הר"ן כאן דבאכילת
מצה כל כזית שאוכל איכא מצוה כמו
בנטילת לולב ותקיעת שופר והאחרונים
נסתפקו בזה ול"ע.

ואשר נראה בטעם רש"י דס"ל דבהול
מחמת חציבות המלות הוא רק
דאלקיס עשה את האדם ישר לעבדו בכל
לצבו אלא שהשטן בא ומסיתו לעשות

אמנם הרי אמרו פושעי ישראל מלאים
מצות כרמון (עירוזין י"ע ובסוף
חגיגה) אין אש של גיהנם שולטת בהם,
ובנות ישראל נאות הן אלא שהגלות
משחרתן, וקאמר הנביא הקטן יהי'
לאלף, כלומר אפילו הקטן שבישראל
אפילו פושעי ישראל מלאין מצות כרמון
ויהי' לאלף אלפים מצות שמקיימן אפילו
הקטן שבישראל, והנעיר לגוי ע"ד
שאמרו חז"ל לעולם אל תהי צעיצורי
אחסנתא אפילו מצוה ציטא לצבא טבא
דילמא נפק מיניה זרעא מעליא, וא"כ
אפילו הוא כעת בצחינת נעיר שאין עליו
שום סימני זקנה שהוא זקן מי שקנה
חכמה מ"מ הרי אפשר שיהי' לגוי ע"ד,
שיצאו ממנו דורות לדיקים, כמו שראינו
כמה פעמים שמעז יצא מתוק, ועיין
ברכות (י' ע"א) בצרורי' שאמרה לר"מ
מי כתיב יתמו חוטאים חטאים כתיב,
ועיין גהש"ס בשם הזהר פ' וארא שאין
לקלל אפילו הרשעים שאלמלא קללו את
תרא ומת לא היה נולד אברהם אבינו
ע"ה, וזה והנעיר יהי' לגוי ע"ד, ואמר
אני ה' מדת הרחמים, בעתה אחישנה,
לפמ"ש ז"ל לא זכו בעתה, וכיון דאכתי
ח"ו לא זכו רק ועמך כלם לדיקים,
ואפ"ה בעתה אחישנה שימהר את הזמן
כלו אעפ"כ לגאלינו בצ"א.

(שנת תשמ"א)

ראש השנה

אמר רב יצחק (ר"ה ע"ו ע"א) למה
תוקעין צר"ה למה תוקעין רחמנא

מן העצירות וע"כ שמה שחטאו אינו אלא בגרמת השטן ואז צהול ונתערבב השטן שהכל מטילין עליו. ומה"ט נראה דממתינין ליה אם התקיעות בזמן שכל ישראל עושין תשובה שלימה ותולין הכל על השטן ולוקחין שער לעזאזל ומתודין עליו עוונותיהם של כל ישראל שהכל בא על ידו ושולח אותו אל ארץ גזירה ומתכפרין כל עוונותיהם של כל ישראל. (שנת תשנ"ג)

עצירות והוא השטן הוא המלאך המות יורד ומקית את האדם ועולה ומשטין עליו שחטא אלא דכשבה ומשטין על החוטא יורדים לראות מעשיו כי אין דנין שלא צפניו וצאשר הוא שם והיורדים ורואים את מעשיהם של ישראל שהם מחבזין את המלות ותוקעין ומריעין וחוזרין ותוקעין ומריעין אז באים בטענה שכל מה שחטאו לא חטאו אלא ע"י הסתת השטן והוא גרם לכל שהרי רואי ישראל מחבזין המלות ובוררין

פרשת נצבים

והנה קיי"ל דאין ממנין קטן על הליבור וכן אין ממנין אשה, ודבורה שהיתה שופטת את ישראל פירשו הראשונים דע"פ ז"ל דנה או שהי' ע"פ הדיבור, עכ"פ מזכור ברמז"ס ז"ל דאפילו צת מלך אינה יורשת, וצמנ"ח חקר אי צת מלך יורשת ולא הרגיש בדברי הרמז"ס ז"ל, וי"ל דזה דיוק הלשון כל איש ישראל, והיינו שיהי' איש ולא קטן ואיש ולא אשה, ולכן חשב אח"כ טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחנך וגו', שהני כולכם נצבים לפני ה', אצל אינס ראוים להיות שופטים ושוטרים.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם וגו' כל איש ישראל"

"אתם נצבים היום כלכם וגו' ראשיכם שבטיכם זקניכם שוטריכם כל איש ישראל" (כ"ט:). יש לדייק כפל לשון אמרו כלכם וכפל כל איש ישראל. וי"ל לפ"מ דקיי"ל דאין ממנין שררה על הליבור אלא מישראל ולא גרים ועבדים משוחררים, ובהורדוס שאמרו לו אחינו אתה נענשו עליו, ועיין נוב"י מה שחידש ברחבעם בן שלמה שלא הייתה אמו מישראל שאין לררך רק בהתמנות הראשונה אצל בן הירוש אפילו לא הייתה אמו מישראל, והאחרונים נחלקו בדבר. ומעתה י"ל דזה שאמר אחס נצבים וגו' ראשיכם שבטיכם שוטריכם, וא"כ חשב השררות על הליבור, ולכן מקיים כל איש ישראל, דלררך שיהי' מישראל דוקא ולא מעכו"ס.

עליו חטא שהקשו מאי ולא תשא עליו חטא ולפי הנ"ל הכי פירושו שאם לא תוכיח את עמימך ויש צידך למחות א"כ אתה תשא החטא שלו כאילו אתה עשיתו ולכן הוכח תוכיח אותו ולא תשא עליו חטא ועליו כמו בשבילו מה שחטא הוא תשא אתה ומיענש בעצור החטא שלו.

(כט:ט). יש לדייק כפל הלשון שאמר אתם נצבים היום כלכם הרי הכל במשמע ולמה כפל שנית כל איש ישראל. עוד יש לדייק כיון שאמר אתם נצבים היום כלכם א"כ הכל במשמע ולמה פרט ראשיכם זקניכם שוטריכם וחזר וכלל כל איש ישראל והו"ל כעין כלל ופרט וכלל.

וזה נמי הטעם שאמרו צרופה נפש שגולה לערי מקלט וישב שם עד מות הכהן הגדול, וכבר הקשו למה ימות הכהן גדול בשביל חטא של רוצח זה. אבל האמת שכיון שהוא הכהן הגדול מאחיו הי' לו להתפלל ולתקן כל הדור כולו כי הני דבי ריש גלותא ויותר מזה עיין מכות (י"א ע"ג) משנגמר דינו מת כ"ג ה"ז אינו גולה אם עד שלא נגמר דינו מת כ"ג ומנו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני ובגמ' פריך מאי הוה ליה למיעבד [להאי כהן גדול שני שנתמנה אחר שהרג זה רוצח מאחר שעדיין לא הי' כ"ג כשהרג זה למה הוא נענש, עי' רש"י] ומשני היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ביקש ע"כ.

הנה דאפילו לאחר שכבר הרג בשגגה רק שלא נגמר דינו אכתי ציד הכהן גדול לבקש רחמים שלא יגמור דינו לחובה וחייב לבקש עליו רחמים וכיון שלא ביקש רחמים ונגמר דינו לחובה נענש עליו כאילו הוא הרגו ומת הכהן גדול הזה והרוצח ישוב לביטוי. ואמר אביי עוד שם, אהא דתנן משמת כהן

והנראה לפמ"ש ז"ל (שבת נ"ד ע"ב) פרתו של ר' אלעזר בן עזרי' יצאה וכו' שלא צרפון חכמים וכו' תנא לא שלו הייתה אלא של שכינתו הייתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו, רב ורבי חנינא ור' יוחנן ורב חביבא וכו' מתנו בכוליה דסדר מועד וכו' כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו נתפס על כל העולם, אמר רב פפא והני דבי ריש גלותא נתפסו על כולי עלמא, ופרש"י נתפס נענש על עבירות שבידן בכל העולם כולו בכל ישראל כגון מלך ונשיא שאפשר לו למחות שיראין מפניו ומקיימין דבריו. כי הא דאמר ר' חנינא מאי דכתיב (ישע"ג) ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו אם שרים חטאו זקנים מה חטאו אלא אימא על זקנים שלא מיחו בשרים.

והנה מבואר דכל אחד שיש בידו למחות ולא מיחה בו נתפס באותו עון ונענש על עבירות שבידו כאילו הוא עשה אותה עצירה, ולפענ"ד זה נמי כונת הכתוב הוכח תוכיח את עמימך ולא תשא

יכתב על שמו שפרתו יאחז בשבת
 זרועה על זוארה ונכתב על שמו ח"ו
 חילול שבת לדעת החכמים, והגם שאמרו
 וכי פרה אחת היתה לו אלא של שכינתו
 היתה אלמנה אחת שהיתה בשכונתו ולא
 מיחה בה נקראת על שמו, הרי שהדגישו
 שלא הוא עצמו חטא בכך, עכ"ו נכתב
 באופן זה לדורות למען דעת כל עמי
 הארץ.

ונראה דז"ש אחס נצבים היום כלכם
 דאיתא במדרש שהוא ר"ה שכל
 מקום שנאמר היום היינו ר"ה ביום
 הדין ודנים כל העולם כולו ודנים כל
 אחד בפרט ומיהו דנים הכל בכלל שכל
 מי שיש צידו למחות ולא מיחה נתפס על
 אותו עון, נמצא יש כאן כלל שכולם
 נצבים ונדונים וכל באי עולם יעברון
 לפניך כבני מרון ואח"כ פרט זקניכם
 שוטריכם וגו' כל איש ישראל שהם
 נדונים לא רק על הפרט אלא הכלל כולו
 כל איש ישראל לפי ערכו נדון גם בשביל
 אחרים, וזה ראשיכם וגו' נידונים בשביל
 כל איש ישראל.

והנה בראש וראשונה חייב האדם
 להשיג על בני ביתו ולחנך את
 בניו וצנותיו לתורה ומצוות ולראות שציתו
 יתנהל ע"פ התורה ולפיכך חזר הכתוב
 ופרט טפכם נשיכם שזה צידו למחות על
 אנשי ביתו [ולכן בשנת י"ג אומר ברוך
 שפטרני מעונשו של זה] ולפי שהגרים
 אינן מכלל ישראל דקהל גרים לא אקרי
 קהל ואינם בכלל ערבות של כל ישראל

גדול לאחר שנגמר דינו ה"ו אינו גולה
 מ"ט ק"ו ומה מי שגלה כבר יא עכשיו
 מי שלא גלה אינו דין שלא יגלה, ופריך
 ודילמא האי דגלה איכפר ליה האי דלא
 גלה לא, ומשני מידי גלות מכפר מיחה
 כהן הוא דמכפרא, והטעם הוא משום
 שהוא נתפס באותו עון וכיון שהי' צידו
 לבקש רחמים ולא ביקש נענש באותו עון
 שמת במקום רוחא. וזה נמי הטעם
 שמיחה צדיקים מכפר שהצדיק אצד בעון
 הדור שהי' צידו למחות או להתפלל
 וא"כ הוא נענש בעונותיהם וז"ש הצדיק
 אצד ואין איש שם על לב שנאצד הצדיק
 מפני הרעה שעשו אנשי הדור ולא שמו
 על לב ולא שמעו להוכחתו או שלא
 הוכיח כראוי או לא התפלל עליהם כראוי
 ולכן נתפס בעונם ח"ו.

ואמר רק את עמיתך דעל כל העולם לא
 נתפס כי אין ציד כל האדם
 להוכיח את כל העולם כי הרי לא ישמעו
 אליו אצל עמיתך ישמע לך. וכבר כתב
 החפץ חיים במכתבו שיבא לעוה"ב איש
 ישר ותמים חסיד במעשיו צדיק בכל
 דרכיו וימצא כתוב לו על חשבונו
 בעוה"ב שחילל שבת ואכל נבילות
 וטריפות וכיוצא בו וצתמימותו יאמר
 למלאך אולי זה טעות שכתבו על חשבונני
 כי מעולם לא חללתי שבת ובשר טריפה
 לא בא לפי, אצל יאמר המלאך כי ח"ו
 אין טעות כאן אלא שלא מחית במי
 שהיה ביכולתך למחות והוא הי' מחלל
 שבת וכיוצא בו ונכתב על שמך, והרי
 כמה הי' האי צדיק ראצ"ע נותן שלא

אין לך אלא שופט שצמיך. על פי התורה וגו' אשר יגידו לך ימין ושמאל (סנהדרין כ"ט) אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכ"ש שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל. ולכאורה כיון שאפילו נביא אינו ראוי לחדש א"כ למה כשהוא אומר על ימין שהוא שמאל צריך לשמוע לו, הרי כשאומר על ימין שהוא שמאל ודאי שמשנה מן הכתוב בתורה וצבה"ג כיון שאינו ראוי לחדש דבר בתורה הרי אין חיוב לשמוע לדבריו.

אמנם נראה דלא קשה שהרי אמרו ז"ל הורו צ"ד ושמע תלמיד שהגיע להוראה וידע שטעו והלך ועשה ע"פ הוראתם חייב מפני שכיון שידע שטעו אסור לו לעשות כפי הוראתם והוא מחמת שזאת התורה לא תהא מחולפת ואם בזמן מן הזמנים אפשר שיטעו בחלק מן המצוה אבל על הרוצ לא יטעו. וכבר כתב הרמב"ן ז"ל אלקים נצב בעדת אל-ל שלא יטעו ח"ו ומיהו זה דוקא כשהם מורים בדרך ה', הגם שח"ו אפשר שיטעו שגיאות מי יבין, אבל לא תאמר שח"ו יש ציד גדולי ישראל לשנות אפילו קונו של יו"ד, וכבר אמרו על החכם מכל האדם יאבדו אלף כמותו וקונו של יו"ד לא ישנתה ח"ו בתורה ולא מראש בסקת דברתי ואם יבא מי שהוא ויאמר שהוא יש לו סודות שקיבל איש מפי איש עד משה שלא נתנו לכל ישראל לא תאצה לו והוא בכלל מסית ומדיח שמשנה רבינו נתן את כל התורה

לפיכך לא נכללו בכלל כל ישראל, ואולם דוקא בכלל ערבות אינם אבל מי שיש צידו למחות ולא מחה נתפס עליו מדין מ"ע של הוכח תוכיח את עמיתך במצות ולא מדין ערבות שהם שני דברים ולכן חזר ופרט וגרף אשר בשעריך מחוטב עליך עד שאב מימך לעברך בצרית ה'.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' וגו'" (כ"ט:ט). ובתרגום יב"ע אמר משה נביא לא בטומרא אנה מסהיד בזון אלהן כד אתון מעתדון יומנא כולכון קדם ה' אלקכון ריש סנהדרין דלכון כו' כל אינש ישראל, וצ"ב. ועיין א"ע ורמב"ן ז"ל. ואשר נראה בצ"ד דלכאורה מצינו בתורה דברים נראין כסותרין כי מצד אחד צרור שזאת התורה לא תהא מחולפת ולא תהא תורה אחרת מאת הית"ש, ואפילו נביא אינו ראוי לחדש דבר בתורה כי אם לפי שעה כאלהיו בהר הכרמל והמחדש דבר שלא מפורש בתורה ולא לזהו ה' נקרא צודה דת לעצמו והוא בכלל ע"ז ח"ו וכמה כרכורים דחקו עד שמלאו רמו למגילה וחנוכה ושאר מצוות דרבנן.

ובמקום אחר כתיב (י"ז:ט) וצאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה צימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך, ובחז"ל (ספרי) אל השופט אפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו

צריך לשמוע לקול הנביא, אבל לשנות אין גם זה שום כח ח"ו כי אין נביא רשאי לחדש מהיום ולעולם.

א"י אחס נצבים היום כלכם ראשיכם שבטיכם וגו' כל איש ישראל (כט:ט) לפמ"ש האלשיך ז"ל צפ' וילך עה"פ (לא:י) וילו משה וגו' בצוא כל ישראל לראות וגו' תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' והקשה ז"ל לפני הראוי היה לומר תחילה הקהל את האנשים וגו' ואח"כ יאמר תקרא את התורה הזאת באזניהם. וחירץ דה"י אפשר לומר דהשלמים הנקראים ישראל המה ידעו כל מה שכתוב בתורה ולמה צריך שישמעו והעם הבלתי יודעים ונשים גם בשומעם מה יועיל לז"א צבא כל ישראל וגו' והוא ע"ד אמרם ז"ל מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה שהכוונה על המסיר אזנו משמוע תורה מחמת שכבר למדו ושמעו פעמים רבות ומשום כך אינו חפץ לשמוע שוב וללמוד מה שכבר למד, הנה צמדה כנגד מדה גם תפלתו שמתפלל לה' ג"פ ציוס נעשה תועבה, שהרי גם ה' שמע בשחרית כבר וחזור לשמוע במנחה ובערבית והאדם שכבר התפלל היום מדוע שב להתפלל במנחה ובערבית, ומכאן נלמד שאפילו שכבר שמע האדם הד"ת עדיין חובה עליו לשמוע ולחזור על לימודיו כל אימת שישנה האפשרות בידו.

לכולנו, ואין שום חכם או נביא בעולם שיש לו כח לשנות אפילו כלשהו מתורתנו הקדושה רק היכא דיפלא ממך דבר וכיוצא בו אז נצטוינו אחרי רבים להטות.

וכבר כתבתי דמה"ט צמעשה דתנור של עכנאי לא רצה ר' אליעזר לשמוע להם שהיו הרוב והקשו האחרונים דהכי לא ק"ל אחרי רבים להטות, האמנם כיון דר"א אמר צסוכה כ"ה מעולם לא אמרתי דבר שלא שמעתי מרבותי נמצא שכל דבריו דברי קבלה שקבלו רבותיו עד משה רבינו ולכן לא הי' יכול להודות להם, כעין הא דתלמיד שידע שב"ד טעו והארכתי בזה בס"ד (ראה לעיל בהספד על הגר"פ הירשפרונג זצ"ל), ולא אמרו אחרי רבים רק במקום ספק ולא נגד ודאי.

וד"ש תרגום יב"ע אחס נצבים היום כלכם לפני ה' חלקיכם ראשיכם וגו' אמר משה נביא לא צסתר אני מעיד צכס את כל התורה ואיני אומר לכס זאת צסתר שיוכלו אח"כ לשנות אלא כולכם ראשיכם ושבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל כולם עומדים לפני ה' וכולם שמעו כל התורה כולה ולכן מה שאמרו לשמוע לשופט אשר יהיה בימים ההם אינו סותר על מה דכתיב דאין לשנות כל התורה דהכל נתנה בעצם היום וכל התורה ידוע לכולם, ומה שצריך לשמוע להם הוא רק על פי התורה אשר יורוך ורק אם יפלא ממך כדת מה לעשות אז

הקטנים ישמעו וילמדו ויקבלו עליהם לעצרך צברית ה' ובאלתו כדי שיקבלו כולם עליהם עול מלכות שמים ויקחו ק"ו אס הראשונים והזקנים כולם צאים ומקבלים עליהם כ"ש אנו, ולכן מסיים פן יש צכס דעכשיו שוב א"א להבדל כיון שנצבים כולכם. (שנת תש"נ)

"אתם נצבים היום כלכם וגו'" (כט:ט. ופרש"י מלמד שכנס לפני הקצ"ה ציום מותו וכו'. ובפרשה הסמוכה וילך משה וידבר את הדברים האלה אל בני ישראל וגו'.

וכבר הקשו המפרשים הליכה זו למה כי לא פורש להיכן הלך. וי"ל דהנה משה רבינו הכניס כל ישראל ציום מותו והראה להם שאם ירצו לעבור לארצנו הקדושה צריך שיהיה ציניהם אחדות, ולא רק צין גדולי ישראל אלא כל ישראל טף ונשים וגרך אשר בקרבך ואפילו חוטב עץ ושואב מימין כולם צריכים להיות באחדות וכשיהיה אחדות השלמה אז אפשר שיעברו לארץ ישראל.

וד"ש אתם נצבים היום כלכם שכנס כולם יחד ושוב וילך משה וידבר אליהם את הדברים האלה כי אם ירצו לעבור לארץ ישראל ולהיות שמה צריכים להיות באחדות ולא צפירוד כי זה סוד הגאולה העמידה, וגם יעקב אבינו צשעת פטירתו אמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים הקצ"ו

ולפ"ז יאמר צמועד שנת השמיטה צחג הסוכות צצוא כל ישראל שאם שגם צשנה ההיא צבר נתראו זה פעמיים צפסה וצעררת וחוזר לראותם שם גם פעם ג' ואינו קץ צהם זולת מה שרואה אותם צכל מקום כן גם צשמוע תורה עליהם לנהוג כך, ואף שכבר יודעים הם הדברים הנלמדים ושגור על לשונם תקרא צאזניהם ולא יקונו הגם שלמדו ושמעו הדברים פעמים רבות, וגם הצלתי נכנס צאזניהם שהם העם המוני חסרי ידיעה והנשים והטף וכו' גם שמעצמם לא ידעו ללמוד ספר יצינו על פה, וזהו למען ישמעו ולמען ילמדו וגם ויראו וכו' צשומעם שהם דברי תוכחות והכת הג' שהם צניהם אשר לא ידעו הצנת הדברים גם צשומעם ישמעו ולמדו שיחשקו ללמוד ע"ש.

א"י למען ישמעו לפמ"ש צירושלמי על המאמר של ר' יהושע אשרי יולדתו שאמו צשעת עיצורה הלכה לציהמ"ד וישצה שם שישמעו אזני העיצור תורה ושוב כשנולד נטלה המטה שלו והציאה לציהמ"ד ויהי שם שישמעו אזניו ויהיו רגילים לשמוע רק דברי תורה. וזהו למען ישמעו ולמען ילמדו.

ולפ"ז אפשר לומר דהכ"נ צמכוון הקהיל את כולם ואמר אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלתיכם שכיון שיראו שהגדולים ראשים וזקנים כולם מקבלים עליהם הצרית ממילא גם

א"י לפמ"ש במקום אחר, דמעשה אבות פועלים על הזנים ומעשה הזנים על האבות, דאע"פ שאמרו "לא יומתו אבות על זנים וזנים לא יומתו על אבות", אבל עם כל זה מעשה האבות פועל בהם הן לזכות והן להיפך ח"ו, ואמרו בגלל אבות חושיע זנים ותביא גאולה לזני צניהם, וגדולה זכות אבות. ולהיפך ח"ו זני תשע מדות יוכיחו, וכן ממזר וכיו"ב. וצתמר מפני שזנועה היתה צבית חמיה זכתה ויאלו ממנה מלכים, וזנות לוט שנתכוונו למזנה יאלו מהם מלכות צית דוד. ומיהו על פרט אחד שלא עשתה צניעות וקראה לזנה מואב, נענשה כל האומה לדורות כד' מאות שנה כמבואר בחז"ל. ולהיפך מזינו ציעקב אבינו שהתפלל שלא יזכר שמו במחלקותו של קרת, שנא' "ויקח קרח וגו' בן לוי", ולא הזכיר "בן יעקב". והיכן נזכר, כשנתייחס על הדוכן. עכ"פ נראה פשוט דמעשה הבן או שמוסיף קדושה באבות וצרא מזכה אבא או ח"ו פוגם בהם. וכמאן קרינן רשע בן לדיק רשע בן רשע, הרי שבן הרשע פוגם ח"ו באביו הנדיק עד שקורין לו בן רשע.

ובזה יש לפרש נוסח הוידוי, "שאין אנו עוי פנים לומר לפניך ה' או"א נדיקים אנחנו ולא חטאנו אבל אנחנו ואבותינו חטאנו", וכבר שפכו כמה דיו דמה לן לזבות את אבותינו ח"ו שחטאו, מי הוא העו פנים שלאחר פטירת אבותיו הנדיקים קדושי עליון יוציא עליהם שם רע צרבים שחוטאים היו ח"ו. ולהנ"ל

ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם כלומר דהעיקר להקבץ אפילו כשהם צנחינת בני יעקב.

"ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת וגו' כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום וגו' ואת אשר איננו פה עמנו היום" (כט: יג-יד). צמדרש לקח טוב פסיקתא דר' טובי' בר"א פ' נצבים "ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה עמנו" אלו המתים, "עומד היום לפני ה' אלקינו" אלו החיים, "ואת אשר איננו" אלו הדורות העומדים לבוא. והוא פלא (ועיין ביאור הרא"ש שם ובכלי חמדה האריך בזה).

ואשר נפלענ"ד דאמרו ז"ל (מעניח ה' ע"ב) יעקב אבינו לא מת, ופריך וכי צחנס חנטו חנטו וספדו וספדו ספדיא וכו' ומשני מה זרעו צחיים אף הוא צחיים. נמצא דהמתים אם יש להם זנים נדיקים לא מתו כלל אלא הם ישנו פה עמנו דמה זרעו צחיים אף הוא צחיים, אלא דכיון שמת נעשה חפשי מן המצוות (שנת ל'), לא כן החי חייב במצוות. נמצא דהמת הגם שהוא צחיים וישנו פה מ"מ אינו עומד לפני ה' אלקינו, דאינו מחוייב במצוות. ולכן פי' "ישנו פה עמנו" אלו המתים, "עומד היום לפני ה' אלקינו" אלו החיים, שהם עומדים ומשמטין ומקיימין מצוות לפני ה' אלקינו, "ואת אשר איננו" אלו הדורות העתידים לבוא שעדיין לא באו לעולם כלל.

היום מעם ה' אלקינו וגו' פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה" (כט:יז). נראה דמתחילה אמר איש או אשה שהם יחידים ושזו אמר או משפחה או שצט שהם רבים כי כן הקדר שמתחיל באחד והוא הולך ומסית ואם יניחו אותו אז יתברך בלבו לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרואה את הנמאה. ודרך נפש האדם שאינה מתאווה לדברים הרעים לה כאשר תבא בלבו קצת התאוה והוא ימלא תאוותו אז יוסיף בנפשו תאוה יתירה ותהי' נמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה יותר מזראשונה והתאוה עוד לדברים רעים שלא היטה מתאוה להם מתחלה, עיין רמב"ן וזה כי בשררות לבי אלך למען ספות הרואה את הנמאה כיון שימלא נפשו בתאוות יוסיף תאוה על תאוותו ועיין ראב"ד בצעלי הנפש שאם ימלא תאוותו בהיתר שזו יבא למלא תאוותו באיסור שמתוך ההיתר בא לידי איסור, וזה פן יש בכם וגו'.

או יאמר בזמן האחרון נתרצו צ"ה הרבה בעלי תשובה שחוזרים לתורת ה' אשרי חלקם, אבל זה לעומת זה נתרצו גם מיינים ואפיקורסים הנקראים רעפארמער בלע"ז שעשו מזה תנועה כי כל זמן שהם יחידים יש לדונם כשגגה אבל כשהם מתארגנים באירגון בגדר חבור ענבים ר"ל וכחצמי קצת נגדם בכמה מכתבים ובקונט' לדיק באמונתו יחי' ע"ש, ואליג גם כאן מה שכתבתי בזה.

אחי שפיר, דאדרבה אומרים שאין לנו עזי פנים וכו' אבל אנחנו חטאנו ולא די בזה אלא שע"י שחטאנו לנו פגמנו גם באבותינו, ונמלא שאנחנו ואבותינו חטאנו, במה שאנחנו חטאנו אדרבה החטא שלנו גדול הוא שפוגם גם באבותינו ומבקשים סליחה על הכל.

ובקרא עוד כתיב כפר לעמך ישראל אשר פדית ואמרו ז"ל שמכפר אפי' על יוצאי מצרים (עיין רש"י שם), ל"ב דמה שייכות ליוצאי מצרים עם האי חלב. ולהנ"ל כי החטא פוגם עד למעלה ה"ו וזריך כפרה.

ולפ"ז אחי שפיר דברי הפסיקתא "לא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה עמנו" אלו המתיים, "עומד היום לפני ה' אלקינו" אלו החיים, "ואת אשר איננו" אלו הדורות העתידיים לבוא, כלומר כל מה שאנו כורתים ברית היום נוגע להמתים ולהחיים ולדורות העתידיים, כי כל ישראל כאיש אחד חברים. וזה ג"כ "אתם נצבים היום כולכם", כיון ששורש אחד לכולנו. וע"ד וכי יש לך אדם בישראל שאין לו קרובים, שכולנו בני יעקב אנו, ונמלא שכל איש ישראל נצבים לפני ה'. ובזה אנחנו מבקשים שיגן עלינו וזכות אבות וברית אבות כיון שהכל תלוי כאחד.

(שנת תשמ"א)

"פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה

שלהם הם מנגחים את הנדיקים אבל
בשעה שכל קרני רשעים אגדע ממילא
תרוממנה קרנות לדיק.

בן הנני שבע רצון שסוף סוף החליטו
לנאת ברחצת העולם בהסצרה צרורה
נגד התנועה זו ושהם שקר ודבריהם
שקר ופעולותיהם כוזב ומעשיהם מעשה
רשע, ומשה אמת ותורתו אמת והם
בדאים, ולפענ"ד הוא חוב קדוש על כל
אדם מישראל שומר התורה והמצוות
להסביר האמת ולהכחיש השקר, וכבר
היו כמה כתות מישראל שינאו מגדרי
התורה והמסורה המקובלת לנו מפי
משה רבינו ע"ה ומסרה ליהושע וכן כל
דור ודור עד דורינו והם ראו לשנות ח"ו
תורתנו כרצונם ולא להתנהג כפי הקבלה
שקבלנו מפי משה רבינו ע"ה, ובכל דור
ודור עומדים עלינו כאלו וכיוצא בהם
והכו על קדקדם בכל דור.

ואחשוב קנאת מהם, לדוק וזיתום,
והמתיוונים צימי השמונאים,
והקראים, וגם אותם האיש הידוע, ואותו
המשוגע [כמו שקראו הרמב"ם באגרת]
והקארואן שלו, והרעפארמער שקראו
עצמן המשכילים באשכנז ודומיהם,
שכולם העמידו עצמן כממשיכי ומחזיקי
התורה והיהדות, אלא שטענו שזריכים
ללכת לפי רוח הזמן ואח"כ לשמור
התורה ולא צרכו בתורה תחילה, עשו
לעצמן דרכים אחרים שלא ע"פ קבלת
משה רבינו ע"ה.

הנני במחצתי זה זיישר כח למעכ"ת
ולאנ"ש הנלוים אליו ותחזקנה
ידיכם על הקידוש השם הגדול ברבים
ע"י באסיפה השנתית האחרונה, שעמדו
כמה מהמדברים בפני הקהל לגלות
מקלט ממעשיהם התעמועים של התנועה
הרעפארמער והקאנסערוואטיווען
וההסתה שלהם ומנהיגיהם הבאים
במחצת נגד ה' ותורתו זה שנים
]ובענייני כחצתי לפני כמה חדשים
קונט' קטן בשם לדיק באמונתו יחי'
לגלות חרפתם וכחצתי שם כמה עניינים]
כאשר ודאי קבלתם הקונטרס וזרזתי
לנאת ברבים נגד הרעפארמער והגם
שאיני כדאי מ"מ נשמעו קלט דברי
בס"ד, ועתה סוף סוף קמו בפומבי
וברבים וגיננו אותם המתקוממים בשנאה
ושקרים והסתה וסילופים נגד תורתנו
הקדושה תורת ה' תמימה, והשיבו להם
בדברי אמת בלי חנופה להם, וכבר אמרו
חז"ל (סוטה מ"א) כל המחניף להם לבסוף
נופל בידם, ולקחו את המסוה מעל
פניהם וגיליתם קנאת את פרנאפם והעזות
שלהם, וההולכים בעקבותיהם וגמשכים
אחריהם, וי"ר שיתקיים בכם וכל קרני
רשעים אגדע תרוממנה קרנות לדיק,
ומרגלא בפומי לפרש ללכאורה קשה
אמאי לא שומעין לנדיקים שאומרים
האמת ושומעין. לרשעים שמסלפין האמת
אלא שהרשעים עושין קרניים לשקר
שלהם כקרנות לדיקים וצאים לההמון
ומחליפין הרע בטוב ועושים לו קרניים
וכיון שמניחין אותם להתגדר בקרניים

פ"ג מהל' מעה"ק ה"ד ובטוש"ע יו"ד סי' ב' ס"ה וסי' י"א) מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בתשובה חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבתות צפרהסיא וכו' אלא לאו הכי קאמר חוץ מן המומר וכו' ולחלל שבתות צפרהסיא ופרש"י האי תנא חמירא ליה שבת כעו"כ דהעובד עו"כ כופר בהקצ"ה והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקצ"ה במעשה בראשית, ועיין (חולין י"ד ע"א) השוחט בשבת ובתוס' שם ד"ה השוחט.

ומעתה הגע בעצמך ההולך ומחלל את השבת כהרעפארמער הג"ל והתורה אמרה והלך זה וחילל את השבת וכו' ואטו אנחנו הוציאנוהו מכלל ישראל הוא בעצמו שמחלל שבת הוציא עצמו מן הכלל, שהכלל קבל התורה ומה שכתוב בה זכור את יום השבת לקדשו, ולא חעשה צו מלאכה אהה וצנך ובתך וגו', ואמרו חז"ל כל המחללו הרי כופר במעשה בראשית והרי הוא גוי גמור, לא יחלל שבת ויהי' בכלל ישראל ואם מחלל שבת הוא מוציא עצמו מן הכלל ישראל, ויינו יין נסך, ביסולו ביסול עכו"ם, פסול לעדות, או להיות דיין, אפי' הוא למד תורה ורואה לפסוק ע"פ הדין המפורש בתורה.

ובן הבא על הגוי' והוליד ממנה בנים הרי הם גוים גמורים לכל דבר אפי' אביהם ישראל הוא המוליד, ואם ראו הבנים האלו להתגייר אין הוא אביו

והגוי רעפארמער בזמנינו גרועים הם מהם, שהרי אותם שהיו מקודם, היו מהם שהאמינו בתורה שבת, וקלחתם בשאר מצות ובתורה מן השמים, עד שאמרו על הכותים (חולין ד' ע"א) כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקים בה יותר מישראל, אבל המינים והרעפארמער שזמנינו אינם מאמינים לא בתורה מן השמים, ולא בצריאת העולם, ולא בהשאת הנפש, בקינור אינם מאמינים בכל דבר מה"ת תורתנו הקדושה בעונ"ה ולולי שידענו שאבותיהם היו מזרע קודש היינו חוששים עליהם בצרור שהם מזרע צ"נ הכופרים בכל אשר לכל.

ולכן נמי טענתם המזויפת שהקהל הקודש עם ישראל החרדים שומרי משמרת ה' הוציאו אותם מכלל ישראל הוא כזב ועלילה על בני ישראל החרדים, דהגם שהאמת הוא כדצריהם שהם יצאו מכלל ישראל אבל הוא שקר מוחלט שהחרדים והארטאדאקסים הוציאו אותם. אלא הם הוציאו את עצמן מן הכלל, ומה שהם טוענים שאנחנו מוציאים אותם מן הכלל הוא שקר גמור.

ולדוגמא הנה יש לנו תורת ה' תמימה עם תרי"ג מצות, ופירוש ענשן ומתן שכרן, וניקה למשל אחד מהם מי שהוא מחלל שבת צפרהסיא, ואמרו חז"ל שהמחלל שבת צפרהסיא הוא גוי גמור לכל דצריהם, והרי הוא כעובד עו"כ (ועיין חולין ה' ע"א ורמב"ם

ומקיים תרי"ג מצות מ"מ כל שעבר על עצירה זו של מוסר הרי אין לו חלק לעוה"צ ומצוה להרגו אפי' בזמנה"ז [במקום שאין דינא דמלכותא מעניש דבמקום שיש דינא דמלכותא אסור משום דינא דמלכותא כמוצ'ן]. והרי הוא פחות מן העכו"ם.

[וזה לשון הרמב"ם פי"א מהל' עדות ה"י המוסרין והאפיקורסין והמומרים לא להצריכו חכמים למנותן בכלל פסולי עדות שלא מנו חכמים אלא רשעי ישראל אבל אלו המורדין הכופרין פחותין הן מן העכו"ם, שהעכו"ם לא מעלין ולא מורדין ויש לחסדיהן חלק לעוה"צ ואלו מורדין ולא מעלין ואין להם חלק לעוה"צ עכ"ל ה"ן]. והרי דאפי' אדם מישראל שהוא מקיים תרי"ג מצות אבל מוציא עצמו מן הכלל והולך בערכאות הרי זה יא' מן הכלל שאין לו חלעה"צ ופסול לעדות ולדין וכי אגן הוציאו מן הכלל, הוא הוציא עצמו מן הכלל.

והרמב"ם צפ"ג מהל' תשובה ה"ו כתב וז"ל ואלו הן שאין להם חלק לעוה"צ אלא נכרתים ואוצדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים. המינים והאפיקורוסין והכופרים בתורה והכופרים בתחית המתים וצביאת הגואל המורדים ומחטיאי הרבים והפורשין מדרכי צבור והעושה עצירות ציד רמה צפרהסיא כיהויקים והמוסרים וכו'. (ה"ו) חמשה

שיכול לגיירם או למולם מדין אב אלא אם עשה תשובה ורצה למול הילדים הרי הוא ככל אדם מישראל שיכול למול בתור צ"ד, והם אם יתגיירו אין להם דין בניו כלל, ואפי' למ"ד דס"ל גוי שנתגייר הוא ובניו עמו קיים מצות פ"ו מה שהוליד בגיותו, זה גרע שגוי שהיו לו בנים בגיותו בניו מתייחסין אחריו בגיותו ולכן אם נתגייר והם עמו אחתי יש סברה שכיון שכבר היו בניו וקיים בהם מצוה שלו לא ניטל הקיום לאחר הגירות (עיין יבמות ס"ב ע"א בתורה ר"י) משא"כ זה שבא על גוי' מעולם לא נתייחסו אחריו ואין לו שום שייכות עם בניו אלו, כיון שהי' ישראל שבא על הגוי'. וכן החשוד על העריות וכ"ש הבא על א"א והוליד ממנה הרי הולד ממזר והפקיע הולד מקהל ישראל שאסור לבא בקהל, וכי אנחנו הוצאינוהו מקהל ישראל אותו אב הרשע שבא על א"א הוא הוציא את בניו מקהל ישראל. והוא הדין כהן שנשא גרושה והוליד בנים שנתחללו מכהונה ואם בניו באו לביהכ"נ אפי' הם שומרי תורה מ"מ אין מניחין אותם לדוכן ובזמן הבית לעבוד עבודה ולדוכן וכי אגן חייבים על זה או הצ"ד והלא אביו שהי' נותן עינו צאינו שלו הוציאם מן הכלל.

ובן המוסרים את בני' לערכאות של גוים ולוקח אדם מישראל לערכאות שלהם צין צדיני ממונות וצין צדיני נפשות הרי אדם זה אפילו שומר כל התורה שבת ויו"ט ומניח תפילין בכל יום ועושה חסד ונותן נדקה הרבה

(מו"ק פ"ג ד"ה ומה שפי' מהר"ם וכו') שאם היה רגיל לעשות עבירה הרי הוא בכלל פורש מדרכי צבור וראי' דאמרינן פ"ק דר"ה (י"ז ע"ה) אצל המלשינים והמסורות והמינים והמומרים והאפיקורסין ושכפרו בתורה ונתחייט הממטים ושפירשו מדרכי צבור ופרש"י ז"ל ל"ג שפירשו מדרכי צבור דהא כולהו פירשו מדרכי צבור נינהו.

מתוך דברי רש"י ש"מ דאוכל נבלות למיאבזון או להכעיס הו"ל בכלל פורש מדרכי צבור וכו' והנראה הפי' כמו שפירשמי מדרכי צבור שפירשו מדיני ישראל וזה הפי' הנכון ע"ש וכ"פ רש"י פ"ק דר"ה, פורש מדרכי צבור שפי' מדיני ישראל, וכתב שם שאם מת אין מתעסקין עמו לכל דבר ואין מתאבלין עליו ואחיהם וקרוביהם לובשין לבנים ומתעטפין לבנים ואוכלין ושותין ושמים מפני שאבדו שונאי המקום, שנאמר הלא משנאיך ה' אשנא ואומר באבד רשעים רנה וגו' ואין קורעין עליו אפי' עומד בשעה שמת אלא שמחין שמת שנאמר באבד רשעים רנה, ואין זה דומה לס"ת שנשרף וכ"ש רשע מומר להכעיס.

ועוד אחת שעושין עולה גדולה לבניהם שגורמין להם שלא להתחתן בהם שומרי תורה, ולא מיבעיא לאותם מהם דמתחמני ולא מתגרשי כדין וחזר ומתחמני שנית בלי גט כשר ונמצא זרעיהם פסולי קהל והם ממזרים ח"ו

הם נקראים מינים האומר שאין אלו' ואין לעולם מנהיג [אלא מתנהג בטבע ח"ו] וכו' (ה"ח) שלשה הן הנקראים אפיקורסין האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם. והמכחיש נבואתו של משה רבינו. והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם. שלשה הן הכופרים בתורה. האומר שאין התורה מעם ה' אפילו פסוק אחד ואפי' תיבה אחת, אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה, וכן הכופר בפירושה והוא תורה שבע"פ, והמכחיש מגידה כגון לדוק ובייתוס, והאומר שהבורא החליף מלואו זו צמחיה אחרת וכבר בטלה תורה אע"פ שהיא היתה מעם ה' (ה"ט) שנים הם המומרים מישראל. המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה ע"ש באריכות ובלח"מ ונושאי כליו.

והמבואר מדברי רבינו הרמב"ם ז"ל דהאפיקורוסים והמומרים והכופרים שכופר בתורה מן השמים וכופר במצות הוא גרוע ופחות מן העכו"ם וודאי שאין להשוותו עם אדם מישראל המאמין בתורת ה' ולכן לא הבנתי מה שיש טוענים דהגם שאינו מקיים תורה ומצות לענין יהדות הרי הוא ככל ישראל ואין לחשבו כמדרגה שני' [ובלשונם סעקאנ"ד קלע"ס] ולדינא הרי פסק לן הנשר הגדול הרמב"ם ז"ל דהם פחותים אפילו מן העכו"ם, לא שהם מדרגה שני' צישראל אלא הם פחותים מעכו"ם, ועיין הגהות מרדכי

שאקורים לזא בקהל, או הני דמתחתי בגירות שלא נתגיירו כדין וכהלכה אלא ע"י ז"ד שלהם ולא מקבלין עול המצות שהגירות אינו כלום וזניהם אחריהם אינם מכשרי הקהל, והרי אפי' גר זדק שמגייר עצמו כדת וכדין נזה רצא לבניו (ברכות ח' ע"ג) ואל תשבו על מטת ארמית, א"ד ללא תינסב גיורתא כלומר שלא תשא גיורת וכו"כ עוד פסחים קי"ב ע"ב ארבעה דברים נזה רבינו הקדוש את בניו אל תדור בשכנניב וכו' ואל תשב על מטת ארמית א"ד ללא תיגני בלא ק"ש וא"ד ללא תינסב גיורתא. ועיין ספר האשכול (הראשון) בהל' גרים שאפי' גר זדק כדת וכהלכה חוששין שיחזור לטורו עד שבע דורות וצבעה"ת עד י"ד ועוד אמרו עד כ"ד.

דורות, שאין כוונת הכתוב לכוונתנו להתחתן עמהם חלילה, והמשפחות המיוחסות שבישראל לא ירדו ממעלתן להתחתן עמהם, אבל ימנעו הכתוב מהרחיק חיתונם בטענת איסור, ויודיענו שאין בהם איסור כלל צמי שירצה להתחתן בהם ע"ש. הרי דהגם שנותה תורה בל"ו מקומות או מ"ח מקומות לזהוב את הגר ואפ"ה משפחות מיוחסות בישראל לא יתחתנו בהם ואדרבה הם גורמים לשכינה להסתלק מישראל כמבואר בתוס' יבמות (מ"ז ע"ב ד"ה קשים) וז"ל ועוד י"ל דקשים גרים לישראל לפי שמתערבין עמהם ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל ע"כ. ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"י סי' רל"ט) בשם הזוה"ק פ' ויקרא דף י"ד א"ר אלעזר הא תנינן גיורא כד איתגור.

והחינוך (מנזה הל"א) כתב מ"ע לזהוב את הגרים שנאמר (פ' עקב) וזהבתי את הגר וכו' ובמנזה (תקס"ג) כתב לא תתעב אדומי הזהיר הקב"ה שלא להרחיק זרע עשו לאחר שנכנסו לבטית הדת ונתגיירו שנאמר (פ' מנא) לא תתעב אדומי כי אחיק הוא. ושם עוד (מנזה תקס"ד) כתב וז"ל לא תתעב מזרי הזהיר הקב"ה שלא להרחיק המזרי מהתחתן עמו בדור השלישי שנאמר (פ' מנא) לא תתעב מזרי כי גר היית בארצו, והנה יש לך מנזת עשה של וזהבתי את הגר וגם לאו של לא תתעב אדומי ומזרי, ובשרשי המנזה כתב החינוך ז"ל וז"ל ואל תשמע מדברינו שנהי' מנזוים להתחתן עם האדומים והמזרים אחר ג'

אלא אפי' להני ללא מתחתי חיתון כזה וגם אין חשש עריות ציניהם מ"מ הרי כולם אינם נזהרים בטהרת ישראל והמשפחה ואינם שומרים הלכות נדה כלל והרי הבנים הנולדים להם הם פגומים כמ"ש אביי (יבמות מ"ט, טוש"ע אה"ע סי' ד' סי"ג) וז"ל איזהו ממזר זה הבא מאחת מכל העריות וכו' חוץ מהבא מהנדה שאע"פ שהוא פגום אינו ממזר אפילו מדרבנן, ועיין ז"ש שם ובבאר היטב ר"ל שהוא פגום ומקולקל ואין משפחתו מיוחסת, ועיין ט"ו יו"ד סי' קל"ו סק"י"ב ובמקום אחר בספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' רי"א רי"ב רי"ג)

בשקו"ט עם הגה"ק הגרי"י קניבסקי
סטייפלער זוקלה"ה הארכתי צוה.

עב"פ מה שהם חושבים שאפשר להיות
כופר ומיין ועובר על כל התורה
ולא לשמור על טהרת המשפחה ולהיות
זדרגא חדא עם מי ששומר התורה
וטהרת ישראל והמשפחה זה טעות גמור
ואדרבה הם הם הגורמים הצלול
המוחות בהם שאומרים שהרי יש לשנות
כפי דעת ורצון הרבנים אז גם הם
משנים מה שרוצים אבל האמת כי שלמה
המלך חכם מכל האדם רצה רק לשנות י'
אחד בתורה ורצה לעצמו נשים ראו
חז"ל למנותו עם שלשה מלכים שאין
להם חלעוה"צ ח"ו כי באמת שהתורה
אינה מקבלת שוחד.

ואם על אלו אמרו כן כ"ש וק"ו בן בנו
של ק"ו על אלו הרעפארמער
שזומניו שהם ח"ו מהפכין הקערה על
פיה וכופרין בכל כאשר לכל צדריאח
העולם ובשעת ימי צראשית וציוס
השביעי שבת וינפש ואף לא בשום מצוה
ממלות התורה שנחנה מהקצ"ה, ועיין
רש"י סנהדרין ר"פ חלק ושאינו מאמין
בתח"ה ואפי' מאמין רק שאינו מאמין
שכן כתיב בתורה מה לי ולאמונתו ומנח
ליה הא והבן, וכבר כתבתי לפני כמה
חדשים קונט' קטן ובקצת זירור להני
רעפארמי זמנינו שהם יותר גרועים
מהרעפארמער שזומן הח"ס ז"ל, אלא
שאז היו הגדולי ישראל שזומנס ראו
הסכנה הגדולה מהם ורחקו אותם ולחמו

נגדם בכל כחם, ובעונ"ה צוה"ז אדרבה
מקרבים את עצמן להם, וחוששים שלא
יתנו להם כסף וכמו שראיתי בעיתון
אחד שאחד מהם התחיל לדברו לצעל
עמון שלא יתן עוד נדקה למוסדות
חרדים וכיוצא בו, ומחמת פחד שיפסיד
כמה דולארים מהנדבן יחפה עליו ויאמר
שהוא נדיק ומי שאינו אומר עליו שהוא
יהודי חשוב וכשר ככל הנדיקים האומר
אינו נודק, ואני אומר שלא יתנו הם ויתן
ה' ואולי זה התפילה שתקנו ולא ינטרכו
עמך בית ישראל זה לזה ולא לעם אחר
ומ"ש לעם אחר וי"ל דלעם אחר המה
הרעפארמער ולא קראם גוים, כי גם
גוים לא הוו, אלא עם אחר, כלומר לא
יהודים ולא גוים וכמ"ש הרמב"ם
צפיה"מ צי"ג עיקרים סנהדרין הנ"ל
ע"ש.

קיצור תוכן העניינים. א) בתורה וישר
כח על ההודעה ופרסום צדדים
על תנועת הרעפארמער למיניהם, שהם
פרשו עצמם מדרכי צבור, ולא שאנחנו
הרחקנו אותם. ב) מצוה גדולה לפרסם
האמת ולהכחיש השקר של המינים
והאפיקורוסין והמוסרים שאינם
מאמינים בתורת ה' מסיני ולא בחכמי
התורה. ג) המחלל שבת, או מנסך יין,
והמומר שהתורה אמרה עליו שהרי
כעו"ז וכגוי גמור לכל דבריהם אין זה
מאתנו ח"ו, שאין צידינו לשנות ואפי'
נרצה אלא הם רחוקו עצמם על שלא
שומרים השבת ועוברים על ציוו הקצ"ה,
אמר הקצ"ה שהם מופקעים מן כלל

"הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו" (כט:כה). נראה לפמ"ש בגמ' סנהדרין (י"א ומ"ג ע"ב) "ויאמר ה' אל יהושע וגו' חטא ישראל", אמר לפניו רבש"ע מי חטא, אמר לו וכי דילטור [רכיל, רש"י] אני, לך הטל גורלות. ופריך ועד השמא מ"ט לא איעניש, לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן. ומסיק כתנאי, דלעולם לא ענש על הנסתרות אלא עכן, מ"ט איעניש, משום דהוי ידעי צי' אשתו וצניו. ועיין רבינו חננאל דאשתו וצניו הו"ל גלויים, והוא לבדו הו"ל נסתרות, והוא ואשתו בלבד אינן נסתרות דהא ידעא אשתו וגלויין נמי אינן דהא לא ידעו בו רבים, ע"ש.

ולפ"ז אפשר לומר דענין זה מרומז בקרא "הנסתרות לה' אלקינו", שזה נסתרות שאינו יודע רק הקב"ה, "והנגלות לנו ולבנינו", דכל שהצנים יודעים כבר הו"ל נגלות ולא נסתרות כיון שהצנים יודעים.

א"י דהאזן עזרא הביא י"א כי הנסתרות והנגלות הם לה' ואין לנו כי אם לעשות דברי התורה, וזה הפי' בלא ראש ורגל ומה טעם יש להזכיר רק דברי הי"א לידוע דהתורה ניתנה צפרד"ס ואחד מהם היא חכמת הקבלה. ובזמן הראשונים כמעט נאצדה חכמה זו, אבל היו כמה ראשונים כהרמב"ן ז"ל

ישראל. ובקרא פן יש צכס שורש פורה ראש ולענה והתנרך בלצנו לאמר שלום יהי לי כי בשררות לבי אלך לא יאבה ה' סלות לו ואנחנו לא כתצנו תורה זו אלא מפי הקב"ה בורא העולם ילאו הדברים. (ד) המוסרים, והולכי בערכאות של גוים, אין להם חלק באלקי ישראל. (ה) המתחתן ונושא גוי', והולידה צנים לע"ז, האב הוליא את בניו מכלל ישראל. (ו) הנושא אשה ולא גרשה כדין אלא ע"י ראציי או ערכאות, הוליא את בניו מכלל ישראל, או שהם ממזרים והוליאם מקהל ישראל. (ז) הכופרים והמוסרים והמומרין הם פחותין מן העכו"ם. (ח) הנושא גיורת שלא נתגיירה כדין הרי כאילו נושא גוי' והצנים הולכים אחריה. (ט) אשה שלא שמרה טהרת המשפחה צנייה פגומין. בקיטור יש לנו תורה שלימה תרי"ג מצות וכל מי שמקבל על עצמו הרי חלק מאתנו חצרים כל ישראל וכל מי שצועט בתורה ואינו מאמין בה ואפילו בק"ו אחד או בצאת אחד הרי הוא הוליא עצמו מן הכלל.

וי"ר שזכה להכניע הקליפה תחת הקדושה וצפרט שהזמן גרמא מסרת גבורים ציד חלשים ורבים ציד מעטים וטמאים ציד טהורים ורשעים ציד צדיקים וזדים ציד עוסקי תורתך והעיקר ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, וישמעו רחוקים ויצאו לחזור לה' ולתורתו ואין קץ לשכר של זיכוי הרבים.

ועוד שהיו שלמים גם בחכמה זו. וידוע
 דצומן האחרון היו עוסקים בחכמה זו
 רק יחידי סגולה וכמעט נשתכחה
 הקבלה, עד שצא עיר וקדיש האר"י
 הקדוש וחבריו ושוב נשתכחה וחזרה
 ונתחדשה ע"י עיר וקדיש הצעש"ט
 הקדוש והגר"א ז"ל כידוע. ורבינו
 המג"א הי' צקי צה מאד, ובכמה
 מקומות הביא מדברי הקבלה כידוע,
 וצקי כ"ה פסק דהלכה כהקבלה היכא
 ללא מנינו חולק בצ"ס והדברים ידועים.
 ואולי זה טעם הי"א שפי' כי הנסתר
 והנגלות הם לה', כלומר שתרוייהו נסתר
 ונגלה תורת ה' תמימה ומרועה אחד
 ניתנו ואין לנו כי אם לעשות את כל
 דברי התורה הזאת, וכל הוא ריבוי,
 כלומר כי גם הנגלה וגם הנסתר לנו הם
 ועלינו להגות בהם לעשות ולקיים וכנ"ל.
 (שנת תשמ"ה)

"הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו
 ולבנינו עד עולם" (כט:כה). נקוד על
 לנו ולבנינו וגם על אותיות ע-ת, כלומר
 שלא נאמר שהעת נשתנה ממה שהי'.
 ונראה דצפירושים ופסקים [לרבינו
 אביגדור הרפתי] הביא מדרש לקח טוב
 הנסתר וגו' אלו קיני הגלות שהן
 סתורין וסתומין וסתומין ואין מי יודעם
 אפי' מלאכי השרת רק הקב"ה בכבודו
 ובעלמו, ושר הפנים [מט"ט] שנקרא
 אחד משמותיו, לצי, אשר היודעו
 ופירושו מובטח לו שהוא בן עוה"ב.
 וזה שפי' יום נקם בלבי (ישעי' סג:ד) כי
 יום נקם בלבי ואמרו רבותינו ללצי גליתי

ולאבריי לא גליתי אלו מלאכי השרת שי
 להם אברי כנף וזה"ל כדניאל (דניאל
 יב:ד) ואתה קתום הדברים וחסם וגו' כי
 דניאל וגם המלאך לא ידעו פירושו של
 דברי הקץ כי סתומים וסתומים הם,
 והוה הנסתרות לה' אלקינו.

ונראה שהרי אמרו אין בן דוד צא עד
 שיכלו כל הנשמות שבגוף ובגמ'
 (ע"ז ה' ע"א) צאו ונחזיק טובה לאבותינו
 שאלמלא חטאו אנו לא צאו לעולם ועיין
 חוס' (עירוני י"ג ע"ג ד"ה נח) א"כ יש
 טעם על עיכוב הגאולה עד שיכלו כל
 הנשמות שבגוף, אלא דהתוס' פי' א"נ
 בפתח בני אדם אמר נח לו לאדם שלא
 נברא אבל לדיק אשריו ואשרי דורו וא"כ
 יש טעם נגלה וטעם נסתר על הקץ
 טעם נגלה עד שיכלו כל הנשמות שבגוף
 ויולדו, וטעם נסתר שלוי הקץ בלדיקים
 שאם לא יהיו לדיקים אז ילאו שנית ע"י
 גלגול ולא ילאו נשמות חדשות ויתעכב
 הגאולה.

והנה כבר כתבו חכמי המחקר האמיתים
 והרמז"ם על מה שאמרו ואילו
 לדיק ורשע לא קאמר דנתנה בחירה לבני
 אדם ואילו הי' יודע מי שהוא שזה יהיה
 לדיק או רשע אז כבר נטלה הבחירה
 מזה א"כ אין אדם יודע והקב"ה שידע
 אינו מכריח בשביל הבחירה ואם הי'
 יודע איזה נברא אז כבר מכריח הבחירה,
 וידוע השגת הראב"ד על הרמז"ם ז"ל,
 וזה שפי' הנסתרות לה' אלקינו כי רק
 הקב"ה יודע מה שיהי' בסתר ומה יבחר

דבעלם מהני תשובה ורק משפחתו אינו יכולים למחול על זער ופגם הנשמה, וז"ש הנסתרות לה' אלקינו שחלק הנסתרות תלוי ביד הקב"ה, אבל והנגלות לנו ולבנינו וכו' תולה בידי בניו עד סוף כל הדורות, ולכן לא מהני תשובה.

עו"ל ע"ד מוסר, כשהרבה פעמים אדם עושה מעשה טוב והשי"ת בוחן כליות ולב יודע והבחין שכוונתו רצויה להשמים, אבל בניו ומשפחתו אינם יכולים ללמוד ממעשיו לכן יש לעשות מלכות מעשיות כדי שיראו הבנים ומשפחתו כדי לעבוד את השי"ת, וז"ש והנגלות לנו ולבנינו כדי לעשות את כל דברי התורה, שע"י גורם ומשפיע שגם בניו אחריו ושמו דרך ה', והם ידריכוו כן לבניהם אחריהם.

וזה הענין בנוגע ככוללים או בכל מקום לימוד ברבים כשאזכרי הכולל ישלמו במקצוע אחד וענין אחד ושמירת זמנים שעו"ל גורם ששאר בני"א יעשו כמעשיו וילמדו ממנו התורה ויר"ש ששם לא עושה כן אה"נ שלעצמו לומד בביתו אך חבריו אינם יכולין ללמוד ממנו, לכן יש לעשות קדרים ככולל שעו"ל ילמדו חברים זה מזה ויתרבה קנאת סופרים, וזה הכנה לימים הנוראים שעיקר תשובה להרבות בלימוד תוה"ק ויוסיף אומץ לעשות פעלים לתורה. (שנת תשנ"ג)

בו ולכן אין אמתו יודע קיצי הגלות שהן סתורין וסתומין וסתומין ואין מי יודען אפי' מלאכי השרת ששם היו יודעים המלאכים הי' מכריע את הבחירה רק הקב"ה בכבודו ובעלמו, ושר הפנים שנקרא "לבי" ורחש לבי בלי מחשבה נמי אינו מכריע הבחירה אבל הנגלות לנו ולבנינו שיודעים שעד שלא ילאו כל הנשמות ויולדו כל הנשמות לא יהי' הגאולה והבן.

"הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו וגו'" (כט: בח). יל"פ בס"ד דהנה בשו"ת נוצ"י (או"ח סי' ל"ה) העיר למה לא מהני תשובת המשקל על חיבבי מיתות צ"ד וכדומה עיי"ש, ונראה עפ"י דברי הגמ' (כתובות מ"א ע"א) דתנן התם האומר פתיחי את בתו של פלוני משלם בושת ופגם ע"פ עצמו ואין משלם קנס דמודה בקנס פטור וכו'. ובגמ', מתני' ללא כי האי תנא דתניא ר"ש בן יהודה וכו' אף בבושת ופגם אינו משלם ע"פ עצמו לא כל הימנו שיפגום בתו של פלוני, א"ל רב פפא לאביי ניחא לה לדידה דלמא לא ניחא לאביה וכו' ניחא להו לבני משפחתה מאי, א"א דליכא חד במדינת הים ללא ניחא ליה ע"כ.

וי"ל כן, שידוע שמי שעושה עבירה עושה פגם בכלם אלקים ובזיון וזער להנשמה, וממילא נהי שעושה תשובה וחלק הקב"ה נמחל אבל משפחתו מי יאמר דניחא לי, וא"כ אף אי נימא

"והי' כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה, ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו וגו' אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך, ושב וגו' מכל העמים אשר הפיצך וגו' שמה, והביאך ה' אלקיך וגו' ומל ה' אלקיך וגו'" (ל:א-ו). ויש לדייק שפחה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה, וצ"ע דכיון שאמר הברכה והקללה א"כ כבר פרט ברכה וקללה ומהו כל הדברים האלה.

ב) דבכל הדברים האלה נכלל גם הברכה והקללה (ועיין אוה"ח הק'). ג) שאמר והשבת וגו' בכל הגוים אשר הדיחך שמה ומסיים וקבצך מכל העמים אשר הפיצך למה שינה מהדיחך להפיצך, ושזו אמר אם יהיה נדחך בקצה השמים, והביאך וגו'. ד) אמר ומל ה' אלקיך את לבבך כיון שאמר כבר ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך מה זה ומל ה' הרי כבר שומעין בקולו בכל לבבך ובכל נפשך. ה) דברש"י עה"פ ושז כו' ועוד י"ל שגדול יום קיבוץ גלויות ובקושי כאילו הוא עצמו צריך להיות אוחז צידו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואחסם תלקטו אחד אחד בני ישראל (ישעי' כ"ז) וצ"ע כיון שכבר ישמעו לה' בכל לבבם ונפשם הרי ודאי יסכימו ויחפצו להגאל ומהו הקושי בעת קיבוץ הגלויות.

"הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו" (כט:ב). נקוד על הנסתרות. ועיין ח"ס עה"ת להנסתרות היינו מש"כ המג"א הל' ר"ה דהקצ"ה שט בח"י אלף עולמות ואח"כ לאור הזוקר הוא שט בד' עולמות כמבואר אין ערוך לך ה' אלקינו בעוה"ז ואין זולתך מלכנו לחיי העוה"ב אפס בלתך גואלנו לימות המשיח ואין דומה לך מושיענו לתחיית המתים שהם ד' עולמות נגלות ע"ש לפי דרכו בקודש.

ומה שנראה לפענ"ד לפמ"ש (יומא מ"ז ע"א) שבעה בניס היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי ע"ש, וברש"י ראיתי בהש"ס ירושלמי כל כבודה בת מלך פנימה ממשצות זהב לבושה אשה לנועה ראויה לזאת ממנה כהן גדול הלבוש משצות זהב ע"ש. ונראה דמינה אם ח"ו לא מתנהגים בצניעות אז לא יבאו בניס הגונים ואפי' אדם מתנהג צפרהסיא צחסידות אבל צניעא אינו מתנהג כדבעי ח"ו מגלין אותו צפרהסיא ע"י הבנים ועיין נדרים כ' ע"א שאלו את אימא שלום מפני מה צניך יפים ביותר וכו' וכשהוא מספר מגלה טפח ומכסה טפח ודומה עליו כמי שכפאו שד, ולפ"ז נראה דזה שאמר הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו שאם כשהוא נסתר מתנהג הוא כראוי והגון בצחי' לה' אלקינו ומתנהג בקדושה אז הנגלות לנו ולבנינו והבן.

ואשר נראה צביאור הענינים דלראשונה
 כתיב (נפ' כי מצא) התוכחה
 והקללות שח"ו יעברו על בני ישראל
 ויתמוטטו שונאי ישראל צפניהם וכמעט
 לא יוכלו להתקיים ח"ו כי העניות
 מעבירה את האדם על דעתו ועל דעת
 קונו וצפרט נרות רבות כאלו וכבר אמר
 רש"י יכולני לפטור את כל העולם כולו
 מן הדין (עיין סוכה מ"ה) והגם שמסיג
 שם מתפלה מ"מ על הכלל כולו בעונ"ה
 יצא, ואחר שיבואו עליך כל הדברים
 האלה היינו התוכחה שוב ירחם עלינו ה'
 ויתן לנו ברכות אחר שקבלנו מכות כאלו,
 ולאחר שיבואו עלינו ועל כל ישראל
 הברכות והי' לשון שמחה כי יבואו כל
 הדברים ושוב הברכה ושבת אל ה'
 אלקיך שמתוך הברכה ברכת ה' יחזרו
 בני ישראל בתשובה, אלא שיחזרו בתשובה
 בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה
 ויבנו להם חדרים ישיבות כוללים וילמדו
 תורה ויקיימו מצות וישונו עד ה' ממש
 עד כסא הכבוד, וזה שאמר והשבת אל
 לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך
 שמה ושבת עד ה' אלקיך ושמעט בקולו,
 ומיהו הכל בין הגוים אמה וביניך בכל
 לבבך ובכל נפשך, ותהי' טרוד צנין
 התורה והמצוה ותשמח לראות פירות
 ולא יהיה לך זמן לחשוב על גלות
 השכינה, וכיון שיעלו מעלה מעלה
 בתורה ומצוות בכל לבבך ובכל נפשך,
 הגם שבאו צמדינה שם בע"כ יסכימו
 להשאר בין הגוים עד שיוציאם ה'.

האמנם לאחר התיישבות ומאחר שיהי'

להם תורה וצנים בני תורה ומקיימי
 מצות בכל לבבם ונפשם יש לחוש שבמשך
 הזמן יתפוס מחשבה בלבם סוף סוף הרי
 העיקר הוא לעבוד את ה' ומאי שנא
 לעבדו פה או צמדינה אחרת ואפילו
 בצרף ישראל, ואדרבה הרי ראינו שכאן
 הלחנו בתורה וצנים וצפרנסה ומי
 יודע אם במקום אחר ואפילו בצרף
 ישראל נוכל להלחית צרותניות כ"כ
 כהללחמינו כאן, ואין ספק מוציא מידי
 ודאי ולכן נשכ פה ונעבדנו ויכפרו
 צמתנת ה' בצרף ישראל שנתנה לנו
 לאבותינו עד עולם.

ועיין משך חכמה (פ' בחקומי) עה"פ
 ואף גם זאת צהייתם בצרף
 אויביהם לא מאסתים וגו' שכתב כי בכל
 דור ודור לאחר סער גדול ופיזור והרג
 ואבד ירחם ה' ויחיישנו בצרף אויביהם
 וילמדו תורה וירצו תורה ויעשו
 נפלאות עד כי יעמוד קרן התורה על
 רומו ושיאו עד שאין ציד הדור להוסיף
 מה להתגדר נגד אבותם מה יעשו
 להתגדר כי חפץ האדם הוא יבקר
 צרעיון כוזב את אשר הנחילו לו אבותינו
 וישכח מחצבתו ויחשוב עלמנו לאזרח רענן
 ללמוד לשונות לא לו [לשונות המדינה
 והעמים] ויליף ממקלקלתא ולא יליף
 מתקנתא "יחשוב כי צרלין הוא ירושלים"
 [כפי שעיינו ראו ולא זר האף
 שהאנשים הדרים פה בצאמריקה מתגאים
 בכך שב"ה יש להם כל טוב הן צרותניות
 והן בגשמיות עד שמקננת צמחשבתם
 רעיון כוזב כנ"ל שמקומם דומה

ממקומם שכבר התיישבו שמה הם וצניהם וצנותיהם כאזרחי המדינות שנדחו שמה ויאמרו גם פה אפשר להיות שומר התורה ולעשות רצון צוראנו ולקיים מצוותיו, עד שהקב"ה כזיכול הוא עצמו צריך להיות אחוז בידו ממש איש איש ממקומו שיצא לארצנו הקדושה כענין שנאמר ואתם תלקטו לאחד וגו' וזה ושב וקצרך.

ואמר אם יהיה נדחך בקנה השמים אפילו באיזה מקום שהוא בסביבה או עיר חרדית בחו"ל ולא בין הגוים אלא בחלק שהוא ממש כעין השמים ברום המעלות בקדושה וצטורה כצני משה, מ"מ גם משם יקבצך ה' אל' ומשם יקחך ולא תשאר שמה כי העיקר להביאך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשמה והטיבך והרבך מאבותיך, שהרי עיקר בריאת העולם וישראל והתורה וכל אשר בה היתה רק בשביל ארץ ישראל וכדי להתחזק בלימוד התורה בארצנו הקדושה כמ"ש הראשונים. ועיין בגמ' יומא דף ט' אמר ר"ל לרבנן אלוקים שונאים וכו', ולפי זה אפילו כבר נתקיים ושמעת בקולו ואתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך מ"מ אחתי צריך אהבה לה' שלא תשאר בחו"ל מחמת שהשכינה בגלותא.

ובזה אחי שפיר ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך אף דכבר אמר ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי

לירושלים ממש וח"ו לא צוער בלצם שלהבת אש הרצון העז לקוות ולהתפלל שישוב ה' את שיבת ציון לירושלים הצנוי, ולדאבונינו כן הדבר בכמה מקומות ועיירות שבחו"ל אז יבא רוח סערה יעקור אותנו מגזעו שנית, ע"ש באריכות יושב ודורש כנביא ה'.

ועל זה אמר ושב ה' את שבותך ורחמך שהרי הקב"ה כזיכול שכינתא בגלותא, ואיך יערוב לך להתיישב בין העמים אפילו שאתה שומר התורה אבל ה' אל' יושב בציון ושם אוה למושב לו ולא בחו"ל בין העמים, ורק מחמת שהפיץ ה' קיים בעצמו עמו אנכי בצרה והמתין על הזמן שתשוב ותחזור למקומו, וא"כ עכ"פ אם לא בשבילך חייב אתה לחזור בשביל השכינתא שהיא בגלותא. וידוע הפי' על הפסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו מהבעש"ט הק' שפי' שעני הוא עני רוכב על החמור כי יעטוף מלשון והעטופים ללבן, שאם משיח יתאחר לפני ה' ישפוך שיחו שישפוך תפילתו בשביל שכינתא שהיא בגלותא.

ולכן אמר שהרי במקום שהיית נדח ועכשיו נתיישבת באותו מקום הלא הקב"ה הפיץ שם לעונש ולא להתיישב שם, וזה שפרש"י דרשת חז"ל כזיכול שהשכינה שרויה עם ישראל וכשנגאלים הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם, והוסיף רש"י עוד י"ל שגדול יום קיבוץ גלויות ובקושי כי לא ירצו ללאת

ונראה דהא דהא תליא דכיון דשכינתא
 עמנו בגלותא וכיון שכביכול
 השכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותא
 יסכימו ליטב בגלות בחו"ל בטענה כי
 הרי זין כך וזין כך משיח עדיין לא בא
 וגם כי בא"י ליכא ציהמ"ק ולחיות חיי
 יהודי גם בחו"ל אפשר וזפרט שהוא
 יושב במקום חשוב זין בני תורה ושכינו
 עמו א"כ זה הוא רזון הצורא שלא
 לעלות מפה. אבל האמת שהקצ"ה רוצה
 שיהיו בני"י בארץ ישראל ארץ אשר
 הצטיחו לאבותינו אברהם יצחק ויעקב
 ובשבעה, ולכן הוסיף רש"י ועוד י"ל
 שגדול יום קיבוץ גלויות ובקושי כאלו
 הקצ"ה צריך להיות אוחז כל אחד בידו
 ממש ולהוילאו ממקומו כדכתיב ואתם
 תלקטו וכו', ובאמת כי כן ראינו
 בהוילאים ממזרים אשר אחד מחמשה ילא
 וארבע חלקים מתו בשלשת ימי אפילה
 על שלא רצו ללאת ומאסו בארץ חמדה.
 וכן שוב דור המדבר דור דעה על
 שמאסו בארץ חמדה נגזר עליהם במדבר
 הזה יתמו וזניכס אשר אמרת לבז יהי
 המה יבואו. (שנת תשמ"ט)

"כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמר
 מצותיו וחקותיו וגו' כי תשוב אל ה'
 אלקיך וגו' כי המצוה הזאת אשר
 אנכי מצוך היום לא נפלאה וגו' לא
 בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו
 השמימה ויקחה לנו וגו' ולא מעבר
 לים וגו' כי קרוב אליך הדבר וגו'

מנוך היום אתה וזניך ככל לצנך וזכל
 נפשך מ"מ חסר האהבה לה' וכיון שיש
 לך לב אמיץ ולא אהבת את ה' אלקי'
 וההוכחה לך כי לא הנר לך ששכינתא
 בגלותא ששרויה עם ישראל בצרת גלותא
 ואתה לא חשבת על חלק זה אלא על
 קיום התורה בגלות ונעשית אורח ולא
 אהבת את ה' אלקיך להוילאו מגלות
 שאין רצונו להיות בגלות אלא בארץ אשר
 ה' אלקיך דורש אותה מראשית שנה ועד
 אחרית השנה, אשר לכן יש צורך
 שהקצ"ה ימול את ערלת לבך. ועכשיו
 מיושבים כל הפסוקים וכל הדיוקים כמין
 חומר, יתן ה' וזכה לשוב בשב"ה ה' את
 שיבת ציון בציאת אליהו הנביא ויבשר לנו
 בשורות טובות ישועות ונחמות ולא חזי
 נחמות אלא בצג"ס צב"א.

"ושב ה' אלקיך את שבותך וגו'
 ושב וקבצך מכל העמים" (ל:ג).
 ובגמ' (מגילה כ"ט) והשיב את שבותך לא
 נאמר מכאן שכביכול השכינה שרויה עם
 ישראל בצרת גלותא וכשנגאלין הכתיב
 גאולה לעזמו שהוא ישוב עמהם וברש"י
 ועוד י"ל שגדול יום קבוץ גלויות ובקושי
 כאלו הוא עזמו צריך להיות אוחז בידיו
 ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר
 (ישעי' כ"ו) ואתם תלקטו לאחד אחד בני
 ישראל ואף בגלויות שאר האומות מלינו
 כן (יחזקאל כ"ט) ושבתו את שבות מזרים
 ע"כ. וצ"ב למה לא די לרש"י צפי'
 חז"ל.

שכמו צמורה, וא"כ תשובה למה. ונראה דקושיא חדא מתורלת צמורתה, דיודע מרצ סעדי' גאון שהי' זמן מה אלל איכר אחד שהי' צורח מן הנשיא שהי' רודף אחרי' והאיכר לא ידע שזה רצ סעדי', והשתמש עמו כאחד האדם, ולכשנודע לו שזה ר"ס גאון נפל לפני רגליו ויבך ויתחנן לפניו שימחול לו על אשר מעל ולא כבדו כפי גאונו ומורתו, ואמר רס"ג שאז למד דבר גדול בעצדות ה', שצכל יום ויום צריך לעשות תשובה על יום שעבר, שכיון שהיום עלה במדרגה ונודע לו יותר גדלות הצורא צריך תשובה על המלות שעשה אחרת לפי שאל עשה כפי הצורך וההכנה שצריך לפי ערך הגודל שידע היום.

ואולי צוה יש לפרש צכל יום ויום צת קול מכרות ואומרת אוי להם לצריות מעלצונה של תורה, ונ"צ למה צריך צכל יום. ולפי הנ"ל י"ל דצכל יום מכרות אוי להם לצריות מעלצונה של תורה של אחרת, כיון שהיום עלה במעלה הרי התורה של אחרת נראה כציון התורה לפי הכרתו של היום, וכמו שס"ל להאיכר שהכבוד שכבדו אחרת כסתם צנ"א זה היה ציון התורה אילו היה יודע אחרת מה שידע היום, וזה מעלצונה של תורה, והצן.

ולפ"ז אחי שפיר מאד דמלות תשובה צאמת נתנה לשוץ צכל יום שיחעלה במעלה על יום אחרת ולא על עצירות שיחטא רק כי ישוץ על המלות

ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרעה וגו' ובחרת בחיים וגו' (ל-י-ט). והנה יש צוה הרבה קושיות אשר יתבארו בעו"ה.

וראשונה יש לדייק מה שאמר כי המלות הזאת שקאי על מלות תשובה שכתב כי תשוב וגו' צכל לצבך וצכל נפשו, וי"ל האיך זה אפשר שיהי' מלות עשה דבר שיבא רק ע"י עצירה, ועיין ראצ"ד מה שהקשה על הרמז"ס שחשב פדיון פטר חמור למ"ע ואם לא רצה לפדותו מלות עשה לעורפו, ותמה הראצ"ד ו"ל צחיי ראשי אין זה מן הפלפול ולא מן הדעת המיושבת שיחשוב זה צמ"ע אע"פ שאמרו מלות פדייה קודמת למלות ערופה לא שחשב מלות אצל היא עצירה ומזיק נקרא ומפסיד ממונו של כהן ע"ש, ועיין רדב"ז וכ"מ מה שהמליצו צעד הרמז"ס, ומיהו לדידן עכ"פ ודאי שהרי התם עכ"פ אינו עושה מעשה איסור לקיים את העריפה אלא שאינו עושה מלות, אצל כאן הרי עושה איסור ועובר על התורה והאיך זה תהי' מלות עשה שיהי' תלוי' שיעשה איסור, וצאמת צבר ראיתי מקשין כעין זה צמקוס אחר.

האמנם נראה דיש להקשות תשובה זו מה הוא עושה, שהרי קאי אדסמוך כי תשמע צקול ה' אלקיך לשמר מלותיו וחקותיו הכתובה צספר התורה הזה, א"כ מיירי צאמת צמי ששומע צקולו ושומר מלותיו וחקותיו כל מה

שהוא עולם התחתון יש לו דרך מיוחד ותלוי בפסק שפוסקין פה ולא בשמים, ומה"ט כשעלה משה למרום וטענו המלאכים תנה הודך על השמים אמר להם הקב"ה חזור להם תשובה, כלומר שהרי נתתי בתורה מצות כי תשוב אל ה' אלקיך, והוא משום דאדם בכל יום מתעלה על חזירו, והנה המלאכים הם בצחינת עומד וליכא צהו עליה ממדרגה למדרגה, וא"כ א"ל תשובה מיום ליום, אבל בישראל מתעלים מיום ליום וזריכים תשובה, וז"ש הקב"ה חזור להם תשובה, וזה לא שייך בעליונים, וחזרו והודו למשה ואמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ, ולא עוד אלא שכולם נתנו מתנות למשה ע"ש.

והנה נראה לחדש צ"ד, דהתורה נתנה לכל אחד ואחד לפי חוכן נפשו ונשמתו, והגם כי תורה חתומה ניתנה מ"מ הקיום והשכר והעונש לפי מה שהוא אדם, וכמ"ש התנא לפוס לערא אגרא, יש מי שקשה לו לקיים מצות שצטבעו הוא נוטה להרע, והוא מתאמץ עלמו לקיים המצות שכרו יותר ממי שצטבעו הוא נות, ולהדיא אמרו צ"א (מעניית כ"ה ע"ב) כשירד לפני הציצה ואמר עשרים וארבעה ברכות ולא נענה ירד ר"ע אחריו ואמר אצינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אצינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים הוו מרנני רבנן וכו' יתה צ"ק תרוייהו לדיקים גמורין ולא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר,

של אהמול, וזה ביאור הקרא כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור מצותיו וחקותיו הכתובה בצ"ת הזה, ואז כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך, כלומר שכל יום תשוב על של אהמול, ואחי שפיר דמצות תשובה נתנה דייקא על קיום תורה ומצות ולא על העוברה, ומיושבת נמי דעל קיום המצוה נאמר כי תשוב וכנ"ל, והבן.

והנה בגמ' עירובין (י"ג ע"ב) במחלוקת בית שמאי ובית הלל אמרו אלו ואלו דברי אלקים חיים והלכה כצ"ה, ובגמ' יבמות איבעיא להו אי עשו צ"ש כדבריהם או לא עשו, ופריך אי קודם צת קול או לאחר צת קול וכו"י דאמר אין משגיחין בצת קול, ותמוה למה אין משגיחין בצת קול וגם בתנור של עכנאי דנחלקו ר"א וחכמים אמרו תורה לא בשמים היא, ולכא"ו אמאי לא בשמים היא הרי כל התורה נתנה מן השמים, ולדיקים לאחר הסתלקותם יושבים בישיבה של מעלה ולומדים תורה, ועיין ברכות באצוה דשמואל ולוי ועיילוהו ללוי למתיבתא דרקיע, ובגמ' צ"מ ס"ב יתיב רבה בר נחמיני וקא גריס קא מיפלגי במתיבתא דרקיע אם בהרת וגו' ספיקו (צ"מ פ"ו ע"א) קצ"ה אומר טהור ופמליא של מעלה אומרים טמא, מאן נוכח רב"נ שהי' אומר אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות ע"ש.

והנראה דודאי מ"ט פנים לתורה או ע' פנים לתורה, ומיהו בעולם הזה

אבל נראה שהרי אמרו ז"ל עירובין י"ג
שתי שנים ומחצה נחלקו ז"ש וב"ה
הללו אומרים נח לו לאדם שלא נצרא
משנצרא והללו אומרים נח לו לאדם
שנצרא משלא נצרא, נמנו וגמרו נח לו
לאדם שלא נצרא, ועיין מהרש"א, וא"כ
אמר יאמר העובד ה' מחמת פחד
ודאגה שמא לא ימלא תפקידו ויאבד שני
עולמות הרי טוב ממנו הנפל, ולכן
מחמת פחד יבחר שמוטב לו שימות ואל
יראה ח"ו היאך יפול מדחי אל דחי ולא
יזכה לחזות בנועם ה' כפי שזריך, והגם
שיפה שעה אחת בעוה"ז מכל חיי
העוה"ב, אבל זה בתשובה ומע"ט, והוא
אינו מרגיש שהוא בגדר זה, ויאמר נח
לו שלא נצרא ועכשיו שנצרא יבחר צמות
ח"ו יותר מבחיים וכמו שנמנו וגמרו.

ומיהו בחוס' שם הקשו מע"ז (ה' ע"א)
שאמרו בואו ונחזיק טובה
לאבותינו שחטאו שאלמלא חטאו אנו לא
באנו לעולם, וחירו' דלצדיקים אדרבה
נאה להם ונאה לעולם, וכיון שכן א"כ
נח לו שנצרא, וז"ש ראה אנכי נותן
לפניכם היום את החיים ואת הטוב ואת
המות ואת הרע ובחרת בחיים, כי יפה
לו שעה אחת בתורה ומצוות בעוה"ז מכל
חיי עוה"ב, ובחרת בחיים נלחיים שהם
החיים והטוב. (שנת תשמ"ו)

"לא נפלאת הוא ממך" (ל:יא). ממך
אינה נפלאת ומכוסה אבל נפלאת היא
ומכוסה מאומות העולם זהו שאמר
הכתוב (מהלים קמו:ט) מגיד דבריו ליעקב

ועיין עץ יוסף שר"ע שיצא מגרים טבעו
היתה קשה והי' צריך לעבור על מדותיו,
והנטער עצמו עד שעבר על מדותיו
שהי' בטבעו קשה ונוטה ח"ו אחר
שורשו ע"ש.

וכזה אמרו שכל אדם כשצא לעוה"ב צא
מלאך ומלמדו כל החורה ויפסוק
בהלכתא, וכל מה שיפסק ידונוהו שם,
ומה"ט אמרו דכל צדיק וצדיק נכוה
מחופתו של חבירו, ויש להאריך בזה,
ולכן באמת כל אחד יש לו אופן בקיום
התורה, אלא דמ"מ לקיום התורה בכלל
ישראל אזלינן בחר רוב, אבל מי שמחודד
טפי נמי לפי פעלו ועמלו כולו בתורה
ככל אשר צידו לעשות ולפעמים קנקן
חדש עשה יותר מוקן וכמ"ש צירושלמי
ברבי בן שמח כשהוא בן כ"ז-כ"ח. וז"ש
ז"ש עשו כדבריהם או לא עשו, אלא
דמה"ט נמי אמרינן תורה לא בשמים,
דשם לפי הבנתם וגדלתם א"א בעולם
הזה לפסוק כוונתו, דהארץ נתן לבני
אדם, ושמחזאי ועזאל כשקטרגו על בני"א
הורידו אותם לארץ ולא יכלו לעמוד
כמבואר.

ואכתי פש לן מש"כ ראה נחתי לפניך
היום את החיים ואת הטוב ואת
המות ואת הרע וגו' ובחרת בחיים,
ופלא דודאי אם יתנו לו חיים וטוב ומות
ורע ודאי יבחר בחיים, ובשלמא אילו הי'
אומר את החיים והרע והמות והטוב
היה צריך לומר אעפ"כ ובחרת בחיים,
אבל כפי שאמר ודאי יבחר בחיים.

עולה ושלמים כענין וידר יעקב נדר
לאמר וגו' עיין רמב"ן עה"ת (אמור
כ"י:ח) ולכן קאמר לא נפלאה הוא ממך.

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך
היום וגו' לא בשמים הוא לאמר וגו'
ולא מעבר לים הוא וגו' כי קרוב
אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך
לעשותו" (ל:יא-יד). ובגמ' (עירובין כ"ה)
שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות
אחריה וללמדה. והנראה דבגמ' עירובין
(י"ג ע"ב) א"ר אבא אמר שמואל שלש
שנים נחלקו צ"ש וצית הלל הללו אומרים
הלכה כמותינו והללו אומרים הלכה
כמותינו יצתה צת קול ואמרה אלו ואלו
דברי אלקים חיים והלכה כצ"ה וכי
מאחר שאלו ואלו דברי אלקים חיים
מפני מה זכו צ"ה לקבוע הלכה כמותן
מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהם
ודברי צ"ש ולא עוד אלא שמקדימין
דברי צ"ש לדבריהם וכו' ללמדך שכל
המשפיל עצמו הקצ"ה מגביהו וכו'
ע"ש.

הבה שנקבע ההלכה כצ"ה ע"י צת קול
שצאה מן השמים, ומיהו בגמ'
(ב"מ נ"ט) בתנור של עכנאי אמר ר"א
אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יצתה
צת קול ואמרה מה לכם אלל ר"א
שהלכה כמותו צ"מ עמד ר' יהושע על
רגליו לא בשמים היא מאי לא בשמים
היא אמר ר' ירמיה שכבר נתנה תורה
מהר סיני אין אנו משגיחים בצת קול
שכבר כתבת צהר סיני בתורה אחרי

חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל
גוי ומשפטים כל ידעום, אם יאמר לך
אדם שיש גבורים ועשירים באומות
העולם תאמין אצל שיש דברי תורה
באומות אל תאמין שנאמר בגוים אין
תורה הוי לא נפלאה היא ממך, מדרש
לקח טוב ומ"ר. וכנראה שדרש ומפרש
נפלאה מכוסה.

ונראה דנפלאה הוא מלשון פלא והכונה
דידוע להחכמה כשירדה בעולם
הרי היא משוטטת בכל העולם וכל
הרוצה ללמוד יבא וילמוד אלא דבני
ישראל קצלו התורה והקצ"ה מאיר
עיניהם להצין ולהשכיל צדברי תורה
וע"ד שמתפללים והאר עיניו בתורתך
וכתיב גל עיני ואציטה נפלאותיך אצל
או"ה אדרבה החכמה מכוסה ונעלמת
מהם, ואפי' מעיין בה אינה זוכה
ליודעה כי מהם היא מכוסה, ולפי שהוא
דבר פלא ששני נבראים יהודי ולהדליל
עכו"ם שניהם מסתכלין על דבר אחד
ולזה נתגלה הדבר ומהשני הוא מכוסה
והוא פלא ולכן אמר לא נפלאה הוא
ממך מלשון פלא שלך הכל גלוי ומאו"ה
הוא כמוסה ומכוסה והוא בעצם הפלא
ופלא.

וכן פי' הרמב"ן ז"ל כי יפליא בנדריים
לשון פלא כי יפליא נדר בערכך
נפשות ובחורה לפלא נדר או לנדבה כי
הנדר הוא הבא על דבר שיפליא ממנו
שידור לה' בנדר לו אם תעשה עמי
להפליא להצילני מן הנרה הזאת אביא

היא ממך ולא רחוקה היא וגו' בפ"ך
ובלבבך לעשותה" (ל:יא,יד). נראה
לכאורה בזמן הזה דבעונ"ה רוב מצות
אי אפשר לקייםם שחרב ציהמ"ק וגלינו
מארצינו ואין לנו כהן, וא"כ האיך נוכל
לקיים המצות, וא"כ לכאורה נפלאה
ורחוקה היא.

ברם אמרו ז"ל זאת תורת העולה כל
העוסק בתורה עולה מעלה עליו
הכתוב כאילו הקריב עולה (מנחות ק"י
ע"א) בכל מקום מוקטר מוגש לשמי אמר
רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן אלו
ת"ח העוסקים בתורה בכל מקום מעלה
אני עליהן כאילו מקטירין ומגישין לשמי
וכו' ורבי יוחנן אמר אלו ת"ח העוסקים
בה"ל עבודה מעלה עליהם הכתוב כאילו
נבנה מקדש צימיהם, ואמר רבא כל
העוסק בתורה אינו נריך לא לעולה ולא
חטאת ולא מנחה ולא אשם ע"ש, וא"כ
אפשר לקיים ונשלמה פרים שפתינו וכן
בשאר מצות, ולפ"ז שפיר קאמר כי
המצוה הזאת לא נפלאה ולא רחוקה,
וא"ת בזה"ז הרי צפ"ך ובלצבך לעשות
שהרי צפ"ך לעסוק בתורה ובלצבך לכוין
כאילו הקריב עולה וכן שאר מצות,
וא"ש. (שנת תשמ"ג)

"לא בשמים היא" (ל:יב). בגמ' (ב"מ
נ"ט ע"ב) מאי לא בשמים א"ר ירמ'י
שכבר נתנה תורה מהר סיני ואין
משגיחין צנת קול. ביאור הדברים דאין
משגיחין צנת קול אס יבא לפסוק כיחיד
נגד רבים וכיוצא בזה שהוא נגד כללי

רבים להטות אשכחיה ר' נתן לאליהו
א"ל מאי עביד קוב"ה א"ל קא חיין
ואמר נלחוני בני נלחוני בני ע"ש. ועיין
חוס' שהקשו מהא דביצמות י"ד אמרינן
דהלכה כצ"ה משום דינאה צת קול שאני
הכא ומיהו בשאר מקומות דר"י הוא
דלא משגיח צנת קול.

וז"ש כי המצוה הזאת וגו' לא בשמים
הוא שכבר הורידה ואין נריך
לעלות וליקח משם להשמיענו כדת מה
לעשות, ולא זאת אלא שאפילו יבא צת
קול לא נאצה לו ולא נשמע לו, אס יהי
נגד כללי התורה, וגם לא מעבר לים
הוא כי קרוב אליך הדבר מאד צפ"ך
ובלצבך לעשותו.

"כי המצוה הזאת וגו' לא נפלאה
היא ממך וגו' כי קרוב אליך הדבר
מאד בפ"ך ובלבבך לעשותו"
(ל:יא,יד). וי"ל והלא כמה מצות נריך
לעשותו בגופו ועוד דיוקים. ונראה לומר
דעיקר קיום התורה חלוי צפה,
וצירושלמי איתא דר"י אמר אילו הייתי
בשעת צריאת האדם הי' מבקש לצרואו
בשתי פיות אחד לדברי קודש והשני
לדברי חול, והשיבו כ"ש דלא היה טוב
ומה כשאין לו אלא פה אחד ובו מדבר
דברי קדושה וכולי האי ואולי וכ"ש אס
היה לו פה רק לדברי חול. וז"ש צפ"ך
לשון יחיד פה אחד, ובלצבך בשתי לצבות
והבן. (שנת תשכ"ח)

"כי המצוה הזאת וגו' לא נפלאה

עו"כ דמשכה ערלתו ולא מצסקר ליה. מצואר דכל מי שמל, אצרהס אצינו מוילאו מצאר שחת ועולה השמימה נשמתו צארץ החיים ומי שפגס במילה אינו מזילו. וז"ש מי יעלה לנו השמימה ר"ת מילה דע"י מצות מילה כל שמל ונוטר הצרית הוא עולה השמימה ואס לאו יורד לתהום רבה.

"לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וגו'" (ל:יב). ובגמ' עירובין (דף נ"ה הובא ברש"י) שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה וי"ב.

ונראה לפמ"ש בגמ' שבת (פ"ח ע"ג) ששעה שעלה משה למרום לקבל התורה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה ליליד אשה ציינו אמר להן לקבל תורה צא אמרו לפניו חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושצעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מצקש ליתנה לצער ודס מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים אל"ל הקב"ה למשה חזור להס תשובה וכו' אמר לפניו רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב צה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן כלום למצרים ירדחם לפרעה השתעבדחם תורה למה תהא לכם וכו' מיד הודו לו להקב"ה ואמרו ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ וכבר הקשו המפרשים ממ"נ אס לא ידעו המלאכים מה כתיב צה למה צקשו ואס ידעו הרי ידעו שאינו שייך להס.

התורה אז אין משגיחין צבת קול, אצל כל שאין מתנגד נגד התורה ולחזק ההלכה משגיחין צבת קול, ולהדיא אמרו צבמ' (יומא ט' ע"ג) משמתו נביאים האחרונים חגי זכרי' ומלאכי נסתלק רוח"ק מישראל, ועדיין היו משתמשין צבת קול, הרי דהיו משתמשין צבת קול, אלא מה שאמרו אין משגיחין צב"ק היינו במקום שנחלקו חכמים ולהכריע נגדס אין משגיחין צבת קול.

"לא בשמים היא" (ל:יב). וה"ר אצדימי צר חמא מאי דכתיב לא בשמים היא שאס בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, וכן צפסוק ולא מעצר לים היא דרש ר' אצדימי דאס מעצר לים היא אתה צריך לעצור אחריה. וראיתי לאחרונים שטרחו לפרש דיוקו של ר' אצדימי לדרוש כן. ולפענ"ד פשוט כיון שאמר לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו, משמע דע"כ צריך להעלות אחריה, דאל"כ לאמר מי יעלה לנו השמימה, למה לו לומר לא בשמים היא למה לא, וע"כ דאס היה בשמים היה אתה צריך לעלות אחריה בכל אופן, וק"ל.

"לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה" (ל:יב). ובצעה"ט כתב, מי יעלה לנו השמימה ר"ת מילה. ולפענ"ד לפמ"ש בגמ' עירובין (י"ט ע"א) הא דכתיב עוצרי צעמק הבכא דאתי אצרהס אצינו ומסיק ומקבל לכל צר ישראל דמחייב גיהנם צר מישראל שצא על צת

קמיפלגי במתיבתא דרקיע אם זהרת קדמה וכו' מאן נכח רבה בר נחמני והטעם כיון תורה לא בשמים הוא. וז"ש לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ואילו היתה בשמים כלומר שאולי היתה נתנה למלאכים כבקשתם תנה הודך על השמים אז הי' חיוז לנו לעלות השמימה ולהוריד החלק שנוגע לנו בעולם התחתון והיינו הארץ הי' חיוז לעלות השמימה וליקח אותה ולהביאה לנו. (שנת משנ"ו)

"כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו" (ל:יד). נראה לפ"מ שהקשה המרדכי בסנהדרין אמאי הולכין בתר רובא הא ז"ד קצוע נינהו וקיי"ל כל קצוע כמחצה על מחצה דמי ותי' המרדכי דההוראה הוא הדבור והדבור פרוש הוא. ולפענ"ד להוסיף דהדבור נמי תלוי בלז והוא פרוש מן הלז ושפיר הולכין בתר רוב. וז"ש כי קרוב אליך הדבר ולא תקשה דהא הו"ל קצוע ומסיים צפיק ובלצנך לעשותו ולכן לא הו"ל קצוע, וכדעת המרדכי.

או יאמר לפ"מ דאמרינן בגמ' (ב"ב י"ב) דאע"פ שהנבואה בטלה לא נטלה מן החכמים וחכם עדיף מנביא שנאמר ונביא לצב חכמה ע"ש. והנה נביא אינו יודע מלבו כלום רק מה שמגלים לו מן השמים אבל חכם יכול לחדש ומגלים לו רזי תורה מן השמים ע"י חכמתו. וז"ש כי קרוב אליך הדבר מאד צפיק ובלצנך לעשותו ולכן אפילו בשעה שנטלה

ואשר נראה כעת צ"ד דהמלאכים ג"כ ידעו מה כתיב בתורה אלא שהם טענו כיון שבתורה יש מה ששייך בשמים ומה ששייך לצנ"א ולכן יש להם דינא דבר מנרא ולכן בשמים ראוי ליתן כל התורה ומה ששייך לצני אדם יבאו ויקבלו מהם מה שצריך להם ולא שיחנו להם כל התורה.

וכבר ביארתי במקום אחר צ"ד אהא דכתיב צוה"ק דששים רבוא אותיות לתורה ואכלנו לא נמלא רק החני דבאמת כל התורה ששים רבוא אלא שלאחר החטא נשתברו הלוות והחלק שאינו נוגע נגנו בשמים וע"ז אמרו אותיות פורחות באויר ויש בזה אריכות גדולה עכ"פ יש בתורה פרדס פשט רמו דרוש סוד ועל כל הנעלם ולכן חשבו ליתן להם התורה כולה ומה שיצטרך לצני אדם יבאו ויקחו להם וע"ז השיב הקצ"ה משה חוזר להם תשובה כי בני"י עברו צירוף גדול בשעבוד מצרים ולהם שייך התורה ואדרבה המלאכים יתחייבו לרדת על הארץ אם ירצו לדעת תורה, ואמרו חז"ל שאלו מאה"ש להקצ"ה אימתי ר"ה והשיב להם אני ואחס נרד לצ"ד של מטה ונשאל ואולי הי' ניתן למלאכים הי' הכל נקבע בשמים וכיון שנתנה תורה על הארץ תלוי צ"ד של ישראל.

ומה"ט מצינו עמד ר' יהושע על רגליו ואמר תורה לא בשמים הוא בגמ' צ"מ ועוד שם ברבה בר נחמני

שפיר מצרך דמתחיל חיוב חדש. ודבריו הקדושים תמוהים הם דא"כ שויתא לתורה מ"ע שהזמן גרמא, ועיין קידושין ל"ד דפריך וכללא הוא הרי מלה שמחה הקהל דמ"ע שהז"ג ונשים חייבות ומו והרי תלמוד תורה ופריה ורביה ופדיון הצן דלאו מ"ע שהז"ג הוא ונשים פטורות ומבואר דת"מ לאו מ"ע שהז"ג הוא. ומו צעי שם להקיש מוזה לת"מ ומשני גברי צעי חיי נשי לא צעי חיי, ועיין תוס' שם דגם צנשים נימא הכי, ואמאי לא משני דהוי מ"ע שהז"ג, וגם דלא משתמיט שום תנא לומר דתורה הוי מ"ע שהזמן גרמא כמו שכתבו הניחא למ"ד תפילין הוי מ"ע שהז"ג ע"ש.

אלא אי קשיא להיפוך קשיא דהאיך אנו מצרכין בכל יום צרכת התורה אילו לאחר שינה כיון דחיוב לימוד התורה הוא כל ימי חייה ואפילו בשעת מיתה וכמ"ש אדם כי ימות צאהל, א"כ לעולם ליכא פטור מלימוד והשינה שאדם ישן אינו היסח הדעת והפסק דאנוס הוא אלל שינה, וכמו מי שמניח תפילין ונתנמנס בהם אין צריך לחזור ולצרך דלא מקרי היסח הדעת אלא כשעושה פעולה של היסח הדעת, עיין טא"ח סי' כ"ה, וא"כ הכ"נ אמאי מצרך בכל יום.

אמנם כבר הקשה כן מרן צבי"ש (או"ח סי' ל"ג) דאיך אנו מצרכין בכל יום צרכה"ת כיון דמנזות לימוד התורה הוא כל ימי חייו צלי הפסק כמ"ש הראשונים ברכות י"א ועיין צ"י סי' מ"ו

הנבואה לא בשמים היא ולא צריך לנביא אלא צפיק ובלצנך לעשותו כי ונביא לצב חכמה ותוכל לקיים התורה צלי נביא.

"כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" (ל:יד). ובמדרש הלכה אדם מישראל הלומד תורה כיצד מצרך, צריך לצרך לפנייה ולאחריה דכתיב צרוך אתה ה' למדני חקיק, לאחריה דכתיב וזאת הברכה אשר צרך משה לפני מותו, וצ"ב חדא דהרי אנו לא מצרכין אחר הלימוד כלל. ועוד דמאי מיימי ממה שצריך לפני מותו, דלמא דוקא לפני מותו הוא דמצרך אצל לא לאחר כל לימוד. ולפוס ריהטא היה נראה לפמ"ש דצמערבא הוי מצרכין לאחר המורה עיין (ברכות מ"ד ע"ב ונדה נ"א ע"ב ובתוס' שם ד"ה ולצני מערבא וצירושלמי ברכות פ' ה' קורא ובש"ע א"ח סי' כ"ט) ואתי המדרש צירושלמי דמצרכין לאחר המנזות, ולכן פריך הלומד תורה כיצד מצרך, ומשני לפנייה ולאחריה צירושלמי. ונראה קצת דלא כר"ת שכתב דצירושלמי נמי רק על תפילין מצרכין ולא אשאר מנזות וק"ל.

ומה שנראה עוד לפמ"ש מחלוקת הראשונים צמי שלא ישן כל הלילה אי צריך לצרך צרכת התורה ועדיין הדבר צספק, והמהר"ם שיק צמשובה א' או"ח כתב דמצרך משום דצריך אדם לישון בכל יום, וא"כ איכא זמן פטור שפטור מללמוד תורה ואף שלא ישן מ"מ הרי זמן ההוא זמן פטור הוא עכ"פ ד' שעות צמעט לעת, ולכן צצוקר

והקללה ובהרת בחיים למען תחי' וגו'" (ל:יט). נראה דכיון דהכל מאתו ית"ש הזרכה והקללה א"כ תאמר באיזה ארנה אבחר בזרכה או בקללה וע"ד שאמר הרה"ק ר' זושא מאניפאלי זי"ע אס יאמר לי הב"ד של מעלה שאלך לגיהנם אקפוץ בחפץ לב לעשות רצון קוני אס זה הוא רצון הצורא, וא"כ יאמר מאי איכפת ליה בזרכה או בקללה, ולכן קאמר ובחרת בחיים אני מורה לך שתבחר בחלק החיים, והקללה לא ניתנה לבחור בה רק בחרת בחיים.

"למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט עד יצא וגו'" (ישעי' ס"א, הפטורה לפ' נצבים). נראה לפרש בדרך רמז לפ"מ שנוהגין לומר בזרכה גאל ישראל בחשאי משום ספק עניית אמן, ויש שאומרים הזרכה בקול רם ומכוונים לסיים הזרכה עם הש"ץ שלא ליכנס בספק, ויש מסיימין בלחש הש"ץ והציבור שלא ליכנס בספיקות, (עיין זרכות דף ט' ובטוש"ע א"ח סי' קי"א) צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם אפי' באמן אחר גאל ישראל וכו' הג"ה וי"א שמוטר לענות אמן על גאל ישראל ונחלקו האחרונים.

ובברכת המזון זרכה שלישיית (זרכות מ"ה ע"ב) תני חדא העונה אמן אחר זרכותיו הרי זה משובב ומניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא הא בזונה ירושלים הא בשאר, אציי עני ליה זקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב

דמה"ת אין מזרכין זרכה אחרונה עה"ת לפי שלא נגמרה מזותה ועיין ר"י זרכות י"א שמחלק זין ציזית וחפילין אף שמזותן כל היום מ"מ אס חלך באמצע היום נגמרה מזותן משא"כ בלימוד התורה ע"ש. ומירך דבלימוד התורה ישנס ז' דינים, לימוד התורה שיש לו שיעור ידועה, והשני יגיעת התורה והגית זו יומם ולילה, וזה אין לו שיעור, ולכן ללימוד התורה מזרך בכל יום אבל ליגיעת התורה הכ"נ דקגי מה שמזרך זשעה שנעשה זר מזוה לכל ימי חייו. ועיין ספרינו משנ"ה ח"ו סי' י"ג.

ומעתה נראה דזה הוא דברי המדרש כי קרוב אליך הדבר וכו' זפיך ובלבדך לעשותו, ומדקאמר זפיך ובלבדך וא"כ איכא הכא תרי חיובי, א' לימוד התורה שהוא זפיך, ז' יגיעת התורה שהוא בלבדך, וזה פריך במדרש הלכה אדם מישראל הלומד תורה כינד מזרך, דמיזעיא ליה אי מזרך בכל יום או לא, ומשני צריך לזרך לפנייה ולאחרייה, אבל באמת אינו מזרך בכל יום וכקושית הזי"ש אלא מזרך בהתחלת הלימוד ולאחרייה מזרך רק קודם מיתה, דאז נפטר מלימוד כדאמרינן כיון שמת נעשה חפשי, ולכן אינו מזרך לאחרייה אלא קודם מיתה דכתיב וזאת הזרכה אשר זרך, ונמצא דהמדרש ס"ל כזי מערבא לזרך לאחר המזוה, אבל בזרכה"ת ראשונה פוטר כל הזרכה עד המיתה.

"החיים והמות נתתי לפניך הברכה

אחשה אלא אחפלל על הגאולה בקול רם ואומר גאל ישראל בקול רם בשביל המחזיר שכינתו לציון שיגאלנו במהרה בימינו ולא לחוש לספק ולומר הגאולה בלחש, ולמען ירושלים בצרכת בונה ירושלים לא אשקוט כלומר שלא אומר הברכה בשקט אלא אומר בקול רם וק"ל.

לאו דאורייתא רב אשי עני ליה בלחישא, כי היכי דלא נזולו בהטוב והמטיב, ובתוס' בשם רבינו הבה"ג רב אשי עני ליה בלחישא וכן פסק בה"ג ועוד לדדין דליכא פועלים אפילו אבוי מודה ע"כ. והעולם נהגו לומר בקול רם.

ויש לומר דזה שאמר למען ציון לא

פרשת וילך

ובאמת כי לכל הפירושים אכתי צריך עיון שהרי משה רבינו הי' צמעמד כל הקהל דכתיב אחס נצבים היום כולכם ופרש"י מלמד שכנסם משה לפני הקב"ה ביום מותו, וכיון שכן הרי היה יכול להגיד להם שם כל מה שרצה וגם להיפרד מאחם מכל אחד ואחד, ואכתי הליכה זו למה.

ולולי דמסתפינא הי' נראה על דרך הא"ע אלא להוסיף לפי שרבינו משה ראה שפעם שהלך השמימה והעם לא הבינו וירא העם כי בשש משה ועשו מה שעשו והי' זה לפי שלא הסביר להם משה צפירוש כי צקוף שש יבא כמבואר וחשש משה שח"ו עכשיו שהוא יעלה השמימה ויקבר בלי ידיעה כמה שנאמר ולא ידע איש קבורתו ח"ו הם שוב יחשבו על מנהיג שילך לפניהם כמו שחשבו אז עשה לנו וגו' ולכן הלך משה לכל שבט ושבט והסביר להם בן מאה

"וילך משה וידבר את הדברים האלה וגו'" (לא:א). כל המפרשים נדחקו בהליכה זו, ובתרגום יונתן ואזל משה למשכן בית אולפנא וצ"ב. ונראה לומר לפמ"ש הרמב"ם בהל' ת"ת עד אימתי חייב אדם ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך (רמב"ם פ"א ה"י) וקמ"ל דאע"פ שכבר הי' מוכן למות באותו יום הלך ללמוד תורה ולפי שטיקר לימוד התורה הוא צביהמ"ד וצרכים לא מנע עצמו מבית המדרש ולכן קאמר וילך משה למשכן בית אולפנא.

א"י וילך משה וגו' דהא"ע פי' הלך אל כל שבט ושבט להודיע שהוא מת שלא יפחדו וחיוזק לצם בכך שיהושע ימשיך דרכו וינהיגם ולפיכך כתוב אח"כ ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו וגו' ואחתי תנחילנה אותם ע"ש, ועיין רמב"ן שהלך לכבדם כדרך הנפטר מחצירו,

"ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה" (לא:ב). פי' הרמב"ן לנחם אותם על ענינו, כלומר אני זקן ואין לכם עוד חועלת ממני. והוא תמוה על רבינו משה לומר להם שקר ת"ו, והוא "לא כהתה עינו ולא נס ליחו". גם כי זקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתם מתישבת עליהם. ועוד יש לדייק לשון "וילך משה", שדקדקו בו כל המפרשים, ובתרגום יב"ע פי' ואיזל משה למשכן בית אולפנא.

ונראה לפענ"ד בס"ד, הנה אמרו ז"ל דור דור ודורשיו, דורשיו לפי הדור, והראה לו הקב"ה לאלה"ר דור דור ודורשיו דור דור ומנהיגיו, ואם הדור הוא גדול יש להם מנהיגים גדולים, וכן להיפך. ודרשו "אשר נשיא יחטא", כלומר שאם תראה שהנשיא יש בו חסרון, תדעו כי הוא לאשמת העם שאין הדור ראוי לנשיא יותר מושלם במעלות. והנה משה רבינו איש האלקים הי' ראוי להיות מנהיג דור המדבר שהיו כולם דור דעה, וכמוצא בחז"ל ראיה שפחה על היס מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי על נהר כבר. והי' ראוי להם פרנס כמשה, שעלה אל האלקים ג' פעמים מ' יום ולעת זקנתו עוד עלה בקדושתו על זקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתם מתישבת עליהם. אבל דור המדבר מתו כולם במדבר, ועכשיו נכנסו רק בנייהם שולדו במדבר ע"פ רוב, לא הי' משה ראוי להם, כי לגדולתו אין חקר,

ועשרים שנה אנכי היום שזה הוא קדר העולם בשגם הוא צער והיה ימיו מאה ועשרים א"כ הגעתי לשנות חיים, והנה אנכי הולך בדרך כל הארץ ויכנס יהושע תחתי וזיודעם זאת תו לא יטעו עוד כפי שטעו בעבר, ואם שגיתי השם הטוב יכפר. (שנת תשמ"ט)

"וילך משה וגו' בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' אמר אלי וגו'" (לא:א-ב). וז"ל. ונראה דהנה אמרו בגמ' נדרים (ל"ג ע"ג) דהאדם לריך להיות מושל על רמ"ח אבריו ולכוונם כ"כ עד שלא יעשו שום דבר מה שאין זה רצון הקב"ה, וזה הי' מדת אברהם אבינו ע"ה, שמתחלה המליכו הקב"ה על רמ"ג אברים ולבסוף המליכו על רמ"ח אברים ע"ש. וכבר הארכתי במקום אחר, ובפי' יתרו רד העד בעם וגו' ואמר משה לא יוכל העם לעלות בהר כי אתה העדותה בנו לאמר וגו', והכוונה דמאחר דבא הציווי מהקב"ה לא יוכל העם עוד לעלות, דמשה בגדלותו חשב שכל העם תקנו אצריהם עד שלא יוכלו צעמם לעשות דבר נגד רצון הבורא, וז"ש וילך משה וגו' לא אוכל עוד ללאת ולבוא, אבל אין זה מפני שאין בי כח, ואדרבה כתיב ביה לא כהתה עינו ולא נס ליחו, אלא הטעם דלא אוכל עוד ללאת ולבוא הוא משום דה' אמר אלי לא תעבור, וכל שה' אמר ממילא עי"ז לא אוכל עוד, שעושה ממש בלתי אפשרי וכנ"ל.

כיון שהוא כולל כל הדעת שבתורה אין נפ"מ אללו בין א"י לחו"ל אבל לפי מה שהבאתי במקום אחר בשם השפ"א אשר בעבר הירדן וגו' הואיל משה באר את התורה הזאת לפי שהתקרב לארץ ישראל נמחדשו אללו ביאורים חדשים ולכן הואיל משה באר את התורה א"כ ודאי אם הי' נכנס הי' נתעלה עוד וי"ל.

ואולי בזה יובנו דברי חז"ל (מנחות כ"ט ע"ג) אמר רב יהודה אמר בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שישב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש שעמיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעמיד לדרוש על כל קוץ וקוץ חילין חילין של הלכות אמר לפניו רבש"ע הראהו לי אמר לו חזור לאחורך הלך וישב בסוף שמונה שורות ולא הי' יודע מה הן אומרין חשש כמו כיון שהגיע לדבר אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך אמר להן הלכה למשה מסיני נתיישב דעתו וכו' ע"ש.

ובלאו חכמי לב להבין דברי הגמ' ולפמ"ש י"ל דר"ע הי' בארץ ישראל ואולי הי' משה נכנס לא"י הי"ל בכלל חד מינן כי סליק להחם הי' נתעלה על כל בני חידושים אבל כיון שלא נכנס דרשם ר"ע ומ"מ כיון שמשה רבינו כולל כל התורה ולכן ע"ס ההלכות נמסרו למשה מסיני ולכן אמר ר"ע כששאלו מנין לך והשיב הלכה למשה מסיני והבין.

ואין הדור החדש ראוי למנהיג כמשה, שהרי מעלת הדור ירדה אחורנית.

וד"ש משה, כלומר אני זקן, היינו זה שקנה חכמה, דכל זמן שמוקינים דעתם מתישבת עליהם, וא"כ אין לכס עוד תועלת, לכס דייקא, לא שח"ו אין עוד תועלת ממשה רבינו, אדרבה תועלת ישראל הוא, אלא שניחם אותם כי בכך שהוא יהיה מנהיגם מזה אין להם עוד תועלת, כיון שמשה רבינו זקן משכמו ומעלה הי' גבוה מכל עם ואין לכס תועלת.

אלא דאכתי יש לבניי להשיב על כך שהרי אמרו ז"ל (כמבואר ע"ה) חד מינייהו [מבני אר"י] כתרי מינן וכו' וחד מינן כי סליק להחם כתרי מינייהו. וא"כ אכתי יש להם לבניי פתחון פה כי הגם שכאן במדבר אינם ראויים, אבל כשיגיעו לארץ יהיה חד מינייהו כי סליק להחם דגמר וסבר ויעלו במעלות ויהיו ראויים לקבל פני משה, א"כ אכתי יבוא עמהם כי יש להם תועלת. ואיך אמר אין לכס עוד תועלת ממני. ולפיכך הוסיף, ועוד כי הי' נוני שלא אעבור שם, וא"כ אין צי תועלת כי לאר"י אין אני נכנס וכאן אין צי תועלת.

איברא דאפי' יכנס משה לארץ א"כ אללו ג"כ יתקיים חד מינן כי סליק להחם נמצא דאכתי אין תועלת, אלא דיי"ל דלגבי משה שוב אין נפ"מ

ובזה יש לפרש מאמרם ז"ל זקנים שצדור היו אומרים פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, אוי לה לאותה צושה אוי לה לאותה כלימה. וז"צ למי הוא הצושה, ומה יעשה יהושע שלא זכה להיות כמשה, והלוא גם הם לא היו כמשה ולא קם צישראל כמשה. אמנם להנ"ל דהזקנים היו מתאוננים פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, ולמה קילק ה' את משה שהי' פני חמה רק מפני שהדור לא הי' ראוי לו יותר. ולכן אמרו אוי לה לאותה צושה וכו', כלומר שהצושה הוא להדור, שמעלתו ירדה פלאים כ"כ עד שנצטרך משה להסתלק מהם.

ולפ"ז מובן מאד לשון "וילך משה", שאדרבה רנה להראות להם שאין החסרון צו מחמת חולשה כדרך הזקנים, דאז הי' נריך לקרוא את כל ישראל אליו ולדבר בהם "הנה נא זקנתי" כדרך שעשה דוד המלך ע"ה וכיוצא. אבל לאפוקי מזה "וילך משה" מצית לבית ומשצט לשצט, "וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל", שעדיין לא כהתה עינו ולא נס ליחו, ומ"מ אין באפשרותו להמשיך להיות מנהיגם כיון שהוא אינו ראוי להיות עוד עמהם מחמת הדור.

ובזה יש לפרש נמי דברי התרגום יב"ע שהלך למשכן בית אולפנא, רזונו לומר דרנה להראות להם שאין להם עוד תועלת ממנו ולפיכך הלך לביהמ"ד לדרוש להם בעניני התורה, כידוע

שצדיקים קודם הסתלקותם נתגלה להם סמרי תורה. וכ"ש משה רבינו דלא קם נציא עוד צישראל כמשה ידרוש להם בענינים שלא שמעתם און ולא יכלו להבינם, ואז הבינו שהוא מפני שמשה רבינו אינו ראוי עוד להם לפי גדלו שהוא מדורות הקודמים. ואין לך אלא כהן שצימך כמו שהוא. ובה מדוייק נמי לשון הרמב"ן, כלומר אני זקן ואין לכם עוד תועלת ממני, והול"ל כלומר אני זקנתי ואיני יכול עוד לשרתכם, ולשון זקן משמע שקנה חכמה והבן.

(שנת תשל"ה)

"בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' אמר אלי לא תעבר את הירדן הזה" (לא ב). ועיין רש"י יכול שמשש כחו וכו' וה' אמר אלי וגו' זה פי' לא אוכל עוד לצאת ולבוא לפי שה' אמר אלי. וי"ל דהיל"ל בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן ולמה הקדים לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' אמר אלי.

וי"ל לפמ"ש דהגאון בעל ישמח משה זי"ע צדרשמו האחרונה נענה ואמר, בן פ"ד שנה אנכי היום ויכולני להתפאר במדריגתו של יעקב אבינו שלא ראיתי טפה מימי, גלוי וידוע לפני השי"ת כי אלמלא הייתי יודע בנעורי שאזקין ומשיח לא יבא לא הייתי יכול לסבול זאת ולהשאר בחיים אלא שמן השמים רימו אותי ודחו אותי מיום ליום

רבינו העלה ס"ת לרקייע, שנשמותיהן של לדיקים קורין זו בשני ובחמישי. וכתב עד חלי היום י"ג ספרי תורות, רבינו אביגדור הנרפתי, והיתה ציוס השבת וי"א שערב שבת הי' עיין רא"ש פסחים.

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו'" (לא: יב). ובגמ' (חגיגה ג' ע"א) האנשים באים ללמוד והנשים באות לשמוע והטף למה באים ליתן שכר למביאייהם. ועיין רמב"ן כי אין הטף הזה יונקי שדים ולפ"ז הו"ל שני מיני טף, הא' שבאו לידי חינוך הביאו והב' שעדיין לא באו לידי חינוך לא הביאו ומיהו עכ"פ שני מיני טף יש. האמנם הח"ס ז"ל הוסיף לפמ"ש זירושלמי זריב"ח שהביאחו אמו בעריס' לזיהמ"ד שישמע דברי תורה א"כ י"ל טף ממש. וזוה נראה לפרש במידות שהתורה נקנית בהם אחת היא בשמיעת האוזן י"ל דמיירי צמי שעדיין לא יודע לדבר ולא לראות רק לשמוע ואפ"ה נקנית התורה בשמיעת האוזן שישמע דברי תורה מעת קטנותו ממש.

ובזה יש לישב דלכאורה קשה על מה שאמרו ליתן שכר למביאייהם והא שכר מצוה צהאי עלמא ליכא. האמנם כבר כתב המהרש"א ז"ל גבי משה רבינו שהקשו בגמ' (סוטה י"ד ע"א) וכי לאכול מפריה הוא לריך וכ"כ הפנ"י ועוד דהא דאמרינן שכר מצוה צהאי עלמא ליכא דוקא במצוה חיובית אבל במצוה דליכא חיוב ומכניס עצמו בחיוב שכר מצוה

ומשנה לשנה ושואל אני ממך רבש"ע האם זה רבותא אויסקנארען איין אלטען, ובקשתי ממך שעכ"פ יבא עכשיו ושמא תאמר שאני מתכוין למעני הריני מוכן ומזומן שישרפו אותי ויפזרו את אפרי על שבעה ימים ולעולם לא אדע שמיח בא אבל יבא למען יתגדל ויתקדש שמהי רבא עכד"ק הובא בשפע חיים, ופי' בזה דברי משה רבינו שאמר ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחיני נא מספרך אשר כתבת רנ"ל שאם לא תקבל תפלמי מחמת שאני נוגע בדבר ואת כבודי אני דורש שלא אהי' כמלך בלא עם הרי אני מגלה דעתי שאני מוכן להמחות מספרך אשר כתבת ובלבד שתשא חטאתם ומינה הוכחה שאין אני מצקש לכבודי אלא למען כבוד שמך הגדול.

ולפ"ז י"ל דזה שהלך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל כיון שראו שלא יכנס אחם לארץ ישראל יחשבו שודאי נדקו המרגלים ועוד ועוד ואמר להם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וכל הזמן חשבתי להכנס לא"י ומיהו לא אוכל עוד ללאת ולבא כי וה' אמר אלי כלומר כשבאתי לעבר הירדן אז אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה.

"ויכתוב משה את התורה הזאת" (לא: ט). שלא חיסר כלום, וזה היה ציוס ז' באדר שמת משה, ובמדרש וילך שכתב י"ג ס"ת זו ציוס י"ב ליי"ב שבטים ואחד שהניח בלד ארון ברית ה', וי"א שירד גבריאל ונטלה לרקייע וי"א שמישה

קרובים להתחנך, וכדעת הרמב"ן ולא תקשה לי' מדרשת חז"ל חגיגה הנ"ל.

והנה בגמ' חגיגה (סס) ת"ר מעשה בר' יוחנן ב"ב ור"א חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע צפקיעין, אמר להם מה חידוש הי' צבהמ"ד היום וכו' שנת של מי הייתה שנת של ר' אלעזר בן עזרי' וצמה הייתה הגדה היום א"ל בפרשת הקהל, ומה דרש זה, הקהל את העם האנשים והנשים והטף, אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באין כדי ליתן שכר למציאיהן, אמר להן מרגלית טובה הייתה צידכם ובקשתם לאצדה ממני, ואף דרש וכו' עד בלשון הזה אמר להם אין דור יתום שר' אלעזר בן עזרי' שרוי בו, ולכאורה אמאי ע"י שני דרשות אלו כבר אין דור יתום וכי לא מצינו עוד דרשות שדרשו ולא אמרו עליהם אין דור יתום.

ונראה לומר בדרך נחות, דהנה לכאורה בלאו מצות הקהל לטף נמי יציאות דכיון שאביו ואמו מצווים לעלות במצות הקהל, וא"כ ע"כ שיציאו טפיהם עמהם דהאיך יניחם. וכן קשה דמינה ילדים שיש להם אב ואם אצל יתומים בלי אב ואם מי יקחם לעלות לרגל, ובדאי לא יטריחו עצמן להציאם לצהמ"ק דמה לו ולזרה הזאת לשאת קטנים שאינם שלהם בדרך לצהמ"ק. אצל כיון דאיכא שכר למציאיהם אז יטריחו עצמן בשביל השכר שיקבלו להציא אפילו טף שאין שלהם, והכי מרומז בעזרא האנשים

בהאי עלמא איכא וא"כ אחי שפיר טף למה באים ליתן שכר למציאיהם דהרי כיון דמיירי בטף שלא הגיעו לחינוך ואעפ"כ מציאין אותן שישמעו אזניהם שפיר בני שכר הן וזהו ליתן שכר למציאיהם.

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים וגו'" (לא: יב-יג). עיין רש"י, והרמב"ן כתב וזניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו, הם הטף כי ישמעו וישאלו והאבות ירגילום ויחנכו אותם, כי אין הטף הזה יונקי שדים, אצל הם קטני השנים הקרובים להתחנך, וזה טעם ולמדו ליראה בעמיד כי למעלה אמר ולמדו ויראו, אצל רבותינו אמרו (חגיגה ג' ע"א) האנשים ללמוד והנשים לשמוע והטף למה בא ליתן שכר למציאיהם, ע"כ.

ולכאורה עלה בדעתך, דהנה יש מחלוקת בפוסקים אי צבת שייך מצות חינוך, והוא מגמ' נזיר (כ"ט ע"א ועיין ש"ע א"ח סי' רמ"ג) מחלוקת ר"י ור"ל, ולהסוברים דצבת לא שייך דין חינוך היה אפשר לומר דמה שדרשו ז"ל טף למה הן באין היינו הצנות כיון דלא שייך בהו חינוך, וא"כ אחי שפיר דרשת חז"ל וטף למה הן באין היינו הצנות ליתן שכר למציאיהם, אצל וזניהם היינו הצנים דמחוייבין בחינוך אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה, ומשום חינוך או

נמצא דאף שימיו היו מאה ועשרים שנה מ"מ נאמר בו קריצה שלא הגיע לחיי אבותיו ויקרבו ימיו למות.

וא"ל הקב"ה גם זו מדה טובה שהוא מדה כנגד מדה שבלשון הן קראת תגר לפני דכתיב הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה, והקורא תגר על בני ישראל שלא לשם תוכחה נענש במיתה, וכמו שמצינו צישעיה הנביא (יבמות מ"ט ע"ב) שאמר בתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב ונסרוהו לפומיה ונח נפשיה ופרש"י ומשום הכי איענש לנסורי פומיה משום דקריניהו לישראל עם טמא שפתיים מדעתו שלא לזה לו הקב"ה ולא מחמת תוכחה דכתיב אי לי כי נדמייתי ע"כ ע"ש. וזה שאמר לו הקב"ה בהן קראת תגר לפני והיה בזה ח"ו תערומות על ישראל שלא לשם תוכחה ולכן הן קרבו ימיו למות, והוא מדה טובה ג"כ. (שנת תש"ט)

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימין" (לא: יד). במדרש רבה (פרשה ט' אות א') הלכה אדם מישראל שמחו מוטל לפניו מהו שיהא מותר לו להתפלל כך שנו חכמים מי שמחו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה, ולמה למדונו רבותינו כן כיון שרואה נרתו לפניו דעתו מובלגת, אבל משנקצר כל שצעת ימי האבל הוא זקוק לכל דבר של מצוה ע"כ, והוא תמוה. ונבא אל הביאור ובתחילה נבאר דברי המדרש.

והנשים והטף ולא אמר וטפס שהי משמע רק טף שלהם אלא אמרה והטף היינו כל הטף ואפילו יתומים, וזה שאמר בלשון הזה אין דור יתום שר"א בן עזרי' שבו בו, דע"י שדרש כן הכל יקפלו אחר היתומים להביאם לבהמ"ק, ולא יהי יתום בדור שר"א שרוי בו.

(שנת תשמ"ט)

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימין למות" (לא: יד). ובצעלי התוס' אמר משה לפני הקב"ה בהן שצחתי לפניך דכתיב הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים וגו' ובלשון הן אתה ממייתי א"ל אף בלשון הן קראת תגר לפני דכתיב הן בני ישראל לא שמעו אלי וכו' ע"ש (ועיי' כלי יקר).

ונראה דלכאורה דרשו ז"ל בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה ונמצא דמשה מלאו ימיו מיום ליום ובר"ה (י"א ע"א, הובא ברש"י לעיל) אנכי היום, היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות א"כ מלאו שנותיו וא"א לאדם שיהיה חי לעולם מאז נקנסה מיתה, ומיהו בתורה כאן כתיב ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימין למות ובתיב"ע תלמא לדיקיא איתאמרת קריבותא במיתתהון מטול דלא מטו ליומי אבהתהון וכל חד וחד מני פרנסא ביומיה יעקב אבונן ודוד מלכא ומשה נביא דהכין כתיב ואמר ה' למשה הא קריבין יומך לממת קרי ית יהושע וכו'.

המג"א סי' תקמ"ח סק"ח ע"ש, וא"כ לדעתו צריך להשמיענו תפילין ג"כ.

ועיין בת"י שהביא שהוא צירושלמי אם ציוס צ' פטור מתפילין צריכה למימר מוטל לפניו, והקשה וז"ל ובעוונותי ננעלו שערי חכמה לפני שלא זכיתי להבין הירושלמי והרשב"א דהרי מתני' נורכא ונורכא למינקט תפילין דאף דגם אח"כ פטור מתפילין מדנקרא פאר אפ"ה אצטריך חנא לי' לאשמעינן דמקודם פטור אף שאינו חייב עדיין באבילות וקמ"ל נמי דבאינו מוטל לפניו, דהיינו צנאנס מלקצרו חייב בתפילין כצבולהו (כמ"ש בטור יו"ד סי' שמ"א) ע"כ וכו' ע"ש, וזיין שם שגם הגאון הנ"ל עמד בקושיא זו וכתב ורציתי להוכיח כרמב"ן (בטור שם) דלונן חייב בכל אבילות חוץ מנעילה סנדל ועטיפת ראש דעי"ז עסקי מת נפסדים, ושכ"כ הר"ר פרץ וכו' ע"ש. והנה כי כן נדקו דברי הרד"ל במה שהביא תפילין כאן, וצירושלמי צמרחה הפנים תירץ שלהכי הביא תפילין משום דשייכא לק"ש כדאמר' כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר, וכדאמר' הכי צגינ דתנו דא תנו דא משום דשייכי להדדי ע"ש, ע"כ.

והנה צחידושי הרד"ל שם כתב וז"ל עיין בפירוש רש"י ורמב"ם צפי' המשניות רפ"ג דצרכות שפירשו הטעם משום דטריד טרדא דמזוה, וכן אמרינן לענין קדשים צאונן דמטריד, אצל לשון דעתו מוצלגת [כמו מופלגת צפ"א רפה] דכאן משמעו ענין היסח דעת, כלומר ואין יכול לכויין יפה אלא שאין זה מספיק כ"א לתפלה וק"ש דצעי כוונה [ותפילין דגרסינן צמשנה שם שאסור צהיסח הדעת], אצל שאר מלות דפטור צע"כ ז"ל משום עוסק צמזוה ע"כ. והנה לכאורה גם התפילין לא היה צריך הטעם משום היסח הדעת, שהרי כבר פירש הרשב"א דתפילין אגב אחרינא נקט, דהא מן התפילין בלא"ה פטור אף אחר הקצורה דאצל יום ראשון אסור בתפילין ע"ש, והוא מירושלמי, ועיין מה שהקשו צמפרשים אדברי הרשב"א שצמסיק וצירושלמי צעי צה ופרקו פריקו אחרינא, ואין שם רק זה התירוץ. ואפשר דזה הייתה כוונת המדרש שלא הביא כלל תפילין ודו"ק.

ונראה ליישב דבריו לפי מה שכתב צחוס' רע"א דהרשב"א לטעמי' אזיל דס"ל צתשובה דחיה"מ לאו זמן תפילין הוא אצל להסוברים דחיה"מ זמן תפילין [ונלע"ד דרש"י ס"ל כן ממ"ש צסוכה (מ"ו ע"א ד"ה מנות הרנה) ליטול לולב לישב צסוכה להניח תפילין] צפשוטו ניחא דנקט תפילין צחיה"מ דאצל ציוס ראשון חייב בתפילין דלא שייך ציה מעולל צעפר קרנו, וכמ"ש להדיא

אמנם צעיקר המדרש עדיין לא ניחא לי דמאי הוי סצרת המקשן מהו שיהא מותר בתפילה וכי לא ידע שהוא משנה שלימה וגם מהו הלשון מהו שיהא מותר לו להתפלל היה לו לומר מהו

שיהא מחוייב להתפלל. ולכאורה עלה בדעתי ליישב לפי גירסת הירושלמי שלא גרסו בנוסחי המשנה מן התפלה רק מק"ש ומן התפילין וכן הוא גירסת התוס' עיין בתו"י, וכן הוא גירסת המרדכי, והם פטרו תפילה רק בזמ"ש עיין במרדכי ברכות סעיף נ"ו.

והנה ברצינו יונה הביא דעה יש מפרשים דכיון שלא שנינו בזמנה בפירושו שפטור מכל המצות האמורות בתורה אינו פטור אלא מאלו השלשה בלבד, אבל בכל השאר חייב, ומביאין רא' מדאמרינן בפרק הישן (ריש דף כ"ו) ועיין ירושלמי ברכות פרק הי' קורא ה"ט ורמז"ס פ"ד מהק"ש ה"ד, חתן פטור מכל המצות האמורות בתורה ומנא שילא חייב ואומרים דהתם משמע דהילכתא כשילא וכי היכי דחתן חייב בכל המצות האמורות בתורה ה"נ שאכל חייב בזולן אלא באלו השלשה בלבד שאסור מפני ששלשתן צריכות כוונה יותר משאר מצות, ק"ש מפני קבלת עול מלכות שמים נצרך שיהא בזוונה, ותפילין ג"כ צריך שלא יסית דעתו מהם, ותפלה ג"כ צריך כוונה שאם לא כוון באבות צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת, ומתוך שהוא צהול על מתו וטרוד בעסקיו לא יוכל לכוין צהם ולפיכך פטור, אבל בשאר מצות שאינן צריכות כוונה כ"כ חייב ע"כ.

והנה ברצינו יונה הביא דעה יש מפרשים דכיון שלא שנינו בזמנה בפירושו שפטור מכל המצות האמורות בתורה אינו פטור אלא מאלו השלשה בלבד, אבל בכל השאר חייב, ומביאין רא' מדאמרינן בפרק הישן (ריש דף כ"ו) ועיין ירושלמי ברכות פרק הי' קורא ה"ט ורמז"ס פ"ד מהק"ש ה"ד, חתן פטור מכל המצות האמורות בתורה ומנא שילא חייב ואומרים דהתם משמע דהילכתא כשילא וכי היכי דחתן חייב בכל המצות האמורות בתורה ה"נ שאכל חייב בזולן אלא באלו השלשה בלבד שאסור מפני ששלשתן צריכות כוונה יותר משאר מצות, ק"ש מפני קבלת עול מלכות שמים נצרך שיהא בזוונה, ותפילין ג"כ צריך שלא יסית דעתו מהם, ותפלה ג"כ צריך כוונה שאם לא כוון באבות צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת, ומתוך שהוא צהול על מתו וטרוד בעסקיו לא יוכל לכוין צהם ולפיכך פטור, אבל בשאר מצות שאינן צריכות כוונה כ"כ חייב ע"כ.

והנה ברצינו יונה הביא דעה יש מפרשים דכיון שלא שנינו בזמנה בפירושו שפטור מכל המצות האמורות בתורה אינו פטור אלא מאלו השלשה בלבד, אבל בכל השאר חייב, ומביאין רא' מדאמרינן בפרק הישן (ריש דף כ"ו) ועיין ירושלמי ברכות פרק הי' קורא ה"ט ורמז"ס פ"ד מהק"ש ה"ד, חתן פטור מכל המצות האמורות בתורה ומנא שילא חייב ואומרים דהתם משמע דהילכתא כשילא וכי היכי דחתן חייב בכל המצות האמורות בתורה ה"נ שאכל חייב בזולן אלא באלו השלשה בלבד שאסור מפני ששלשתן צריכות כוונה יותר משאר מצות, ק"ש מפני קבלת עול מלכות שמים נצרך שיהא בזוונה, ותפילין ג"כ צריך שלא יסית דעתו מהם, ותפלה ג"כ צריך כוונה שאם לא כוון באבות צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת, ומתוך שהוא צהול על מתו וטרוד בעסקיו לא יוכל לכוין צהם ולפיכך פטור, אבל בשאר מצות שאינן צריכות כוונה כ"כ חייב ע"כ.

לכן נלענ"ד ליישב דברי המדרש באופן אחר, דהנה ידוע מחלוקת הפוסקים בכל אותם הפטורים ששנינו אם רצו להחמיר על עצמו אם שומעין לו. והנה השלטי גבורים כתב וז"ל רש"י ז"ל פירש דהאי אינו אוכל ר"ל הרשות בידו ואי צעי מחייב עצמו בכל המצות, ותוס' וסמ"ג וטור ומרדכי וסמ"ק פי' דאינו אוכל. ועוד י"ל אסור לאכול ולא מצי

ולפ"ז היה אפשר לומר שדעת המדרש שאפשר הלכה כדעת הי"מ הנ"ל,

וכו' עד וכתב ראצ"ה דכיון דלא
איפשיטא על זה סומכין האונגין
שמתפללין והולכין לבהכ"נ במקום שיש
קרובים שיחטקו בו ע"כ.

וב"ב הרא"ש ז"ל להכריח מהאי ברייתא
דלקמן בירושלמי דאינו עונה אמן
ואם בירך הוא אין עונין אחריו אמן ואם
דהרשות בידו לברך אמאי לא יענו אמן
אחריו, אלא וודאי שאסור להחמיר על
עצמו.

וב"ב רבינו יונה ראה מזה הירושלמי
שאסור בד"ה ואין מצרכין ע"ש,
ועיין במראה הפנים ירושלמי הנ"ל, וכן
קצב הב"י ביו"ד סי' שמ"א כדעת
הרא"ש והטור שאינו רשאי להחמיר על
עצמו, ולזה הסכימו רוב האחרונים. ועיין
בחוס' ברכות י"ג ע"ב ד"ה ואינו

ולדלא דמסתפינא היה נראה לומר שגם
רש"י מה שפירש מאי צעי מחייב
עצמו, היינו דווקא במקום שיש שם מי
שישא משאו כיון שאז הוא לא איפשיטא
האיבעיא, אבל במקום שאין שם מי
שישא משאו גם רש"י מודה שאסור
לחייב את עצמו, ובזה אחי שפיר דלא
יקשה עליה מירושלמי הנ"ל, ואף
שמפשטות הגמ' לא משמע הכי מ"מ
טוב לדחוק בדברי רש"י מלחשדי' כטועה
ע"כ.

ובחזור לענינינו עכ"פ מחלוקת גדולה
היא בין הפוסקים אם רצה

מחייב עצמו. ועוד כתב שם כתב הרא"ש
ואינו מצרך פירוש ברכת המוליא ואינו
מזמן לברך ברכת המזון ואין מצרכין וכו'
רש"י פי' אין לריך שיברך וכו' משמע
שאם רצה לברך הרשות בידו, ולא משמע
כן בשמעתין דקאמר הכא דחוק לארבע
אמות נמי אסור מכלל שאינו יכול לברך
וי"א וכו' ע"ש.

ומקור הלכה זו בירושלמי (ברכות פ"ג
ה"א) תני אם רוצה להחמיר על
עצמו אין שומעין לו למה מפני כבודו
של מת או משום שאין לו מי שישא
משאו מה נפיק מציניהן הי' לו מי שישא
משאו ואין חימר מפני כבודו של מת
אסור, ואם תאמר מפני שאין לו מי
שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו,
והקטני פטור מנטילת לולב, חיפתר
בחול. ופירש הפני משה והתני וקס"ד
צ"ט מיירי וא"כ תפשוט מפני כבודו
של מת, שהרי צ"ט אינו טרוד לישא
משאו, ודחי לה הש"ס דחיפתר בחול
המועד איירי דעושין כל לרכי המת,
והלכך פטור מנטילת לולב, ולעולם
טעמא מפני שטרוד הוא, וכשאין לו
אחר להחטק בו מיירי וכו' ע"ש.

והמרדכי ברכות הביא הירושלמי
דאסור לברך וז"ל ור"י פירש
דאסור לברך, וכן איתא בירושלמי אם
רצה להחמיר אין שומעין, וגם אחרים
שצירכו אין האונגין עונים אחריהם אמן,
ושב הביא הירושלמי הנ"ל וז"ל
בירושלמי צעי מפני כבודו של מת או

שלי מטפלין בך, מנין שנאמר (דברים לד:ו) ויקבר אותו בגיא ע"כ.

והנה בכל המתים לא היה קשה ליה למדרש אם מותר לו להתפלל שמסתמא קרוביהם צריכין לו להטפל עמו, וכמו שכתב המדרש כל הצריות כשהן מתין מטפלין בהן קרוביהן ושכיניהם, אז נתיירא שיהא מותר להם לחייב את עצמם וחיישינן שמא עי"ז יתעצל בקבורת המת, כמו שכתבו הטעם למה בחול אסרו לאכול בשר ולשתות יין קודם הקבורה, וכן מפני זה הטעם נמי לא אסרו נעילת הסנדל קודם הקבורה, שאם ילך יחף לא יוכל ללכת לכאן ולכאן ולהשתדל בקבורתו, אבל זה דוקא בשאר כל אדם, אבל גבי משה שאמר לו הקב"ה אבל אחת אני ופמליא שלי מטפלין בך שנאמר ויקבר אותו בגיא, וא"כ אין צו הטעם שמא יתעצל בקבורתו שהרי ה"ו צו מי שישא משאו, וא"כ צכהאי גוונא במקום שיש מי שיטפל צו אפשר שמותר להתפלל וכבעית הירושלמי, וזה דברי המדרש ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות, ולכן קשה דייקא כאן הלכה אדם מישראל שמחו מוטל לפניו מהו שיהא מותר לו להתפלל, והיינו כוותיה וצדומה לו, והשיב וכנ"ל, ודו"ק בכל זה.

(שנת תשי"א)

"ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ" (לא:טז). ובגמ'

להחמיר על עצמו אי שומעין לו או לאו אפילו במקום שיש שם מי שישא משאו וכנ"ל. וצוה מיושב דברי המדרש דזה ה"י שאלת המקשן הלכה אדם מישראל שמחו מוטל לפניו מהו שיהא מותר לו להתפלל, וזהו הלשון מותר בודאי ידע שהוא פטור והוא משנה שלמה, אבל בעיתו ה"י מהו שיהא מותר וכדעת רש"י ורמב"ם או שאסור להחמיר על עצמו וכדעת הירושלמי ושאר הפוסקים. והשיב כך שנו חכמים מי שמחו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה, ועדיין לא ידע אי מותר או אסור, ולזה בא ונתן הטעם ולמה למדונו רבותינו כן כיון שרואה צרתו לפניו דעחו מוצלגת, וא"כ אפילו כשרוצה להחמיר על עצמו נמי אסור מפני שלא יכול לכיין, ולזה נתנו הטעם משום דעחו מוצלגת ולא נתנו הטעם משום דטרוד צמזוה, דלפי הטעם דטרוד צמזוה במקום שיש מי שישא משאו הוי מותר לו להתפלל, אבל לפי הטעם שדעחו מוצלגת אסור בכל אופן, ודו"ק.

ועבשיו נבא נבאר ההמשך השאלה לכאן דייקא, דהנה לקמן במדרש פרשה ע"ו פס' ה' איתא ד"א כל הצריות יורדין לקבר ועיניהן כהות אחת לא כהתה עיניך, כל הצריות מטפלים בכלים מעשה צ"ו ארון מטה ותכריכין, אבל אחת בתכריכי מעשה שמים, ארון מעשה שמים מטה מעשה שמים, ד"א כל הצריות כשהן מתין מטפלין בהן קרוביהן ושכיניהם אבל אחת אני ופמליא

עוה"ב, אבל אי אין הקב"ה יודע
העמידות א"כ אפשר דאין כאן תח"מ
ואפ"ה צראו הקב"ה שחשב שהאדם יהי'
לדיק ובאמת חטא וירד לצאר, וא"כ היה
טעות כל הצריאה ח"ו.

ומעתה זה שאלו אנשי רומיים מנין
לח"מ מה"מ, דלכן צרא
הקב"ה את האדם אע"ג דטוב שלא
נצרא, וכ"ת דהקב"ה יודע העמידות
מנ"ל דידע העמידות, ור"י הרגיש
בקושיהם ובכונתם ולכן אמר הנך שוכב
עם אבותיך וקם הרי לן תה"מ, א"כ
כדאי היה הצריאה, א"ל ודלמא וקם
העם הזה וזנה, א"ל נקוטו מיהא חדא
דיודע העמידות, וא"כ אי יודע
העמידות ממילא ידע שיחטא האדם
ואפ"ה צראו, וע"כ משום תה"מ ומיתה
מכפרת.

ובזה מובן מה שאמרו ז"ל טוב שלא
נצרא ועכשיו שנצרא יפספש
במעשיו, דעיקר הצריאה היטה בשביל
שיעשה תשובה, שהרי גלוי וידוע לפניו
שעמיד האדם לחטוא, אלא העיקר היטה
לפספש במעשיו. (שנת תשמ"ט)

"וחרה אפי וגו'" (לא:יז). צפני"פ
הקשה שאלת הראשונים שהידיעה
והבחירה קותרים, א"כ למה יענש הרשע
כיון שהי' מוכרח מחמת הידיעה. ותי'
שאין הידיעה מכריח את המעשה כל זמן
שלא בא לידי דיבור, ולפ"ז הקשה דאם
כן כיון שאמר הש"י וקם העם הזה

(סנהדרין ז' ע"ב) שאלו רומיים את ר'
יהושע בן חנניא מנין לחייית המתים
מה"מ, ומנין שהקב"ה יודע עמידות,
א"ל תרוייהו ממקרא זה הנך שוכב עם
אבותיך וקם, הרי תח"מ, וקם העם
הזה הרי יודע עמידות, א"ל ודלמא וקם
העם הזה, א"ל נקוטו מיהו פלגא דיודע
מה שעמיד להיות, וכבר פירשתי דא"כ
מנ"ל תח"מ, ועוד אמאי לא שאלוהו
א"כ לחייית המתים וכנ"ל.

ונראה דצמה שידע העמידות ממילא
מוכרח לחייית המתים, והוא
לפמ"ש בגמ' עירובין (י"ג ע"ב) ז' שנים
ומחצה נחלקו ז"ש וז"ה הללו אומרים
טוב שלא נצרא משנצרא והללו אומרים
טוב שנצרא משלא נצרא נמנו וגמרו טוב
שלא נצרא משנצרא, והטעם לפי מה
שפי' מהרש"א דקרוי להפסד ורחוק מן
השכר ע"ש, ומעתה כיון שהקב"ה יודע
העמידות וידע שיחטא האדם ויהי' קרוי
להפסד א"כ למה צרא את האדם בכלל,
וכן קשה כיון שידע שאדה"ר יחטא
שהרי יודע הוא העמידות וא"כ למה
צראו והניחו בגן עדן לרעתו.

וצ"ל דאעפ"כ לאו לרעתו הוא, שאמרו
ביום אכלך ממנו מות תמות
ומיתה מכפרת ויתוקן חטאו, וא"כ אכתי
טובתו הוא שיזכה לחיי עוה"ב ותח"מ.

אמנם דא אחי שפיר אי הקב"ה יודע
עמידות, וא"כ ע"כ ידע שיחטא
ואפ"ה צראו, וע"כ משום תח"מ ותי'

אדם לשנות לתלמידיו עד שתהא סדורה
צפיהם שנאמר שימה צפיהם.

וי"ל עוד דכתבו לכם את השירה הזאת
קאי על תורה שבכתב וזוה ולמדה
עמהם מפי כתב, ושימה צפיהם היינו
תורה שבע"פ שזה לריך שיהיה שגור
צפיו שלא ישכחו, וע"ד שאמרו לינאי
המלך (קידושין ס"ו ע"א) כששמע לאלעזר
בן פועירה הרשע לרמוס את חכמי
ישראל אמר תורה מה תהא עליה אל
הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית ואמר רב
נחמן מיד נזרקא בו מינות דהו"ל
למימר מינת תורה שבכתב שבע"פ מאי,
וא"כ שימה צפיהם קאי על תורה
שבע"פ.

או יאמר לפמ"ש (עירוזין שם) דהלומד
בחשאי שוכח תלמודו, ומעשה
בתלמיד אחד שלמד בחשאי ושכח תלמודו
לאחר ג' שנים, וברוריה דציתוהו דר"מ
שראתה לתלמיד שלמד בחשאי בטשה בו
ואמרה לו ברורי כי חיים הם למוצאיהם
אל תקרי מוצאיהם אלא מוצאיהם צפה,
וזה שאמר ולמדה את בני ישראל אצל לא
די שאתה תלמדם אלא שימה צפיהם
שילמדו ויהגו בתורה צאופן שיוציאו
החיבות צפה ואזי תהיה התורה ערוכה
בכל ושמורה.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת
ולמדה את בני ישראל שימה צפיהם
ולמדה את בני ישראל שימה צפיהם
וגו'" (לא:יט). ותנן נדה (מ"ה ע"ג) צת

זונה, וא"כ הי' כבר דיבור ולמה נענשו
על המעשה כיון שהיו מוכרחים עפ"י
הדיבור. [ובאמת אינו קושיא דהאי וקם
הוא מה' מקראות שאין להם הכרע
וא"כ אפשר שלא יחטאו], ותירך ז"ל
דמאן יאמר שידיעה גורמת המעשה אלא
נהפוך הוא שהמעשה גורמת הידיעה,
שהש"י יודע הבחירה, ונענש כי לולא
העשי' לא הייתה הידועה וכו' ע"ש.

ובלפענ"ד מקרא (בראשית ו:ו) וינחם ה'
וגו' ויתעצב אל לבו,
וצפרש"י וזה כתבתי לתשובת אפיקורם
אחד ששאלו את ר"י בן קרחה אל"ל אין
אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד
אל"ל הן, אל"ל והא כתיב ויתעצב אל לבו,
אל"ל נולד לך בן זכר מימך אל"ל הן,
אל"ל ומה עשית, אל"ל שמחתי ושימחתי
את הכל, אל"ל ולא היית יודע שקופו
למות, אל"ל בשעת חדותא חדותא בשעת
אבלא אבלא, אל"ל כך מעשה הקב"ה
אע"פ שגלוי לפניו שקופן לחטוא ולאצדן
לא נמנע מלבראם בשביל הצדיקים
העמידים לעמוד מהם ע"כ. והרי שאין
זה מכריח הידיעה להמעשה שהרי אציו
יודע שבדאי ימות ואינו מכריח המעשה
כלל, והבן כי זה לכאורה יסוד גדול.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת
ולמדה את בני ישראל שימה
בפיהם" (לא:יט). יש לדייק לשון ולמדה
ושימה צפיהם, שהוא כפל לשון. ועיין
עירוזין (נ"ד ע"ג) ר"ע אומר מנין שחיב

מנזת שלהם יש לו חלעה"ב והוא מחסידי אוה"ע ומקשה ללא דוקא ישראל תהלתו יספרו אלא דהחילוק דישראל מתחיל מבין י"ג וע"ז תמה המדרש בן שלש עשרה למנזת מאי קרא דכתיב עם זו יצאתי לי תהלתי יספרו והלא גם ב"ג מספר ומשני זו בגי' י"ג וזה רק בישראל.

וי"ל עוד בדיוק לשון המדרש מאי קרא משמע דמקרא דריש לה ולא ס"ל כהרא"ש דהוא בכלל שיעורין שהלמ"מ ולכן פריך מאי קרא כיון דב"ג כל שהגיע לדעת חייב בכל המנזת מ"ש ישראל והלא ליכא מידי לב"ג אסור ולישראל שרי.

האמנם כבר כתבתי הטעם דב"ג נענש על דעתו כיון שאינו לומד תורה ולכן כל שיש לו דעת לשמור על עצמו וכיוצא בו הרי זה הדעת ילוגו כל ימי חייו ואמרו (ב"ק ס"ה ע"ב) שור בן יומו אקרי שור לפי שזה הוא דעתו שנוול עמו וכן ב"ג, אבל ישראל הדעת שנוול עמו אין נענש עליו דבישראל כיון שלומד תורה ואני חכמה שכנתי ערמה (סוטה כ"א ע"ב) ויש בו דעת אחרת ולא דעת בהמיות שנוול בו ובידיעת התורה וחכמת התורה לא זכה עד י"ג שנין שפחות מזה אינו מבין ולכן בן שלש עשרה למנזת וכמו שאמר התנא במשנה בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למנזת וז"ש במדרש בן שלש עשרה למנזת ופריך מאי קרא כלומר

אחת עשרה שנה ויום א' נדריה נבדקין וכו' בן שמים עשרה שנה ויום אחד נדריו נבדקין בן י"ג שנה וכו' ובגמ' שם איפליגו רבי ור"ש בן אלעזר ואמר רב חסדא מ"ט דרבי דכתיב ויבן ה' את הללע מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש ועיין תוס' דהלכה כרבי ומיהו בעיקר טעם שבשנת י"ב לנקבה ובשנת י"ג לזכר שנעשו בני מנזת ועונשין לדעת הרמב"ם הוא מקרא ולדעת רבינו הרא"ש בתשובה כלל ט"ו דגדלות הוא בכלל הלכה למשה מסיני.

והראה לי בני יקירי הרה"ג מוהרד"ש שליט"א בשו"ת צ"ש למכ"ז יו"ד סי' תל"ז במדרש בן שלש עשרה למנזת מאי קרא עם זו יצאתי לי תהלתי יספרו זו בגימ' י"ג, ופי' עפמ"ש הרמב"ם פ"י ממלכים ה"ב ולעולם אין עונשין מהם [ב"ג] לא קטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מנזת והקשו עליו מהא דפסק הרמב"ם בפ' פ"ט ה"י שם דב"ג חייב על אצמה"ח ובשר מן החי בכל שהוא שלא נתנו השיעורין אלא לישראל בלבד והרי כתב הרא"ש בתש' כלל ט"ו דגדלות הוא בכלל שיעורין הללמ"מ וכיון ללא נאמרו שיעורין לב"ג אמאי לא נענש קטן. וח"ס ז"ל יו"ד סי' קפ"ד וסי' שי"ז תי' דב"ג נענש כשזא כלל דעת אע"פ שאינו בן י"ג וקטן שאמר שאין בו דעת, וישראל אע"פ שהוא בר דעת לא נענש פחות מ"ג, והנה כתב הרמב"ם פ"ח מהל' מלכים ה"א דב"ג המקבל עליו שבע

משמוע תורה גם תפלתו תועבה שהקצ"ה מתאוה לתפילתן של נדיקים (יבמות ס"ד ע"א) יהיב דעמי' לחזור מיד קפלה לו הארץ שנעקר הר המורי' וזא לכאן, למה נקרא שמו הר המורי' שמשם תלך הוראה בישראל, וישכב במקום ההוא כי מהיכן ילפינן סדרי ק"ש ותפילה מנשכבך ובקומך כדאמר רפ"ק דברכות, והראו לו הנה קולם מונב ארצה וראשו מגיע השמימה שתפלה במקום שהתפללו אבותי מתקבלת ועולה השמימה דרך בית ק"ק ולכן אז תקן גם תפלת ערבית להוסיף על תפלת האבות בקר וערב ששמע בקולי.

והנה צפ' פקודי ויכתבו עליו מכתב פתוחי חותם קודש לה' והקשה רבינו אביגדור מאי לשון רבים ויכתבו ולמה כתיב ויכתבו עליו מכתב והלא אחד יכול לכתבו. וביאר לפ"מ הראשונים בשם מדרש דלריך עשרה בשעה שכותבין שם כדי שיכוננו ואחד כותב והשאר מכונים ויתקדש השם על ידי עשרה וכ"כ בס' האשכול ככותבין ס"ת כותבין כל התורה כשמסיימין כל התורה כולה מטהרין עצמן וכותבים השמות, ובס' לקט יושר יו"ד עמוד כ"ט דבעל תה"ד כשהתחיל לכתוב ס"ת היה שם מנין.

ונראה דמה"ט עושין סעודה לבר מצוה ברבים שהרי עכשיו נעשה הבר מצוה מחויב בכל התורה כולה ובקיום תרי"ג מצוות כולם ונמצא דבעת הולדת הולד מתחילין לכתוב ס"ת חי' ומתחילין

מהיכן יליף לה שיתעכב עד י"ג שנים ושעד אז אין לו דעת ללולה וע"ז אמר עם זו יצאתי לי תהלתי יספרו שלמדו תורה תהלת ה' ידבר פי וזו בגימ' י"ג שעד החם ל"ל דעת והבן.

והנה בקרא ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא ויחלום והנה קולם וגו'. נראה דרש"י הביא מגמ' קולם מונב צבאר שבע וראשו צבית אל וכלפי שאמרו רבותינו שאמר הקצ"ה נדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, וכו' ואומר אני שנעקר הר המורי' וזא לכאן וזו הוא קפינת הארץ האמורה בשחיטת חולין (נ"א ע"ב) שזא ביהמ"ק לקראתו עד בית אל וא"ת כשעבר אמאי לא עכבו שם איהו לא יהיב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו.

ודרשו ז"ל ויפגע במקום אין פגיעה אלא תפילה נראה לפ"מ דמבואר בירושלמי דרשב"י וחבריו פטורין מן התפילה משום דתורתם אומנתן ולכן יעקב שהי' איש חס יושב אהלים תתן אמת ליעקב ואין אמת אלא תורה דכתיב אמת קנה ואל תמכור (ברכות ה' ע"ב) והי' פטור מן התפלה ולכן כשהלך לחרן לא יהיב דעמי' להתפלל וכיון שזא לחרן נזכר אפשר עברתי מקום שהתפללו אבותי מה זה שנזדמן לי מקום כזה שהתפללו אבותי הרי סימנא מילתא הוא יהיב דעמי' לחזור כי כתיב מסיר אזנו

שזכות אבות יגן עלינו ועל כל בית ישראל עדי יבא ינון ולו יקהת עמים.

”ועתה כתבו לכם את השירה הזאת” (לא:יט). יש לדייק אהא דקרי לה שירה אף שמדבר על זרות ישראל ועונשן בעונ”ה שהרי קאי על ומלאוהו רעות רבות ונרות. גם בסמוך והיה כי תמלאן אותו רעות רבות ונרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו, והנה שאלו מלאכי השרת לפני הקב”ה רבש”ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר”ה ויה”כ (ר”ה ל”ג ע”ג) אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה ואמאי קרי לה הכא שירה.

בחינוק המתחיל לדבר אציו חייב ללמדו תורה ומהו התורה תורה לזה לנו משה (סוכה מ”ג ע”ג) ומאז והלאה מידי יום יום מחנכים במלות ומלמדים אותו תורה אבל הוה תורה חסרה שאינו מלווה ועושה עד שנת י”ג שאז נגמרה הס”ת בכל פרטיה ודקדוקיה ולכן מקבלין יחד וכותבין השמות מכתב פתוחי חותם קודש לה’, וידוע דהתרי”ג מלות א”א לאדם אחד לקיימם דיש מלות שנוהגים בכהנים ולא בישראלים, ויש מלות נוהגים באנשים ולא בנשים ויש להיפוך וכן בגרים, אמנם כל התרי”ג מלות נתנו ע”י משה רבינו ונכתבו בחמשה חומשי תורה ולפי שישראל ערבים זה לזה נמלא כלנו ערבים זה לזה ושותפין לכל התורה כולה.

והנראה לפמ”ש שלהי מס’ מכות (כ”ד ע”ג) וכבר הלך ר”ג וראצ”ע ור’ יהושע ור”ע וכו’ וראו שועל שינא מבית ק”ק התחילו הן בוכין ור”ע מלחק א”ל מפני מה אתה משחק א”ל מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני משחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יצרכיהו וכי מה ענין אוריה אלל זכרי’ וכו’ עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מחיירא שלא מתקיים נבואתו של זכרי’ עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת

והנה הבר מלוה דרוש דרוש על ענין ערבות והוא אשר קבל עליו ונעשה ערב לנו ואנחנו ערבים לו וי”ר שיהא ערבה מלשון וערבה לה’ מנחת יהודה, ושיהא קולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלקים עולים בו ויעלה מעלה ברום המעלות של הסולם הגדול שכונו והניחו אצותינו ואצות אצותינו מוצב ארצה קדושים אשר בארץ המה וראשו מגיע השמימה טהורים וקדושים מלאכי מעלה, ויזכה להיות גדול בתורה ומלות עד כי יגדל דוד שלמה כאחד הגדולים בקדושה ובטהרה וזכות אבות יגן עליו ועלינו ויזכו ההורים וכל המשפחה לראותו גדול בתורה ויה”ר

והא"ח מלוניל הלי' ברכות אוח נ"ט
 בשמו דלשיטת הירושלמי העושה ליציא
 מצרך לעשות ליציא והעושה מזוזה מצרך
 לעשות מזוזה וכן על כל המצות
 ושהחיינו, אבל על דעת התלמוד שלנו
 אינו כן אלא כל מצוה שעשייתה גמר
 חיובה כגון מעקה וכיוצא בה מצרך
 בעשייתה ושאינ עשייתה גמר חיובה אלא
 שיש לאחר עשייתה ליזוי אחר כגון
 העושה סוכה או לולב או שופר או ליציא
 תפילין ומזוזה אין מצרכין בשעת עשייתן
 אלא בשעה שעושה הליזוי האחרון כגון
 בסוכה בשעה שיושב בה ובלולב בשעה
 שנוטלו ומנענעו ובשופר בשעה שישמע
 קול השופר בליציא בשעה שיחטוף בהם
 במזוזה בשעה שיקבענה ע"ש (ועיין מנחות
 מ"ג וסוכה מ"ו ע"א ובחוס' שם).

עב"פ מצוה דמצוה שיש בה שני לזוים
 כלומר יש חיוב בעשיית המצוה
 ואח"כ יש לזוים שני לקיים המצוה מצרכין
 על השני ולא על הראשון והארכתי בזה
 עיין משנ"ה ח"י סי' קפ"ח קפ"ט. וכן
 מצאתי במרדכי הגדול בה"ק. ולפ"ז
 שפיר מובן בס"ת דאין מצרכין בשעת
 כתיבתה כיון דעיקר כתיבת ס"ת הוא
 בשביל שילמדו בה וכמ"ש הרמב"ם
 והחינוך דלכן החיוב על כל אחד ואחד
 לכתוב לעצמו ס"ת ולא די בס"ת של
 אביו ובאמת לדעת הרא"ש מה"ט צומן
 הזה מצוה גם בכתיבת שאר ספרים
 שיכול ללמוד בהם הוא או אחרים ולכן
 כיון שיצרך על הלימוד שוב אין לצרך על
 כתיבת ס"ת כלל.

בלשון הזה אמרו עקיבא נחמתנו עקיבא
 נחמתנו.

ולפ"ז י"ל הכי נמי דהגם כי חושב
 נרות רבות אבל בסוף יתקיים בנו
 עוד כל היעודים בציאת משיח נדקנו,
 ולכן קראה שירה ועמה כתבו לכם את
 השירה הזאת בדרך ר"ע, שכיון
 שנתקיימו בעונ"ה כל הנרות רבות
 ורעות מעתה בידוע שתתקיים כל
 נבואות לטובה ולגאולה שלמה לכלל
 ישראל ולכן ולמדה את בני ישראל שידעו
 דרכי ה' והוא השירה.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת
 ולמדה את בני ישראל שימה
 בפיהם" (לא:יט). ויש לדייק כיון שאמר
 ולמדה את בני ישראל חו' ל"ל למיכתב
 שימה צפיהם הרי כיון שלמדה ממילא
 זה שם הדברים צפיהם. ומתחילה נדייק
 דמין הח"ס בתשובה א"ח סי' נ"א ועוד
 מרבותינו תמהו אמאי אין מצרכין על
 מצות כתיבת ס"ת כמו שמצרכין על שאר
 המצות, ומין הח"ס תי' לפי שאין עכשיו
 בקיאין בחסרות ויתרות, ול"ע דבזמן
 תיקון הצרכות שהם אנשי כנה"ג עכ"פ
 היה להם לתקן ברכה כזו אלא שאח"כ
 לא יצרכו אבל לא מצונו שום תיקון
 ברכה זו מעולם לכאורה (ועיין רמב"ם פ"ז
 מהלי' ס"ת ובסמ"ג מצוה תרי"ג ובש"ע יו"ד
 סי' ע"ר ס"א).

ברם ביארתי במקום אחר לפ"מ שכתבו
 הרמב"ם פי"א מהלי' ברכות

כתיבת ס"ת או כדעת רבינו יונה אפילו ת"ת הכותב נמי צריך להחזיק גם תלמידי חכמים שהכותב ס"ת ומניחה בצית גנוזי ואין מי שלמוד זה לא הוא ולא אחרים לא קיים המצוה כלום, ולכן קאמר כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה צפיהם שי שני דברים לכתוב הס"ת וללמוד זה, ולהחזיק אחרים ללומדה שימה צפיהם.

ואפשר לומר בדרך נחות כי מהאי טעמא עושים סעודה להכנסת ס"ת לקיים שימה צפיהם מיד לבני תורה שגאספים לכבוד התורה והם לומדי התורה. יתן ה' שיזכו לומדי התורה ומחזיקיה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל המצוות בכללותיהן ובפרטותיהן עדי יבא ינון ולו יקרה עמים ומגן עליהם קיום המצוות לרפואה וישועה עד עולם.

(הכנסת ס"ת חוה"מ סוכות)

"הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ" (לא:כח). ויש לדייק למה כאן צוה להקהיל רק כל זקני שבטיהם ושטריהם ולא כל ישראל ובקיום מסיים וידבר משה בצאני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם, וכבר העיר הרמב"ן וכתב שם ואמר להם שיקהילו אליו עוד כל זקני השבטים והשוטרים והעם יאספו עמהם כי כן נאמר בקוף ויבא וידבר את כל דברי

והנה מי שיש לו כבר ס"ת וכתבה החיוב ללמוד זה לעצמו וללמדה לאחרים, והכי מדייק הקרא כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל דהמצוה על האדם מישראל ללמוד וללמד וזה ולמדה את בני ישראל לאחרים, אלא החינה הכותב לעצמו ס"ת והוא מרביץ תורה ראש ישיבה או רב או סתם ת"ת שלומד עם אחרים, אבל מי שלא הגיע לדרגה זו או שאין לו את מי ללמד והוא כתב הס"ת א"כ מה הוא הציווי עליו כיון שהוא אינו יודע ללמוד. אלא שהרי אמרו שמעון אחי עזריה (ובאים מ"א) ואמרו למה נקרא אחי עזריה לפי שהחזיקו שיוכל ללמוד תורה נקראת התורה על שמו ולא עוד אלא שהקדימו, וכמו שאמרו ביששכר וזבולון שהקדים זבולון ליששכר במאמר הכ' (ג:יח) שמח זבולון בצאתך ויששכר צאהלך, ואמרו עץ חיים הוא למחזיקים זה ותומכיה מאושר, נמצא מי שמחזיק לומדי תורה הוא בכלל לומדיה ומלמד לאחרים.

ועיינן אגרת המשובה לרבינו יונה שכתב אין לך עון חמור ועונש גדול מעון ביטול תורה וא"א להנצל מעון ועונש הזה כי אם ע"י שיחזיק ויסייע לרבנים ותלמידים שלומדים בתורה, ולכן הוסיף הציווי שימה צפיהם. נמצא שהם שני דברים, אחד ולמדה את בני ישראל ואם אין זיכלתו ללמדה את בני ישראל אזי יבא יד"ח ע"י שימה צפיהם שיחזיק רבנים ראשי ישיבות ותלמידיהם וישים צפיהם מאכל ומשתה אז יקיים מצוות

ניצח עכשיו ואמר וזוה וזהיר על אחרית הימים שאז יהיו המנהיגים והשוטרים מערז רב והם ח"ו יגרמו להשחתת הדור וז"ש הקהילו את כל זקני שבטיכם ולא זוה להקהיל את העם אלא שבסוף דיבר גם להעם.

"כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון" (לא:כט). וזרש"י והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע מכאן שחלמידו של אדם חביב עליו כגופו, שכל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאילו הוא חי, ע"כ. וזני היניק דוד שלמה הי"ו אמר שכן יש ללמוד מקרא לעיל בסמוך ויזו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהי' עמך, הרי דרמו משה שהוא יהי' עמו כל זמן שהוא יהי' המנהיג, ויפה כוון בדרך רמו. והגם כי רש"י והרמב"ן פי' דויזו מוסב אלמעלה כלפי שכינה, אמנם עיין א"ע שמשה זוהו במלות השם, א"כ קאי על משה ג"כ עכ"פ. (שנת משל"ה)

השירה הזאת באזני והנה עשו כהנים כן ע"ש ולפ"ז תגדל התימה למה לא זוה רק לכל זקני השבטים ושוטריהם.

וי"ל לפמ"ש בעל דברי חיים ז"ל בהשמטות לפ' ויקהל וזל"ק כי ישראל בעצמם קדושים אך הערב רב כל חסדים לעבדו לגרמיייהו עבדו כנראה בעליל שהרבנים והחסידים והצעה"ב שבדור המה בעוה"ר רובן מהערב רב ורוצים לשרור על הצבור וכל מעשיהם רק לגרמיייהו לקבל כבוד וממון וכו' ע"ש בדברי קדשו והביאו בשפע חיים, וכתב שם שכאשר נתפרסמו הדברים בשעתם עוררו רעש גדול ותערומת אלל ההמון, והגה"ק בעל יטב לב זי"ע אמר איני יודע מה זה מרעימים כל כך נגד זקנך והלא הדברים מבוארים בזוה"ק (ח"א כ"ה ע"א) וחמש מינין בערב רב וכו' ומאלין דאשחארו מנהון בגלותא רביעאה אנון רישין בקיומא סגי ואנון קיימין על ישראל וכו' ע"ש עכדה"ק.

ולפ"ז נראה לומר דכיון דמשה רבינו

שבת תשובה

המינות מיית דמשמע דאין לו תקנה במחילה וכמ"ש הרמב"ם בהל' ע"ז. ובמקום אחר פירשתי וכעת נראה לפמ"ש דשבת מעין עוה"צ הוא, וא"כ

בגמ' שבת קי"ח כל השומר שבת כהלכתו אפילו עבד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו, משמע דמוחלין לו וחי, ותקשה מה שאמרו כל הפורש מן

"שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים וגו' וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו" (הושע י"ד). וי"ל דהתחיל שובה ישראל כלשון יחיד ומסיים קחו עמכם דברים לשון רבים וגם ל"כ עד ה' אלקיך, וראשונה נבא קצת בדברי הלכה.

הנך התם (יומא י"ח ע"ב) מסרוהו זקני ב"ד לזקני כהונה והעלוהו לבית אבטינס והשביעוהו והלכו להם ואמרו לו אישי כה"ג אנו שלוחי ב"ד ואתה שלוחינו ושלח ב"ד משביעין אנו עליך בני ששכן שמו בבית הזה שלא משנה דבר ממה שאמרנו לך הוא פורש וזוכה והן פורשין וזוכין וכו' ופרש"י והשביעוהו שלא יהא לדוקי לתקן בחוץ ולהכניס צפנים כדאמרין בגמ' דף י"ט ע"ב. והפר"ח צ"ל מים חיים פ"א מהל' יו"כ תמה דמאי מהני שבועה זו כיון לדעתם היו טועים הפרושים והם אנוסים צדעתם ואפשר שהיו נשבעים לשקר כדי לקיים מצות הקטורת בתקונה לפי שיטתם והו"ל כשבועת אנוסים דאינו שבועה ומי' כיון שהיו יודעים שמשביעים לכן כה"ג איכא שלא הי' מכניס עלמו בכך משום דחמירא ליה שבועה והוא דחוק ועיין גהש"ס.

(ב) יש לעיין מי השביעו לכהן גדול ומלשון הרמב"ם פ"א מהל' יו"כ הי"ז שכתב היו משביעין אותו ערב יו"כ ואומרים לו אישי כה"ג וכו' ולא

י"ל פשוט דמה שאמרו כל הפורש מן המינות מיית, דאינו יכול לחיות עוד צעוה"ז, אבל שבת שהוא מעין עוה"ב יכול לחיות, וז"ש כל השומר שבת כהלכתו אפילו עבד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו. (שנת תשכ"ו)

"שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך" (הושע י"ד). ועיין מה שדרש עד ה' אלקיך דהיינו אפילו ח"ו עון מחשבת ע"ז. ולפענ"ד נראה עוד לפמ"ש שמעון העמסוני היה דורש כל אחין שבתורה כיון שבת לאת ה' אלקיך תירא פירש וכו' עד שבת ר"ע ודרש את ה' וגו' לרבות ת"מ, וא"כ מי שאינו מרצה ואינו מתיירא מת"מ הרי הוא ח"ו כאילו פגם בשכינה, וז"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך, היינו על בזיון ת"מ שהוא לרבות ת"מ מאת ה' אלקיך תירא.

ונראה דלכן קאמר ישראל שהוא לשון חשיבות ולא קאמר להמון דצעונ"ה הינה"ר מסית דוקא לת"מ ח"ו שלא לכבד ת"מ אחרים, וז"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך בשביל בזיון ת"מ והוא עון גדול, וצעונ"ה כדור הזה דוקא השטן מרקד בזיון ת"מ ח"ו וקטיגוריא צנייהם ואין מכבדין זה את זה כראוי, וליבא לפומא לא גליתי, וגם צע"ב אשר בזמנים אחרונים דוקא עושין מעשה ליצנות על חשבון ת"מ ותלמידיהון, והארכתי בזה לעת הצורך.

מהמינין או מהצדוקין וכיוצא בו לשון ודאי ולשון נוטה הוא נטיה אבל אינו מהם לגמרי אלא פוסח על שתי הסעיפים.

ובראה דכיון דייק רבינו בלשונו הטורח לישב קושית הפר"ח הנ"ל דודאי אם הי' הכה"ג מין ודאי לא יפרוש בשביל השבועה וכקושית הפר"ח ובאמת מצוהר בגמ' שם שהי' שם (י"ט ע"ב) ת"ר מעשה בצדוקי אחד שהתקין מבחון והכניס ביציאתו שמח וכו' ולכן ודאי על אלו לא יועיל השבועה כלל ולכן שכל רבינו הרמב"ם את ידיו ופי' שמא כהן גדול זה נוטה לצד מינות ואינו עדיין משלהם ולזה מהני השבועה שיפרוש וזוה אחי שפיר נמי מה שסיים הרמב"ם והם פורשים וזוכין על שחשדו למי שמעשיו סתומים ובגמ' ליחא להא שמעשיו סתומים ולהנ"ל אחי שפיר דדוקא למי שמעשיו סתומים ואולי נוטה ח"ו לצדס לזה מהני השבועה ולא למי שהוא משלהם כבר ואחי שפיר קושית הפר"ח.

והנה מרן הח"ס א"ח סי' קע"ו תי' שהצ"ד החנו עמו בשבועה לפ"מ דקיי"ל כה"ג מעמידים אותו צפה ומעבירין אותו צפה וא"כ הם אמרו שהי' כה"ג והם אמרו שאם לא יעשה כרצונם מעבירין אותו מלהיות כה"ג וממילא כל עבודתו של יו"כ פסולה שהרי דהם גם הם מודים שצריך להיות כה"ג ושיעמידוהו בצ"ד, כמ"ש תוס'

זכר כלל מזקני כהונה משמע לכאורה דזקני צ"ד השביעוהו וכ"כ מהרש"ח בהגהת על המשניות, ומלשון המשנה שכתבו מסרוהו זקני צ"ד לזקני כהונה והלכו להם משמע לכאורה דזקני כהונה השביעוהו וגם לשון ואמרו לו אישי כה"ג אנו שלוחי צ"ד ואתה שלוחינו ושליח צ"ד משמע דעל הכהנים קאי שהם שלוחי צ"ד ומיהו התפא"י נמי פי' והעלוהו לבית אבטינוס אחר שיבטיעוהו זקני צ"ד ול"ע.

עוד יש לדייק על רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל שכתב כלשון המשנה היו משביעין אותו עיוה"כ ואומרים לו אתה שלוחינו אנו שלוחי צ"ד ואתה שלוחינו ושליח צ"ד וכו' והרי בגמ' דף י"ט שם פריך מינה נימא דכהני שלוחי דידן נינהו והא קיי"ל שלוחי דרחמנא ומשני דהכי קאמרי ליה משביעין אנו עליך על דעתינו ועל דעת צ"ד ע"ש ולמה השמיט הרמב"ם מסקנת הגמ' שחולק ומפרש המשנה מטעם אחר.

וראשונה נלפענ"ד לישב קושית הפר"ח בדיוק לשון הרמב"ם ז"ל וז"ל צה"ז שם צימי צית שני נץ המינות בישראל ויצאו הצדוקין מהרה יאצדו שאינן מאמינין בתורה שצב"פ וכו' ולפי שהיו חוששין בצית שני שמא כהן גדול זה נוטה לצד מינות היו משביעין אותו וכו' ויש לדייק לשון שמא כה"ג זה נוטה לצד מינות מה ענין נטיה לצד יש כאן היל"ל והיו חוששין שמא כה"ג זה הוא

יראו הצ"ד שלא להקריב אפילו ירצה הוא להקריב משלו אינו רשאי ואפילו למסרו לזכור אינו רשאי ולפ"ז שפיר משביעין אותו שלא להקריב קטורת ולא נקרא הוא מצטל מצות קטורת ע"ש.

ולאחר נשיקות עפרות רגליו אכתי צ"ע דא"כ עיקר חסר מן השבועה דהי"ל לומר שלא יקריב קטורת באופן אחר גם קושית מרן על הח"ס לכאורה גם כאן חקשה למה להו להשביעו יאמרו לו שאם הוא יקריב מחוץ אז אין הקטורת שלו להקטירו ומעבירין הימנו הקטורת מלהקטיר ואין צריך לזה שבועה אלא בתנאי סגי וזוהו היו נזולין מחשש שבועת שוא שהקשו המפרשים ודו"ק.

ולפמ"ש לעיל בלשון הרמב"ם ז"ל דלא השביעו לכה"ג שהוא ודאי מין לזה ודאי לא מהני רק על כהן שמעשיו סתומין שמה יש בו ד מינות כלומר שמה נוטה לדעתיהם וודאי יפרוש משבועה דמה לו ולצרה הזאת ועוד שהרי ידעו שבנפסם הוא שאם לא יתקן כדבעי ימות ועל ספק לא הי' מכניס עצמו, וראה זה חדש דגם בסדר העבודה ציו"כ שנהגו לומר בנוסח ספרד ז"ל ועיו"כ שחרית משביעין אותו במי ששכן שמו בבית הזה שלא ישנה מכל מה שאמרו לו שמה יש בלבו ד מינות הוא פורש וזוכה כו' שחשדו למי שמעשיו סתומים שמה אין בלבו כלום ע"כ ואמי שפיר לפ"ז.

יומא י"ב, ומרן בשו"ת צי"ש א"ח סי' רע"ח וסי' רפ"ט תמה עליו דא"כ מאי פריך בגמ' אדר"ה צרי' דר"י נהי דאם כה"ג שלוחי דרחמנא להקריב קרבנות ולא שליחא דידן מ"מ הא דיהא כה"ג המינוי תלוי בדידן ולא דרחמנא, ושפיר א"ל אתה שלוחינו לדעת ח"ס ושנית דא"כ הכל תלוי בתנאי ולמה להו שבועה כלל יתנו עמו שאם יעשה כרזונם אז הוא שלוחם ואם ישנה הו"ל שינוי בשליחות ומעבירים אותו כיון דמתמנה צפה ומסתלק צפה למה להו שבועה בכלל די בתנאי כעל כל שליחות.

ומרן הבי"ש ח' דהגם דנשבע לבטל המזוה אין השבועה חל מ"מ איכא שבועת שוא ע"ש ועיין רש"ש שפי"ג ג"כ כעין זה ועיין שפ"א מה שהאריך ג"כ בזה, אמנם בסי' רפ"ט שדא ביה נרגא וחזר בו מחירונו הנ"ל לפ"מ דקיי"ל שמה מת לא חיישינן שמה ימות חיישינן א"כ הכ"נ הרי כל ישראל בחזקת כשרות ולא חיישינן שכזר נעשה לדוקי אלא חיישינן שמה יעשה לדוקי וא"כ מה מהני השבועה הרי אפשר שיעשה לדוקי לאחר השבועה למחר בשעת עבודה הקטורת ויתהפך למינות דשמה ימות חיישינן וא"כ ישבע באמת ואפ"ה לא מהני עד למחר ואי תימא דא"כ הו"ל שבועת שוא מאי הו"ל למיעבד הרי כבר נשבע ועוד דאפשר כה"ג גם שבועת שוא לא הוי, ולכן ח' דכיון דקטורת הוא מזוה של צ"ד הבא משל זכור ואם

דעת מי שנתמנה ולפ"ז אחי שפיר מאד
 מה שאמרו לו אישי כהן גדול אנו שלוחי
 ז"ד ואתה שלוחינו ושלוחי ז"ד כלומר
 דעד עכשיו היית שליח המלכות ולא
 שלוחינו כיון שנתמנית ע"י המלכות
 ועכשיו אנו ממנין אותך שתיי
 שלוחינו ושלוחי ז"ד משביעין אנו עליך
 שלא תשנה דבר מכל מה שאמרו לך
 שתעשה הכל ע"פ הוראת חכמים ולא
 כדוקים וכיון שנתנהג כפי חכמים
 אנו מסכימים שתיי כה"ג מהיום
 והלאה.

ובזה מיושבת עוד קושיא אחת אמאי לא
 השביעוהו בשעת מינוי שהקשו
 כמה מן המפרשים וגם מרן זצ"ל נגע
 בזה ולפמ"ש אחי שפיר דבאמת השבועה
 זו הייתה בשעת המינוי ומה שעשו כן
 בכל עיו"כ לפי שלא מלאו שנתן כמבואר
 בגמ' ולכן הצריכו בכל שנה ושנה,
 לעשות כן ולא תקשה נמי דכה"ג נתמנה
 בפה ומסתלק בפה ולמה להשביעו בכלל
 ואמאי חושדין אותו אצל האי נתן מקום
 לחשדו שהרי תרקבא דדינרי נתן או שאר
 אופנים שעשה שלא כהוגן עם המלכות
 להושיבו כה"ג א"כ נתן מקום לחשדו
 ולכן השביעוהו שיהי ע"פ חכמים.

ולפ"ז מיושבת קושיא מרן דנתמנה
 בפה ומסתלק בפה ודאי כן הוא
 אצל האי כיון דכבר נתמנה ע"י מלכות
 שלא כהוגן הצריכו שבועה ועיין כעין זה
 שהביא הב"י ח"מ סי' כ"ח מהרשב"ץ
 בתשובה וז"ל כתב הר"ש בר זמח

שנית נלפענ"ד לומר בז"ד דבר חדש
 דלכאורה תקשה דבבית שני
 הכהנים הגדולים לא נתמנו על ידי ז"ד
 של סנהדרין אלא ע"י המלכות וכמו
 שאמרו בגמ' כאן (יומא י"ח ע"א) א"ר
 יוסף לא קשיא כאן במקדש ראשון כאן
 במקדש שני דאמר רב אסי תרקבא
 דדינרי עיילא ליה מרתא בת זייתוס
 לינאי מלכא על דאוקמיה ליהושע בן
 גמלא בכהני רבדרי [הגם שהוא באמת
 הי' חשוב וכמ"ש לקמן ל"ז ע"א שעשה
 שני גורלות של אשכרוע לשל זהב
 ומזכירין אותו לשבח ובפ' לא יחפור כ"א
 ע"א מחקנת ר' יהושע בן גמלא מ"מ
 היו בעלי תורה וחשובין ממנו וראויין
 למנות יותר עיין ת"י שם ועיין יבמות
 ס"א].

והנה פשוט דהמינוי ע"י המלכות לא
 מהני אם לא הי' לזה הסכמת
 הסנהדרין [והו"ל כעין הרבנים שנתמנו
 מטעם בחו"ל כידוע] ולפ"ז הכה"ג
 מבית שני מתי נתמנו וז"ל דוקני בית
 דין ודוקני כהנים באותו שעה נמנו
 למנותו להיות כה"ג ובאם ידעו ודאי
 שהי' דדוקי לא השביעוהו כלל דמה להם
 לעשות ואז לא היה מועיל ולא היה
 כה"ג כלל ביו"כ זה אצל אם היו מעשיו
 סתומים באו הזקנים ומינוהו אז להיותו
 כה"ג ואמנם בשעת מינוי התנו עמו
 שיהי' כה"ג על דעתם ולא על דעת
 המלכות אלא יעשה הכל ע"פ חכמינו
 ז"ל כלומר שיהי' כה"ג ע"ד לשמוע
 לחכמי ישראל וקבלתם אמייתת ולא על

לפמ"ש הז"י ח"מ סי' פ"ז ד"ה ואם אמר הריני נשבע אהא דאמרינן בגמ' שבועות שם, שבועת ה' תהי' בין שניהם מלמד שהשבועה חלה על שניהם דה"פ אם נשבע על שקר עונש שבועה על הנשבע ואם נשבע אמת העונש על המשביעו בחנם ולפ"ז אם נשבע באמת העונש על המשביעו בחנם א"כ יאמר הנשבע באמת אין עליו עונש והמשביע הלעיטהו לרשע וימות לכן אומרים לו שהעונש עכ"פ גם על כל העולם כולו וכל העולם גם הוא נכלל ולכן אסור לישבע אפילו על אמת כמבואר בא"ח סי' קנ"ו ע"ש, ועיין צ"ש הג"ל מה שהסביר בזה דברי הח"ס ח"מ סי' ל' וקושית הזכור שור.

ומיהו לפי מ"ש נראה דלכאורה תקשה מה שאמרו בגמ' הוא פורש וזוכה והם פורשים וזוכין ופי' על החשד ולכאורה גדולה מזו הי"ל לומר דזוכין על שגרמו ל שבועה שאינה צריכה וממ"נ או היא או הם נתפסין אלא דלפ"ז אם הוא נשבע לאמת לא הי' לו לזכות שלא נפרעים ממנו כלל אלא הם שהשביעוהו אמנם לפמ"ש לעיל צ"ש הרשב"ץ והר"ן ורי"צ"ש דבמקום דלריך ליכא משום שבועה שאינה צריכה א"כ הכ"נ משום זה ליכא למיחש שהרי היו שם לדוקים ולריך השבועה עכ"פ כמו שהיו צריכים הני עדים ויותר מזה אלא דמ"מ מידי חשדא לא ילאו שהרי היו חושדין אותו בצדוקי ולכן היו זוכין וגם הוא הי' זוכה שמעשיו היו סמומין

בשבועה ח"ג סימן ה' מה שנוהגים בצארות אדום להשביע העדים גם בעיני יפלא ואם ראיתי רבים ונכבדים נוהגים כן וגם אני מעיד כמוך שהריצ"ש היה נוהג כן במקום הזה וא"ל שעל שנמסרה בצרללונ"א היה אומר הר"ן אני רונה שבועה בעדות זו וכו' ונראה שאע"פ שאין חייבין לישבע כשנשבעים להעיד האמת אין זה שבועה שאינה צריכה דהא קיי"ל נשבעים לקיים המצות כדאיתא בנדרים (דף ה') ותמורה (ג' ע"ב) ועוד אני מוסיף שיכולין להשביע אם רואים שהעם מקילין בעדות שקר ואינם מקילין ב שבועה ואני איני משביע את העדים אלא א"כ תבע המוצע ושמך העד כי הגדלים בארץ הואת קשה להם במנהג האומה הזאת ובארץ אדום נהגו להשביע העדים כדרך האומה ההיא לא שמותר ללכת בחוקותיהם אלא לפי מחשבת העדים שגדלו ביניהם וחשבוהו תורה עכ"ל ועיין ד"מ שם אות ג' ועיין חוס' קידושין מ"ג ע"ב ד"ה והשתא ולע"ק, עכ"פ נראה דבמקום שיש איזה חשש מותר להשביע ונחיישב עוד בזה קושית המפרשים שהקשו היאך עשו הב"ד להשביעו והא הו"ל שבועת שוא אם לא יקיים ונמצא נפרעין מכל העולם כולו.

איברא דבגמ' שבועות ל"ט אמרינן באיום העדים שבועה נפרעין ממנו ומכל העולם כולו והקשה הזכור שור שם דמה איכפת ליה להאי עד שקר באיום שנפרעים מכל העולם כולו ובשלמא ממשפחתו הוי איום ות'

ונחזור קצת לריש דברינו והנה אמרו ז"ל חרב אל הבדים חרב על שונאיהן של ת"מ העוסקים בתורה בד בד ולא עוד אלא שמטפשת (ברכות ס"ג ע"ב, העניי' ז') והנה ישראל ח"ו שחטא ודאי שלא למד תורה דמי שלמד תורה המאור שבה מחזירתו למוטב והלואי אחי עזבו ואת תורתו שמרו ולכן שובה ישראל עד ה' אלקיך בלשון יחיד שכיון שהי' יחיד גרמה לו שנכשל בעונות ר"ל ע"ד חרב אל הבדים דהתורה תכליתה בקיבוץ וכמ"ש במ"ח דברים שהתורה נקנית בדבוק חברים ובמג"א הל' מגילה אפילו לומד צביה"מ ביחיד שיט שם רבים מקרי ת"ת דרבים.

והנה מלאכים אינן נתפעלין מזה אל זה שאינן צריכין זה לזה ולכן אפילו בכלליותם אינם אלא פרטיים ולכן אינם מתעלין ע"י קבוץ ג"כ לא כן האדם שהוא צריך לחזירו ואדרבה הפרט נתעלה ע"י הכלל שכל אחד נפעל מחזירו ונתעלה על ידו ובחזו"ל ומתלמידי יוטר מכולם, ובעשרה יוטר מזה ולכן אמרו העשירי נוטל שכר כנגד כולם דהכלל מתעלה יותר מעשרה פעמים מהיחיד ובספרי פ' האזינו כי שם ה' אקרא שמלאכים מזכירים ה' אחרי שלש תיבות ומשה אמר די לי שאתיה אחד מז' במלאכים לכן הזכיר אחר כ"א תיבות, ובמשך חכמה הקשה דצפ' גיד הנשה שישראל מזכירין לאחר ב' תיבות ומי' דהתם הוא הכלל והכלל

דודאי אם הי' צדיק גמור לא הי' בא לידי חטא וכמ"ש בגמ' (שבת קי"ח) יה"ר שאתי ממי שחושדין ואין צו ומיהו התם שאין צו כלל ולא הביא עצמו לידי חטא ג"כ אבל כאן הביא את עצמו לידי חטא ע"י שנתמנה מטעם המלכות ולא על יד הצ"ד של סנהדרין, והא דאמרו שהשבעה חלה על שניהם ז"ל בצופן שהי' להם לפשר או כיוצא בזה עיין צי"ש הנ"ל אבל באיסורין ליכא משום נפרעים לכל העולם דאדרבה הרי בזה מקיימין העולם.

ואבתי פש לן מה שהקשה השואל למרן כק"ז הצי"ש ממה שכתב המהרי"ל צהל' עשי"ת דאם אדם חייב בצ"ד שבעה לחזירו ממתין עד לאחר ימים נוראים להשביעו והוצא בש"ע סי' תר"צ ברמ"א וא"כ האיך היו משביעין את הכה"ג עיו"כ, ועיין שו"ת צי"ש הנ"ל דעל זה בנה עיקר התשובה צס' רפ"ט ולפענ"ד פשוט דהמהרי"ל דייק אדם חייב בצ"ד שבעה לחזירו דוקא דעל שבעה כזו ממתין עד לאחר ימים נוראים אבל שבעה להקב"ה שמקבל עליו עול תורה ודברי חז"ל כל הקודם זכה והכא השבעה היתה שמקבל עליו דברי חזרות ולא יהיה צדוקי ולזה אפילו רגע אחת אסור להיות א"כ ודאי שמוטב לקבל קודם יום הדין כמו כל מצות וז"פ מאד, לצד כי באמת דברי המהרי"ל הם חומרא בעלמא ולא הי' בזמן הבית כלל וכמ"ש כק"ז צזה.

החגים ועיין במפרשים שם ועכ"פ אפילו אי נימא דליכא חיוב על הרב מ"מ על כל אחד ודאי איכא חיוב ללמוד המעשה אשר יעשון בימים טובים וזאת מלפנים בישראל שהיו לומדים כל הש"ע או מסכתא הנוגע למעשה באותו הזמן ונחמזרו על זה קי"וריס חבורים כמו המטה אפרים ועוד הכל הנוגע הלכה למעשה וזה חיוב גמור לדעת דרך ילכו בה ואז נזכה א"ה לגמ"ט צביאח משיח דקינו אמן.

וכדאי להעיר מה שכתב המהרי"ל הנ"ל (הל' עש"ט) די"ש חיוב בכל יום להתודות ולעשות תשובה דכתיב שוב יום אחד לפני מיתוך וכו' ועוד רא"י שחייב אדם לשוב בכל יום משום דלימות המשיח אין מקבלין בתשובה ודוגמת זה אין מקבלין גרים אז להתגיייר אז אינו עושה מאהבת השי"ת רק לשמות בשמחת ישראל ומאחר דאנו מצפיין לישועה בכל יום ומי שאינו שז ויבא משיח צמורה בימינו שוב לא מצי שז וישאר ח"ו בחטאיו, ומתי שיבקש אדם לשוב, מקרב הגאולה שנאמר ובה לציון גואל ולשבי פשע וכו' ע"ש והוא דבר פלא דלאחר ביאת המשיח מי שלא ישוב קודם לא יקבלו אותו עוד.

(שנת תשובה תשמ"ו)

נתעלה יותר מעשרה פעמים מהיחיד ולכן בעשרה פעמים משני חיצות הי"ל למשה להזכיר אחר עשרים חיצות והוא לא הזכיר רק אחר כ"א חיצות ע"ש.

ולכן אמר שובה ישראל עד ה' אלקיך אלא התשובה תהי' רק בקבוצן וברבים ולכן אמר קחו עמכם דברים שהם דברי תורה וקח טוב אין טוב אלא תורה כי לקח טוב נתתי לכם וע"י כח הרבים נשוב אל ה' ועל החיוב קרבן שנתחייב ונשלמה פרים שפתינו לכל העוסק בתורת עולה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב עולה ויתכפר, ואמר עד ה' אלקיך דקוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא, וקשורים זה בזה ואם מונית התורה בטלה הנגיעה ונפסק הקשר ח"ו מהשם כמ"ש ואתם הדצקים וגו' והעיקר דהאדם נתפעל מחבורה ומהרבים ולכן כתב הרמב"ם דרכו של איש להמשך אחר חבריו ואם יתחבר לטובים ישוב אל ה' וימשך אחריהם ועיין חינוך מצוה י"ו.

והעיקר להרבות בלימוד התורה וצפרט הלכה למעשה כי הגם שב"ה אכשר דרא בענין הלימוד והרבה הולכים לשיעורים של לימוד גמרא אבל לימוד הלכה למעשה נזנח ביותר ואולי יותר מלפנים, וצפרט דבר בעתו מה טוב.

"שובה ישראל עד ה' אלקיך וגו' קחו עמכם דברים וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו" (הושע י"ד). ואמרו ז"ל (אבות פ"ו מ"ט) דתורה איקרי קנין שנא'

ובגמ' פסחים ומגילה משה תקן להם לישראל שיהיו דורשין צה"ל החג שלשים יום קודם החג וצחג עלמנו ובש"ע א"ח (ריש הל' פסח) וה"ה לכל

כיון שעמיתו צריך לדמים ולכן הוא מוכר חפצו ולכן עושה חסד עמו צמה שלוקחו ומזמין לו הדמים הצריכים לו אבל המוכר אם ירצה למכור ימכור לנכרי אם ירצה לכן קמ"ל תרוייהו.

ומדברי התו"כ לכאורה נראה צרור דבעיניי מקח וממכר המוכר לא ימכור אלא לישראל והקונה לא יקנה אלא מישראל אלא דלכאורה צ"ע אי יש גבול לזה ולמשל היכא שאם ימכרו לישראל יתן לו פחות משיתן לו העכו"ם או היכא שהישראל יכול ללקחו יותר בזול מהעכו"ם מבישראל עד כמה מחויב לקנות מישראל ובגמ' צ"מ ע"א ע"א גרסינן אמר מר עמי ונכרי עמי קודם ופר"ך פשיטא אמר רב נחמן אמר לי הונא לא נלכתי דאפילו לנכרי צרביט ולישראל צחנס וכתב הרמ"א בתשובה סי' יו"ד זיכור הג' וז"ל ואין לומר דדוקא כשישראל ונכרי נותנין בערך ובמקח אחד אבל כשהכותי מויל טפי שרי ליקח ממנו כדי להרויח במקחו דברים אלו הבל המה דהא גרסינן פ' איזהו נשך ע"א ע"א אם כסף תלוה את עמי וכו' אלא דאפילו לכותי צרביט שנאמר לנכרי תשיך אפ"ה דוחה עשה של אם כסף תלוה עשה זו.

ואין לומר דדוקא התם שאינו מפסיד משלו אלא שאינו מרויח [צרביט] אבל במקום שמפסיד משלו כי הכא אינו צריך להקדים לישראל וכו' דהא בהדיא גרסינן פ"ק דע"ז דף כ' ופסחים דף

"ה' כונני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז", שמים וארץ איקרי קנין דכתיב "כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו' מה רבו מעשיך ה' כולם צחכמה עשית מלאה הארץ קנייך" אצרהם איקרי קנין "צרוך אצרים לקל עליון קונה שמים וארץ" ישראל איקרי קנין דכתיב "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קניית" ציהמ"ק איקרי קנין דכתיב "ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנת ימינו". וז"ש קחו עמכם דברים וקח טוב, שיקנה לעצמו דברי תורה וקח טוב אין טוב אלא תורה, והנה הקנינים האלה רק בישראל הם.

וראשונה נפלפל קצת צדין וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך (ויקרא כה:יד). תניא תורת כהנים פ' צהר פ"ג מנין כשתהא מוכר לא תהי' מוכר אלא לעמיתך ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך ומנין כשהוא קונה לא תהא קונה אלא מיד עמיתך ת"ל או קנה מיד עמיתך אין לי אלא קרקעות וכו' ועיין רש"י שם, ובקרבן אהרן ציאר למה לי' לומר במכר ובקנין הי"ל לומר באחד מהם ופי' דאי נאמר במכר הו"א שכוון שהמוכר ע"ז אבל הלוקח שמח שקונה חפץ לציחו שפיר ימכרו לישראל לשמח ישראל עמיתו ולא ישמח איש נכרי אבל אם יקנה חפץ שהוא מעניב למוכר הו"א שיותר טוב שיקנה חפץ מנכרי להעניבו ולא יקנה חפץ עמיתו קמ"ל או קנה מיד עמיתך ואלו אמר או קנה הו"א דוקא קנין לא יקנה אלא מעמיתו

עו"כ מצויים צנייהם ולגר הוא שזה הרבה כשאר צער ולכן מצוה לאקדומי לגר אבל היבא דאיבא הפסד מנ"ל דצריך להקדים.

ובאשל אברהם תמה על דברי התוס' מגמ' צ"מ הנ"ל עמי ונכרי עמי קודם וחילק בין הלואה דאיבא מ"ע להלוות לכן קודם להלוואת עכו"ם ומ"מ תמה למה לא נהגו קדימה צמכירה לישראל והעיר מש"ע ח"מ סי' קע"ה סמ"א דאינו חייב למכור לישראל צפחות אפילו היבא שיגיע היזק לשכינו וא"כ ה"ה דמותר לקנות בזול מגוי והניח בצ"ע, ובאמת כי כן מצוה צתוס' צ"ק קי"ד ע"א ד"ה עד דמקבל עלוי' אומר ר"ת דהיינו דוקא כשישראל רוצה ליתן לו כמו שנותן לו העכו"ם אבל אם העכו"ם רוצה ליתן לו יותר אין להפסיד בשביל כן עכ"ל ועיין תוס' צ"צ כ"א ע"א ד"ה ולא לסופר ארמאי שמחלקי בין היכי דאיבא ישראל הרוצה לקנות אסור למכרו לעכו"ם והיכי דליבא ישראל הרוצה לקנות מותר למכור לעכו"ם ע"ש ומיהו לא חלקו שם בין איבא הפסד או לא.

ובש"ע ח"מ סי' קע"ה סעיף מ"א צד"א כשיכול למוכרה או לשכרה לישראל צדמים שנותן העו"כ אבל אינו חייב למוכרה לישראל צפחות ואי חזינן שהעו"כ מכוינ לקנות צמנר ישראל כדי להשחית נחלתו הכל לפי ראות הדיין ע"כ ועיין סמ"ע ובפת"ש

כ"א תניא לא תאכלו כל נבילה לגר אשר צשעריך תחננה ואכלה או מכור לנכרי אין לי אלא לגר צנתינה ולנכרי צמכירה לגר צמכירה מנין ת"ל תחננה או מכור נמצא אהה אומר כו' פרש"י וקאי אגר דלעיל מיניה לגר תחננה ואכלה או מכור וכו' ר' יהודה אומר דברים ככתבן לגר צנתינה או לנכרי צמכירה ופריך שפיר קאמר ליה ר"מ א"ל ר' יהודה וכו' ור"מ האי לאקדומי נתינה דגר למכירה דנכרי וכו' ולר"י כיון דגר אהה מצוה להחיותו וכתיב אי אהה מצוה להחיותו להקדים לא צריך קרא ע"כ ונראה דע"כ לא פליגי ר"מ ור"י אלא לאצרכי קרא להיות גר קודם אבל צהא כ"ע מודי דגר קודם ואע"פ שמפסיד צקרנא שלו מ"מ הוא מחויב ליתן לגר מקרא דלגר אשר צשעריך תחננו ומצוה שמחוייב כל אדם לקיים ולקנות מיד עמיתך, ועמיתך קודם אפילו דכותי מוחיל גביה וכמ"ש ר"י דלאקדומי לא צריך קרא והוא צמוחיל גבי דאי צשוין הכתוב מדבר לא צריך קרא דפשיטא הוא דעל עמיתך גמור הוא חייב להחיות אלא ש"מ ה"ק אפילו צגר צמעות ולחצירו צהפסד מ"מ חצירו קודם ע"ש.

ובס' משפטי שלום צשם שו"ת תועפות ראם הקשו על הרמ"א מחוס' ע"ז כ' ע"א ד"ה ור"מ הקשו וכי אם יש לו לאדם חפץ למכור יתננו לגר קודם שימכרנו לעו"כ והלא אפילו לישראל אינו מצוה על כך ותי' דדוקא נבילה שאינו שוה אלא דבר מיעוט לישראל שלא היו

הישראל משלם לו כל שויות הקרקע או החפץ הרי מקבל כל השויות ואינו מפסיד כלום ואז צריך ליתן להישראל שהרי אינו מפסיד כלל ולא קאמר ר"ת אלא היכי דהישראל אינו רוצה ליתן כמו שרוצה העכו"ם והחפץ שיהיה כמה שנותן העכו"ם אז אין לישראל המוכר להפסיד ממקחו השוה בשביל ליתנו לישראל בפחות משויו אלא מותר למכרו לעכו"ם אבל אם הישראל נותן השויות והעכו"ם נותן יותר מהשויות אז אסור ליתנו לעכו"ם אפילו לר"ת דאז אינו מפסיד כלום המוכר צמה שאינו נותנו להעכו"ם ועיין בהל' תוה"מ (סי' תקל"ט סע' ד') דמניעת הריוח לא מקרי הפסד רק מה שמפסיד מהקרן מקרי הפסד ומדויק בזה לשון ר"ת בתוס' אבל אם העכו"ם רוצה ליתן יותר אין להפסיד בשביל כן כלומר דוקא אין להפסיד ממקח ששוה אבל להרויח לא קאמר אלא ק"ל כהרא"ש ז"ל.

ומה מתק בזה לשון רבינו בש"ע ח"מ סי' קע"ה בד"א כשיכול למוכרה או לשכרה לישראל בדמים שנותן העו"כ אבל אינו חייב למכרה לישראל בפחות וכו' ויש לדייק למה כתב אבל אינו חייב למכרה לישראל בפחות היל"ל בד"א וכו' בדמים שנותן העו"כ ואי חזינן שהעו"כ וכו' ולפמ"ש בדיוק כתבו אבל אינו חייב למוכרה לישראל בפחות כלומר דוקא כשהוא בפחות אינו למכור לו שהישראל פותח מהשויות ונמצא ישראל מפסיד וכמ"ש ר"ת שמפסיד מהשויות אבל

שם אות ט"ו, ומצינו לכאורה בזה דבהא כ"ע מודי דכל שיש לוקח ישראל ורוצה לשלם כמו העו"כ אז פשיטא דעמינתך קודם ולא צריך לזה קרא דסברא הוא כיון שאמה מצוה להחיותו כ"ש שאמה חייב למכור לו מה שהוא צריך ואמה רוצה למכרו ומיהו היכי דהישראל אינו נותן לו כפי מה שנותן העכו"ם לכאורה נראה מחלוקת דלדעת הרמ"א אפילו יכול לקבל מהמוכר בזול רק שהוא עכו"ם יקנה מהישראל ולדעת הר"ת וכנראה דעת הרא"ש ז"ק שם (ועיין פלפולא חריפתא ז"ק שם שכתב דצרי הרא"ש סותרין מפ' המקבל ולפענ"ד ליכא מחלוקת) דדוקא כשיש שם ישראל רוצה ליתן לו כמו שנותן לו העכו"ם אבל אם העכו"ם רוצה ליתן לו יותר אין להפסיד בשביל כן ע"ש, אלא דהרא"ש הוסיף על דברי ר"ת וז"ל ונראה דדוקא עד כדי דמיה אבל אם העכו"ם רוצה להוסיף מדמי שוויה ימכרנה לישראל בדמיה כי אולי העכו"ם מוסיף דמים להיות שכן לישראל ולגרשו מנחלתו ע"ש, והוצא בש"ע ח"מ הנ"ל.

ונראה לפענ"ד לדייק בדברי התוס' נמי כן דז"ל ר"ת בתוס' דוקא כשישראל רוצה ליתן לו כמו שנותן לו העכו"ם אבל אם העכו"ם רוצה ליתן לו יותר אין להפסיד בשביל כן והנה לשון אין להפסיד ז"צ דהיל"ל אבל כשהעכו"ם רוצה ליתן לו יותר מותר ולמה אמר לשון אין להפסיד בשביל כן אבל נראה דר"ת נמי מודה שאם

תרווייהו וכי תמכרו ממכר לעמתך או קנה מיד עמיתך דמאחר דקמ"ל במכר ה"ה במקח ומ"ש מקח ממכר ותי' לפי דרכו דהמוכר ע"כ במכרו והלוקח שמח יש סברא דוקא לוקח ששמח ולא מוכר וכן להיפך במוכר יש סברא כיון שמוכר וצריך למעותיו דבלאו הכי לא הי' מוכר ולכן מצוה להחזיקו אצל ללוקח לא ע"ש מה שדחק.

ולפמ"ש נראה דקמ"ל עוצב דאי תנא מוכר הו"א כיון דהישראל נותן לו דמי שויו ועכו"ם רוצה ליתן לו יותר הוא דאמרין וכי תמכרו ממכר לעמיתך דאז מה שמוכר להעכו"ם לא הוי הפסד שהרי הישראל נותן לו שויות החפץ אלא שהעכו"ם רוצה להוסיף לו יותר מהשויות וזה לא הוי הפסד אלא מניעת הריוח או שנותן לו העכו"ם מתנה מה שהוא יותר מהשויות.

ולכן אמר תורה כל שהישראל נותן לו השויות תמכור לעמיתך ותוותר מה שנותן לך העכו"ם יותר דומיא דאם כסף תלוה דלעכו"ם צרצית ולישראל בחנם המצוה להלות לישראל ולא חיישינן מה שהעכו"ם יוסיף לו רצית אצל ישראל הלוקח שהעכו"ם נותן לו בפחות משויו שהוא צול ומפסיד משלו צמה שצריך ליתן לישראל כל השויות סד"א דליכא דין של או קנה מיד עמיתך וכמו שכתבנו דיך לחלק בין מניעת הריוח להפסד ואין להפסיד צשציל כן ואמרה תורה דכה"ג נמי לא מקרי מפסיד דכיון

כשאינו בפחות שהישראל נמי רוצה ליתן השויות רק העכו"ם נותן יותר וכו' וזלפענ"ד נכון בס"ד, ולפ"ז מיושב לשון רבינו ומיושבת נמי קושית הפלפולא חריפתא ודו"ק כי קצרתי מאד.

אלא לפ"ז עלתה לן דהיכי דהישראל רוצה ליתן דמי שויו אז ישראל קודם לכ"ע כיון דהישראל והעכו"ם רק דמי שויו רוצים ליתן, אצל היכי דהישראל רוצה ליתן פחות משויו והעכו"ם רוצה ליתן לו דמי שויו אז לדעת ר"ת והרא"ש והש"ע אינו צריך להפסיד וליתן בפחות משויו ויכול למכור לעכו"ם אצל היכי דהישראל רוצה ליתן דמי שויו ועכו"ם רוצה ליתן יותר אז ס"ל להרא"ש ז"ל דכיון דהישראל נותן דמיו אין לו למכור לעכו"ם הגם שנותן לו יותר דהא גופי' שהעכו"ם נותן יותר משויו כבר סימן שיש לו איזה כונה רעה שרוצה לקנות דוקא אצל ישראל וצריך ליתן להישראל צשויו ולא להעכו"ם הגם שנותן לו יותר משויו, וזהו ג"כ דעת הש"ע ח"מ הנ"ל במ"ש בד"א כשיכול למכרה או לשוכרה לישראל צדמים שנתן העכו"ם כלומר דמי שוי' שוב ראייתי צנתיבות המשפט (לרבינו החו"ד אות מ"צ) שכתב כן מפורש וז"ל צדמים שנתן העכו"ם ואם העכו"ם נותן יותר משויו מחויב למכור לישראל צשויו ע"כ ושמתחית כעל כל הון ועיין גם סמ"ע שם סקע"ג ודו"ק.

ובמה שכתבנו נראה לפענ"ד ליטב קושית הקרבן אהרן דלמה לן

עליו האחרונים ז"ל בתשובה ממה שתמהו עליו מתוס' ע"ז ועוד ונראה דהנה הרא"ם עה"ת צפ' משפטים תמה אמה שדרשו במכילתא עמי וכתי עמי קודם וכגון דהכתי צנשך ותמה דאכתי למ"ל קרא ת"ל מנבלה דאמר קרא לגר אשר צשעריך תחננו או מכור לנכרי ודרז"ל צפכ"ש וצפ' כל הצער דלר"מ נפ"ל מאו להקדים נתינה דגר ולר' יהודה מסבירא דזה אתה מנזוה להחיותו ולא צריך קרא וכ"ש ישראל עם כתי והניח צ"ע וכק"ז המהר"ל בג"א עה"ת תי' דמנבלה ליכא להוכיח די"ל דמיירי בגר עני ע"ש.

והט"ז דצברי דוד עה"ת לא ניחא ליה בתי' דמיירי בעני ותי' דמנבלה ליכא להוכיח דהתם אין חיוב ליתן לגר הגם שמנזוה להחיותו כדכתיב בתורה וכי ימוך אחיך וגו' גר ותושב והחזקת בו אז חייב ליתן לו מכיסו משא"כ צלא זה שחלוי בחיותו אתה יכול להיות ובשב ואל תעשה ולמשל שתי' נבילה צשדה או צחצר אין עליך לטרוח אחר הנתינה לגר אלא שאם אתה רוצה לטרוח אז יש לך צרירה צא' משני דרכים הא' נתינה לגר והצ' מכירה לנכרי ויש לך לצרר הנתינה לגר שיש בו מעלה מצד שאתה מנזוה להחיותו אצל צהלוואה אין לנו צרירה לישב צשז ואל תעשה אלא יש חיוב להלוות לעני וקס"ד דצמקום שיש חסרון כיס שיוכל ליקח רבית מהנכרי אז אין עליו חיוב להלוות לישראל צחנס וכאן אין שייכות צרירה אלא צד אחד שהוא

שאינו נותן לו אלא שויות החפץ והמוכר נותן לו כל שויות של החפץ צשציל ממנו אינו מפקיד כלום הגם שהי' יכול לקנות מן העכו"ם צוול אין זה הפסד אלא מניעת הריוח צקינור הפסד לא הוי אלא היכי שאינו מקבל שויות צכספו הן למעלה והן למטה ואחי שפיר שאמרה תורה צמכר וצמקח כנלפענ"ד.

ובמ"ש לכאורה נראה דלא כמ"ש האשל אצרהם שתמה ע"ד תוס' ע"ז מצ"מ ע"א עמי ונכרי והעלה לחלק דצהלוואה איכא מ"ע להלוות לכן קודם להלוואה עכו"ם ואפי' להרמז"ם דאיכא מ"ע לנכרי תשיך הך עשה אליס טפי ומ"מ סיים צ"ע שלא נהגו קדימה צמכירה לישראל גס אם העכו"ם מוסיף רק קצת והעיר מש"ע סי' קע"ה סמ"א דאינו חייב למכור לישראל צפחות אפי' היכא שיצא היזק לשכינו ע"ש וה"ה לקנות ולפמ"ש זה אינו דמ"ש דאינו חייב למכור צפחות היינו צפחות משוויו וכמ"ש להדיא צנתיבות הצחתי לעיל אצל כל שנותן לו ישראל השויות ישראל קודם אפילו מוסיף לו העכו"ם, ומה שלא נהג העולם שתמה קצת י"ל דצעוני"ה צגלות החל ע"פ רוב הי' צכלל חייך שהעניות היתה עד אין לשער ואין שום מסחר ועסק וכמ"ש התוס' לענין רבית מעכו"ם הגם שגזרו עליהם עיין תוס' ורא"ש שם ודו"ק.

ומעתה נשוב לפרש צברי רבינו הגדול הרמ"א ז"ל בתשובה אשר תמהו

קודם הוא ע"כ צריך לומר דאפילו העכו"ם מוזיל גציה שהרי כבר נחלקו ר"מ ור"י אי לאקדומי גר לכותי צריכין קרא ולר"מ צריך קרא ולר"י סברא הוא שהרי אתה מצוה להחיותו וסברא זו לכאורה אין נפ"מ אם הוא לענין נבילה או לענין הלואה או לענין מקח וממכר דלעולם סברא הוא דגר וכותי גר שהרי אתה מצוה להחיותו.

ובגמ' עירוצין (דף מ"ז) הא פסקינן ר"מ ור"י הלכה כר"י ור"י הא קאמר דלאקדומי לא צריך קרא א"כ תקשה הא דאמר קרא וכי תמכרו ממכר מעמיתך או קנה מיד עמיתך למ"ל דאי לאקדומי הא לא צריך קרא דממילא ידעינן מסברא דאתה מצוה להחיותו דפשיטא הוא דעל עמיתך גמור הוא חייב להחיותו וא"כ אמאי קאתי קרא דוכי תמכרו ממכר ע"כ להשמיענו צאופן שהכותי מוזיל גציה דבזה לא שמעינן מסברא קמ"ל דאפ"ה אתה חייב ליקח מעמיתך והוא ברור בדברי הרמ"א ז"ל ופלא שלא הרגישו בזה האחרונים ועיין שם בסוף תשו' הרמ"א שהוא מוכרח בדבריו הקדושים.

בקיצור מצינו בתורה ג' קראי להקדים ישראל לכותי, א) קרא דנבילה לגר אשר בשעריך תתנו או מכור לנכרי, ב) אם כסף תלוה את עמי, עמי וכותי עמי קודם, ג) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך, ולכאורה תלמא קראי למה לי וכמו שהקשה

חיוב הוצרך הכתוב להודיענו עד היכן החיוב ע"כ ע"ש.

והמעייין בדברי רבינו הרמ"א ז"ל נראה שהבליע זה במילות קצרות בתשובה הנ"ל שכתב וז"ל דהא גרסינן פ' איזהו נשך וכו' ופריך בגמ' עמי וכותי עמי קודם פשיטא ומשני אמר רב נחמן אמר לי הונא תנא לא נזכרה אלא דאפילו לכותי ברבית שנאמר לנכרי תשיך אפ"ה דוחה עשה של אם כסף תלוה עשה זו ע"כ הנה הוסיף הני תרי מיילי ביאור להגמ' שדוחה עשה של אם כסף תלוה לעשה של לנכרי תשיך ומישב בזה קושית הרא"ם דהתם ליכא חיובו מצות עשה למכור לנכרי אבל הכא איכא עשה והו"א כל שיש לפניך שתי מצות עשה איזה שתרצה תקיים וליכא למילף מנבלה קמ"ל עמי וכותי עמי קודם, והנה הוא באמת תי' הט"ז ז"ל אלא שהוסיף ביאור דדוחה עשה לעשה והבין.

אלא שהוסיף עוד הרמ"א ז"ל דכמו דע"כ לא פליגי ר"מ ור"י אלא לאזכרוי קרא להיות גר קודם או ידעינן מסברא דגר קודם אבל בהא כ"ע מודו דגר קודם ואע"פ שמפסיד בקרנא יהי זה כמה שהוא אבל מפסיד הוא בקרנא שאפילו לתוס' דנבילה דבר מיעוט הוא דשוי' לגבי' גר תושב ששואה אללו כבשר טוב א"כ צנודן דידן שאמרה תורה או קנה מיד עמיתך וחייב כל אדם לקיים מיד עמיתך עמיתך קודם ואם נאמר דילפינן מהא דמפרש קרא דמיד עמיתך

בעי להקדים ומחלק בין בעי לחייו או לא אמנם משום טירחא דטירחא ליה מילתא ודאי דלריך להטריח עצמו שע"י יבא פרנסה לישראל ובשכחה ואצידה שאבד אדם ומנאו עני ונתפרנס כתיב ציה למען יברכך ה' כיון שעל ידו נתפרנס עני אע"ג דממילא קאמי כ"ש שמחייב כה"ג שהוא לא חסר וחצירו נהנה והוא בכלל ג"ח והאיך לא ירצה להטריח את עצמו וכתיב רודף נדקה וחסד ימלא חיים נדקה וכבוד עכל"ק ע"ש.

ולפענ"ד נראה עוד לפ"מ בגמ' צ"ק קיי"ט ע"א א"ר יוחנן כל הגזול את חצירו שזה פרוטה כאילו נוטל נשמתו שנאמר כן ארחות כל בונע בנע את נפש בעליו יקח ואומר ואכל קצירך ולחמך בניך ובנותיך ואומר מחמם בני יהודה אשר שפכו דם נקי בצלצם ואומר אל שאול ואל בית הדמים, ולא מיבעיא בידיים אלא אפילו גרמא בעלמא דכתיב אל שאול ואל בית הדמים אשר המית את הגבעונים והיכן מנינו לשאול שהרג את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון מעלה עליהן הכתוב כאלו הרגן ע"כ ע"ש וברא"ש, ומעתה אם על גרימת קיפוח פרנסת הגבעונים הגם שלא עשה כלום להם רק שלקח מהם אותם שהיו מספיקים להם מים ומזון כך וקראו שהמית את הגבעונים כ"ש הגורם לבני"י שיהי' לו פרנסה הרי מרובה מדה טובה ממדת פרעניות כ"ש שהוא כאילו החי

הרא"ם דלמה לי קרא דאם כסף תלוה דסגי ליה בקרא דנבילה, הא גופי' קשי' למ"ל עוד קרא שלישי דוכי תמכרו ממכר ולכן ביאר רבינו הרמ"א דבאמת לעצם הדין קדימה לא נריך קרא כלל דקיי"ל כר"י דקצרא הוא דישראל אתה מנזה להחיותו וע"כ כלהו דרשא ולכן ביאר דקרא דאם כסף תלוה נריך דאפילו לכוחי ברבית אפ"ה עשה דאת העני עמך דוחה עשה של לנכרי חשיך וקרא דנבילה נריך לגר בנתינה וקרא דאו קנה מיד עמיתך נריך היכא דכוחי מוזיל גביה אפ"ה עמיתך קודם דבשוה ידעינן מסברא ואחי שפיר דברי רבינו הרמ"א ז"ל כפתור ופרח.

ועיינן שו"ת מהר"ם שי"ק ח"מ סי' ל"א שכתב דיש לקיים דברי הרמ"א דקשיא ליה על הש"ס מנ"ל לגוי אפי' ברבית וע"כ דפשיטא ליה האי דין בנבילה דכתיב להקדים וא"כ מוכח כדיו של רמ"א דליכא למימר מהכא נפקא דלמא קרא מיירי להקדים לגר תושב וע"כ ממקום אחר יליף וא"כ איכ"ל דהה"ד במכירה עכ"ל ולפענ"ד ז"ע שהרי כתב להדיא דלהקדים ילפינן מסברא ולא מקרא דנבילה וקרא דנבילה בעינן לגר וכמ"ש הרמ"א שם והקרא דוכי תמכרו ממכר לעכו"ם שמוזיל וקרא דאם כסף אפילו ברבית לעכו"ם ולישראל בחסם כנלפענ"ד.

ועיינן עוד שם שמסתפק אי בחגר נמי

אותם וכ"ש שאם מטריח בשביל ישראל
שהיא לו פרנסה שכרו מרובה מאד.

ודע דכל זה היכא דישראל עוסק
באמונה, מיהו היכא דהישראל
מיקר השער א"ל לקנות ממנו ואדרבה
בגמ' יומא אמרו דשבתאי הו"ל רשע
דמוקיר שערי הוי' ועיין מג"א א"ח סי'
תרג"ו סק"א מה שהביא בשם המצ"ט
ח"ג סי' ט' ובשם ז"ל הראשון מה
שתקנו נגד מיקרי שער דגיס ושכן עשה
המצ"ט למיקרי שער אחרונים שתקן
שלא לקנות מהם כלל שנה אחת, וקצת
יש לעיין ממה שכתב הב"י א"ח סי'
תרג"ד במעשה דהאי חייט וז"ל דמה
שנתן חמש סלעים רק לעתים רחוקות
לזמן מרובה אין השער מחייק ע"י וגם
עושה כן לסבה חזקה וי"ל דלא דמי מה
שכל שנה עושה כן להאי חייט דרק
במקרה בא לו וזה כוונת הב"י ודו"ק כי
קצתמי עכ"פ פשוט דאפילו ישראל
המיקר השער אין צריך לקנות ממנו
דעמיתך כתיב עמיתך במלות שאתה
מזווה להחיותו וק"ל.

(שבת תשובה תשמ"ו)

"שובה ישראל עד ה' אלקיך כי
כשלת בעונך קחו עמכם דברים וקח
טוב וגו'" (הושע י"ד). ראימי מקשים
האיך מותר בשבת תשובה לומר מותר
ולעורר העם להזכיר להם חטאייהם, הא
מפריע עי"ז עונג שבת.

ונלענ"ד דהנה קיי"ל (או"ח סי' שכ"ח)
פיקוח נפש דוחה שבת, ומוטב
שיחלל שבת אחד וישמור שבתות הרבה
ואפי' אספק פיקו"ג מפקחין את הגל
(ועיין גם יומא פ"ה ע"א ובחוס' שם). ובגמ'
(ר"ה י"א) ג' ספרים פתוחין לפניו
צדיקים גמורים נכתבים לאלתר לחיים
רשעים גמורים לאלתר להיפך צינונים
תלויים ועומדים עד יוה"כ. ומעתה
עשרת ימים הללו עד יוה"כ הם ספק
סכנה עכ"פ דהרי תלויים ועומדים ומי
יודע מה יבא דינו. וא"כ הו"ל דין
פיקו"ג או עכ"פ ספק פיקו"ג לדוחה
שבת, דע"י שהחכם יושב ודורש מוחלין
להן עונותיהם של ישראל, וע"י זה יבאו
זכאין צדין וישמרו עוד שבתות הרבה,
ומוטב שיפריעו קצת תענוג גשמי
לתשובה ומעשים טובים שעי"ז ישמרו
שבתות הרבה לאורך ימים. ומה שאמרחי
צדבר הלכה הנה היא כחובה צפרי
משנ"ה ולא אכפול כאן רק מה שנוגע
לדברי אגדה.

בסוגיא דחזי שיעור (יומא ע"ד ע"א)
פלוגתי ר"י ור"ל ידועה, והנה
פי' המפרשים דאפי' לר"י הא דחזי
שיעור אסור מה"ת הוא רק משום דחזי
לאיצטרופי, אבל היכי דליכא לאיצטרופי
כגון האוכל חזי שיעור חמץ מוצאי פסח,
או השומה יין לסוף יום שלשים של
נזירותו דליכא לאיצטרופי כלל, וכן מוצאי
יוה"כ אפי' ר"י מודה דח"ש מותר
מה"ת.

המעשה הרע ח"ו הקב"ה שוב מנרף גם מחשבתו הרעה אל המעשה. וטעמא בעי, כיון דאין הקב"ה מחשב המחשבה רעה א"כ אמאי כשעבר אח"כ שוב מנרפה. ולפי הנ"ל מבואר הענין כיון דהטעם שאין המחשבה מנטרפת הוא משום דהוי חזי שיעור ולא חזי לאיטרופי שאקור להו"יא מכחו לפועל, אבל הכא כיון שהו"יא מחשבתו לפועל איגלי הדבר למפרע דהוי חזי לאיטרופי וממילא מנטרף ככל חזי שיעור שחזי לאיטרופי וחייב עלי' והבן. ובהדיא אמרו בירושלמי (תרומות פ"ו) דאפי' ר"ל מודה בדעתו לאיטרופי דח"ש אקור מה"ת. וזה נמי איגלי הדבר דדעתיה לאיטרופי הי' מאחר שעבר ועשה האיסור בפועל כפי שחשב לעשות.

ומעתה נראה כמה גדול כח המחשבה דהוי כעין חזי שיעור במעשה ובמחשבה טובה הקב"ה מנרפה למעשה ממש. וזוה יש לומר הא דאמרו כשהחכם יושב ודורש מוחלין להם עונותיהם של ישראל, וי"ב. ונראה דכיון שבנ"י מתאספין לשמוע דברי החכם ולדברי תוכחה שלו, וכשיזכירן על פשעיהם ודאי יתחרטו בהן ויהי' להם מחשבה טובה לתשובה, וכיון דמחשבה טובה הקב"ה מנרפה למעשה א"כ מיד ימחלו להם לעונותיהן של ישראל.

והנה אמרו אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ובגמ' (פסחים ק"ג ע"ב) אמרו ארבעה אין הדעת סובלתן

ובזה נראה לענ"ד ליישב בס"ד הא דאמרו (קידושין מ') מחשבה טובה הקב"ה מנרפה למעשה מחשבה רעה אין הקב"ה מנרפה למעשה. ויש לחקור בהאי הלכתא דמחשבה אי יש בה עיקר או לא דהרי אם נאמר דמחשבה בכלל יש לה שום פעולה, א"כ מאי נפ"מ מחשבה טובה או מחשבה רעה סו"ס המחשבה יש כאן ועשתה פעולתה, ואי מחשבה אינו עושה פעולה לאו כלום הוא א"כ אמאי במחשבה טובה הקב"ה מנרפה למעשה, וכבר פירשתי בכמה אופנים. וכעת נלע"ד לומר דהמחשבה הוי כחזי שיעור, ורמז לדבר סוף מעשה במחשבה תחילה, וא"כ המחשבה הוי חזי שיעור וכשעושה המעשה מנטרפת המחשבה למעשה והוי שיעור שלם, ולכן מהעסק פטור דלית כאן מחשבה והוי רק חזי שיעור, ויש להאריך בדבר.

ומעתה אחי שפיר דמחשבה טובה כיון דחזי לאיטרופי שהרי צידו לעשות המנוה ולקיימה וגם מחוייב בדבר לעשות ולכן כיון דחזי לאיטרופי הקב"ה מנרפה למעשה. אבל מחשבה רעה אף דהוי ח"ש אבל לא חזי לאיטרופי שהרי אקור להו"יא מחשבתו מכח אל הפועל, והוי כעין דלא חזי לאיטרופי, ולכן מחשבה רעה אין הקב"ה מנרפה למעשה, והבן.

ובזה י"ל מה שכתבו הפוסקים דאף דמחשבה רעה אין הקב"ה מנרפה למעשה, אבל אם אח"כ עבר ועשה

שהם מעודדים אותם לנאת למקומות שאינם נקיים מחששות רבים, ובכך מוליכים שולל את מחמד לבס אלו הבנים כי מה יעשה הבן ולא יחטא. וכמים פנים אל הפנים כי בחטא הבן יגרום שאף באב תתרופף האמונה עד שילך בדרכי בנו רח"ל. אוי לאזנים שכן שומעות.

וכבר פירשתי במקום אחר דברי הכתוב "ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת", שכיון שהבנים זונים מדרכי ה' הרי הם מחללים בכך גם את אביהם הזקן שאמונתו מתרופפת בעיקרי הדת בעונ"ה, והענה לכך היא לשו"ב לה' במוקדם האפשר. והנה בגמ' יומא (פ"ו ע"א) א"ר לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. וראיתי פי' נפלא לרבינו חננאל שם וז"ל, גדולה תשובה שאפילו הגיע חטאתו עד כסא הכבוד התשובה מכפרת שנא' "שובה ישראל עד ה' אלקיך" ע"ש. והנה איזה עצירה מגעת עד כסא הכבוד, הוי אומר זה העדר האמונה ח"ו.

וזה שאמר הנביא "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך", ואפי' הגיע החטא חלילה עד ה' אלקיך אפ"ה שובה ישראל. והנה עיקר התשובה הוא להתחרט על העבר, ורוב העצירות הם באים בעונ"ה ע"י הפה המדבר לשה"ר ורכילות וקורא דברי רוח במקום אשר ה' לו להיפך לדבר רק דברי קדושה, ושומר פיו ולשונו שומר מנרת נפשו,

ואלו הן דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף וכו'. וז"צ דכי על ילד שמנאף הדעת סובלתו, והלוא לאו מדאורייתא הוא. וי"ל דראיתי מפרשים "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו'", ופי' דודאי אין נדיק בארץ וגו' אבל כל אחד לפי שנותיו יש לתלות בינה"ר שמתגבר בו ומחטיאו בחטא המתאים לפי גילו בעונ"ה. אבל כשנראה זקן מנאף ואין זה טבעו זה ודאי רק מחמת רשעו הוא.

ורואים כמה בעונ"ה שאומרים שהם עושים מלאכה בשבת משום פיקו"נ שאל"כ ימותו אשתו ובניו ברעב, ולאחד שטען זאת בפני אמרתי לו א"כ למה זה אתה מעשן טיטון בשבת ולמה זה אתה נושא מעות וכליך בשבת ולמה זה אתה מצעיר החשמל ומצשל וקונה ומוכר בשבת, אין זה אלא כי מחמת רוע לבך ורשעותך אתה עושה מעשיך אלא שלאחרים הנך מתרץ עלמך שאונם אתה משום פיקו"נ. ופי' "אם יהיו חטאיכם כשנים", היינו לפי השנים ויהי' לכם טענת יצרו אנסו, אז "כשלג ילבינו", אבל לא כשתראה היפך מזה. ובה י"ל שאין הדעת סובלתו זקן מנאף שלזה אין שום חירון טענת אונם היצר אף שילד נמי חייב, אבל עכ"פ תשובתו קלה מזקן.

ובעונ"ה רע המעשה אשר הרשיע לב טפש ונשחת וגרם לכמה מאחינו בני"י לשברון חושים עד שאינם חשים היאך שהם עומם מחנכים את בניהם לנאת לתרבות אנשים חטאים בכך

דמנות לאו ליהנות א"כ אין זה מקרי הנאה וממילא לא מעל כלל שהרי אין זה הנאה ולא נהנה, ובתוס' חלקו בין שוגג למזיד ע"ש.

והרמב"ם פ"א דשופר ה"ג כתב וכן שופר של עולה לא יתקע בו ואם תקע יאל שאין בקול דין מעילה ואם תאמר הלא נהנה בשמיעת הקול מנות לא ליהנות ניתנו לפיכך המודר הני' משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה, ותמה הלח"מ דהא בגמ' משמע דעולה בת מעילה הוא שהרי רבא כי פריך אימת מעל לבתר דתקע כי תקע באיסורא תקע ומשמע דמודה ליה רבה דמעל, אלא משום דמללה"נ יאל וא"כ מה זה שכתב שאין בקול דין מעילה.

והנה רבינו מנוח והכ"מ פי' דשופר של עולה שחלשו מחיים אי נמי לאחר מיתה וקודם זריקה דאלו לאחר זריקה אין מעילה לא בעורה ולא בקרייה שהכל לכהנים כדאמרין [בתמס' מנחות פ"ג ע"א וזבחים פ"ו ע"א וק"ג ע"ב] ובס' כפול"ת תמה על הכ"מ ז"ל דהא מבואר ברמב"ם פ"ב דמעילה הי"ב דעלמות העולה שפירשו לפני זריקה אין מועלין בהן לאחר זריקה שהזריקה מתרת אותם ואם פירשו אחר זריקה מועלין בהן לעולם ועיין ר"מ פ"ב דמעילה הנ"ל והנה רש"י במלחין נמי פי' שחלשן מחיים וכו' ע"ש בד"ה של עולה ומיהו ארש"י לא קשה דאפשר ס"ל דאפי' לאחר זריקה עלמות העולה אין בהם

ומי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע, ואמר הנביא "קחו עמכם דברים" שחקחו הדברים עמכם ולא מדברו חלילה מה שאינו צריך וכ"ש דיבור אסור וע"י שחקחו הדברים עמכם תהיו אחס הבעלים על הדיבור ואזי לא יאל מפרכס דיבור רע וכל דיבורכם יהי' לטובה, וכמ"ש בגמ' חולין (דף פ"ט) מה אומנתו של אדם בעוה"ז ישם עצמו כאלם שנא' "האמנם אלם", יכול אף לדברי תורה כן ת"ל "נדק מדברו", מיד תקחו הטוב וצמקום הדיבור הרע "ונשלמה פרים שפתינו", והיינו שחדברו בתורה והעוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה, וע"י שמירת הדיבור נזכה לחיים ארוכים וכל ט"ס אמן. (שנת תשי"ט)

בסוגיא דשופר של עולה

איתא בגמ' (ר"ה כ"ח) אמר רב יהודה בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יאל בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יאל מ"ט עולה בת מעילה היא כיון דמעל בה נפקא לה לחולין שלמים דלאו בני מעילה נינהו איסורא הוא דרכיב בהו ולא נפקי לחולין מתקיף לה רבא אימת מעל לבתר דתקע כי תקע באיסורא תקע אלא אמר רבא אחד זה ואחד זה לא יאל הדר אמר רבא אחד זה ואחד זה יאל מנות לאו ליהנות ניתנו ולכאורה כשתי' רבא מנות ללה"נ קאי אחרוייהו בין אשלמים ובין אעולה והגם שעולה בת מעילה היא וכיון שתקע ונהנה מן השופר של עולה מעל כיון

מעילה ולא פסק כר"א אבל הרמב"ם לשיטתיה שפסק כר"א תקשה ליה להכ"מ כנ"ל ודו"ק.

ולולי שאני כדאי הי' נלפענ"ד דהכ"מ ורבינו מנוח מחלקים בין עצמות לקרנים וטלפים שהרמב"ם שם הי"ב ז"ל העצמות והגידים והקרנים והטלפים שפירשו מק"ק לפני זריקת דמים מועלין בהן פירשו לאחר זריקת דמים אין מועלין בהן הנה כלל עצמות וגידים קרנים וטלפים, תו כתב וז"ל עצמות העולה שפירשו לפני זריקה אין מועלין בהן לאחר זריקה שהזריקה מתרת אותם ואם פירשו לאחר זריקה מועלין בהם לעולם והנה בספ"א זו לא כתב רק עצמות העולה ולא זכר מגידים וקרנים וטלפים וא"כ י"ל דהכ"מ דאקרנים אין מועלין לעולם וכן לעצמות שוב ראיתי בקובץ דינא לפרש כעין זה ע"ש והנאני, וכן נראה לכאורה מש"כ שם שהי' עוד עצמות מהבשר ולא מהעור והקרנים והכ"מ ודו"ק, וזכרת הזבח שהגיה אצרים במקום עצמות ע"ש ובפמ"א ולפ"ז נמי אחי שפיר דברי הר"מ ורבינו מנוח.

ומעתה נחזור לפרש דברי הרמב"ם ז"ל ונראה דהנה אמרו ז"ל (פסחים כ"ו ע"א) קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה ונראה להבין הטעם דקול אין בו משום מעילה וראיתי להמאירי ז"ל שכתב בפסחים (כ"ו) גבי כהנים שאם אי אפשר ליכנס בחיצות יכנסו בהדיא

וז"ל שלא נאסר מן הדין שהרי ראוי אין בה משום וכל דבר שאין בו משום אין בו מעילה אלא שמעלה עשו צדית ק"ק והיכא דלא אפשר לא אפשר ולפי דרכך למדת שהקול של כלי שיר שבמקדש שהוא שומעם בזווגת הנאת בושם הקול אין בהם מעילה שהרי קול אין בו הנאת ממש כמו שביארנו במראה ואפי' אפשר להם ולא אותו הקול וכו' ע"ש מבואר דקול אין בו משום מעילה משום דאין בו ממש וע"ש מה שחולין דברית פעמים יש בו ממש משום הסמנים ואין דינו כדין הקול ומראה לגמרי ע"ש ועיין חוס' כרימות (דף ע"א) ד"ה קול שכתבו דקול לאו היינו קול לויס אלא מיני זמר דכלי שרת אבל ריח דנבילה פלוגתא וכו' ע"ש ועיין או"ש הל' שבת פ"א ה"ח מה שכתב בזה וקצת דברים חלוקים ממה שכתב המאירי ז"ל.

והגה החוס' בכרימות (דף י"ג) הקשו אהא דיש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד אמאי חייב אשם מעילה אנותר הא לא שוה מידי ואמרין בפסחים (כ"ט) האוכל חמץ של הקדש במועד לא מעל ותי' דהתם בפסחים מיירי בקדושת דמים דלא נחית עליה קדוה"ג וכשנאסר בהנאה אינו שו"פ ולא נהנה מן ההקדש שו"פ, וכתבו האחרונים ז"ל דנראה מהחוס' דבקה"ג מעל אפילו לא נהנה בשו"פ מן ההקדש ובקדושת דמים צעי שיהנה שו"פ ועיין נחיצות ח"מ (סי' כ"ח ס"ב) וב"ח הגר"ח הלוי הל' מעילה פ"ח ה"א

הוסיף וא"ת הרי נהנה בשמיעת הקול והו"ל שו"פ ומשני מללה"נ ודו"ק.

ובאבנ"מ בתשו' (סי' כ"א) נסופו כתב דאע"פ דכל הנחת קול בעלמא אין בו מעילה לפי שאין בו ממש היינו בשיר שאינו של מצוה שאין שום הנחה מגוף הכלי שיר דלולי נפל קל משמיא והי' כנגן המנגן ובסיס קליה ככלי שיר שפיר נהנה ולא איכפת ליה מהיכן יצא קול זה אבל בשופר של מצוה כך הוא צריך לעצמו של שופר כמו לקולו שאם ישמע קול שופר מצלעדי שופר לא יצא וכו' ושפיר הי' מועיל אי הוה אמרינן מצות ליהנות ניתנו דחשיב הנחה שיש בו ממש ע"ש.

ולפענ"ד דבריו תמוהין דהרי אפילו בשופר הגזול כתב הרמב"ם דיצא בו משום שאין המצוה אלא בשמיעת הקול ודייק הרמב"ם שלא כתב שהמצוה שמיעת הקול אלא כתב שאין המצוה אלא בשמיעת הקול כלומר דמשופר אין המצוה כלל אלא בשמיעת הקול וראיתי בקהלות יעקב (נדריס סי' ל"ד) שתמה ג"כ עליו דאי נאמר דמה שצריך להכלי בשביל הקול חשיב הנחה שיש בו ממש א"כ בכל נהנה בקול בעלמא נימא דמעל דמה לי אם צריך הוא לכלי משום המציאות לפי שא"א לו להשמיע ולשמע את הקול מצלעדי הכלי ומה לי אם צריך לו גם מצד הדין ונ"ע בכוונתו עכ"ל.

כתב דכל יסוד איסור מעילה צא משום דין גזל הקדש וכן מוכח שמהא דמעילה שיעורו בשו"פ וצריך את המעילה לזמן מרובה ואכילתו ואכילת חבירו מצטרפין שכ"ז הוא משום דדין גזילה ציה ולהכי הוא מצטרף בכל גווני ושיעורו בפרוטה בכל גווני כדין גזל ע"ש ולפ"ז לכאורה כל שאין בו שו"פ אין בו מעילה לעולם וקול נמי כיון דאין גזל בקול וכמ"ש כמה פעמים וכמ"ש הרמב"ם פ"א מה"ש ה"ג וו"ל שופר הגזול שתקע בו יצא וכו' ואין בקול דין גזל וא"כ אין בו נמי דין מעילה דבעי שו"פ.

ואתי שפיר המשך דברי הרמב"ם ואין בקול דין גזל וכן שופר של עולה לא יתקע בו ואם תקע יצא שאין בקול דין מעילה ולכאורה מנלן זה וכן שוסר וכו' ולהנ"ל אחי שפיר שכיון דההיתר של שופר גזול שיצא לפי שאין בקול דין גזל א"כ רק שופר של עולה אם תקע יצא שאין בקול דין מעילה דכיון דאין בקול דין גזל א"כ אין בו שו"פ להנהנה ולכן אין בו דין מעילה שהרי אינו שו"פ ולפ"ז מבואר נמי מה שאמר שאין בקול דין מעילה היל"ל שאין בקול מעילה אבל הכוונה שאין בו דין מעילה מפני שאין בו משום גזל ואין בו שו"פ ולכן אין בו דין מעילה כלל, אלא דכ"ז אם אין לו הנחה מן הקול אבל אם יש לו הנחה של שו"פ לכאורה הי' לו להיות דין מעילה מכת ההנחה שיש לו בשו"פ וכיון שהאי יש לו הנחה של שו"פ צמה שקיים המצוה וא"כ יהי' בו דין מעילה ולזה

כלומר לכיון שאין בו ממש ממילא אין בו שו"פ ומ"מ י"ל כדעת הש"ס דמעילה בקדשים הוא משום איסור שבו והכא איסורא נמי ליכא דקול אין בו משום איסור וכנ"ל, אלא דלעיל הראמי לדעת בס"ד דדעת הרמב"ם נראה משום שו"פ הוא וא"כ אם הי' במציאות בקול שיש בו שו"פ וכגון שנהנה מהקול ששו"פ ועיין קידושין (ס"ג ע"א) האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאדבר עליך לשלטון ואעשה עמך כפועל דבר עליה לשלטון ועשה עמה כפועל מקודשת ובתוס' (נ"ב ע"ב ד"ה המקדש בחלקו) וא"ת מי גרע מהמקדש על מנת שאדבר עליך לשלטון דמקודשת אע"פ שלא נתן לה כלום אלא שעשה לה הנאה וי"ל דלא דמי דהתם יכול ליטול שכר מדיבורו והוי כאילו נתן לה פרוטה אבל הכא טובת הנאה אינה משלו דהא ממון גבוה הוא ואינו יכול ליקח ממון מהנאה שעשה לו ע"ש.

ומבואר מדברי התוס' דהנאה הקול הגם דאינו ממון מ"מ היכא דמהנה ליה דדיבור זה שיכול ליטול שכר הוי כאלו נתן לה פרוטה ולפ"ז בשופר של עולה נמי לכאורה כיון שהי' נריך ליתן פרוטה שיתקע לו הרי נהנה בשו"פ במה שיש לו תקיעות והו"ל לכאורה נהנה בשו"פ ואמאי לא מעל וע"ז הוסיף רבינו הרמב"ם ז"ל וא"ת והלא נהנה בשמיעת הקול וא"כ למועל עצמו אין בו הנאה, ועיין תוס' קידושין נ"ב הג"ל שכתבו וז"ל אע"ג דאית ציה שו"פ

האמנם צ"ש (שמעמחא ו' פ"ד) הוכיח מתוס' מעילה (כ"א) דאין מעילה בהקדש מצד תורת ממון אלא משום תורת איסור שיש בו ועיין תוס' צ"מ מ"ז ע"א ד"ה קונים בכלי אע"פ שאין בו שו"פ שהקשו מפ' כל שעה וכו' וגבי סוכה דכתיב ואשר יתן ואיכא למ"ד בכרייתות ו' ע"ב דהוי בכל שהוא אע"ג דמעילה הוא היינו משום דכתיב סוכה דמשמע בכל שהוא ואכתי לכאורה ז"ע דהרי לית ציה שו"פ וכיון שמעילה הוא מדין גזל אמאי מעל שהרי פמשו"פ ליכא גזל אצל אי נימא דמעילה יש בו מדין איסור א"כ הגם דבכל מקום אסור בכזית מ"מ כיון דבקרא כתיב סוכה א"כ אפילו פחות מכזית ודו"ק.

ובשו"ת בית שערס לכק"ז א"ח סי' א' הביא סמוכין לדברי הש"ס מתוס' (פסחים כ"ט ד"ה כננה"ק) דהיכי דפטור מן הקרן וחומש משום קלצ"מ שאין אשם מעילות בא אלא כשיש קרן וחומש ע"ש ובתשו' אחרת (סי' ט') דחה דברי הש"ס ועיין שו"ת ח"י הרי"ם א"ח סי' ה' ובספרינו משנה הלכות ח"ט סי' שי"ח הארכתי הרבה בס"ד וע' בפירוש המשנה להרמב"ם מס' כלים פרק י"ז א' דכבר כתב בזה דאיסור מעילה הוא מדין גזל.

והנה לפמ"ש דקול אין בו מדין מעילה י"ל בתרי אנפי או משום דאין בו שו"פ או מטעם המאירי דאין בו ממש ואפילו נימא דהני תרי טעמי חדא נינהו

שיכול למוכרה לכהן מ"מ כיון שהוא ממון גבוה מקודשת ולא דמי לע"מ שאדבר עליך לשלטון עכ"ל והוא ע"ד הג"ל דמנזות ללה"נ ודו"ק.

והנה הפר"ח סי' תקפ"ו (הביאו בשו"ת רע"א ח"א סי' קכ"ט), תמה אמש"כ הרמב"ם לישב קושייתו דנהנה בשמיעת הקול דמללה"נ דודאי משמעות קושייתו דאיכא הנאת הגוף וא"כ מה יועיל דמללה"נ הא מ"מ אסור מנח הנאת הגוף וכמ"ש הרשב"א (נדרים ע"ו) ומי' דקושיית הרמב"ם והלא נהנה וכו' כולל שני הנאות הנאת הגוף וגם הנאת מצוה וכוונת קושייתו כיון דאיכא איסור בדבר נימא אי עביד לא מהני וע"ז תירץ דהנאת מצוה ליכא דמללה"נ ולא נשאר כ"א איסור הנאת הגוף ובעבורו לא שייך לומר אי עביד לא מהני דהא לא מתקן בהכי דאף א"ת דאינו יוצא מ"מ נהנה גופו וכו' ע"ש.

והנה הפר"ח סי' תקפ"ו (הביאו בשו"ת רע"א ח"א סי' קכ"ט), תמה אמש"כ הרמב"ם לישב קושייתו דנהנה בשמיעת הקול דמללה"נ דודאי משמעות קושייתו דאיכא הנאת הגוף וא"כ מה יועיל דמללה"נ הא מ"מ אסור מנח הנאת הגוף וכמ"ש הרשב"א (נדרים ע"ו) ומי' דקושיית הרמב"ם והלא נהנה וכו' כולל שני הנאות הנאת הגוף וגם הנאת מצוה וכוונת קושייתו כיון דאיכא איסור בדבר נימא אי עביד לא מהני וע"ז תירץ דהנאת מצוה ליכא דמללה"נ ולא נשאר כ"א איסור הנאת הגוף ובעבורו לא שייך לומר אי עביד לא מהני דהא לא מתקן בהכי דאף א"ת דאינו יוצא מ"מ נהנה גופו וכו' ע"ש.

ולפענ"ד ז"ע חדא דהרמב"ם כתב בפשיטות וא"ת והלא נהנה בשמיעת הקול ומאי פשיטותא דנהנה בשמיעת הקול של שופר והלא רוב בני אדם לא נהנים משמיעת הקול שופר דהרי תוס' (ר"ה כ"ח ד"ה המודר) הקשו דצ"ל דנדרים (ט"ו ע"ב) מחלק אב"י צ"ן הנאת סוכה עלי לאומר שלא אהנה מן הסוכה ופריך רבא עלה וכי מנזות ליהנות ניתנו אלא אמר רבא הא דאמר ישיבת סוכה עלי הא דאמר שבעה שלא אשב בסוכה ולדברי רבא הי' משמע

דכאן נמי אי אמר הנאת שופר עלי מותר לתקוע בשופר של מצוה דמנזות ללה"נ אבל אם אמר תקיעת שופר עלי אסור לתקוע בשופר של מצוה אפי' לרבא כמו דאמר בסוכה אם לא נחלק משום דגבי סוכה בלאו מצוה יש הנאה בישיבתה אבל בשופר אי לאו מצוה אין הנאה בתקיעה דאינו מכוון לשיר וכו' ע"ש והנה מצוה ממוס' אדרבה דכל שאינו מוקע ומכוון לשיר אי לאו מצוה אין הנאה בתקיעה, ולפ"ז לכאורה מסתברא דהרמב"ם לא פליג בזה על תוס' וס"ל דרק על הנאת המצוה הי' קשה ליה והנאת הגוף לימא בסתם כל שאינו מכוון לשיר וזה לפענ"ד נכון וקושיית הני נדיקי ז"ע ולפמ"ש אחי שפיר ודו"ק.

וממש"כ תמיה לי נמי תמה שראיתי בהעמק שאלה (שאלתא קנ"ד אות ב') שכתב דעת רש"י דשופר של עולה אין בה הנאה להגוף וכן כתב הר"ן אבל תוס' בר"ה כ"ח ד"ה המודר הנאה משופר כתב דאב"י ורבא פליגי בסוכה דאיכא הנאה בלאו מצוה בישיבתה וכ"כ הרשב"א בח' נדרים דט"ו ובאמת כתבו תוס' הכי דף כ"ו ע"א ד"ה חוטא וגבי שופר מתנאה נמי מקול תקיעתו עכ"ל הרי דיש הנאה ומ"ש שרי במקום מצוה לרבא וכו' ע"ש ובאמת כי הדבר תמוה שהרי תוס' כתבו להדיא לחלק צ"ן סוכה לשופר דהתם איכא הנאת הגוף בהדי מצוה ובשופר ליכא ובמש"כ תוס' דף כ"ו יש

כלומר לא ניתנו לישראל להיות קיומן הנאה להם אלא עול צואריהן וכו' ע"ש והנה כתב מצואר דתקיעה בעלמא לתקיעת שיר אסור שמא יש לו הנאה מיניה והיינו הנאה גופנית אבל תקיעה של מצוה מותר דל"ל הנאה גופת מיניה וכדעת התוס' לעיל וכמ"ש צק"ד ודברי הגרע"א ז"ע לפענ"ד.

ובמ"ש הינלפענ"ד ליטב קושית הלח"מ שהקשה לרבינו הרמב"ם ז"ל שכתב שאין בקול דין מעילה מהא דר"ה (כ"ח) שאמרו מ"ט עולה בת מעילה כיון דמעל בה נפקא לחולין הא כיון דהוי קול לאו בת מעילה היא ורבה נמי דאחיקף לא קאמר אלא אימת מעל לבתר דתקע כי תקע צאיסורא תקע משמע דמודה דמעל ולפמ"ש י"ל דצאמת צהו"א הי' ס"ל דאיכא הנאת הגוף צהדי מצוה ולכן שפיר הי' ס"ל דעכ"פ מעל שנהנה הגוף וע"ז תי' רבא דהנאת צאמת ליכא וכמ"ש התוס' וליכא רק הנאת מצוה ולהכא מצוה מללה"נ ואחי שפיר קושית הלח"מ.

א"י שמ"ש הרמב"ם שאין בקול דין מעילה היינו כמ"ש לעיל כשלא נהנה דין פרוטה אבל אם הי' לו הנאה שפיר מעל והי' ס"ל להמקשן בגמ' דכיון שנהנה צמה שינא ידי מצותו מעל דהאי הנאה הוא הנאה שיש צה שו"פ דהרי ראוי הי' ליתן שו"פ להוציאו ידי מצותו וכמ"ש התוס' קידושין הנ"ל שיכול ליקח פרוטה צשציל דיבורו וע"ז

ליטב ואולי כוונת הגאון ז"ל דהתוס' עכ"פ כשהקשו קושיתם ס"ל דאין לחלק וגם כאן כתבו אם לא שנחלק כלומר שלא צרירא להו ומ"מ כמ"ש נראה ומה גם שרבינו מנוח כתב כן להדיא צשיטת הרמב"ם וכמ"ש וא"כ מה שרצה לפרש כן בלשון הרמב"ם ז"ע.

וקצת נראה שיש לדייק כן גם מלשון רבינו מנוח שכתב על דברי הרמב"ם ז"ל לפיכך המודר הנייה משופר מותר לתקוע צו תקיעה של מצוה והנה האי לפיכך קאי אדלעיל דכיון דמללה"נ לפיכך המודר הנייה משופר מותר לתקוע צו תש"מ ולכאורה לפי תי' הגרע"א דתי' הרמב"ם דמללה"נ רק אהנאת מצוה קאי ולא על הנאת הגוף ומ"מ ינא משום דאי עביד מהני א"כ פשוט דלכתחילה אסור לתקוע וכעין דמקדש חייבי לאוין שהציא הגרע"א ז"ל ראי' א"כ קשה סיוס דברי הרמב"ם שכתב לפיכך המודר הנייה משופר מותר לתקוע צו תקיעה של מצוה ואמאי מותר לתקוע הא סוף סוף עובר על הנאת הגוף ולזה לא אמרינן מללה"נ ונע"ג אבל אי לא קאי רק על הנאת המצוה אחי שפיר.

וראי' דרבינו מנוח שם כתב וז"ל לפיכך וכו' תקיעה של מצוה א"ה אבל תקיעה בעלמא כגון תקיעת שיר אסור דלמא אית ליה הנאה מיניה והכי נמי למגמע ציה מיא אסור אבל תקיעות של מצוה מותר דמצות לאו ליהנות ניתנו

לאסור ע"ע גם הנאה זו לאדם אוסר נכסי חזירו על עצמו וזוה י"ל דברי הרמב"ם פ"א משופר ה"ג שכ' וכן שופר של עולה וכו' וא"ת והלא נהנה וכו' ועיין לח"מ וכפ"ת כ"ה כ"ח מה שנתקשו בו ולפמ"ש אחי שפיר דתחילה אמר דמלך מה שהוא נהנה בתקיעת עצמו דע"ז של הקדש וללא כש"ש שהוא מלך איסור הקדש וע"ז הקשה הא נהנה בשמיעת הקול דזוה שפיר יש בו דין מעילה ומי' מללה"נ ע"ש מה שהאר"ך ודו"ק ולפענ"ד כמ"ש הנכון.

ובזה נראה לי שז קצת מש"כ הלח"מ עוד שם בד"ה שופר הגזול וכו' דהקשה לרבינו מ"ש הכא מלולב ומנה שאמר בגמ' שאינו יולא ואע"ג דמזות ללה"נ ומי' שאין בקול דין גזול ולרב לא מיתסר ועוד הקשה לו דהרי נהנה מגזול לתה חירץ דללה"נ וכו' והוא תמוה דהיכן מלינו לגבי גזול מללה"נ ואטו הגזול תפילין והניחם יצא משום דללה"נ וכיוצא בו ודאי דלענין לגזול לא אמרינן מללה"נ ולפמ"ש אחי שפיר דכוונתו שהרי נהנה בשו"פ בשמיעת הקול וא"כ כה"ג הו"ל נהנה מן הגזול וא"כ הגם שאין בקול דין מעילה מפני שאין בקול דין גזול אבל כשנהנה מן הגזול יש לו הנאה של שו"פ א"כ הו"ל בקול נמי להיות דין מעילה מכח שנהנה מן הגזול בשו"פ ולזה משני דהאי הנאה הו"ל הנחת המזוה ומללה"נ ודו"ק.

(שבת תשובה תשמ"ג)

השיב לו דהאי הנאה לא מקרי הנאה דמללה"נ ואחי שפיר דברי רבינו ומיושב נמי קושיתו השני' שהקשה שם ויש לדקדק מה שהקשה רבינו וא"ת הלל נהנה הא אין בו דין מעילה ולפמ"ש אחי שפיר דאין בו דין מעילה היינו בקול שופר בפתח בלא הנאה אבל אם הנאה שפיר מועל ושפיר פריך ומשני דהאי הנאה מללה"נ וק"ל.

ולא אמנע טוב מה שראיתי דבר חדש לכק"ז צבי"ש א"ח סי' רע"ב באוסר אדם בהנאה שופר שלו על חזירו שפיר מותר לתקוע בו תקיעה של מזוה אפילו הוא עצמו דהרי מללה"נ ואף די' צנ"א שנהנים בתקיעתם וככל בו מ"מ בשלמא גוף שמיעת התקיעה לנחת י"ח או אפילו לשיר שהוא קשור בעצם וגוף השופר הוא קנין של בעליו וממונו ונכסיו ואדם יכול לאסור נכסיו על חזירו אבל האי הנאה שיש לאדם כשתוקע בעצמו אינו דבר הקשור בעצם וגוף השופר ואינו הנאה לכל העולם וגם לבעלים עצמם אם א"י לתקוע או אפילו יכולים לתקוע ואינם מתהנים בתקיעתם א"כ לענין זה לא חשיב ממון וקנין שלו ואין אדם אוסר נכסי חזירו על חזירו וא"כ א"י לאסור הנאה זו על חזירו כלל.

והא לאוסר הכלבו היינו שהמודר בעצמו יתקע בו היינו באוסר הוא בעצמו עליו הנחת השופר דהוא עצמו ודאי יכול

בסוגי' התוקע לשיר ובסוגיא מצות צריכות כוונה (ר"ה כ"ה ע"א)

והבעה"מ כתב לפני סוגיא דשמעתא מתחורא כרצא דלגאת לא צעי כוונה ולעבור בזמנו לא צעי כוונה שלא בזמנו צעי כוונה והרי אמרו צפי' המוצא תפילין וליתא לדר"ז דאמר לשמיעה אכוון ותקע לי והרי"ף ז"ל כתב הא דר"ז ושקוה לדרבא ויש סבזורים לומר דלא פליגא דר"ז אדרבא דלא אמר ר"ז איכוין ותקע לי אלא שצריך כוונה לשמוע ולהשמיע לשום תקיעת שופר כל דהו אפילו שלא לשם מצוה ולעולם כוונת מצוה לא צעינן אבל צעינן כוונה לשמוע ולהשמיע והר"ר שלמה פי' איכוון ותקע לי להוציאני ידי חובתי והכי משמע ע"כ.

והנראה דהיש סבזורים מחלקין בין מתעסק למתעסק דרבא נמי מודה במתעסק שלא לשם תקיעה אלא שלא לשם תקיעה צלי כוונת תקיעה כלל כה"ג לא יצא לכ"ע דליכא גדר תקיעה אלא היכי דמתעסק לשם תקיעות כגון לשיר וכיוצא בו ולא נתכווין לשם מצוה אפי"ה יצא, ונראה להסביר הדברים כמו שמצינו לענין שבת דמתעסק פטור ומשאל"ג נמי פטור לר"ש מ"מ הפרש יש בין זה לזה דמתעסק הוא שאינו מתכוין למלאכה כלל ומלשאל"ג הוא שמתכוין למלאכה זו אלא שאין צריך לה איברא דמתעסק גופי' יש שני מיני מתעסק יש מתעסק ואינו מתכוין למלאכה כלל כגון שמתעסק בתלוש וחתך את המחובר ויש מתעסק לחתוך את

גרסינן בגמ' שלחו ליה לאצוה דשמואל כפאו ואכל מנה יצא כפאו מאן וכו' אמר רב אשי שכפאוהו פרסיי אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא פרס"י שכפאוהו פרסיים ואע"ג שלא נתכווין לגאת ידי חובת מצוה צליל ראשון של פסח יצא, התוקע לשיר לשורר ולומר כך שמעתי מפי מורי הזקן וציקודו של מורי רבי יצחק בן יהודה ראיתי התוקע לשד להצריח רוח רעה מעליו, ור"ס כתב התוקע לשיר יצא כגון הכא דכתיב הללוהו בתקע שופר שתוקעין להלל וכיוצא בו אם תקע כסדרן אע"פ שהוא לשיר השומע יצא כי מצוה אין צריכות כוונה ול"ע מה נפ"מ בין הני פירושי בתוקע לשיר.

ומדברי רבא מבואר דמצוות אין צריכות כוונה וכמ"ש אלמא קסבר רבא מצוה אצ"כ ובשלהי הסוגיא א"ל ר"ז לשמע"י איכוון ותקע לי אלמא קסבר משמיע צעי כוונה ונחלקו הראשונים ז"ל בהלכתא הכה"ג והרי"ף והרא"ש פסקו כרבי זירא דמצוה צריכות כוונה והרי"ף ז"ל אפילו לא זכר דברי רבא כלל ולא הביא רק הא דר"ז וכתב הרא"ש אע"ג דרבה ורבא והנך דשלחו לאצוה דשמואל סבזי דמאל"כ הלכתא כר"ז ואע"ג דרב אשי תי' כל הקושיות מ"מ שינויי דחיקא נינהו ולא סמכינן עלייהו.

דהתם מיירי צמתעסק לגמרי, ולפ"ז שפיר מיושב פי' ר"ח שפי' התוקע לשיר כגון הא דכתיב הללוהו בתקע שופר שתוקעין להלל וכיוצא בו ולכאורה מאי צעי בזה ואטו מי שמתעסק סתם לא יצא אמנם להנ"ל ניחא דאהכ"נ מתעסק סתם שלא נחזין לשם תקיעות כלל לא יצא אלא דהתוקע לשיר מתכוין עכ"פ לתקוע בשופר ולהלל בו אלא שאינו מתכוין לשם תקיעות דר"ה וכה"ג הוא דינא אבל בלא"ה לא יצא.

ובזה יש לתלות צ' פירושים דרש"י דמורו הזקן ס"ל דצעי עכ"פ תוקע לשם תקיעות וא"כ צעי לשורר ולומר ומורו רבינו יצחק ס"ל דאפילו מתעסק בכל קול דלהצריח השד אין נפ"מ בקול שופר ואינו מתכוין לקול שופר כלל ודו"ק.

עוד הי' נראה לפרש דברי הר"ח שפי' כגון הללוהו בתקע שופר לפמ"ש הר"ן ר"ה ל"ב דאפילו למ"ד התוקע לשיר יצא אפילו אינו מכוין לשום מצוה למ"ד מצוות אצ"כ אבל המתעסק כיון שכבר הוא מכוין למצוה דהיינו לחנך את החינוקות אותה כוונה מעכצת מצוה אחרת שלא תחול דומיא דמה דאסקינן בצבחים דבת מינה מחריב ללאו בת מינה לא מחריב לה ולקמן צמתני" תקע צראשונה ומשך בשניה כתב נמי הר"ן כעין זה והט"א הקשה ללא דמי לצבחים דשם א"א להיות עולה וחטאת מש"ה מחריב בה אבל צמתעסק אם מכוין לשם

התלוש וחתך את המחובר והכ"נ לענין מצות יש חילוק בין מתעסק למתעסק והכ"נ צעי עכ"פ שיהא מתכוין לשם תקיעות.

ולפי מה שפירשנו מובן לשון הגמ' בסמוך מה שאמרו פשיטא וכו' אבל הכא זכרון תרועה כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא קמ"ל ולהיש קוצרים דרבא נמי צעי.

איברא דנראה דהר"ח נמי ס"ל כהר"ן שהרי כתב וז"ל אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא כגון הא דכתיב הללוהו בתקע שופר וכו' אע"פ שהוא לשיר השומע יצא כי מצות אין צריכות כוונה והנה מדכתב השומע יצא משמע דהמשמיע לא יצא ולכאורה כיון דמאצ"כ אמאי לא יצא גם המשמיע אמנם אי ס"ל כהר"ן אחי שפיר דהמשמיע תוקע להלל והוא לשם מצוה אחרת א"כ אף דמאצ"כ מ"מ כשתוקע למצוה אחרת לא יצא ולפ"ז אחי שפיר מאוד דהמשמיע לא יצא והשומע יצא דלדידיה כיון דאצ"כ וליכא מצוה אחרתא יצא וק"ל.

ומובן נמי מה דלכאורה צ"ע כיון דתוקע לשם תקיעות קשה דא"כ אמאי לא יצא כיון דלענין התקיעות לאו מתעסק הוא אלא מכוין לשם תקיעות וצ"ל דהכוונה דעכ"פ לענין המצוה הו"ל בכלל מתעסק ולפ"ז שפיר מיושב נמי ללא תקשה מהא דלקמן (ל"ב ע"ב) דתנן המתעסק לא יצא ועיין תוס'

המשמיע לעצמו אמאי יצא לימא תיהוי תיובתא דר"ז דא"ל ר"ז לשמעי איכוון ותקע לו דלמא איידי דתניא רישא מתעסק תניא סיפא נמי מתעסק.

ופרש"י ולעולם השומע מן המשמיע לעצמו שלא נחכוון להוציא את השומעין לא יצא ע"כ והנה מבואר דרצא ור"ז פליגי אפילו בנחכוון לתקיעות אלא שלא נחכוון לשם מצוה שהרי משני לרצא דלמא תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה ולר"ז משני איידי דתניא רישא מתעסק ואי נימא דכה"ג מודי אמאי לא משני דבהא מודה ר"ז וא"כ ליכא כאן תיובתא אלא סייעתא ממתני' וע"כ דלא ס"ל לחלק בהכי וז"ע.

והרמב"ן במלחמות עמד לישע רבינו הרי"ף ז"ל וס"ל דרצא אמר זאת אומרת התוקע לשיר יצא כלומר דזאת אומרת וליה לא ס"ל ומה שכתב במכילתין אלמא קסבר מצות אין זריכות כוונה לא גרס לה אלא הכי גרס פשיטא מ"ד התם אכול מצות אמר רחמנא והא אכליה אצל הכה כוונה הלכ צעי' וליכא קמ"ל מצוות אין ז"כ וה"ג ר"ח ור"ש וכו' ע"ש ולפענ"ד קשה לומר כן חדא דמה שסמך אגירסת ר"ח הנה ר"ח בעצמו שם לאחר שגרס כמ"ש הרמב"ן כתב איחיציה נחכוון משמיע לא יצא וכו' קשיא לרצא ופריך לא דקא מנבח נבוחי וכו' עד אלא אמר צבא ללאת ידי חובתו מצות לא צעי כוונה לעבור במתכוין

מצות חינוך אמאי מעכב למצות שופר לחול שלא יצא י"ח עוד הקשה עליו דלא דמי לקדשים דצעי לשמה אלא דאם שחט סתמא נמי כשר דסתמא לשמה מש"ה אס שחט לשם עולה מחריב צה מלשמה דסתמא אצל למ"ד מצאנ"כ אפילו לשם מצוה אחרת מה בכך הא לא זריך כוונה ולא לשמה עוד הקשה מהא דהי' קורא בתורה ופריך ומאי קושיא הא הכא כבר מכוין לקריאת התורה ואותה כוונה מעכבת מצוה אחרת מלחול אע"כ ליחא לה"ט ע"ש.

ולפ"ז י"ל דבהא פליגי רש"י ור"ח דרש"י ס"ל כר"ן דתוקע לשיר לשם זמר או לשד אצל לא תקיעה של מצוה אצל ר"ח ס"ל כט"א דאפילו תקע למצוה אחרת נמי יצא וזה כתב כגון הללוהו בתקע שופר שהוא מצוה צלוים לתקוע בשופר השומע מהם יצא ועיין רמב"ם שפי' התוקע להתלמד.

אלא דלכאורה חלוק זה ז"ע מלקמן דף ל"ג ע"ב דקאמר והמתעסק לא יצא ופריך מתעסק הוא דלא יצא הא תקע לשיר יצא לימא מסייע ליה לרצא דאמר רצא התוקע לשיר יצא ומשני דלמא תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה ופרש"י מתעסק הוא דלא שאינו מתכוין לתקיעה ואפילו דלאו מצוה אלא מנבח נבוחי או שהי' נופח בשופר ועלמה בידו תקיעה אצל תוקע לשיר שמתכוין לתקיעה בעלמא יצא ופריך והשומע מן המתעסק לא יצא ופריך אצל השומע מן

להוסיף על מה שכתבו בזמנן לא צעי כוונה אמר רב זירא וכו'. ומדהביא הא דרבא וכו' נראה לכאורה דבאמת רבא ס"ל דלא צעי כוונה ולא דזאת אומרת ולא ס"ל.

ועוד תקשה מגמ' בסמוך ל"ג ע"ב והמתעסק לא ילא וכו' מתעסק הוא דלא ילא הא תוקע לשיר ילא לימא מסייע להא דרבא דאמר רבא התוקע לשיר ילא והתם א"א ליטב דלמלתא דרבה קאמרינן דקאמר לאביה דשמואל דהרי התם לא זכר כלל מאביו דשמואל ואולי כוונתו גם כהא דלימא מסייע ליה היינו אליבא דאביו דשמואל אלא דלכאורה אין זה משמעות ושפיר אין להשיג מזה על דעה"מ ז"ל וגם דעת הרי"א ז"ל צ"ג והש"ג וכמעט כל הפוסקים ס"ל דרבא פליג אר"ז ול"ע, והרא"ש הביא דברי הרי"ף וכתב דהרי קיי"ל לחומרא ואע"ג דשניניהו רב אשי שינוי"א דחיקא נינהו ופשטא דמתני' וברייתא דלא כוותיה, ומשמע לכאורה דמספקא ליה ולכן כתב רק דאזלינן לחומרא ובהג"א הביא בשם א"ז דפסק כרבה (גירס רבה במקום רבא וכן הרא"ש).

והרמב"ם בפ"ב מהל' שופר ה"ד כתב המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא ילא חובתו וכן השומע מן המתעסק לא ילא נתכוון שומע לזאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לזאת לא ילא ידי חובתו עד

שיתכוון שומע ומשמיע נראה דפסק כר"ז דאמר אכיון ותקע לו אמנס בפ"ו מהחומ"מ ה"ג כתב אכל מנה בלא כוונה כגון שאנסוהו עכו"ם או ליסטיין לאכול ילא ידי חובתו.

וכבר תמה עליו ה"ה דדבריו סותרים שהוא פוסק בפ"י מהחומ"מ שאם אכל מנה בלא כוונה כגון שאנסוהו עכו"ם שילא ידי חובתו ובגמ' נראה שזהו כדעת מי שאומר מנות אכ"כ וא"כ איך פסק כאן (בהל' שופר) שמנאות צריכות כוונה והצריך כוונה השומע לזאת וכוונה המשמיע להוציא וכתב ולא מצאתי בזה תירוץ נאות לדעתו אס נוסח ספריו אמת רק שנאמר שרבינו סובר דהא דכפאוהו ואכל מנה אינה תלויה בדין השופר ואולי שהוא סובר שכיון שאין אדם עושה מעשה במק"ש אלא השמיעה ואפילו התוקע עיקרו השמיעה לפיכך צריך כוונה משא"כ באכילת מנה ורבה הוא שהשוה דינן ולפיכך דקדקו ואמרו אלמא קסבר רבה וכו' ולא דקדקו כן מההוא דכפאוהו ואכל מנה ואם כל זה מסתפק שהי' בנוסחת הרמב"ם גבי מנה לא ילא ע"ש ועיין כ"מ ובלח"מ שם האריך לזאר דברי ה"ה.

איברא דדברי ה"ה ז"ע במה שכתב דרבה הוא שהשוה דין מנה לדין שופר אבל אליבא דאמת אין דינן שוה א"כ מעיקרא מאי קס"ד דמקשה דפריך ליה פשיטא היינו הך והא מרחק רב

פסחים קי"ד שכתב אצעה"מ וז"ל כבר כתבתי בס' כ"ה דר"ז הוא דפליג דאמר התוקע לשיר יאז אצל אדאצוה דשמואל לא פליג והיכא דכפאוהו ואכל מנה יאז דשניא אכילה משאר מצות הואיל ונהנה שכן מצונו מתעסק בשבת פטור אצל מתעסק בחלבים ועריות חייב שכבר נהנה ורצה הוא דיליף לשאר מצות מאכילת מנה ולא קיי"ל כוותיה אלא כר"ז דמעשה רב וצוה לא פליג עם רב ז"ל שהוא לא הביא הא דאצוה דשמואל ולא הא דתניא אכלן דמאי יאז דאלמא בכל המצות נמי צעינן כוונה ואפילו באכילה ואפשר משום דפשוטן של משניות דבעי כוונה ואע"ג דמתרין להו רבא שנויי נינהו ולא סמכינן עלייהו דשנויי דחיקי ומש"ה סמכינן עליה דר"ז ודחינן לרבא אלא דקשיא ליה דר"א וכו' צעינן מתנות פליגי עליה דרבי יוסי ע"כ ע"ש.

העלה לן הראב"ד חילוק חדש ונקודה יקרה דודאי אנו קיי"ל כאצוה דשמואל אלא דאצוה דשמואל לא ס"ל כרבא דמק"ש ומנה כהדדי נינהו ובגמ' לא פריך אלא לרבא אהא דשוינהו לכפאו ואכל מנה אצל אצוה דשמואל ס"ל דחלוקים הם וכפאו ואכל מנה היינו טעמא דיאז שכן נהנה ונראה דיש חילוק בין שיטת רבינו יונה להראב"ד ז"ל דכל מצוה שבה ע"י מעשה א"ל כוונה וכל שבה ע"י דיבור לא צעי כוונה ולזה פרכינן ליה אצל דעת דכל מצוה שיש לו הנאה מקיים אפילו בלא כוונה אצל כל

צינייהו ואפילו אליצא דאמת קיי"ל דתרי מיני ותרי דיני נינהו וגם כשמשני ליה מהו דתימא התם אכיל מנה אמר רחמנא והא אכל אצל הכא זכרון תרועה כתיב קמ"ל וא"כ מסיק אליצא דמסקנא דשוין הם וזה דלא כה"ה לכאורה ועיין לח"מ מה שדחק בזה דאפשר לא גרס פשיטא ע"ש ומיהו מ"מ אליצא דאמת אמאי לא אמרו ליה דשאני מנה ועיין לימודי ה' לימוד ק"ח מה שהאריך ובכפות תמרים דף מ"ב ע"א.

והנה הפנ"י בד"ה מיהו אכתי הביא שיטת רבי יונה סוף פ"ק דזרכות גבי האי דפתח צשיכרא שכתב שם דאפילו למ"ד מאל"כ היינו דוקא בדבר התלוי במעשה משא"כ בדבר התלוי באמירה והאריך שם דר"ז ורבא לא פליגי דרבא שפיר קאמר דתוקע לשיר יאז דשפיר קעביד מעשה והאי דקאמר ר"ז לשמעיה אכוון ותקע לי דאי לא מכוון התוקע להוציא השומע וא"כ ליכא כאן לא מעשה ולא מחשבה להוציא השומע ע"ש ולפענ"ד אכתי קשה לפ"ז דא"כ אם התוקע מכווין בעצמו ללאת עכ"פ כה"ג יאז השומע דהתוקע שהוא המשמיע עשה מעשה לעצמו וא"כ שפיר הו"ל מצוה ע"י מעשה אלא שיי"ל דעכ"פ לעצמו נמי אפשר בלי מעשה וכמ"ש ה"ה אדברי הרמב"ם וא"כ כל שלא אכוון לא יאז ונ"ע.

והאיר לי ה' עיני ומלאחי לרבינו הגדול הראב"ד ז"ל בהשגות על צעה"מ

ראי די"ל דס"ל דלכן יצא שכן נהנה וכה"ג לא צעי כוונה היכא דנהנה דהנהגה הוא במקום הכוונה או יאמר לפמ"ש הרמב"ם בהל' גירושין דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני וא"כ כל שאנסוהו ויודע שיש כאן מצוה וכגון כפאוהו פרסיים והוא יודע שהיום פסח כה"ג אף שאכל בלא כוונה מ"מ כיון שאנסוהו ואכל יצא דהו"ל לרצונו והו"ל גם כעין כוונה אבל הי' נכפה ואכל מצוה בשעת חוליו שאינו יוצא אינו ראי' מה ס"ל ומדויק בלשון הרמב"ם שכתב אבל כזית מצוה והוא נכפה וכו' חייב לאכול אחר שנתרפא לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהי' פטור מכל המצות והנה מדנתן הרמב"ם טעם לפי שהי' פטור מכל המצות משמע דאלו הי' חייב במצות יצא אפילו הי' נכפה והא לא כיוון וע"כ דא"כ ולכן לא איכפת לן אי כיוון או לא, והא דצפ"ב דשופר כתב הרמב"ם דל"כ מספקא ליה להטור דשמא שאני מצוה שכן נהנה ואתי שפיר חקירת הטור.

שוב ראיתי בהגהות מהרל"ח על הטור שפי' כעין זה ע"ש ועיין ה"ה וראיתי מי שכתב וכו' ודברי טעם הן ע"כ ע"ש, ואתי שפיר דברי הטור, איברא דלכאורה דברי הטור גופיה סותרים דכאן בסי' תע"ה כתב בלע מצוה וכו' אבל בלא מתכוין יצא משמע דס"ל דא"צ כוונה ובס' תקפ"ט כתב הטור וצריך שיכוון התוקע להוציא השומע וכו' א"ר זירא לשמעיה איכוון ומקע לי וכו'

שאינו נהנה אף שצא ע"י מעשה צעי כוונה וכן מצוה שצא ע"י הנאה הם א"כ ודו"ק.

אלא דלפ"ז שפיר מיושבים דברי הרמב"ם ז"ל דבאמת ס"ל מצוה צ"כ אלא דבמצוה יצא אפילו בלי כוונה שכן נהנה ולכן שפיר כתב צפ"ו מחו"מ אכל מצוה בלא כוונה וכו' יצא ידי חובתו דשאני מצוה משופר.

ובמה שכתבנו נלפענ"ד לישב דברי הטור א"ח סי' תע"ה שכתב וז"ל אבל בלא מתכוין יצא כתב הרמב"ם ז"ל הי' נכפה ואכל מצוה בשעת חוליו לא יצא ואינו יודע אם הוא פוסק דמצוה צ"כ או אפילו למ"ד אין צ"כ מודה דכה"ג לא יצא והפרי"ח תמה עליו חדא דפטור נכפה הוא משום שהוא פטור מכל המצוות ולא מטעם כוונה שנית דהרי להדיא כתב הרמב"ם צפ"ב מהל' שופר דס"ל מצוה צ"כ ע"ש ומאי מספקא ליה, ולפענ"ד איפכא קשיא דמאי קמספק הטור בדברי הרמב"ם צהא דהי' נכפה ולא איפשטא ליה מצוה קמייחא שכתב להדיא קודם זה אכל מצוה בלא כוונה כגון שאנסוהו עכו"ם וכו' יצא ידי חובתו הרי שכתב להדיא בלא צעי כוונה וא"כ אי יש לפשוט מאכילת מצוה למה מספקא מנכפה שאכל מצוה ולא איפשט ליה מאנסוהו עכו"ם.

אמנם לפמ"ש אחי שפיר דמאכל מצוה בלא כוונה כגון שאנסוהו ליכא

ולית הלכתא כרצא דאמר התוקע לשיר וכו' וכ"כ בה"ג. והרי"ף גיאות פסק כרצא וכן ר"ח ור"ש גאון וא"א הרא"ש פסק דמל"כ הנה מפורש דהטור פסק דל"כ א"כ האיך כתב כאן בסתם אבלן בלא מתכוון ילא ועיין ב"י וב"ח שתמהו עליו דהאיך פסק סתם הלכה כברייתא זו דמשמע כ"ע אית להו הכי והא אמרינן התם דר' יוסי פליג עליה ואמר דלריך שיתכוון ופסק הרא"ש כמותו בפ"ק דר"ה וכמ"ש רבינו בעלמו בשמו דמל"כ ולפענ"ד עוד תקשה מדידיה בסי' תקפ"ט דפסק להדיא דמל"כ אמנס לפמ"ש אמי שפיר דהוא ז"ל נמי ס"ל כרצ"ד דינא ידי מזה כל שנהנה ולכן שפיר כתב אבלן בלא מתכוון ילא ואין זה חולק אשיטתיה דמל"כ בכל מקום שאין נהנה ודו"ק.

ודע עוד דהטור סי' תקפ"ט פסק דמל"כ והדיא כן דעת בה"ג והרי"ף גיאות פסק כרצא וכן פסק ר"ח ורב שרירא שדר ממתיבתא דהלכתא כרצא ומיהו מדאשכחן לר"ז דאמר לשמעיה איכוין ותקע לו אמרינן לא לעביד לכתחלה אלא יכווין במנזה ואם לא מתכווין ילא והרא"ש פסק דמל"כ וכתב ה"ב דנראה טעם רב שרירא כמ"ש הר"ן בשם החכמים שהיו סבורים לומר דל"פ דר"ז אדרצא ומיהו מדברי הצעה"מ פסחים הנ"ל לא נראה כן שכתב שם וההוא דא"ל ר"ז לשמעיה וכו' לא קיי"ל כוותיה דכר' יוסי ז"ל ודרבנן עדיפא וכתב רבינו האי גאון ז"ל אע"פ

שלא נתכוין ילא והא אדם רגיל להתכווין למנזה ע"כ.

והנה שיטת רבינו האי גאון הוא שיטת רב שרירא גאון ומצואר דהלכה כרצא ולא כר"ז וכמ"ש להדיא הצעה"מ ודר"ז פליגא אלא דאפ"ה יהא אדם רגיל להתכווין ועכ"פ הרי הצעה"מ הוא דס"ל דר"ז פליג ולית הלכתא כוותיה ואפ"ה הדיא ע"ז שיטת רב האי גאון דיהא אדם רגיל להתכווין למנזה, גם מלשון הטור שכתב דר"ש פסק דהלכתא כרצא ומיהו מדאשכחן לר"ז דאמר לשמעיה איכוון ותקע לי משמע דר"ז פליג ועיין בס' מאמר מרדכי כאן שתמה עליו והניח צתימה ולא הרגיש ג"כ בדברי השגות הראצ"ד הנ"ל.

(שבת תשובה משל"ה)

בענין ר"ה שחל להיות בשבת

תנן התם (ר"ה כ"ט ע"ב) יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת צמקדש היו חוקעין אבל לא צמדינה משחרצ ציהמ"ק התקין ריב"ז שיהו חוקעין ככ"מ שיש בו צ"ד וכו' ובגמ' מנה"מ אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא כתוב אחד אומר שבתן זכרון תרועה וכתוב אחד יום תרועה יהי' לכם ל"ק כאן ציו"ט שחל להיות בשבת כאן ציו"ט שחל להיות בחול אמר רבא אי מדאורייתא היא צמקדש היכי תקעינן וכו' אלא אמר רבא מדאורייתא משרי שרי ורבנן הוא דגזור ציה כדרבה דאמר רבה הכל

הכירא וליכא למיגזר אבל צרה"ר זימנין
ללא אדעתיה.

עוד קשה דהרי תק"ש בשבת סתם יש
בו איסור שבות שאסור לתקוע

בשבת (עיין ר"ה ל"ב ואו"ח סי' תקפ"ח)
וא"כ ל"ל טעם דגזירת מעביר ד"א
דהא בלאו הכי אסור לתקוע משום שבות
וא"כ מ"ש האי שבות מהאי שבות
וקושיא זו כבר הלכו בה נמושות עיין
לח"מ פ"ב מהל' שופר ה"ו.

והרמב"ם פ"ב מה"ש ה"ו יו"ט של
ר"ה שחל להיות בשבת אין

תוקעין בשופר בכל מקום ואע"פ
שהתקיעה משום שבות ומן הדין הי'
שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה
שבות של דבריהם ולמה אין תוקעין
גזירה שמא יטלנו צידו ויולכנו למי
שיתקע לו ויעבירונו ד"א צרה"ר או
מוציאו מרשות לרשות ויבא לידי איסור
סקילה שהכל חייבים בתקיעה ואין הכל
בקיאים לתקוע ע"כ, ורבים תמהו על
הרמב"ם חדא אריכות הלשון, שכתב
אע"פ שהתוקע משום שבות וכו' ול"ל
כל האריכות הול"ל בקיצור יו"ט של
ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בכל
מקום ולמה אין תוקעין גזירה שמא
יטלנו צידו וכו' ולמ"ל כל האריכות
אעפ"י וכו' ועיין שו"ת כת"ס סי' נ"ח
ד"ה ונחזור וסי' ק"י ועיין טוש"ע א"ח
סי' תקפ"ח (ומנ"ח סי' רפ"ו ב') ולפענ"ד
יש עוד לדייק בלשון רבינו שהוסיף או
מוציא מרשות לרשות ויבא לידי איסור

חייבין בתק"ש ואין הכל בקיאים בתק"ש
גזירה שמא יטלנו צידו וילך אלל הבקי
ללמוד ויעבירונו ד"א צרה"ר וה"ט ללולב
וה"ט דמגילה ע"כ, וכבר דייקו
המפרשים בזה.

וי"ל עוד דמ"ש רבא ועוד הא לאו
מלאכה דאינטריין קרא למעוטי
וכו' דמי הגיד לן דהטעם משום מלאכה
הוא דאימעט דילמא דינא קמ"ל קרא
דבחול יש מלוא לתקוע בשופר ובשבת
ליכא מלוא תקיעת שופר רק זכרון
תרועה וא"כ אפילו יהא היתר לתקוע
אין תוקעין ואדרבה ועיין תוס' ד"ה הא
קשיא אדרבה ומה שמי' דאי לאו מלאכה
פשיטא לליכא למיסרה לכאורה נמי י"ל
ללאו למיסר קאתי אלא לומר דאין צריך
לתקוע דסגי בזכרון תרועה, עוד הקשו
בלשון אלא אמר רבא מדאורייתא משרא
שרי הול"ל סתם רבנן הוא דגזור בה
כדרכה דאמר רבה הכל חייבין בתק"ש
ומדאורייתא משרא שרי למ"ל ועכ"פ
הול"ל מדאורייתא חיובי מחייב ורבנן
הוא דגזור ולשון מישרי שרי ז"ע.

ורש"י והתוס' הקשו למה נקט ויעבירונו
ד"א צרה"ר ולא קאמר שמא
יוציאני מרה"י לרה"ר דמסתמא אדם
ציו"ט צביתו הוא ומוציאין מרה"י
לרה"ר ורש"י פי' משום דלא פסיקא
ליה דאם הגביהו ע"מ להצניעו פטור
והתוס' תמהו דגבי העברת ד"א נמי לא
מיחייב אלא"כ הגביהו ע"מ להעבירו
ד"א ומי' דמרה"י לרה"ר אית ליה

אחרת שגזרו שמא יעבירונו וזו אינה גזירה בתקיעות שנימא יבא עשה וידחה אלא היא גזירה מן הצד שע"ז א"א לומר יבא עשה וכו' דומה לדבר מילה שדוחה שבת אפ"ה אם שבת ולא הביא איזמל דוחה השבות מ"ע דמילה הגם שהיא בכרמלית ואיסור הולאה מדרבנן מ"מ כיון שאינו צעטס המילה רק שבות נדדי כה"ג לא אמרינן דוחה והבן.

והנה הט"א ר"ה הנ"ל הקשה דלכ"ש דסברי לא אמרינן מתוך אשר לפ"ז גם ציו"ט אסור הולאה לולב ושופר לצורך מצוה אמאי לא גזרו לאסור לולב ושופר בכל יו"ט כמו בשבת ומטעם גזירה דרבה ומי' דלא רצו חז"ל לעקור לגמרי מצוה שופר ולולב משום הך גזירה והיא כתי' הרמ"ה עיין (קהלות יעקב ר"ה סי' כ"צ) ולפענ"ד נראה דדוקא בשבת שיבא לידי איסור סקילה גזרו אבל ציו"ט דליכא סקילה רק לאו לכ"ע כה"ג לא גזרו שמא יעבירונו ומה מדויק צוה דברי רבינו הרמב"ם שכתב או מו"יא וכו' ויבא לידי איסור סקילה כלומר דרק בשביל איסור סקילה גזרו אבל ציו"ט לא גזרו ומיזשבת קושית הרמ"ע מפאנו וכל הפוסקים צלום יצואו דמתחילה כתב דשבות דתק"ש הי"ל להיות נדחה ממ"ע דאורייתא וזה בכלל צין לשבת וצין ליו"ט רק השבות נדדי של גזירת ד"א יש לחוש ודלא תקשה דא"כ לר"ש עכ"פ מי' דלא גזרו רק באיסור סקילה ולהו"יא מדברי הט"א ודו"ק.

סקילה וצמ"י ליחא שיבא לידי איסור סקילה והרמב"ם הוסיף דברים אלו ויבא לידי איסור סקילה והלא דבר הוא וצ"ע עוד שינה הרמב"ם ז"ל דצמ"י אמרו שמא יטלנו צידו וילך אלל הבקי ללמוד ויעביר ד"א והרמב"ם כתב ויוליכנו למי שימקע לו ויעבירונו וצ"ע.

והנראה צס"ד דהנה הרמ"ה הקשה דהא תקיעה שבות נמי גזירה שמא יתקן כלי שיר וא"כ נימא דאיסור משום האי גזירה וא"כ תימא דהעמידו דצריהם צמקום תק"ש בשבת דציו"ט נמי איכא האי גזירה ומי' דא"כ לא יתקעו לעולם ועיין מג"א א"ח סי' תקפ"ט ועיין ט"ז שם סק"ה שכבר הקשה מזרחי כן דציו"ט נמי נגזור שמא יתקן כלי שיר ולא העלה כלום ועיין מה שתי' הט"ז והצ"ח שם ומיהו המג"א הניח צל"ע ע"ש.

והנראה דזה שדייק רבינו הרמב"ם ז"ל באריכות לשונו שכתב אעפ"י שהתקיעה משום שבות ומן הדין הי' שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דצריהם וכו' כלומר דקושיתו היחה אמאי אין תוקעין הא כל תקיעה של רשות הוא משום שבות וא"כ אמאי תוקעין בכלל אפילו ציו"ט וע"כ משום דיבא עשה של תורה וידחה שבות של דצריהם א"כ הי"ה לגבי שבת הדין כן והי' דוחה השבות וא"כ קשה למה אין תוקעין צכ"מ וע"ז משני משום גזירה

אלל בקי ויוציא מרה"י לרה"ר והרי ידע מזה גם ערב ר"ה, אבל ז"ל דהגזירה הייתה ככה, דבאמת לא גזרו על יושבי בתים משום הוצאה דזה ודאי מילתא דלא שכיחא שימצא איש כזה אבל הגזירה הייתה לאנשים שבא ער"ה שאין להם מי שיחקע שופר והם בני כפרים וכיוצא בו ויאלו לדרכם למקום שיש שם בקיאים אלא שנחשבו על הדרך ולא הגיעו לשמה מחמת איזה עיכוב ודבר זה הי' מצוי ושכיח אללם בשבת ויו"ט אשר כל הילוכם הי' רגלי או רוכבי אמונות ובגמ' עירובין (ט"ו ע"ג) תקנו עירובין לשיירה שחנתה בצקעה.

ובפרק עושין פסין וצפ' בכל מערבין (ז"ט) ר' יהודה אומר ר"ה שהי' ירא שמה תחעבר מערב אדם שני עירובין וכו' ומביא מעשה מרבן גמליאל ור"א ורבי יהושע ורבי עקיבא שבאו מפלנדרסין בצפינה וכו' (עירובין מ"ג) וכן עי"ש (מ"ט ע"ג) מי שבא בדרך וחשכה לו והי' מכיר חילין או גדר ורצה ור' יוסף דהו קא אזלי באורחא וא"ל רבה לרב יוסף תהא שביחמנו תותא דיקלא דקביל אחוה (נ"א ע"א) ועיין עוש"ע א"ח (ס"י ח"ט) וכיון שהי' מצוי שלסוכה נחשבו בדרך חששו למי שיצא ער"ה למקום שיש שם מנין וליצור ולקח עמו שופר שמה יתעכב בדרך ורוצה לתקוע וראה שאינו בקי וילך כשהוא בדרך ויעבירו ד"א ברה"ר ולכן שפיר גזרו דוקא על מעביר ד"א ברה"ר ולא על המוליא.

ואגב כתב שם עוד הט"א דבע"כ מוכרחין לומר לכל שע"י הגזירה דשמה יעבירו תחבטל המצוה לגמרי לגמרי לא גזרו דאל"כ היאך חוקעין ציוה"כ של יוצל כל יחיד ויחיד צביתו והרי קיי"ל ערוז והוצאה ליו"כ ואיכא למגור שמה יעבירו אע"כ שאם יחבטל המצוה לגמרי לא גזרינן ע"ש ולפענ"ד לאחר סליחת הדר"ג נראה דמיוצל דיחיד חוקע צביתו דלפענ"ד לפמ"ש הרמב"ם ז"ל וכן דעת החוס' קידושין דצבית שני לא הי' נוהג בו יוצל וא"כ לא הי' רק בזמן הבית הראשון וגזירה דרבה של מעביר ד"א נגזרה צבית שני וכבר כתבתי בזה בס"ד.

ולבאורה בעיקר גזירה דשמה יעבירו יש לדייק לפמ"ש ז"ל דמילתא לא שכיחא לא גזרו ביה רבנן וא"כ אטו מילתא דשכיחא הוא להיות באמצע הדרך ושופרו בידו ויטעה ויצא לידי חילול שבת ח"ו וכ"ש בר"ה דקיי"ל אפילו יושבי כפרים או שישכרו להם מנין או ילכו למקום שיש שם תפילה ושופר וא"כ מי הוא זה אשר בר"ה לא יהי' צביתו או צביהכ"ג שלו ששם יש בקיאים אלא יעמוד בעצמו ואח"כ יזכור מתק"ש, עיין א"ח (ס"י נ"ה וס"י תקפ"א ובמט"א סקל"ג) עיר שאין בה אלא עשרה ואחד רוצה לצאת לדרך בהגיע ימים נוראים יכולין לכופו וכו' ע"ש.

וצ"ע בעיקר תקנה זו למה ראו חז"ל לתקן אותה למי שיושב צביתו וילך

מזוה צוה והצבלי ס"ל דנהי לליכא חיוב
מ"מ רשות הוא והמקיים קיים מזוה
אבל ליכא חיוב מזוה צר"ה שחל בשבת
אפילו להצבלי.

ולפ"ז הוה מדויק לשון רבא אלא אמר
רבא מדאורייתא משרא שרי
כלומר דחולק ליכא גם לצבלי אלא
דאורייתא משרא שרי לתקוע וכיון דלא
הוי חיוב שפיר קאמר ורבנן הוא דגזור
ציה כדרבה וכו' כלומר שהוא רק גדר
של משרא שרי שפיר גזרו רבנן ציה
מטעם דרבה, ולפ"ז אחי שפיר מאד
קושית הרא"ם ורמ"ה א"כ ציו"ט נמי
יגזרו לכל שבאמת איכא מזוה דאורייתא
הדאורייתא דוחה השבות כן נראה דרך
חידוד.

והנה הכפות תמרים ועוד הרבה
מאחרונים הקשו אכתי אפילו ילך
אלל רבו מ"מ הו"ל טעה בד"מ ופטור
ואמאי גזרו תינוקות (שבת קל"ז) ועיין
סוכה מ"א הוציא לולב בשבת פטור
דהו"ל טעה בדבר מזוה, ושם דף מ"ב
אמרי' דהוה עביד מזוה ועיין חוס'
יו"ט רפ"ק דשבת ד"ה פשט העני את
ידו שהקשה אמאי צבי"ב חייב הא הו"ל
טבד"מ ומי' דלא ניתנה שבת לדחות אלל
דקה משא"כ צמילה ולולב ועיין שו"ת
בית שערים (א"ח סי' רפ"ו) מה שתמה על
תו"ט דמה ניתן שבת לדחות שייך צלולב
וע"ש מה שכתב דברים נפלאים בטעה
בד"מ וע"ש עוד (סי' רע"ג וסי' שמ"ט
ושע"א).

והרמב"ם ז"ל שכתב גם המוציא י"ל
דק"ל נמי הכי אלא להגם
דק"ל דלהוציא מרשות לרשות בלבד לא
היו גזרים דהו"ל לא שכיח אבל כיון
שכבר גזרו משום מעביר הכ"נ דנכלל
צוה הגזירה להוציא מרשות לרשות א"י
דהרמב"ם באמת ס"ל דמעביר ד"א נמי
לא שכיח כ"כ אלא שכיח קצת יותר
ממוציא והו"ל מיעוטא דמיעוטא אלא
דמוציא מרשות לרשות נמי אפשר
לפעמים א"כ בצירוף תרוייהו מקרי
שכיח ושפיר גזרו, וכמ"ש בכמה מקומות
סמוך תרי מיעוטי אהדדי והו"ל כמחנה
על מחנה והא דלא הזכירו צגמ' רק
משום מעביר דזה שכיח יותר קצת וע"ז
בעיקר סמכו ועיין רבינו מנוח מה שמי'
לרוב שלמותו של הרמב"ם ודו"ק.

והנה צירושלמי משמע דבאמת הא דאין
חוקעין בשבת דאורייתא הוא ממש
ודלא כדק"ל רבא ע"ש דק"ל דהקרא
למעוטי לגמרי שבת צא ולפ"ז שבת אינו
בכלל של תק"ש ולא ס"ל משום גזירה
דרבה, ולולי דמסתפינא בדרך חידוד הי'
נלפענ"ד לומר דהש"ס צבלי נמי לא
פליג דיח חיוב לתקוע בשבת כמו כשחל
בחול דזה רחוק פלוגתתם וכל שיש
למעט במחלוקת עדיף ולכן הינלפענ"ד
דהצבלי ס"ל דאם חל בשבת תק"ש רשות
הוא מה"ת אבל ליכא חיוב ונמצא
דמחלקותם בין חיוב לרשות דהירושלמי
ס"ל דליכא שום דין תק"ש בשבת שחל
ר"ה דאז המזוה זכרון תרועה והתוקע
צו אינו מקיים מזוה כיון דליכא שום

ולפ"ז מה שכתב הרמב"ם והבקי יתקע לו הוא תי' דאמאי לא הוי טבד"מ וליכא למיגזר ולכן פי' שבאמת הוא ילך ללמוד אלל בקי ויעבור שופרו אלל הבקי יש לו שופר ויתקע לו ויעביר עי"ז באיסור סקילה ולכן שפיר לא קשה להרמב"ם מהגמ' דודאי הגזירה הימה שמא ילך אלל בקי ויטול השופר בידו אלל ששם לא יתקע בעצמו אלל הבקי יתקע לו עם שופר של הבקי ונמלא זה הוציא שופר ונתחייב באיסור סקילה ודו"ק. (שבת תשובה משמ"ח)

ונראה דמכח קושיא זו ס"ל להרמב"ם דאי נטל שופר שלו והלך אלל בקי ללמוד ויתקע לעצמו הכ"נ דהו"ל טבד"מ ובשביל זה לא הי' חייב סקילה ולא הי' טעם לגזור אלל הרמב"ם מפרש שהגזירה הימה שילך אלל בקי ללמוד ויטול שופר בידו וכשיצא אלל הבקי לא ילמוד מעצמו אלל הבקי יתקע לו נמלא דהי' הוצאה שלא לצורך שהי' טעה בדב"מ ולא עשה מצוה שהרי הבקי תקע לו בשופרו וכבר יצא ושפיר יש לגזור.

פרשת האזינו

יכול לעלות על האילן, מה עשה המלך, לקח את החיגר והעלהו על הסומא ואמר עכשיו טענו כן הגוף עם הנשמה לעתיד לבא ע"ש.

וז"ש הכתוב האזינו השמים ואדברה השמים קורא לנשמה שהוא חלק חלקי ממעל ותשמע הארץ אמרי פי שהוא הגוף שהוא חלק מן הארץ וכיון שיש באדם חלק משמים וחלק מן הארץ ולכן מדבר עם תריוויהו וכיון דהנשמה הוא החזקה אמר ואדברה שהוא קשות והארץ הוא הפחות אמר לשון רכה אמרי פי ומדבר לתריוויהו שלא תאמר אחד אין אני האשם אלל מדבר לתריוויהו יערף כמטר לקחי תיזל כטל אמרתי וגו' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו

"האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" (לב:א). עיין בעה"ט ונראה בס"ד לפמ"ש ז"ל (סנהדרין ז"א ע"א) לעת"ל הנשמה תטעון אין לי אשמה על כל החטאים שהרי לאחר מיתה שוב לא חטאתי והגוף הוא אשם על כל והגוף יטעון ג"כ אין צי אשמה שהרי משיאלה הנשמה מהגוף הרי מונח כאבן דומם שוב לעפר ואינו חוטא והכל צא מהנשמה מה עשה הקב"ה משל מחיגר וסומא שעשאם המלך שומרים לפרדס וראה החיגר הפירות יפות ואמר לסומא אני אשב עליך ואתה תעלה על האילן ונאכל הפירות וכן עשו וחזרו על מקומן כשבא המלך וראה שהפירות נאכלו שאל כל אחד מהם והסומא אמר הלא אין אני רואה והחיגר טען וכי אני

והנה בצכור שור הביא קושיא בשם הגאון מהר"י ז"ל דהיתכן שהקב"ה יחזור מחמת קושיא, בשלמא ברישא לאמר אני מעיד בכם שהקב"ה הדין עמו דודאי הוא הדיין ז"ה וז"ש אלא שלא רצה לדחותם בתשובה זו, אבל במה ששמים וארץ יעידו האמת היא ששמים וארץ נוגעין הן, ומעיקרא מאי קאמר להם. וראיתי בעני חיים עה"מ שפי' לפי המבואר בחו"מ (סוסי" ל"ה) תקנות הקדמונים דבמקום שאין אנשים רגילין להיות שמה כגון צביהכ"ס של נשים ודומיהן בזה נשים נאמנות. וא"כ י"ל נמי גבי שמים וארץ אע"פ שהן נוגעין בעדותן מ"מ כיון שאין מליאות להזמין עדים אחרים א"כ בכה"ג אפי' נוגעין בעדותן נמי כשרים ע"ש. ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים לאחר הסליחה דא"כ אמאי השיב להם הקב"ה יבואו מכס ויעידו, דמשמע דחור בו מאת שמים וארץ. וע"ש ותבין דברינו.

והנראה דהנה ברש"י בראשית הביא מדרשים חלוקות בבריאת העולם, בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית, ועה"פ בהצדק פ"י בשביל הצדקה ע"ש. והנה למ"ד דשביל הצדקה נברא העולם א"כ לא קשה כלום דשמים וארץ הוי נוגעי בעדות, דלא ס"ל א"ס לא בריית יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת"י, רק למ"ד בשביל התורה שנקראת ראשית קשה. ומעמה י"ל פי' הגמ' קך, א"ל יבואו שמים וארץ ויעידו בישראל שקיימו התורה

שמתווייהו הגוף והנשמה לריכים לשם ה' אקרא ולקדש שמו ולהצו גדול לו ית'. א"י לפמ"ש הצעה"ט השמים אלו כרכים גדולים וצנורות בשמים, ותשמע הארץ יושבי הארץ פי' יושבי כפרים וערים הקטנים. וז"ש האזינו השמים ואדברה דיותר קשה כיון ששם שכיחי עצירות ותשמע הארץ יושבי כפרים אמרי פי' והבן.

"האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" (לב:א). פרש"י שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר שכך אמרתי להם וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד שמים וארץ וכו' שהם קיימים לעולם ועוד שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם וכו'.

והנה הישמח משה הקשה לפי מה דאמרי' בגמ' ע"ו (דף ג') דאמרו אוה"ע להקב"ה ישראל שקיבלה היכן קיימוה, אמר הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו את התורה, אמרו לפניו רבש"ע כלום יש אב מעיד על בנו, דכתיב "בני בכורי ישראל", א"ל יבואו שמים וארץ ויעידו בישראל שקיימו התורה כולה, אמרו לפניו רבש"ע שמים וארץ נוגעים בעדותן שנאמר "אם לא בריית יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת"י", א"ל מכס יבואו ויעידו בהם בישראל, יבוא נמרוד ויעיד בצדקה, יבוא לבן ויעיד בעקב וכו' ע"ש. וקושיא זו קשה ג"כ הכא דהרי שמים וארץ נוגעין בעדותן הן.

ונראה דזה ששאל לר"א היאך נעשה תשובה ונח"י כשיש גזירה וכיוצא בו וצריך להתענות והשיב להם כתיב יענך ה' ביום צרה והיאך אפשר אלא שנודרין ומקבלין תענית ביום צרה ועי"ז יענך ה' והנה זה בכל השנה אבל בעשרת ימי תשובה כשהוא צבחינת אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול אז הקב"ה ממציא עצמו לקבל תשובה ולחיות ואדרבה הקב"ה שהוא דודי שלח ידו מן החור ופתחו לי כפתחו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם, וז"ש שני זמנים ושני מיני תשובה, כתיב יענך ה' ביום צרה שהוא על כל השנה ע"י שנודרין נדרים והדר מקיימין, וכתיב דודי שלח ידו מן החור שהוא על זמן אלול ור"ה.

"האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" (לב:א). ועיין א"ע שפי' השמים המלאכים, וטעם הארץ אנשי הארץ ושוב פי' אחר ועיין רמב"ן וי"ל היאך אומר יליד אשה למלאכים האזינו לדברי והלא כשעלה משה למרום ושאלו המלאכים מה לילוד אשה בינינו ואמר להם לקבל את התורה אמרו תנה הודך על השמים א"ל הקב"ה משה חוזר להם תשובה ואמר חוששני שמה ישרפוני צהבל פיהם עד שאמר לו הקב"ה אחוז צכסא כבודי וחזור להם תשובה א"כ כאן שלא הי' אחוז צכסא כבוד היאך אמר האזינו השמים המלאכים ואדברה.

כולה, אמרו לפניו רבש"ע שמים וארץ נוגעין בעדותן שנאמר וגו' לא שמתי, א"ל יצוא מכס ויעידו לישראל יצוא נמרוד ויעיד צאצרהם וכו' וצאצרהם הי' עדיין קודם קבלת התורה וע"כ צבילו נצרא העולם, ולא כמו שאתם סוברים "אם לא צריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי". ומיושב בזה קושית הגאון מהר"י צככור שור דודאי הקב"ה לא חזר בו דהאמת דהשמים וארץ ראויין להעיד על קיום התורה, והא דאמר להם יצואו מכס, היינו להורות דאנן כמדרש צבילו צאצרהם נצרא העולם סצירא לן, וממילא כשרים הם להעיד, וק"ל.

(שנת תשי"ט)

עוד בישמח משה (צמד"א זוטא כ"ג) אמרו לר"א היאך נעשה תשובה ונח"י אמר להם כתיב יענך ה' ביום צרה וכתיב דודי שלח ידו מן החור. וז"ע ועיין שפע חיים מכתבי תורה.

ולפענ"ד עוד לפמ"ש מי שהוא צמקוס סכנה ואין לו זכותים יכול לנדור בעת צרה וכמו שמצינו ציעקב וידור יעקב נדר וכשירחיב יקיים וצגמ' תענית (ח' ע"ב) צימ ר' זירא גזור גזירה וגזור דלא למיתב צתעניתא אמר להו ר' זירא נקבליה עילוון ולכי צטיל הגזירה ליחציה א"ל מנח לך הא אמר להו דכתיב ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לך להצין ולהתענות לפני אלקיך נשמעו דצריך.

ונענה ואמר, מה עושה שם אותו זקן שוכב במטה וכל העולמות מתנועעים על ידו מי יתן שנשמע ממנו בשורה טובה.

"האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי וגו' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו" (לב: א). ול"ע כפל הלשון "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו", ודברי רז"ל ידועים.

בהפטורה לשבת חשובה, "שונה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושבו אל ה' אמרו אליו וגו'" (הושע י"ד). וקשה, מה זה כפל הלשון "עד ה' אלקיך", מדוע לא נאמר "עד ה'" או "עד אלקיך". ועוד כמה דקדוקים כפי שיבוארו לקמן.

ומתחילה נקדים דברי הגמ' סנהדרין (ק"ו) וב"מ (נ"ט) "ובצלעי שמחו ונאספו ונאספו עלי נכים ולא ידעתי קראו ולא דמו" (פהלים ל"ה), אמר דוד לפני הקב"ה, רצש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא הי' דמי שותת לארץ ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי, דוד, הבא על א"א מיתחו במה, ואני אומר להם מיתחו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב אבל המלצין את פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב. וראיתי במהרש"א (ח"א שם) שכתב דלכן אמר בנגעים ואהלות, כוונתו לרמוז שהי' להם ליוזר בלשונם הרע עליו שהנגעים באים על לשה"ר כדאמרינן בערכין, ואבז

ונראה לפמ"ש שחקנו חז"ל קודם השמ"ע ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך פי' דכשהאדם מוכן לעמוד ולהתפלל לפני הקב"ה ח"ו שפתיו נסגרים מחמת פחד ממ"ה הקב"ה ולפני מי הוא עומד לדבר קרוך מחומר טפה סריחה לפני ממ"ה הקב"ה ולכן תקנו חז"ל תפלת עני ה' שפתי תפתח אז ופי יגיד תהלתך אבל אחרת אין פי יכול לדבר ולהתפלל לפניך, ועיין קדושת לוי עה"ת מה שהאריך בזה. ולכן משה רבינו כשאמר האזינו השמים ואדברה וגו' מיד אמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו כי אין אני אומר מפי כלום רק בשם כידוע במשה ידבר והאלקים יענוו בקול ושכינה מדברת מתוך גרונו של משה.

ומספרים על הרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע שהי' איש חלוש מאד ופעם ליל כל נדרי באמירת סלח נא לעון העם הזה כגודל וכו' חזר על הפסוק כמה פעמים בצביות עלומות, ובתוך החזרה היה אומר, כאלו מדבר לעצמו רצש"ע ראה נא שאני איש חלוש וחולה מוטל במטה ואעפ"כ באתי לבקש על עמך ישראל שמסלח להם ומדוע לא תרצה לבשרם סלחתי בשעה שהדבר קל לך מאד, ושהה כך זמן רב עד שפתח פיו בשיר וקול זמרה ויאמר ה' סלחתי כדצריך, וכתב בשפע חיים פ' האזינו שהעידו לדיקים שאלמלא שמע סלחתי מפי הקב"ה לא הי' אומר, ורבה"ק מלוצלין זי"ע ישב אז במקום מושבו

ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקים
בנגעים ורואין ההפרש וכו' ע"ש, וש"י.

ולפי דבריו הקדושים יש ליישב נמי מה
שאמר אהלות, שהרי הביא שם עוד

דגם בשעה שצרח מאבטלום בנו נסתלק
ממלכותו עד שנהרג אבטלום ואז שוב
המליכוהו ישראל. וא"כ ממה שדוד ילא
מביתו בצרחו מפני אבטלום והלך מאהל
לאהל עד שחזר, נמי יש ללמוד שמחלו לו
חטא צת שבע, שהרי אח"כ המליכוהו.
ולכן אמר "נגעים ואהלות", דמאהלות
נמי משמע כיון שלא הי' צאהל ביתו כל
אותו הזמן ועכשיו שב לאהלו הרי מוכח
שנתמנה למלך וגמחלו עונותיו.

אמנם צין לפי' המהרש"א וצין לפי'
הפר"ד לפענ"ד עדיין ז"ע,
דמאי זה שאמר להו המלצין פני חצירו
צרכים איכא כאן, וכי מפני ששאלוהו
הצא על א"א צמה הלצינו פניו צוה. וגם
המהרש"א הרגיש צוה, ע"ש. ועכ"פ זה
לא הוי רק כעין מחשבה, ומי יודע מה
שצמחשבתה.

ולענ"ד לולי דצריהם הקדושים היתה
נראה לומר דלכן כתב דוקא
"נגעים ואהלות" דהן ענינים טומאה
וטהרה ולא שייכי כלל לדין איסור א"א,
ולכן אמר ולא עוד אלא אפי' בשעה
שעוסקים בנגעים ואהלות ועוסקים
באותן ענינים, אומרים לי, דוד, הצא על
א"א מיחתו צמה, ואז ודאי מוכח
בצירור ומחשבתם ניכרת מתוך דיבורם

דנקט נגעים נקט נמי אהלות וכו' ע"ש.
ואגב בסקנהדרין גרס בנוסח אחר
"אהלות ונגעים", ולענ"ד ז"ל "נגעים
ואהלות".

ובפר"ד (דרוש שנים עשר) האריך בדבר
הצבה ע"ש, ותירץ הא דמוכיר
נגעים ואהלות ע"פ דרכו בקודש, ממה
דאמרין בירושלמי (פ"ק דציקוריס) חכם
חתן ונשיא מוחלין להם כל עונותיהם
וכו' נשיא דכתיב "בן שנה שאל
במלכו", וכי בן שנה הי', אלא שנמחלו
לו כל עונותיו כתיבוק בן שנה ע"כ.
והנה מלך כשנסתלק ממלכותו הרי הוא
כיחיד ומתכפר בשעירה כהדיוט, וכשחזר
ומנוהו חזר נעשה מלך ומוחלין לו כל
עונותיו מחדש. והנה בשעה שנלטרע דוד
ששה חדשים על אותו עון (כדאיחא בגמ')
נסתלק ממלכותו כמו דקיי"ל דנשיא
שנלטרע עבר מנשיאותו ומציה שעירה
כהדיוט וכמ"ש הרמב"ם (סוף הל' שגגות)
וע"ש, וכיון שכן כשחזר לו למלכותו
מתכפר לו עון דבת שבע כדין מי
שנתמנה שמתכפרין כל עונותיו.

והנה חילוק זה דאיכא צין כהן משיח
למלך, דכהן משיח אף שעבר
מכהונתו עדיין יש לו דין כהן משיח,
ואילו מלך כיון שעבר מגדולתו אין לו
דין מלך כי אס דין הדיוט, וילפינן לה
מדין נגעים, כדאמרין (הוריות פ"ג) ת"ר
"אשר נשיא יחטא", ובדף י"ב שם צעי
מיני' רבא מר"ג כהן משיח שנלטרע
וכו'. ומעתה יבואר כוונת דוד באמרו

דרך מתכוונים להלצין פניו ברבים, דאל"כ מה ענין לשאלתם ששאלו הצא על א"א בנגעים והאלות. וכן נראים דברי התוס' שם (ד"ה ולא עוד) וז"ל, כלומר וכו' וגם אין עניינם לאשת איש ע"כ, ונראה דכוונו לתרץ מה שהקשתי בס"ד, וזה לענ"ד ברור.

והנה אמרו חז"ל בישראל מחשבה טובה הקצ"ה מזרפה למעשה ומחשבה רעה אין הקצ"ה מזרפה למעשה, ובעכו"ם להיפך, מחשבה רעה הקצ"ה מזרפה למעשה ומחשבה טובה אין הקצ"ה מזרפה למעשה. והטעם בזה כתבו המפרשים דישאל דיש לו נשמה חלק חלוק ממעל ובעצמיותו הוא טוב, אמרינן כיון דיש לו מחשבה טובה ודאי ה"י מוציאה מן הכח אל הפועל לולי האונס אשר אנסו, ולכן אמרינן אונסא כמאן דעביד. ובמחשבה רעה אמרינן בודאי יתעורר קודם שיצא לידי מעשה ויתחרט, ע"כ אם בלא"ה נאנס, החזקה הוא שאף אי לא ה"י נאנס נמי ה"י חוזר מעצמו, משא"כ בעכו"ם אשר נשמתו מסיטרא דמסאבא וטמא טמא יקרא והחזקה הוא להיפך, על כן גם דינו להיפך (ועיין של"ה בעשרה מאמרות מאמר ט' טהרת מחשבה). ובאמת הכי מפורש בהרמב"ם (פ"ב) הא דאמרו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני.

ובהא נלענ"ד לומר טעם יקר למה שכתב הרמב"ם ז"ל לא נתנו שיעורין לבני נח. ולכאורה נמי ז"ע, וכי

צדק הוא כן שאת התינוק העכו"ם בן ג' וד' שנים יענשו ולישראל לא עונשין עד בן י"ג. ולפי הנ"ל נלענ"ד דהנה צריך לן לידע הטעם למה באמת בקטן אין עונשין פחות מבן י"ג שנה. ונראה דהמורה ירדה לסוף דעתו של אדם דעד י"ג שנה עדיין שכלו קלוש וגופו מחגבר על שכלו ועושה דברים שלא מדעת, וכשיגדיל ויתגברו שכלו ונשמתו הטהורה והקדושה על גופו הרע יכניע אותו ויתנהג השעה זו והלאה בדרך טובים, ואדרבה ישוב עוד על העבר וכמו שמפורש בת"ה.

והנה כל זה בקטן ישראל שיש לו חזקת כשרות זו כיון שיש לו נשמה קדושה וטהורה, אשר לכן מעמידין אותו על חזקתו אף שעכשיו עדיין חושי הגוף גברו על השכל, מ"מ כשיגבר רוח השכל יהפוך לאיש אחר, וא"כ הוי כאונס עד התם ורחמנא פטרי'. אבל בעכו"ם אדרבה אם חטא עכשיו כשהוא קטן אף שעדיין דעתו קלושה מנשמתו המסואבה, א"כ כ"ש דמוקמינן אותו אחזקתו להיפך, דכשיעמוד על שכלו מנשמתו המסואבת אדרבה עוד יותר ויותר יבטט שהרי מקורו הוא מקור רשע, וכיון דנשמתו בחזקת מסאבא, ועכשיו אנו רואין שגם גופו ממקור רשע, אין לנו שוב להמתין כלום ואחת דינו כגדול בקטן, כנלע"ד בס"ד.

והנה השל"ה הקדוש (שם פ"י) מפרש הפסוק "לא הביט און ביעקב ולא

שכל אחד מישראל יש בו אהבת המלך
מלכי המלכים. וא"כ אף שחלילה יש בו
און "לא הביט און זיעקב ולא ראה עמל
זשראל", דודאי הם אהבים למלך
ומלאים חרטה מיד בתשובה.

והנה האור חדש (כמנות אור פ' נצבים)
הביא קושיא אחת, דאיך מקבל
הקב"ה את האדם בתשובה, הרי האדם
קודם שחטא הי' נראה לעבודתו של
מקום וכשחטא הוא נדחה, וקיי"ל
דנראה ונדחה אין חוזר ונראה. ויש
מתרנים דזבעלי חיים חוזר ונראה.
והקשו דהרי גבי קרבן שהוא נמי זעלי
חיים קיי"ל דאינו חוזר ונראה. וכ' זס'
מיצת גומא דזהמה לא הוי זעלי חיים
כיון דסוף זהמה לשחיטה, אבל האדם
אע"ג דעומד למיתה, יחזור ויחי'
בתחיית המתים וקיי"ל דלדיקים אינן
חוזרין לעפרן, ומש"ה זעלי חיים כאלו
אינן נידחין (ועיין דרוש פ' פקודי תשי"ז סירון
אחר, ושזעים פנים לתורה).

ובספר אשר שמנה הביא זשס הגאון
מזהר"ר יוסף האב"ד דק"ק
פרעמסלא לפרש הא דכתב רש"י
זראשית "וייזר ה' אלקים את האדם",
שחי יצירות כתוב א' לעוה"ז וא'
למחה"מ. ופי' דהוהר הקדוש הקשה
למה זבריאח כל שמת ימי המעשה נאמר
"ויאמר אלקים" זולת גבי שמים וארץ
נאמר "זיום עשות ה' אלקים ארץ
ושמים". ומירץ הוהר הקדוש משום
דאין הקב"ה מייחד שמו הגדול שם

ראה עמל זשראל ה' אלקיו עמו
ותרועת מלך זו", וכתב דיז חילוק זין
הזטה לראה זין זעקב לזשראל, זכן
זיאר הלשונות "עמו" ו"זו", כי "עמו"
משמע אמו עמו כלומר אליו, ו"זו"
משמע זעלזמו. עוד כתב שז דאון עולה
על המחשבה שחושב זלבו לעשות עזירה
כמ"ש "און אס ראיתי זלבי לא זשמע
ה'" ועמל הוא העזירה שנעשית
זפעולה, וע"ש מה שהאריך לפי דרכו
זקודש וש"י.

ולענ"ד נראה דהנה זבר פירשתי מאמר
חז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו לא
הי' יכול לו, כי זאמת כל נפש מישראל
ממקורו הוא טוב וממקור קדוש
מחלזבה. וזה שאמר "לא הביט און
זיעקב", פי' דזיעקב אין הקב"ה
מסתכל זמחשבה רעה חלילה, והטעם
כיון ד"לא ראה עמל זשראל", היינו
שאינז עוזרים זפעול על שום עזירה
חלילה, וא"כ אף שחושב רע חלילה מ"מ
זשזא להוציא מחשבתו מן הכח אל
הפועל הוי חזקה שיחזור זו. ומסיק ה'
אלקיו עמו", שנשמת זנ"י הוא חלק
אלוק ממעל וממקור קדוש הוא, והז
מקיימים זכל שעה "שויתי ה' לנגדי
תמיד", ו"ותרועת מלך זו", תרועה הוא
מה שחוקעין, האויר שיואל מהשופר
והוא מגוף האדם וחיותו, וכלומר
"ותרועת מלך" שהוא זבח"י "ויפת
זאפיו" מלשון תרועה זו שהנשמה זכל
איז זשראל מהקב"ה, והוא רחום זכפר.
או יאמר "ותרועת מלך" מלשון ריעות,

תשובה, ועבד שסרח כלום יש לו טענה על רבו. אמנם כיון שהקדים ביצירת אדם הוי"ה לאלקים להורות לנו שהוא נלח, ע"כ מועיל לו תשובה. וזה שאמר הנביא "שוש אשים זהו"ה", שעל ידו "תגל נפשי באלקי", שאחזור בתשובה ויקבלנו.

וזה נראה נמי מה שסיים שם בישיעי' "נאום ה' אלקים מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו", דדוקא כיון ש"נאום ה' אלקים", היינו ביצירת האדם, ולכן שפיר "מקבץ נדחי ישראל", ובלאו הכי לא הי' יכול. וזה נמי נראה שהתפלל משה צפ' ואחחנן "ה' אלקים", דזה השם מורה על התשובה, ואף שהתם השם צא"ד, מ"מ התפלה הייתה אל הוי"ה, וכמ"ש "ואחחנן אל הוי"ה", והוא רחום יכפר. וזוה אפשר לפרש אף מאה"כ "ואתם הדבקים זה' אלקיכם חיים כולכם היום", דע"י ה' אלקיכם חיים כולכם, שתתקבלו בתשובה.

והנה נחלקו המפרשים אי לעכו"ם מועיל תשובה, ואי נימא דעיקר תשובה גמרינן מיצירת האדם ומשום דכתיב "ה' אלקים", א"כ מהיכי תימי לא יקבלום בתשובה, שהרי הם ג"כ מבני בנייהם של אדם הראשון. ונראה דהנה בעשרת הדברות כתיב "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך וגו'". וי"ל דכוונת הדיבור ג"כ לומר דה' אלקיך מעכשיו רק לישראל נאמרה ולא לעכו"ם, ולכן אמר "ה' אלקיך", וא"כ משמע מכאן

הוי"ה ז"ה על דבר הנפקד, וכל הצרואים המה כלים מאליהם, מש"ה לא נאמר זו שם הוי"ה ז"ה, זולת בשמים וארץ דקיימים ועומדים הם, לכן נאמר זהו שם הוי"ה ז"ה. והשתא קשה למה נאמר "וייזר ה' אלקים את האדם", שהרי נמי נפקד וכלה וכקושיית הזוהר. לכן פירש"י שני יצירות א' לעוה"ז וא' לתתה"מ, ושזב כלה לא יכלה (ועיין ארץ חמדה פ' נצבים).

והעולה לן מדברי הזוה"ק הנ"ל דכיון דכתיב "ה' אלקים" מורה לן לנחיותו של אדם, ולכן ייחד שמו עליו. וא"כ כיון שהוא נלח שזב לא הוי נראה ונדחה, דבעלי חיים לא נדחים ולא שייך צי' דחיה כל עיקר, וממילא מועיל תשובה, ולא יספיק באמרו "אלקיך" גרידא. ולכן נאמר "עד ה' אלקיך", שמהתם נפקא "שזב ישראל" דמקבלים שזב את השזב בתשובה ותשובה מועלת. וכי תימא דהתשובה נריכה להיות מעשה גדול וכדומה, ע"ז אמר "קחו עמכם דברים ושזבו אל ה'", דמיד כשיהי' לו מחשבה טובה הקצ"ה מנרפה למעשה.

ובזה יש לי נמי ליישב בהפטרות פ' נצבים "שוש אשים זה' אלקיך" חגל נפשי באלקי", ולכאורה כפל לשון הוא, וגם ז"ע למה פתח זה' שהוא הוי"ה ז"ה והמשיך בשם באלקים. ולהנ"ל י"ל נמי "שוש אשים זהו"ה", שהרי הנביא שם בא לנחמם בשזבם לציון וירושלים, ולכאורה כיון שחטאו היאך מועיל להם

(י"ח) "כי לא אחפץ במות המת נאום ה' אלוקים" והשיבו וחיו ע"ש.

ובמעתה זה שאמר רבינו משה "האזינו השמים ואדברה וגו'" והזהיר להם שיקיימו את התורה, ואם חלילה יחטאו יש להם תקנה ע"י שיחזרו בתשובה. ואמר "כי שם ה' אקרא הצו גדול לאלקינו", היינו שדוקא אנו בני ישראל קוראים שם ה' והצו גדול לאלקינו שיקבל אותנו בתשובה שלימה מעתה ועד עולם.

ובמה שכתבתי יש ליישב מה שאמרו בגמ' (סנהדרין ז') "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וגו'" מכאן רמז לתחיית המתים. ועיין במפרשים מה שהאריכו למעניתם. ולפי הנ"ל י"ל שהרי על דבר שכלה ונפסד אין הקב"ה מזכיר שמו הגדול, ואי נימא חלילה דליכא תתה"מ, א"כ האדם נמי נפסד וכלה כשמת, וא"כ איך כאן הזכיר שמו הגדול על שכיבת משה, ואמר "ויאמר הוי"ה אל משה הנך שוכב עם אבותיך". אלא ודאי מדייחד שמו הגדול במיתתו רמז לתתה"מ דאינו נפסד וכלה וכדעת הזוה"ק וכנ"ל. וע"כ דעתיד הוא להחיות בתתה"מ ולהשאר קיים. (שנת תשי"ח)

"האזינו השמים וגו'" (לב:א). וברש"י שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר שקך אמרתי להם שאחסם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ. ול"ב

דתשובה רק לישראל מועיל ולא לעכו"ם. ובהא אחי שפיר מה דאיתא במדרש צטעה שאמר הקב"ה "אנכי ה' אלקיך" אמר משה "צרוך שלא עשני גוי", והוא תמוה. ולהנ"ל י"ל דכיון דמהתם משמע דלעכו"ם אין מועיל תשובה, ולכן כשמעו דברים אלו פתח משה ואמר "צרוך שלא עשני גוי", כי אילו הייתי נשאר גוי לא היה מועיל התשובה.

היוצא לנו דדוקא לישראל מועיל תשובה אף שגמרינן מהוי"ה אלקיך, וכן אמר הנביא "שובה ישראל עד ה' אלקיך", הרי שדייק שדוקא ישראל ישוב עד הוי"ה אלקיך. ומעתה י"ל פי' חדש במקרא הנ"ל, "לא הביט און ציעקב ולא ראה עמל בישראל", וקשה לי' למה, וכי משא פנים יש בדבר. וע"ז תירץ "הוי"ה אלקיו עמו ותרועת מלך צו", היינו שהוי"ה אלקיו שמורה על התשובה הוא עמו כי לישראל דייקא נאמרה ולא לעכו"ם, "ותרועת מלך צו" שהקב"ה בחר בנו, ולכן "לא הביט און ציעקב וגו'", דלהם מועיל תשובה ולא כן לעכו"ם שאין מועיל להם תשובה.

ולפ"ז י"ל צפשוט מה ללא נתנו שיעורין לבני נח כיון דהטעם בישראל דנתנו שיעורין ואינו נענש על מה שחטא בקטנותו דאמרינן לאחר י"ג שנה ישוב על עונותיו שחטא בהן ושזרפא לו, משא"כ צב"ג שאין להם תשובה הוא בחטאו ימות, והבן. ועיין בארץ חמדה הנ"ל שמיישב קרא דיחזקאל

דהרי כבר אמרו בשמעתא דתנור של עכנאי תורה לא בשמים הוא והיאך העיד בהם השמים והארץ, (3) והלא אפילו בעדים בעינן מפיהם ולא מפי כתבם וכ"ש מפי דומם שאינו צר עדות כלל. ובגמ' ע"ז ג' אלא כך אומרים עו"כ לפני הקב"ה רבש"ע ישראל שקיבלוהי היכן קיימה אמר להם הקב"ה שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה אומרים לפניו רבש"ע שמים וארץ נוגעין בעדותן שנאמר אם לא ברימי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי וגו' והקשו התוס' ד"ה נוגעין ועכ"פ הלא רא"י גדולה שקיימים ומי' דאין חוששין בזו הרא"י דאין אצ מעיד ועוד י"ל שהם קיימים ממה שקבלו כדאמר אם ישראל מקבלים וכו' ול"ע דא"כ שוב לא הוי נוגעים בעדותן ויכולין להעיד ועיין סנהדרין ז"ט ע"ז א"ל אצ"י האי אפי' מגלה פנים בתורה נמי הוה ודו"ק.

והנראה דהנה קיי"ל צדיני עדיות מפיהם ולא מפי כתבם היינו כל זמן שהעד חי אבל לאחר מותו אדרבה מפי כתבם ולא מפיהם ואם יבא לדיק לאחר מותו ויעיד על מה שראה בחייו לא יקבלו צ"ד עדותו דצמתים חפשי ופטור מן המנות ואינו צר עדות נמלא מה שבחייו הוא מוכרח להיותו מעיד צפיו ולא מפי כתבו לאחר מותו נתהפך שדוקא מפי כתבו ולא מפיו, וע"ז אמר ירמיה הנביא (לז:כה) קנה לך השדה בכסף ותשים השטר בכלי חרס

למען יעמדו ימים רבים, נמלא שמים וארץ נמי בדבר שאפשר לחיים להעיד תורה לא בשמים הוא וא"א להשמים להעיד או להכריע ולכן צמעה דר"א ור"י כשאמרו יבא צת קול ותעיד דהלכה כר"א עמד ר' יהושע על רגליו ואמר תורה לא בשמים הוא שכבר ניתנה לנו וכתיב בה אחרי רבים להטות, אבל בדבר שכבר הלכו ומתו העדים או אדרבה ההוכחה ממה שנתקיים מאותו הזמן לאחר המעשה.

ומעתה מובן מה שאמר משה ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת [כלומר כולם ימותו ועמד הדור האחרון אלא כאדם התולה קללתו בו כר"ט הריני כפרתן של ישראל] אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הצרית מי בא ומכחיש לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם. ועוד שאם יזכו וכו'. ונראה שהם שני דברים עדים שהם קיימים לעולם ועוד שאם יזכו וכו', ול"צ עיין צ' הטעמים.

ונראה דבא לתרץ ללא תקשה קושית העו"כ הא שמים וארץ נוגעים בעדותן הן ולכן קאמר עדים שהם קיימים לעולם ואין תולה קיומם בקיום התורה והמנוות של צנ"ג, וכתי' צ' של התוס' שהם כבר קיימים ע"י קבלת התורה בהר סיני ואינם נוגעים בעדות וכיון שקיימין לעולם נאמנין הם. ואפי' נימא ללא כתי' השני אלא כתי' הראשון

מעיד בהם שקיימו את התורה כולה
אומרים לפניו רבש"ע כלום יש אצ מעיד
על בנו וכו' אל הקצ"ה שמים וארץ
יעידו בהם שקיימו את התורה כולה אל
רבש"ע שמים וארץ נוגעין בעדותן
שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות
שמים וארץ לא שמתי והקשו התוס"ד"ה
נוגעים וא"ת הרי ראה גדולה שקיימו
שהרי שמים וארץ קיימים ומי ועוד י"ל
שהם קיימים ממה שקבלו כדאמר אם
ישראל מקבלים ע"כ. ולפ"ז לכאורה יש
ליישב נמי קושייתנו.

אלא דלפענ"ד יש לעיין מגמ' סנהדרין
(י"ט ע"ג) דקאמר איזהו אפיקורס
ומייתי שם תרי ליבני ואיכא דמתני לה
אסיפא וללישנא בתרא פריך אפיקורס
כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי
מאי אהני לן רבנן לדידהו קרו לדידהו
תנו אמר ליה אב"י האי מגלה פנים
בתורה נמי הוא דכתיב אם לא בריתי
יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי
אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי ש"מ
שנאמר ונשאתי לכל המקום בעצורם וכו'
ע"ש ופרש"י מגלה פנים בתורה הוא
שכופר במה שכתוב בתורה אם לא בריתי
יומם ולילה וגו' שמהנין לעולם ומקיימין
אותו והוא אומר ללא מהני מידי ע"כ.
ומבואר דבכל זמן ובכל עת ושעה הת"ח
מקיימין את העולם, דאם נאמר כדברי
התוס' דמה שקבלו כבר סגי בהכי וכבר
יתקיים העולם מאי קאמר אב"י דמגלה
פנים בתורה הוא הרי כבר קיים העולם
וע"כ דבכל עת צעי קיום חדש ובכל רגע

מ"מ לא תקשה ולכן הוסיף ועוד שאם
יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם כלומר
דבאמת טענת עכו"ם אינו טענה כלל
שנוגעים בעדותן דדוקא מי שיש לו שכר
ועונש יש לומר שהוא נוגע בעדות אבל
מי שאינו בר שכר ועונש לא שייך נוגע
בעדות דאינו נהנה כלל מדבר שלא
נבראו אלא לשמש בני ישראל ואם לא
ישמרו התורה לא יתקיימו ואם ישמרו
יתקיימו ויתנו שכרם אבל כל זה ההנאה
לישראל ולא להם ולכן אין נוגעים
בעדותם הם וז"ש ועוד לא היו נוגעים
בעדותם אלא אם יזכו ישראל יבאו
העדים ויתנו שכרם, ואם יתחייבו תהיה
בהם יד העדים תחלה וכו' ע"ש א"כ
בכל אופן לא היו נוגעין בעדותם ושפיר
הזמין אותם להיותם עדים בדבר.

"האזינו השמים ואדברה ותשמע
הארץ אמרי פי" (לב:א). ופרש"י
האזינו שאני מתרה בהם בישראל ותהיו
אתם עדים בדבר וכו' ולמה העיד בהם
שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם
למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא
קבלנו עלינו הצרית מי צא ומכחישם
לפיכך העיד בהם שמים וארץ וכו' ועוד
שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם ואם
יתחייבו תהי' בהם יד העדים תחילה כו'
ע"ש ויש להקשות האין אמר משה
לשמים וארץ אתם תהיו עדים הרי שמים
וארץ נוגעים בדבר ופסולים להעיד,
ולהדיא אמרו בגמ' ע"ז (ג' ע"ה) אומרים
העו"כ לפני הקצ"ה רבש"ע ישראל
שקבלוהו היכן קיימיהו אל הקצ"ה אני

דין דקרוז או פסול וכ"ש לשמים וארץ, אלא שהאומות לפי דעתם יטענו כן הגם שלהלכה אינו אמת, ולפי טעותם השיב להם הקב"ה מכס יבואו ויעידו, משום דאין הקב"ה צא בטרוניא שהרי כל השקו"ט שם לא היה אלא בגדר שלא צא בטרוניא ולהשיב להם על כל הטענות שלהם ולכן שפיר עשאם משה רבינו עדים.

ולפמ"ש יש ליישב עוד קושיא שראיתי מקשים לפי מה שתי' שם בגמ' כלום אב מעיד על בנו א"כ כל העדים פסולים הם שהרי אמרו בגמ' מכות (ה' ע"ג) נמצא בהם קרוז או פסול כולם פסולים, א"כ הקב"ה מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה א"כ לעולם איכא כאן קרוז דכלום אב מעיד ולא יועיל שום עדות, ולפמ"ש גם זה לא שייך אלא בעדות בני"א אבל בשמים וארץ לא שייך הני פסולים שהם מוכרחים ומקיימים כפי ציווים וליכא למימר שישנו.

אלא שיש להקשות אכתי לפי מה שאמרו ז"ל מי מושל בי נדיק ונדיק מושל ביראת אלהים א"כ הם נמי נוגעין ור' פנחס בן יאיר (חולין דף ו') כשהלך לפדיון שבויים וצא אלל גינאי נהרא א"ל לחלוק ואם לאו גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם וא"כ שמים וארץ נמי נוגעים כיון שמוכרחים לעשות כרצון הנדיקים ואינם רשאים לשנות כלום.

אם לא ילמוד אדם מישראל רגע אחת תורה אז יחזור העולם לתוהו וזוהו כדריש לקיש כמצואר בגמ' שם, ול"ע.

ולולי דמסתפינא הינלפענ"ד לומר דבר חדש בדיוק לשון הגמ' שמים וארץ יעידו שקיימו את התורה כולה, ונראה דבתורה יש שני ענינים לימוד התורה וקיום התורה ומצות, ולשון כולה משמע כל התורה ולא רק לימוד התורה ולקיום העולם די בלימוד התורה, ולפ"ז אחי שפיר דלקיום העולם די בלימוד התורה אבל שמים וארץ מעידין שישראל קיימו כל התורה כולה ולזה לא הוה נוגעים בעדותן, ולפ"ז אחי שפיר נמי דבסמוך שם נמצא תיבת כולה בסוגריים אמר להם הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו את התורה ובסוגריים (כולה) דלגבי כביכול לא הי' צריך תורה כולה ליהוי נוגע בעדות אבל בשמים וארץ אמר כולה כדי שלא תקשה קושית התוס' מקיום העולם דלגבי קיום העולם די בלימוד התורה אף בלא קיום כל התורה כולה והבן.

עוד י"ל דבאמת לענין נוגע בעדות ליכא אלא צמי שהוא בעל בחירה ובעל שכר ועונש בזה שייך דין נוגע בעדות, דיש לחוש שמא ישקר ואפילו צמי שידעין ודאי שלא ישקר אמרינן אדם קרוז אלל עצמו וקרוז פסול להעיד, וכבר הארכתיו בזה בס"ד בספרי משנ"ה (ח"ה סי' רס"ב), אבל במלאך לא שייך ביה

ועיין בעל עקדה פ' ויקהל דהעולם מתנהג בשני טבעים טבע העולם הנסי הגשמי לרוב העולם וטבע העולם הנסי ללדיקים ואנשי בני עליה שלהם דרך הנסי הוא דרך הטבע, וע"ד שאמרו בנחום איש גם זו מי ילך נחום איש גם זו שכלומד בנסים כלומר שאכלו אין זה בגדר אין סומכין על הנס שכלומד הוא בזה וזה דרך הטבע שלו וא"כ השמים וארץ נמי מוכרחים.

איברא דדא לאו תברא הוא אלא פירוקא הוא דזה עצמו סימן הוא שהלדיקים שומרי התורה הם, שכן הטביע הקב"ה בעולמו בשעת הבריאה שכל הנבראים כולל שמים וארץ יהיו כנעים ומשועבדים ללדיקים ואפילו כזיכור עצמו, וברא עולמו על תנאי זה, נמצא שזה שהם ישנו טבעם שהוא חלק מטבע הבריאה היתה בתנאי שלדיקים יעשו בעולמו כרצונם, וזה מה שאמרו עשה לרצונך כרצונו כדי שיעשה לרצונו כרצונך, וכתיב משה איש האלקים בעלה דמטרנותא וכל זה בשביל התורה ושכל כוונתם לקדש שם שמים, וכשהלדיק עושה נס גלוי בשנוי הטבע נתקדש ונתגדל ש"ש שהוא כוונת הבריאה, וע"ד דכתיב על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל בני מריבת קדש ופרש"י ואלו דברו אל הסלע ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאין לו שכר ולא פורעניות אם זכה אין לו שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות צוראו

אנו לא כ"ש, א"כ מה שהבריאה נשתנה ע"י הלדיק ע"י נתקדש ונתגדל ש"ש.

וז"ש האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי שאתם תהיו עדים ואם יקיימו תחנו להם לבני ישראל שכר בפירות וכל טוב ואם לא יקיימו אז ועזר את השמים, ונמצא שגור עליהם בשינוי הטבע, ולכאורה מנ"ל היתר והכח לשנות את הבריאה וממשיך יערוף כמטר לקחי שתורתי הוא כמטר עיין ריש תענית דף ד' אם תורה כמטר וכו' ולקחי מלשון כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעו בני ולכן תיזל כטל אמרתי כמו שהטל עושה רצון הכל והוא מקובל על הכל כן אתם תקבלו אמרתי ותעשו מה שצויתי והטעם כי שם ה' אקרא הצו גדול לאלקינו שע"י זה יתגדל ש"ש אכ"ר.

(שנת תשמ"ט)

"האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי וגו' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו" (לב:א,ג). נראה דרש"י פי' שעשאן עדים ולכאורה היאך זה יתכן שיעידו עדים שאינם בעלי חיים, ועל דרך הדרש נראה עוד לפמ"ש לדיק מושל ביראת אלקים מי מושל בי לדיק לדיק גזור והקב"ה מקיים הקב"ה גזור ולדיק מצטל, ובירושלמי לא-ל גומר עלי שטבע העולם תלוי בקביעת צ"ד החודש ואם נשרו בחוליה של קטנה בת שלש שנים ועיברו צ"ד החודש בחוליה חוזרים והדברים ידועים.

אחה שאשתך זונה וזניך בני זנונים ואין אחה יודע אם שלך הן אם של אחרים הן כך ישראל שהם בני צחוני בני אצרהם יצחק ויעקב וכו' ואחה אמרת העצירם באומה אחרת כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו אל הקב"ה עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם שלש גזירות בעצורך עמד ובקש עליהם רחמים וכו' ע"ש.

והנה גדול הנביאים הושע שהי' גדול שצד' נביאים הושע ישעיה עמוס ומיכה והוא הגדול שבכלם ונענש לישא אשה זונה ולהיות לו בנים ספק זנונים ספק שלו, והקב"ה גזר ג' גזירות רעות ח"ו על ישראל שבטלו שלא דיבר סגוריא על ישראל כי זה רצון הקב"ה שצדיקים ימליצו טוב על ישראל כמשה רבינו ועי"ו יתקדש ש"ש, וכן מצינו באהרן בשעת המגפה ורץ אהרן עם קטרת ותעזר המגפה, ואמרו ז"ל שאהרן אחז במלאך המות ולא הניחו ואמר המלאך אני שליחו של מקום ואחה שליחו של משה אמר ליה בא אל אהל מועד והרי משה ציטל הגזירה, והכל כי עי"ו נתקדש שם שמים.

וז"ש האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, כלומר ששמים וארץ אחס מוכרחים לשמוע לדברי אם אדבר קשות או רכות תשמעו אלי ותעשו כפקודתי ולא תשנו מדברי והטעם כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקיני שע"י

והנה בעשות לדיק שינוי בדרך הטבע הנקרא גם צפי ההמון נעשה קידוש השם ומאמינים שה' מסר עולמו ביד יראיו ורצון יראיו יעשה, וכמ"ש ויאמינו בה' ובמשה עבדו אחר שהים נצקע לבני ישראל בהרמת ידו של משה ראו וגם פחדו ויאמינו בה' ובמשה עבדו כי גם שלא בדרך הטבע מראה על גדלות הצורא ועושהו, ולכן כשגוזר הקב"ה גזירה לכחילה כוונתו שהלדיק יבטל את הגזירה ואין זה ח"ו שינוי ברצון הצורא אלא אדרבה זה רצון הצורא שהלדיק יבטל גזירות מכלל ישראל, וכן מצינו במשה כשעשו אותה המעשה אמר ליה הקב"ה ועתה הניחה לי אמר הדבר תלוי בי ויחל משה הנה הראה הקב"ה שצידו לבטל הגזירה באמרו הניחה לי ומשה רבינו הבין הכוונה ומיד ויחל משה וציטל הגזירה.

וגדולה מזו מצינו בהושע (פסחים פ"ו ע"א) דאל"ל הקב"ה להושע בניך חטאו והיה לו לומר בניך הם בני חנוניך הם בני אצרהם יצחק ויעקב גלגל רחמיך עליהן לא דיו שלא אמר כך אלא אמר לפניו רבש"ע כל העולם שלך הוא העצירם באומה אחרת אמר הקב"ה מה אעשה לזקן זה אומר לו לך וקח אשה זונה והוליד לך בנים זנונים ואחר כך אומר לו שלחה מעל פניך אם הוא יכול לשלוח אף אני אשלח את ישראל וכו' וכיון שאמר לו הקב"ה לשלחה אמר לו רבש"ע יש לי בנים ממנה ואין אני יכול להוציאה ולא לגרשה אל"ל הקב"ה ומה

תנן התם יומא פ"ג מי שאחזו בזלמוס מאכילין אותו אפי' דברים טמאים עד שיאירו עיניו ובגמ' ת"ר מנין היו יודעין שהאירו עיניו משיבחיין זין טוב לרע אמר אבוי ובטעמא ופרש"י משיודע להבחיין זין טעם תבשיל יפה לטעם תבשיל רע ומשמע דיאירו עיניו לאו דוקא אלא שיעור שיאירו עיניו ואם עיניו הם סגורים וכיוצא בו אעפ"כ ההבחנה כל שמבחיין זין טוב לרע ומיהו במאירי ראיתי שפי' דמשיבחיין היינו אם הוא זבילה דביום הרי הוא רואה אם האירו עיניו אזל זבילה משיבחיין ע"ש.

עוד שם ת"ר מי שאחזו בזלמוס מאכילין אותו הקל קבל טובל וזבילה מאכילין אותו נבילה טבל ושביעית שביעית טבל ומרומה תנאי הוא וכו' אמר רבה היכא דאפשר בחולין דכ"ע לא פליגי דמתקנינן ליה ומספינן ליה כי פליגי זבלא אפשר בחולין מר סבר טבל חמור ומר סבור חרומה חמורה ופרש"י דלא אפשר אא"כ אוכל את כולו כלומר שצריך לאכול את הכל וא"כ לא מהני מה שיפריש דסוף סוף יאכל גם את החרומה מה שהפריש שהרי צריך לכוליה ועיין מג"א סי' תרי"ח סק"ט שכן פי' גם זבלשן הרמב"ם ומיהו המל"מ צפר"ד ובס' יוס תרועה פי' דלא אפשר שאינן בקיאיין או שבעל הטבל אינו נמצא ולאחרים הו"ל חורס שלא מדעת. ולכאורה מאי נפ"מ זין הני תרי טעמי.

וראיתי להנו"ב (ק' סי' ל"ו) הקשה אמה

שהשמים והארץ ישמעו ויאזינו אלי ינא קידוש השם מזה כי שם ה' אקרא הצו גודל לאלקינו ויתוסף כח צפמליא של מעלה ויתקדש שם שמים ברבים והארכתי במקום אחר צפ"ד.

(שנת תש"מ)

"כי שם ה' אקרא וגו'" (לב:ג). מלינו למידין מכאן שלא הזכיר משה השם צ"ה עד אחר כ"א תיבות כי מהאזינו עד ה' יש כ"א תיבות, וכן מלינו במלאכי השרת (ישעי' ו:ג) וקרא זה אל זה ואמר קק"ק וגו' לכך כנגדו יסדו בקדושה נקדש את שמך וגו' שהן כ"א תיבות קודם הזכרת השם וגרסי' ככתוב על יד נביאך ולא וכן כתוב כדי שישלימו צלמנוס כ"א תיבות קודם הזכרת השם, וכן זנעריאך ונקדישך יש כ"א תיבות קודם הזכרת השם ומק"ו ממשה רבינו ילפינן ומה משה חכם שזכרתי לא הזכיר השם כי אם עד לאחר כ"א תיבות ק"ו למזכיר שמו של הקב"ה בחנם. ובקדושת כתר שאומרים ה' אחר שלש תיבות יש לומר דאין לחוש אלא מן וקרא זה אל זה דהא איכא נמי שמע ישראל שמזכיר אחר צ' תיבות אזל בקדושה שמקדישין אותו למטה כשם שמקדישין אותו בשמי מרום צריך כ"א תיבות קודם כן השיב לשואל, רבינו אביגדור מנרפת.

"א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתול" (לב:ד-ה). וי"ל כמה דיוקיס. וראשונה נאמר דברי הלכה.

איסור טמא כלל אלא דינן כחן איסור
 טמא והתורה אמרה שבמקום פק"נ
 נדחה איסור טומאה מפני חייו ומותר לו
 לאכול טמא אבל לא נדחה האיסור מבשר
 טמא זה והרי הוא אוכל טמא והאיסור
 במקומו עומד ולא שייך לומר עכשיו
 דחל עליו איסור יו"כ למ"ד דאין
 אהע"א. ולא דמי לטמא שנחערב בטמור
 ובטל ברוב דהתם האיסור נעשה היח
 דפקע מינה שם איסור אפילו לא נימא
 כהרא"ש דהאיסור נתהפך להיות היח
 אלא שפקע שם איסור מ"מ הרי אין
 כאן שם איסור עליו אבל כאן נשאר שם
 איסור עליו וכמ"ש מאכילין אותו אפילו
 דברים טמאים הרי הדבר נשאר
 בטומאתו אלא שמאכילין מכה דחוייה וכן
 יש לחלק לכאורה מהא דפקע מינה
 איסור אשת אח וז"ע.

ועיין חו"ד יו"ד סי' ק"ד ביאור
 החילוק בין האוכל שלא כד"א
 שפטור מה"מ ובין נותן טעם לפגם,
 דיליף לה מתרי קראי דאוכל שלא כד"א
 המאכל הוא ראוי והוא איסור ואם
 יאכלנו כדרכה יתחייב והפטור הוא אכל
 האוכל שהתורה לא אסרה אכילה כזו
 הגם שהוא איסור, אבל האוכל נצילה
 שנותן טעם לפגם אין כאן איסור
 דהנצילה אזל לה שם נצילה ולא נקראת
 עוד נצילה ויליף מקרא דנצילה לא
 תאכלו כלכל תשליכון אותו נצילה הראויה
 לגר קרוי נצילה ושאינה ראוי לגר לא
 נקראת נצילה כלומר שאין כאן שם נצילה
 והבן כי זו נקודה נפלאה וכן נמי בדידן.

שאמרו במשנה מאכילין אותו אפילו
 דברים טמאים והלא למ"ד אהע"א
 אפי' ככולל אין יו"כ חל על דברים
 טמאים וא"כ דברים טהורים רבותא טפי
 לא מיבעיא טמאים דאינו אלא איסור
 לאו אלא אפילו טהורים דאיסור כרת
 דיו"כ נמי נותנים לו והאריך שם בדבר
 לחדש ולחלק בין צולמום שאחזו ביו"כ או
 אחזו בחול ולכן מחלק ומישב שהרמב"ם
 בהל' שביעת עשור לא הביא לחלק בין
 איסור קל לחמור ובהל' מאכלות אסורות
 פי"ד הביא לחלק ע"ש.

ובשו"ת ז"ש למרן כק"ז א"ח סי' ש"ז
 תי' קו' הנו"צ דאף נימא
 דאיסור כרת אין נותנין לחולה רק איסור
 לאו א"כ גם דברים טמאים אסור לתת
 לו ביו"כ דנהי דאין יו"כ חל על איסור
 מ"מ לגבי חולה דפקע מיניה איסור
 טמא ואפי' אי לא אמרינן בשאר איסורין
 חוץ משבת הותרה צפ"נ עיין שו"מ
 תליתאי סי' תל"ג מ"מ מה דנדחה אין
 כאן איסור טמא ושזב אחי איסור יו"כ
 דהוא איסור כרת וחל ואי אסור ליתן לו
 איסור כרת דיו"כ גם דברים טמאים
 אסור ליתן לו ביו"כ וכדאמרינן בעלמא
 פקע איסור א"א וחילל וא"כ אין רבותא
 שזב בטהורים מצטמאים ביו"כ.

ולפענ"ד אף שאיני כדאי מ"מ ז"ע אי
 כה"ג היכי דענא האיסור לא
 הותר כלל אלא שמוותר לאכלו אף שהוא
 אסור מדין פק"נ שדוחה ולא מדין
 האיסור שהוקל ללא נימא דאין כאן

אלא הוא מחלה באינטומכא מיוחדת מחמת שנתקבלו העורקים אפשר דבמשהו יאירו עיניו כמו כדור קטן בקינור אחזו בזלמוס אין לו שיעור למעלה ולא למטה אלא השיעור לזה שיאירו עיניו מחמת האכילה.

ולפ"ז שפיר מיושב לשון המשנה מאכילין אותו אפי' דברים טמאים שהרי לגבי שיעורי יו"כ מאכלים טמאים שיעורן בכזית לגבי איסור טומאה וחמירי ממאכלים טהורים ששיעורן בככותבת וכיון שאפשר שיאירו עיניו בכזית נמצא אם אכל דברים מותרים בכזית לא עבר על איסור יו"כ כלל דהו"ל בגדר חזי שיעור אכל אם אכל דברים טמאים עבר על לאו דטומאה ושפיר אמרו מאכילין אותו אפי' דברים טמאים ורבותא הוא דלא חיישינן משום איסור טומאה ששיעורו בכזית ולא בככותבת. והעיר ה' עיני וראיתי לרבינו בבית שערס שפי' כעין זה בתי' הב' ושמתתי ובאמת כי רייתי למחוק מה שכתבתי לאחר שמלאתי מ"מ כיון שכבר כתבתי כן מדנפשי נמלכתי מלהשחית מעשי ידי ועיין צ"ב י"ג וקסומא בערובא או טעם שני הלאה.

עוד רגע אדבר מה שראיתי לרבינו הרמב"ם ז"ל (פי"ד מהמ"א ה"טו) מי שאחזו בזלמוס מאכילין אותו דברים האסורים מיד עד שיאירו עיניו ואין מחזירין על דבר המותר ומאכילין אותו הקל הקל תחילה (ה"י) כיצד היו לפנינו

ולכאורה עלה בדעתי לומר לפי מה דקיי"ל דכל איסורין שיעורן בכזית ואכילת יו"כ איסורו בככותבת א"כ מה"ת אכילת כזית היתר ביו"כ אינו אלא חזי שיעור ואינו בכרת אכל אכילת כזית טמא איסורו בכזית ועובר עליו ולפ"ז לכאורה טמא חמור הוא עכ"פ ששיעורו ונמצא שאם יאירו עיניו בכזית אסור ליתן לו יותר שהרי השיעור של אחזו בזלמוס שמאכילין עד שיאירו עיניו ואין לו שיעור דמי שאחזו בזלמוס אין זה ענין של יתובי דעת של אדם בריא שצריך ישוב הדעת מחמת התענית ולא מיתבה דעתיה פחות מככותבת שכן שיערו חכמים והוא מהלל"מ אכל זה רק באדם בריא אכל בחולה נשחנה הענין ואפשר ליתובי דעתיה פחות משיעור והא ראי' דאפילו בסתם חולה קיי"ל דמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור ואי פחות מכשיעור א"א לחיות א"כ לעולם מאי מהני פחות מכשיעור אע"כ דבחולי לא אמרו שיעור זה של כותבת ואפשר שלכל הגוף שצריך ליתובי דעת בעי דוקא כותבת אכל לישוב החולי די בפחות מכשיעור וא"כ כ"ש בחולי שהוא צא פתאום וכמו שהסבירו לזה הראשונים.

ועיין מאירי שבזלמוס הוא חולי שמקבץ עורקי האינטומכא פתאום מחמת רעבון ולזה צריך מיד לאכול מה שהוא, וכשהאינטומכא מרגיש אכילה מיד מתרפא ולפ"ז כיון דאחיות בזלמוס אינו חולי רגיל וחולשת הגוף כשאר מחלואות

דערמז"ס כתב טבל ונבלה מאכילין אותו
 נבלה תחלה שהטבל צמיחה, ושוב כתב
 טבל ותרומה אם אי אפשר לתקן הטבל
 מאכילין אותו טבל ולכאורה למה לא
 כתב האי טעמא נמי בטבל ונבלה אם אי
 אפשר לתקן הטבל מאכילין אותו נבלה
 תחילה, עוד יש לדייק דהרי הרמז"ס
 ז"ל כתב בה"ל תרומות ועוד בכמה
 מקומות דתרומה צוה"ז הוא דרבנן
 מפני שטבל צוה"ז נמי דרבנן דאפילו
 בבית שני כבר לא היו כל ישראל בארץ
 ישראל ובצואכס דרשו צביאח כלכס וא"כ
 אמאי אמר טבל ונבלה מאכילין אותו
 נבלה מפני שהטבל צמיחה והרי צוה"ז
 הטבל הוא איסור דרבנן ונבלה בלאו
 וא"כ נבלה חמור. ועיין נוב"י מה
 שהאריך צוה ובאמת ז"ע שהרי הרמז"ס
 בעצמו בסמוך כתב טבל ונבלה וספוחי
 שביעית מאכילין אותו ספוחי שביעית
 שאסורין מדברי סופרים משמע לטבל
 איסורו דאורייתא וז"ע ואי נימא
 דהרמז"ס כתב דינו על עיקר איסורו
 שהוא מדאורייתא א"כ ז"ע למה לא
 כתב מה דינו צוה"ז כדת מה לעשות.

והנה המל"מ צפר"ד האריך בהא סוגיא
 ופי' טעם אחר בהא דלא יוכלו
 לתקן הטבל לא כמו שכתוב ברש"י
 שצריך לאכול את כולו אלא שלא יוכלו
 לתקנו מפני שאין הבעלים בבית,
 והמפריש צלי ידיעת ורשות בעלים אינו
 כלום, או מפני שאין חכם ובקי שיודע
 לתקן ולכאורה נראה דבהא פליגי
 לפמ"ש ביצמות פ"ז איסור טבל מה הוא

טבל ונבלה מאכילין אותו נבלה תחילה
 שהטבל צמיחה וכו' טבל ותרומה אם אי
 אפשר לתקן הטבל מאכילין אותו טבל
 שאינו קדוש כתרומה וכו' ועיין נוב"י
 וזי"ש הנ"ל מה שפלפלו בדברי הרמז"ס
 ז"ל. גם בצג"א האריך להקשות דאמאי
 לא יפריש מה שצריך להפריש ושוב יחזור
 ויטבל וכבר הקשה כן הח"ץ הובא
 בשו"ת יעב"ץ ח"א סי' קל"ה וח"ב סי'
 ז"ט ועיין שו"ת ח"ס יו"ד סי' שי"ט
 שכתב דהעיקר כירושלמי רפ"ד דדמאי
 דתרומת מעשר של דמאי שחזרה
 למקומה מדמעת שלא למקומה אינה
 מדמעת ופי' ר' חגי שס דטעם דמ"ד
 מדמעת משום שהיא מתרת את השיריים
 לאכילה ולמ"ד אינה מדמעת משום
 שאינה מתרת את השיריים לאכילה
 ודו"ק בכל זה.

ולפענ"ד דכל שצשעת הפרשה התכוין
 לחזור ולערב גרע מהא דאין
 מצטלין איסור לכתחילה דהתם עכ"פ
 ישנם שני מינים לפנינו אחד איסור ואחד
 היתר אבל הכא אין שני מינים לפנינו
 שצשעת הפרשה מיד התכוון לטבל נמלא
 דאין כאן הפרשה מעיקרא והי' דמי
 יותר עם מי שיש לו כזית או צ' זיתים
 חולין וכזית תרומה וצריך לתרוייהו אם
 עדיף לערב התרומה עם החולין ויאכל
 הכל דמדאורייתא בטל או שיאכל החולין
 לחוד והתרומה לחוד צלי תערובות
 ודו"ק.

ולפענ"ד י"ל בהקדס קושיא אחרת

המאכל וממ"נ אס הוא דאורייתא לכ"ע קיל ואת"ל דרבנן מ"מ אחד מחמישים פוטר לכ"ע ונמצא אוכל חמשים אחוז חולין נגד אחד תרומה ועדיף שיפריש אעפ"כ וע"כ צריך לומר דליכא לבעלים הכא או אינו צקי בהפרשה וכדעת הפר"ד.

והנה מרן צבי"ש הביא עוד בדרך לחות עפ"י המצואר ציו"ד סי' פ"א דהאוכל דברים אסורים מוליד טבע רע ומזיק לו בזקנותו אעפ"י שאינו עובר באכילתו כגון קטן אוכל נבלות דאין מצווין עליו להפרישו וכ"כ הרמב"ן בכמה מקומות ולא כן מאכל היתר בזמן איסור וכמ"ש החוס' בכמה מקומות (ועיין גיטין ח') דאין הקב"ה מביא תקלה על ידי נדיקים היינו במאכל איסור ולא במאכל היתר בזמן האיסור ולפ"ז כאן נמי הי' נראה דזה הוא הרבותא במשנה [הגם דקל"ע מנבילה שג"כ מאכל איסור הוא ואעפ"כ מאכילין אותו ואולי היינו הך והבין].

ועיין פר"ח יו"ד הנ"ל מה ששפך חמתו על מה שאין מקפידין על הקטנים שאוכלין מעממן או נותנין להם לאכול מאכלות אסורות בקטנותן והתמרמר מאד כי זה מזיק להם בזקנותם והם הם עוי פנים שבדור שרובם גדלים בעונ"ה ויוצאין לתרבות רעה ע"ש דברים כגחלי אש, והביא שם מירושלמי הוצא בחוס' חגיגה (ט"ו ע"א ד"ה שובו) וצ"ע ע"ז שאחר שהי' רבו של ר"מ יצא לתרבות

דעת רש"י דאיסור טבל הוא משום דפתיך ביה תרומה והתוס' הקשו עליו דא"כ כהן יהא מותר טבל כמו שמוחר לו התרומה ולכן פ"י דטבל איסור צפני עלמו הוא ע"ש ועיין תוס' קידושין ל"ח ע"ב ועוד כמה מקומות משמע דהם נמי מפרשי משום דפתיך ביה תרומה ועיין נדה ז' ע"א התם לא פתיכא ביה תרומה הכא פתיכא ביה תרומה משמע דהאיסור הוא משום דפתיך ביה תרומה וכבר הארכתי בזה בכמה מקומות.

ולפ"ז נראה דרש"י לשיטתו דאיסור טבל הוא משום איסור תרומה שבה א"כ למה יפריש התרומה אם יצטרך לאכול כולו עדיף שיאכל טבל כל שלא הופרש שהוא אסור מדין תרומה אבל אכתי אינו קדוש, וזה עדיף מלהפריש וליתן לו תרומה לצד וטבל לצד שאז נותן לו תרומה שהיא כבר קדוש יותר וזהו גם דעת הרמב"ם לפי דעת המג"א סי' תרי"ח שם אבל למ"ד דאיסור טבל היא איסור צפני עלמו א"כ הם שני איסורין נפרדין והיה עדיף להפריש תרומה שהרי תרומה חטה אחת פוטרת את הכרי ואפילו לזאת דרבנן אחד מחמשים מ"מ טבל יש הרבה יותר מן התרומה א"כ כשיאכל טבל יאכל הרבה זמים טבל וכשיפריש קודם יאכל חולין ורק כזית אחד תרומה ועכ"פ לא יאכל כ"כ זמים מן התרומה ממה שיאכל חולין וא"כ הו"ל ממעט באיסורא וכמ"ש הר"ן לגבי נבילה ושחיטה ונמצא ההפרשה לעולם קל אפילו צריך לכל

רעה ואמר רבי נתן כשהיתה אמו מעוברת ממנו עברה לפני ע"ז והריחה מאותו המין ואכלה והיה אותו המין מפעפע בגופה כעכנא, וגרס לעיבור שינא לתרבות רעה בזקנותו.

ומה נאמר כי לא אכשור דרי ויש מקילין לעלמן ובפרט נשים ולפעמים גם אנשים ליתן לקטן או לקטנים ואפילו שלהם או של אחרים, ואומרים אין להחמיר כ"כ הרי קטן היא, ולפענ"ד אדרבה לקטן יש להחמיר יותר, וכבר כתב דו"ק באבני מילואים דאפילו מינוק של יום אחד אין ליתן לו חלב שחבלו עכו"ם ואין ישראל רואהו.

ובאמת נראה ממינוק דמזיק לו יותר מבגדול שהרי ראינו [באלישע אחר] שבפעם אחת הזיקה לו הריח ובאמו לכאורה לא מצינו שגם היא יתה לתרבות רעה רק על בנה וכן מצינו עוד בגמ' בהא אשה שהריחה ציו"כ שינא מבטנה שבתאי שהי' רשע אולר פירות ע"ש וג"כ מפעם אחת הי' ובמשה רבינו מצינו שלא רצה לינק מגוי' אמר פה שעמיד לדבר עם השכינה נראה דאפילו פעם אחת אם ינק לא יוכל לדבר עוד עם השכינה וזיק לו ועיין תוס' ע"ז דף י' באנטונינוס שע"י שינק פעם אחת מאשת רבינו הקדוש לבסוף נתגייר ואף שמרובה מדה טובה מ"מ אם בגוי שינק פעם חלב מאשה דקניית נתגייר ח"ו להיפוך עכ"פ ולכן יש הרבה לדקדק בה ואם בגדול ואחזו בזלמוס התירו גם דבר

טמא אבל מעיקר הדין מזיק לו כ"ש לקטן.

והטעם נראה לזה דבקטן זה עיקר חיותו ובגדול הו"ל כעין זה וזה גורם ויש להאריך בזה עכ"פ הוא דבר גדול מאד ואפילו בשעת עיבורה לא תאכל האם דברים שאפשר יזיקו ח"ו לעת זקנותו לולד. הגם שהיא לעלמה מקילה ח"ו בדברים כאלו או נריכה מחמת שהריחה וכיוצא בזה מ"מ יש לעכב בדבר זה שאמרו ציו"כ היה אבל האמת הוא שגם בכל השנה הדין כן דמ"ש ורציה גמורה מאחר, ולכן נריכה אשה מעוברת שלא תלך למקומות שיש שם ח"ו דברים שיכומסלים לגרום לה תאוה לדבר איסור שבע"כ תהא מותרת לאכול ויזיק לולד והבן מאד.

ולפי שבעונ"ה בזמן האחרון יש כאן מכשלה גדולה אחרת הנני מוכרח להאריך קצת לעורר את אחבנ"י השומעים וחרדים לדבר השם, והוא שבהרבה צחי ישראל מכניסים שפחות עכו"ם [והגם שלעצם הדבר הוא לאו דבר חדש שכבר הי' זה לעולמים שבני ישראל שכרו עוזרת מגויות לעשות מלאכת עבודה הקשה בצית ולהקל על נשי ישראל שיחיו] האמנם משונה הכנסה זו משאר הכנסות כי לפי ששמעתי בהרבה צחים מניחים השפחות שהם ינהלו גם משק הצית כגון צישול ואפיה ומניחין אותם בצית לצדן ובהעה"ב הולכת לעבודה או כיוצא בזה והנה על

ועל הכלים ולא יאכל עד שיעשו שאלת חכם על כל הכלים שבצית. ועיין שו"ת אגרות משה מה שהחמיר מאד בזה.

זאת ועוד אחרת ששמעתי וראיתי שמניחים חינוך הבנים ציד הני גויות כיון שאין האם צבית הם מחנכין אותן והולכין עמהם בשוק וקונים כמה דברים ונותנין להם לאכול וגם כבר שמענו כמה מעשות ממש מחרידות שהני שפחות עושין עליהם התפלות שלהן או שאומרים תפלות על המאכלים שנותנין להילדים ומראין להם דברים טמאים ויותר מזה ליבא לפומי לא גליא והנה פשוט שמי שיש לו מרגליות שזה מיליון דאללאר או יותר לא ימסור ציד השפחה אף שלא יעשה כלום רק שיחוש שמא יגנבנו ומי זה שימסור אולרו הכי גדול שהם בניו היקרים שאין תמורתן בכל העולם להני שפחות אלא שהאמהות יטפלו בזה ולא יתנו להגויות.

ובזה נראה לומר מה דכתיב שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתול דנראה דכשרואים שח"ו שהבן אינו לפי כבודו ורצונו מיד יש לו טענות שהבנים שבדור הזה הם עזי פנים והם לא טובים והוא מלא תערומות על הבנים אבל באמת לא על הבנים התרעומות אלא על המגדלים ומה שחטאו הבנים הוא משום האצות הם הולכים בתר אנשי הדור ולא כאשר ראו אלל אצותיהם ואמותינו שמקרו עצמם על חנוך הבנים ולא מקרו הבנים לשום אדם.

מאכלי כשרות כמה מדקדקין ואין רונים לסמוך על כל רב המכשיר ומדקדקין דוקא שיהיה מהכשר של רב מוצהק ומפורסם והוא פשוט שאין לסמוך בעניי הנשמה על כל מי שהוא ומיהו לאחר הדקדוק וצאין כבר צבית סומכין ומוסרין הכל לגויה שהיא תהי' המכשרת הצבית והכל סומכין עליה בעונ"ה.

ולא מיבעיא לדעת רבינו יונה (אגרת התשובה אות פ"א ועיין חי' תלמידי רבינו יונה ע"ז ל"ה ע"ב) שקדרה שהניחה השפחה על האש ונתצלה התצטיל כמאכל בן דרוסאי אותו תצטיל אסור באכילה ושוברין אותה הקדירה ומגעילין את הקערות שאכלו בהן אותו תצטיל ואם הקערות של חרס ישצרו ואפילו הדליק ישראל האור וכו' ע"ש אלא אפילו להמקילים בהדליק ישראל האור ועיין טוש"ע יו"ד סי' קי"ג וצדיעבד יש לסמוך אשפחות דידן שמצטלות ואין בעה"צ משימה הקדירה על האש ומיהו זה עכ"פ שאין כאן חשש טרפות אבל כשמניח השפחה צבית לצדה ודאי יש כאן חשש טרפות וגרע מהצטיל שאינו אלא איסור דרבנן כשבעה"צ צבית וצפרט כשיודעין שבעה"צ אינה חוזרת עד הלילה וכיוצא בזה ועיין ש"ך שכתב דזמן קצר הוא שהולך להתפלל והארכתי בזה במקום אחר ועיין (משנה"ה ח"ט סי' קי"ט) עכ"פ הוא איסור חמור וצפרט שכמה פעמים מניחים השפחה צבית והולכים לעיר אחרת על שבת וכיוצא בו שיש כאן ממש איסור גמור על הצית

הקצ"ה ח"ו אלא החסרון מהדור שהוא דור עקש ופתלתול והם גרים צנייהם וזה גרמה להם, אבל אם היו צין נדיקים היו כולם נדיקים, וע"ד שאמרו בנח אילו היה בדורו של אברהם היה נדיק יותר, והחינוך (מנזה י"ו) כתב אחר פעולותיו נפעל האדם ע"ש, והכ"נ החסרון ששחתו ח"ו בניי אינו מצניו אלא בדור עקש ופתלתול.

א"י שחת לו, דהנה צער כתיב שחת ארצה לבלתי נתן זרע, ולשון שחת שיך ח"ו באותו חטא הידוע, וגם בדור המצול כתיב כי השחית כל בשר דרכו על הארץ, והנה אמרו ז"ל (נדרים כ') וצרותי מכס המורדים והפושעים אלו בני תשע מדות אסנת משגע"ת, ועיין צ"י א"ח סי' ר"מ שחמה אם אצותיהם חטאו למה יענשו צנייהם וע"ש מה שחירץ, וצפרי משנה הלכות (ח"ו סי' ר"א-ר"ג), וז"ש שחת לו כלומר שהאצ ח"ו משחית באותו עון, אין ההשחתה לו אלא צניו מומם, שהצניס הו"ל צני תשע מדות והמורדים והפושעים דור עקש ופתלתול, וא"כ ההשחתה שלו פועלת על הצניס והתולדות.

עוד נראה דהנה צעו"ה מעשה שטן הנליח שבמקום אשר התורה צרכה את ישראל צריצו צניס וכל הצרכות הם שיהי' ככוכבי השמים לרוב צעוניה"ה ממעטין בזה ח"ו ע"י כמה פעולות שאין להביא על הכתב. והנה הטעם לזה יש משני פנים, הא' שרוצים להלוך עם

וזה שאמר שחת לו כשרואים שח"ו הצניס שחתו ועזבו דרך ה' המקובל עלינו ותראה לאשם הצניס אומר לך לא צניו מומם כלומר אין זה המום של הצניס אלא דור עקש ופתלתול הוא כיוצא בזה אמר שלמה ואל תטוש תורת אמת, והמום הוא צדור שאין מגדלים הצניס כראוי ולכן אמר שאל צביק ויגדך וקניך ויאמרו לך בהנחל עליון גויס בהפרידו צני אדם שהאצות והזקנים יגידו לך שאם בהנחל עליון גויס כלומר הוא הקצ"ה שאם יסמכו על הגויס צעניסם הנוגעים לעליון צ"ה וצ"ש ח"ו זה רק להפרידו מלשון פירוד צין אציו לצנו כי כל ההתקצרות לגוי הוא התרחקות מיהודי וכ"ש מהוריו וע"ד רמז מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטיו כל ידעום ולכן הסומך על גוי' לא יהיה צן תורה ח"ו. (שבת תשובה תש"נ)

"שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתול וגו'" (לב:ה). עיין רש"י וצעה"ת ורמב"ן, ולפענ"ד נראה עוד לפמ"ש צניס אחס לה' אלקיכם, ויש להתפלא האין זה צני א-ל חי זרע קדש מזרע אברהם יחזק ויעקב יפלו כ"כ בהשחתה עד דיוטא התחמנה, ואין לנו חירון אחר רק לפי שצעוניה"ה נתערבו צין האומות בגלות המר ועי"ז ויתערבו בגויס וילמדו מעשיהם, וי"ל צלימוד זכות על צני, שמתמה שחת לו אפילו כשח"ו השחיתו צניי לו להקצ"ה, אבל לא צניו מומם, אין זה מום צצניו של

מדות חגרין מפני מה הויין וכו' אלמין מפני מה הויין וכו' סומין מפני מה הויין וכו', וא"כ בשעת מליה אס ח"ו מתכוין ומתנהג שלא כהוגן הויין לו בנים בעלי מומין, והנה צתורה כתיב ושיחת ארצה לבלתי נתן זרע, וא"כ אותו עון ר"ל הוא נקרא שחת, וגם צדור המצול כי השחית כל צער דרכו, וז"ש שיחת לו כלומר שאם שחת וחושב שהוא השחתה שלו, אבל צאמת כי בניו מומם, שעי"ז נולדו לו בנים בעלי מומין.

אלא דאכתי יש להקשות שהרי אמרו לא יומתו אבות על בנים, א"כ אס האב שיחת למה יענשו הבנים, האמנם כבר כתב רבינו הגדול הרדב"ז במל"ד למה אמרו בממזר לא יבא בקהל ה' ואס אביו חטא בנו נענש ונאסר, ופי' ז"ל דצאמת בעולם העליון ישנס שני מיני נשמות נשמות קדושות וטהורות ונשמות נדחות שחטאו בעוה"ז וצריכין להתגלגל שנית ולקבול לפי חטאם בגלגול הראשון, נמלא דנשמות הטהורות נותנים אותם לצדיקים שמתנהגים בקדושה והמושחתים שעושים מעשה השחתה נותנים להם נשמה ג"כ מהמושחתים, נמלא דשניהם נענשים האב נענש בהולדו לו בן בע"מ בשביל חטאו והנשמה שהיתה ממילא חייבת לקבול נתנה להאב המושחת הזה ע"ש דברים נפלאים, וז"ש שיחת לו שהוא חושב ששיחת לעצמו ואמר לא אלא שבניו מומם, שיהי' לו בנים בע"מ, ודלא תקשה למה יסבלו הבנים, מירץ דור עקש ופתלתול שאותן הבנים הם מדור

רוח הזמן די מאלדע, והשנית מפני דאגת הפרנסה, אבל תרווייהו שקר מוחלט הם או משום המאלדע הנה מי הוא אשר עשה מאלדע זו דור תהפוכות, והכל יודעים כמה נהפכים הם מדרך החיים, ואי משום פרנסה ואטו דואג הוא על ה' שאין לו צמה יפרנס ועושה גמילת חסד עם הקב"ה, הלא הוא זן ומפרס לכל מקרני ראם עד ציני כנים.

וז"ש שחת לו ר"ל שחת ארצה, לא בניו מומם, שאינו רוצה צניו, או משום כי דור תהפוכות המה ומה לו לילך צתר דור תהפוכות הזה, ואי משום פרנסה, הלה' תגמלו זאת שרוצה לעשות גמ"ח עם הקב"ה, הלא הוא עשך ויכנך ויש לו דין שיתן לך, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודר שאל אביך ויגדך וגו' שהי' אבותינו ואבות אבותינו מרצים במצות פ"ו, והגם שלא הי' להם היכולת כמו שהוא בזה"ז ואפ"ה סמכו על השם שה' הוא המוריש ומעשיר, שהרי בהנחל עליון גוים, כלומר שרוצה הקב"ה בעמו אז צידו להנחיל גוי כולו למשפחה אחת או ח"ו להיפוך, כי חלק ה' עמו יעקב אבל נחלתו.

עוד אמרו ז"ל בעון הו"ל בנים קטנים מתים, וא"כ שחת לו אז ח"ו בניו מומם, שהם מתים בחטאו זה וגו'.
(שנת תשל"ח)

"שחת לו לא בניו מומם" (לב:ה).
נראה לפמ"ש נדרים (כ' ע"א) דבני תשע

עקש, ומגלגלין זכות ע"י זכאי וכו'.

(שנת תשמ"ז)

"שחת לו לא בנים מומם" (לב:ה).
נראה לפמ"ש במס' אבות מה צין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של זלעם הרשע, ותמהו המפרשים אמאי לא קאמר מה צין אברהם אבינו לזלעם הרשע, ומירצו זלעם היה מתלבש כאברהם אבינו ולא היה נראה שום חילוק צינייהם, וזה דורש לתלמידים וזה דורש לתלמידים, אמנם לאחר שראו התלמידים שזה יצאו לתרבות רעה אחר תאום עוה"ז וכיוצא בזה, ותלמידי אברהם אבינו הי' יראי השם עושי רצונו, אז נתצרר הדרך האמיתי, ולכן אמר מה צין תלמידיו וכו'.

כתיב ושחת ארצה לבלתי נתן זרע, ונמצא אותו החטא ח"ו נקרא שחת, וז"ש שחת לו שהוא חושב שהוא שחת לעצמו רק שאין לו בנים יותר ואין לו מי לשמשו והוא מוותר ע"ז, ואמר לא אין הדבר כן אלא בניו מומם, שזה מטיל מום צניו, שהרי היה לו להעמיד דורות והוא ח"ו הוליד רוחות ושדים, דור עקש ופחלתול, ואמר הלה' תגמלו צניחותא וכי לה' הטוב תעשון כן, והלא הוא אביך קניך הוא עשך ויכנך, כלומר שאם רוצים לחסך השם שלא ינטרך ליתן פרנסה לבנים אלו, וכי לה' אתם עושין זאת הלא הוא אביך קניך הוא עשך ויכנך, וכמו שהזמין לך די מחסורך כן יזמין גם לבניך הנוולדים, והארכתי בזה לצורך הזמן.

"שחת לו לא בניו מומם" (לב:ה).
נראה לפמ"ש ולו אנחנו עמו שיש שם קרי וכתיב שכתוב ולא צא' ונקרא לו בוא"ו, ולפ"ז יש לומר האזינו השמים ואדברה וגו' יערף כמטר לקחי תול כטל אמרתי וכל זמן שישמרו בני ישראל החורה ויתקיים בהם כל הטובות שיעדה להם החורה עד הבו גודל לאלקינו אז נקראו ולו אנחנו עמו אבל אם ח"ו יחטאו אז ישחיתו וגם את ה"ולו" אנחנו ישחיתו ויהפך לו ל"לא" ח"ו, וזה שאמר שחת לו כלומר ל"ו שנאמר בוא"ו ישחיתו על לא באל"ף שח"ו לא אנחנו עמו, וזהו שחת לו בוא"ו על לא צא' שח"ו לא בניו הם וזהו לא בניו מומם.

והנה ישנם אנשים שהם עוצרי עצירה זננעה צינו לצין עצמו ואומר מי רואני ומה שעושה אינו מוסיק לאחרים כלום, אבל זה אינו דניכר בסוף על הצנים, וז"ש שחת לו הוא חושב שאין השחתה אלא לו לעצמו ולא לאחרים, וע"ז אמר לא אין הדבר כן אלא כי בניו מומם, המום ניכר אח"כ על הצנים וצפרהסיא, והם כבר דור עקש ופחלתול.

א"י שחת לו, דהנה צעונ"ה פשתה הנגע זרעת והמגפה צין שומרי החורה באתו עון ואין רוצים צנים ודי להם באחד ושמים ככל הגויס ח"ו, וטענתם שאין להם כל צורך לגדל הצנים וההולאות מרובות, והנה צער ואונן

משל למה הדבר דומה למלך ב"ד שכעס על בנו וכו' ואנן קרויין בני דכתיב בני אהם לה' אלתיכס א"ל אהם קרויין בני אהם קרויין עבדים זומן אהם שעושין רלונו של מקום אהם קרויין בני ובזמן שאין אהם עושין רלונו של מקום אהם קרויין עבדים ועכשיו אין אהם עושין רלונו של מקום אמר לו הרי הוא אומר הלא פרוס לרעב לחמיך ועניים מרודים תביא בית אימתי עניים מרודים תביא בית האידנא וקאמר הלא פרוס לרעב לחמיך ע"כ. וז"ל ולהנ"ל ז"ל דר"ע השיב לו כר"מ דאפילו בשעה שהם עניים מרודים תביא בית אעפ"כ הם בני אה' וכנ"ל ונילוו אנו בהם מדינה של גיהנם. (שנת משנ"ב)

"הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם" (לב:ו). ות"א עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו, וכתב האבן עזרא בספר מאזנים אמר ר' שמואל הנגיד נחזר לנו שה"א לה' לצדה היא, עיין באבי עזרי כאן עה"ת, וז"ל למה כתבה בתורה לחיבה חדא והוא שמי תבות, וגם לא מלינו חיבה בת אות אהם בכל התורה.

והנראה להנה כתיב בהבראס בה' בראס, ובגמ' מנחות כ"ט ע"ב אמרו מ"ד כי צי-ה ה' צור עולמים בה"א ברא עוה"ז וצי" ברא עוה"ב, ופריך ולמה נברא עוה"ז בה' מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה ללאת ילא, ומ"ט תלי' כרעי' דאי הדר בתיובתא

ומיהו בגמ' (קידושין ל"ו) בין לאציי ובין לרצא האי בני אהם מאי דרשי ביה האי מיבעיא לכדתניא בני אהם לה' אלתיכס זומן אהתן נוהגים מנהג בני אהם קרויים בני אין אהם נוהגים מנהג בני אין אהם קרויין בני דברי ר' יהודה ר"מ אומר בין כך ובין כך אהם קרויים בני שנאמר בני סכלים המה ואומר בני לא אמון צם ואומר זרע מרעים בני משחיתים ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אהם יאמר להם בני א-ל חי מאי ואומר וכי תימא כי פלחו לעו"כ לא מיקרו בני ת"ש ואומר זרע מרעים בני משחיתים וכ"ת בני משחיתים הוא דמקרי בני מעליא לא מיקרו ת"ש ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אהם יאמר להם בני א-ל חי ע"כ. ועיין רש"י שם דהשתתה הוא ע"ז. וז"ש שחת לו לא ואעפ"כ בני נקראו אלא בני מומס עד שישובו בתשובה הגם שח"ו ישחיתו מ"מ בני הם.

ובזה מובן מה שאמרו (צ"ב י" ע"א) שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלתיכס אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסם א"ל כדי שנילוו אנו בהן מדינה של גיהנם א"ל אדרבה אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורים וזוה שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו כששמע המלך לא כועס עליו ואהם קרויין עבדים שנאמר כי לי בני ישראל עבדים א"ל ר"ע אמשול לך

מעילי ליה, ולעיל בהך לא מסתייעא מילתא.

והנה זאת הי' משנים קדמוניות אשר חלקו ביניהם מי שהקדיש עצמו לעוה"ב, ומי לעוה"ז, וזה היה דרכו של נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, ואת האלקים התהלך נח, כלומר שרק את האלקים שהוא עוה"ב, וכן היה דרך צנו שם, אבל אברהם אבינו הראה דרך אחר קונה שמים וארץ, ובתרגום ירושלמי דאחאחד שמיא וארעא, ולכן כשראה שם צן נח דרכו בקודש של אברהם אבינו נתן לו את הכהונה והוליא לחם ויין, כלומר שמנד אחד הוא נותן לרעבים לחם ויין, ומנד השני צהא מעשה גופא הוא כהן לא-ל עליון, וזה צרוך אצרים לא-ל עליון. ומה"ט דרשו לגנאי אילו היה צדורו של אברהם לא הי' נחשב לכולם, דעיקר עבודת ה' הוא להתאחד שמיא וארעא, ולריך האדם שגם הגשמיים שהוא העוה"ז יקדש ויטהר וזה כל האדם, וע"ד שאמרו ויחזו את האלקים אפילו ויאכלו וישתו, ובכל דרכיך דעהו (ועיין דרשות הר"ן דרוש הששי באריכות).

וזה נראה פי' הפסוק ה' לה' תגמלו זאת ה' הוא תיבה צפני עצמה שהוא מרמו על עוה"ז, אבל מ"מ הוא תיבה אחת עם ה', כלומר שגם הה' שהוא מרמו לעוה"ז הגם שהוא תיבה צפני עצמה מ"מ לריך שתחזר תיבה אחת עם ה' שגם הה' העוה"ז תהי' לשם שמים, אכילה ושחיה ומשגל מחזיר

אחר פרנסה, הכל יהי' לשם שמים, ולזה אמר עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו, דכיון דקבילו אורייתא הלא ראו שהוא תיבה אחת עם ה', שגם ע"י עוה"ז יוכל להגיע להשם כל שיש לו דעת ואינו מפרידו מה', ועיין ערוגת הצושם כאן הל' תגמלו זאת. (שנת משל"ה)

"ימצאהו בארץ מדבר וגו' יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו" (לב:י). עיין רש"י אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר וצתהו ילל ישמון ארץ זיה ושממה מקום יללת תנינים וצנות יענה וכו' יסובצנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו ע"ש.

ונראה לפמ"ש צשפע חיים לכ"ק אדמו"ר מרן זלוקלה"ה פ' האזינו מש"ז (שנת פ"ח ע"א) שכפה עליהם ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב וכו' שפי' שזה היתה מדריגת צדיקים שעבדו כל עבודתם צלתי לה' לצדו וכמו שאמר רבה"ק ר' אלימלך זי"ע כשאצא לעולם האמת וידוני אותי צ"ד של מעלה לגיהנם על עונותי ואשאל אותם את דברי מי אתם אומרים לי ויענו לי שכך נזה ה', אז אקפוץ בשמחה רבה אל הגיהנם צידעי שבזה אני מקיים מצות צוראי עכד"ק וכך היתה עבודת שאר צדיקי אמת, ומצינו צר"ע צשעת מיתמו סרקו אותם במסרקות של צרול ואמרו לו תלמידיו רבי עד כאן אל כל ימי הייתי מצטער מתי תבא לידי ועכשיו שבא לידי

אפאיהם למיכלי מנהון רוח קדשי תחת
אשר אשביטה מאנוש זכרם.

וי"ל לפמ"ש אין השכינה שורה אלא
על משפחה מיוחסת ואדם מיוחס
בישראל ומה"ט כתבו החוס' יצמות (מ"ו
ע"ב) קשים גרים לישראל כספחת כיון
שאין להם יחוס וגורם לסילוק שכינה
מישראל דאין השכינה שורה על גרים
והטעם דאין לעכו"ם יחוס משום דכתיב
וזרמת סוסים זרמתם שהפקירו את זרעו
ואין לו יחס נמצא דהנולד מזרע הפקר
או שהפקירו זרעו אין השכינה שורה
עליו.

ובזה י"ל מה שאמרו חז"ל תינה דקדיש
בכספא הפקיעו חכמים לקידושין
הימנו בהפקר ב"ד ה' הפקר אלא
מקדש בביאה מאי איכא למימר ומשני
עשאוהו לבעילתו בעילת זנות, וז"ב מאי
לשון עשאוהו לבעילתו בעילת זנות
ולהנ"ל אחי שפיר שהפקירו את זרעו
ונשאר זרע הפקר והנולד מזרע זה הו"ל
בעילת שאינו מיוחס אחריו. ולפי"ז אחי
שפיר אפאיהם אשיתם פאה להשליכם
מעלי כהפקר ולכאורה א"א כיון שהם
זרע אברהם יצחק ויעקב ומתיחסים
אחריהם א"א להשליכם ולכן פרש"י
אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר וכיון
שאפקיר את זרעם ממילא אין רוח"ק
שורה עליו דהו"ל זרע אינו מיוחס. לולי
כעס אויב אגור וגו' פן יאמרו ידינו
רמה ולא ה' פעל כל זאת כלומר שלא

לא אקיימנה, ביאור הדברים שכל ימיו
הי' רוצה ליהרג על קידוש שמו ית' והי'
מנטער על זה אלא שהקב"ה ברוב
רחמיו שצריך הנדיק בעולם הזה אז
שולח לו כל מיני שומרים ביודעים ובלא
יודעים בהשגחה פרטית שלא יזוק ח"ו.

וי"ל דזה שאמר ימצאוהו בארץ מדבר
ובתוהו ילל ישימון כלומר
שהנדיקים שקשה להם לדור בין אנשים
שאינם הגונים ורוצים למקור להשי"ת
ויולאים לארץ מדבר והגם כי שם סכנה
מחמת תנינים וצנות יענה נחש שרף
ועקרב אמנם הם מוכנים למקור נפסם
להשי"ת שמו ורחמנא ליבא צעי ואז
אדרבה הקב"ה יסובצנהו יצוננהו יצרנהו
כאישון וכפי' רש"י יצרנהו וגו' מנחש
שרף ועקרב ומן האומות כאישון עינו
ובחסד וברחמים אכ"ר.

"אמרתי אפאיהם אשביטה מאנוש
זכרם" (לב:כו). ובפרש"י ויש לפרש
אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי
הפקר ע"ש ובשפע חיים בצעודת היום
ובת"י אמרית צמימרי למיכלי מנהון רוח
קדשי, ופי' כ"ק אדמו"ר מרן זוקלה"ה
ע"פ המצואר בזוה"ק בשו"ת דברי חיים
יו"ד סי' ק"ה, שאין ספק שרוה"ק
שורה גם עתה על הראוי לו אע"פ
שבטלה הנצואה מן הנביאים ע"ש. ונ"ל
שאם ח"ו מגיע עונש מיתה לבר ישראל
אז השי"ת ברוב רחמיו נוטל הימנו רוח
הקודש ומתכפר לו וז"ש אמרתי

יאמרו ויודו שהשם סילק מהם והפקירם
אלא יאמרו ידינו רמה.

"כי אשא אל השמים ידי ואמרתי חי
אנכי לעולם" (לב:מ). הנני מעתיק פה
פי' נפלא מרבינו נסים גאון על מס'
ברכות (ל"ג ע"א) ואולם חי אני אמר לו
הקצ"ה למשה משה החייתיני בדברך, זה
הדבר קשה היה בפני התלמידים והיו
מלעיזים בו עלינו החולקין על דברי
רבותינו ז"ל וכו' ואני ברחמי שמיא
פירשטיה פירוש נח וביארתי טעמיה
ביאור יפה, (במדבר יד:טו) "מצלתי יכולת
ה'" יכול ה' מיבעיא ליה אמר ר' אלעזר
אמר משה לפני הקצ"ה רבש"ע עכשיו
יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקיבה
ואין בו כח להזילם אמר לו בן עמרם
והלך כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי על
הים אמר לפניו רבש"ע יאמרו לפני מלך
אחד יכול לעמוד בפני ל"א מלכים אינו
יכול לעמוד אמר ר' יוחנן מנין שחזר
הקצ"ה והודה למשה שנאמר ויאמר ה'
סלחתי כדברך תנא דבי ר' ישמעאל
עמידין אומות העולם לומר אשרי תלמיד
שרבו מודה לו, ואולם חי אני אמר רבא
א"ר יצחק א"ל הקצ"ה למשה משה
החייתיני בדברך ע"כ היא הדרשה
שנאמרה בה הפסוק.

ופירושה אנו מזכירין, דע לך כי החיים
והיכולת שתי מדות הן
ממדותיו של הקצ"ה שהן מדת עצמו
וגדולתו שאין נחלפין ממנו כלל כי הכוח
והיכולת אינם נמצאים אלא צמי שהוא חי

ומי שהוא חי העולמים שלא יתמו שנותיו
אי אפשר שלא יהיה יכול וזה הדבר
אע"פ שהיא שריר ומקויים בסברה יש לו
חיזוק מן הכחוב והיינו דכתב רחמנא
(דברים ל"ג) כי אשא אל שמים ידי
ואמרתי חי אני לעולם פתח בזכרו היד
שהוא היכולת וסיים בזכר החיים ואמר
חי אני לעולם קיימת לו היכולת מפני
שהוא חי העולמים, ובעת שאירע מעשה
המרגלים ואמר הקצ"ה להשמידם
לאומתו נגש הנביא עליו השלום בתפלה
בעדם ואמר בכל דבריו מצלתי יכולת ה'
ולפי שידע הקצ"ה כי אמת דבר וכי אם
הוא משמיד את העם במדבר ואינו
מכבש לפניהן את ארץ כנען האומות
אומרים עליו כי קצרה ידו ותשש כחו
ואינו יכול לעמוד כנגד ל"א מלכים
ולגרשם מפני בניו ולפיכך קבל תפילתו
בעדם ונעתר לו ואמר סלחתי כדברך
ואמר לו אח"כ ואולם חי אני הודיע
לנביאו שבדאי חילו השמידם לעם היו
האומות אומרים שאין לו יכולת ולא היו
מכירין גבורתו והואיל ואין מתברר להם
שהוא יכול ג"כ אין מתברר להם שהוא
חי.

והנה צביל עמירת הנביא בעד העם
הודו האומות כי יש להקצ"ה
החיים לעלמין ונתברר להם שהוא חי
וקיים וזכה הנביא לשבח צביל זה הדבר
כי צביל עמירתו נודעה גדולתו של
מלכנו ועצמו וגבורתו ונתפרסמו בקלות
הדרך ונתברר ונתקיים כי הקצ"ה
יתעלה שמו חי בעצמו ולפיכך א"ל

אמרו דברים היוצאים מן הלצ נכנסים אל הלצ ויהגם כי כנראה שאין זה מימרא בש"ס אלא האצן עורא אמרו (הוצא בס' שירת ישראל עמוד קנ"ו) אצל דברים היוצאים מעץ או טייפ וכיוצא בו אין נכנסים אל הלצ כי בלצ ולצ ידברו.

ועיין רמב"ם בפיה"מ מצות סופ"ה לפוס זערא אגרא דצריך ללמוד מפי מלמד דוקא ולא יתקיים מן החכמה אלא מה שחלמוד בטורח עמל ויראה מן המלמד אצל קריאת התענוג והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה, וצח' הארכתי דאין יוצא צטייפס אלו לימוד התורה אם לא שמוציא צפיו מה ששומע. (שנת תש"מ)

"כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא אל הארץ וגו'" (לב:בב). עיין אוה"ס הקדוש שתמה אחר שאמר ושמה לא תבא מה מקום לחזור ולומר אל הארץ, ועיין א"ע שג"כ הרגיש בזה.

ונראה לפענ"ד דלכאורה יש להבין במקרא המוסב על חטא משה ואהרן שנאמר על אשר מעלתם צי בתוך בני ישראל צמי מריצת קדש מדבר צין על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל למה חזר פעמיים במקרא זה בתוך בני ישראל היל"ל על אשר מעלתם צמי מריצת אותי בתוך בני ישראל. עוד יש לדייק בעיקר העונש של משה ואהרן שלא יכנסו לארץ מה מדה כנגד מדה

רחמנא ואולם חי אני אחר שאמר כדצריך חיכף לה ודרשי ליה רצנן החייתיני צדצריך כלומר שצצביל עחירתך גרם הדבר ונחצברר לאומות שאני חי וזה הוא צד החירוץ של זה הדבר והיה נעלם מאד, וסיים ר"ן גאון ז"ל וסייעני הקצ"ה לגלותו ולפרשו ולא ראיתי אדם שקדמני לזה החירוץ וזה הפירוש יהיה שמור צידך עכל"ק. העמקתי לשונו הקדוש אות צאות למען שמו ית'.

"ויאמר אליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום" (לב:מו). וצרש"י שימו לבצכם צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים לתורה, וכן הוא אומר (יחזקאל מ') צן אדם ראה צעיניך וצאזנך שמע ושים לבך וגו', ויש לפרש מה שאמר עיניו לפמ"ש ז"ל והיו עיניך רואות את מוריך ואמר רבינו הקדוש הא דעדיפנא מחצראי (עירובין י"ג) דראיתי את ר"מ מאחוריו ואילו הי' רואה אותו מלפניו הי' יותר גדול והארכתי בזה.

והנה מכאן יש להוכיח לאלו החושצים שמקיימים מצות לימוד התורה ע"י ששומעין צלכתם צדרך וכדומה תקליע [טייפ"ס] דרשה או מאמרי הלכה וגמרא, וזה אינו, כי צפעולה זו עדיין חסר צחנאי לימוד התורה שהרי חסר כאן והיו עיניך רואות את מוריך שיהיו עיניו מכוונים לראיית פני רבו וגם צאזניו אינו שומע מן המחוייב צדבר רק מעץ ואצן, וגם ליכא שימת לב כי כב

ויחשבו ח"ו שיש עכ"פ חלק מכחי ועולם ידי ויסמכו על הטבע עכ"פ והקצ"ה רצה שידעו כולם שבארץ ישראל הכל למעלה מהטבע ולכן הפגם היה בתוך בני ישראל לאחר שיכנסו לארץ.

וז"ש על אשר מעלתם בי ומעילה הוא שינוי עיין מעילה (י"ח ע"א) כי תמעול מעל אין מעל אלא שינוי וכן הוא אומר איש איש כי תשטה אשתו ומעלה זו מעל ואומר וימעלו באלהי אבותיהם וגו', וזה על אשר מעלתם בי שיניתם בתוך בני ישראל שנעשה שינוי בתוך בני ישראל בעצם הפעולות על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל שאם היו מדברים אל הסלע הי' נתקדש שמו בתוך בני ישראל והיו זנ"י יודעים שהכל מאתו ית' ברוחניות ואפילו הדברים הגשמיים מקורם ברוחניות למעלה מגדרי הטבע, אבל עכשיו נשתנה והכניסו קצת בדרך הטבע, וא"כ כשיכנסו בארץ ישראל נמי יחשבו בדרך הטבע עכ"פ במקלת. ולכן העונש מדה כנגד מדה.

וז"ש כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבא ונתן טעם אל הארץ אשר אני נתן לבני ישראל וכיון שאני נתן לבני ישראל הארץ אילו קדשתם אותי הי' הארץ נתעלה אלכם ועכשיו הארץ נמי נשתנה במקלת, והבן.

היא זו שבשביל שלא קדשו שם שמים בני מריבה לא יכנסו לארץ.

ונראה דאם היו מקדשים ש"ש בני מריבת קדש בתוך בני ישראל והיו כולם רואים הסלע נתן מימיו כדיבורו של משה הי' קידוש השם גדול והיו זנ"י נתעלים בקדושה ולא היו חוטאים עוד והיו חוזרין בתשובה עד שהיו נכנסין כולם בארץ ישראל או עכ"פ הנשארים היו נתעלים בקדושה והיו נשארים בקדושה זו, כי היו יודעים שמעלת ישראל הוא שאפילו דבר גשמי מעלתו רבה ברוחניות והוכחה היו לוקחים מעצם הענין כי ברוחני ודברתם אל הסלע והוא מימיו והיו נשארים במעלה גדולה, וגם ארץ ישראל הי' בצחינת רוחני ממש למעלה מהטבע הכל ולא היה זה דרך הטבע בהנהגה כ"ש בארץ ישראל.

אבל כיון שלא קדשו ש"ש בתוך בני מריבה וזה גרם לפגם בעצם קדושתם של בני עמם ולפיכך נשאר קצת ספק בהנהגה למעלה מן הטבע ונשארה מחשבה שנריך עכ"פ להכות ולעשות פעולות גשמיות בדרך הטבע וממילא כשיכנסו ישראל לארץ ג"כ ינטרכו להשתמש בענינים גשמיים להכות את הסלע וכיוצא בו להוציא ממנו פרי,

פרשת וזאת הברכה

פארן ואמא מרצנות קודש, רמו להם עשו ושאר גויים שיהי' צריכין בני ישראל לישב בגלות ציניהם, ואמר להם שהעיקר תורה ליה לנו משה מורשה קהלת יעקב, שבזמן שבני ישראל ישמרו התורה ויעשו קהילת יעקב לא יאונה להם כל רעה ח"ו.

"והם תכו לרגליך ישא מדברותיך" (לג:א). נראה לפ"מ שאמרו (תגיגה ה' ע"ב) רב אידי אבוי דר' יעקב הוה רגיל דהוה אזיל תלמא ירמי באורחא וחד יומא צבי רב והווי קרו ליה רבנן בר צבי רב דחד יומא חלש דעתיה קרי אנפשיה שחוק לרעהו אהי' וגו' (איוב י"ב) אל ר' יוחנן במטותא מינך לא תעניש להו רבנן נפק ר' יוחנן לצי מדרשא ודרש ואומי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפזון וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה וכו' ע"ש. נמצא דזכה לתורה מיום אחד בשכר הליכתו שלשה חדשים וזאתו שלשה חדשים וז"ש והם תכו לרגליך מלשון כתתו רגליכם (שלהי זרכות) ישא מדברותיך אפילו בשכר פסיעות ישא מדברותיך יזכו לדבר בתורה.

ולזה מקיים תורה ליה לנו משה מורשה קהלת יעקב, שהתורה ירושה הוא

"וזאת הברכה אשר ברך משה איש אלקים את בני ישראל לפני מותו" (לג:א). ופירש"י אם לא עכשיו אימתי. ולפענ"ד נראה דאיתא בזה"ק מ' יום קודם הסתלקות הנדיק נשמתו עולה לג"ע לראות ולהכין לה מקומה, ואז הנדיק נתעלה בקדושתו עד למעלה ראש, והנה בטח משה רבינו קודם הסתלקותו נתעלה במעלות קדושות וגבורות בלתי שיעור עד שנעשה מלאך אלקים ותחסרהו מעט מאלקים, והרגיש שאז היתה הזמן מוכשר לברך את ישראל, וז"ש וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים, היינו שאז כבר נעשה איש אלקים ממש, ומפרש כי לפני מותו, שזה היתה הרגעים האחרונים לפני מותו ונתגלה בקדושה העליונה, ובירכס בטובו באותו שעה בכדי שברכתו יעשה פרי.

או יאמר דהנה משה רבינו לעולם חשב כי עדיין הגזרה יחבטל ויכנס בעלמו לארץ ישראל ואז הוא יהי' עם בני ישראל ויצנה בהמ"ק ולא יאונה להם שום רע ח"ו, אבל כשראה שיום מותו קרב ולא בטלה הגזרה, וא"כ לא יכנס לארץ, ונחודע שבני ישראל יגלו עוד מאה"ק לבין האומות וינטרכו לברכת אותו נדיק שלא יטמעו בין האומות ח"ו, וז"ש אשר ברך משה וגו' לפני מותו כיון שראה שכבר הקריב זמנו, ויאמר ה' מסיני בא ורח משעיר למו הופיע מהר

וחסודה כתר של הקב"ה תורמינו
הקדושה.

ובזה נראה לומר הטעם שנוהגים שהצר
מנוה דורש בשנת י"ג, דהנה
מנהג ישראל מאז ומקדם אשר החתן
דורש הנקרא חתן פשעטיל בשעת
אירוסין כדי שלא יהא המחתן בכלל
הנותן צמו לע"ה כאילו כפתוה לפני
הארי, ומראה החתן שהוא יודע לדרוש
ואיננו ע"ה ויכול לשמור על צמו כח"ח,
והכ"נ הצר מנוה שנתארס לצמו של
הקב"ה דורש בח"ת כדי שלא יהי'
האירוסין לע"ה ח"ו ויהא הקב"ה כאילו
נותן צמו לע"ה, ומראה שצדעתו לשמרה
ולאזהבה.

והנה דרשו ז"ל לא ימוש מפין ומפי
זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה'
מעמה ועד עולם, ודרשו שכל מי שיש לו
בן ת"ח ובן צנו ת"ח שוב התורה
מחזרת על אכסניא שלה, ולכאורה למה
כריך ג' והלא באיסורים קיי"ל כרבי
דצמרי הוה חזקה וא"כ הכ"נ צמרי
כשהוא ובנו ת"ח שוב הי' לה לתורה
להיות מחזרת על אכסניא שלה, אבל
נראה דודאי אין זה מטעם חזקה, דהלא
תורה מונחת בקרן זוית וכל הרואה
ליטול את השם יבא ויטול, אלא שמאחר
שראינו שהאב והבן ובן צנו כולם למדו
את התורה והם ת"ח זה סימן שהתורה
אהובה עליהם כ"כ והם מכבדים ת"ח
ובני תורה, וזה מעורר אהבת תורה
בבניו, וכמ"ש במס' אבות יהי ציתך צית

לבני ישראל אלא שמנוה להתייגע עליה
ולא תאמר ירושה הוא לך ואולם לאחר
שנתייגע עליה הרי היא ירושה לו, וגבי
ירושה קיי"ל דנותנין לו בכל אופן ולכן
אפילו לא למד רק יום אחד בששה
חדשים מורשה הוא לו אם כמת רגליו
בעצורה. (שנת משנ"ה)

"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת
יעקב" (לג:ד). נראה דהמהרש"ל צי"ש
חקר אי סעודת צר מנוה שנוהגין לעשות
אי הוה סעודת מנוה, והעלה שאם הצר
מנוה דורש בחידושי דאורייתא ודאי הוה
סעודת מנוה, ועיין בשאר אחרונים מה
שפלטו צוה. ומה שנלפענ"ד כעת לפי
מה שאמרו בגמ' תורה זוה לנו משה
מורשה אל תקרא מורשה אלא מאורשה,
שהתורה היא ארוסה לישראל, וכמ"ש
וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק
ובמשפט ובחסד וברחמים וגו', ובגמ'
פסחים ההולך לשחוט את פסחו ולמול
את בנו ולעשות סעודת אירוסין בצית
חמיו וכו', וצ"ע ואחרונים נחלקו אי
סעודת אירוסין הוה סעודת מנוה או
לא. ונראה דהא צהא תליא, דאי נימא
סעודת אירוסין הוה מנוה הי"נ סעודת
צר מנוה, והוא דכשנכנס לשנת י"ג
ונעשה צר מנוה נעשה מחויב בתורה
מדאורייתא, וא"כ בזמן הצר מנוה
נתארס עם התורה בצחינת אל תקרא
מורשה אלא מאורשה, וארשתיך לי
לעולם, וא"כ הסעודה שעושין הוא
בצחינת סעודת אירוסין והכל שמחין
שזכה לשידוך הגון כזה, כלה נאה

התורה, והעצה לחזור ולישא בת ת"ת ועיי' תחזור התורה לאכסניא שלה וש"י (עיי' ס"ח ס"י ע"ג).

והנה ש"צ הצר מצוה הוא כבר מדורות גאוני וקדושי ארץ קח"ז הרה"ג ר' בן זיון בלום בן מרן הגאון הקדוש ר' עמרם גאון בלום בעל בית שערים ולמעלה בקדש מרן ר' עמרם חסידא מנוחתו כבוד נפת עיה"ק אשר זכיתי ב"ה למצוא את קברו ע"י האלשיך הקדוש, ושמתי עליו מצבה ב"ה, ולמעלה בקדש מהר"ל מפראג ורבי ר' העשיל ובעל חוי"ט ועוד ועוד עד דוד המלך ע"ה, ומצד השני נכד לבעל מראה יחזקאל והבאים אחריו, פני מבין ועוד שרפי מעלה קדושים אשר בארץ המה ולהבחל"ח דודי הרה"ח מוה"ר דוב בלום, ובטח שזכות זקניו הקדושים יעמוד לו, והתורה מחזרת על אכסניא שלה רק שיפתח לה הדלת, והשי"ת יעזור לאביו ולאמו שיזכו לגדלו לתורה ולגדולה במקום אחד כאות נפשם בזכות אבותינו הקדושים. ודבר הלכה שאמרתי עיין בתשובה מש"כ בזה בס"ד, בענין ברכה על אכילת עיו"ב.

"וישכון ישראל בטח" (לג: כח). הנה סגולה זו הינה רק כשהן צדד וכדכתיב הם עם לצדד ישכון ובגוים לא יתחשב ואז שוכנים בטח אבל כשח"ו ויתערבו בגוים אז חסר הבטחון וכך אמרו פחדו בציון חטאים.

ועד לחכמים, ואמרו במס' שבת דרחים רבנן ה"ל צנין רבנן, וא"כ ודאי שבית זה היחה אכסניא לתורה ולכן ילאו ממנו בני תורה, וז"ש שוב תורה מחזרת על אכסניא שלה והבן.

ומורגל צפי העולם לפרש ומטי בה בשם מרן החפץ חיים זצ"ל שאמר אף שראינו בעוג"ה כמה שהיו הוא ובניו ת"ח וצ"צ ואפילו הכי לאחר כן ח"ו פסקה תורה מהם, ואמר דודאי תורה מחזרת על אכסניא שלה אבל זה רק אם האכסניא פותחת את הדלת ובעל האכסניא מקבל את האכסנאי אז חוזר, אבל אם אכסנאי שבא לאכסניא פעמים ושלוש פעמים וכשבא פעם הרביעית ומלא הדלת סגור ומסוגר אז מוכרח לבקש לו אכסניא אחרת, והכ"נ אם התורה אמת שמחזרת על אכסניא שלה אבל זה כל זמן שהאכסנאי פותח הדלת אז יותר קל לו ללמוד תורה, אבל אם הוא סוגר את הדלת ואינו מייגע על התורה אז ח"ו התורה הולכת למקום אחר.

ומיהו בס"ח ראיתי שכבר הקשה קושיא זו שהרי ראינו דורות שלפנינו כולם נדיקים ולומדי תורה דור אחר דור [האבות והשבטים כולם היו ת"ח תופסי ישיבה] והאיך שהדור הזה לא זכו לתורה ורובם או כולם ע"ה ואיך אפשר שיהי' ח"ו איש מישראל ע"ה. ומי' דודאי אחד מהם נשא אשה שאינה ראוי' ומזה בטלה

בדבר טוב וגם יש לדקדק למה נקרא זה יד החזקה ומה גבורה יש בזה לשצר הלוחות ודברי חז"ל ידועים.

ונלפענ"ד לפמ"ש ז"ל עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך בשביל עת לעשות לה' (ברכות נ"ד) ופעמים שהפרתה זו קיומה של תורה והטעם שלמתן המקולקל קשה יותר מלעשות חדש וע"ד שאמרו קשה עתיקתא מחדתא. ולכאורה מנ"ל דמותר לבטל דברי תורה כדי לעשות לה' וע"כ ממשא ששצר הלוחות והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שאמר אשר שצרת יישר כחך ששצרת ע"ש (שנת פ"ו) והכ"נ שצר לוחות האלו שחטאו עליהם וקבל לוחות שניות חדשות לאחר שמחל להם על החטא וז"ש ולכל היד החזקה וגו' זו שצירת הלוחות שעיי"ז יהי' בראשית ברא שיצרא בריאה חדשה ושפיר נעוץ סופו בתחילתו ולפ"ז לא הוי נמי סיים בדבר רע ואדרבה זה יד חזקה משום עת לעשות לה' וגדולה עזירה לשמה זה שצירת הלוחות ועיי"ז בראשית ברא וק"ל. (שנת תשמ"ו)

"ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול וגו'" (לד: יב). ופרש"י ולכל היד החזקה זה שצירת הלוחות. וז"צ למה דוקא בסיום התורה רמו לשצירת הלוחות וגם לנעוץ סופו בתחילתו. ונראה לפי מה שנתחבטו חכמי המחקר האמתיים בענין ידיעה ובחירה והרמב"ם (הל' משונה פ"ה ה"ה) כתב דהוא מן

"ומשה בן מאה ועשרים שנה וגו' לא כהתה עינו ולא נס לחה" (לד: ז). נראה לפמ"ש ז"ל שלהי הוריות דלא קיבל עליה רב יוסף למלוך ולהיות ראש ישיבה ומלך רבה כ"צ שנין, וכל שני דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לבימיה לא חליף, ופי' הרמ"ה ז"ל הואיל שהשפיל רב יוסף את עצמו ולא רצה לנהוג שררה בפני רבה הגינה זכות ענותנותו עליו ועל אנשי ביתו שלא חלה אחד מהם כל השנים שמלך רבה ואפילו אומן להקיז דם לא קרא לביתו, והרא"ש שיבח פי' זה.

מבואר דמי שהוא עניו לא חלה חולי טבעית, והתורה העידה על משה רבינו והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, ולכן לא כהתה עינו ולא נס ליחו אפילו כשהוא בן מאה ועשרים שנה, ולכן אמרו שהשררה מקצרת את בעליה שהנוהג בצררה הוא משום שיש לו גאווה וקנאה שהוא ג"כ ענין של גאות והם מקבירין את בעליה ומוציאין את האדם מן העולם, ולא כמשה רבינו, ולכן לא כהתה עינו ולא נס ליחו. (שנת תשכ"ט)

"ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל" (לד: יב). חזק נראה לנעוץ סופו בתחילת התורה בראשית ברא דרש"י פי' ולכל היד החזקה זו שצירת הלוחות ועיין תרגום יב"ע. וז"ע למה סיים דוקא בענין שצירת הלוחות ואין מסיימין אלא

הנסתרות לה' אלקינו והראב"ד חלק עליו דיפה היה לו השתיקה ע"ש.

ונראה דהמורה הקדושה בקופה רצמה להודיע לנו שהקב"ה צרא העולם ואין העולם קדמון ח"ו כדעת המינים תיפח רוחם, וידוע דכל כלי שנעשה מאומן או כל שום מציאות שהוא אזי הדבר הנצרא הלזה אין לו בחירה עצמית אלא מוכרח בכוונת עושהו וזה דבר ידוע ומוסכם לכל לצד מהבורא ית"ש שבחמו צרא אדם ועשאו בעל בחירה.

והנה אמרו ז"ל (שנת פ"ו) ג' דברים עשה משה מדעתו והסקים עמו הקב"ה והאחת שצירת הלוחות וא"כ מה ששבר משה הלוחות מדעתו עשה, ומינה נראה דהאדם בעל בחירה הוא, וא"כ ממילא מוכרח דהעולם לא קדמון הוא אלא הקב"ה צרא שהוא כח אלוך ממעל ועשה האדם לבעל בחירה וז"פ ולכל היד החזקה זה שצירת הלוחות וא"כ האדם בעל בחירה הוא ובע"כ שצראשית צרא אלקים דאילו שום אומן אחר או באיזה אופן נתהוה העולם ח"ו אז לא היה האדם בעל בחירה אלא מוכרח במעשה האומן או בטבע שהוטבע בלי בחירה אבל כיון שמשה היה בעל בחירה ממילא מוכרח שה' צרא העולם.

ובזה נראה לפרש דברי המדרש רבה בראשית ויהי אור אלו מעשיהם של נדיקים ויהי חשך אלו מעשיהם של רשעים איני יודע איזה מהם חפץ

הקב"ה כשאומר וירא אלקים את האור כי טוב הוא אומר אלו מעשיהם של נדיקים, וז"ל. ולהנ"ל י"ל דבעית המדרש הוא כיון דאיכא למימר דאין לאדם בחירה אלא כל אחד מוכרח מתחילתו להיות נדיק או רשע וא"כ שפיר מעשיהם של נדיקים ורשעים כחדא הם ועושים רצון בוראם בלי חוספת וגרעון, ולכן תמה איני יודע איזה מהם חפץ הקב"ה ומשני כשהוא אומר וירא אלקים את האור כי טוב אלו מעשיהם של נדיקים כלומר מה שנדיקים עממן עושים שהם בעלי בחירה וכנ"ל זה הוא הדבר הנצחר והטוב אלל השי"ת.

ולפ"ז י"ל נמי דסיים הכתוב ציד החזקה ורמז בזה שצירת הלוחות לרמז שציד האדם הוא לבחור בטוב או ברע וסיים בקוף המורה לבחור בטוב ואיחא בזוה"ק דהעושה מלות ומחדש חדשי תורה הרי הוא בונה עולמות וזה השי" עולמות שעומד הקב"ה להנחיל (ע"י סוף עוקצין) וח"ו המבטל את המורה מחריב העולם וזה שאמר ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אם הוא מקיים הכל והוא בוחר בטוב אז בראשית צרא והיינו כי הוא בונה עולמות ואם ח"ו בוחר ברע אז זה שצירת הלוחות ומחריב עולמות עד שהקב"ה צריך לצרא עולם חדש וק"ל. (שנת תשכ"ט)

"לכל האותות והמופתים וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא אלקים" (לד: יא, יב-א: א). נראה

(עיין בעל העקידה פ' נח), וז"ש אין מול לישראל (עיין מוס' שבת קנ"ו), ובאצרהם אצינו כתיב וינא אותו החולה ודרשו לא מאיצטגנינות שלך שהוציאו למעלה מהטבע, וא"כ כל עיקר ציאת עם ישראל הייתה למעלה מדרך הטבע. וחייב כל אדם להשתדל להגיע למדרגה זו שיחנהג בו שלא כדרך הטבע, ועיין זרע קודש פ' ברכה.

והנה בגמ' (שבת נ"ג ע"ב) נחלקו בהאי גברא שמתה עליו אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שחר מיניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו ונחלקו רב יוסף אמר כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה, ואבוי אמר כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית, ואמרו העושים לו נס מנכים לו מזכויותיו ובפרט נס מפורסם לעיני כל העולם ונראה דזה דייקא למי ללא זכה להיות ממדרגת אנשים אשר הנהגתם שלא כדרך הטבע כי אם הגיע למדרגה נשגבה ועליונה זו, אזי אין זה אללו נס אלא טבע שלו, ועיין בעל העקדה הנ"ל בזה, ולכן בעשרה נסים שנעשו להם לישראל בביהמ"ק (עיין יומא כ"א ע"ב ובאבות פ"ה) לא היה צוה חסרון כלל ואדרבה מעלה גדולה הייתה לפי שזכו ישראל למדרגה גבוהה למעלה מהטבע.

אמנם הנהגה זו לא נתן הקב"ה אלא לישראל ולא לעכו"ם שהם מתנהגים ע"פ דרך הטבע, והטעם כי

דידוע מחלוקת חקרי לב אי כל הנסים שנעשו לישראל ע"י שינוי הטבע האם זה הייתה מתחילת הבריאה או שנעשו לפי שעה הצריכה לכך, ומדברי המדרש רבה בקריעת ים סוף שהתנה ה' תנאי עם הים שיצקע לעם ישראל וכן דרשו מקרא אם בריאה יצרא שפי' ז"ל אם כבר נצרא מששת ימי בראשית נראה לכאורה דכל ההשתנות כבר נצרא בכה בששת ימי בראשית אלא שלא ינא לפועל עד זמן הצריכה לכך. וז"ש לכל היד החזקה האותות והמופתים וגו' ולכל אשר עשה משה לעיני כל ישראל כל זה כבר מצראשית צרא אלקים הכל.

ובזה יש לפרש לשון לעיני כל ישראל כלומר דרק לעיני כל ישראל היו אלו מופתים גדולים אצל באמת כי בראשית צרא אלקים הכל, וגם הנסים והמופתים הללו כבר נצראו מששת ימי בראשית בכה, ואין כל חדש תחת השמש. (שנת חש"ל)

"ולכל היד החזקה ולכל המורה הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא וגו'" (לד: יב-א: א). נראה לנעוץ סוף התורה לתחילתה, דהנה הקב"ה צרא עולמו שיחנהג בדרך הטבע שהטביע בעולמו וכמ"ש בראשית צרא אלקים ואלקי"ם בגימ' הטב"ע (עיין א"ע) ומיהו זה רק לאוה"ע אצל לישראל צרא הנהגה שניה שהוא הנהגה שלא כדרך הטבע והוא למעלה מן הטבע, וכבר הארכתי בזה

להם, אמנם במדרש איתא בראשית
בשזיל התורה שנקראת ראשית ובשזיל
ישראל שנקראו ראשית (עי' ילקוט שמעוני
תשס"ו, אותיות דר"ע אות ב', צ"ר א' ד')
וא"כ בריאת העולם היתה בשזיל כל
ישראל שנקראו ראשית ובשזיל התורה
שקבלו כל ישראל וא"כ טענת לי צויתה
אינה טענה ולכן שבר הלוחות שידונו
כפנויה וז"ש ולכל היד החזקה זו שצירת
הלוחות ומהיכן למדו מבראשית ברא
ושפיר נעץ סופו בתחילתו.

א"י דהנה מטבע האדם לאחר שקיים כל
התורה כולה הרי זה נכנס
בהתנשאות קצת שכבר הגיע להשלים
התורה כולה וכדמלינו ברא"א ברבי
שמעון (מעניי כ' ע"ב) שצא ממגדל גדור
מזית רבו והי' רכוב על החמור ומטייל
על שפת הנהר ושמת שמחה גדולה
והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד
תורה הרבה נודמן לו אדם אחד [פרש"י
אליו זה זכור לטוב] שהיה מכוער ביותר
אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו
אמר לו ריקה כמה מכוער אותו האיש
שמה כל בני עירך מכעורין כמותך א"ל
איני יודע אלא לך אמור לאומן שעשני
וכו' יצא ראב"ש ודרש לעולם יהא אדם
רך כקנה ואל יהא קשה כארז וכו' ע"ש.

ובאמת אדרבה ככל שזוכה יותר בעבודת
הבורא צריך לדעת שעדיין לא
הגיע אפילו להתחלה. וז"ש ולכל היד
החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה
משה לעיני כל ישראל אחר כל אלו ידע

שבעים אומות הם תחת שרים וכל שר
הוא מוכרח והכל אללו מוכרח וזה
הנקרא דרך הטבע שהוא מוכרח לכל,
אבל ישראל שהם תחת השגחתו כזיכור
כמבואר בתורה אשר הי' אלקיך דורש
וגם בגלות השגחתו עלינו ועוד ביתר
שאת כמבואר בפי' תורת אלקים
להמצי"ט ז"ל. וז"ש ולכל האומות
והמופתים וכו' אשר עשה משה לעיני כל
ישראל וקשה האיך זה עשה לעיני כל
נקים כאלו והלא מה גרוע הוא למ"ד
הנ"ל. ומתחיל בראשית ברא שמתחילת
בריאת העולם נבראו שני הנהגות
והנהגת העולם אינה הנהגת ישראל אלא
הנהגת עכו"ם אבל הנהגת ישראל הוא
למעלה מהטבע. (שנת תשמ"ג)

"ולכל היד החזקה ולכל המורא
הגדול אשר עשה משה לעיני כל
ישראל בראשית ברא וגו'"
(לד: יב-א: א). ונראה לנעוץ סופו בתחילתו
דרש"י פי' ולכל היד החזקה זו שצירת
הלוחות, ובגמ' (שנת פ"ו) ישר כחך
שצרת ומשה ששבר הלוחות כוונתו
היתה שידונו כפנויה ולא כא"א.
ולכאורה קשה לפמ"ש במדרש ועיין
רמב"ן עה"ת שטען משה לי צוית ולא
להם, א"כ אמאי שבר משה הלוחות
והלא טענה מספקת הוא שלא להעניש
את ישראל שלא צוה להם הקב"ה, ואם
באמת לכל ישראל נאמרה א"כ מה זה
טענת לי צוית.

ונראה דהרי משה טען לי צוית ולא

שהוא צנחנית צראשית צרא שעדיין לא הגיע לעצדות ה'. (שנת תש"ל)

"ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא אלקים" (לד: יב-א: א). איתא בגמ' (נדה ע"ב ע"ג) אמר לו ר'אב"ע לר"ע אפי' אחת מרבה צשמן כל היום כולו איני שומע לך אלא חזי לוג שמן לתודה ורביעית יין לזיר ואחד עשר יום צצין נדה לנדה הלכה למשה מסיני מאי הלכה ר"י אמר הלכה ר"ל אומר הלכות וכו' עד לר"ע קראי נינהו לר'אב"ע הלכתא נינהו וכו' תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מוצט לו שהוא בן עוה"צ שנאמר הליכות עולם לו אל תיקרי הליכות אלא הלכות, ועיין רש"י הלכות משנה וברייתא הלכה למשה מסיני ע"כ ובתוס' ור"א"ש כתבו אית ספרים דלא גרסו לה ור"ת הגיהו כדי לסיים בדבר טוב.

והנראה לפרש דשפיר גרסינן לה ושייכא הא ברייתא הכא, דרש"י פי' הלכות משנה וברייתא הלמ"ס ולכאורה היה משמע דהלכות דוקא הלכה למ"ס או דאורייתא ממש אבל מנ"ל דה"ה אפילו דבר שנוהג ממנהגא ולסייג ולגדר נמי כן, והנה בגמ' (מגילה כ"ח) ר"ל הוי אזיל באורחא מטא עורקמא דמיא אחא ההוא גברא ארכביה אכתפיה וקא מעבר ליה א"ל קרית א"ל קרינא תנית תנינא ארבעה סידרי משנה א"ל פסלת לך ארבעה טורי וטענת צר לקיש אכתפין

שדי צר לקיש צמיא א"ל ניחא לי דאשמעינן למר [פרש"י שאשמש לאדונין] אי הכי גמור מיני הא מילתא דאמר ר' זירא צנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו שצעה נקיים נראה דכוונת ר"ל היתה דכיון שילמוד מיניה הא שמעתתא ממילא נהי' רצו צוה וההוא גברא תלמידו ויכול לשמשו.

ויש לדייק דהרי הא שמעתתא אינו אלא חומרא שהחמירו צנות ישראל על עצמן משום שאין הכל בקיאין צפתחי נדה אימתי הן עומדות צי"א ימים צצין נדה לנדה וכיון דאין זה אלא חומרת צנות ישראל מנ"ל דגם זה בכלל תורה הוא ואדרבה אולי חומרה זו דאחי לידי קולא הוא דעי"ז ימעטו מפ"ו ואין לאשה חכמה אלא צפלך ומי שם נשים למתקני תקנות וצ"ל כיון דלאו הכל בקיאין אימתי הן עומדות צין י"א ימים צצין נדה לנדה משום סייג והרחקה שפיר דמי והוי הלכתא.

והנה בגמ' שבת (י"ג ע"א) תני דבי אליהו מעשה צתלמיד א' ששנה הרצה וקרא הרצה ושימש ת"ח הרצה ומת צחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרתם צצתי כנסיות וצתי מדרשות ואמרה להם כתוב צתורה כי הוא חיך ואורך ימך צעלי ששנה הרצה וקרא הרצה ושימש ת"ח הרצה מפני מה מת צחצי ימיו ולא היה אדם מחזירה דבר פעם אחת נחארתחי אללה והיתה

חוטאת במיתה ולכן העובר על דברי חכמים חייב מיתה אבל החורה לשיטתו דיכפר ולכן הזהר בדברי חכמים יותר משל חורה והבן.

והנה אליהו גילה לאשת האי תלמיד דבעלה מת משום דלא עשה הרחקה בימי ליבונה סמך נמי להא דר' זירא במס' מגילה הכ"ל דבנות ישראל החמירו על עצמן דאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו ז"ל, ותנא דבי אליהו עלה כל השונה הלכות מוצטח לו שהוא בן עוה"צ כלומר דהני הרחקות נמי הלכתא וע"י זוכה לעוה"צ, וכיון דמעשה הי' ע"י אשה ולכן החמירו על עצמן לישב אפי' על טיפת דם כחרדל והי' זה ע"פ הסכמת אליהו וז"ש תנא דבי אליהו שירחיק עצמו בדרבנן.

והנה במס' נדה (שס) ר"ל אומר הלכות לא אחד עשר בעי שימור ולא שימור לעשירי הוי ופרש"י מדאורייתא ולשמור וכו' ומדרבנן מיהא אפילו רואה יום י"א אסורה לשמש ביום שלאחריו כדקתני במתניתין ה"ז גרגון ולר"ל נישחש דלמא ישמש אמנס הרי ר"ל לשיטתו דאפילו טיפת דם כחרדל נמי הלכתא וא"כ מדרבנן אסור לשמש וח"ו לא יבא לידי איסור ולכן תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מוצטח לו שהוא בן עוה"צ דחמירי דרבנן מדאורייתא וח"ו לא יבא לידי איסור ולכן מוצטח לו שהוא בן עוה"צ.

מסיחה כל אותה מאורע ואמרתי לה בתי בימי נדוּחִיךְ מה הוא אֵלֶיךָ אמרה לי ח"ו אפי' באצבע קטנה לא נגע בי בימי ליבונך מהו אֵלֶיךָ אכל עמי ושטה עמי וישן עמי בקירוב צַר וְלֹא עֲלָתָה דַּעְמוֹ עַל דָּבָר אַחֵר וְאִמְרָתִי לָהּ צָרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁהֲרֹגוּ שָׁלָא נִשָּׂא פָּנִים לַחֲרוּרָה וְכוּ' ע"ש ופר"ת שהיו רגילים לטבול שתי טבילות אחת לסוף שבעה לראותה שהיא טהורה מדאורייתא בהך טבילה ואחת לסוף ימי ליבון לכך היה מיקל אותה האיש.

והאמנם שיש לעיין במעשהו של תלמיד זה אמאי היקל בחששא דמדרבנן, דאטו דרבנן אפשר לזולזל בה וז"ל דס"ל דלא חיישינן להרחקה לאדם גדול וכעין דמצינו בתחילת מס' שבת ברבי ישמעאל שאמר אני אקרא ולא אטה קרא והטה ואמר כמה גדולים דברי חכמים וכל העובר עליהם חייב מיתה, ולכן האי תלמיד כיון שעבר על דברי חכמים נתחייב מיתה ומת, ועיין גמ' (עירוזין כ') בני הזהר בדברי חכמים כי דברי חורה עשה ולא תעשה וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ועיין מהרש"א וכבר פירשתי.

ובעת נראה לפי מה שאמרו בירושלמי (מכות פ"ב) וזילקוט (יחזקאל י"ח) שאלו לחכמה נפש החוטאת במה ואמרה תמות שאלו לנבואה וכו' שאלו לתורה נפש החוטאת במה ואמרה יבא קרבן ויכפר נמצא דחכמים לשיטתם דנפש

וכיון דהעלה לחכמים עשוה הרחקות
 וקבעום הלכות אפשר לנעוץ בזה
 סיוס הש"ס לתחילתו, דהנה בתחילה
 מתחיל מאימתי קורין את שמע בערבית
 משעה שהכהנים וכו' עד סוף אשמורה
 ראשונה וכו' ר"ג אומר עד שיעלה
 עמוד השחר הקטר חלבים ואזרים עד
 שיעלה עמוד השחר א"כ למה אמרו
 חכמים עד חלות כדי להרחיק את האדם
 מן העזירה, ולכאורה מנ"ל לחכמים
 לקבוע הלכות אלו של הרחקה ולזה שפיר
 נעוץ בתנא דזי אליהו כל השונה הלכות
 והיינו הלכות דרבנן שהם עשו הרחקה
 ולכאורה מנ"ל לעשות הרחקה ועי"ו
 לגרום מיעוט בפ"ו ומשני מאימתי קורין
 את שמע וכו' עד חלות כדי להרחיק
 אדם מן העזירה.

ודע דזממ' מגילה שלפני גרס כל
 השונה הלכות מוצטח לו שהוא בן
 עוה"צ וזממ' נדה גרס כל השונה
 הלכות בכל יום דהוסיף ב' תיבות בכל
 יום זה' נדה ויש לדייק למה שינה כאן
 ולהנ"ל אתי שפיר דמדדייק הלכות
 שנמחדשו בכל יום ויום שלא תימא דוקא
 הלכה למשה מסיני בזה זוכה לעוה"צ
 אלא אפילו הלכות המתחדשות בכל יום
 כי הא דר"ז וכיונא בו שגזרו בו ז"ל זה
 הלכות בכל יום שנאמר הליכות עולם לו
 שלעולם יתחדשו הלכות וזכולם אם
 שנאם מוצטח לו שהוא בן עוה"צ.
 ומעתה נחזור לסיוס התורה ולכל היד
 החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה
 משה לעיני כל ישראל, ולכאורה צ"ע

דהכי נשה עשאם, הלא כל התורה וכל
 המופתים הקב"ה עשה אותם, אמנם
 הרי משה תיקן להם לישראל הרבה
 תקנות וחזק את התורה לישראל ואשר
 לכן נקרא כאילו הוא עשאם, ושמא
 יטעוץ הטוען מהיכן לקח משה כח
 לעשות תקנות אלו לכל ישראל אמנם כבר
 כתב הריטב"א ז"ל בר"ה (דף ע"ו, ועיין
 בשו"מ משנה הלכות ח"א סי' י"ח) דכל
 אסמכתות חז"ל ותקנתם באו ע"י הארה
 בתורה ונתן להם כח לתקנם והם כעין
 דאורייתא וז"ש ולכל היד החזקה אשר
 עשה משה כלומר כל מה שתיקן משה
 לעיני ישראל בראשית ברא הכל נברא
 בראשית ע"י ה' והתורה וה' נתן כח
 לחכמי התורה לתקן תקנות וסייגים
 וגדרים לחזק התורה וישראל.

(שנת משל"ב)

"ולכל היד החזקה ולכל המורא
 הגדול אשר עשה משה לעיני כל
 ישראל בראשית ברא" (לד: יב-א: א).
 נראה דיש להקשות מש"כ לעיני כל
 ישראל והלא הי' לעין כל העולם דכולם
 ראו העשר מכות וקריעת ים סוף
 וטביעת מזרים צים וכיונא בהם, אמנם
 כתיב (צפ' בא) בא אל פרעה כי אני
 הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען
 שתי אותותי אלה בקרבנו ולמען תספר
 באזני בנך וזן בנך את אשר התעללתי
 במזרים וכתיב וירא ישראל את היד
 הגדולה אשר עשה ה' במזרים ויאמינו
 בה' ובמשה עבדו וכל המופתים והנסים
 שנעשו לא נעשו רק בשביל ישראל

ראשית פתח צבראשית ולא צהחדש הזה
לכס. (שנת משל"ז)

"ולכל היד החזקה ולכל המורא
הגדול אשר עשה משה לעיני כל
ישראל בראשית ברא (לד: יב-א: א).
ונראה כעת לפמ"ש (ב"צ קל"ד ע"א)
שמונים תלמידים הי"ל להלל הזקן גדול
שבהם ריב"ע קטן שבהם ריב"ז אמרו
עליו על ריב"ז שלא הניח דבר גדול
ודבר קטן וכו' ואמרו מאי דבר קטן
היות דאצ"י ורצא ודבר גדול מעשי
מרכבה נמצא דעיני עוה"ז הם דבר
קטן, ואמרו ז"ל קטן שבהם מחיה מחים
ולא היה זה רבותא להם ועיני מופתים
הם רק לפחותי עם וכמ"ש (שמות י"א)
בא אל פרעה כי אני הכזדתי וגו' למען
שחי אותותי אלה בקרבך ולמען תספר
באזני בנך וזן בנך את אשר התעללתי
מבואר דעיקר האותות והמופתים
לקטנים הוא והרמב"ם כתב שעיקר
האמונה שהאמינו ישראל בה' לא היה
בשציל המופתים שעשה משה אלא מה
שראו מלכנו צנתינת התורה והדברים
ידועים.

ואמר ולכל האותות והמופתים ולכל היד
החזקה והמורא הגדול אשר עשה
משה לעיני כל ישראל שנראה שהוא
מופתים גדולים ועזומים ולזה אמר
שהוא רק לעיני כל ישראל וצנתינת
צראשית צרא שהיינו לקטני ישראל טובים
המופתים אבל לגדולי ישראל אין זה ענין
כל המופתים שהרי צידם לשנות כל

שיאמינו בה' ויראו מפניו ועיין רמב"ן
סוף פ' בא והטעם דכל הצריאה היתה
בשציל ישראל ולא בשציל איה"ע. ואמר
הקרא ולכל היד החזקה וגו' לעיני כל
ישראל דוקא והטעם צראשית צרא בשציל
ישראל שנקראו ראשית. (שנת משל"ו)

"ולכל היד החזקה ולכל המורא
הגדול אשר עשה משה לעיני כל
ישראל בראשית ברא" (לד: יב-א: א).
וי"ל דהנה אמרו צראשית בשציל משה
שנקרא ראשית שנאמר וירא ראשית לו
כי שם חלקת מחוקק ספון. ולכאורה הרי
אמרו צראשית בשציל ישראל שנקראו
ראשית עיין במדרש וי"ל לפמ"ש דנשמת
משה כולל ס' רצוא ישראל (ועיין בחפארת
שלמה פ' בשלח עה"פ ויאמינו בה' ובמשה עבדו)
וא"כ היינו הך. ועיין צבעניית (דף ט'
דשאני משה דרבים צריכין לו כרבים
דמי, והכוונה צהגמ' הוא ע"פ מה
שפירשתי.

והנה רש"י פ' לא הי' צריך להתחיל
התורה אלא מהחדש הזה לכס
ולמה התחיל מצראשית משום כח מעשיו
הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם
יאמרו האומות לקטים אתם שכבשתם
ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל
הארץ של הקצ"ה היא וכו' ולפ"ז י"ל
דמסיים ולכל היד החזקה ולכל המורא
הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל
והיינו שכבש גם ארץ סיחון ועוג ונתנה
לישראל ולכן פתח צראשית בשציל משה
שנקרא ראשית ובשציל ישראל שנקראו

הצריאה. ועיין בספר העקרים (מאמר ד' פרק כ"ג מ"א) וז"ל זה דבר מוסכם מהנביאים ומהמדברים ברוה"ק כאלופו שהטבע משתנה ע"פ הדיקים כפי מה שירלו וכו' שהטבע הוא נכנע ומשועבד למקיימי מצוות התורה וכו' השי"ת משנה הטבע לעושי רצונו. ועיין להמצי"ט בספרו בית אלקים (שער היסודות פרק כ"ג). (שנת תשל"ט)